

วารสาร
ปาริชาต
มหาวิทยาลัยทักษิณ

PARICHART JOURNAL
THAKSIN UNIVERSITY

ปีที่ 35 ฉบับที่ 2 เมษายน - มิถุนายน 2565
Vol.35 No.2 April - June 2022

ISSN 0857-0884 (print)
ISSN 2651-0804 (online)

วารสารปาริชาต

PARICHART JOURNAL

PARICHART JOURNAL

ชื่อวารสาร

วารสารปาริชาติ มหาวิทยาลัยทักษิณ
(Parichart Journal, Thaksin University)

เจ้าของ มหาวิทยาลัยทักษิณ

ที่ปรึกษา

อธิการบดี (รศ.ดร.วิชัย ชำนิ)	มหาวิทยาลัยทักษิณ
รองอธิการบดีฝ่ายวิจัย และบริการวิชาการ (รศ.ดร.ณัฐพงศ์ จิตนิรรัตน์)	มหาวิทยาลัยทักษิณ
รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ และวิเทศสัมพันธ์ (รศ.เกษม อัสวตธีรัตน์กุล)	มหาวิทยาลัยทักษิณ
รักษาการแทนผู้อำนวยการสถาบันวิจัยและพัฒนา (รศ.ดร.ณัฐพงศ์ จิตนิรรัตน์)	มหาวิทยาลัยทักษิณ
คณະมนุชยศาสตร์และสังคมศาสตร์ (รศ.ดร.พรพันธุ์ เขมคุณาศัย)	มหาวิทยาลัยทักษิณ

บรรณาธิการ (ฉบับภาษาไทย)

อาจารย์ ดร.อนันท์ พุฒิชัย	มหาวิทยาลัยทักษิณ
---------------------------	-------------------

บรรณาธิการ (ฉบับภาษาอังกฤษ)

อาจารย์ ดร.ขวัญจิตต์ สุวรรณนพรัตน์	มหาวิทยาลัยทักษิณ
------------------------------------	-------------------

กองบรรณาธิการ

ศ.ดร.อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
ศ.ดร.ครองชัย หัตถา	มหาวิทยาลัยทักษิณ
ศ.ดร.ชลดา เรืองรักษ์ลิขิต	จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ศ.ดร.นธกฤต วันตะเมล์	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
ศ.ดร.วีรชาติ เปรมานนท์	จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ศ.ดร.สมยศ หุ่นหว้า	มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
ศ.ดร.กรกฎ ทองชะโชค	มหาวิทยาลัยทักษิณ
ศ.อำนวยการ ยัสโยธา	มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา
ศ.ชวน เพชรแก้ว	มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี
รศ.ดร.โยธิน แสงวงศ์	มหาวิทยาลัยมหิดล
ผศ.ดร.อรจันทร์ ศิริโชติ	มหาวิทยาลัยทักษิณ
ผศ.ยอดชาย พรหมอินทร์	มหาวิทยาลัยทักษิณ
อ.ดร.ศุภานัน พรหมมาก	มหาวิทยาลัยทักษิณ

กองจัดการ

นางสาวอรกมล ไกรวงศ์	มหาวิทยาลัยทักษิณ
นางสาวพิมพ์ผดุง มณีวงศ์	มหาวิทยาลัยทักษิณ
นางสาวราณี ชื่นเซ่ง	มหาวิทยาลัยทักษิณ
นางสาวกัญญณ์ช์ เลียดร์รักษ์	มหาวิทยาลัยทักษิณ

วัตถุประสงค์

1. เพื่อเผยแพร่ผลงานวิจัยและบทความด้านศิลปะและมนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ บริหารธุรกิจ การจัดการ และการบัญชีของบุคลากรมหาวิทยาลัยทักษิณ และหน่วยงานต่าง ๆ
2. เพื่อส่งเสริม สนับสนุนการวิจัยและสื่อกลางในการเสนอความคิดเห็นทางวิชาการด้านศิลปะและมนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ บริหารธุรกิจ การจัดการ และการบัญชี

กำหนดออก ปีละ 4 ฉบับ (ม.ค.-มี.ค. เม.ย.-มิ.ย. ก.ค.-ก.ย. และ ต.ค.-ธ.ค.)

การเผยแพร่ Online

การขอรับการพิจารณาบทความ

บุคคลทั่วไปที่ต้องการส่งบทความ เมื่อผ่านการพิจารณาเชิงคุณภาพเบื้องต้นแล้ว ทางวารสารมีการแจ้งให้ชำระค่าตรวจประเมินบทความ (ค่าตอบแทนผู้ทรงคุณวุฒิ) จำนวน 2,000 บาทต่อบทความ ณาการอมสิน ชื่อบัญชี PARCJ เลขที่บัญชี 0-2032823816-5 สาขาป่าพะยอม พร้อมแนบหลักฐานการโอนเงินมายังวารสารปริชาติ ทางระบบออนไลน์ <https://www.tci-thaijo.org/index.php/parichartjournal> หรือ ติดต่อกองจัดการวารสารปริชาติ สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยทักษิณ เลขที่ 222 หมู่ 2 ตำบลบ้านพร้าว อำเภอป่าพะยอม จังหวัดพัทลุง 93210 โทรศัพท์ 0-7460-9600 ต่อ 7242 หรือ 08-1540-7304 โทรสาร 0-7460-9654-5 อีเมล parichartjournal@tsu.ac.th

การติดต่อ

กองจัดการวารสารปริชาติ มหาวิทยาลัยทักษิณ
สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยทักษิณ วิทยาเขตพัทลุง
อ.ป่าพะยอม จ.พัทลุง 93210
โทรศัพท์ 0-7460-9600 ต่อ 7242
E-mail : parichartjournal@tsu.ac.th

ออกแบบและจัดพิมพ์

อาร์ตเวิร์ค แอนด์ มีเดีย
177 ซอยรวมมิตร ต.หาดใหญ่ อ.หาดใหญ่ จ.สงขลา 90110
โทรศัพท์ 089-925-8455 E-mail : hatyaifoto@gmail.com

บทความที่ตีพิมพ์ทุกเรื่องได้รับการตรวจความถูกต้องตามหลักวิชาการโดยผู้ทรงคุณวุฒิ
อนึ่ง ทศนะและข้อคิดเห็นใด ๆ ที่ปรากฏในวารสารปริชาติ เป็นความคิดเห็นของผู้เขียน
และไม่ถือเป็นทศนะและความรับผิดชอบของคณะบรรณาธิการ

บทบรรณาธิการ

ยินดีต้อนรับผู้สนใจทุกท่านสู่วารสารปริชาต มหาวิทยาลัยทักษิณ วารสารที่มีการตีพิมพ์เผยแพร่งานการศึกษาในรูปบทความวิจัย บทความเชิงวิชาการ ทั้งในด้าน สังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ ศิลปศาสตร์ บริหารธุรกิจ การจัดการ และการบัญชี วารสารปริชาตได้รับการจัดอันดับให้อยู่ในฐาน TCI กลุ่ม 1 และยังคงมุ่งมั่นที่จะขับเคลื่อนวารสารก้าวสู่มาตรฐานในระดับนานาชาติ โดยในปัจจุบันวารสารปริชาตได้เข้าสู่ฐาน Asean Citation Index (ACI)

สำหรับวารสารปริชาตฉบับนี้เป็นฉบับปีที่ 35 ฉบับที่ 2 (เมษายน – มิถุนายน) ของปี พ.ศ. 2565 บทความที่เผยแพร่ยังคงประกอบด้วยบทความหลากหลายศาสตร์และประเด็นศึกษาเหมือนเช่นเคย เริ่มด้วยงานที่มีประเด็นศึกษาด้านวรรณกรรม ในบทความเรื่อง ดวงตาสีฟ้าสุดฟ้า: คนผิวดำกับการแสวงหาตัวตนที่หล่นหาย ผลงานของ อัษฎาภูษิต ไขววรรณ ผลงานที่มีประเด็นศึกษาเกี่ยวกับอัตลักษณ์และการสร้างตัวตนภายใต้บริบทสังคมพหุวัฒนธรรม อันได้แก่ บทความเรื่อง การสร้างอัตลักษณ์ร่วมสมัยของชาวมลายูเชื้อสายไทย ในรัฐเกอดะฮ์ ประเทศมาเลเซีย ผลงานของ ธรณกร รักษ์วงศ์ และณรรค์ อาจสมิตติ บทความเรื่อง การเลือกภาษาและการอ้างภาษาของผู้ย้ายถิ่นชาวอีสานในภาคใต้ของประเทศไทย ผลงานของ วรเวทย์พิสิษ ยศศิริ บทความเรื่อง พหุภาษาในเมืองชายแดนใต้ กรณีศึกษา : ภูมิทัศน์ทางภาษากับป้ายธุรกิจการค้าในเขตอำเภอเมืองยะลา จังหวัดยะลา ผลงานของ มูฮำหมัดสุกรี หะยีสะนิ และสมิทธิ วงศ์วิวัฒน์

งานที่มีประเด็นศึกษาด้านอารมณ์ความรู้สึกหรือความเครียดทนทุกข์ของผู้คนหลากหลายวัย อันได้แก่บทความเรื่อง ความทนทุกข์ของชนชั้นกลาง(กลุ่มหนึ่ง) ในเมืองกรุงเทพฯ : รายงานการศึกษาเบื้องต้นเกี่ยวกับวิถีชีวิตและเสี่ยงที่หายไปในวิกฤต ผลงานของปรมินทร์ ตั้งโอภาสวิไลสกุล บทความเรื่อง ปัจจัยที่ส่งผลต่อความเครียดในการเลี้ยงดูบุตรของแม่วัยรุ่นที่รับเงินอุดหนุนเพื่อการเลี้ยงดูเด็กแรกเกิดในจังหวัดพัทลุง ผลงานของยุพารณ อภินันท์ดา เกษตรชัย และหิมา ฤทัยชนนี สิทธิชัย บทความเรื่อง การเห็นคุณค่าในตนเองของผู้สูงอายุวัยต้นชุมชนกึ่งเมืองในเขตเทศบาลเมืองคลองแห อ.หาดใหญ่ จ.สงขลา ผลงานของ มาธูรี อุไรรัตน์ และวันชัย ธรรมสักการ

งานด้านนาฏยศิลป์และดนตรี อันได้แก่ บทความเรื่อง การสร้างสรรค์นาฏยศิลป์จากศิลปกรรมรูปหงส์ฟ้า สัตว์มงคลในคติความเชื่อเชิงสัญลักษณ์จังหวัดภูเก็ต ผลงานของวิกรม กรุงแก้ว บทความเรื่อง ดุษฎีนิพนธ์การประพันธ์: “มนตรามโนราห์” บทร้องกวีคิดสำหรับนักร้องเดี่ยวโซปราโน บาร์โธโลม วังขักร้องประสานเสียง และวงเบสเบอร์ดองซอนเบลโล ผลงานของผกาพรรณ บุญติเรก วีระชาติ บุญมานนท์ ดวงใจทิพทอง

สำหรับประเด็นศึกษาที่ครองพื้นที่เนื้อหาวารสารฉบับนี้มากที่สุด ได้แก่ งานการศึกษาด้านการจัดการสิ่งแวดล้อม ทรัพยากร ประชากรศึกษา อันได้แก่ บทความเรื่อง กระบวนการจัดการขยะมูลฝอยของเทศบาลเมืองน่าน ภายใต้แนวคิดสังคมปลอดขยะ ผลงานของปิยรัตน์ วงศ์จุมมะลิ รัตเกล้า เปรมประสิทธิ์

EDITORIAL

นพรัตน์ รัตนประทุม กวินธร เสถียร และศุภสิทธิ์ ตัณนา บทความเรื่อง การพัฒนาหลักสูตรและฝึกอบรมเกี่ยวกับวิธีการบริหารและจัดการทรัพยากรมนุษย์อย่างยั่งยืนของผู้ประกอบการ SMEs ในจังหวัดที่มีเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนภาคเหนือ ผลงานของอัจฉราภรณ์ เขมอัครเจตต์ กรุณา สีชมภู เบจวรรณ เบญจกรณ์ บทความเรื่อง อิทธิพลของการยอมรับเทคโนโลยีและบทบาทตัวแปรกำกับด้านประชากรศาสตร์ที่มีผลต่อการตั้งใจซื้อหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ของผู้บริโภคไทย ผลงานของ เกตุวดี สมบูรณ์ทวี และมณียา สายสนธิ บทความเรื่อง บทบาทของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อโควิด-19 ผลงานของคันสนีย์ จันทรานุกาพ และพร้อมศักดิ์ จิตจำ บทความเรื่อง การอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลของชุมชนประมงพื้นบ้านในถ้ำ ตำบลท่าศาลา อำเภوتاศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช ผลงานของปิ่นญารัตน์ แสงสุข และเรวดี อึ้งโพธิ์ บทความเรื่อง Changes in the “Shrimp Farmer Networks” in Ranot District, Songkhla Province, from 1987 to 2018 ผลงานของ กัลยวดี เรืองเดช

อนึ่ง เพื่อให้เข้ากับกระแสความสนใจในการศึกษาค้นคว้าด้านการจัดการทรัพยากรสิ่งแวดล้อมในปัจจุบัน ปกวารสารปาริชาติฉบับนี้จึงนำเสนอสรุปชุมชนหัวเขา สิงหนคร จังหวัดสงขลา ผลงานภาพถ่ายของ ผศ.ดำรงค์ ชีวะสารโร อาจารย์คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ ซึ่งชุมชนนี้ก็เป็นอีกพื้นที่หนึ่งที่กำลังอยู่ในกระแสของการขับเคลื่อนและการต่อสู้เพื่อการปกป้องทรัพยากรและการจัดการสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้ด้วยความมุ่งหวังให้วารสารปาริชาติ มหาวิทยาลัยทักษิณ เป็นทั้งพื้นที่ในการเผยแพร่องค์ความรู้เชิงวิชาการ และพื้นที่ของการนำเสนอปรากฏการณ์ทางสังคมปัจจุบัน สอดคล้องกับปณิธาน #มหาวิทยาลัยเพื่อสังคม

อาจารย์ ดร. อนินทร์ พุทธิโชติ
บรรณาธิการประจำฉบับ

สารบัญ

บทความวิชาการ

ดวงตาสีฟ้าสุดฟ้า: คนผิวดำกับการแสวงหาตัวตนที่หล่นหาย

Bluest Eyes: Black People and a Quest for the Lost Identity

อัษฎาวุธ ไชยวรรณ

Audsadawut Chaiyawan

1

การสร้างอัตลักษณ์ร่วมสมัยของชาวมาเลเซียเชื้อสายไทยในรัฐเกอดะฮ์ ประเทศมาเลเซีย

The Formation of a Thai-Malaysian Contemporary Identity in Kedah State, Malaysia

รณกร รักษ์วงศ์ และณรงค์ อาจสมิติ

Ronnakon Rakvong and Narong Ardsmiti

17

บทความวิจัย

การเลือกภาษาและการดำรงภาษาของผู้ย้ายถิ่นชาวอีสานในภาคใต้ของประเทศไทย

Language Choice and Maintenance of North-eastern Thai Migrants

in the South of Thailand

วรเวทย์พิสิษ ยศศิริ

Varavejbhisit Yossiri

35

ความทนทุกข์ของชนชั้นกลาง (กลุ่มหนึ่ง) ในเมืองกรุงเทพฯ: รายงานการศึกษาเบื้องต้นเกี่ยว

กับวิถีชีวิตและเสียงที่หายไปในวิกฤตโรคระบาดโควิด-19

The Predicaments of (Some) Middle Class: A Preliminary Study of Way of

Living and Voices Lost during the COVID-19 Pandemic

ปรามินทร์ ตั้งโอภาสวิไลสกุล

Poramin Tangopasvilaisakul

50

ปัจจัยที่ส่งผลต่อความเครียดในการเลี้ยงดูบุตรของแม่วัยรุ่น

ที่ได้รับเงินอุดหนุนเพื่อการเลี้ยงดูเด็กแรกเกิดในจังหวัดพัทลุง

Factors Affecting the Stress of Raising Children of Teen Mothers

under the Child Support Grants in Phatthalung Province

ยุพาภรณ์ อภินันท์ดา เกษตรชัย และหิมา และฤทัยชนนี สิทธิชัย

Yupaporn Apinanda, Kasetchai Laeheem and Ruthaichonanee Sittichai

69

CONTENTS

กระบวนการจัดการขยะมูลฝอยของเทศบาลเมืองน่านภายใต้แนวคิดสังคมปลอดขยะ
Waste management process of Nan town municipality under the concept
of zero waste society

ปิยรัตน์ วงศ์จุมมะลิ รัดเกล้า เปรมประสิทธิ์ นพรัตน์ รัตนประทุม
กวินธร เสถียร และศุภสิทธิ์ ตีระนา

Piyarat Wongchummali, Rudklaw Premprasit, Nopparat Rattanaprathum,
Gwyntorn Satean and Supasit Tana

83

การพัฒนาหลักสูตรและจัดฝึกอบรมเกี่ยวกับวิธีการบริหารทรัพยากรมนุษย์อย่างยั่งยืน
ของผู้ประกอบการ SMEs ในจังหวัดที่มีเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนภาคเหนือ
The Development of Curriculum and Providing Programs through Sustainable
Human Resource Management for Small and Medium Enterprises (SMEs)
of the Special Economic Zone in Northern Provinces of Thailand

อัจฉราภัทร์ เขมอัครเจตต์ กรุณา สีชมภู และเบญจวรรณ เบญจกรณ์
Atcharaphat Khem-akrajat, Karuna Seechompoo
and Benchawan Benchakorn

100

การเห็นคุณค่าในตนเองของผู้สูงอายุวัยต้นชุมชนกึ่งเมืองในเขตเทศบาลเมืองคลองแห
อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา
The Self-esteem of the Early Elderly, Sub-urban Communities in Khlong
Hae Municipality, Hat Yai District, Songkhla Province

มาธูรี อุไรรัตน์ และวันชัย ธรรมสัจการ
Mathuree Urairat and Wanchai Dhammasaccakarn

115

อิทธิพลของการยอมรับเทคโนโลยีและบทบาทตัวแปรกำกับด้านประชากรศาสตร์
ที่มีผลต่อการตั้งใจซื้อหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ของผู้บริโภคไทย
The Influence of Technology Adoption and the Role of Demographic as
The Moderators on Thai Consumers' Intentions to Buy E-Books

เกตุวดี สมบูรณ์ทวี และมณีนยา สายสนิท
Kedwadee Sombultawee and Maneeya Saisanit

129

สารบัญ

บทบาทของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน ในสถานการณ์การแพร่ระบาดของ
ของโรคติดเชื้อโควิด-19

Roles of Village Health Volunteers in the COVID-19 Pandemic Crisis

ศันสนีย์ จันทรอานูภาพ และพร้อมศักดิ์ จิตจำ

Sansanee Chanarnupap และ Promsak Jitjum

148

การสร้างสรรค่านาฏศิลป์จากศิลปกรรมรูปหงส์ฟ้าสัตว์มงคล
ในคติความเชื่อเชิงสัญลักษณ์จีนจังหวัดภูเก็ต

Creating Performing Arts Based on Swan Local Arts, Auspicious Animals
according to Chinese Symbol Beliefs in Phuket

วิกรม กรุงแก้ว

Wikrom Krungkaeo

165

พหุภาษาในเมืองชายแดนใต้ กรณีศึกษา:

ภูมิทัศน์ทางภาษากับป้ายธุรกิจการค้าในเขตอำเภอเมืองยะลา จังหวัดยะลา

Multilingualism in Southern Border City:

a Case Study of Linguistic Landscape of Commercial Shop Signs

in Yala City, Yala Province, Thailand

มูฮัมหมัดสุกรี หะยีสะเนิ และสมิทธิ์ วงศ์วิวัฒน์

Muhammadsukree Hayeesani and Smith Vongvivut

184

การอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลของชุมชนประมงพื้นบ้านในอู้ง ตำบลท่าศาลา

อำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช

Conservation of Marine Resources of Ban Nai Thong, Tha Sala Sub-District,

Tha Sala District, Nakhon Si Thammarat Provinc

ปิ่นญารัตน์ แสงสุข และเรวดี อึ้งโพธิ์

Pinyarat Sangsuk and Rewadee Ungpho

202

CONTENTS

ดุซถุณินพนธ์การประพันธ์: “ม้นตรามโนราห์” บทร้องกวีคีตาสำหรับนักร้องเดี่ยวโซปราโน

บาริโตน วงขับร้องประสานเสียง และวงชมเบอร์ร้องซอมเบลอ

Doctoral Music Composition: “Mantramanhora” Songs Cycle

for Solo Soprano, Baritone, Chorus and Chamber Ensemble

ผกาวรรณ บุญดิเรก วีรชาติ เปรมานนท์ และดวงใจ ทิวทอง

Pakawan Boondirek, Weerachat Premananda and Duangjai Thewton

217

Changes in the “Shrimp Farmer Networks” in

Ranot District, Songkhla Province, from 1987 to 2018

Kanwadee Rueangdej

232

มหาวิทยาลัยสมบูรณแบบที่ผลิตบัณฑิต พัฒนากำลังคน
วิจัยและบริการวิชาการ เพื่อรับใช้สังคมท้องถิ่นได้
ประเทศชาติ และอาเซียน
ให้เป็นสังคมแห่งปัญญาและสันติสุขที่ยั่งยืน

(คัดจาก บางส่วนของพันธกิจมหาวิทยาลัย)

ดวงตาสีฟ้าสุดฟ้า: คนผิวดำกับการแสวงหาตัวตนที่หล่นหาย

Bluest Eyes: Black People and a Quest for the Lost Identity

อัษฎาวุธ ไชยวรรณ^{1*}
Audsadawut Chaiyawan^{1*}

¹ นิสิตปริญญาโท, คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ สงขลา 90000

¹ Master of Arts Student, Faculty of Humanities and Social Science, Thaksin University, Songkhla, 90000, Thailand

* Corresponding author: E-mail address: famefame2539fame@gmail.com

(Received: February 17, 2021; Revised: July 19, 2021; Accepted: August 11, 2021)

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาตัวละครในนวนิยาย เรื่อง ดวงตาสีฟ้าสุดฟ้าของโทนี มอร์ริสัน ประเด็นการถูกทำให้เป็นชายขอบ การแสวงหาตัวตน และการสร้างความหมาย ศึกษาด้วยระเบียบวิธีวิจัยเชิงเอกสาร โดยใช้แนวคิดคนชายขอบ นำเสนอด้วยการพรรณนาวิเคราะห์ ผลการศึกษาพบว่า นวนิยายเรื่องนี้สะท้อนให้เห็นถึงวิธีการปลูกฝังความเชื่อการแบ่งแยกชนชั้นด้วยสีผิว ด้วยการยกระดับคุณค่าคนผิวขาวเป็นสิ่งงดงาม แต่กดทับคนผิวดำให้กลายเป็นความอัปลักขณ์ ส่วนพื้นที่กับการแสดงตัวตนของคนผิวดำทั้งด้านพื้นที่ทางสังคมที่เป็นช่องว่างระหว่างคนผิวขาวกับคนผิวดำ พื้นที่ทางภูมิศาสตร์ซึ่งเป็นเรื่องการเหยียดสีผิว และพื้นที่ทางจิตวิญญาณเพื่อเชื่อมโยงรากเหง้าของชาวแอฟริกัน ถือเป็นการสร้างความหมายเพื่อกำหนดคุณค่าความเป็นมนุษย์ ผู้แต่งสร้างตัวละครพีโคลา บริดเลิฟ เป็นภาพแทนของคนผิวดำที่สยบยอมต่ออำนาจวาทกรรมคนผิวขาวและการให้ความหมายแก่ตัวละครคนผิวขาวที่ดูบริสุทธิ์ และการสื่อสารของคนผิวดำกับสังคมโลก แสดงให้เห็นว่าสังคมของคนผิวดำไม่ได้ยอมรับชุดความคิดเหล่านั้นทั้งหมด แต่พยายามแสวงหาตัวตนที่ผ่านการรวมกลุ่ม และการปรับตัวเพื่อต่อรองอำนาจของคนผิวดำให้เพิ่มมากขึ้น

คำสำคัญ: คนผิวดำ การแสวงหาตัวตน คนชายขอบ

Abstract

This article aimed to study characters in Toni Morrison's novel "Bluest Eyes" on the aspects of being treated as a marginal person, a quest for identity, and constructing meaning. The documentary research method was employed based on the concept of marginal people and presented via a descriptive analysis method. The study results reflected the cultivated belief in skin color discrimination in enhancing the value of white people as the stereotyped beauty while degrading black people as ugliness. As for spaces and constructing identity of black people, it was viewed in terms of social space which was a gap between white and black people; geographical space was skin color discrimination, and spiritual space was related to the roots of African-Americans. These were the criteria, which were established to evaluate the value of human beings. Peola Breedlove, created by the author, was a stereotyped African-American who accepted the power of the white's discourse and defined white characters as being clean or virgin. On the aspect of communication between black people and the world's society, it was reflected that not all of the black people accepted this stereotyped concept but tried to quest for their identity by grouping and adapting themselves to increase their bargaining power.

Keywords: Black People, Quest for Identity, Marginal People

บทนำ

ยุคหลังสมัยใหม่กลายเป็นการสร้างพื้นที่ในการแสดงออกทางความคิดของกลุ่มคนชายขอบ ประวัติศาสตร์กระแสแรง เนื่องจากเป็นช่วงที่ให้ความสำคัญกับการตั้งคำถามเกี่ยวกับเรื่องเล่ากระแสหลักซึ่งผู้คนเคยให้ความหมายว่าเป็นสากลและมีความชอบธรรมมากกว่า เช่น วิทยาศาสตร์ ศาสนาคริสต์ที่เคยครอบงำความคิด วิธีคิด และการมองโลกของคนในสังคม ณ ช่วงเวลาหนึ่ง ตามที่ ฌ็อง ฟร็องซัวส์ เลียวยาร์ด (Jean Francois Lyotard) กล่าวถึงสถานภาพของความรู่ว่า ควรให้ความสำคัญกับกระแสแรงมากขึ้น ไม่ว่าเรื่องเล่าของคนชายขอบ เพศที่สาม หรือชนกลุ่มน้อย เรื่องเล่ากระแสหลักถูกแทนที่ด้วยเรื่องเล่ากระแสแรง เนื่องจากสังคมยอมรับความแตกต่างและให้ค่าความชอบธรรมกับความแตกต่างมากขึ้น ซึ่งธนากร เพชรสินจร [1] กล่าวถึง “คนชายขอบ” (Marginal People) ว่าเกิดจากการที่บุคคลนั้นเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของสังคม แล้วถูกสังคมกำหนดว่าเป็นปริมาณส่วนเกินจากการรับรู้ของคนกระแสหลัก หรือในอีกความหมายหนึ่ง คือ ความเป็นอื่นที่ถูกให้ความหมายโดยสังคมกระแสหลัก อันเป็นผลสืบเนื่องจากกลุ่มชาติพันธุ์ เพศสถานะ เพศวิถี และชนชั้น

เมื่อสังคมเปิดกว้างมากขึ้น โดยเฉพาะการให้ความสำคัญกับกระแสแรง ดังนั้น การเรียกร้องสิทธิความเท่าเทียมจึงมีตามมา เนื่องจากเป็นวิธีการที่ผู้ถูกกดขี่สามารถทำได้ ซึ่งกรณีที่เกิดขึ้นได้ชัด คือ ในสหรัฐอเมริกา ยุคทศวรรษ 1960s มีขบวนการ The Black Power เน้นถึงปัญหาการเหยียดสีผิวในหมู่คนผิวดำด้วยตนเอง เพื่อต้องการเปลี่ยนภาพลักษณ์ของคนดำที่ถูกมองว่า อับลัทธิ ป่าเถื่อนและน่ารังเกียจกับกลุ่มเคลื่อนไหวทางการเมือง The Black Arts Movement (BAM) โดยมุ่งใช้ศิลปะเป็นเครื่องมือในการปลดแอกคนดำจากอำนาจของคนขาวทั้งทางกายภาพ และทางความคิด ซึ่งในทางวรรณกรรมก็เช่นเดียวกันมีการออกมาเรียกร้องความเป็นมนุษย์ให้กับคนผิวดำ เพื่อคืนความเท่าเทียมให้กับคนกลุ่มนี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งโทนี มอร์ริสัน (Toni Morrison) นักเขียนรางวัลโนเบลสาขาวรรณกรรม ประจำปี ค.ศ. 1993 นักเขียนหญิงผิวดำผู้เป็นหัวหอกสำคัญอีกคนหนึ่งของขบวนการต่อสู้เพื่อคนผิวดำและคนผิวสีในสหรัฐอเมริกา

นวนิยาย เรื่อง ดวงตาสีฟ้าสุดฟ้า เป็นวรรณกรรมเล่มแรกของเธอและถือเป็นเล่มสำคัญที่กล่าวถึงปัญหาการเหยียดสีผิวที่มีความซับซ้อนสะท้อนผ่านสายตาคนในอย่างโทนี มอร์ริสัน เนื่องจากโครงสร้างทางอำนาจกดทับคนผิวดำอย่างยาวนาน วรรณกรรมเล่มนี้จึงกลายเป็นบทบันทึกความเป็นอยู่ของสังคมคนผิวดำอย่างละเอียดถึงรากเหง้าความเป็นแอฟริกัน ทำให้ผู้อ่านตระหนักถึงความเป็นมนุษย์มากขึ้น อีกนัยหนึ่งถือเป็นการ “ไถ่โทษ” สังคมคนผิวดำที่เธอเคยใช้ชีวิตวัยเด็กในรัฐโอไฮโอ ตามที่ฮาริตา อินทนาม [2] กล่าวว่า การที่มอร์ริสันลุกขึ้นมาเขียนวรรณกรรมชิ้นนี้เป็นชิ้นแรกก็คงจะเป็นการ “ไถ่โทษ” ให้แก่เพื่อนของเธอคนนั้น ตัวเธอเอง และเด็กคนอื่น ๆ อาจจะมีชะตากรรมเหมือนพีโคลา คลอเดีย ฟรีดา โรสแมรี มอร์ริสันและจูเนียร์ เรื่องราวในดวงตาสีฟ้าสุดฟ้าร่วมก่อร่างสร้าง “โลกสีดำ” ให้มีที่ทางเพิ่มขึ้น

จากการทบทวนวรรณกรรมพบว่า มีงานวิจัยเริ่มตั้งแต่ของวงจันทร์ พูลเพิ่ม [3] เรื่อง การศึกษาภาพลักษณ์ของผู้หญิงผิวดำในนวนิยายของโทนี มอร์ริสัน ปริศนา แผลงรัศมี [4] เรื่อง ความแปลกแยกของคนผิวดำในนวนิยายของโทนี มอร์ริสัน ตามด้วยมนฤดี เย็นบุตร [5] เรื่อง ทาสสตรีผิวดำในนวนิยายอเมริกัน ส่วนเยาวลักษณ์ ธันธนาพรชัย [6] เรื่อง วิเคราะห์สถานภาพของผู้หญิงผิวดำผ่านชีวิตจริงและวรรณกรรม ฮาริตา อินทนาม [7] บทความเรื่อง พื้นที่กับการสร้างอัตลักษณ์ของชาวแอฟริกันอเมริกันในนวนิยาย เรื่อง ซอง ออฟ โซโลมอนของโทนี มอร์ริสัน ขณะทีชูศักดิ์ ภัทรกุลวณิช [8] ศึกษาเรื่อง สัญนิยมมหัสจรรย์ในงานของกาเบรียล การ์เซีย มาร์เกซ, โทนี มอร์ริสัน และวรรณกรรมไทย โดยเฉพาะบทที่ 4 ว่าด้วยโทนี มอร์ริสัน สัญนิยมมหัสจรรย์

กับอัตลักษณ์แอฟริกันอเมริกัน ถือเป็นการสรุปสาระสำคัญของปรากฏการณ์ที่เกี่ยวข้องกับโทนี มอร์ริสัน โดยตรงตั้งแต่ชีวิตประวัติ ความเป็นอยู่ การศึกษา จุดเปลี่ยนสำคัญที่ส่งผลต่อระบบความคิดของ นักเขียนอเมริกัน เนื่องจากเนื้อหาที่เน้นถึงโลกของผู้หญิงผิวดำยังมีจำนวนน้อย จนถึงการวิเคราะห์บางส่วนของวรรณกรรม ทั้งหมดของเธอในเชิงพัฒนาการตามเนื้อหาที่สอดคล้องกับกระบวนการเรียนรู้และการตกลึกทางความคิดของโทนี มอร์ริสัน ในงานชิ้นนี้เน้นการกล่าวถึงนวนิยายเรื่องปีเลฟต์เป็นหลัก เนื่องจากต้องการนำเสนอการเปลี่ยนผ่านไปสู่แนวการเขียนสำนึยมมที่เปิดเผยที่เปิดเผยในการตีความที่มีฉากหลังสืบเนื่องจากการฆ่าทารกหรือทารกฆาต เพื่อไม่ให้ลูกที่เกิดมาต้องเผชิญกับการเป็นทาส ถือเป็นประวัติศาสตร์ที่ลืมไม่ได้ จำไม่ลง ถึงแม้จะมีการกล่าวถึงนวนิยายดวงตาสีฟ้าสุดท้ายอยู่บ้าง เป็นการพยายามทำความเข้าใจถึงปัญหาการเหยียดสีผิวที่ไม่ใช่แค่การถูกทรมานมาตรฐานความงามของคนผิวขาวครอบงำ หรือการถูกเหยียดหยามตัวเองเท่านั้น แต่สามารถเชื่อมโยงถึงปัญหาอัตลักษณ์และการนิยามตนเองด้วย และสุดท้ายบทความของ ฮาริตา อินทนาม [2] เรื่อง “พีโคลา และ “โลกเขาขาว” ในท้ายบทของนวนิยายเล่มนี้

ผู้ศึกษาพบว่า การศึกษาที่เกี่ยวข้องกับตัวตนของคนผิวดำนั้นโดยภาพรวมมีประเด็นเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ความเป็นมา ภาพลักษณ์ ความขัดแย้งและสถานภาพของผู้หญิงผิวดำในงานโทนี มอร์ริสัน เป็นหลัก แต่ยังไม่ค่อยมีกล่าวถึงการแสดงตัวตนของคนผิวดำในพื้นที่ต่าง ๆ ว่า มีลักษณะอย่างไรบ้าง ดังนั้น ผู้ศึกษาจึงสนใจนวนิยาย เรื่อง ดวงตาสีฟ้าสุดท้าย เพื่อทำความเข้าใจเกี่ยวกับการแสวงหาตัวตนของคนผิวดำที่พวกเขาเคยถูกทำให้เป็นชายขอบด้วยกระบวนการการรวมกลุ่ม การปรับตัวและการใช้พื้นที่เพื่อการแสดงตัวตนของคนผิวดำ จึงเป็นการเสนอมุมมองที่กว้างขึ้นกว่าเดิม เนื่องจากที่ผ่านมาการศึกษาเน้นถึงสาเหตุของความแปลกแยกของคนผิวดำและอคติทางสีผิวพร้อมอธิบายสาเหตุที่เชื่อมโยงถึงประวัติศาสตร์ของชนชั้น กับเรื่องความแตกต่างระหว่างเพศ

คนผิวดำกับการถูกทำให้เป็นชายขอบ

คนผิวดำเป็นอีกหนึ่งตัวอย่างชัดเจนในการถูกทำให้กลายเป็นคนอัปยศโดยปริยาย เนื่องจากลักษณะทางกายภาพของพวกเขา ซึ่งข้อเท็จจริงเหล่านี้ถือเป็นอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์แอฟริกันอเมริกัน แต่กลับส่งผลกระทบต่อชีวิตประจำวันในแง่ลบจนกลายเป็นภาวะกลืนไม่เข้าคายไม่ออก พวกเขาต้องแบกรับความกดดัน การถูกเหยียดหยาม และการลดทอนคุณค่าความเป็นมนุษย์ สุริยา สมุทคุปต์ [9] กล่าวว่า ในทางสังคมวัฒนธรรม “คนชายขอบ” ย่อมกลายเป็นคนกลุ่มน้อยในสังคมใหม่ วัฒนธรรมประจำกลุ่มจึงเป็นวัฒนธรรมย่อยที่ไม่ได้รับการยอมรับหรือได้รับการเลือกปฏิบัติจากผู้คนในกระแสวัฒนธรรมหลัก การเรียนรู้ การปรับตัวและการต่อสู้ดิ้นรนเพื่อที่จะเอาตัวรอดหรือมีชีวิตอยู่ภายใต้สภาพการณ์ดังกล่าวจึงเป็นสาระสำคัญของวิถีชีวิตของประชากรที่อาศัยอยู่ในวัฒนธรรมชายขอบ

พวกบริดเลฟไม่ได้มาอยู่ที่ร้านค้าเพราะมีปัญหาชั่วคราวในการปรับตัวเข้ากับตลาด ค่าใช้จ่ายของโรงงานแต่อย่างใด พวกเขาอาศัยที่นั่นเพราะยากไร้และเป็นคนดำ และอยู่ที่นี่เพราะเชื่อว่า ตัวเองอัปยศ แม้ว่า ความยากไร้ของพวกเขาจะเป็นเรื่องดั้งเดิมและเป็นเรื่องเหลวไหลไร้สาระ แต่ก็ไม่ใช่เรื่องที่เป็นลักษณะเฉพาะหนึ่งเดียว ความอัปยศของพวกเขาอันลึที่เป็นเอกลักษณ์ [10]

ครอบครัวบริดเลฟสามารถเป็นภาพแทนของการถูกทำให้กลายเป็นชายขอบของสังคมได้เป็นอย่างดี โดยสะท้อนให้เห็นถึงวิธีการปลูกฝังความเชื่อ ความคิดการแบ่งแยกชนชั้นด้วยลักษณะทางกายภาพโดยเฉพาะสีผิว

ไม่เพียงแต่การยกระดับคุณค่าคนผิวขาวเป็นสิ่งดงามและสูงส่งเท่านั้น ถือเป็นการสร้างมาตรฐานความงามขึ้น โดยการกำหนดจากคนผิวขาวเอง เพื่อกีดกันการนิยามถึงความงามของคนสีผิวอื่นออกไป ขณะเดียวกันการผลิตซ้ำชุดความคิดนี้ก็กลับมีผลกระทบอย่างรุนแรงกับคนผิวดำด้วย เนื่องจากการตัดสินคุณค่าของคนผิวดำว่าเป็นสิ่งอัปมงคลจึงไม่สามารถอยู่ร่วมกับคนผิวขาวหรือผิวสีได้อย่างเท่าเทียมจนกระทั่งทำให้ความเชื่อเหล่านี้หล่อหลอมวิธีคิดและการมองตัวตนของคนดำในแต่ละรุ่นเข้าใจผิด และเห็นชอบกับมาตรฐานความงามที่คนผิวขาวเป็นผู้กำหนดคุณค่า พร้อมกับการตอกย้ำถึงความเป็นอื่นซ้ำ ๆ ว่า ตัวเองอัปมงคลเสมอมา

โดยเฉพาะอย่างยิ่งลักษณะการถ่ายทอดความเกลียดชังต่อชาติพันธุ์แอฟริกันของตัวเองซึ่งมักแสดงออกผ่านสถาบันครอบครัวที่อยู่ใกล้ชิดสมาชิกมากที่สุด มักคอยทำหน้าที่ถ่ายทอดความเชื่อลักษณะแบบนี้อยู่คนอีกรุ่นไม่ว่าเป็นคนรุ่นลูก รุ่นหลาน เพื่อให้พวกเขาตระหนักรู้ว่า ตนเองเป็นใคร มีสถานภาพทางสังคมอย่างไร และควรจัดวางตัวเองกับคนผิวขาวและผิวสีอย่างไร เพราะพวกเขาถูกกดทับจนทำให้กลายเป็นมนุษย์ที่ด้อยค่ากว่าคนกลุ่มอื่นเห็นได้ชัดจากครอบครัวของบริดเลฟ สะท้อนได้จากบทสนทนา การกระทำของแม่ที่มีต่อลูกสาวอย่างฟีโคลา แสดงออกถึงอคติต่อสีผิวดำเข้มของลูกสาวที่เธอไม่เคยแสดงออกถึงความรักนอกจากความนิ่งเฉย การดูถูกและการเหยียดหยามกันเอง แต่กลับแสดงออกถึงความเมตตา ความชื่นชมต่อลูกของเจ้านายคนผิวขาวแทน อุทิศ เหมาะมูล [11] กล่าวว่า บรรพบุรุษแอฟริกัน-อเมริกันในอเมริกานั้นถูกกระทำมาก่อน เป็นขั้นเป็นตอนผ่านอดีตประวัติศาสตร์ของการสร้างชาติ สร้างประเทศ และสร้างเสรีภาพ ซึ่งชนผิวสีไม่ถูกนับและให้ร่วมใช้ผ่านความกล้ากลืน เคียดแค้น ถูกปฏิบัติเป็นทาสอย่างเคร่งครัด ชื่นชม เจ็บแค้น และอาฆาตมาเป็นเวลาหลายศตวรรษ การตกเป็นผู้ถูกกระทำเรื่อยมา และไม่สามารถกระทำกลับและ/หรือได้ตอบกลับผู้กระทำ จนแรงบีบอัดนั้นระเบิดให้ผู้ถูกกระทำกระทำกับผู้ถูกกระทำเสียเอง

เธอนั่งส่องกระจกนานหลายชั่วโมง พยายามหาเคล็ดลับของความอัปมงคล ความอัปมงคลที่ทำให้ทั้งครูและเพื่อนร่วมห้องพากันเมินเฉยหรือรังเกียจเด็ดฉันทเธอยามอยู่ที่โรงเรียน เธอเป็นคนเดียวในห้องเรียนที่นั่งโต๊ะคู่เพียงลำพัง [10]

การล้อเลียนคนผิวดำจนกลายเป็นตัวตลกในที่สาธารณะถือเป็นการกระทำที่ก่อให้เกิดช่องว่างระหว่าง คนผิวขาว คนผิวสีกับคนผิวดำ การใช้ถ้อยคำที่มีความหมายเชิงดูถูกเหยียดหยามด้วยการนำลักษณะของผู้อื่นมาล้อเลียนด้วยความสนุกสนานจนกลายเป็นเรื่องขบขันในชีวิตประจำวัน เห็นได้จากตัวละครอย่างฟีโคลา บริดเลฟ ที่กลายเป็นตัวแทนของคนผิวดำที่พยายามปรับตัว เรียนรู้การอยู่ร่วมกันกับสังคมภายในโรงเรียน โดยการรวมกลุ่มกับเพื่อนคนผิวดำอีกคนสองคนถือเป็นการรวมกลุ่มกันเพื่อต่อรองอำนาจที่จะไม่ให้ถูกรังแกจากคนอื่น ๆ การรวมกลุ่มครั้งนี้ย่อมแสดงออกถึงความเป็นคนผิวดำที่มีวัฒนธรรมและชาติพันธุ์เดียวกัน การต่อรองไม่ได้ขึ้นอยู่กับจำนวนของคนในกลุ่มเป็นหลัก แต่ถือเป็นการยืนยันถึงตัวตนของคนผิวดำที่มีพื้นฐานจิตใจในการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เมื่อก่อนตอนฟีโคลาอยู่คนเดียว สถานะของเธอจึงไม่ต่างจากการเป็นตัวตลกในสายตาของเพื่อนคนอื่น ๆ แต่เมื่อมีการรวมกลุ่มขึ้น ถือเป็นการร่วมมือกันของคนผิวดำกับคนผิวสีโดยเฉพาะเพื่อนคนผิวสีในกลุ่มอีกสองคนมักคอยดูแลและปกป้องให้เธอพ้นจากการถูกกลั่นแกล้งในโรงเรียน

พวกนั้นล้อเธอไว้เหมือนสร้อยหินเพชร เมาเมินด้วยกลิ่นกายของพวกมันเอง ตื่นเต้นกับอำนาจง่ายดายจากการมีพวกมากกว่า พวกนั้นชมเชยเธออย่างเรaring “นั่งดำดับเปิด นั่งดำดับเปิด พ่อแกนนอนล่อนจ้อน นั่งดำดับเปิด พ่อแกนนอนล่อนจ้อน นั่งดำดับเปิด...” [10]

การเรียกพิโคลา บริดลิวว่า “นั่งดำตบเปิด” จึงเป็นมากกว่าการล้อเลียนธรรมดา อีกนัยหนึ่งถือเป็นการดูถูกเหยียดหยามไกลถึงชาติพันธุ์คนผิวดำที่พวกเขาเด็กผิวขาวมักล้อเล่นกัน ตัวอย่างข้างต้นเป็นเพียงส่วนหนึ่งในการแสดงออกของความขัดแย้งทางสีผิว สิ่งที่อยู่ลึกกว่านั้น คือ กระบวนการปลูกฝังความเชื่อถ่ายทอดอุดมการณ์ ความคิดให้แก่เด็ก ศิริขนา สว่างเนตร [12] กล่าวว่า คตินิยมของคนผิวขาวที่มีต่อชาวอเมริกันผิวดำเรียกกันว่า African-American stereotypes เมื่ออคติเหล่านั้นสร้างภาพลักษณ์ชาวแอฟริกัน-อเมริกันให้ดูเป็นคนล้าหลังเป็นคนรับใช้ เป็นคนโง่ ๆ ซื่อ ๆ ที่ดูต่ำต้อย ซึ่งเป็นภาพในเชิงลบที่หมิ่นศักดิ์ศรีและเป็นการเหยียดคนผิวดำ จึงได้ก่อให้เกิดทัศนคติที่ตรงกันข้ามขึ้นมา และถูกเรียกในหมู่มุคนผิวดำอีกอย่างว่า anti-black stereotypes หรือคตินิยมที่ต่อต้านคนผิวดำซึ่งประกอบด้วยลักษณะทางกายภาพ เช่น รูปร่างหน้าตา การแต่งกาย เป็นต้น และลักษณะนิสัยที่สะท้อนออกมาทางกิริยา

ไม่เพียงแต่ลักษณะทางกายภาพของพิโคลาเท่านั้นที่โดนล้อเลียน ทุกครั้งมักพาดพิงถึงสภาพครอบครัวของเธอกลายเป็นเรื่องนินทาสนุกในเรื่องเล่าของเพื่อน เนื่องจากภาพลักษณ์ของคนผิวดำถูกมองในแง่ลบเป็นทุนเดิม โดยเฉพาะการล้อเลียนพ่อของพิโคลา ถือเป็นการไม่ให้เกียรติครอบครัวของเธออย่างรุนแรงเป็นการแสดงออกถึงการเหยียดสีผิวโดยตรง การที่เธอถูกสังคมรอบข้างรุมประณามถึงพ่อ ทำให้เธอต้องเผชิญกับภาวะกระอักกระอ่วนตลอดเวลา

เธอสวดมนต์ขอดวงตาสีฟ้าทุกคืนไม่เคยขาด เธอสวดด้วยศรัทธาแรงกล้าอยู่หนึ่งปี แม้จะท้อใจไปบ้างแต่เธอก็ไม่เคยไร้ความหวัง การจะทำให้เกิดสิ่งวิเศษเลิศเลอเช่นนั้นได้ย่อมต้องใช้เวลาแสนนาน ด้วยการถูกเหยียดเข้าสู่ความเชื่อที่เชื่อมั่นว่า มีเพียงปาฏิหาริย์จะช่วยปลดปล่อยให้ได้เช่นนี้ พิคอลายอมไม่มีทางรู้จักความงามของตนได้เลย เธอจะมองเห็นแต่เพียงสิ่งที่มิให้เห็น นั่นคือดวงตาของคนอื่น [10]

การที่พิโคลาไม่มีดวงตาสีฟ้าอย่างคนผิวดำนั่นกลับทำให้เธอกลายเป็นตัวประหลาดในสายตาคนอื่น ความเชื่อ ความศรัทธาทั้งหมดทำได้เพียงการสวดมนต์ เป็นทางออกสุดท้ายและเป็นสิ่งที่พึ่งทางใจของเธอ การที่เธอถูกระงับข้อห้าม ๆ และเกิดปฏิกิริยาต่อต้านในหมู่มุคนขาวและคนผิวดำ เธอเลือกวิธีการสยบยอมต่อการถูกเหยียดหยามและไม่เคยคิดต่อสู้เพื่อเรียกร้องบางอย่างที่เป็นอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของตนเอง ซึ่งการยอมรับสิ่งที่ถูกระงับได้นั้นถือเป็นเรื่องปกติในหมู่มุคนผิวดำ

สองคนนี้เป็นคนขาวอย่างแน่แท้ เขาได้กลิ่นมันชัดเจน ซอลลีผวาเหวี่ยง พยายามจะคุ้ยเข้า ลูกยืนและดึงกางเกงขึ้นไปพร้อมกันในทีเดียว สองคนนั้นถือปืนยาว

“ฮี้ ฮี้ ฮี้ ฮี้ ฮี้ ฮี้” เสียงหัวเราะนั้นเป็นเสียงโอหอบหิตยัศยา

อีกคนฉายไฟส่องกราดทั่วตัวซอลลิกับบาร์ลีน

“เอาต่อสิ ไอ้มิด” คนถือไฟฉายเอ่ย

“อะไรนะครับ” ซอลลีถาม พยายามหารังคุมให้เจอ

“ข้าบอกว่าเอาต่อสิ และก็เอาให้ถึงใจด้วยนา ไอ้มิด เอาให้ถึงใจ” [10]

การลดทอนคุณค่าของคนผิวดำลงให้เหลือแค่ความเป็นสัตว์นั้น โดยในฉากนี้ที่กระทำกับซอลลีเด็กหนุ่มคนผิวดำ ยิ่งเผยให้เห็นชัดเจนถึงวิธีคิดและการมองของคนผิวขาวที่มักแสดงความเหนือกว่าว่า พวกเขาเป็นเผ่าพันธุ์ที่สูงส่งกว่าคนผิวดำจะกดขี่อย่างไรก็ได้ การบังคับให้ซอลลีสวมหมวกขึ้นหรือร่วมรักกับหญิงสาวต่อหน้าสาธารณะยิ่งสะท้อนลึกกลงในจิตใต้สำนึกว่า คนขาวเองไม่เคยเปลี่ยนวิธีคิด เนื่องจากการกระทำเหล่านี้ถูกปลูกฝังมาอย่างยาวนาน การที่คนผิวดำเรียกเขาว่า ไอ้มิด ถือเป็นการไม่ให้เกียรติคนดำ การดูถูกในครั้งนี้

ยังทำให้คนผิวดำกลายเป็นชายขอบยิ่งกว่าเดิม ไม่มีแม้สิทธิและเสียงที่กล้าปฏิเสธการกระทำเหล่านั้นที่พวกเขาไม่เต็มใจ

พื้นที่กับการแสวงหา-แสดงตัวตนของคนผิวดำ

สุริชัย หวันแก้ว [13] กล่าวว่า บริบททางสังคมของกระบวนการกลายเป็นชายขอบที่สำคัญยิ่ง ก็คือ บริบทการสร้างรัฐ-ชาติ และบริบทการพัฒนาประเทศ โดยเฉพาะกระบวนการพัฒนาที่เน้นการใช้ประโยชน์สูงสุดและกำไรสูงสุดทางเศรษฐกิจเป็นหลัก นับว่าส่งผลการเปลี่ยนแปลงแก่ชีวิตผู้คนอย่างมหาศาล โดยเฉพาะ “คนชายขอบ” ที่นอกจากจะไม่ได้มีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายและยุทธศาสตร์การพัฒนาเศรษฐกิจแล้วยังมีช่องทางน้อยมากที่จะเข้าถึงทรัพยากรและการแบ่งปันผลประโยชน์จากกระบวนการพัฒนาเศรษฐกิจ ถูกมองเป็นเพียงปัจจัยการผลิต เป็นแหล่งทรัพยากร เป็นแรงงาน และเป็นตลาดระบายสินค้า ประเด็นที่สำคัญยิ่งคือ การมีโอกาสดังที่ตกเป็นเหยื่อ หรือ “ผู้รับเคราะห์” ของการพัฒนา

ถึงแม้บริบททางสังคมจะมีส่วนในกระบวนการกลายเป็นชายขอบ แต่ในนวนิยายเรื่องนี้กลับพบว่าการแสวงหาตัวตนที่ใช้พื้นที่การสร้างตัวตนของคนผิวดำยังปรากฏอยู่ใน 3 ลักษณะ ดังนี้

พื้นที่ทางสังคม : ช่องว่างระหว่างคนผิวขาวกับคนผิวดำ

ปิยลักษณ์ โพธิ์วรรณ [14] กล่าวว่า การสร้างพื้นที่ทางสังคม หมายถึง การสร้างพื้นที่ทางความรู้สึก อันเกิดจากกระบวนการความสัมพันธ์เชิงอำนาจของกลุ่มต่าง ๆ ซึ่งเป็นผลกระทบจากความเหลื่อมล้ำในสังคมสามารถเกิดขึ้นได้ทั้งระดับสังคมย่อย เช่น ครอบครัว สถาบันการศึกษาไปจนถึงระดับสังคมขนาดใหญ่ โดยคนบางกลุ่มถูกกระบวนการทางสังคมเบียดขับสู่การเป็นประชากรชายขอบ เช่น คนรักเพศเดียวกัน คนพิการ คนด้อยโอกาสต่าง ๆ ทำให้พวกเขาเหล่านั้นต้องเผชิญกับภาวะคนที่ไร้พื้นที่อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

เพียงฉันท่านั้นที่หาไม่เจอ พวกผู้ใหญ่ เด็กผู้หญิงที่โตกว่า ร้านค้า นิตยสาร หนังสือพิมพ์ ป้ายตามหน้าต่าง โลกทั้งใบเห็นพ้องกันว่า ตุ๊กตาผิวสีชมพู ผมเหลือง ตาสีฟ้า เป็นสิ่งที่เด็กผู้หญิงทุกคนเห็นว่ามีค่าอย่างยิ่ง “นี่ไง” พวกนั้นว่า “นี่แหละคือสิ่งสวยงามและถ้าวันนี้อะไรจะเกิดขึ้นก็ได้ไป” [10]

การแสวงหาตัวตนของคนผิวดำกับคนผิวสีถูกแสดงออกผ่านการกระทำและความคิดของคลอเดีย แมกเทีย ซึ่งเป็นตัวละครคนผิวสีที่มีความสำคัญอีกตัว โดยเฉพาะลักษณะตรงกันข้ามกับพีโคลา บริดเจิลฟ์ เธอมีความกล้าหาญและต้องการปฏิเสธชุดความคิดที่ว่าด้วยเรื่อง คนผิวขาวสูงส่งกว่า เริ่มตั้งแต่การแสดงความคิดเห็นโต้แย้งกับพี่สาวในประเด็นของดาราคผิวดำก็มีศักยภาพไม่ต่างจากกับดาราคผิวดำขาว

สัญลักษณ์ที่แสดงให้เห็นว่า เธอต้องการทำลายชุดความแบบนั้นด้วยวิธีการการเขียนอันแยบยลของโทนี มอร์ริสัน คือ การทำลายตุ๊กตาผิวสีชมพู ผมเหลือง ตาสีฟ้าเพื่อต้องการค้นหาคุณค่าความงามอันแท้จริง การที่ผู้เขียนเปรียบเทียบถึงการเห็นด้วยของคนทั้งโลกว่า ตุ๊กตาในลักษณะแบบนี้ “นี่แหละคือสิ่งสวยงามและถ้าวันนี้อะไรจะเกิดขึ้นก็ได้ไป” [10] จึงเป็นการยอมรับมาตรฐานความงามที่คนผิวดำกำหนดขึ้นโดยปริยาย โดยผ่านสัญลักษณ์อย่างตุ๊กตา ดังนั้น การสร้างตุ๊กตาขึ้นมาย่อมเป็นตัวแทนความงาม เนื่องจากลักษณะของเล่นประเภทนี้มีรูปร่าง หน้าตา ผิวพรรณเหมือนกับมนุษย์ เพียงแต่เป็นการย่อขนาดเล็กลงเท่านั้น ส่วนใหญ่ในแต่ละครอบครัวมักมีสมาชิกคนใดคนหนึ่งโดยเฉพาะเด็กผู้หญิงย่อมมีตุ๊กตาที่บางครั้งอาจเป็นมากกว่าของเล่น กล่าวคือ เป็นทั้งเพื่อนสนิทที่สามารถตอบโต้กันได้ผ่านจินตนาการ บทสนทนาและการสร้างบทบาทสมมติให้เป็นคนในครอบครัวอีกคนหนึ่ง การได้อยู่ใกล้ชิดและผูกพันกับตุ๊กตาในลักษณะนี้จึงค่อย ๆ เกิด

ความผูกพันขึ้น จนกระทั่งเกิดการยอมรับลักษณะสีผิวขาว ผมเหลือง และตาสีฟ้าโดยไม่ทันรู้ตัว แต่คลอเดียแมกเทีย ค่อย ๆ ใฝ่คว้าถึงวาทกรรมที่ครอบงำสังคมอย่างยาวนานว่า ผิวขาวเท่ากับความงาม ผิวดำเท่ากับความอัปยศอนั้นกลายเป็นสิ่งสมมติที่ไร้สาระ คลอเดียจึงทำลายตุ๊กตาออกเป็นชิ้นส่วนเพื่อแสดงให้เห็นว่า ตุ๊กตาก็เป็นเพียงหนึ่งในปฏิบัติการของวาทกรรมเรื่องของคนผิวขาวที่มักครอบงำความคิดของผู้คนส่วนใหญ่ให้เห็นด้วยกับชุดความคิดนี้ และเป็นการทำลายความเชื่อเกี่ยวกับมาตรฐานความงามลงด้วย ถึงแม้จะไม่สามารถเปลี่ยนแปลงวิธีคิดเกี่ยวกับวาทกรรมความสูงส่งของคนผิวขาวได้แบบถอนรากถอนโคน แต่ถือเป็นการแสดงตัวตนว่า เธอเป็นคนผิวดำจำนวนหนึ่งที่ไมื่อยอมรับในอคติสีผิวที่คนผิวขาวกำหนด อย่างไรก็ตาม การทำลายตุ๊กตาเพียงตัวเดียวในมือของคลอเดียถือเป็นจุดเริ่มต้นเท่านั้น เพราะยังคงมีตุ๊กตาลักษณะแบบนี้จำนวนมากที่แพร่หลายทุกพื้นที่นั้นเท่ากับความเชื่อเหล่านี้ยังคงอยู่

การแสวงหาตัวตนของคนผิวดำและคนผิวสีอย่างคลอเดีย คือ เพียงต้องการให้ผู้อ่านเห็นว่า ผิวดำเองก็เป็นความงามตามอีกรูปแบบหนึ่งที่ควรได้รับการยอมรับมากกว่านี้ ซึ่งเธอเป็นตัวแทนของคนผิวดำที่มีความภาคภูมิใจในรากเหง้าของบรรพบุรุษและอัตลักษณ์แห่งชาติพันธุ์ของตนเอง ด้วยการยืนยันหนักแน่นในความคิดของเธอเกี่ยวกับการชื่นชอบดาราคอนนิวต์ ซึ่งขัดกับความเชื่อของพี่สาวที่เป็นคนผิวสีเช่นเดียวกัน แต่สามารถยอมรับได้ถึงความสูงส่งของคนผิวขาวโดยไม่มีการตั้งคำถามหรือการปฏิเสธสิ่งเหล่านี้

พื้นที่ทางภูมิศาสตร์: ประวัติศาสตร์แห่งการเหยียดสีผิว

สุริยา สมุทคุปต์ [9] กล่าวว่า คนชายขอบ (Marginal People) คือ กลุ่มคนที่มีชีวิตอยู่กึ่งกลางหรือห่างไกลจากศูนย์กลางต้องเคลื่อนย้ายจากภูมิลำเนาดั้งเดิมด้วยเหตุผลทางธรรมชาติ เศรษฐกิจ การเมืองและสังคมวัฒนธรรม การตั้งถิ่นฐาน การประกอบอาชีพ หรือวิถีชีวิตของคนกลุ่มนี้ต้องเผชิญกับการแก่งแย่งแข่งขันเพื่อเข้าถึงทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดและเอาเปรียบจากคนกลุ่มใหญ่ซึ่งอยู่อาศัยในดินแดนหรือเขตภูมิศาสตร์นั้นมาก่อน ซึ่งสอดคล้องกับชาคริต แก้วทันคำ [15] ที่ขยายความถึงคนชายขอบในทางภูมิศาสตร์ว่าเป็นคนที่อยู่ชายขอบพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งโดยไม่ได้เคลื่อนย้ายจากถิ่นฐานเดิม และกลุ่มที่เคลื่อนย้ายจากภูมิลำเนาเดิมด้วยเหตุผลทางธรรมชาติ หรือการอพยพเข้าเมืองโดยถูกกฎหมายหรือการอพยพหลบหนีเข้าเมืองอย่างผิดกฎหมายด้วยเหตุผลทางเศรษฐกิจและการเมือง ทำให้ผู้คนเหล่านั้นต้องไปตั้งรกรากถิ่นฐานใหม่หรือมีวิถีชีวิตที่ต้องเผชิญกับการแก่งแย่งแข่งขัน การถูกกีดกันและเอาเปรียบจากคนอีกกลุ่มหนึ่งซึ่งอยู่ในดินแดนหรือเป็นเจ้าของเขตภูมิศาสตร์นั้นมาก่อนจนกลายเป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชนหรือไม่เคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์

มีร้านค้าถูกทิ้งร้างหลังหนึ่งอยู่ตรงหัวมุมทางตะวันออกเฉียงใต้ของบรอดเวย์กับเธอร์ตีฟธ์สตรีทในเมืองลอสแอนเจลิส รัฐโอไฮโอ ตัวอาคารไม่ได้กลืนหายไปกับท้องฟ้าสีตะกั่วที่เป็นฉากหลังและไม่ได้กลมกลืนกับบรรดาบ้านสีเทาที่สร้างจากโครงไม้มุงสังกะสีและเสาโทรศัพท์สีดำที่อยู่รอบข้าง แต่กลับแทรกตัวออกมาสะดุดตาผู้คนที่ผ่านไปมาด้วยรูปแบบที่ทั้งน่าระคายใจและชวนหดหู่ [10]

นวนิยาย เรื่อง ดวงตาสีฟ้าสุดฟ้านั้นเห็นได้ชัดว่า การบรรยายฉากแสดงลักษณะของเมืองในรัฐโอไฮโอถึงความขัดแย้งของสิ่งก่อสร้างในบางสถานที่ที่ไม่อาจกลมกลืนกับพื้นที่อื่น ๆ เป็นการสร้างคู่ตรงข้ามกัน เช่น การบรรยายถึงอาคารกับบ้านสีเทาที่สร้างมาจากไม้มุงสังกะสี เพื่อสะท้อนให้เห็นถึงความแตกต่างที่ข้อนัยยะสำคัญผ่านฉากหรือสถานที่ ด้วยการบรรยายถึงอารมณ์ความรู้สึกที่คลุมเครือ เศร้าหรือแม้แต่ความโกรธแค้น “แต่กลับแทรกตัวออกมาสะดุดตาผู้คนที่ผ่านไปมาด้วยรูปแบบที่ทั้งน่าระคายใจและชวนหดหู่” [10]

เนื่องจากรัฐโอไฮโอถือเป็นพื้นที่ทางภูมิศาสตร์หนึ่งของสหรัฐอเมริกาที่มีความแตกต่างสูงกันจึงทำให้เกิดความหลากหลายทางชาติพันธุ์ เป็นพื้นที่หนึ่งที่กำลังกลายเป็นชายขอบพร้อมกับประวัติศาสตร์การเหยียดสีผิวรุนแรง เพราะมีทั้งกลุ่มคนที่สนับสนุนการมีทาสและการต่อต้านระบบทาสอย่างเข้มแข็ง ผู้คนจึงหวาดระแวงซึ่งกันและกัน ซึ่งต่อมาในขณะเดียวกันพื้นที่เหล่านี้เองกลายเป็นพื้นที่ประนีประนอมระหว่างคนผิวขาว คนผิวสีและคนผิวดำได้ด้วยเช่นกัน แสดงถึงความหมายที่เลื่อนไหลของพื้นที่

การอธิบายสิ่งก่อสร้างที่ไม่เข้ากัน อาจเป็นนัยยะของความเป็นรัฐโอไฮโอ เนื่องจากรัฐแห่งนี้เป็นความหวังของคนผิวดำที่ต้องการอพยพเดินทางต่อไปสู่รัฐอื่น ๆ ที่มีความเป็นอยู่ที่ดีกว่า จึงเป็นพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ที่มีพรมแดนเชื่อมต่อกับรัฐทางเหนือและทางใต้เพราะมีแม่น้ำกันกลางสำหรับการหลบหนีของทาส จึงทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนและผสมผสานวัฒนธรรมกันโดยเฉพาะความเชื่อเรื่องการใช้แรงงานทาสกับการยกเลิกทาส และในพื้นที่เดียวกันนี้กลับซ่อนทับเรื่องราวของการเหยียดสีผิวอันรุนแรง นั่นหมายความว่า รัฐโอไฮโอเป็นพื้นที่ของความหวังและความรุนแรงที่มีอิทธิพลต่อคนผิวดำ จึงกลายเป็นความย้อนแย้งและคลุมเครือเป็นอันมาก

ซูศักดิ์ ภทรกุลวณิช [8] กล่าวว่า รัฐโอไฮโอมีสถานะพิเศษเนื่องจากเป็นรัฐทางเหนือที่มีพื้นที่ติดต่อกับรัฐทางใต้ คือ รัฐเคนดักกี มีแม่น้ำโอไฮโอขวางกั้นรัฐทั้งสองไว้ ในช่วงก่อนสงครามกลางเมือง ทาสคนดำจำนวนมากที่หลบหนีมาทาสได้อาศัยรัฐโอไฮโอเป็นแหล่งหลบซ่อนก่อนที่จะหนีไปยังประเทศแคนาดา สภาพทางภูมิศาสตร์ดังกล่าวทำให้รัฐโอไฮโอเป็นเสมือนจุดจักรวาลของประเทศสหรัฐอเมริกา กล่าวคือ รัฐนี้มีองค์ประกอบที่ผสมผสานกันระหว่างวัฒนธรรมทางเหนือและทางใต้ มีทั้งกลุ่มคนที่สนับสนุนและต่อต้านระบบทาสอย่างแข็งขัน หลังจากมีการประกาศเลิกทาส รัฐโอไฮโอยังเป็นหนึ่งในรัฐที่มีผู้อพยพจากยุโรปเข้ามาพักอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก เนื่องจากเป็นรัฐที่มีอุตสาหกรรมต่อเรือที่เมืองโลเรน ในช่วงก่อนและหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 โลเรนเป็นเมืองที่หลากหลายไปด้วยคนหลายเชื้อชาติหลายเผ่าพันธุ์ ไม่ว่าจะเป็นคนดำที่หนีภัยจากพวกเหยียดผิวทางใต้ หรือคนงานอพยพจากโปแลนด์ กรีซ และอิตาลี แต่ความหลากหลายดังว่ามิได้ทำให้ปัญหาเหยียดผิวคนดำเบาบางลงแต่อย่างใด

ตอนที่บริดเลิฟอยู่กันที่นั่น ชุกตัวอยู่ด้วยกันในส่วนที่เป็นหน้าร้านค้าแห่งนั้น ทุกข์ทนอยู่ด้วยกันในซากแห่งความคิดพิสดารชั่ววูบของนายหน้าค้าอสังหาริมทรัพย์ พวกเขาเคลื่อนไหวตัวเข้าและออกจากกล่องสี่เหลี่ยมกลอกปอกเบิกนั้นโดยมิได้ทำให้เกิดความสั่นไหวใด ๆ ในละแวกนั้นไม่มีเสียงของกลุ่มผู้ใช้แรงงาน และไม่มีคลื่นใด ๆ ในสำนักงานนายกเทศมนตรี สมาชิกครอบครัวแต่ละคนต่างอยู่ในห้องน้อย ๆ แห่งมนโคติของตนเอง แต่ละคนต่างสร้างผ่านวามต่อลายแห่งความจริงของตนเอง รวบรวมชิ้นส่วนแห่งประสบการณ์ไว้ตรงนี้ ชิ้นส่วนข้อมูลไว้ตรงนั้น จากภาพยนตร์ที่ได้รับจากกันและกัน พวกเขาสรรค์สร้างความรู้สึกของสัมพันธ์ที่มีต่อกันและพยายามทำใจใช้ชีวิตอยู่กับการมีกันและกัน [10]

การรวมกลุ่มกันเองของคนผิวดำจึงถือเป็นการแสวงหาตัวตนอีกรูปแบบหนึ่งบนพื้นที่ที่มีประวัติศาสตร์ การเหยียดสีผิวมายาวนาน การอยู่เงียบ ๆ ในที่อยู่อาศัยของตนและรักษาความความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัวเป็นหลัก เพื่อต้องการยืนยันถึงการมีชีวิตอยู่ของพวกเขา นอกจากนี้ การรวมกลุ่มเป็นชุมชนของคนผิวดำเห็นได้จากการไปมาหาสู่ของเพื่อนบ้านที่อยู่ไม่ไกลมากนัก สำหรับการดูแลช่วยเหลือและปรับทุกข์ของกันและกัน

พื้นที่ทางจิตวิญญาณ: เชื่อมโยงถึงรากเหง้าแอฟริกัน

พื้นที่ทางจิตวิญญาณ อาจหมายถึง พื้นที่ทางกายภาพที่ได้สงบจิตใจ หรือพื้นที่ทางความสัมพันธ์ที่ได้ปรึกษาพึ่งพา เป็นได้ตั้งแต่สถานที่สำคัญทางศาสนาที่มนุษย์ได้เชื่อมโยงกับสิ่งที่ศรัทธา หรือแม้แต่การได้พูดคุยกับคนที่ปลอดภัยทางใจก็เป็นพื้นที่ทางจิตวิญญาณได้เช่นกัน

พื้นที่ทางจิตวิญญาณของคนผิวดำมักแสดงออกมา คือ การเชื่อในเรื่องคุณไสย พลังงานจากสิ่งลึกลับเหนือธรรมชาติผ่านร่างของมาเดียร์ หมอตำแยธรรมดากลายเป็นผู้ที่สามารถรักษาความป่วยไข้ได้ด้วยวิธีการที่แตกต่างจากคนอื่น เพียงการสัมผัสร่างกายของคนป่วยหรือแม้แต่สังเกตความเปลี่ยนแปลงของร่างกายก็สามารถวินิจฉัยโรคเหล่านั้นได้อย่างแม่นยำ ตามด้วยวิธีการรักษาด้วยการสมุนไพรหรือพืชผักบางชนิด คนผิวดำเวลาเจ็บป่วยจึงเรียกมาเดียร์แทนที่จะเลือกการรักษาที่โรงพยาบาลที่มีการแพทย์สมัยใหม่ ทุกครั้งที่มิสผู้เจ็บป่วยในละแวกนั้นก็จะมีชาวบ้านคนอื่น ๆ เข้ามาร่วมด้วยช่วยกันจนบางครั้งกลายเป็นหนึ่งในกระบวนการรักษาคนป่วย ดังนั้น เหตุการณ์ดังกล่าวจึงแสดงถึงตัวตนของคนผิวดำที่มีการเชื่อมโยงถึงรากเหง้าความเป็นแอฟริกันที่ไม่เคยสูญหายจากจิตสำนึก คือ การร่วมกันกระทำในเหตุการณ์ใด ๆ ก็ตาม ไม่ว่าจะเป็นการร้องเพลง หรือการล่าสัตว์ สิ่งเหล่านี้ล้วนต้องอาศัยความร่วมมือระหว่างกันเพื่อให้ลุกล่วงตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้

ชุมชนคนผิวดำต่างมีความเชื่อ ความศรัทธาต่อมาเดียร์ไม่ต่างจากการนับถือนักบวชหรือบาทหลวง เธอกลายเป็นตัวแทนของผู้ช่วยเหลือผู้ป่วยด้วยความเชื่อทางธรรมชาติ เป็นบุคคลสำคัญในการปลดปล่อยทุกข์แก่ชุมชนคนดำในละแวกนั้น อีกทางหนึ่งนั่นถือเป็นการเยียวยาทางด้านร่างกาย เนื่องจากการปรากฏตัวของมาเดียร์จึงเป็นการสร้างพื้นที่ทางจิตวิญญาณขึ้น ในฐานะหมอหรือแพทย์ของคนดำโดยเฉพาะ ทำให้ชีวิตของคนผิวดำมีทางเลือกในการเข้ารับการรักษา โดยที่พวกเขาไม่ต้องเผชิญกับความเหลื่อมล้ำ ความกดดัน หรือการดูถูกเหยียดหยามจากคนผิวขาวในการรักษาตัวในโรงพยาบาล

สุดท้ายจึงมีการตัดสินใจตามตัวมาเดียร์ มาเดียร์พูดน้อย ที่พักอยู่ในเพิงใกล้ป่า เธอเป็นหมอตำแยผู้มีความสามารถและนักวินิจฉัยโรคผู้เด็ดเดี่ยว มีเพียงไม่กี่คนที่ยังพอนึกออกถึงสมัยที่ไม่มีมาเดียร์อยู่แถวนี้สำหรับความเจ็บไข้ได้ป่วยก็ตามที่ไม่สามารถจัดการกันได้ด้วยวิธีสามัญธรรมดา การรักษาอย่างที่รู้จักกันด้วยสัญชาตญาณ หรือความทรหดอดทน คำพูดที่มักมีคนเอ่ยปากออกมาในที่สุด คือ ตามมาเดียร์มาเถอะ

เธอทาบหลังนิ้วเรียวยาวบนแก้มผู้ป่วย เกาหนังหัวเบา ๆ จากนั้นจึงดูสิ่งที่เผยอยู่ในซอกเล็บ เธอยกมือขยายจิมมีขึ้นแล้วจ้องดูอย่างใกล้ชิด เล็บ ผิวนาง หลังมือ ไขปลายนิ้วสามนิ้วกดเนื้อมันฝ่ามือ หลังจากนั้นเธอแนบหูฟังลงฟังทรวงอกขยายจิมมีแล้วฟังที่ท้อง พวกผู้ช่วยดึงกระโถนออกมาจากใต้เตียงให้ดูจางระตามคำขอของมาเดียร์ เธอเคาะไม้เท้าขณะดูสิ่งนั้น “เอากระโถนกับทุกอย่างในนั้นไปฝังซะ” เธอบอกพวกผู้หญิง ส่วนกับขยายจิมมีเธอล่าว่า “แกติดหวัดในมดลูก ดื่มน้ำหม้อและห้ามกินอย่างอื่น” [10]

พื้นที่ทางจิตวิญญาณที่มีความสำคัญอีกแห่งหนึ่ง คือ บ้านของจิมมีซึ่งในตอนที่ยังมีชีวิตอยู่ เธอเป็นที่รักของคนในหมู่บ้านละแวกนั้น ทุกคนต่างรู้จักขยายจิมมี ตอนที่เธอล้มป่วยลงเห็นได้ว่า บรรดาชาวบ้านต่างเป็นห่วงในสุขภาพของเธอ มีการมาเยี่ยมเยียนถามสารทุกข์สุกดิบ บางคนนำสิ่งของ อาหารหรือขนมปังมาฝาก สะท้อนให้เห็นว่าในตอนที่เราตายไปนั้น คนในชุมชนมีการจัดงานเลี้ยงอย่างใหญ่เพื่อแสดงออกถึงการเป็นศูนย์กลางของชุมชนอย่างแท้จริง เพราะถือเป็นผู้มองเห็นปรากฏการณ์ทางสังคมมายาวนานที่โชกโชนในการใช้ชีวิต

พื้นที่ทางจิตวิญญาณปรากฏใน 2 ลักษณะ ประกอบด้วยมาเดียร์และจิมมี ซึ่งทั้งสองมีบทบาทต่างกัน คือ มาเดียร์นั้นเป็นที่พึ่งพาของชาวบ้านในการช่วยเหลือรักษาทางด้านโรครภัยไข้เจ็บเป็นหลัก ส่วนจิมมีเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณ เป็นผู้คอยช่วยเหลือเยียวยาบาดแผลทางด้านจิตใจมากกว่ารักษาทางด้านกายภาพ ด้วยวิธีการการเล่าเรื่องราวหรือเล่าประวัติศาสตร์ความเป็นมาของเธอที่ต้องประสบชะตากรรมเลวร้ายจากการเป็นทาส แต่จากเหตุการณ์เหล่านั้นเธอได้เรียนรู้ ทำความเข้าใจสิ่งที่เกิดขึ้นเพื่อเป็นบทเรียน พร้อมกับรับฟังปัญหาทางด้านอคติทางด้านสีผิว ชนชั้นและความแตกต่างระหว่างเพศเพื่อช่วยให้พวกเขาได้ปลดปล่อยความอัดอั้นภายในและความเจ็บปวดออกมา อีกนัยหนึ่งเป็นการแสดงตัวตนของคนผิวดำถึงรากเหง้าแอฟริกันที่มักจะเน้นถึงวัฒนธรรมการเล่าเรื่องแบบมุขปาฐะ ลักษณะของบรรยากาศ เป็นการล้อมวงฟังเรื่องเล่าจากตัวแทนของชุมชน

“คงเป็นงานใหญ่นะ ใคร ๆ ก็รักจิมมี ตอนเข้าโบสถ์เป็นต้องคิดถึงแก่น” งานเลี้ยงหลังพิธีศพเป็นกังวานเสียงแห่งความเบิกบานภายหลังความงามอันก้องกังวานของงานศพเป็นเหมือนโศกนาฏกรรมบนท้องถนนที่มีการชกต่อยอย่างรุนแรงจนเข้าสู่ขอมุมของโครงสร้างที่เป็นแบบแผนยิ่งนัก ผู้ล่องลับเป็นวีรสตรีแสนโศก เป็นคนสู้ชีวิต เป็นเหยื่อผู้ไร้เดียงสา มีทวยเทพปรากฏอยู่ทุกหนแห่ง [10]

ตัวละครอย่างซอลลีในสมัยวัยหนุ่มสะท้อนถึงความผูกพันอย่างลึกซึ้งต่อพื้นที่ทางจิตวิญญาณ โดยเฉพาะบ้านของจิมมี โดยสถานภาพของซอลลีแล้ว คือ เป็นหลานทางสายเลือดของยายจิมมีที่ถูกพ่อแม่ทิ้งไว้ให้เธอดูแลเด็กน้อยคนนั้นจนเติบโตในชุมชนของคนผิวดำ แต่อีกสถานภาพหนึ่งนั้นซอลลีเป็นผู้สานความสัมพันธ์กับผู้คนเดินทางมาเยี่ยมยายจิมมี เนื่องจากเขาเป็นที่รู้จักและเป็นที่ไว้วางใจในชุมชน ความหวังสูงสุดของยายจิมมีต้องการมีผู้สืบทอดลักษณะการเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณ การเป็นจุดศูนย์กลางของชุมชนในรุ่นต่อไป เพราะหากไร้จุดศูนย์กลางที่สามารถเป็นแหล่งพักพิงทางจิตวิญญาณได้นั้น อาจส่งผลกระทบต่อจิตใจของคนในชุมชนจนกระทั่งในท้ายที่สุดจะทำลายความเข้มแข็งและเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันในหมู่คนผิวดำ ความเชื่อใจและความศรัทธาต่อยายจิมมีนั้นไม่ใช่ฐานะของสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือการมีอิทธิฤทธิ์ใดที่เหนือกว่ามนุษย์ แต่เป็นมนุษยธรรมดาที่ผ่านประสบการณ์ชีวิตมากกว่า ด้วยสายตาแหลมคมในการมองเห็นความไม่เท่าเทียมในสังคมนี้ เพราะคนผิวดำมักตกอยู่ในฐานะที่ต่ำกว่าจึงถูกกดขี่ข่มเหงทุกวิถีทาง เธอจึงเรียนรู้บาดแผลความเจ็บปวดและพยายามทำความเข้าใจสิ่งเหล่านั้นเพื่อรับฟังพร้อมกับการปลอบประโลมคนในชุมชนที่มีความอัดอั้นเกี่ยวกับการถูกเหยียดสีผิว ดังนั้น บ้านของเธอจึงมีสถานะเป็นสถานที่ปรับทุกข์ของคนผิวดำโดยปริยาย

ซอลลีล่องลอยเรื่อยเปื่อยไร้จุดหมาย ทำงานหมกหม้มตามคำสั่ง ความเอ็นดูและความอบอุ่นที่พวกเขาใหญ่มอบให้เมื่อวันก่อนถูกแทนที่ด้วยความเข้มงวดที่เข้ากันดีกับอารมณ์ของเขาเอง [10]

จากตัวอย่างข้างต้นย่อมเห็นถึงการมีเหตุจำเป็นบางประการที่ต้องห่างไกลจากพื้นที่ทางจิตวิญญาณอย่างบ้านของจิมมี การโยกย้ายถิ่นของซอลลีนั่น เป็นเพราะเขาตัดสินใจเดินทางออกนอกชุมชนของคนผิวดำที่ตนเองคุ้นเคยเพื่อตามหาพ่อที่เคยทิ้งเขาไว้ตั้งแต่ไม่ทันลืมตาดูโลก หลังจากที่ยายจิมมีตายได้ไม่นาน ชีวิตของซอลลีไร้จุดหมายปลายทางเมื่อมาเผชิญกับโลกที่กว้างใหญ่กว่าชุมชนของตนเองเพียงลำพัง เนื่องจากการตายของจิมมีเป็นการสูญเสียยาแก่ ๆ ของเขาไป แต่ขณะเดียวกันเป็นการล่มสลายของพื้นที่ทางด้านจิตวิญญาณ เพราะไม่มีผู้สืบทอดเจตนารมณ์ของจิมมีด้วยเช่นกัน ดังนั้น ทำให้ซอลลีทวนระลึกถึงความหลังว่า ครั้งหนึ่งเคยมีญาติพี่น้องหรือผู้ใหญ่คอยมอบความอบอุ่นและเอ็นดูแก่ตัวเขา เพราะในปัจจุบันมีแต่ความเข้มงวดของการทำงานเท่านั้นที่หล่อเลี้ยงชีวิตของเขาไม่ต่างจากการเป็นเครื่องจักร

ผิวดำ ผิวนวล : การสร้างความหมายเพื่อกำหนดคุณค่าความเป็นมนุษย์

นวนิยาย เรื่อง ดวงตาสีฟ้าสุดฟ้าของโทนี มอร์ริสัน มีกลวิธีการสร้างความหมายอย่างชัดเจนผ่านสัญลักษณ์ที่ต้องใช้การตีความ โดยการสร้างความหมายต้องการเน้นให้ผู้อ่านเห็นถึงนัยยะของคำเหล่านี้ที่มีความหมายในการเหยียดสีผิวหรือการมีอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ ประกอบด้วย 2 คำ ดังนี้

คนผิวดำ : ความไร้ค่า ความป่าเถื่อน ?

ศิริขณา สุว่งเนตร [12] กล่าวว่า ในประเทศสหรัฐอเมริกา คำว่า “ชาวแอฟริกัน-อเมริกัน” เป็นคำที่มีความหมายเป็นกลาง แม้จะเป็นคำที่ใช้เรียกชาวอเมริกันผิวดำโดยการระบุชาติพันธุ์ดั้งเดิม แต่คนเหล่านี้มีสถานะความเป็นพลเมืองอเมริกันเด่นชัดมากกว่าที่จะเป็นชาวแอฟริกัน คำทั่วไปที่ใช้เรียกชาวอเมริกันผิวดำยังมีคนดำ (Black) คนผิวสี (Colored) แอฟโร-อเมริกัน (Afro-American)

นวนิยายเรื่องนี้มีการให้ความหมายแก่คนที่ผิวสีแตกต่างจากคนอเมริกันที่มีผิวขาว โดยต้นกำเนิดของคนผิวสีส่วนใหญ่แล้วเริ่มมาจากทวีปแอฟริกา เนื่องจากเหตุการณ์สำคัญ คือ การล่าอาณานิคมและธุรกิจการค้าทาส ทำให้ผู้คนเหล่านี้ถูกนำเข้ามาอยู่ในสหรัฐอเมริกาจำนวนมาก ในอดีต “คนผิวดำ” ซึ่งเป็นคำที่สะท้อนลักษณะทางกายภาพเด่นชัดของพวกเขาจึงกลายเป็นคำที่คนผิวดำชอบมากกว่า “คนผิวสี” การสร้างตัวละคร ฟิโคลา บริดลีย์ขึ้นเพื่อเป็นภาพแทนของคนผิวดำที่สยบยอมต่ออำนาจของชุดความคิดที่ว่าด้วยภาระของคนขาวที่มีความสูงส่งกว่า ต้องปลดปล่อยเผ่าพันธุ์อื่น ๆ ให้เป็นอิสระ จึงเป็นการสะท้อนถึงความเจ็บปวดทรมานกลางเสียวิพากษ์วิจารณ์ การล้อเลียนและถูกรังเกียจของสังคมรอบข้าง ดังนั้น โทนี มอร์ริสันจึงต้องการเสียดสีความตลกร้ายของตัวละครตัวนี้ซึ่งต้องการจะมีตาสีฟ้าให้เหมือนกับคนผิวขาวอื่น ๆ ด้วยการโทษตัวเองและไม่ยอมรับในอัตลักษณ์ของตัวเอง ความเจ็บปวดทรมานนี้ถูกซ่อนไว้ผ่านการกระทำต่าง ๆ ที่ไร้เดียงสาของฟิโคลาท้ายที่สุดผลของการกระทำทั้งหมดต้องสูญเปล่าไม่ว่าจะเป็นการสวดมนต์ภาวนาต่อพระเจ้าเป็นเจ้าให้ช่วยเนรมิตดวงตาให้เป็นสีฟ้าหรือแม้แต่การเดินทางไปหาบาทหลวงซึ่งเป็นผู้มีสถานะศักดิ์สิทธิ์สามารถเชื่อมต่อกับอาณาจักรแห่งความรักของพระเจ้าเป็นเจ้าได้ ซึ่งส่วนหนึ่งเป็นประสบการณ์โดยตรงของผู้แต่งนวนิยายเรื่องนี้ ตามที่ธาริตา อินทนาม [2] กล่าวว่า ตอนเรียนชั้นประถม มอร์ริสันจำติดใจว่ามีเพื่อนอยู่คนหนึ่งบอกกับเธอว่าพระเจ้าไม่มีจริง เพราะพระเจ้าไม่ประทานพรที่เพื่อนพยายามสวดอ้อนวอนให้ตัวเองมีตาสีฟ้า ตอนนั้นมอร์ริสันตกใจมากกับ “ความสวย” ที่เพื่อนปรารถนาอยากได้ จนยี่สิบกว่าปีล่วงมา เธอยังคงสงสัยว่าใครกันที่ทำให้เด็กคนนั้นคิดว่าเป็นตัวประหลาดนั้นดีกว่าเป็นตัวเอง

การให้ความหมายของคนผิวดำจึงเป็นในแง่ลบเพื่อแสดงให้เห็นถึงความไร้ค่า ความป่าเถื่อนที่เป็นลักษณะตรงกันข้ามกับคนผิวขาว โดยเฉพาะเรื่องนี้สะท้อนให้เห็นอย่างเป็นรูปธรรมผ่านการกระทำหรือการแสดงออกของฟิโคลาไม่ว่าจะเป็นการใช้ชีวิตร่วมกับเพื่อนต่างสีผิวในโรงเรียนกลับถูกกีดกันอย่างรุนแรง ซึ่งไม่เพียงแต่คนผิวขาวเท่านั้นที่แสดงท่าทีรังเกียจคนผิวดำ แม้แต่คนผิวเหลืองอย่างมอรีน ฟิล เพื่อนร่วมโรงเรียนของฟิโคลา บริดลีย์ ก็ยังถูกเหยียดหยามหรือล้อเลียน ความหมายของคนผิวดำจึงอาจสื่อถึงนัยของการถูกเอารัดเอาเปรียบ ความพ่ายแพ้และการมีสถานะไม่ต่างจากสัตว์เดรัจฉาน อีกด้านหนึ่งเรื่องนี้แสดงถึงผลพวงของวาทกรรมคนผิวขาวย่อมสูงส่งกว่าคนสีผิวอื่น ๆ ที่ครอบงำคนผิวดำจนทำให้พวกเขาถูกและเหยียดหยามถึงชาติพันธุ์ตัวเองในท้ายที่สุด

แม้ไม่ชอบให้เขาเล่นกับเด็กนิโกร แม่เคยอธิบายให้เขาฟังถึงความแตกต่างระหว่างคนผิวสีกับพวกนิโกร สองพวกนี้แยกแยะกันได้ง่าย คนผิวสีนั้นสะอาดเนียบและไม่ส่งเสียงเอะอะ ส่วนพวกนิโกรสกปรก

และเสียงดังโง่งม ตัวเขาอยู่ในกลุ่มแรก เขาสวมเสื้อขาวกับกางเกงขายาวสีน้ำเงิน ผมตัดเกียนติดหนังศีรษะ ให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้เพื่อเสียงมิให้ถึงถึงนสัตว์ [10]

ส่วนใหญ่นวนิยายที่เขียนขึ้นเพื่อสะท้อนความไม่เท่าเทียมกันของคนผิวขาวและคนผิวดำนั้นมักเน้นถึงการถูกกระทำจากสังคมภายนอกเป็นหลัก ไม่ค่อยปรากฏลักษณะการบรรยายถึงภาวะ “สำนึกข้างใน” ของคนผิวดำอย่างแท้จริง นวนิยายเรื่องนี้จึงพยายามเปิดเผยอารมณ์เศร้าและจิตสำนึกข้างในที่ปั่นป่วน สิ้นหวังไร้ทางออก โดยเฉพาะบางฉากที่พีโคลาจินตนาการขอให้ชิ้นส่วนของร่างกายค่อย ๆ หายไปที่ละชิ้น แต่ทุกครั้งดวงตาของเธอยังคงอยู่ การที่เธอถูกกดขี่ข่มเหงทั้งจากสังคมภายนอกและภาวะข้างในเองก็บอบช้ำไม่ต่างกัน ทำให้ผู้อ่านเห็นว่าการเกิดมาเป็นคนผิวดำนั้นต้องประสบชะตากรรมเลวร้ายแบบนี้ จนกระทั่งชีวิตผู้หญิงผิวดำคนหนึ่งไม่พอใจกับอัตลักษณ์ที่ตนเองมี ดังนั้น ดวงตาสีฟ้าที่พีโคลา บริดเลิฟเรียกร้องหาตลอดชีวิต อาจหมายถึง การได้รับการยอมรับจากสังคมคนผิวขาวอย่างเท่าเทียมกันในฐานะมนุษย์อย่างแท้จริงทั้งในกฎหมายและสำนึกข้างใน ไม่ใช่การตัดสินคุณค่าพวกเขาเป็นเพียงแค่ตัวประหลาดหรือสัตว์เดรัจฉาน

คนผิวขาว: ความบริสุทธิ์ ความมีอารยะ ?

นพพร อุทัยศรี [16] กล่าวว่า เนื่องจากสหรัฐอเมริกาตั้งแต่ช่วงยุคหลังเลิกทาสจนกระทั่งช่วงล่าอาณานิคม แนวคิด เรื่อง ความเป็นเลิศของคนผิวขาว (White Supremacy) นับว่าเป็นแนวคิดที่แพร่หลายเป็นอย่างมากในหมู่คนผิวขาวว่าด้วยเรื่องของคำบัญชาของพระเจ้าที่เป็นเจ้าที่ทรงประทานภารกิจให้แก่คนผิวขาวในการสร้างโลกให้มีอารยธรรม เพราะคนผิวขาวถือเป็นสิริบริสุทธิ์ เป็นบุตรของพระเจ้าจึงต้องรับภาระในการเปลี่ยนแปลงสังคมจากคนนอกกริตให้มีอารยะเช่นเดียวกับคนผิวขาว และภายหลังจากนั้นเมื่อวิทยาศาสตร์เริ่มเข้ามามีบทบาทต่อสังคมมากยิ่งขึ้น ความเชื่อเรื่องสิริวิภักดิ์ทำให้มีความเป็นวิทยาศาสตร์มากขึ้น ด้วยงานวิจัยเกี่ยวกับการวัดระดับค่า IQ (Intelligence Quotient) และระดับค่า EQ (Emotional Quotient) ซึ่งกลุ่มคนผิวขาวเป็นกลุ่มที่มีระดับสติปัญญาทางสมองและอารมณ์สูงกว่าคนผิวสี หรือเชื้อชาติอื่น ๆ จึงเป็นเหตุผลที่เหมาะสมในการนำไปสู่การเข้าครอบครอง ปกครองกลุ่มชนชาติอื่น ๆ ด้วยโดยคนผิวขาว เพราะ White Supremacy ในส่วนนี้เชื่อว่าคนเหล่านั้นควรค่าแก่การถูกปกครองมากกว่าการปกครองตนเอง ซึ่งแนวคิดดังกล่าวส่งผลระยะยาวต่อรากฐานทางความคิดของสังคมอเมริกัน จึงทำให้สังคมอเมริกันมีการแบ่งแยกทางเชื้อชาติอยู่ตลอดเวลา และถูกนับว่าเป็นพลเมืองชั้นสองของประเทศตั้งแต่ก่อตั้งประเทศจนสิ้นสุดทศวรรษที่ 1960

นวนิยายเรื่องนี้การให้ความหมายแก่ตัวละครคนผิวดำนั้นค่อนข้างมีลักษณะที่เป็นผู้กระทำต่อคนผิวดำเป็นส่วนใหญ่ ไม่ว่าจะเป็นการกล่าวถึงตัวละครที่เป็นเจ้านายของครอบครัวบริดเลิฟที่มักเอาแต่ใจ โวยวายเมื่อไม่ได้ตั้งใจและข่มขู่ทุกครั้งที่มีโอกาส หรือตัวละครพรานสองคนที่บังคับให้ซอลลีในวัยหนุ่มข่มขืนหญิงสาวต่อหน้าสาธารณะ เพราะพวกเขาต้องการเพียงแค่ความสนุกสนาน คึกคักนอง หลังจากที่ซอลลีกำลังร่วมรักตามการบังคับของคนผิวดำนั้น ตามมาด้วยการด่าทอด้วยคำหยาบคายพร้อมเสียงหัวเราะดังลั่น การกล่าวถึงพฤติกรรมของคนผิวขาวในเรื่องเป็นการบรรยายเน้นให้เห็นถึงความป่าเถื่อน ความเลวทรามมากกว่าในฐานะผู้ช่วยเหลือ ส่วนใหญ่บทบาทของคนผิวขาวมักปรากฏเฉพาะในฉากที่จำเป็น เมื่อผู้เขียนต้องการนำเสนอประเด็นสำคัญ เช่น การเหยียดสีผิวหรือการกดขี่ข่มเหงในรูปแบบต่าง ๆ เท่านั้น

การให้ความหมายแก่ตัวละครคนผิวดำนั้นถูกลดบทบาทความสำคัญเป็นอย่างมาก จากที่เคยเป็นผู้ฐานะสูงส่ง ผู้ปลดปล่อย ผู้นำความเปลี่ยนแปลงหรือเป็นผู้มีส่วนสำคัญในเรื่องเหล่านั้น ๆ แต่นวนิยายเรื่องนี้

ทำให้ตัวละครเหล่านี้เป็นแค่ ‘ตัวประกอบ’ ของเรื่องไม่ได้เป็นจุดศูนย์กลางอีกต่อไป เพื่อสร้างให้เป็นโลกของคนผิวดำ ดังนั้น การลดบทบาทของตัวละครคนผิวดำถือเป็นกระบวนการลดทอนความหมายดั้งเดิมที่ถือตนเป็นผู้บริสุทธิ์หรือมีอารยะ ถือเป็นการสร้างเรื่องเล่าเกี่ยวกับคนผิวดำในฐานะใหม่ คือ ‘ผู้ร้าย’ ต่างหาก นวนิยายเรื่องนี้จึงสามารถค่อย ๆ บ่อนเซาะวาทกรรมคนผิวดำที่ครอบงำสังคมอย่างยาวนานได้ทรงพลังและมีศักยภาพ

คนผิวดำกับการสื่อสารกับสังคมโลก

นวนิยาย เรื่อง ดวงตาสีฟ้าสุดฟ้า เป็นการสื่อสารเกี่ยวกับภาวะการเป็นชายขอบของ “คนใน” ที่พยายามบอกเล่าเรื่องราวความซับซ้อนของการถูกทำให้คนผิวดำกลายเป็นอื่น ในขณะเดียวกันคนผิวดำในเรื่องนี้ส่วนใหญ่ยอมรับได้กับการถูกครอบงำทางความคิด อุดมการณ์หรือความเชื่อบางอย่างโดยเฉพาะการสร้างมาตรฐานความงามตามการกำหนดของคนผิวดำผ่านกระบวนการโฆษณาในรูปแบบต่าง ๆ จนกระทั่งคนผิวดำไม่เคียดแค้นสงสัยกับวาทกรรมการแบ่งชนชั้นผ่านสีผิว แบ่งเป็นชั่วตรงข้ามที่ชัดเจน คือ คนผิวดำมีสถานภาพทางสังคมที่สูงกว่าคนผิวดำ พยายามตอกย้ำถึงวิธีคิดเหล่านี้เพื่อต้องการสร้างให้เป็นเรื่องธรรมชาติที่สุด แต่ในเรื่องสะท้อนถึงการตั้งคำถามถึงคนผิวดำที่ถูกให้ความหมายในเชิงลบ กลายเป็นภาพแทนของความอัปยศอนั้นเกิดจากสาเหตุใด พยายามค้นหากระบวนการกลายเป็นชายขอบที่ลึกซึ้งกว่า ด้วยการเปรียบเทียบให้เห็นถึงความเชื่อที่แตกต่างกันระหว่างพีโคลากับคลอเดีย ถือเป็นภาพแทนของคนผิวดำที่ต้องการการยอมรับจากสังคมรอบข้าง ด้วยการพยายามสร้างตัวตนให้มีลักษณะเป็นคนผิวดำผ่านสัญญาณในเรื่อง คือ การต้องการมีตาสีฟ้า เพราะทำให้ตนเองมีเกียรติ ไม่ถูกชมเชยรังแก น้ำเสียงของพีโคลาเป็นการยอมรับความพ่ายแพ้ที่ตนเองถือกำเนิดมาด้วยสายเลือดและรากเหง้าความแอฟริกา แต่สำหรับคลอเดีย เป็นภาพแทนของผิวดำที่ต้องการปฏิเสธวาทกรรมคนขาวที่กดขี่คนผิวดำตลอดมา และภาคภูมิใจในตัวตนของความเป็นอเมริกัน-ความเป็นแอฟริกัน การที่เธอปฏิเสธความเชื่อเหล่านั้นทำให้มองเห็นถึงคุณค่าของคนผิวดำที่มักถูกลบเลือนในสังคม ดังนั้น สังคมของคนผิวดำจึงไม่ได้เป็นสังคมที่ยอมรับความเชื่อและชุดความคิดเรื่องความสูงส่งของคนผิวดำทั้งหมด แต่ยังมีผู้คนกลุ่มหนึ่งพยายามแสวงหาตัวตนด้วยกระบวนการรวมกลุ่ม และการปรับตัวเพื่อต่อรองอำนาจของคนผิวดำให้เพิ่มมากขึ้น

คุณมองหน้าของเขาแล้วนึกสงสัยว่าทำไมจึงอัปยศถึงเพียงนั้น และเมื่อมองอย่างใกล้ชิดก็ยังหาที่มาความอัปยศไม่เจอ จากนั้นจึงนึกขึ้นได้ว่ามาจากความเชื่อ ความเชื่อของพวกเขาเอง ดูราวกับว่ามีปรมาจารย์ลึกลับผู้รอบรู้นำเสื้อคลุมแห่งความอัปยศมาให้แต่ละคนสวมใส่และพวกเขารับไว้โดยไร้คำถาม ปรมาจารย์ผู้นั้นเอ่ยว่า “พวกเจ้าเป็นคนอัปยศ” พวกเขาเหลียวมองและไม่เห็นสิ่งใดคัดค้านประโยคนั้น อันที่จริงพวกเขาได้เห็นสิ่งสนับสนุนคำพูดเหล่านั้นโน้มเข้าหาตนจากป้ายโฆษณาทุกป้าย ภาพยนตร์ทุกเรื่อง สายตาที่เลือบแลมาทุกคู่ [10]

สรุปและอภิปรายผล

จากการศึกษาคนผิวดำกับการถูกทำให้เป็นชายขอบ การแสวงหาตัวตน การสร้างความหมายในนวนิยาย เรื่อง ดวงตาสีฟ้าสุดฟ้าของโทนี มอร์ริสัน สะท้อนให้เห็นถึงวิธีการปลุกฝังความเชื่อ ความคิดการแบ่งแยกชนชั้น ด้วยลักษณะทางกายภาพโดยเฉพาะสีผิว ไม่เพียงแต่การยกระดับคุณค่าให้คนผิวดำเป็นสิ่งที่

มีความงดงามและสูงส่งเท่านั้น ขณะเดียวกันการผลิตซ้ำชุดความคิดนี้ก็กลับมีผลกระทบอย่างรุนแรงกับคนผิวดำเองด้วย เนื่องจากการตัดสินคุณค่าของคนผิวดำว่า เป็นสิ่งอัปมงคลจนกระทั่งการล้อเลียนคนผิวดำให้กลายเป็นตัวตลกในที่สาธารณะถือเป็นการกระทำที่ก่อให้เกิดช่องว่างระหว่างคนผิวขาวกับคนผิวดำเพิ่มขึ้น การแสวงหาตัวตนของคนผิวดำทั้งด้านพื้นที่ทางสังคมที่เป็นช่องว่างระหว่างคนผิวขาวกับคนผิวดำ พื้นที่ทางภูมิศาสตร์ซึ่งเป็นเรื่องของการเหยียดสีผิว และพื้นที่ทางจิตวิญญาณ เพื่อเชื่อมโยงรากเหง้าของชาวแอฟริกันเป็นการแสดงตัวตนของคนผิวดำอย่างกล้าหาญและต้องการที่จะปฏิเสธชุดความคิดที่ว่าด้วยเรื่อง ความเป็นเลิศของคนผิวขาว ด้วยการพยายามรวมตัวกันในพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งที่มีจุดศูนย์กลางเชื่อมโยงความศรัทธา สร้างชุมชนที่มีความเข้มแข็ง เพื่อยืนยันการมีตัวตนของพวกเขาที่มีความภาคภูมิใจในรากเหง้าความเป็นแอฟริกัน ในการสร้างความหมายของตัวละคร ผู้แต่งมุ่งไปที่การสร้างตัวละคร พีโคลา บริดลีย์ขึ้นมาเพื่อเป็นภาพแทนของคนผิวดำที่สยบยอมต่ออำนาจาภกรรมคนผิวขาวและการให้ความหมายแก่ตัวละครคนผิวขาวที่ดูบริสุทธิ์ มีอารยะสามารถกระทำต่อคนผิวดำอย่างชอบธรรม เรื่องนี้มองในแง่การสื่อสารกับสังคมโลก แสดงให้เห็นว่า สังคมของคนผิวดำไม่ได้ยอมรับความเชื่อและชุดความคิดเหล่านั้นทั้งหมด แต่มีบางคนพยายามแสวงหาตัวตนที่หล่นหายไปผ่านการรวมกลุ่ม และการปรับตัวเพื่อต่อรองอำนาจของคนผิวดำให้เพิ่มมากขึ้น

นวนิยายเรื่องดวงตาสีฟ้าสุดฟ้าจึงเป็นการบรรยายถึงภาวะ “สำนึกข้างใน” ของคนผิวดำ ผู้แต่งพยายามเปิดเผยอารมณ์เศร้าและจิตสำนึกข้างในที่ปั่นป่วน ลึกลับ หวัง ไร้ทางออกของคนผิวดำ ให้ผู้อ่านเห็นว่าการเกิดมาเป็นคนผิวดำนั้นต้องประสบชะตากรรมอย่างไร จนตัวละครต้องลุกขึ้นมาต่อสู้กับอัตลักษณ์ที่ตนเองมีเนื่องจากถูกาภกรรมสีผิวครอบงำแบ่งแยกชนชั้นด้วยลักษณะทางกายภาพไม่ใช่เรื่องที่เป็นธรรมชาติ นวนิยายเรื่องนี้จึงเป็นการสะท้อนมุมมองของ “คนใน” ได้เป็นอย่างดีว่า อย่าตัดสินคุณค่าของคนผิวดำเพียงผิวเผินจากภายนอก เพราะสิ่งเหล่านี้มีกระบวนการที่ซับซ้อนกว่าที่เป็นอยู่

References

- [1] Thanakorn, P. (2014). An analysis of marginal characters in a Thai verse “Khun Chang Khun Phan”: Power, space, and politics in Thai literature. *Buriram Rajabhat University Journal*, 6(2), 1-24.
- [2] Inthanam, T. (2020). *Bluest eyes*. Library House.
- [3] Poolpoem, W. (1997). A study of images of black women in Toni Morrisons Novels. Naresuan University.
- [4] Laengratsamee, P. (2000). Alienation of black Americans in Toni Morrison’s Novels. Chulalongkorn University.
- [5] Yenbutr, M. (2005). Black female slaves in American Novels. Chulalongkorn University.
- [6] Tantanapornchai, Y. (2008). Analysis the status of black women through real life and literature. *Thailand Education Journal*. 4(29), 29-35.
- [7] Inthanam, T. (2012). Space and the construction of African American identity in Toni Morrison’s *Song of Solomon*. *Journal of Liberal Arts*, Thammasat University. 12 (1). 57-89.

- [8] Phattarakulwit, C. (2016). Magical realism in literary works of Gabriel Garcia Marquez, Toni Morrison, and Thai literature. Read.
- [9] Samutkhup, S. & Kit-asa, P. (1999). Anthropology and globalization: Thai experience. Hongthaisuksanithat.
- [10] Morrison, T. (2020). Bluest eyes. Library House.
- [11] U-thit Haemamool. (2020). Beloved. Library House.
- [12] Sawangnate, S. (2014). Negative stereotypes of the black and social commentary in Kara Walker's Silhouettes. Veridian E-Journal. 7(3), 1406-1419.
- [13] Wankeaw, S. (2007). Marginal people: From thought to reality. Chulalongkorn University.
- [14] Phothiwan, P. (2011). Identity, sub-cultural and social space of transgender. Damrong Journal, 10(1), 98-125.
- [15] Kaewtankham, C. (2018). Reflection of otherness of marginal people in collection of short stories "Bang Phrai Heang Sap Cham Pa and Other Stories". Wiwitwansan Journal, 2(1), 111-128.
- [16] Uthaisri, N. (2016). Human rights and the United Nations: Skin color discrimination in U.S.A in 1960s. Kasem Bundit Journal, 17(2), 87-95.

การสร้างอัตลักษณ์ร่วมสมัยของชาวมลายูเชื้อสายไทย ในรัฐเกอดะฮ์ ประเทศมาเลเซีย¹

The Formation of a Thai-Malaysian Contemporary Identity in Kedah State, Malaysia¹

รณกร รักษ์วงศ์^{2*} และณรงค์ อาจสมิติ³

Ronnakon Rakvong^{2*} and Narong Ardsmiti³

¹ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวัฒนธรรมศึกษา เรื่อง “ภาษาและวัฒนธรรมไทยในบริบทร่วมสมัยกับการสร้างอัตลักษณ์ความเป็นมาเลเซียเชื้อสายไทยในรัฐเกอดะฮ์ ประเทศมาเลเซีย” ซึ่งได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจากแผนงานเสริมสร้างศักยภาพและพัฒนานักวิจัยรุ่นใหม่ ตามทิศทางการยุทธศาสตร์การวิจัยและนวัตกรรม ประเภทบัณฑิตศึกษา ประจำปี 2562 สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.)

² นักศึกษาปริญญาโท สาขาวิชาวัฒนธรรมศึกษา สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเชีย มหาวิทยาลัยมหิดล นครปฐม 73170

³ ผศ.ดร., สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเชีย มหาวิทยาลัยมหิดล นครปฐม 73170

¹ This article is part of a thesis, entitled “Thai Language and Culture in a Contemporary Context and The Formation of a Thai-Malaysian Identity in Kedah, Malaysia” The research is funded by the National Research Council of Thailand under a plan to enhance and develop the capabilities of new generations of researchers in accordance with the research and innovation strategy in the category of masters scholarships for the academic year 2019

² Master’s Degree Student, Research Institute for Languages and Cultures of Asia, Mahidol University, Nakhon Pathom, 73170, Thailand

³ Asst. Prof., Dr., Research Institute for Languages and Cultures of Asia, Mahidol University, Nakhon Pathom, 73170, Thailand

* Corresponding author: E-mail address: ronnakon.rak@mahidol.ac.th

(Received: February 17, 2021; Revised: August 26, 2021; Accepted: August 29, 2021)

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นการศึกษาการประกอบสร้างอัตลักษณ์ของชาวมาเลเซียเชื้อสายไทยในบริบทสังคมร่วมสมัยในรัฐเคดะฮ์ ประเทศมาเลเซีย โดยใช้ข้อมูลจากการวิจัยเอกสารกับการวิจัยภาคสนามตามแนวทางมานุษยวิทยาวัฒนธรรมระหว่างปี พ.ศ. 2561-2563 ผลการวิจัยพบว่า วิถีปฏิบัติของชาวมาเลเซียเชื้อสายไทยที่พูดภาษาไทยและนับถือศาสนาพุทธ ที่มีความแตกต่างจากวัฒนธรรมชนกลุ่มอื่นในสังคมมาเลย์ และต้องการที่จะได้รับการยอมรับในฐานะการเป็นพลเมืองมาเลเซียที่ชอบธรรม มีเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่โดดเด่นที่มีใช้กลุ่มแรงงานข้ามชาติจากประเทศไทย การประกอบสร้างอัตลักษณ์ความเป็นมาเลเซียเชื้อสายไทยจึงดำเนินผ่านปัจจัยสามประการ ได้แก่ ประการแรก ชาวมาเลเซียเชื้อสายไทยในชุมชนยังคงรักษาและปฏิบัติสืบต่อมรดกทางวัฒนธรรม ได้แก่ ภาษาไทย และความเชื่อในพระพุทธศาสนา ประการที่สอง นโยบายของรัฐมาเลเซียที่เปิดกว้างสำหรับความหลากหลายทางวัฒนธรรมที่ยอมให้ความแตกต่างหลากหลายเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมแห่งชาติ ประการที่สาม องค์กรต่าง ๆ ในประเทศไทยให้การสนับสนุนการถ่ายทอดภาษาและวัฒนธรรมไทยในหมู่ชาวเยาวชนมาเลเซียเชื้อสายไทย ปัจจัยทั้งสามนี้เป็นองค์ประกอบหลักในการประกอบสร้างอัตลักษณ์ความเป็นคนมาเลเซียเชื้อสายไทยภายใต้กรอบอัตลักษณ์แห่งชาติของมาเลเซีย

คำสำคัญ: ชาวมาเลเซียเชื้อสายไทย อัตลักษณ์ ประเทศมาเลเซีย

Abstract

This paper explores the construction of the Thai-Malaysian identity in the context of contemporary Malaysian society in Kedah state, Malaysia. The data are drawn from a combination of document research and a cultural anthropology study carried out in Kedah during 2018-2020. The findings reveal that these Thai-Malaysians speak Thai and practice Buddhism, they stand out in the Malay dominated Malaysian society. They want to be regarded as rightful Malaysian citizens with a distinctive cultural identity, and not foreign labour migrants from Thailand. The formation of the Thai-Malaysian identity in Malaysia is possible because of three factors. First, the Thai-Malaysian community has maintained cultural heritage such as Thai language and Buddhist belief. Second, the Malaysian state policies have opened up for other cultures that allow diversities to be part of the national culture. Third, Thai organizations have provided support for Thai cultural transmission among Thai-Malaysian youths in Malaysia. These three main factors contribute to the formation of a distinctive Thai-Malaysian identity within the framework of the Malaysian national identity.

Keywords: Thai Malaysians, Identity, Malaysia

บทนำ

ชาวมลายูเชื้อสายไทยพลเมืองของประเทศมาเลเซียที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในพื้นที่รัฐตอนเหนือของประเทศ จัดเป็นกลุ่มชนดั้งเดิม (Indigenous Peoples) ของประเทศมาเลเซียที่พูดภาษาในตระกูลไทเพียงกลุ่มเดียว [1] อีกทั้งเป็นกลุ่มชนที่นับถือพระพุทธศาสนาแบบเถรวาทควบคู่กับการนับถือวิญญาณบรรพบุรุษและความเชื่อด้านไสยศาสตร์ สิ่งเหล่านี้ทำให้ชาวมลายูเชื้อสายไทยมีลักษณะเด่นที่แตกต่างจากกลุ่มชนอื่น ๆ ในประเทศมาเลเซีย ก่อให้เกิดการศึกษาสำรวจและวิจัยอย่างกว้างขวางทั้งในกลุ่มนักวิชาการชาวไทย นักวิชาการชาวมลายู และนักวิชาการนานาชาติตั้งแต่ราวปี ค.ศ.1969 เรื่อยมาจนกระทั่งถึงปัจจุบัน แนวทางการศึกษาโดยส่วนใหญ่มุ่งเน้นนำเสนอถึงประวัติศาสตร์ตลอดจนวิถีชีวิตของชาวมลายูเชื้อสายไทยที่เชื่อมโยงกับบริบททางสังคมของประเทศมาเลเซีย ในระยะเวลาต่อมาจึงมีการศึกษาที่กล่าวถึงอัตลักษณ์ความเป็นมาเลเซียเชื้อสายไทยที่อิงอยู่กับการใช้ภาษาไทยและพระพุทธศาสนา จนกระทั่งในช่วงหลังปี ค.ศ.2005 เป็นต้นมา เริ่มมีการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับอิทธิพลความเป็นไทย (Thainess) ที่มาจากประเทศไทยในกลุ่มชาวมลายูเชื้อสายไทยอยู่บ้าง แต่ยังไม่มีการศึกษาวิจัยใดที่อธิบายเชื่อมโยงอัตลักษณ์ของชาวมลายูเชื้อสายไทยกับพัฒนาการทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับนโยบายของชาติในแต่ละช่วงเวลา รวมทั้งยังไม่มีงานวิเคราะห์ถึงการประกอบสร้าง อัตลักษณ์ความเป็นมาเลเซียเชื้อสายไทยในบริบทสังคมร่วมสมัย ซึ่งมีการสร้างความเป็นไทยผ่านการเรียนรู้ทางวัฒนธรรมทั้งจากกิจกรรมที่องค์กรในประเทศไทยจัดขึ้นและผ่านสื่อใหม่ (New Media) ที่เผยแพร่ในระบบออนไลน์ ปัจจุบันต่างๆ เหล่านี้ทำให้อัตลักษณ์ความเป็นมาเลเซียเชื้อสายไทยไม่ได้จำกัดอยู่เพียงแค่มิติของภาษาไทยและพระพุทธศาสนา ดังเช่นการศึกษาที่ผ่านมาเท่านั้น แต่ความเป็น “มาเลเซียเชื้อสายไทย” ยังมีการผสมผสานจากปัจจัยเงื่อนไขทางสังคมที่อยู่รอบตัวและแสดงออกอย่างเลื่อนไหลตามแต่บริบท สถานการณ์ และผู้คนที่มีปฏิสัมพันธ์ด้วย ทั้งนี้ก็เพื่อให้ชาวมลายูเชื้อสายไทยเป็นผู้ที่มีบทบาทในการสร้างอัตลักษณ์ของตนเองขึ้นมาเพื่อให้ตัวตนของตนเองชัดเจนขึ้นในฐานะที่เป็นพลเมืองกลุ่มหนึ่งที่ท่ามกลางสังคมหลากหลายเชื้อชาติของประเทศมาเลเซีย

บทความนี้มุ่งนำเสนอกระบวนการสร้างอัตลักษณ์ชาวมลายูเชื้อสายไทยในบริบทสังคมร่วมสมัย ซึ่งเป็นผลมาจากการที่ชาวมลายูเชื้อสายไทยเลือกรับและผสมผสานปัจจัยทางสังคมที่มีอยู่รอบตัว ไม่ว่าจะเป็นนโยบายชาติ และปฏิบัติการทางวัฒนธรรมในชีวิตประจำวัน อีกทั้งยังมีเป้าหมายในการวิเคราะห์ให้เห็นถึงมูลเหตุของความต้องการสร้างอัตลักษณ์ที่แตกต่างจากชนกลุ่มอื่นของประเทศ และแตกต่างจากความเป็นคนไทยจากประเทศไทยผ่านแนวคิดพหุวัฒนธรรมที่คนกลุ่มนี้ยังคงสามารถดำรงความเป็นพลเมืองมาเลเซียได้อย่างมีศักดิ์ศรีเช่นเดียวกับชนกลุ่มอื่นในบริบทสังคมร่วมสมัยของประเทศมาเลเซีย

บทความนี้พัฒนาขึ้นจากการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยวิธีการทางมานุษยวิทยาวัฒนธรรม ที่อาศัยข้อมูลจากหลายแหล่ง ทั้งจากเอกสาร บทความวิชาการภาษาไทยและภาษาอังกฤษด้านประวัติศาสตร์ และเอกสารวิชาการที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมของชาวมลายูเชื้อสายไทยในช่วงอดีตจนถึงปัจจุบัน ข้อมูลเอกสารของหน่วยงานภาครัฐในประเทศมาเลเซียโดยเฉพาะในประเด็นนโยบายของชาติและข้อมูลในสื่อสังคมออนไลน์ของกลุ่มของชาวมลายูเชื้อสายไทยเพื่อศึกษาถึงวิถีชีวิตร่วมสมัย พร้อมกันนี้ ผู้วิจัยได้เก็บข้อมูลภาคสนามในชุมชนชาวมลายูเชื้อสายไทยรัฐเกอดะฮ์ ประเทศมาเลเซียในระหว่างปี ค.ศ.2018 – ค.ศ.2020 โดยเป็นการศึกษากับกลุ่มประชากรเป้าหมายที่มีระหว่าง 18 – 60 ปี กลุ่มผู้ศึกษาดังกล่าวเป็นชาวมลายูเชื้อสายไทยที่ประกอบอาชีพทั้งการทำงานในภาครัฐ การทำงานในภาคธุรกิจเอกชน ทำการเกษตรกรรม และการประกอบ

กิจการส่วนตัว ผู้ให้ข้อมูลต้องเป็นผู้ที่เคยผ่านกระบวนการเรียนรู้ภาษาและวัฒนธรรมไทยมาก่อน ทั้งนี้ ก็เพื่อให้ได้เห็นถึงเหตุและปัจจัยในการประกอบสร้างอัตลักษณ์อย่างครบทุกมิติ การศึกษารั้งนี้ ผู้ศึกษาใช้วิธีมีการเก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก การสัมภาษณ์แบบกลุ่ม และใช้วิธีการสังเกตแบบมีส่วนร่วมในการเข้าร่วมกิจกรรมกับกลุ่มผู้ให้ข้อมูล ข้อมูลที่ได้นำมาวิเคราะห์เชื่อมโยงถึงมูลเหตุของการประกอบสร้างอัตลักษณ์และปฏิบัติการของภาษาและวัฒนธรรมด้วยแนวคิดพรมแดนทางชาติพันธุ์ (Ethnic Boundaries) ในมิติของภาษาที่ใช้สื่อสารในชีวิตประจำวัน ความเชื่อและศาสนา วัฒนธรรมด้านการแสดง และสำนึกความเป็นชาตินิยม โดยอภิปรายผ่านมโนทัศน์สังคมร่วมสมัย (Contemporary Societies)

แนวคิดพรมแดนทางชาติพันธุ์กับการศึกษาสังคมร่วมสมัย

ด้วยลักษณะทางสังคมของประเทศมาเลเซียมีการแบ่งแยกเชื้อชาติของประชาชนออกเป็น 2 กลุ่มหลัก กล่าวคือ กลุ่มที่เป็นชนพื้นเมืองมลายู และกลุ่มที่ไม่ใช่ชาวมลายู [2] ส่งผลให้การแสดงออกถึงลักษณะทางวัฒนธรรมเชื้อชาติและศาสนา มีผลต่อการดำเนินชีวิต สถานะทางสังคม ตลอดจนถึงสิทธิและสถานะทางกฎหมายที่มีความแตกต่างกันในประเทศมาเลเซีย ผู้วิจัยจึงนำแนวคิดพรมแดนทางชาติพันธุ์ (Ethnic Boundaries) โดย Fredrik Barth มาอธิบายถึงความสำคัญของอัตลักษณ์มาเลเซียเชื้อสายไทยและวิเคราะห์ย้อนไปถึงสาเหตุของการสร้าง กระบวนการสร้าง ตลอดจนถึงบทบาทของอัตลักษณ์มาเลเซียเชื้อสายไทยในสังคมประเทศมาเลเซีย ทั้งนี้สาระสำคัญของแนวคิดพรมแดนทางชาติพันธุ์ของ Fredrik Barth คือ การมีวัฒนธรรมตลอดทั้งสำนึกร่วมเป็นพวกเดียวกัน (Self-ascription) ของประชากรกลุ่มหนึ่ง สามารถทำให้สมาชิกของกลุ่มอื่น ๆ ที่อยู่ในสังคมเดียวกันรับรู้และยอมรับว่าประชากรกลุ่มนั้นว่าเป็นสมาชิกของกลุ่มตามที่ยืนยัน (Ascription by Others) ไปพร้อมกันด้วย ด้วยเหตุนี้แนวคิดพรมแดนทางชาติพันธุ์จึงเป็นกระบวนการที่มีสองด้านและไม่สามารถแยกออกจากกันได้เหมือนเหรียญที่มีสองด้าน การตัดสินใจเป็นกลุ่มชาติพันธุ์จึงอาศัยทั้งการแสดงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของตนเองจนเป็นที่ยอมรับในกลุ่มตนเอง อีกทั้งยังต้องทำให้บุคคลภายนอกกลุ่มยอมรับและรับทราบถึงอัตลักษณ์ของกลุ่มตนอีกด้วย [3] ด้วยแนวคิดพรมแดนทางชาติพันธุ์นี้ “อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์” (Ethnic Identities) จะเป็นสิ่งที่ดำรงอยู่ได้โดยการรักษา “พรมแดนทางชาติพันธุ์” (Ethnic Boundaries) ซึ่งเป็นเส้นแบ่งกลุ่มหนึ่งออกจากอีกกลุ่มหนึ่ง โดยอาศัยพฤติกรรมทางสังคม (Social Behavior) เป็นตัวแบ่ง [4] เมื่อสมาชิกในกลุ่มมีปฏิสัมพันธ์กับคนกลุ่มอื่น การแสดงอัตลักษณ์ของกลุ่มจะเป็นเกณฑ์ในการกำหนดว่าใครเป็นสมาชิกของกลุ่มหรือไม่ใช่ [5]

การอภิปรายเรื่องอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมในฐานะการเป็นพรมแดนทางชาติพันธุ์ในบทความนี้จะเป็นการอภิปรายผ่านมโนทัศน์สังคมร่วมสมัย (Contemporary Societies) ที่มีความเชื่อมโยงระหว่างผู้คนพื้นที่ สังคม และวัฒนธรรมทั้งในระดับภูมิภาคและระดับสากลที่มีกระบวนการเชื่อมโยงผ่านเทคโนโลยีอินเทอร์เน็ตอย่างเป็นอิสระ ส่งผลให้ อัตลักษณ์และพรมแดนทางชาติพันธุ์ในสังคมร่วมสมัยไม่ได้หยุดนิ่ง สามารถเปลี่ยนแปลงและเลื่อนไหลไปได้ตามสถานการณ์เฉพาะหน้า ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ บริบททางสังคม และอิทธิพลของสื่อใหม่ (New Media) ในชีวิตประจำวัน ทั้งนี้ผู้เขียนมีความเห็นว่าความเป็นสังคมร่วมสมัยมีความเกี่ยวข้องกับความเป็นโลกาภิวัตน์ตามทีพัฒนา สุกฤษดิ์ กล่าวถึงว่าเป็นปรากฏการณ์ที่แสดงถึงความเชื่อมโยง ความใกล้ชิด และการเคลื่อนย้ายไหลเวียนของสิ่งต่าง ๆ ในโลกไม่ว่าจะเป็นทุน ผู้คน สินค้า ข้อมูลข่าวสาร ภาพ และเรื่องราวต่าง ๆ ข้ามพรมแดนของประเทศได้ราวกับไม่มีสิ่งใดกั้น อีกทั้งยังเกิดการปรับเปลี่ยนชีวิต

วัฒนธรรมของผู้คนในพื้นที่แต่ละแห่งให้มาบรรจบกันบนโลกของวัฒนธรรมที่ไหลเลื่อนเคลื่อนไหวตามความก้าวหน้าของเครือข่ายการสื่อสารที่เชื่อมต่อกันในโลกใบนี้ อีกทั้งมีความความใกล้ชิดกับอุดมการณ์เสรีนิยมใหม่ (Neoliberalism) [6] ซึ่งเป็นประเด็นที่ใช้ศึกษาชาติพันธุ์ในปัจจุบันดังที่พิเชฐ สายพันธ์เสนอว่าภายใต้ระบบเศรษฐกิจแบบเสรีนิยมใหม่จะก่อให้เกิดความเคลื่อนไหวด้านพหุวัฒนธรรมนิยม (Multiculturalism) จนกลายเป็นวาทกรรมที่มีอำนาจในด้านการเมือง รวมทั้ง ส่งผลต่อนโยบายของผู้คนและวัฒนธรรมในยุคโลกาภิวัตน์ อีกทั้งยังทำให้เกิดการเคลื่อนไหวเรื่องวัฒนธรรมชุมชน รวมทั้งการให้ความสำคัญต่อความหลากหลายทางวัฒนธรรมอย่างเสมอภาค และการให้เสรีภาพในการธำรงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ [7] โดยในบทความนี้จะนำเสนอให้เห็นว่าในบริบทสังคมร่วมสมัย การเกิดขึ้นของอัตลักษณ์ชาวมมาเลเซียเชื้อสายไทยมิได้หยุดนิ่งทั้งในกระบวนการประกอบสร้างอัตลักษณ์ และปฏิบัติการของภาษาและวัฒนธรรม หากแต่การเคลื่อนที่ของผู้คน สื่อ สินค้า ข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ ล้วนมีอิทธิพลต่อการเกิดขึ้นของ อัตลักษณ์ซึ่งทำหน้าที่เป็นพรหมแดนทางชาติพันธุ์ที่สำคัญให้แก่ชาวมมาเลเซียเชื้อสายไทยในการแสดงตัวตนท่ามกลางความหลากหลายทางวัฒนธรรมของกลุ่มคนในประเทศมาเลเซีย

ชาวมมาเลเซียเชื้อสายไทยรัฐเกอดะฮ์

เกอดะฮ์⁴ (Kedah) เป็นชื่อรัฐแห่งหนึ่งทางตอนเหนือของประเทศมาเลเซีย รัฐเกอดะฮ์มีประวัติศาสตร์ที่ยาวนาน ดังพบหลักฐานทางประวัติศาสตร์จำนวนมากมายที่แสดงให้เห็นว่าเกอดะฮ์ได้รับอิทธิพลทางศาสนาพราหมณ์-ฮินดูและพระพุทธศาสนาจากอินเดียตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 7 [8] จนกระทั่งในราวคริสต์ศตวรรษที่ 13 ประมุขของรัฐเปลี่ยนมารับศาสนาอิสลามเช่นเดียวกับรัฐมลายูในพื้นที่ใกล้เคียง [9] นอกจากนี้รัฐเกอดะฮ์เป็นรัฐมลายูที่มีความพิเศษแตกต่างจากรัฐมลายูอื่นอันเกิดจากความสัมพันธ์ใกล้ชิดระหว่างรัฐเกอดะฮ์กับอาณาจักรของกลุ่มคนที่พูดภาษาตระกูลไททั้งจากอาณาจักรกรุงศรีอยุธยาและรัตนโกสินทร์ผ่านการเจริญสัมพันธ์ไมตรีและการศึกสงคราม [8] จึงเป็นข้อสันนิษฐานเบื้องต้นว่า ความสัมพันธ์ในลักษณะดังกล่าวเป็นมูลเหตุที่ทำให้บรรพบุรุษของชาวมมาเลเซียเชื้อสายไทยเข้าตั้งถิ่นฐานในรัฐเกอดะฮ์ ทั้งด้วยเหตุผลด้านการ “เทครัว” จากสงคราม [10] และการอพยพมาหาพื้นที่ทำกินที่อุดมสมบูรณ์ [11] จนกระทั่งผ่านเหตุการณ์ตามประวัติศาสตร์มาเลเซียทั้งการเป็นคนในบังคับอังกฤษและกลายเป็นพลเมืองประเทศมาเลเซียใช้ชีวิตอยู่ในประเทศมาเลเซียมาจนกระทั่งถึงปัจจุบัน

รัฐเกอดะฮ์เป็นรัฐที่มีชาวมมาเลเซียเชื้อสายไทยตั้งถิ่นฐานอยู่มากที่สุด กล่าวคือ มีชาวมมาเลเซียเชื้อสายไทยจำนวน 30,000 คน จากชาวมมาเลเซียเชื้อสายไทยจำนวนประมาณ 60,000 คนทั่วประเทศมาเลเซีย [12] ชาวมมาเลเซียเชื้อสายไทยนับถือพระพุทธศาสนาแบบเถรวาท คนเหล่านี้มีความสามารถสื่อสารได้อย่างน้อย 5 ภาษา ได้แก่ ภาษาไทยถิ่นเกอดะฮ์ ภาษามลายูถิ่นเกอดะฮ์ ภาษามมาเลเซีย ภาษาไทยมาตรฐาน และภาษาอังกฤษ [13] โดยมีภาษาไทยถิ่นเกอดะฮ์เป็นภาษาแม่หรือภาษาท้องถิ่นที่ใช้สื่อสารในชุมชน

ในด้านการประกอบอาชีพชาวมมาเลเซียเชื้อสายไทย จากการศึกษาที่ผ่านมาพบว่า ในอดีตชาวมมาเลเซียเชื้อสายไทยประกอบอาชีพในด้านเกษตรกรรมเป็นหลัก อันเนื่องมาจากการที่ชาวมมาเลเซียเชื้อสายไทย

⁴ แต่เดิมมีวิธีการเขียนชื่อรัฐแห่งนี้แตกต่างกัน ได้แก่ เคดาห์ เคดะห์ เกดะ เกดะห์ แต่ในบทความนี้ใช้หลักเกณฑ์การทับศัพท์ตามประกาศสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่อง “หลักเกณฑ์การทับศัพท์ภาษาเยอรมัน สเปน ญี่ปุ่น และมลายู” ซึ่งประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 135 ตอนพิเศษ 68 ง กำหนดให้เขียนทับศัพท์ชื่อรัฐ Kedah ว่า “เกอดะฮ์” เพื่อให้ตรงกับกรออกเสียงในภาษามมาเลเซีย

ตั้งถิ่นฐานในรัฐเกอดะฮ์ ซึ่งเป็นพื้นที่ทางการเกษตรกรรมที่สำคัญของปะเทศมาเลเซีย ในระยะเวลาต่อมา ปะเทศมาเลเซียมีการขยายตัวทางเศรษฐกิจและชาวมาเลเซียเชื้อสายไทยประสบปัญหาเรื่องสิทธิในการถือครองที่ดิน ทำให้บางส่วนยังคงทำอาชีพด้าน การเกษตรกรรมในพื้นที่ ในขณะที่อีกส่วนหนึ่งโยกย้ายไปทำงานในเขตเศรษฐกิจของปะเทศมาเลเซีย [14] เช่น เมืองหลวงของปะเทศมาเลเซีย รัฐปีนัง รัฐโจฮอร์ เกาะลังกาวิ เกินดิง ไฮแลนด์ (Genting Highland) เป็นต้น สอดคล้องกับข้อมูลจากการศึกษาภาคสนามที่พบว่า ในปัจจุบันชาวมาเลเซียเชื้อสายไทยรุ่นใหม่มีแนวโน้มที่จะประกอบอาชีพเกษตรกรรมในพื้นที่รัฐเกอดะฮ์น้อยลง โดยเมื่อจบการศึกษาแล้วมักจะเข้าไปทำงานในเมืองใหญ่และประกอบอาชีพที่หลากหลายตามความรู้ความสามารถ อาทิ รับราชการ พนักงานภาครัฐกิจเอกชน งานภาคการท่องเที่ยว ธุรกิจส่วนตัว

ความเป็นไทยที่สับสนสู่การสร้างตัวตนของชาวมาเลเซียเชื้อสายไทย

เมื่อเดือนพฤศจิกายน ค.ศ.2020 Jannice Nita ชาวมาเลเซียเชื้อสายไทยรัฐเกอดะฮ์ได้เผยแพร่คลิปวิดีโอสั้นระยะเวลา 1 นาทีครึ่งกล่าวถึง 3 คำถามที่ผู้คนมักจะถามชาวมาเลเซียเชื้อสายไทยอยู่เสมอประกอบไปด้วย

1. เธอพูดภาษาไทยเก่ง นี่เป็นคนประเทศไทยใช่ไหม? พ่อหรือแม่เธอที่เป็นคนฝั่งไหน? (You pandai cakap Thai ni orang Thailand kan? Mak ke ayah yang belah sana?)

2. เอ๊ะ เธอสวยจัง คนประเทศไทยใช่ไหม? มาจากเมืองไหนล่ะ? กรุงเทพฯ นราธิวาส โกลก สงขลา? (Eh cantik la you ni. Orang Thailand ni kan? Thailand asal mana? Bangkok Narathiwat, Golok, Songkhla?)

3. เอ๊ะ พูดภาษามาเลเซียเก่งจัง เธออยู่มาเลเซียนานแค่ไหนแล้ว? แล้ววันหยุดเธอไม่กลับประเทศไทยหรือ? “Eh pandai la cakap Bahasa Melayu. Dah berapa lama you tinggal kat Malaysia ni? Cuti tak baik Thailand ke?” [15]

คลิปวิดีโอดังกล่าวถูกรับชมกว่า 53,000 ครั้ง และมีการแบ่งปัน (Shares) ต่อจากต้นทางถึง 92 ครั้งใน Facebook กลุ่มชาวมาเลเซียเชื้อสายไทยทั่วประเทศมาเลเซีย แม้ว่าคลิปวิดีโอดังกล่าวจะถูกเผยแพร่ครั้งแรกในเดือนพฤศจิกายน ค.ศ. 2020 แต่คำถามทั้งสามข้อเป็นสิ่งที่ชาวมาเลเซียเชื้อสายไทยมักถูกถามจากชาวมาเลเซียกลุ่มอื่น ๆ อยู่เสมอ สะท้อนให้เห็นว่า ในสังคมปะเทศมาเลเซียยังมีการรับรู้เรื่องตัวตนของชาวมาเลเซียเชื้อสายไทยไม่มากนัก อีกทั้งชาวมาเลเซียเชื้อสายไทยยังถูกผลักออกจากการเป็นส่วนหนึ่งของความเป็นพลเมืองมาเลเซีย ด้วยเหตุจากภาษาที่ใช้สื่อสารในชีวิตประจำวันเป็นหลัก

การที่ชาวมาเลเซียเชื้อสายไทยนับถือพระพุทธศาสนาและมีความสามารถในการใช้ภาษาไทย เช่นเดียวกับประชากรในประเทศไทย ส่งผลให้คนโดยทั่วไปในสังคมมาเลเซียมีความเข้าใจผิดคิดว่าชาวมาเลเซียเชื้อสายไทยคือคนจากปะเทศไทย ที่อาจจะเป็แรงงานอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในพื้นที่นี้ไม่ใช่อพลเมืองของปะเทศมาเลเซียที่มีมาแต่เดิม อย่างไรก็ตามในทางกฎหมายมาเลเซียมีความพยายามในการแก้ปัญหาดังกล่าวโดยกำหนดให้ระบุเชื้อชาติของชาวมาเลเซียเชื้อสายไทยในทะเบียนราษฎรว่าเป็น Siam หรือ สยาม เพื่อแบ่งแยกกลุ่มคนมาเลเซียเชื้อสายไทยที่เป็นพลเมืองปะเทศมาเลเซียกับกลุ่มผู้อพยพจากปะเทศไทย M. Seenam (Personal Communication, January 16, 2020) แต่แนวทางนี้ก็ไม่ได้ช่วยให้ความสับสนในชีวิตประจำวันดังกล่าวน้อยลง ยิ่งไปกว่านั้นยังทำให้ชีวิตประจำวันชาวมาเลเซียเชื้อสายไทยมีชื่อที่ถูกเรียกและชื่อที่ใช้เรียก

ตัวเองสลับกันไปมาระหว่าง “สยาม” หรือ “Siam” และคำว่า “ไทย” หรือ “Thai” อยู่เสมอ โดยขึ้นอยู่กับภาษาที่ใช้ในการสื่อสาร ซึ่งพบว่าหากเป็นการสื่อสารอย่างเป็นทางการ ชาวมาเลเซียเชื้อสายไทยก็จะเรียกตนเองว่า “สยาม” ตามชื่อเรียก “Siam” ที่ปรากฏอยู่ในกฎหมายและเอกสารราชการของมาเลเซีย แต่หากเป็นการสื่อสารอย่างไม่เป็นทางการโดยใช้ภาษาไทยท้องถิ่น ชาวมาเลเซียเชื้อสายไทยจะเรียกตนเองว่า “ไทย” [13] และเรียกคนไทยในประเทศไทยว่า “Orang Thailand” หรือ “คนเมืองไทย” เพื่อสร้างความแตกต่าง

นอกจากนี้ ในมิติทางประวัติศาสตร์ของชาวมาเลเซียเชื้อสายไทยในเอกสารทางวิชาการได้กล่าวถึงการอพยพของกลุ่มคนที่พูดภาษาตระกูลไทเข้ามาตั้งถิ่นฐานในรัฐเกอดะฮ์หลายระลอกนับตั้งแต่ช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 7 [8] เป็นต้นมาซึ่งเป็นช่วงเวลาก่อนการขีดเส้นพรมแดนตามสนธิสัญญากรุงเทพ (Bangkok Treaty) ในปี ค.ศ.1909 ข้อมูลทางประวัติศาสตร์เหล่านี้ไม่ได้ถูกบรรจุในการเรียนประวัติศาสตร์กระแสหลักของประเทศมาเลเซีย ยิ่งไปกว่านั้น การนับถือพระพุทธศาสนาและการสื่อสารด้วยภาษาไทยในชีวิตประจำวันดังที่นำเสนอไปข้างต้น ก็ยังทำให้ตัวตนของชาวมาเลเซียเชื้อสายไทยในสังคมประเทศมาเลเซียไม่ปรากฏชัดมากนัก ในประเด็นดังกล่าว Keiko Kuroda มองว่า เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ตัวตนและอัตลักษณ์ของชาวมาเลเซียเชื้อสายไทยมีความผันผวนและไม่ชัดเจน อีกทั้งเส้นพรมแดนของรัฐสมัยใหม่ที่เกิดขึ้นในยุคหลังทำให้การโยกย้ายและการแพร่กระจายของสิ่งของและผู้คนระหว่างรัฐทั้งสองมีความคลุมเครือ ส่งผลกระทบต่อการกระบวนการสร้างความเป็นชาติที่ประชากรจำเป็นต้องสร้างอัตลักษณ์ของตนเองให้มีความชัดเจนมากขึ้น [11] เพื่อช่วยอ้างอิงตนเองในฐานะพลเมืองของชาติ

ในประเด็นของอัตลักษณ์ชาวมาเลเซียเชื้อสายไทย Irving Chan Johnson กล่าวถึงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ (Ethnocultural Identity) ของชาวไทยเกอลันตัน (Kelantanese Thai) ซึ่งเป็นชาวมาเลเซียเชื้อสายไทยอีกกลุ่มหนึ่งว่าชาวไทยเกอลันตันมีสถานะเป็นผู้ปฏิบัติการเชิงรุกในการสร้างอัตลักษณ์ของตนเองอย่างต่อเนื่อง โดยต่อรอง (Negotiating) และตอบโต้ (Dialoging) กับสิ่งที่มองไม่เห็นไปพร้อมกับการตีความประวัติศาสตร์และการรวมกลุ่มเข้าด้วยกัน นำไปสู่การสร้างความเป็นรูปธรรมในชาติ และทำให้ผู้คนมีความเข้าใจความหมายของวัฒนธรรมและส่งผลไปยังการรับรู้ในชีวิตประจำวันของพวกเขา และสร้างประสบการณ์กับวาทกรรมที่พวกเขาสร้างขึ้น [16] ซึ่งในบริบทของชาวมาเลเซียเชื้อสายไทยในรัฐเกอดะฮ์ก็เป็นไปแนวทางเดียวกัน คือมีความจำเป็นที่จะต้องเป็นผู้ปฏิบัติการสร้างอัตลักษณ์ด้วยตนเอง เพื่อใช้เป็นพรมแดนทางชาติพันธุ์สำหรับแสดงตัวตนในฐานะส่วนหนึ่งของพลเมืองที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมของประเทศมาเลเซีย ทั้งนี้ อยู่ภายใต้หลักการทางกฎหมายและนโยบายของประเทศมาเลเซีย รวมทั้งการเลือกสรรและผสมผสานปัจจัยเงื่อนไขทางสังคมที่อยู่ในวิถีชีวิต ดังที่จะอภิปรายในลำดับต่อไป

กฎหมายและนโยบายของรัฐกับภาษาและวัฒนธรรมชาวมาเลเซียเชื้อสายไทย

กฎหมาย นโยบาย และกิจกรรมแห่งชาติของประเทศมาเลเซียรวมทั้งนโยบายในระดับภูมิภาคเป็นส่วนสำคัญที่ส่งอิทธิพลต่อการสร้างอัตลักษณ์มาเลเซียเชื้อสายไทยในบริบทสังคมร่วมสมัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งรัฐธรรมนูญมาเลเซีย ฉบับปี ค.ศ.1957 ที่เป็นกฎหมายที่มีความสำคัญอย่างยิ่งเนื่องด้วยเป็นกฎหมายสูงสุดของชาติและมีอิทธิพลต่อการกำหนดกฎหมายย่อย นโยบาย และกิจกรรมแห่งชาติซึ่งจะต้องไม่ขัดกับข้อกำหนดตามรัฐธรรมนูญ

รัฐธรรมนูญมาเลเซียมาตรา 152 (1) กล่าวว่า ภาษาประจำชาติคือภาษามาลาเซีย เป็นภาษาที่ใช้ในการเรียนการสอน แต่ก็ยังสนับสนุนให้มีการใช้และการจัดการศึกษาภาษาอื่น ๆ ของชุมชนในประเทศมาเลเซียได้จากรัฐธรรมนูญมาตราดังกล่าวส่งอิทธิพลต่อพระราชบัญญัติภาษาแห่งชาติ (Akta Bahasa Kebangsaan) ในปี ค.ศ.1967 ประกาศให้ภาษามาลาเซียเป็นภาษาราชการเพียงภาษาเดียว อีกทั้งเป็นภาษาหลักในการจัดการศึกษา [17] จึงทำให้นโยบายการศึกษาของมาเลเซียตั้งแต่หลังได้รับเอกราชมาจนถึงปัจจุบันให้ความสำคัญของภาษามาลาเซียในฐานะของภาษาประจำชาติ อีกทั้งยังเป็นภาษาที่รัฐบาลมุ่งหวังว่าจะช่วยสร้างความเป็นเอกภาพให้กับคนในชาติ นโยบายดังกล่าวส่งผลให้ชาวมาลาเซียเชื้อสายไทยต้องเรียนภาษามาลาเซียในระบบการศึกษาและมีทักษะการสื่อสารภาษามาลาเซียเป็นอย่างดี

ในปี ค.ศ.1969 เกิดการจลาจลทางเชื้อชาติขึ้นในประเทศมาเลเซีย โดยมีสาเหตุจากความเหลื่อมล้ำทางสังคมและเศรษฐกิจ รัฐบาลจึงได้ประกาศ “นโยบายเศรษฐกิจใหม่” (New Economic Policy : NEP) เพื่อใช้แก้ปัญหาดังกล่าว โดยมีเป้าหมายสำคัญ 2 ประการ คือ การลดความยากจน และการปรับโครงสร้างทางสังคม จากนโยบายเศรษฐกิจใหม่ส่งผลให้รัฐเกิดยะเป็นพื้นที่เป้าหมายสำคัญของการพัฒนา ทำให้เกิดสถาบันการศึกษาทั้งที่เป็นโรงเรียนและมหาวิทยาลัยหลายแห่ง อีกทั้งทำให้เกิดการกระจายความเป็นเมืองให้เกิดขึ้นทั้งในพื้นที่เมืองอาลอร์เซตาร์ (Alor Setar) และเมืองซิงเปอตานิ (Sungai Petani) [18] การเกิดขึ้นของนโยบายดังกล่าวส่งผลให้ชาวมาลาเซียเชื้อสายไทยมีโอกาสด้านการศึกษามากขึ้นและเคลื่อนย้ายออกไปทำงานนอกพื้นที่รัฐเกดะฮ์ไปยังพื้นที่เศรษฐกิจของประเทศมาเลเซีย

ต่อมาในปี ค.ศ. 1971 รัฐบาลมาเลเซียประกาศใช้ “นโยบายวัฒนธรรมแห่งชาติ” (Dasar Kebudayaan Kebangsaan) ซึ่งมีสาระสำคัญสรุปได้ว่าวัฒนธรรมแห่งชาติคือวัฒนธรรมของกลุ่มชนดั้งเดิมที่พูดภาษาในตระกูล ออสโตรนีเซียน (Austronesians) และนับถือศาสนาอิสลาม แต่ถึงกระนั้นวัฒนธรรมของกลุ่มชนอื่นในประเทศมาเลเซียสามารถเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมแห่งชาติได้ ภายใต้เงื่อนไขว่าวัฒนธรรมเหล่านั้นจะต้องไม่ขัดกับรัฐธรรมนูญ หลักการ Rukun Negara⁵ ผลประโยชน์ของชาติ และศาสนาอิสลาม [20] ด้วยแนวนโยบายนี้ ทำให้วัฒนธรรมของชาวมาลาเซียเชื้อสายไทยกลายเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมแห่งชาติได้อย่างอ้อมอ้อมเข้ากับการเป็นวัฒนธรรมอื่นที่มีอยู่ในประเทศ ชาวมาลาเซียเชื้อสายไทยจึงสามารถแสดงออกทางวัฒนธรรมของตนเองได้อย่างเสรี ดังเห็นได้จากการมีพื้นที่บอกเล่าเรื่องราวของชาวมาลาเซียเชื้อสายไทยในพิพิธภัณฑ์ทั้งในระดับรัฐและระดับชาติ

หลังจากที่สิ้นสุดนโยบายเศรษฐกิจใหม่ (NEP) ในปี ค.ศ.1990 รัฐบาลมาเลเซียได้ริเริ่มแนวคิดใหม่ในการพัฒนาประเทศเรียกว่า “วิสัยทัศน์ 2020” (Wawasan 2020) โดยมีเป้าหมายในการพัฒนาสู่การเป็นประเทศอุตสาหกรรมที่พัฒนาแล้ว อีกทั้งยังมีเป้าหมายในการสร้างเอกภาพและการปรองดองระหว่างเชื้อชาติในสังคมประเทศมาเลเซีย ควบคู่ไปกับการสร้างความยุติธรรมในสังคม ความมั่นคงทางการเมือง และการสร้างความภาคภูมิใจในชาติ [21] จนกระทั่งต่อมาในปี ค.ศ.2009 เกิดนโยบาย 1Malaysia ในรัฐบาลของนายนาจิบ ราซัค (Najib razak) ซึ่งมีวัตถุประสงค์ส่งเสริมและเน้นความเป็นเอกภาพท่ามกลางความหลากหลายของเชื้อชาติและชาติพันธุ์ในประเทศมาเลเซีย โดยเชื่อว่า การเคารพและให้เกียรติในอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ที่แตกต่างกัน

⁵ Rukun Negara คือ หลักยึดถือของพลเมืองมาเลเซียเพื่อสร้างความเป็นปึกแผ่นในชาติมี 5 ประการ ได้แก่ การเชื่อในพระเจ้า การจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์และประเทศชาติ การยึดถืออำนาจสูงสุดของรัฐธรรมนูญ การเคารพกฎหมาย และการปฏิบัติตามธรรมเนียมและจริยธรรม [19]

เป็นกุญแจสำคัญที่จะสร้างเอกภาพทางสังคมได้อย่างแท้จริง [22]

เป็นที่ชัดเจนว่าจากนโยบายวัฒนธรรมแห่งชาติมาเลเซียที่ประกาศใช้ในปี ค.ศ.1971 ที่เปิดโอกาสให้วัฒนธรรมอื่น ๆ ที่นอกเหนือจากวัฒนธรรมมาเลย์และศาสนาอิสลามสามารถเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมแห่งชาติได้ ร่วมกับการเกิดขึ้นของวิสัยทัศน์ 2020 และ 1Malaysia ที่มุ่งเน้นการสร้างเอกภาพท่ามกลางความหลากหลายทางเชื้อชาติ ทำให้ชาวมาเลเซียเชื้อสายไทยนอกจากจะสามารถแสดงความเป็นตัวตนทั้งทางด้านภาษาและวัฒนธรรมของตนเองได้แล้ว ยังสามารถจัดกระบวนการเรียนรู้ทางด้านภาษาและวัฒนธรรมของตนเองได้โดยทั่วไป ดังเห็นได้จาก ในปี ค.ศ.1984 ศูนย์การศึกษาพระพุทธศาสนาและภาษาไทยวัดบุญญาราม รัฐเกอดะฮ์ จัดทำหลักสูตรการจัดการเรียนรู้ภาษาไทยและธรรมศึกษาตามแนวทางกรมศาสนาของประเทศไทย จนต่อมาในปี ค.ศ.1999 มีการพัฒนาหลักสูตรการจัดการเรียนรู้ภาษาไทยและวัฒนธรรมไทยตามบริบทของชาวมาเลเซียเชื้อสายไทยโดยการทำงานร่วมกันของภาคีเครือข่ายทั้งฝั่งประเทศมาเลเซียและประเทศไทย ซึ่งในปัจจุบันหลักสูตรดังกล่าวได้เผยแพร่ไปยังศูนย์การเรียนรู้ของชาวมาเลเซียเชื้อสายไทยทั่วประเทศ และมีการจัดสอบวัดผลประเมินผลการเรียนรู้เป็นประจำทุกปี [23] ผู้ที่สำเร็จการศึกษาระดับ 3 ของหลักสูตรดังกล่าวสามารถเทียบโอนผลการเรียนเข้าสู่หลักสูตรการศึกษานอกระบบระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2550 ในรายวิชาภาษาไทยระดับประถมศึกษา ของสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย กระทรวงศึกษาธิการ ประเทศไทย [13]

นอกเหนือจากกฎหมายและนโยบายภายในประเทศมาเลเซียแล้ว นโยบายในระดับภูมิภาคโดยเฉพาะอย่างยิ่งการเปิดประชาคมอาเซียนในปี ค.ศ.2015 ทำให้ปฏิบัติการเรียนรู้ด้านวัฒนธรรมไทยเริ่มแพร่หลายในชุมชนชาวมาเลเซียเชื้อสายไทยโดยอาศัยความร่วมมือระหว่างองค์กรในประเทศมาเลเซียและสถาบันทางการศึกษาจากประเทศไทยอย่างแพร่หลาย ซึ่งมีทั้งการจัดค่ายวัฒนธรรมไทยในชุมชนชาวมาเลเซียเชื้อสายไทยในประเทศมาเลเซียและการจัดทัศนศึกษาเพื่อเรียนรู้ภาษาและวัฒนธรรมไทยในประเทศไทยด้วย [13]เยาวชนคนรุ่นใหม่ชาวมาเลเซียเชื้อสายไทยในรัฐเกอดะฮ์และพื้นที่อื่น ๆ จึงมีโอกาสได้เรียนรู้ความเป็นไทยตามแบบประเทศไทยจากกิจกรรมเหล่านี้ และเป็นองค์ประกอบหนึ่งในการสร้างอัตลักษณ์มาเลเซียเชื้อสายไทยในเวลาต่อมา

ปัจจัยทางสังคมกับการสร้างอัตลักษณ์มาเลเซียเชื้อสายไทย

ด้วยสถานะพลเมืองของประเทศมาเลเซียทำให้อัตลักษณ์ของชาวมาเลเซียเชื้อสายไทยในบริบทร่วมสมัยเกิดขึ้นจากการประกอบสร้างด้วยปัจจัยทางสังคม 3 ประการ ได้แก่ ทุนทางวัฒนธรรมเดิม นโยบายและกฎหมายของประเทศมาเลเซีย และปฏิบัติการเรียนรู้ทางด้านภาษาและวัฒนธรรมไทย ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1. ทุนทางวัฒนธรรม

ชาวมาเลเซียเชื้อสายไทยมีวัฒนธรรมที่โดดเด่นแตกต่างกับชาวมาเลเซียเชื้อสายอื่น ๆ ในสังคมประเทศมาเลเซีย ประเด็นทางวัฒนธรรมของชาวมาเลเซียเชื้อสายไทยเป็นประเด็นที่ถูกกล่าวถึงในการศึกษาทางวิชาการหลายชิ้น ดังเช่นการศึกษาของ คำนวณ นวลสนอง [23] Mohamed Yusoff Ismail และ Kobkua Suwannathat-pian [25] สมชาติ ศรีรักษา [26] นิพนธ์ ทิพย์ศรีนิมิต [27] สุภาสมเมต ยุนยะสิทธิ์ [14] พรชัย นาคสีทอง [28] ทศนาถิ แก้วสนธิ [29] ต่างมีผลการศึกษาโดยสรุปว่า วัฒนธรรมของชาวมาเลเซียเชื้อสายไทยอยู่ภายใต้มิติ 2 ประการ ได้แก่ มิติด้านความเชื่อ อันหมายถึงการนับถือพระพุทธศาสนาแบบเถรวาทควบคู่กับ

ความเชื่อท้องถิ่น เป็นต้นว่า การนับถือวิญญาณบรรพบุรุษหรือที่เรียกกันว่า ครูหมอตายาย รวมทั้งความเชื่อทางไสยศาสตร์ และมิติทางด้านภาษาซึ่งหมายถึงภาษาไทยถิ่นเกอเตฮ์และภาษาไทยมาตรฐานตามแบบภาษาราชการของประเทศไทย [14, 24-27, 28-29] ทูตทางวัฒนธรรมเดิมของชาวมลายูเชื้อสายไทยดังกล่าวจัดเป็นปัจจัยตั้งต้นซึ่งเป็นพรหมแดนทางชาติพันธุ์ของชาวมลายูเชื้อสายไทยที่มีมาแต่เดิม อย่างไรก็ตาม ในปฏิบัติการจริงในสังคมประเทศมาเลเซีย ภาษาไทยและพระพุทธศาสนาแม้จะว่า จะเป็นพรหมแดนทางชาติพันธุ์ที่สามารถแบ่งแยกชาวมลายูเชื้อสายไทยกับชาวมลายูเชื้อสายอื่น ๆ ในประเทศมาเลเซียได้แต่ก็ยังสร้างความสับสนในการรับรู้เนื่องจากมีความทับซ้อนจากความเป็นไทยในประเทศไทย ชาวมลายูเชื้อสายไทยจึงจำเป็นต้องนำปัจจัยเงื่อนไขอื่น ๆ ทางสังคมมาร่วมประกอบสร้าง ดังที่จะกล่าวในลำดับถัดไป

2. นโยบายและกฎหมายของประเทศมาเลเซีย

ด้วยสถานะของการเป็นพลเมืองประเทศมาเลเซีย ทำให้ชาวมลายูเชื้อสายไทยต้องอยู่ภายใต้กรอบทางด้านกฎหมายและนโยบายของประเทศมาเลเซีย จากที่กล่าวไปแล้วข้างต้นว่าชาวมลายูเชื้อสายไทยมีสิทธิในการได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐาน คนเหล่านี้ในปัจจุบันจึงมีความรู้และทักษะในการสื่อสารภาษามลายู ภาษาอังกฤษ และภาษาอื่นๆ ที่มีอยู่ในระบบการศึกษาของประเทศมาเลเซียได้ อย่างไรก็ตามจากการวิเคราะห์นโยบายและกฎหมายของประเทศมาเลเซียที่เกี่ยวข้องกับภาษา วัฒนธรรม และระบบการศึกษาทำให้ได้ข้อสรุปว่า กฎหมายและนโยบายของประเทศมาเลเซียโดยทั่วไปแล้วให้ความสำคัญกับศาสนาอิสลามในฐานะศาสนาประจำชาติและภาษามลายูซึ่งเป็นภาษาแห่งเอกภาพของชาติและภาษาประจำชาติ แต่ในขณะเดียวกันก็ไม่ได้กีดกันภาษา วัฒนธรรม และศาสนาอื่น หากแต่ต้องอยู่ภายใต้กรอบของหลักการแห่งชาติ Rukun Negara และไม่ขัดกับหลักการทางศาสนาอิสลาม ด้วยเหตุนี้หลักการทางกฎหมายและนโยบายของประเทศมาเลเซียจึงเป็นอีกหนึ่งองค์ประกอบสำคัญในการประกอบสร้างอัตลักษณ์ของชาวมลายูเชื้อสายไทย

3. ปฏิบัติการเรียนรู้ทางภาษาและวัฒนธรรมไทย

ปฏิบัติการจัดการเรียนรู้ด้านภาษาและวัฒนธรรมไทยเป็นผลมาจากนโยบายส่งเสริมความหลากหลายทางวัฒนธรรมของมาเลเซียหลังปี ค.ศ.2009 นโยบายการเปิดประชาคมอาเซียน ค.ศ.2015 รวมทั้งความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีสารสนเทศในปัจจุบัน ทำให้ชาวมลายูเชื้อสายไทยมีโอกาสดูแลเรียนรู้ภาษาและวัฒนธรรมไทยที่กว้างขวางมากกว่าความเป็นไทยจากทุนวัฒนธรรมเดิมซึ่งส่วนหนึ่งเป็นการเรียนรู้ภาษาไทยและพระพุทธศาสนาจากในชุมชนอยู่ก่อนแล้ว อย่างไรก็ตาม จากการศึกษาภาคสนามพบว่า ชาวมลายูเชื้อสายไทยได้เรียนรู้ภาษาและวัฒนธรรมไทยจากองค์กรในประเทศไทยที่มาจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้กับชาวมลายูเชื้อสายไทยในพื้นที่ รวมทั้งยังมีการเรียนรู้ภาษาและวัฒนธรรมไทยจากประเทศไทยผ่านสื่อออนไลน์ที่สามารถเข้าถึงได้กันโดยทั่วไป เป็นต้นว่า การฝึกฝนทักษะการอ่านและเขียนภาษาไทยจากการติดตามข่าวสารของประเทศไทย รวมทั้งการใช้ภาษาไทยในสื่อสังคมออนไลน์ที่ใช้สื่อสารระหว่างกันเป็นประจำ อีกทั้ง ยังศึกษาค้นคว้าความรู้เรื่องราวทางวัฒนธรรมที่ตนเองสนใจเพิ่มเติมในเว็บไซต์จากประเทศไทย ไม่ว่าจะเป็นเรื่องธรรมะทางพระพุทธศาสนา ประวัติศาสตร์ไทย ประเพณีของไทย เป็นต้น นอกจากนี้ในการศึกษาภาคสนามยังพบกรณีศึกษาหนึ่งในการเรียนรู้วัฒนธรรมไทยผ่านสื่อใหม่ที่น่าสนใจ กล่าวคือ การที่ชาวมลายูเชื้อสายไทยบ้านลำปำ รัฐเกอเตฮ์เรียนรู้และฝึกฝนการรำโนราด้วยตนเองโดยใช้คลิปวิดีโอของโนราชื่อดังในประเทศไทยที่นำไปเผยแพร่ใน Youtube เป็นสื่อการเรียนรู้ที่สำคัญ จนกระทั่งสามารถรวมกลุ่มเป็นคณะโนราออกแสดงในกิจกรรมสำคัญของชุมชนชาวมลายูเชื้อสายไทยในรัฐเกอเตฮ์ได้ [13]

อย่างไรก็ตาม Irving Chan Johnson ได้นำเสนอเรื่องการรับสื่อจากประเทศไทยในกลุ่มของชาวมาเลเซียเชื้อสายไทยรัฐเกอแลนด์ในปี ค.ศ. 2005 และมีข้อสรุปว่าชาวมาเลเซียเชื้อสายไทยนิยมรับสื่อจากประเทศไทยในรูปแบบวิทยุและโทรทัศน์กันโดยทั่วไป ทั้งที่สื่อจากในประเทศไทยเป็นการนำเสนอภาพความเป็นไทยแบบกรุงเทพและมีอุดมการณ์เบื้องหลังในการสร้างความเป็นไทยผ่านประวัติศาสตร์ชาติไทยและวัฒนธรรมแห่งชาติไทย ซึ่งมีความแตกต่างกับความเป็นท้องถิ่นของรัฐเกอแลนด์ในประเทศมาเลเซีย พื้นที่ของการสร้างความเป็นไทย (Thainess) จึงไม่จำกัดอยู่ที่เส้นแบ่งพรมแดนของรัฐชาติแต่ขยายออกไปได้ไกลกว่านั้น [16] จากข้อค้นพบในการศึกษาข้างต้นแสดงให้เห็นว่า ความเป็นไทยจากสื่อของประเทศไทยมีส่วนในการสร้างสำนึกความเป็นไทยให้กับชาวมาเลเซียเชื้อสายไทยได้ แต่ในกรณีของชาวมาเลเซียเชื้อสายไทยรัฐเกอดะฮ์ในปัจจุบันพบว่า มีการรับสื่อจากประเทศไทยที่กว้างขวางมากขึ้น กล่าวคือ ไม่ได้รับสื่อเฉพาะแค่เพียงวิทยุและโทรทัศน์จากประเทศไทยเท่านั้น แต่ชาวมาเลเซียเชื้อสายไทยยังรับสื่อใหม่ (New Media) จากประเทศไทยเพิ่มเติมผ่านระบบอินเทอร์เน็ต ซึ่งเป็นผลมาจากความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีที่ทำให้การไหลเวียนของสารเป็นไปอย่างกว้างขวางมากขึ้น และผู้รับสื่อก็มีอำนาจในการเลือกรับเฉพาะสื่อที่ตนเองสนใจ ส่งผลให้ชาวมาเลเซียเชื้อสายไทยรุ่นใหม่สามารถเลือกรับวัฒนธรรมจากประเทศไทยที่ตนต้องการจากสื่อในระบบอินเทอร์เน็ตมาผสมผสานจนกลายเป็นส่วนหนึ่งของอัตลักษณ์มาเลเซียเชื้อสายไทยในบริบทสังคมร่วมสมัยได้อย่างเสรี

จากปัจจัยทางสังคมทั้ง 3 ประการข้างต้น นำมาสู่การประกอบสร้างอัตลักษณ์ร่วมสมัยของชาวมาเลเซียเชื้อสายไทยซึ่งเกิดขึ้นจากพื้นฐานทุนทางวัฒนธรรมเดิมในมิติด้านภาษาไทยและการนับถือพระพุทธศาสนาควบคู่กับความเชื่อท้องถิ่นของชาวมาเลเซียเชื้อสายไทย โดยจำกัดกรอบให้อยู่ภายใต้หลักการกฎหมายและนโยบายของประเทศมาเลเซียผสมผสานกับการเลือกรับวัฒนธรรมไทยที่ได้รับจากปฏิบัติการเรียนรู้ทางภาษาและวัฒนธรรม ทั้งจากที่หน่วยงานในประเทศไทยมาจัดการเรียนรู้ให้และการเรียนรู้ด้วยตนเองผ่านสื่อที่มีอยู่รอบตัว ด้วยเหตุนี้อัตลักษณ์ที่เกิดขึ้นมีลักษณะเฉพาะที่สามารถบ่งชี้ความเป็นมาเลเซียเชื้อสายไทยให้เป็นที่รับรู้ทั้งในกลุ่มชาวมาเลเซียเชื้อสายไทยด้วยกัน รวมทั้งคนกลุ่มอื่นในสังคมประเทศมาเลเซียตลอดจนสังคมในวงกว้าง อัตลักษณ์มาเลเซียเชื้อสายไทยที่เกิดขึ้นจึงทำหน้าที่เป็นพรมแดนทางชาติพันธุ์ของชาวมาเลเซียเชื้อสายไทยในสังคม เนื่องจากมีลักษณะเฉพาะตัวดังจะกล่าวถึงในหัวข้อต่อไป

อัตลักษณ์ร่วมสมัยของชาวมาเลเซียเชื้อสายไทย

เนื่องจากการใช้ภาษาไทยในชีวิตประจำวันกับการนับถือพระพุทธศาสนาแบบเถรวาทเป็นพรมแดนทางชาติพันธุ์ที่บ่งบอกถึงความเป็นชาวมาเลเซียเชื้อสายไทยได้เป็นอย่างดี ดังเช่นผลการศึกษาในช่วงเวลาที่ผ่านมามีได้กล่าวไว้แล้ว แต่ทว่าจากการประกอบสร้างอัตลักษณ์มาเลเซียเชื้อสายไทยในบริบทร่วมสมัยอันเกิดจากทุนทางวัฒนธรรม กฎหมายและนโยบายของประเทศมาเลเซียผสมผสานกับการเรียนรู้วัฒนธรรมไทยทำให้เกิดอัตลักษณ์ใหม่ที่แสดงถึงตัวตนของชาวมาเลเซียเชื้อสายไทยในฐานะพลเมืองของประเทศมาเลเซียได้ดียิ่งขึ้น อัตลักษณ์ดังกล่าว แสดงออกได้ในหลายด้าน ทั้งด้านการใช้ภาษา ด้านความเชื่อและศาสนา ด้านศิลปะการแสดง และด้านสำนึกการเป็นพลเมืองของประเทศมาเลเซีย

อัตลักษณ์ในด้านการใช้ภาษาพบว่า ชาวมาเลเซียเชื้อสายไทยมีการใช้ภาษาพูดที่หลากหลายในชีวิตประจำวันซึ่งสัมพันธ์กับบริบทสังคมวัฒนธรรมของมาเลเซีย จากการศึกษาพบว่า ชาวมาเลเซียเชื้อสายไทยใช้ภาษาพูดเพื่อการสื่อสารในชีวิตประจำวันอย่างน้อย 5 ภาษา ได้แก่ภาษาไทยถิ่นเกอดะฮ์ ภาษาไทยมาตรฐาน ภาษามลายูถิ่นเกอดะฮ์ ภาษามาเลเซีย และภาษาอังกฤษ ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว ชาวมาเลเซียเชื้อสายไทยใช้ภาษาต่าง ๆ เหล่านี้สลับกันไปตามแต่เรื่องราว แวดวง และสถานการณ์ที่ใช้สื่อสาร ยิ่งไปกว่านั้นหากมองอัตลักษณ์ด้านภาษาครอบคลุมไปถึงเรื่องภาษาเขียน จะพบว่า ชาวมาเลเซียเชื้อสายไทยมีวิธีการเขียนแบบ “ภาษาไทยอักษรโรมันตามอักขระวิธีภาษามาเลเซีย” ซึ่งเป็นวิธีการเขียนภาษาไทยที่มีลักษณะเฉพาะตัวและมีใช้ในกลุ่มชาวมาเลเซียเชื้อสายไทยเท่านั้น [13] การเกิดขึ้นของการเขียนภาษาไทยด้วยอักษรโรมันตามอักขระวิธีภาษามาเลเซียนี้ เป็นผลมาจากการที่รัฐธรรมนูญมาเลเซียกำหนดให้อักษรโรมันใช้เขียนภาษามาเลเซียในฐานะภาษาราชการ อักษรโรมันจึงถูกใช้ในระบบการศึกษาในการเขียนภาษามาเลเซียและภาษาอังกฤษ ชาวมาเลเซียเชื้อสายไทยจึงมีความคุ้นเคยในการใช้อักษรโรมัน จึงนำอักษรโรมันและอักษรวิธีแบบภาษามาเลเซียมาใช้เขียนภาษาไทย ดังเช่น การใช้ตัวอักษรโรมัน /C/ แทนเสียง /จ/ ตามการออกเสียงในภาษาไทย เช่น Ceb cai (เจ็บไจ) เป็นต้น

ในส่วนของการนับถือพระพุทธศาสนาแบบเถรวาทและความเชื่อท้องถิ่นซึ่งถือว่า เป็นทุนทางวัฒนธรรมด้านศาสนาและความเชื่อของชาวมาเลเซียเชื้อสายไทยที่แสดงถึงพรมแดนทางชาติพันธุ์ได้เป็นอย่างดี แต่จากการเก็บข้อมูลกับชาวมาเลเซียเชื้อสายไทยรุ่นใหม่พบว่า ในวงสนทนาประเด็นเรื่องความเชื่อ ชาวมาเลเซียเชื้อสายไทยมีเรื่องเล่าเกี่ยวกับวิญญาณร้ายในศาสนาอิสลามเป็นเรื่องเล่าสู่กันฟังร่วมด้วย ปรากฏการณ์นี้แสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของความเชื่อเรื่องวิญญาณในศาสนาอิสลามซึ่งเป็นศาสนาประจำชาติของมาเลเซียที่ผสมผสานกับความเชื่อที่มีอยู่เดิมจนกลายเป็นส่วนหนึ่งของอัตลักษณ์ร่วมสมัยได้ในอีกมิติหนึ่ง

นอกจากนี้ในด้านการแสดงทางวัฒนธรรม (Cultural Performance) ชาวมาเลเซียเชื้อสายไทยในหลายชุมชนยึดถือการแสดงโนราและการแสดงกลองยาวว่าเป็นอัตลักษณ์แสดงความเป็นตัวตนของชาวมาเลเซียเชื้อสายไทยที่โดดเด่นในสังคมมาเลเซีย โดยที่การแสดงโนราเป็นการแสดงในเชิงพิธีกรรมแบบดั้งเดิมในวัฒนธรรมของชาวมาเลเซียเชื้อสายไทยอยู่แล้ว ส่วนการแสดงกลองยาวนั้น จากการศึกษาของ Chayuti Tassanawongwara และ Hanafi Hussin ได้นำเสนอว่าเป็นการรับเอาการแสดงแบบประเทศไทยมาเรียนรู้และปรับใช้เป็นส่วนหนึ่งของอัตลักษณ์ของชาวมาเลเซียเชื้อสายไทยมาเป็นระยะเวลาอันยาวนาน จนกระทั่งมีความนิยมในการแสดงกลองยาวอย่างกว้างขวางในชุมชนชาวมาเลเซียเชื้อสายไทย [30] ซึ่งในการศึกษาภาคสนามยังคงพบว่า มีการแสดงกลองยาวในกิจกรรมชุมชนชาวมาเลเซียเชื้อสายไทยอยู่เสมอ ทั้งในงานเทศกาลของชุมชน เป็นต้นว่า งานอุปสมบทประจำปีช่วงก่อนวันเข้าพรรษา รวมทั้งการต้อนรับบุคคลสำคัญที่มีความต่างทางวัฒนธรรมก็จะต้องมีกลองยาวเป็นหนึ่งในขบวนต้อนรับเสมอ อีกทั้งยังพบว่า ในการจัดกิจกรรมระดับรัฐเกอดะฮ์ ชาวมาเลเซียเชื้อสายไทยใช้การแสดงกลองยาวเพื่อเข้าร่วมกับการแสดงกลองของกลุ่มชนอื่น ๆ เพื่อแสดงให้เห็นถึงความเป็นสังคมพหุวัฒนธรรมในประเทศมาเลเซีย M. Seenam (Personal Communication, January 16, 2020) อย่างไรก็ตาม ในช่วงหลังการประกาศนโยบายเปิดประชาคมอาเซียนในปี ค.ศ.2015 ส่งผลให้หน่วยงานและองค์กรจากในประเทศไทยเข้ามาจัดกิจกรรมค่ายวัฒนธรรมสอนศิลปะการแสดงประเภทระบำรำฟ้อนตามแบบแผนนาฏศิลป์ของประเทศไทยให้กับชาวมาเลเซียเชื้อสายไทยรุ่นใหม่มากยิ่งขึ้น ทำให้ชาวมาเลเซียเชื้อสายไทยเริ่มมีการนำชุดการแสดงจากที่ได้เรียนมาใช้เป็นส่วนหนึ่งของการแสดงอัตลักษณ์ทาง

วัฒนธรรมของกลุ่มตน เป็นต้นว่าเริ่มมีการใช้รำเชิงแบบภาคอีสานของประเทศไทยในการแสดงเปิดงานของรัฐบาลท้องถิ่น เป็นต้น

ส่วนสำคัญที่สุดของอัตลักษณ์มาเลเซียเชื้อสายไทยที่เป็นตัวแบ่งชาวมาเลเซียเชื้อสายไทยออกจากความเป็นไทยในประเทศไทยก็คือสำนึกในการเป็นพลเมืองของประเทศมาเลเซียอันเป็นผลมาจากนโยบายการศึกษาตามระบบของรัฐบาลมาเลเซีย ส่งผลให้ชาวมาเลเซียเชื้อสายไทยมีความภาคภูมิใจในการเป็นพลเมืองของประเทศมาเลเซียเป็นอย่างมากดังเห็นได้จากการให้ความสำคัญกับวันเอกราชมาเลเซีย (Hari Merdeka) ในช่วงเดือนสิงหาคม ซึ่งพบว่าชาวมาเลเซียเชื้อสายไทยมีการเฉลิมฉลองกันอย่างอีกเฝือและสนุกสนานในหลายระดับทั้งในระดับหมู่บ้าน ระดับกลุ่มเชื้อชาติ ระดับรัฐ และระดับประเทศ นอกจากนี้ชาวมาเลเซียเชื้อสายไทยยังมีข้อปฏิบัติเล็ก ๆ น้อย ๆ บางประการเนื่องในวันเอกราชที่สะท้อนถึงความเป็นชาตินิยมมาเลเซียอย่างเป็นรูปธรรม เช่น การแต่งกายด้วยลวดลายธงชาติหรือสีสັນของธงชาติมาเลเซีย (สีแดง สีขาว สีเหลือง สีน้ำเงิน) การประดับตกแต่งสถานที่สำคัญและบ้านเรือนด้วยธงชาติมาเลเซีย ซึ่งถ้าหากคนใดละเลยในข้อปฏิบัติดังกล่าวก็จะถูกตีตราว่า “ทำตัวเหมือนคนไม่ได้เรียนหนังสือ” [13]

จะเห็นได้ว่าในบริบทสังคมร่วมสมัยของประเทศมาเลเซีย อัตลักษณ์ความเป็นมาเลเซียเชื้อสายไทยไม่ได้จำกัดอยู่แค่การนับถือพระพุทธศาสนาและการสื่อสารภาษาไทยแค่เพียงเท่านั้น แม้ว่าการนับถือพระพุทธศาสนาแบบเถรวาทจะยังคงเป็นตัวแบ่งที่สำคัญ แต่อัตลักษณ์มาเลเซียเชื้อสายไทยในบริบทร่วมสมัยในด้านภาษานั้นขยายจากภาษาไทยสู่การสื่อสารได้หลายภาษาในชีวิตประจำวัน ซึ่งเป็นผลมาจากนโยบายการศึกษาและบริบททางสังคมของประเทศ อีกทั้งยังมีสำนึกความเป็นพลเมืองของมาเลเซียเป็นตัวบ่งชี้ที่สำคัญของการเป็นส่วนหนึ่งของรัฐชาติ ในขณะที่ในด้านศิลปะการแสดงทางวัฒนธรรม นอกจากโนราห์เป็นการแสดงแบบดั้งเดิมในพื้นที่แล้ว การแสดงประเภทระบำ รำ ฟ้อน รวมทั้งเครื่องดนตรีและเครื่องแต่งกายแบบไทยต่าง ๆ ชาวมาเลเซียเชื้อสายไทยได้เลือกรับจากการเรียนรู้จากองค์กรในประเทศไทยและสื่อใหม่จากอินเทอร์เน็ตมาผสมผสานและนำเสนอในฐานะส่วนหนึ่งของอัตลักษณ์ของตนเอง แต่ชาวมาเลเซียเชื้อสายไทยก็ยังสามารถระบุชัดได้ว่าสิ่งนี้รับมาจากประเทศไทย ดังเช่นที่ครูสอนภาษาไทยในรัฐเกอดะฮ์ได้ให้สัมภาษณ์นักข่าวออนไลน์ Malaysia Aktif ในเรื่องการแสดงกลองยาวของชุมชนว่า

“การแสดงนี้มีพื้นเพมาจากประเทศเพื่อนบ้าน แต่ชาวมาเลเซียเชื้อสายไทยยังคงนำมาใช้ในชุมชนรวมทั้งใช้ในการเฉลิมฉลองเดือนแห่งวันชาติด้วย” [31]

ปฏิบัติการของอัตลักษณ์มาเลเซียเชื้อสายไทยในบริบทสังคมร่วมสมัย

เนื่องจากพรมแดนทางชาติพันธุ์ (Ethnic Boundaries) เป็นกระบวนการที่มีสองด้านซึ่งต้องอาศัยการมีส่วนร่วมเป็นพวกเดียวกัน (Self-ascription) ในกลุ่มของตนเองควบคู่กับการยอมรับของสมาชิกกลุ่มอื่นที่อยู่ในสังคมเดียวกัน (Ascription by Others) ในกรณีของชาวมาเลเซียเชื้อสายไทย ซึ่งแต่เดิมนั้นแม้ว่าชาวมาเลเซียเชื้อสายไทยจะมีสำนึกร่วมในการเป็นชนกลุ่มเดียวกันโดยอาศัยภาษาไทยและพระพุทธศาสนาเป็นสำคัญ แต่ก็ไม่เพียงพอที่จะทำให้สมาชิกกลุ่มอื่นในสังคมประเทศมาเลเซียยอมรับว่าเป็นส่วนหนึ่งของประเทศมาเลเซีย ทั้งที่ชาวมาเลเซียเชื้อสายไทยมีสถานะเป็นพลเมืองตามกฎหมาย แต่เนื่องด้วยการสื่อสารภาษาไทยและการนับถือพระพุทธศาสนาตามการรับรู้ของชาวมาเลเซียทั่วไปเป็นภาพตัวแทนของความเป็นประเทศไทย จึงทำให้เกิดการเหมารวมว่า ชาวมาเลเซียเชื้อสายไทยคือคนจากประเทศไทยที่มาอาศัยอยู่ในแผ่นดิน

มาเลเซีย ด้วยเหตุนี้ในสังคมร่วมสมัยของประเทศมาเลเซีย ชาวมาเลเซียเชื้อสายไทยจึงจำเป็นต้องสร้างอัตลักษณ์ขึ้นมาใหม่ดังที่อภิปรายไว้ข้างต้นเพื่อให้พรมแดนทางชาติพันธุ์ของชาวมาเลเซียเชื้อสายไทยเด่นชัดมากขึ้น ซึ่งนอกจากจะทำให้ตัวตนของชาวมาเลเซียเชื้อสายไทยชัดเจนขึ้นแล้วยังเป็นการเสริมการสร้างความเป็นมาเลเซียในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของเชื้อชาติที่หลากหลายในสังคมประเทศมาเลเซียซึ่งสอดคล้องกับนโยบายของประเทศมาเลเซียในปัจจุบันอีกด้วย

หน้าที่หลักของอัตลักษณ์มาเลเซียเชื้อสายไทยในบริบทร่วมสมัยคือการทำให้ตัวตนของชาวมาเลเซียเชื้อสายไทยชัดเจนมากขึ้น นำไปสู่การจำแนกความแตกต่างของชาวมาเลเซียเชื้อสายไทยจากกลุ่มเชื้อชาติอื่น ๆ ที่อาศัยอยู่ร่วมกันในสังคมประเทศมาเลเซีย อัตลักษณ์ดังกล่าวช่วยสร้างการรับรู้ถึงการเป็นพลเมืองมาเลเซียที่นับถือพระพุทธศาสนาและใช้ภาษาไทยในการสื่อสารซึ่งเมื่อผนวกเข้ากับการมีสำนึกชาตินิยมมาเลเซีย รวมทั้งการมีทักษะการสื่อสารได้หลายภาษาในชีวิตประจำวันโดยเฉพาะอย่างยิ่งภาษามลายูได้อย่างคล่องแคล่ว สิ่งเหล่านี้จัดเป็นพฤติกรรมทางสังคม (Social Behavior) สำคัญที่ทำให้อัตลักษณ์ความเป็นมาเลเซียเชื้อสายไทยกลายเป็นพรมแดนทางชาติพันธุ์ที่ทำให้ชาวมาเลเซียเชื้อสายไทยสามารถอ้างอิงตัวตนในการเป็นส่วนหนึ่งของพลเมืองมาเลเซียได้อย่างชัดเจน พร้อมกับการแยกชาวมาเลเซียเชื้อสายไทยแยกออกจากการเป็นคนไทยในประเทศไทยอย่างเด่นชัด ทั้งนี้เนื่องด้วยในปัจจุบันสังคมของประเทศมาเลเซียมีแรงงานไทยจากจังหวัดชายแดนภาคใต้หลังไหลไปทำงานในร้านอาหาร “ต้มยำ” เป็นจำนวนมาก [32] และชาวมาเลเซียเชื้อสายไทยโดยเฉพาะที่อยู่ในวัยทำงานมักจะถูกเหมารวมว่าเป็นกลุ่มเดียวกับแรงงานที่มาจากประเทศไทยอยู่เสมอ ด้วยเหตุนี้จึงกล่าวได้ว่า พฤติกรรมทางสังคม (Social Behavior) ที่ปรากฏขึ้นจากอัตลักษณ์มาเลเซียเชื้อสายไทยทำหน้าที่เป็นพรมแดนทางชาติพันธุ์ได้โดยสมบูรณ์ ในขณะเดียวกันอัตลักษณ์ดังกล่าวนอกจากจะทำให้ชาวมาเลเซียเชื้อสายไทยเกิดสำนึกร่วมในการเป็นพวกเดียวกัน (Self-ascription) โดยอาศัยมิติทางภาษาและวัฒนธรรมแล้วยังทำให้ชาวมาเลเซียเชื้อสายอื่นที่อยู่ร่วมกันในสังคมประเทศมาเลเซียยอมรับ (Ascription by Others) ว่าชาวมาเลเซียเชื้อสายไทยเป็นส่วนหนึ่งในสังคมพหุวัฒนธรรมของประเทศมาเลเซีย ที่มีความแตกต่างจากความเป็นไทยแบบประเทศไทยโดยอ้างอิงจากสำนึกในการเป็นพลเมืองและความสามารถในการสื่อสารภาษามลายูรวมทั้งภาษาอื่น ๆ ที่มีอยู่ในสังคมประเทศมาเลเซีย

อย่างไรก็ตาม ด้วยเหตุที่อัตลักษณ์ร่วมสมัยของชาวมาเลเซียเชื้อสายไทยถูกประกอบสร้างขึ้นจากหลายองค์ประกอบส่งผลให้ปฏิบัติการทางอัตลักษณ์ในชีวิตประจำวันของชาวมาเลเซียเชื้อสายไทยมีความเลื่อนไหลตามแต่บริบทแวดล้อมและสถานการณ์ที่ต้องมีปฏิสัมพันธ์ จากการศึกษาพบว่า ชาวมาเลเซียเชื้อสายไทยมีการเลือกแสดงอัตลักษณ์บางส่วนและเลือกที่จะไม่แสดงอัตลักษณ์ในบางส่วนในบางสถานการณ์ ดังเช่น ชาวมาเลเซียเชื้อสายไทยมักจะแสดงออกซึ่งความเป็นชาตินิยมมาเลเซียและการเป็นพลเมืองมาเลเซียทันทีที่ถูกเข้าใจผิดว่าเป็นกลุ่มเดียวกับแรงงานอพยพจากประเทศไทย และบางครั้งก็เลือกที่จะไม่สื่อสารภาษาไทยกับคนจากประเทศไทยที่ไม่รู้จักเพื่อแสดงความแตกต่าง แต่ในขณะเดียวกันชาวมาเลเซียเชื้อสายไทยยังใช้ต้นทุนด้านการสื่อสารด้วยภาษาไทยและนับถือพระพุทธศาสนาเพื่อยึดโยงความสัมพันธ์กับชาวไทยในประเทศไทยในฐานะภาษาและวัฒนธรรมร่วม อีกทั้งยังแสดงความเป็นไทยเมื่อต้องทำงานที่จะต้องติดต่อกับประเทศไทย รวมถึงใช้ความเป็นไทยที่มีเพื่ออำนวยความสะดวกในการท่องเที่ยวพักผ่อนในประเทศไทย [13]

สรุป

เนื่องด้วยชาวมมาเลเซียเชื้อสายไทยตั้งถิ่นฐานอยู่ในรัฐตอนเหนือบริเวณชายแดนระหว่างประเทศมาเลเซียกับประเทศไทย ประกอบกับการใช้ภาษาไทยในการสื่อสารและการนับถือศาสนาพุทธที่นับถือทำให้ชาวมมาเลเซียเชื้อสายไทยถูกเข้าใจผิดจากเพื่อนร่วมชาติว่าเป็นผู้อพยพจากประเทศไทย ทั้งที่เป็นพลเมืองของประเทศมาเลเซียเช่นเดียวกัน สิ่งเหล่านี้เป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้เกิดการสร้างอัตลักษณ์มาเลเซียเชื้อสายไทยในสังคมร่วมสมัยของประเทศมาเลเซีย โดยอาศัยนโยบายของภาครัฐที่ให้ความสำคัญกับความหลากหลายทางเชื้อชาติและมุ่งให้เกิดการสร้างเอกภาพท่ามกลางความหลากหลาย ซึ่งเมื่อประกอบกับนโยบายการเปิดประชาคมอาเซียนในระยะเวลต่อมา ส่งผลให้องค์กรจากประเทศไทยเข้ามาจัดกิจกรรมการเรียนรู้เชิงวัฒนธรรมขึ้นมากมายในพื้นที่ รวมทั้งการที่ชาวมมาเลเซียเชื้อสายไทยสามารถเข้าถึงสื่อออนไลน์จากประเทศไทย จึงได้ผสมผสานต้นทุนทางวัฒนธรรมเดิมกับสิ่งที่เรียนรู้ใหม่ เป็นเหตุให้ชาวมมาเลเซียเชื้อสายไทยประกอบสร้างอัตลักษณ์ใหม่เพื่อให้สอดคล้องกับบริบททางสังคม อัตลักษณ์ดังกล่าวช่วยทำให้ตัวตนของชาวมมาเลเซียเชื้อสายไทยมีความชัดเจนขึ้นในบริบทสังคมประเทศมาเลเซีย โดยเป็นการแสดงให้เห็นถึงตัวตนของกลุ่มชนดั้งเดิมซึ่งเป็นพลเมืองของประเทศมาเลเซียที่นับถือพระพุทธศาสนา สามารถในการพูดภาษาไทยในชีวิตประจำวันทั้งที่เป็นภาษาไทยท้องถิ่นและภาษาราชการของประเทศไทย ด้วยความแตกต่างทางภาษาและวัฒนธรรมดังกล่าว นอกจากจะเป็นพรมแดนทางชาติพันธุ์ของชาวมมาเลเซียเชื้อสายไทยกับกลุ่มเชื้อชาติอื่นในประเทศมาเลเซียแล้วยังช่วยเติมเต็มภาพความหลากหลายทางเชื้อชาติของประเทศมาเลเซียและสอดคล้องกับการสร้างความเป็นเอกภาพท่ามกลางความหลากหลายภายใต้นโยบาย 1Malaysia ได้เป็นอย่างดี

ในทางเดียวกัน แม้ว่าภาษาไทยและพระพุทธศาสนาจะช่วยแบ่งความเป็นมาเลเซียเชื้อสายไทยจากอัตลักษณ์ชนกลุ่มอื่นในประเทศมาเลเซียแล้ว แต่ในสังคมร่วมสมัยยังพบว่าบางครั้งชาวมมาเลเซียเชื้อสายไทยเลือกนำเสนอตัวตนโดยใช้เครื่องแต่งกายหรือศิลปะการแสดงแบบเดียวกับประเทศไทยส่งผลให้ยังคงเกิดการรับรู้ในสังคมประเทศมาเลเซียที่สร้างความสับสนกับความเป็นไทยตามแบบประเทศไทยอยู่บ้าง แต่ในความเป็นจริงชาวมมาเลเซียเชื้อสายไทยไม่ได้มีความต้องการเป็นเหมือนคนไทยในประเทศไทยที่ชาวมมาเลเซียเชื้อสายไทยเรียกกันว่า “คนเมืองไทย” หรือ “Orang Thailand” แม้ว่าจะมีจุดร่วมกันในด้านภาษาไทยและพระพุทธศาสนา แต่อัตลักษณ์ร่วมสมัยของชาวมมาเลเซียเชื้อสายไทยในบริบทร่วมสมัยก็สามารถสร้างความแตกต่างได้โดยเห็นได้จากความสามารถในการสื่อสารภาษามมาเลเซียซึ่งเป็นภาษาราชการของประเทศ รวมทั้งการที่ชาวมมาเลเซียเชื้อสายไทยมีจิตสำนึกในชาตินิยมมาเลเซียที่หนักแน่นและมีความภาคภูมิใจในการเป็นพลเมืองของประเทศมาเลเซียอย่างเต็มเปี่ยมอันเป็นผลมาจากนโยบายชาตินิยมมาเลเซียที่เกิดขึ้นหลังจากการประกาศ เกราชในปี ค.ศ.1957 เป็นต้นมา

ในปัจจุบันจำนวนประชากรชาวมมาเลเซียเชื้อสายไทยมีเพียงร้อยละ 0.22 ของพลเมืองมาเลเซียทั้งประเทศ [14] ด้วยจำนวนประชากรที่น้อยทำให้ชาวมมาเลเซียเชื้อสายไทยไม่ได้มีอำนาจในทางการเมืองและเศรษฐกิจมากนัก อีกทั้งเป็นกลุ่มชนที่ได้รับผลกระทบจากอำนาจที่เหนือกว่าตลอดเวลา แต่การศึกษาในครั้งนี้กลับพบว่าชาวมมาเลเซียเชื้อสายไทยในยุคใหม่มีสถานะเป็นผู้ปฏิบัติการในการสร้างอัตลักษณ์ของตนเองเพื่อดำรงตนให้เป็นส่วนหนึ่งของความหลากหลายทางเชื้อชาติของประเทศมาเลเซีย อย่างไรก็ตาม หากมองผ่านมโนทัศน์สังคมร่วมสมัย (Contemporary Societies) จะเห็นได้อย่างชัดเจนว่าปัจจุบันความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีผ่านระบบออนไลน์ทำให้การไหลบ่าของสื่อในร่วมสมัยจากประเทศไทย ทั้งในรูปแบบของเพลง

ละคร ภาพยนตร์ การบริโภคสินค้า และแฟชั่นสามารถเข้าถึงชาวมาเลเซียเชื้อสายไทยได้อย่างกว้างขวางและรวดเร็วมากขึ้น ซึ่งชาวมาเลเซียเชื้อสายไทยสามารถเลือกใช้สารจากสื่อออนไลน์เหล่านี้ในการสร้าง อัตลักษณ์ของตน และในอนาคตอัตลักษณ์ความเป็นมาเลเซียเชื้อสายไทยอาจเปลี่ยนแปลงไปตามกระแสของสังคมที่เกิดขึ้นในแต่ละช่วงเวลา อย่างไรก็ตามผู้เขียนมีความเชื่อมั่นว่าการสร้างอัตลักษณ์ชาวมาเลเซียเชื้อสายไทยจะยังคงเป็นปฏิบัติการเชิงรุกที่ชาวมาเลเซียเชื้อสายไทยเป็นผู้ปฏิบัติการเพื่อสร้างตัวตนให้ชัดเจนยิ่งขึ้นในสังคมประเทศมาเลเซียที่เน้นความเป็นเอกภาพท่ามกลางความหลากหลาย แต่ก็ยังคงมีภาษา ศาสนา และวัฒนธรรมร่วมกับประเทศไทยไปพร้อมกัน

Reference

- [1] Omar, A. H. (2004). *The encyclopedia of Malaysia : Languages and literature*. Archipelago Press.
- [2] Phumplab, M., Meesanthan, C., & Kaprit, S. (2017). *ASEAN societies*. Ministry of Social Development and Human Security. (In Thai)
- [3] Pawakapan, N. (2015). *Arguing the nation and ethnicity*. Siam Paritut. (In Thai)
- [4] Soonthornpasuch, S. (2005). *Ethnic relations*. Muang Boran Press. (In Thai)
- [5] Barth, F. (1969). *Ethnic groups and boundaries*. Little Brown and Company Boston.
- [6] Sugunnasil, W. (2005). *Globalization*. National Research Council of Thailand. (In Thai)
- [7] Saiphan, P. (2014). Ethnicity: From liberalism to Neoliberalism. In Naruephon Duangwiset (Ed.). *Ethnic and Neoliberalism*. (pp.103-133). Bangkok: Princess Maha Chakri Sirindhorn Anthropology Centre. (In Thai)
- [8] Andaya, B.W., & Andaya L.Y. (2014). *A history of Malaysia*. The Foundation for the Promotion of Social Sciences and Humanities Textbooks Projects. (In Thai)
- [9] Turnbull, C. M. (1997). *A history of Malaysia, Singapore and Brunei*. Department of Curriculum and Instruction Development Ministry of Education. (In Thai)
- [10] Ayu wattana, T. (2004). *Thais in Malaysia*. Samnakphim Bannakij. (In Thai)
- [11] Kuroda, K. (2002). *The Siamese in Kedah under nation-state making*. Retrieved 5 July, 2020, from https://www.uni-muenster.de/Ethnologie/South_Thai/working_paper/Kuroda_Kedah.pdf.
- [12] Sathian, M.R., & Chesof, R. (2018). *Siamese in Malaysia: Beyond sixty years of heritage*. Social sciences and humanities textbooks foundation.
- [13] Rakvong, R. (2020). *Thai language and culture in a contemporary context and the formation of a Thai-Malaysian Identity in Kedah, Malaysia*. Master's Thesis. Mahidol University. (In Thai)

- [14] Yunyasit, S. (2013). The Siamese of Malaysia: Linkage of Two Lands. In Suchada Thaweessit & Malee Sunpuwan & Sutthida Chuanwan (Ed.). *Population and society in ASEAN: Challenges and opportunities*. (pp. 83-100). Institute for Population and Social Research Mahidol University. (In Thai)
- [15] Nita J. (2020). *Questions that i always get asked in Malaysia*. Retrieved December 1, 2020, from <https://www.facebook.com/kanita.trisya/videos/3699122993485418>. (In Malay)
- [16] Johnson, I.C. (2005). Paradise at your doorstep: International border fluidity and cultural construction amongst Kelantan's Thai community. In Wattana Sugunnnasil (Ed.). *Dynamic Diversity in Southern Thailand*. (pp.299-331). Silkworm Books.
- [17] Suanthitapanya, P. (1998). *Malaysia: Unity and education*. The Foundation for the Promotion of Social Sciences and Humanities Textbooks Projects. (In Thai)
- [18] Siripaisan, S., & Saksung, A. (2011) *Bhumiputra: The history of the conflict and the development process of Malaysia*. The Thailand Research Fund. (In Thai)
- [19] The Government of Malaysia's Official Gateway.(2016). *National Principles (Rukun Negara)*. Retrieved February 25, 2020, from <https://www.malaysia.gov.my/portal/content/30110>.
- [20] The National Department for Culture and Arts.(2020). *National Culture Policy*. Retrieved February 25, 2020, from <http://www.jkkn.gov.my/en/national-culture-policy>.
- [21] Klinsrisuk, P.(2016). *Vision 2020*. Retrieved June 15, 2019, from <https://aseanpedia.wu.ac.th/site/readencyclopedia?id=195>. (In Thai)
- [22] Razak, N. (2009). *The 1Malaysia Concept Part 1*. Retrieved June 15, 2019, from <https://www.najibrazak.com/en/blog/the-1malaysia-concept-part-1>.
- [23] Nualsanong, K. (2011). *Thai language, religion and Thai culture learning in a temple of Siamese people in Malaysia*. Department of Cultural Promotion, Ministry of culture. (In Thai)
- [24] Nualsanong, K. (2003). *The social and cultural evelopment of Tai peoples in the northern state of Malaysia*. Department of Cultural Promotion, Ministry of culture. (In Thai)
- [25] Ismail, M.Y., & Suwannathat-pian K. (2006). Thai community. In H. Salleh (Ed.). *The encyclopedia of Malaysia: People and traditions*. 72- 73. National university of Malaysia.
- [26] Sriraksa, S. (2009). *The culture of the Siamese in a northern Malaysian state: A case study of Klongmai village, Chitra, Kubang Pasu district, Kedah, Malaysia*. Master's Thesis. Mahidol University. (In Thai)
- [27] Tipsrinimit, N. (2012). The Malaysians of Thai descent the maintenance of cultural identity. *Parichart Journal Thaksin University*, 24(2), 167-194. (In Thai)

- [28] Nakseethong, P., & Puttichot, A. (2009). *Thai people in Kedah: A study of Thai's existence in Malaysia history (1785 - 2007)*. The Thailand Research Fund. (In Thai)
- [29] Kaeosanit, T. (2016). *Dynamic construction of the Siamese-Malaysian's ethnic identity, Malaysia*. The Ph.D. thesis in Communication Arts and Innovation, The Graduate School of Communication Arts and Management Innovation, National Institute of Development Administration.
- [30] Tassanawongwara, C., & Hussin, H. (2019). Klong Yao and performance of minority identity in the Siamese community of Perlis, Malaysia. *Malaysian Journal of Music*, 8, 1-18.
- [31] Rizam, E. (2019). *Tarian Siam 'Klong Jhauu' Sambut Peserta Konvoi*. Retrieved August 31, 2019, from <https://malaysiaaktif.my/62089>. (In Malay)
- [32] Bunmak, S. (2011). The role of migrant networks among Malay-Thai workers in Tom Yam restaurants Malaysia. *Humanities and Social Sciences*, 37(1), 101-123. (In Thai)

การเลือกภาษาและการดำรงภาษาของผู้ย้ายถิ่นชาวอีสาน
ในภาคใต้ของประเทศไทย
Language Choice and Maintenance of North-eastern
Thai Migrants in the South of Thailand

วรเวทย์พิสิษ ยศศิริ^{1*}

Varavejbhis Yossiri^{1*}

¹ อ., หลักสูตรภาษาอังกฤษ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา ยะลา 95000

¹ Lecturer, English Program, Faculty of Humanities and Social Sciences, Yala Rajabhat University, Yala, 95000, Thailand

* Corresponding author: Tel: 086-0714519. Email address: varavejbhis.y@yru.ac.th

(Received: March 16, 2021; Revised: July 3, 2021; Accepted: July 12, 2021)

บทคัดย่อ

งานวิจัยชิ้นนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาลักษณะการเลือกภาษาและการดำรงภาษาของผู้ย้ายถิ่นชาวอีสานในภาคใต้ของประเทศไทยและเพื่อศึกษาปัจจัยบริบททางสังคมวิทยาที่มีอิทธิพลต่อการเลือกภาษาและการดำรงภาษาของผู้ย้ายถิ่นชาวอีสานในภาคใต้ของประเทศไทย กลุ่มตัวอย่างคือคนไทยอีสานย้ายถิ่นจำนวน 60 คน โดยใช้วิธีการสุ่มแบบหลายขั้นตอน เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลคือแบบสอบถามและการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มตัวอย่างทุกช่วงอายุมีการเลือกใช้ไทยถิ่นอีสานในสถานการณ์ที่ไม่เป็นทางการ แต่ภาษาไทยมาตรฐานมักถูกเลือกใช้ในสถานการณ์ที่เป็นทางการ กลุ่มตัวอย่างที่มีอายุน้อยมีการเลือกใช้ภาษาไทยมาตรฐานมากกว่ากลุ่มอื่น ๆ ส่วนกลุ่มอายุมากเลือกใช้ภาษาไทยถิ่นอีสานมากกว่ากลุ่มอื่น ๆ ผลการศึกษาปัจจัยบริบททางสังคมวิทยาที่สนับสนุนการดำรงภาษาได้แก่ การมีปฏิสัมพันธ์กันในสังคมนระหว่างผู้คนในชุมชนภาษาที่ใช้ในครัวเรือน ทักษะที่ดีต่อภาษาของตนเองและการให้คุณค่าที่ดีแก่ชาติพันธุ์ของตน การที่ผู้พูดภาษาเดียวกันสร้างบ้านอยู่ในบริเวณที่ติดกัน ภาษาที่ใช้ในศาสนาหรือพิธีกรรมต่าง ๆ และมุมมองเชิงบวกในถิ่นฐานบ้านเกิดของตน อีกทั้งยังพบปัจจัยที่ไม่สนับสนุนการดำรงภาษา ได้แก่ การไม่แต่งงานข้ามกลุ่มชาติพันธุ์ และการสนับสนุนภาษาที่ใช้ในชุมชนจากโรงเรียน

คำสำคัญ: การเลือกภาษา การดำรงภาษา การย้ายถิ่น

Abstract

This research paper aims to study language choice and maintenance of North-eastern Thai migrants in the South of Thailand and to examine sociological factors influencing language choice and maintenance of North-eastern Thai migrants in the South of Thailand. The sample group consisted of 60 North-eastern Thai migrants in the South of Thailand selected by multi-stage method. The data collection tools included questionnaires and semi-structured interviews. The research results revealed that the sample group, regardless of their ages, typically chose to use the North-eastern Thai dialect in informal situations including conversations with family, relatives or neighbours, and religious rituals. On the contrary, they chose Standard Thai in formal situations including speaking with strangers outside the community and with those in government domains. Furthermore, younger people used Standard Thai more than the other two groups while elderly people often used North-eastern Thai more than the other two groups. In addition, a macro-level analysis of sociological factors affecting the language maintenance of the sample group shows influence in six forms including regular social interaction between community group member, using the community language in the home, positive attitudes to the language and a high value placed on it in relation to ethnic identity, and residential contiguity, community-identified religious organization, and a positive orientation to the homeland. However, the results showed other two sociological factors unaffected the language maintenance of the sample group including resistance to interethnic marriage and support for community language school.

Keywords: Language Choice, The Maintenance of Language, Migration

บทนำ

สามจังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นพื้นที่ที่มีผู้คนจากต่างพื้นที่เข้ามาอาศัยอยู่มากมาย โดยมีการอพยพเข้ามาทำงานในพื้นที่ต่าง ๆ และย้ายตามคู่สมรสที่อาศัยอยู่ในพื้นที่นั้น ๆ บางกลุ่มมีการอพยพเข้ามาภายใต้โครงการ เช่น วิถีชีวิตของชาวบ้านในตำบลภูเขาทอง อำเภอสุคีริน จังหวัดนราธิวาส ซึ่งเป็นชาวอิสานที่อพยพย้ายถิ่นฐานมาจากภาคอิสาน ตั้งแต่ปี พ.ศ.2518 ภายใต้โครงการผสมกลมกลืนชาติและเป็นรัฐกันชนระหว่างไทยกับมาเลเซีย โดยรัฐบาลได้จัดสรรที่ดินให้เป็นที่อยู่อาศัยและทำกิน [1] นอกจากนี้ ยังมีคนไทยอิสานย้ายถิ่นในอำเภอสุคีริน จังหวัดนราธิวาส ที่ได้อพยพเข้ามาภายใต้โครงการบ้านเล็กในป่าใหญ่หรือโครงการหมู่บ้านศิลปอาชีพ นิคมสร้างตนเองสุคีริน ซึ่งเป็นโครงการตามพระราชดำริของสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง เมื่อครั้งที่พระองค์ทรงเสด็จฯ มาเยี่ยมชุมชนบนเทือกเขาสันกาลาคีรีอันห่างไกลความเจริญ [2] ทำให้ในพื้นที่ห่างไกลเช่นนี้ได้มีผู้คนย้ายเข้ามาอาศัยอยู่ในเวลาต่อมา ในหมู่บ้านเจาะเกาะ อำเภอเจาะไอร้อง จังหวัดนราธิวาส ในขณะนั้นสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง ได้มีพระราชเสาวนีย์ให้จัดทำแผนงานโครงการหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงและฟาร์มตัวอย่าง เพื่อช่วยเหลือราษฎรในพื้นที่อำเภอเจาะไอร้อง จังหวัดนราธิวาส และทางโครงการได้จ้างงานเกษตรกรจากภาคอิสานเข้ามาทำการเกษตรในพื้นที่ โดยกลุ่มแรกที่เข้ามาอาศัยอยู่จำนวน 5 ครัวเรือน และเข้ามาเพิ่มเรื่อย ๆ มากขึ้นในปัจจุบัน

จากปรากฏการณ์ดังกล่าวจะเห็นได้ว่า ลักษณะและเหตุผลของการย้ายถิ่นฐานเกิดจากเหตุการณ์ทางสังคม วัฒนธรรม และการปกครอง [3] อาจเนื่องจากสภาพพื้นที่เป็นอยู่เดิมนั้นอาจเป็นพื้นที่ที่ไม่เหมาะสมต่อการดำรงชีวิต หรือกลุ่มผู้ย้ายถิ่นมีความต้องการความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น จึงเป็นแรงผลักดันให้ประชากรต้องอพยพย้ายถิ่นฐานเพื่อไปหาถิ่นฐานที่เหมาะสมในการประกอบอาชีพและการดำรงชีพ ซึ่งทางโครงการได้จ้างงานเกษตรกรจากภาคอิสานเข้ามาทำการเกษตรในพื้นที่ซึ่งทั้งสองฝ่ายก็ได้รับผลประโยชน์ร่วมกันจากการย้ายถิ่นฐานจากภาคอิสานมาสู่ภาคใต้ [4] ดังนั้นด้วยการข้ามเขตของวัฒนธรรมและภาษาทำให้ผู้ย้ายถิ่นแปรสภาพเป็นกลุ่มคนอพยพย้ายถิ่นฐาน แต่ด้วยความเกี่ยวพันกับพื้นที่ถิ่นเดิมทั้งในแง่ของความผูกพันหรือความคุ้นชินก็ตาม ทำให้พวกเขามีการแสดงความเป็นตัวตนแบบ “เดิม” โดยเฉพาะอย่างยิ่งการแสดงตัวตนผ่านสำเนียงและภาษา “เดิม” ของตนในพื้นที่ใหม่ [5] ซึ่งจากการศึกษางานวิจัยทั้งในประเทศและต่างประเทศพบว่า งานวิจัยส่วนใหญ่จะมุ่งเน้นการศึกษาเชิงพื้นที่ของชุมชน เช่น งานวิจัยของ อัสมาณี ฮะกือลิง, ริดาห์ วานิ, รอยายา เยาะ และวรเวทย์พิสิช ยศศิริ [6] ได้ทำการศึกษาการอ้างภาษามลายูถิ่นปัตตานีของกลุ่มชาติพันธุ์มลายูในชุมชนบ้านลำลอง อำเภอนาหวี จังหวัดสงขลา และงานวิจัยของศิริพร มณีชูเกศ [5] ซึ่งทำการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับ ภาวการณ์เปลี่ยนภาษาและการอ้างภาษาไทยถิ่นเหนือย้ายถิ่นของ ครอบครัวที่อาศัยอยู่ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก นอกจากนี้ยังมีงานวิจัยในต่างประเทศที่น่าสนใจเช่น Simmons [7] ได้ศึกษาการอ้างภาษาและการเปลี่ยนภาษาของกลุ่มผู้พูดวัยผู้ใหญ่ที่พูดภาษาคาตาลันและภาษาสเปน ซึ่งเป็นภาษาแม่ในเมืองบาร์เซโลนาในประเทศสเปน หรืองานวิจัยของ Finocchiaro [8] ที่ได้ศึกษาการอ้างภาษาของกลุ่มครอบครัวชาวอิตาลี 3 รุ่น ในการอพยพย้ายถิ่นฐานใน 3 ประเทศ ซึ่งเป็นการศึกษาที่เน้นการเปรียบเทียบการอ้างภาษาของกลุ่มครอบครัวระหว่างกลุ่มประเทศ

ดังนั้น งานวิจัยชิ้นนี้มุ่งเน้นที่จะศึกษาลักษณะการเลือกภาษาและการอ้างภาษาของผู้ย้ายถิ่นชาวอิสานในภาคใต้โดยพื้นที่เป้าหมายที่ผู้วิจัยเลือกได้แก่ หมู่บ้านเจาะเกาะ อำเภอเจาะไอร้อง จังหวัดนราธิวาส

เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่มีคนอีสานอพยพย้ายถิ่นฐานเข้ามาอาศัยอยู่ภายใต้โครงการบ้านเล็กในป่าใหญ่หรือโครงการหมู่บ้านศิลปชีพ นิคมสร้างตนเองสุรินทร์ ซึ่งเป็นโครงการตามพระราชดำริของสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง ซึ่งได้จัดทำแผนงานย่อยโครงการหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง และฟาร์มตัวอย่าง เพื่อช่วยเหลือราษฎรในพื้นที่อำเภอเจาะไอร้อง จังหวัดนราธิวาส และทางโครงการได้จ้างงานเกษตรกรจากภาคอีสานเข้ามาทำการเกษตรในพื้นที่ รวมถึงศึกษาปัจจัยบริบททางสังคมวิทยาที่มีผลต่อการดำรงภาษาภายในหมู่บ้านเจาะเกาะ อำเภอเจาะไอร้อง จังหวัดนราธิวาส โดยที่ผู้วิจัยจะศึกษาปัจจัยดังกล่าวตามข้อเสนอของ Holmes et al. [9] ทั้ง 8 ประการดังนี้ การมีปฏิสัมพันธ์กันในสังคมระหว่างผู้คนในชุมชนภาษาที่ใช้ในครัวเรือน ทักษะที่ดีต่อภาษาของตนเองและการให้คุณค่าที่ดีแก่ชาติพันธุ์ของตน การที่ผู้พูดภาษาเดียวกันสร้างบ้านอยู่ในบริเวณที่ติดกัน การไม่แต่งงานข้ามกลุ่มชาติพันธุ์ การสนับสนุนภาษาที่ใช้ในชุมชนจากโรงเรียน ภาษาที่ใช้ในศาสนาหรือพิธีกรรมต่าง ๆ และมุมมองเชิงบวกในถิ่นฐานบ้านเกิดของตน ซึ่งสถานภาพภาษาไทยถิ่นอีสานของผู้อพยพย้ายถิ่นในหมู่บ้านเจาะเกาะ อำเภอเจาะไอร้อง จังหวัดนราธิวาส ได้รับผลกระทบที่เกี่ยวข้องกับภาวะการเปลี่ยนภาษาและการดำรงภาษา แต่จะกระทบในระดับใดนั้นขึ้นอยู่กับปัจจัยทางสังคมของผู้ใช้ภาษานั้น ๆ เช่น เพศ วัย การศึกษา ระยะเวลา และพื้นที่อาศัย เป็นต้น [5] ซึ่งการศึกษาครั้งนี้จะทำให้เข้าใจกลุ่มคนที่มีความแตกต่างทางด้านภาษา วิถีชีวิต การเป็นอยู่ และวัฒนธรรม เพื่อส่งเสริมการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างเข้าใจกันและมีความสุข ซึ่งการอยู่ร่วมกันกับคนหมู่มากที่มีความแตกต่างกันในหลายด้านอาจมีการกระทบกระทั่งกันและเกิดปัญหาขึ้นมาได้ ดังนั้น การเรียนรู้เพื่อยอมรับในความแตกต่างและความหลากหลายของสังคมพหุวัฒนธรรมจำเป็นอย่างยิ่งที่ควรเรียนรู้ เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาลักษณะการเลือกภาษาและการดำรงภาษาของผู้ย้ายถิ่นชาวอีสานในภาคใต้ของประเทศไทย
2. เพื่อศึกษาปัจจัยบริบททางสังคมวิทยาที่มีอิทธิพลต่อการเลือกภาษาและการดำรงภาษาของผู้ย้ายถิ่นชาวอีสานในภาคใต้ของประเทศไทย

ระเบียบวิธีการศึกษา

1. การสำรวจพื้นที่เป้าหมาย กลุ่มประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่เพื่อศึกษาและสำรวจความเป็นไปได้ของพื้นที่เป้าหมายที่จะเก็บรวบรวมข้อมูลในการดำเนินการวิจัย โดยลงพื้นที่สอบถามข้อมูลจากผู้ใหญ่บ้านที่ดูแลชุมชนของคนไทยอีสานย้ายถิ่น ณ หมู่บ้านเจาะเกาะ อำเภอเจาะไอร้อง จังหวัดนราธิวาส ซึ่งเป็นลักษณะของการสำรวจจำนวนประชากรของคนไทยอีสานย้ายถิ่น ในหมู่บ้านดังกล่าว โดยผู้วิจัยลงพื้นที่เพื่อสำรวจความหนาแน่นของกลุ่มประชากรคนไทยอีสานที่ย้ายถิ่นเข้ามาอาศัยในหมู่บ้านดังกล่าว เนื่องจากผู้วิจัยจำเป็นต้องสำรวจดูว่า ในชุมชนและหมู่บ้านดังกล่าวมีความหนาแน่นของประชากรคนไทยอีสานย้ายถิ่นมากน้อยเพียงใด และหลังจากผู้วิจัยได้สำรวจความหนาแน่นของประชากรในหมู่บ้านเจาะเกาะ อำเภอเจาะไอร้อง จังหวัดนราธิวาส พบว่า ในหมู่บ้านดังกล่าวมีความหนาแน่นของประชากรคนไทยอีสานย้ายถิ่นจำนวนมาก และความเป็นไปได้ที่จะเลือกให้เป็นพื้นที่เป้าหมายในการเก็บข้อมูลวิจัยครั้งนี้ จากการสำรวจและสอบถามข้อมูลจากผู้ใหญ่บ้าน ผู้วิจัยเก็บข้อมูลกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรได้จำนวน 80 คน และสอบถามข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับภาษาที่ใช้ในการสื่อสาร พบว่า สมาชิกส่วนใหญ่ มีการเลือกใช้อีสานที่เป็นภาษาถิ่นดั้งเดิมของตน รองลงมาคือภาษาไทยมาตรฐาน

จากข้อมูลการสำรวจ ผู้วิจัยจึงได้นำผลการศึกษาวิเคราะห์เบื้องต้นมากำหนดพื้นที่เป้าหมายที่แน่นอน นั่นคือ หมู่บ้านเจาะเกาะ อำเภอเจาะไอร้อง จังหวัดนราธิวาส และกำหนดกลุ่มเป้าหมายผู้ให้ข้อมูลที่ปัจจัยด้านอายุ โดยจัดแบ่งกลุ่มอายุเป็น 3 กลุ่ม ที่สามารถตอบคำถามเพื่อกำหนดตัวแทนผู้ให้ข้อมูล ได้แก่ วัยรุ่น วัยกลางคน และวัยผู้สูงอายุ

2. การเลือกกลุ่มชุมชนสำหรับเก็บข้อมูล

พื้นที่ที่ใช้ในการวิจัย คือ หมู่บ้านเจาะเกาะ อำเภอเจาะไอร้อง จังหวัดนราธิวาส ทั้งนี้ เนื่องจากมีชาวอิสานย้ายถิ่น เข้ามาอาศัยอยู่ในหมู่บ้านดังกล่าวเป็นจำนวนมาก และกลุ่มคนไทยอิสานย้ายถิ่น เหล่านั้นยังได้นำประเพณีวัฒนธรรมต่าง ๆ ของคนไทยอิสานติดตัวมาด้วย แสดงให้เห็นจากการที่คนไทยอิสานย้ายถิ่นในหมู่บ้านดังกล่าวยังสื่อสารด้วยภาษาอีสาน รับประทานอาหารอิสาน และจัดงานประเพณีวัฒนธรรมต่าง ๆ ของทางภาคอีสาน ผู้วิจัยจึงสนใจว่ากลุ่มคนไทยอิสานย้ายถิ่นเหล่านั้นมีการเลือกภาษาและการอ้างภาษาของพวกเขากลายเป็นไปอย่างไรในพื้นที่สังคมพหุวัฒนธรรมในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ซึ่งรายล้อมไปด้วยความแตกต่างหลาย ๆ ด้าน โดยเฉพาะภาษา ซึ่งถูกรายล้อมไปด้วยการใช้ภาษามลายูถิ่นปัตตานีซึ่งมีความแตกต่างจากภาษาเดิมของผู้ย้ายถิ่นอย่างสิ้นเชิง

3. การเลือกกลุ่มตัวอย่างประชากร

3.1 การกำหนดจำนวนประชากร

ประชากรในการวิจัยครั้งนี้ได้แก่คนไทยอิสานย้ายถิ่นที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านเจาะเกาะ อำเภอเจาะไอร้อง จังหวัดนราธิวาส จำนวน 80 คน และกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยครั้งนี้ได้แก่ คนไทยอิสานย้ายถิ่นจำนวน 60 คน โดยใช้วิธีการกำหนดกลุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจงจากกลุ่มประชากรทั้งหมด

3.2 การกำหนดคุณสมบัติของประชากรผู้ให้ข้อมูล

เงื่อนไขในการเลือกกลุ่มประชากรที่เป็นผู้ให้ข้อมูลในงานวิจัยครั้งนี้ ทั้งผู้ให้ข้อมูลในการตอบแบบสอบถามและผู้ให้ข้อมูลที่เป็นการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง นั่นคือ เรื่องของอายุ [10] โดยผู้วิจัยกำหนดกลุ่มตัวอย่าง 60 คน โดยแบ่งเป็นการตอบแบบสอบถามจำนวน 45 คน และสัมภาษณ์ จำนวน 15 คน จากประชากรคนไทยอิสานย้ายถิ่นในหมู่บ้านเจาะเกาะ อำเภอเจาะไอร้อง จังหวัดนราธิวาส ทั้งหมด 80 คน ซึ่งผู้วิจัยได้แบ่งกลุ่มคนไทยอิสานย้ายถิ่นที่มีอายุ อยู่ในช่วง 3 กลุ่มอายุ ดังนี้ กลุ่มอายุน้อยตั้งแต่ 16-30 ปี กลุ่มอายุกลางตั้งแต่ 31-45 ปี และกลุ่มอายุมากตั้งแต่ 46-60 ปี ที่มีการอาศัยอยู่ในพื้นที่ดังกล่าวมาแล้วเกิน 10 ปี ซึ่งจะมีการตอบแบบสอบถามและสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้างเพื่อให้ได้ข้อมูลการอพยพย้ายถิ่น สภาพความเป็นอยู่ แบบแผนการดำเนินชีวิต วัฒนธรรม ประเพณี การอ้างภาษาและการเลือกใช้ภาษา

4. ระยะเวลาในการเก็บข้อมูล

1. การเก็บแบบสอบถาม ในการเก็บข้อมูลแบบสอบถาม ผู้วิจัยทำการลงพื้นที่เก็บข้อมูลแบบสอบถาม โดยเก็บจากกลุ่มตัวอย่าง 45 คน ซึ่งเป็นกลุ่มอายุน้อยจำนวน 15 คน กลุ่มอายุกลางจำนวน 15 คน และกลุ่มอายุมากจำนวน 15 คน โดยใช้เวลาเก็บข้อมูลในช่วงต้นเดือนมกราคม 2563

2. การสัมภาษณ์ หลังจากการเก็บข้อมูลแบบสอบถามแล้วนั้น ผู้วิจัยทำการเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้างจากกลุ่มตัวอย่าง 15 คน ซึ่งได้มาจากกลุ่มอายุน้อยจำนวน 5 คน กลุ่มอายุ

กลางจำนวน 5 คน และกลุ่มอายุมากจำนวน 5 คน โดยใช้เวลาประมาณคนละ 10-15 นาที ในการสัมภาษณ์ โดยระยะเวลาการทำวิจัยครั้งนี้ใช้เวลาประมาณ 4 เดือน ตั้งแต่เดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2562- กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2563

5. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล

ในการเก็บรวบรวมข้อมูลครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลคือ แบบสอบถาม (Questionnaire) และการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง [11]

แบบสอบถาม

ผู้วิจัยได้แบ่งแบบสอบถามออกเป็น 2 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลส่วนตัวของกลุ่มตัวอย่างและสภาพการเลือกใช้ในหมู่บ้านเจาะเกาะ อำเภोजะเอย์ จังหวัดนราธิวาส ผู้วิจัยมีวัตถุประสงค์เพื่อต้องการสอบถามข้อมูลพื้นฐานของกลุ่มตัวอย่าง เช่น เพศ อายุ ระดับการศึกษา ชาติพันธุ์ของบิดามารดา ภาษาที่ใช้และระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ เป็นต้น

ตอนที่ 2 ข้อมูลในการเลือกใช้ภาษาตามแนวทางการเลือกใช้และคู่สนทนา ซึ่งได้พัฒนาและดัดแปลงจากงานวิจัยของพิมพ์ขนา พานิชย์กุล [12] เพื่อสำรวจว่ากลุ่มตัวอย่างมีการเลือกใช้น้อยเพียงใด และวิเคราะห์สาเหตุอะไรที่ทำให้เลือกใช้ภาษานั้น ๆ เพื่อให้เห็นถึงการอ้างภาษา สภาพการเลือกใช้ และศึกษาปัจจัยบริบททางสังคมวิทยาทั้ง 8 ด้านตามข้อเสนอของ Holmes et al. [9] โดยผู้วิจัยได้แบ่งคำถามออกเป็น 2 ส่วน คือ การเลือกใช้ภาษาตามแนวทางการเลือกใช้และคู่สนทนา ซึ่งจะประกอบไปด้วยแนวทางการเลือกใช้ในบ้านหรือภายในครอบครัว แนวทางคนแปลกหน้า แนวทางเพื่อนบ้าน แนวทางการติดต่อกับหน่วยงานราชการ และแนวทางพิธีกรรม

การสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง

ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในรูปแบบนี้นั้น ผู้วิจัยมีจุดประสงค์เพื่อศึกษาปัจจัยบริบททางสังคมวิทยาเชิงลึกที่มีอิทธิพลต่อการอ้างภาษาของคนไทยอีสานย้ายถิ่นในหมู่บ้านเจาะเกาะ อำเภोजะเอย์ จังหวัดนราธิวาส ตามข้อเสนอของ Holmes et al. [9] ที่มีผลต่อการสนับสนุนให้เกิดการอ้างภาษาภายในหมู่บ้านดังกล่าว โดยผู้วิจัยจะมีการบันทึกผลจากการสัมภาษณ์ลงในแบบบันทึกการสัมภาษณ์

6. การเก็บข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามจากการใช้แบบสอบถาม และสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้างจากผู้ให้ข้อมูลในประเด็นต่าง ๆ โดยใช้วิธีสุ่มแบบหลายขั้นตอน เจาะจงไปยังกลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ดังกล่าวมาแล้วเกิน 10 ปี ผู้วิจัยสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างและมีการจดบันทึกตามที่กลุ่มตัวอย่างตอบด้วยตนเอง

7. การวิเคราะห์ข้อมูล

บทความวิจัยนี้ใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพแบบพรรณนา โดยวิเคราะห์ข้อมูลทางด้านภาวะหลายภาษาโดยใช้ทฤษฎีภาษาหลักและภาษารอง โดยพิจารณาจากกลุ่มเป้าหมายที่มีอายุต่างกันในช่วงเดียวกัน [13] ส่วนข้อมูลทางด้านการเลือกใช้ตามแนวทางวิเคราะห์จากการทำแบบสอบถาม และปัจจัยบริบทสังคมวิทยาที่มีผลต่อการอ้างภาษามีการวิเคราะห์จากการสัมภาษณ์ผู้บอกข้อมูล

ผลการศึกษา

ผลการศึกษาการเลือกภาษาและการอ้างภาษา

ในการสำรวจการเลือกภาษาและการอ้างภาษาของคนไทยอีสานย้ายถิ่นในหมู่บ้านเจาะเกาะอำเภอเจาะไอร้อง จังหวัดนราธิวาสครั้งนี้ กลุ่มผู้วิจัยได้ลงพื้นที่เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามในการเก็บข้อมูล เพื่อนำผลที่ได้มาเป็นข้อมูลพื้นฐานในการวิเคราะห์การเลือกใช้ภาษาตามแนวทางการเลือกใช้และคู่สนทนา ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 1 ค่าร้อยละข้อมูลส่วนตัวของผู้ตอบแบบสอบถาม

ข้อมูลส่วนตัว	ข้อมูลส่วนตัว	จำนวน (คน)	ค่าร้อยละ
เพศ	ชาย	20	33.33
	หญิง	40	66.66
อายุ	16-30 ปี	14	23.33
	31-45 ปี	18	30.00
	46-60 ปี	28	46.66
ระดับการศึกษา	ประถม	39	65.00
	มัธยม	19	31.66
	ปวช./ปวส./อนุปริญญา	-	-
	ปริญญาตรี	4	6.66
	ปริญญาโทหรือสูงกว่า	-	-
ชาติพันธุ์ของบิดา-มารดา	ใต้	4	6.66
	บิดา อีสาน	55	91.66
	มลายูถิ่น	1	3.33
	ใต้	5	8.33
	มารดา อีสาน	54	90.00
	มลายูถิ่น	1	3.33
ภาษาที่ใช้	ไทยถิ่นอีสาน	-	-
	ไทยมาตรฐาน	9	15.00
	มลายูถิ่น	-	-
	ปนหลายภาษา	51	85.00
ระยะเวลาที่อาศัย	น้อยกว่า 10 ปี	0	0
	10-15 ปี	37	61.66
	16-20 ปี	17	28.33
	21 ปีขึ้นไป	6	10.00

จากตารางที่ 1 พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง ร้อยละ 66.66 อายุของกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่อยู่ที่กลุ่มอายุมาก 45-60 ปี ร้อยละ 46.66 ระดับการศึกษาอยู่ในระดับประถมศึกษา ร้อยละ 65

บิดาและมารดามีชาติพันธุ์เป็นคนไทยถิ่นอีสาน ร้อยละ 91.66 และ 90 ตามลำดับ การเลือกใช้แบบปณภาษา ร้อยละ 85 และส่วนใหญ่มีระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในชุมชนระหว่าง 10-15 ปี ร้อยละ 61.66

ตารางที่ 2 ค่าร้อยละของจำนวนประชากรกลุ่มตัวอย่างในการเลือกใช้ภาษาไทยถิ่นอีสาน ภาษาไทยมาตรฐาน ภาษามลายูถิ่นและปนหลายภาษาตามแฉดวงครอบครัว

แฉดวง	สถานการณั	สถานที่	คู่สนทนา	ภาษาที่ใช							
				ไทยมาตรฐาน		ไทยถิ่นอีสาน		มลายูถิ่น		ปนหลายภาษา	
				จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
ครอบครัว	พูดคุย	บ้าน	ปู่/ตา	2	3.33	52	86.66	0	0	6	10
			ย่า/ยาย	2	3.33	52	86.66	0	0	6	10
	การทำมา		พ่อ	2	3.33	52	86.66	0	0	6	10
			แม่	2	3.33	52	86.66	0	0	6	10
	สั่งสอน		พี่	2	3.33	51	85	0	0	7	11.66
			น้อง	2	3.33	51	85	0	0	7	11.66
	อบรม		คู่สมรส	2	3.33	51	85	0	0	7	11.66
			ลูก	2	3.33	51	85	0	0	7	11.66

จากตารางที่ 2 พบว่า การเลือกใช้ภาษาตามแฉดวงครอบครัวของประชากรกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ มีการเลือกใช้ไทยถิ่นอีสาน ซึ่งมีการเลือกใช้ภาษาไทยถิ่นอีสานกับปู่/ตา ย่า/ยาย พ่อ แม่ มากที่สุด คิดเป็น ร้อยละ 86.66 และใช้ภาษาไทยถิ่นอีสานกับ พี่ น้องคู่ สมรส ลูก คิดเป็นร้อยละ 85

ตารางที่ 3 ค่าร้อยละของจำนวนประชากรกลุ่มตัวอย่างในการเลือกใช้ภาษาไทยถิ่นอีสาน ภาษาไทยมาตรฐาน ภาษามลายูถิ่นและปนหลายภาษาตามแฉดวงคนแปลกหน้า

แฉดวง	สถานการณั	สถานที่	คู่สนทนา	ภาษาที่ใช							
				ไทยมาตรฐาน		ไทยถิ่นอีสาน		มลายูถิ่น		ปนหลายภาษา	
				จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
คนแปลกหน้า	ทักทาย	ในชุมชน	ผู้สูงอายุ	50	83.33	6.66	13.33	0	0	6	10
			ผู้ใหญ่	51	85	3	5	0	0	6	10
			เด็ก ๆ	52	86.66	2	3.33	0	0	6	10
	ช่วยเหลือ	นอกชุมชน	ผู้สูงอายุ	60	100	0	0	0	0	0	0
			ผู้ใหญ่	60	100	0	0	0	0	0	0
			เด็ก ๆ	60	100	0	0	0	0	0	0
	มลายูถิ่นต่อหน้าคนแปลกหน้า										

จากตารางที่ 3 พบว่า การเลือกใช้ภาษาตามแฉวงคนแปลกหน้าภายในชุมชนของประชากรกลุ่มตัวอย่างทั้งหมดพบว่า มีการเลือกใช้ไทยกลางกับเด็ก ๆ มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 86.66 ภาษาไทยถิ่นอีสานกับผู้สูงอายุมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 13.33 ส่วนภายนอกชุมชนพบว่า มีการเลือกใช้ไทยกลางกับผู้สูงอายุ ผู้ใหญ่ และเด็ก ๆ ร้อยละ 100

ตารางที่ 4 ค่าร้อยละของจำนวนประชากรกลุ่มตัวอย่างในการเลือกใช้ภาษาไทยถิ่นอีสาน ภาษาไทยมาตรฐาน ภาษามลายูถิ่นและปนหลายภาษาตามแฉวงเพื่อนบ้าน/ญาติ

แฉวง	สถานการณ์	สถานที่	คู่สนทนา	ภาษาที่ใช้							
				ไทยมาตรฐาน		ไทยถิ่นอีสาน		มลายูถิ่น		ปนหลายภาษา	
				จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
เพื่อนบ้าน / ญาติ	พูดคุย	ในชุมชน	ผู้สูงอายุ	5	8.33	50	83.33	1	1.66	5	8.33
	เรื่องทั่วไป		ผู้ใหญ่	5	8.33	48	80	1	1.66	6	10
	ยืมของ ฯลฯ		เด็ก ๆ	16	26.66	34	56.66	1	1.66	10	16.66

จากตารางที่ 4 พบว่า การเลือกใช้ของกลุ่มตัวอย่างตามช่วงอายุพบว่า มีการเลือกใช้ไทยกลางเด็ก ๆ มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 16.66 ภาษาไทยถิ่นอีสานกับผู้สูงอายุ คิดเป็นร้อยละ 83.33

ตารางที่ 5 ค่าร้อยละของจำนวนประชากรกลุ่มตัวอย่างในการเลือกใช้ภาษาไทยถิ่นอีสาน ภาษาไทยมาตรฐาน ภาษามลายูถิ่นและปนหลายภาษาในแฉวงราชการ

แฉวง	สถานการณ์	สถานที่	คู่สนทนา	ภาษาที่ใช้							
				ไทยมาตรฐาน		ไทยถิ่นอีสาน		มลายูถิ่น		ปนหลายภาษา	
				จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
ราชการ	ติดต่อ	เทศบาล	เจ้าหน้าที่	60	100	0	0	0	0	0	0
	รับบริการ	ตำบล									
ราชการ	จาก	ที่ว่าการ	เจ้าหน้าที่	60	100	0	0	0	0	0	0
	หน่วยงาน	อำเภอ									
	ภาครัฐ	เมือง									

จากตารางที่ 5 พบว่า การเลือกใช้ของกลุ่มตัวอย่างทั้งหมดในแฉวงราชการพบว่า ประชากรกลุ่มตัวอย่างมีการเลือกใช้กับเจ้าหน้าที่เทศบาลตำบลและที่ว่าการอำเภอเมืองเป็นภาษาไทยมาตรฐานมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 100

ตารางที่ 6 ค่าร้อยละของจำนวนประชากรกลุ่มตัวอย่างในการเลือกใช้ภาษาไทยถิ่นอีสาน ภาษาไทยมาตรฐาน ภาษามลายูถิ่นและปนหลายภาษาในแวดวงพิธีกรรม

แวดวง	สถานการณ์	สถานที่	คู่สนทนา	ภาษาที่ใช้							
				ไทยมาตรฐาน		ไทยถิ่นอีสาน		มลายูถิ่น		ปนหลายภาษา	
				จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
พิธีกรรม	ในประเพณี	ในชุมชน	ผู้สูงอายุ	10	16.66	48	80	0	0	2	3.33
ทางศาสนา	งานศพ งาน แต่งงาน		ผู้ใหญ่	13	21.66	37	61.66	0	0	10	16.66
			เด็ก ๆ	19	31.66	31	51.66	0	0	10	16.66

จากตารางที่ 6 พบว่า การเลือกใช้ภาษาในแวดวงพิธีกรรมศาสนานั้น กลุ่มตัวอย่างตามช่วงอายุ มีการเลือกใช้ไทยถิ่นอีสานกับผู้สูงอายุมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 80 มีการเลือกใช้ไทยถิ่นอีสานกับผู้ใหญ่ คิดเป็นร้อยละ 61.66 และมีการเลือกใช้ไทยถิ่นอีสานกับเด็ก คิดเป็นร้อยละ 51.66 โดยมีการเลือกใช้ไทยกลางกับผู้ใหญ่และเด็ก ๆ มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 31.66

ผลการศึกษาปัจจัยบริบททางสังคมวิทยาที่มีผลต่อการอ้างภาษาภายในชุมชน

ในแง่ของการศึกษาปัจจัยบริบททางสังคมวิทยานั้น ผู้วิจัยได้ศึกษาตามข้อเสนอของ Holmes et al. [8] ที่ได้เสนอให้มีการตรวจสอบปัจจัยทั้ง 8 ประการที่มีผลต่อการอ้างภาษาของชุมชน ซึ่งงานวิจัยชิ้นนี้พบว่า ปัจจัยบริบททางสังคมวิทยาที่มีผลต่อการอ้างภาษาภายในชุมชนมีทั้งหมด 6 ด้าน ได้แก่ การมีปฏิสัมพันธ์กัน ในสังคมระหว่างผู้คนในชุมชนภาษาที่ใช้ในครัวเรือน ทศนคติที่ติดต่อภาษาของตนเองและการให้คุณค่าที่ดีแก่ชาติพันธุ์ของตน การที่ผู้พูดภาษาเดียวกันสร้างบ้านอยู่ในบริเวณที่ติดกัน ภาษาที่ใช้ในศาสนาหรือพิธีกรรมต่าง ๆ และมุมมองเชิงบวกในถิ่นฐานบ้านเกิดของตน ส่วนอีก 2 ด้านพบว่า ไม่สนับสนุนการอ้างภาษา ซึ่งแตกต่างจากข้อเสนอของ Holmes et al. [9] ซึ่งได้แก่การไม่แต่งงานข้ามกลุ่มชาติพันธุ์ และการสนับสนุนภาษาที่ใช้ในชุมชนจากโรงเรียน ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้นำเสนอผลการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยบริบททางสังคมวิทยามีผลต่อการอ้างภาษาของชุมชน ดังนี้

การมีปฏิสัมพันธ์กันในสังคมระหว่างผู้คนในชุมชน

จากการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้างพบว่า กลุ่มคนไทยอีสานย้ายถิ่นในหมู่บ้านเจาะเกาะมีการปฏิสัมพันธ์กันทั้งในหมู่บ้านและนอกหมู่บ้านพอสมควร ในกิจวัตรประจำวันของคนในหมู่บ้านนั้น ในทุก ๆ เช้าจะมีการออกไปส่งลูกหลานที่โรงเรียนและในระหว่างนั้นมีการพูดคุยสนทนาโดยการเลือกใช้ปนหลาย ๆ ภาษานั้นก็คือ ภาษาถิ่นอีสาน ภาษาไทยมาตรฐานและภาษามลายูถิ่น และเมื่อชุมชนบ้านเจาะเกาะมีกิจกรรมประเพณี หรืองานต่าง ๆ กลุ่มคนไทยอีสานย้ายถิ่นในหมู่บ้านเจาะเกาะจะมีการเข้าไปร่วมกิจกรรมเสมอ อาทิเช่น งานทำบุญ พิธีแต่งงาน กิจกรรมวันปีใหม่ และอื่น ๆ ที่มีการจัดทั้งในและนอกหมู่บ้าน นอกจากนี้เวลาที่ว่างจากการงานในหมู่บ้าน บางคนมีการออกไปนั่งพูดคุยกับชาวบ้านนอกหมู่บ้าน ไปนั่งสนทนากันกับเพื่อนที่อาศัยอยู่นอกหมู่บ้าน โดยใช้ภาษาปนหลาย ๆ ภาษาเช่นกัน และเวลาที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านก็จะมีทางเลือกใช้ถิ่นอีสานเป็นส่วนใหญ่ เนื่องจากคนในหมู่บ้านเป็นชาวอีสานกันทั้งหมดและยังคงใช้ภาษาถิ่นอีสานเพื่ออนุรักษ์ภาษาของตนไว้

ภาษาที่ใช้ในครัวเรือน

จากการสำรวจในแง่ของการเลือกใช้ของประชากรกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่จะใช้ภาษาถิ่นอีสานในการพูดคุยกับลูกหลานที่บ้าน รองลงมาเป็นการเลือกใช้ภาษาปนหลาย ๆ ภาษาและภาษาไทยมาตรฐาน และมีน้อยมากที่ใช้ภาษามลายูถิ่น ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความเข้มแข็งของระบบครอบครัวที่เลือกใช้ภาษาถิ่นอีสานในการสื่อสารกัน จากการสัมภาษณ์พบว่า ประชากรส่วนใหญ่ยังคงเลือกที่จะสื่อสารด้วยภาษาถิ่นอีสาน เนื่องจากต้องการที่จะอนุรักษ์ภาษาและไม่ต้องการให้ภาษาของตนเองหายไปหรือสูญหายไป แต่ในบางครอบครัวพบว่า พ่อแม่เลือกที่จะสื่อสารปนหลาย ๆ ภาษา ได้แก่ ภาษาถิ่นอีสาน ภาษาไทยมาตรฐานและภาษามลายูถิ่นควบคู่กันกับลูก เนื่องจากเป็นภาษาที่ลูกติดมาจากที่โรงเรียน

ทัศนคติที่ดีต่อภาษาของตนและการให้คุณค่าที่ดีแก่ชาติพันธุ์ของตน

จากการสัมภาษณ์พบว่า กลุ่มคนไทยอีสานย้ายถิ่นในหมู่บ้านเจาะเกาะมีทัศนคติที่ดีต่อภาษาของตน และคนในหมู่บ้านยังมีความรู้สึกดีและเห็นคุณค่าต่อชาติพันธุ์ของตนอีกด้วย และยังพบว่า ประชากรมีความภูมิใจในภาษาไทยถิ่นอีสานเป็นอย่างมาก เนื่องจากเป็นภาษาบ้านเกิดที่มีการใช้ตั้งแต่เกิดจนโตและยังยืนยันที่จะใช้ภาษาไทยถิ่นอีสานเพื่อถ่ายทอดไปยังรุ่นลูกรุ่นหลานต่อไป เพื่อให้ลูกหลานได้ตระหนักถึงความสำคัญของภาษาบ้านเกิดและเห็นคุณค่าของภาษาของตน ซึ่งทั้งหมดที่ได้กล่าวมานี้สามารถแสดงให้เห็นว่ากลุ่มคนไทยอีสานย้ายถิ่นในหมู่บ้านดังกล่าวได้เห็นถึงความสำคัญของชาติพันธุ์ของตนและมีความตระหนักต่อสถานะภาษาของตนเป็นอย่างมาก

การสร้างบ้านอยู่ในบริเวณที่ติดกัน

จากการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้างพบว่า การสร้างที่อยู่อาศัยของกลุ่มคนไทยอีสานย้ายถิ่นในหมู่บ้านพบว่า เมื่อมีการแต่งงานโดยส่วนใหญ่จะอยู่ด้วยกันกับพ่อแม่ในหมู่บ้าน และส่วนน้อยมากที่พบว่าออกไปอยู่ด้วยกันกับคู่สมรสนอกชุมชน บางครอบครัวจะอาศัยอยู่กับพ่อแม่ก่อน พอเริ่มมีเงินหรือมีลูก ๆ เพิ่มมากขึ้นก็จะมีการขยายขยายออกไปสร้างบ้านรอบนอกชุมชน เนื่องจากไม่สามารถปลูกบ้านอยู่ใกล้กับพ่อแม่ภายในหมู่บ้านได้เพราะเป็นพื้นที่ของรัฐ ซึ่งรัฐไม่อนุญาตให้คนในหมู่บ้านปลูกที่อยู่อาศัยเพิ่มนอกเหนือจากที่สร้างหรือที่มีอยู่แล้ว เพราะรัฐได้จัดแบ่งแต่ละส่วนไว้ให้เรียบร้อยแล้ว และที่สำคัญทางรัฐอยากให้เป็นพื้นที่ที่จัดสรรให้แก่คนในหมู่บ้านใช้เป็นพื้นที่ทำมาหากิน ทำการเกษตรตามวัตถุประสงค์ของรัฐจึงไม่อนุญาตให้ปลูกบ้านใหม่แต่ให้ใช้พื้นที่ทำการเกษตรแทน

ภาษาที่ใช้ในศาสนาหรือพิธีกรรมต่าง ๆ

จากการสัมภาษณ์ในแวดวงพิธีกรรมศาสนาพบว่า บางพิธีกรรมศาสนามีการเลือกใช้ไทยกลางหรือมีการปนหลาย ๆ ภาษา เนื่องจากบางพิธีไม่ใช่พิธีกรรมของชาวอีสานตั้งแต่ดั้งเดิมจึงสามารถใช้ภาษาไทยมาตรฐาน หรือปนทั้งภาษาไทยมาตรฐานและภาษาไทยถิ่นอีสาน และจากการสัมภาษณ์พบว่าบางพิธีก็มีชาวบ้านจากข้างนอกหมู่บ้านที่ไม่ใช่ชาวอีสานเข้าร่วมงานหรือพิธีด้วยจึงมีการใช้ปนหลาย ๆ ภาษาในการประกอบพิธี แต่ส่วนใหญ่จะมีการเลือกใช้ไทยถิ่นอีสานในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา เนื่องจากเป็นพิธีกรรมที่มีมาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษจึงไม่สามารถเปลี่ยนแปลงภาษาได้ ทำให้มีการเลือกใช้ไทยถิ่นอีสานและมีการธำรงภาษาของตนเองนับตั้งแต่ย้ายถิ่นฐานมาจนถึงปัจจุบัน

มุมมองเชิงบวกในถิ่นฐานบ้านเกิดของตน

จากการสัมภาษณ์ประชากรกลุ่มตัวอย่างพบว่า กลุ่มคนไทยอีสานย้ายถิ่นในหมู่บ้านเจาะเกาะที่มีการย้ายถิ่นเข้ามาทำการเกษตรที่นี้ส่วนมากก็ยังคงรู้สึกดีกับถิ่นฐานบ้านเกิดของตนที่อยู่ทางภาคอีสานเสมอ ถึงแม้ว่าจะจากบ้านมานานหลายปีแต่ก็ยังคิดถึงและรักในบ้านเกิดที่เคยอาศัยมา จากการสัมภาษณ์พบว่า คนในหมู่บ้านยังคงมีการกลับไปเยี่ยมบ้านเกิดและครอบครัวที่อยู่ทางภาคอีสาน บางคนกลับไปเยี่ยมพ่อแม่และญาติ ๆ ที่อยู่ทางภาคอีสาน 2 ถึง 3 ครั้งต่อปี บางคนก็ไปปีละครั้ง และจากการสัมภาษณ์พบว่า กลุ่มคนไทยย้ายถิ่นในหมู่บ้านก็มีมุมมองเชิงบวกที่ดีกับถิ่นฐานที่อยู่ที่นี่ นั่นก็คือ หมู่บ้านเจาะเกาะ อำเภอเจาะไอร้อง จังหวัดนราธิวาส เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่ใช้ทำมาหากินมาหลายปี จึงรู้สึกผูกพันและรักที่นี้เหมือนบ้านเกิดของตน

นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังพบอีก 2 ด้าน ซึ่งเป็นลักษณะการไม่สนับสนุนการอ้างภาษา ซึ่งแตกต่างจากข้อเสนอของ Holmes et al. [9] คือ การไม่แต่งงานข้ามกลุ่มชาติพันธุ์ และการสนับสนุนภาษาที่ใช้ในชุมชนจากโรงเรียน ดังผลการวิจัยต่อไปนี้

การไม่แต่งงานข้ามกลุ่มชาติพันธุ์

จากการสัมภาษณ์การแต่งงานของกลุ่มตัวอย่างพบว่า ส่วนมากมีการแต่งงานข้ามกลุ่มชาติพันธุ์กัน เนื่องจากบางคนก็ได้ออกไปทำงานหรือเรียนต่อต่างถิ่นทำให้ได้เจอผู้คนมากมายและได้รู้จักผู้คนต่างถิ่นต่างชาติพันธุ์ และที่สำคัญพ่อแม่ก็ไม่ได้บังคับให้แต่งงานแค่เฉพาะกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกัน ทำให้ลูก ๆ มีความอิสระในความรักและการเลือกคู่ชีวิตของตัวเอง จึงสามารถแต่งงานกับใครก็ได้ที่ตัวเองรัก ทำให้เกิดการแต่งงานข้ามกลุ่มชาติพันธุ์กันเป็นส่วนใหญ่ แต่บางคนทำงานแค่ในหมู่บ้านไม่ค่อยได้ออกไปจากถิ่นที่อาศัยอยู่ก็จะแต่งงานกับกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกัน แต่เกิดขึ้นเป็นจำนวนน้อยเมื่อเทียบกับการแต่งงานข้ามกลุ่มชาติพันธุ์

การสนับสนุนภาษาที่ใช้ในชุมชนจากโรงเรียน

จากการสัมภาษณ์พบว่า เด็ก ๆ ในหมู่บ้านส่วนใหญ่จะเข้ารับการศึกษาศึกษาจากโรงเรียนรัฐใกล้ ๆ หมู่บ้าน บางครอบครัวที่มีฐานะดีก็จะส่งลูก ๆ เรียนโรงเรียนเอกชนในตัวเมือง จากการสัมภาษณ์พบว่า ถ้าเป็นโรงเรียนเอกชนโรงเรียนจะส่งเสริมให้มีการใช้สองภาษา ได้แก่ ภาษาไทยมาตรฐานและภาษาล้านนา เนื่องจากโรงเรียนเอกชนในจังหวัดนราธิวาสมีการจัดการเรียนการสอนสองระบบ นั่นก็คือ สามัญกับศาสนา จึงมีการเลือกใช้ไทยกลางและภาษาล้านนาในโรงเรียน ส่วนภาษาอีสานจะไม่ค่อยมีการใช้ เนื่องจากเด็ก ๆ ในโรงเรียนส่วนมากเป็นเด็กไทยมุสลิม และบางโรงเรียนก็จะมีการเน้นการใช้ไทยกลางกับภาษาอังกฤษเท่านั้น แต่ถ้าเป็นโรงเรียนรัฐโรงเรียนไม่ได้มีการส่งเสริมการใช้ทั้งภาษาไทยถิ่นอีสานและภาษาล้านนาในโรงเรียน เนื่องจากระบบการเรียนการสอนใช้ภาษาไทยมาตรฐานเป็นภาษาหลักและนักเรียนทุกคนต้องใช้ภาษาไทยมาตรฐานในการสื่อสารขณะอยู่ในโรงเรียน นั้นย่อมแสดงให้เห็นว่าสถาบันการศึกษาไม่สามารถสนับสนุนการเลือกใช้ไทยถิ่นอีสานได้ แต่จะมีการส่งเสริมการใช้ไทยถิ่นอีสานในหมู่บ้านเท่านั้น เพื่อไม่ให้ภาษาไทยถิ่นอีสานสูญหายไป

สรุปผลและอภิปรายผล

การเลือกภาษาและการอ้างภาษา

การเลือกใช้ภาษาของประชากรกลุ่มตัวอย่างภายในชุมชนนี้ ประชากรกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีการเลือกใช้ไทยถิ่นอีสานที่เป็นภาษาดั้งเดิมของตน รองลงมา คือ ภาษาไทยมาตรฐาน ภาษามลายูถิ่น และการปนหลายภาษา นอกเหนือจากนั้นในชุมชนแห่งนี้มีการเลือกใช้ทั้งหมด 4 ภาษา คือ ภาษาไทยถิ่นอีสาน ภาษาไทยมาตรฐาน ภาษามลายูถิ่น และการปนหลายภาษา เมื่อวิเคราะห์หาภาษาหลักและภาษารองที่มีการใช้ภายใน

ชุมชนนี้ ซึ่งมีการเลือกใช้ไทยถิ่นอีสานเป็นภาษาหลัก ภาษาไทยมาตรฐาน ภาษามลายูถิ่น และการปนหลายภาษา เป็นภาษารองที่ใช้ในการติดต่อสื่อสารกันในกลุ่มชนของตนเองและระหว่างชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ อัสมาณี สะกือสิง, ริดาร์ วานี, รออายา เยาะ และวรเวทย์พิสิข ยศศิริ [6] ได้ทำการศึกษาการอ้างภาษามลายูถิ่นปัตตานีของกลุ่มชาติพันธุ์มลายูในชุมชนบ้านลำลอง อำเภอนาทวี จังหวัดสงขลา ที่แสดงให้เห็นว่ามีเลือกใช้ภาษามลายูถิ่นปัตตานีซึ่งเป็นภาษาหลักที่ใช้ภายในครอบครัวและใช้สื่อสารภายในชุมชน

เนื่องจากภาษาไทยมาตรฐานนั้น เป็นภาษาสูงจึงมีการใช้ในแวดวงที่เป็นทางการมากกว่าและภาษาไทยยังเป็นภาษาที่ใช้ในการเขียนติดต่อสื่อสาร สำหรับภาษาไทยถิ่นอีสานจัดเป็นภาษาต่ำเนื่องจากเป็นภาษาที่ใช้ในการติดต่อสื่อสารภายในแวดวงที่ไม่เป็นทางการมากนัก ซึ่งสะท้อนได้ว่าชุมชนนี้เป็นชุมชนแบบสังคมพหุภาษาที่มีการใช้ภาษามากกว่าสองภาษาในการสื่อสารที่แตกต่างกัน โดยที่ภาษาสูงจะมีการใช้ในสถานการณ์ที่เป็นทางการหรือการเขียน แต่ภาษาต่ำมักจะใช้ในสถานการณ์ที่ไม่มีความเป็นทางการหรือใช้ในชีวิตประจำวัน ซึ่งในหมู่บ้านเจาะเกาะนั้น กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีการเลือกใช้ภาษาไทยถิ่นอีสานในแวดวงภาษาที่คุ้นเคยเป็นชาวอีสานด้วยกันเท่านั้น แต่จะเลือกใช้ภาษาไทยมาตรฐานในแวดวงภาษาที่มีคู่สนทนาที่เป็นคนมลายูถิ่นเข้าไปเกี่ยวข้อง ดังนั้น ชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ถิ่นอีสานในชุมชนหมู่บ้านเจาะเกาะ อำเภोजะเอย์ จังหวัดนราธิวาส จึงเรียกได้ว่าเป็นชุมชนพหุภาษาอย่างเต็มรูปแบบ ดังนั้นภาษาไทยถิ่นอีสานจึงเป็นภาษาหลักในการสื่อสาร ภาษาไทยมาตรฐาน ภาษามลายูถิ่น และการปนหลายภาษา เป็นภาษารองสำหรับกลุ่มชาติพันธุ์อีสานในชุมชนหมู่บ้านเจาะเกาะ อำเภोजะเอย์ จังหวัดนราธิวาส นั้นย่อมแสดงให้เห็นว่าภาษาไทยถิ่นอีสานเป็นภาษาที่ผู้คนส่วนใหญ่เลือกที่จะใช้ในการติดต่อสื่อสารภายในชุมชน

สำหรับประเด็นการเลือกภาษาตามแวดวงของประชากรกลุ่มตัวอย่างมีการเลือกใช้ภาษาทั้งหมด 4 ภาษา คือ ภาษาไทยถิ่นอีสาน ภาษาไทยมาตรฐาน ภาษามลายูถิ่น และการปนหลายภาษา สามารถแบ่งได้เป็น 5 รูปแบบด้วยกันคือ การเลือกใช้ภาษาไทยถิ่นอีสาน ภาษาไทยมาตรฐาน ภาษามลายูถิ่นและปนหลายภาษาตามแวดวงครอบครัว คนแปลกหน้า เครือญาติหรือเพื่อนบ้าน ราชการ และพิธีกรรมศาสนา ซึ่งเป็นภาษาที่ไม่มีความเป็นทางการมากนักและอยู่ในแวดวงที่มีการติดต่อกับผู้คนภายในกลุ่มชนที่เป็นชาวอีสานย้ายถิ่นด้วยกัน ประชากรกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่จึงเลือกที่จะใช้ภาษาไทยถิ่นอีสานเป็นภาษาหลักในการติดต่อสื่อสาร และในแวดวงราชการประชากรกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เลือกใช้ภาษาไทยมาตรฐานในการติดต่อสื่อสารในชุมชนนอกเหนือจากกลุ่มชนของตน

นอกจากนี้พบว่า กลุ่มตัวอย่างไม่ว่าช่วงอายุใดจะมีการเลือกใช้ไทยถิ่นอีสานในสถานการณ์ที่ไม่เป็นทางการ แต่การเลือกใช้ภาษาไทยมาตรฐานจะถูกใช้ในสถานการณ์ที่เป็นทางการ อีกทั้งกลุ่มตัวอย่างที่มีอายุน้อยจะเลือกภาษาไทยมาตรฐานมากกว่ากลุ่มอื่น ๆ ส่วนกลุ่มอายุมากจะเลือกภาษาไทยถิ่นอีสานมากกว่ากลุ่มอื่น ๆ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Simmons [7] ได้ทำการศึกษาการอ้างภาษาและการเปลี่ยนภาษาของกลุ่มผู้พูดวัยผู้ใหญ่ที่พูดภาษาคาตาลันและภาษาสเปน ซึ่งเป็นภาษาแม่ในเมืองบาร์เซโลนาในประเทศสเปน ซึ่งแสดงให้เห็นว่า กลุ่มอายุมีผลต่อการอ้างและการเปลี่ยนภาษา โดยเฉพาะกลุ่มผู้ใหญ่และผู้สูงอายุ จะมีบทบาทที่สำคัญต่อการเลือกใช้ภาษาจึงทำให้เกิดการอ้างภาษาขึ้น

ปัจจัยบริบททางสังคมวิทยาที่มีผลต่อการอ้างภาษาภายในชุมชน

จากศึกษาปัจจัยบริบททางสังคมวิทยาที่มีผลต่อการอ้างภาษาภายในชุมชนตามข้อเสนอของ Holmes et al. [9] โดยการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง ดังที่ Holmes et al. [9] ได้เสนอไว้ว่า สิ่งที่จะทำให้ภาษายังอ้างอยู่ในชุมชนนั้น ๆ ได้ ไม่ว่าจะเป็นการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมของผู้คนในชุมชน ภาษาที่ใช้ในครัวเรือน

ส่วนใหญ่ใช้ภาษาไทยถิ่นอีสาน ทักษะที่ดีต่อภาษาของตนและการให้คุณค่าที่ดีแก่ชาติพันธุ์ของตน ซึ่งจะพบว่าผู้คนในชุมชนแห่งนี้มีทัศนคติที่ดีและภูมิใจต่อภาษาและชาติพันธุ์ของตนเป็นอย่างมาก และการที่ผู้พูดภาษาเดียวกันสร้างบ้านอยู่ในบริเวณที่ติดกันโอกาสที่คนในชุมชนมีการอ้างภาษาไทยถิ่นอีสานเพิ่มมากขึ้น ส่วนภาษาที่ใช้ในศาสนาหรือพิธีกรรมต่าง ๆ มีการเลือกใช้ไทยถิ่นอีสานในการติดต่อสื่อสารระหว่างกัน และมุมมองเชิงบวกในถิ่นฐานบ้านเกิดของตน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ศิริพร มณีชูเกศ [5] ซึ่งทำการศึกษาเกี่ยวกับภาวการณ์เปลี่ยนภาษาและการอ้างภาษาไทยถิ่นเหนือย้ายถิ่นของครอบครัวที่อาศัยอยู่ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก โดยชี้ให้เห็นว่าปัจจัยทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับการอ้างภาษาของผู้ใช้ภาษานั้น ๆ จะประกอบไปด้วยหลายปัจจัย ทั้งเพศ วัย การศึกษา ระยะเวลา และพื้นที่ อาศัย เป็นต้น แต่อย่างไรก็ตามถึงแม้ว่าจะพบการแต่งงานข้ามกลุ่มชาติพันธุ์อยู่บ้างและการไม่ได้รับการสนับสนุนภาษาที่ใช้ในชุมชนจากโรงเรียนก็ตาม ซึ่งถือว่า เป็นปัจจัยบริบททางสังคมวิทยาที่ไม่สนับสนุนการอ้างภาษาของคนอีสานย้ายถิ่น แต่ก็ไม่ได้ส่งผลต่อการเปลี่ยนของภาษาภายในชุมชนนี้แต่อย่างใด ซึ่งภาษาไทยถิ่นอีสานยังคงเป็นภาษาที่ได้รับการเลือกใช้สำหรับการติดต่อสื่อสารพูดคุยในชีวิตประจำวันอยู่มากและยังคงมีแนวโน้มที่จะอ้างอยู่ในชุมชนแห่งนี้ต่อไป

สรุปผลการวิจัย

ชุมชนหมู่บ้านเจาะเกาะ อำเภอเจาะไอร้อง จังหวัดนราธิวาส เป็นชุมชนที่มีภาวะหลายภาษา ประกอบไปด้วย ภาษาไทยถิ่นอีสาน ภาษาไทยมาตรฐาน ภาษามลายูถิ่นและการปนหลายภาษา ซึ่งประชากรกลุ่มตัวอย่างมีการเลือกใช้ภาษาไทยถิ่นอีสานในแวดวงครอบครัว แวดวงเครือญาติหรือเพื่อนบ้าน และแวดวงพิธีกรรมศาสนา แต่ประชากรกลุ่มตัวอย่างเลือกใช้ภาษาไทยมาตรฐานในแวดวงคนแปลกหน้านอกชุมชนและแวดวงราชการเท่านั้น และประชากรในชุมชนแห่งนี้มีทัศนคติที่ดีและภูมิใจต่อภาษาและชาติพันธุ์ของตนเป็นอย่างมาก รวมถึงปัจจัยบริบททางสังคมวิทยาที่ส่งผลต่อการอ้างภาษาของคนอีสานย้ายถิ่น ซึ่งเห็นได้ว่าภาษาไทยถิ่นอีสานมีแนวโน้มจะยังคงอ้างอยู่ในชุมชนแห่งนี้ต่อไป และจากผลการศึกษาในประเด็นต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยเรื่องการเลือกภาษาและการอ้างภาษากับประชากรกลุ่มตัวอย่าง สามารถนำไปเป็นตัวอย่างที่แสดงให้เห็นถึงความเป็นเอกลักษณ์และการอ้างไว้ซึ่งภาษาไทยถิ่นอีสานของกลุ่มชาติพันธุ์อีสานในชุมชนหมู่บ้านเจาะเกาะ อำเภอเจาะไอร้อง จังหวัดนราธิวาสได้เป็นอย่างดี อีกทั้งยังสามารถแสดงให้เห็นกระบวนการสัมพันธ์ของกลุ่มคนย้ายถิ่น ความเป็นอัตลักษณ์ การตั้งถิ่นฐาน รวมถึงวัฒนธรรมและประเพณีของกลุ่มคนย้ายถิ่น ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาวิเคราะห์ประเด็นต่าง ๆ และจะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการวิเคราะห์แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงของภาษาในปัจจุบันที่เกิดขึ้นในชุมชน และมีการรณรงค์หรือวางแผนให้มีการอ้างไว้ซึ่งภาษาถิ่นนี้ต่อไป

References

- [1] Sangkan, J. et al. (2018, July 20th – 21st). Adaptation and way of life of the Isan people migrate in the Southern Border Area. The 9th Hat Yai National and International Conference: Education Dynamics for a Digital Economy and Society, 68-87. Hat Yai University.
- [2] Arong, I. (2019). Northeastern Thai Diaspora in Southern Thailand. Retrieved on 5 December 2020 from <https://samesouls.com/?p=1007>.

- [3] Dewalt, R. E., Webb, D. W., & Soli, A. M. (2002). The *Neoperla clymene* (Newman) complex (Plecoptera: Perlidae) in Illinois, new state records, distributions, and an identification key. *The Entomological Society of Washington Conference*, 104(1), 126-137.
- [4] Lopez-Feldman, A., Mora, J., & Taylor, J. E. (2007). Does natural resource extraction mitigate poverty and inequality? Evidence from rural Mexico and a Lacandona Rainforest Community. *Environment and Development Economics*, 12(02), 251-269.
- [5] Maneechukate, S. (2009). Language shift and maintenance in progress of sisplaced Northern Thai : Deterritorialization and reterritorialization. *Journal of Humanities Naresuan University*, 6(3), 87- 106.
- [6] Hakueling, A., Wani, R., Yoh, R., & Yossiri, V. (2018). Language maintenance of Pattani-Malay dialect of Melayu ethnic group in Lumlong Village, Nathawee sub-district, Nathawee district, Songkla province. *The 9th Hat Yai National and International Conference: Education Dynamics for a Digital Economy and Society*, 1-12. Hat Yai University.
- [7] Simmons, M. (2003). Language shift and linguistic markets in Barcelona. *The First Workshop on Spanish Sociolinguistics*, ed. Lotfi Sayahi, 11-17. Somerville, MA: Cascadilla Proceedings Project.
- [8] Finocchiaro, C. M. (2004). Language maintenance/shift of a three – generation Italian family in three migration countries: An international comparative study. Ph.D. Dissertation, The University of Melbourne: Australia.
- [9] Holmes, J. et al. (1993). *Language maintenance and shift in three New Zealand Speech*. New York: Addison Wesley Longman Inc.
- [10] Chalongdet, P. (2016). Situation and attitude towards the Tak Bai language spoken in Tak Bai district, Narathiwat province. Doctoral Thesis. Bangkok: Thammasart University.
- [11] Kraisem, S. (2009). Language maintenance and shifts of Orang Laut in Russada subdistrict, Mueang, Phuket province. Master's Thesis. Bangkok: Kasetsart University.
- [12] Panichakul, P. (2011). Language choice and language maintenance of Thai-Mon people in Bang Khan Mak, Lop Buri province. Master's Thesis. Bangkok: Chulalongkorn University.
- [13] Fasold, R. (1984). *The Sociolinguistics of society*. New York: Basil Blacwell Inc.

ความทนทุกข์ของชนชั้นกลาง (กลุ่มหนึ่ง) ในเมืองกรุงเทพฯ:
รายงานการศึกษาเบื้องต้นเกี่ยวกับวิถีชีวิตและเสียงที่หายไป
ในวิกฤตโรคระบาดโควิด-19

The Predicaments of (Some) Middle Class:
A Preliminary Study of Way of Living and Voices Lost
during the COVID-19 Pandemic

ปรมินทร์ ตั้งโสภาสวไลสกุล^{1*}
Poramin Tangopasvilaisakul^{1*}

¹ นักศึกษาปริญญาเอก คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ กรุงเทพฯ 10200

¹ Ph.D. Student, Faculty of Sociology and Anthropology, Thammasat University, Bangkok, 10200, Thailand

* Corresponding author: E-mail address: poramin.tang@gmail.com

(Received: February 25, 2021; Revised: July 13, 2021; Accepted: July 18, 2021)

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีเป้าประสงค์เพื่อสำรวจประสบการณ์ทันท่วงทีและวิถีชีวิตของชนชั้นกลางกลุ่มหนึ่งสังกัดในภาคบริการ ซึ่งตกอยู่ในสภาวะผู้ไร้เสียงในภาวะวิกฤตโควิด ผ่านเรื่องเล่าชีวิตชนชั้นกลางจำนวน 6 คนที่อาศัยอยู่ในกรุงเทพฯ โดยใช้แนวคิด ‘ความทนทุกข์ในชีวิตประจำวัน’ เป็นกรอบวิเคราะห์ และประยุกต์ใช้ ‘การสัมภาษณ์แบบสัญจร’ เป็นเครื่องมือศึกษาประสบการณ์และการให้ความหมายกับโลกชีวิตท่ามกลางวิกฤต ตลอดจนผลกระทบต่อความกินดีอยู่ดีของพวกเขา ผลการศึกษาพบว่า ชนชั้นกลางบางกลุ่มต้องเผชิญกับความยากลำบาก ไม่เพียงประสบกับแรงกดดันจากหนี้สินที่พอกพูนรายได้กลับหดหาย หากแต่ยังแฝงไปด้วยความตึงเครียดจากความไม่มั่นคงในอาชีพ ความเปราะบางความสัมพันธ์ครอบครัว ถูกโดดเดี่ยวจากมาตรการช่วยเหลือของรัฐ การตกช่วงชั้นทางสังคม ชนชั้นกลางเหล่านี้ต่างดิ้นรนหารายได้มาบรรเทาสถานการณ์เฉพาะหน้าอย่างหลากหลายตามทรัพยากรและภูมิหลัง ไม่ว่าจะเป็นการใช้เทคโนโลยีเพื่อหาแหล่งรายได้ทางเลือก การผันตัวเป็นแรงงานรับจ้าง การระดมทรัพยากรจากเครือข่าย เพื่อดูดซับวิกฤตและธำรงไว้ซึ่งชีวิตและบทบาททางสังคมให้ดีที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ ทว่าเสียงประสบการณ์ทันท่วงทีของคนกลุ่มนี้กลับถูกกลบอยู่ฉากหลังของปรากฏการณ์ และหลายคนกลับถูกซ้ำเติมด้วยการถูกตีตราในความล้มเหลวของชะตาชีวิต

คำสำคัญ: ความทนทุกข์ทางสังคม โควิด-19 ชนชั้นกลางในเมือง

Abstract

The objective of this study is to explore the difficult experiences and way of living of a group of urban middle class working in the service industry who became unheard victims of the COVID-19 pandemic. This study explores the hardships of 6 middle-class people living in Bangkok using the concept of ‘everyday suffering’ as a conceptual framework and adapting the tool of ‘walk-along interview’ to help explore how people experience and provide definitions to their world of life and the consequential effects to their wellbeing. The result is some groups of the urban middle class are still facing hardships. Not only are they facing pressure from accumulating debts and declining income, but the people are also facing distress from the instability of their job, fragile familial relationships, feeling of being overlooked by the state’s relief measures, and risk of falling down the social class ladder. As such, this group of the middle class is struggling to earn more income to relieve their situation in different ways based on their resources and background, whether they are utilizing technology to find an alternative source of income, becoming day laborers, or gathering resources from relatives to relieve the waves of crisis crashing in life and retain their life and social role as best as they can. However, their difficult experiences are buried and swept away in the background. Worse, some are even further looked down on by people around them, their values judged and their lives deemed as a failure.

Keywords: Predicaments, COVID-19, Urban Middle Class

บทนำ

การระบาดใหญ่ของโรคโควิด-19 ได้สร้างความวิตกกังวลทางสังคมทั่วทุกมุมโลก [1] เนื่องจากตัววิกฤตการณ์โรคระบาดโควิด-19 มิได้เป็นเพียงปรากฏการณ์เชิงชีววิทยาหรือเชิงระบาดวิทยาที่คร่าชีวิตของผู้คนหรือส่งผลกระทบต่อในสภาวะของมนุษย์เท่านั้น หากแต่ยังเป็นวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองที่สร้างความทนทุกข์ทางสังคมต่อประชากรทุกกลุ่ม [2-4] ในแง่หนึ่งปรากฏการณ์ไวรัสโควิด-19 จึงดูประหนึ่งว่ามีลักษณะเท่าเทียม ที่ซึ่งจุดใจผู้คนทุกคนทุกชนชั้นอย่างไม่เลือกปฏิบัติ หากแต่ในทางปฏิบัติมันกลับซ่อนอำพรางโครงสร้างทางสังคมที่ไม่เท่าเทียม ตลอดจนลดทอนและกดทับเสียงและประสบการณ์ทนทุกข์ที่หลากหลายของผู้คน ภายใต้กระบวนการทำให้ปรากฏการณ์โควิด-19 กลายเป็นเรื่องการแพทย์ (Medicalization of COVID-19) และปฏิบัติการทางวาทกรรมว่าด้วยการ ‘กดกราฟระบาดให้ต่ำลง’ [5-6] โดยงานวิจัยจำนวนมากได้เผยให้และเป็นการบอกเสียงให้แก่กลุ่มประชากรชายขอบว่า นอกจากพวกเขาจะเป็นกลุ่มเปราะบางที่เสี่ยงต่อการติดเชื้อไวรัสโควิด-19 ส่วนหนึ่งเนื่องจากเงื่อนไขชีวิตและความรุนแรงเชิงโครงสร้างที่ปิดกั้นไม่ให้พวกเขาสามารถเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร ทรัพยากรในการป้องกัน ตลอดจนไม่สามารถที่จะประพฤติให้สอดคล้องกับมาตรการการควบคุมของรัฐ [7-9] ขณะเดียวกันวิกฤตการณ์โรคระบาดโควิด-19 ก็ยังซ้ำเติมสร้างความเสียหายผลกระทบและประสบการณ์ทนทุกข์ต่อกลุ่มคนตัวเล็กตัวน้อย ไม่ว่าจะเป็นคนยากจน แรงงานในเศรษฐกิจนอกระบบ และคนไร้บ้าน [10-11] กลุ่มชาติพันธุ์ [12] แรงงานข้ามชาติ [13-14] กลุ่มผู้พิการ [15] ตลอดจนแรงงานหญิง [16-18] นานกว่าประชากรกลุ่มอื่น ๆ ของสังคม จึงทำให้ประชากรเปราะบางแต่ละกลุ่มได้รับผลร้ายและความทนทุกข์จากภัยพิบัติและโรคระบาดอย่างแตกต่างกัน [2, 19] คุญูปการของงานศึกษาเหล่านี้สะท้อนให้เห็นว่าในการจับภาพหรือทำความเข้าใจปรากฏการณ์โรคระบาดโควิด-19 กับความไม่เท่าเทียมเชิงสุขภาพ (Health Disparities) ตลอดจนการออกแบบนโยบายในการรับมือกับวิกฤตการณ์โรคระบาดในสังคมร่วมสมัยจำเป็นต้องคำนึงถึงสถานะทับซ้อน (Intersectionality) หรือการบรรจบกันของอัตลักษณ์ที่หลากหลายของปัจเจกบุคคลภายในระบบทางสังคมหนึ่ง ๆ ไม่ว่าจะเป็น สถานะทางชนชั้น ระเบียบทุนนิยมและลัทธิใครดีใครได้ (Meritocratic Norm) เชื้อชาติ/การเหยียดเชื้อชาติ เพศสภาพ/ระบบชายเป็นใหญ่ และความเป็นพลเมือง/ชาติภูมินิยม (Nativism) ที่มาบรรจบซ้อนทับ) ที่ผสมผสานและทำให้ประสบการณ์ความเจ็บป่วยของปัจเจกบุคคลเลวร้ายลง [20-21]

อย่างไรก็ดี ท่ามกลางเสียงและประสบการณ์ความทนทุกข์ของคนยากจนที่ถูกขบขันโดยงานวิชาการช่วงชิงพื้นที่ในสื่อ และได้รับน้ำใจจากภาคประชาสังคม ยังคงมีประชากรอีกกลุ่มที่ไร้เสียงและทนทุกข์อยู่ในความเงียบในวิกฤตการณ์โควิด-19 นั่นคือ ‘ชนชั้นกลาง’ (ผู้เขียนได้ใช้นิยาม ‘ชนชั้นกลาง’ อิงตามการวัดสถานะทางเศรษฐกิจสังคม (Socio-Economic Class: SEC) โดยวัดจากรายได้ครัวเรือนต่อเดือนตั้งแต่ 18,001 บาท – 50,000 บาท (ซึ่งคิดเป็นประมาณร้อยละ 64 ของประชากรทั้งหมด) [22] ซึ่งภายในกลุ่มชนชั้นกลางเองก็มีความหลากหลายและซับซ้อนไปตามสถานการณ์ทางเศรษฐกิจสังคม ตลอดจนภูมิหลังและเงื่อนไขชีวิตที่แตกต่างกัน บ่อยครั้งพบว่า ครัวเรือนชนชั้นกลางเองก็มักมีระดับเงินออมที่ต่ำและมีระดับหนี้สูง [3, 23] ขณะที่มาตรการต่าง ๆ ของรัฐดูเหมือนจะมุ่งไปที่การ “อุ้มนายทุน-สงเคราะห์คนยากจน” เป็นหลัก [24]

บทความนี้ได้หยิบประยุต์แนวคิด ‘ความทนทุกข์ในชีวิตประจำวัน’ (Everyday Suffering) ของ Joseph Davis [25] โดยเขามองว่า ‘ความทนทุกข์’ คือ ประสบการณ์ที่มีชีวิตของผู้ทนทุกข์ที่พัวพันไปด้วยความตึงเครียด ความเจ็บปวด และการต่อสู้ดิ้นรนที่จะหลุดพ้นออกจากความตึงเครียดดังกล่าว ซึ่งความทน

ทุกข์ได้ผลผลิตสร้างสิ่งที่เรียกว่า “สภาวะการณ์ทนทุกข์” (Predicament) อันเป็นสภาวะการณ์ที่แฝงฝังอยู่และรู้สึก อยู่ภายในผู้ทนทุกข์ ที่ซึ่งพวกเขาพยายามที่จะบรรเทาเยียวยาและทำให้ดีขึ้น และ ‘ชีวิตประจำวัน’ มีนัยยะถึง ประสบการณ์เชิงปฏิบัติและที่ถูกรู้สึกของผู้คนสามัญ ซึ่งเป็นความพยายามในการทำความเข้าใจชีวิตทางสังคม ของผู้คนที่ก้าวพ้นไปจากกรอบทัศน์แบบเชิงสถาบันและมุมมองแบบชนชั้นนำ [25] มากไปกว่านั้น ชีวิตประจำวัน ยังเป็นอาณาบริเวณที่สำคัญในการทำความเข้าใจความทนทุกข์ทางสังคม เพราะชีวิตประจำวันไม่เพียงเป็น ปริณพจน์ที่ความทนทุกข์ ความเจ็บป่วย และวิกฤตการณ์เข้ามาบิดแทรกและเปลี่ยนทิศทางของกิจวัตร (Habit) ที่ละเอียดละน้อย เข้ามาประกอบสร้างความเป็นตัวตน ตลอดจนเข้ามาสร้างรอยปริแตกในความสัมพันธ์ที่ดำรงอยู่ หากแต่ชีวิตประจำวันยังเป็นปริณพจน์ที่เทคโนโลยีของรัฐและตลาดเข้ามายุ่งย่ำหรือกระทำจากภายนอก ทำให้เกิดการบิดความสัมพันธ์หรือญาติและความใกล้ชิดให้ผิดแปลกไป [26] ขณะเดียวกันการสนใจไปที่ชีวิต ประจำวันก็ยังช่วยคลี่คลายให้เห็นถึงศักยภาพกระทำการของผู้ทนทุกข์ ที่พวกเขายังคงมีอิสระ มีกลวิธี และ เทคนิควิธีในการระดมทรัพยากร สร้างสรรค์เครือข่ายความสัมพันธ์การดูแลขึ้นมาประดับประดาและดูดซับ ห่วงวิกฤตดังกล่าว ฉะนั้นชีวิตประจำวันตัวมันเองจึงเป็นเหตุการณ์ที่มีความหมาย (Eventful) ตลอดจนช่วย เปิดมุมมองความเป็นไปได้ใหม่ ๆ ในการทำความเข้าใจความพยายามต่อสู้ดิ้นรนของชีวิตผู้คนที่จมจ่อมอยู่ใน ความทนทุกข์ โดยไม่ลดทอนภาพชีวิตของพวกเขาในฐานะของเหยื่อหรือผลผลิตของความรุนแรงเชิงโครงสร้าง ระดับมหภาค [26]

บทความวิจัยนี้มุ่งหวังเพื่อให้พื้นที่แก่เสียงของชนชั้นกลางในเมืองกลุ่มหนึ่งที่สังกัดอยู่ในภาคบริการ ซึ่งถูกลบและไม่ถูกได้ยินท่ามกลางภาวะวิกฤตการณ์โรคระบาดโควิด-19 โดยผู้เขียนได้สำรวจถึง (1) ประสบการณ์ทนทุกข์ของชนชั้นกลางในเมืองกลุ่มหนึ่งในภาคบริการ ที่อยู่ในสภาวะเหยื่อผู้ไร้เสียงในภาวะ วิกฤตโควิด-19 และ (2) วิธีชีวิตและประสบการณ์ทนทุกข์ท่ามกลางสภาวะวิกฤตโควิด-19 ได้ทำให้ชนชั้นกลาง เหล่านี้ตาสว่างและเกิดการตื่นรู้ทางสังคมถึงความรุนแรงเชิงโครงสร้างที่แฝงฝังอยู่ภายใต้ระบอบเสรีนิยมใหม่ โดยมุ่งหวังเพื่อเปิดโอกาสให้ชนชั้นกลางที่ประสบกับความทนทุกข์ในภาวะวิกฤตได้นำเสนอ ‘เสียง’ ของพวกเขาได้มีตัวตนและพื้นที่ในงานศึกษา มากกว่าที่จะถูกลดทอนเป็นตัวเลขทางสถิติที่ถูกนำไปใช้ยืนยันผลการ ทดลองที่ถูกเตรียมโดยคนวงนอก (Etic) [27]

ภาคสนามในภาวะวิกฤต: การสัมภาษณ์แบบสัญจรเตร็ดเตร่ (Go-along interview) กับการ ซึมซับประสบการณ์ที่มีชีวิตของผู้ได้รับผลกระทบโควิด-19

1. การสัมภาษณ์แบบสัญจรเตร็ดเตร่ไปกับคู่สนทนา

ท่ามกลางสภาวะวิกฤตการณ์การระบาดของโควิด-19 และมาตรการการเว้นระยะห่างเชิงกายภาพ (Physical Distancing) การทำงานภาคสนามโดยใช้เครื่องมือทางชาติพันธุ์วรรณาที่เรียกว่า ‘การสังเกตการณ์ แบบมีส่วนร่วม’ ที่ต้องจ่อมจมนคลุกคลีไปกับคู่สนทนานั้นดูเหมือนจะเป็นสิ่งที่ยากลำบาก เพราะนอกจากเรา จะต้องคำนึงถึงความปลอดภัยของตัวเอง ยังต้องตระหนักถึงการปรากฏตัวของเราในสนามที่อาจสร้างหรือเพิ่ม ความเสี่ยงใหม่ ๆ ให้แก่ผู้คนในสนาม [28] หากทว่าพันธกิจของนักมานุษยวิทยาในการเป็นกระบอกเสียงและ คลี่ปรากฏการณ์ผ่านข้อมูลสนามที่ลุ่มลึกและอิงกับบริบทนั้นมิได้หายไป บทความชิ้นนี้ได้ใช้หีบประยุตต์ใช้ การสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง เพื่อใช้ในการเก็บข้อมูลเกี่ยวกับประเด็นที่จำเพาะ โลกทัศน์เจตคติ และ ประสบการณ์ทนทุกข์ของคู่สนทนา ตลอดจนเปิดโอกาสให้พวกเขาได้นิยามความหมายเกี่ยวกับประสบการณ์

ทนทุกข์ในภาวะวิกฤตการณ์โรคระบาด [29] ควบคู่กับ การสัมภาษณ์แบบสัมภาษณ์เคลื่อนที่ไปด้วยกัน (Go-along interview) [30] ซึ่งเป็นเครื่องมือที่ช่วยให้ได้มาซึ่งข้อมูลที่มีความสัมพันธ์กับบริบท (Contextually-based Information) ว่าผู้คนมีประสบการณ์และให้ความหมายกับโลกชีวิตของพวกเขาอย่างไร ตลอดจนผลกระทบของประสบการณ์เหล่านั้นมีต่อสุขภาพและความกินดีอยู่ดีของพวกเขาอย่างไร (ด้วยการท่องเที่ยวไปยังประสบการณ์ที่มีชีวิตของคู่สนทนา) ขณะเดียวกันก็เผยให้เห็นว่า พื้นที่และสถานที่นั้นได้สร้างเงื่อนไขต่อปัจเจกบุคคลและสุขภาพความกินดีอยู่ดีรวมหมู่ของผู้คนในย่านอย่างไร [30-31] ซึ่งแนวทางดังกล่าวจะช่วยคลี่คลายให้เห็นถึงสิ่งที่เกิดขึ้นจริงกับผู้คนและโลกชีวิตของพวกเขาท่ามกลางบริบทที่ห้อมล้อมพวกเขาว่าเมื่อวิกฤตการณ์โควิด-19 ได้เข้ามาพัวพันทับซ้อนในความสัมพันธ์ที่กำลังดำเนินไปในชีวิตของชนชั้นกลางในเมืองกลุ่มนี้ เหตุการณ์วิกฤตมันได้สร้างความทนทุกข์และแปรเปลี่ยนให้พวกเขากลายเป็นกลุ่มเปราะบางที่ไร้เสียงอย่างไร

มากไปกว่านั้น เทคนิคการสัมภาษณ์แบบสัมภาษณ์เคลื่อนที่ไปด้วยกันยังช่วยพัฒนาสัมพันธภาพลดความอึดอัด และสร้างความไว้วางใจ (Rapport) ได้อย่างรวดเร็ว ขณะเดียวกันก็ช่วยลดช่องว่างทางอำนาจระหว่างผู้วิจัยและคู่สนทนา [30] โดยในงานศึกษารั้วนี้ผู้เขียนให้คู่สนทนาเป็นผู้เลือกพื้นที่เส้นทางกำหนดทิศทางและจังหวะในการเคลื่อนย้าย ตลอดจนร่วมไตร่ตรองในย่านและสถานที่ที่มีความหมายต่อพวกเขา ขณะที่กำลังสนทนาเกี่ยวกับวิถีชีวิตและประสบการณ์ท่ามกลางภาวะวิกฤตการณ์โควิด-19 โดยในการหาผู้ให้ข้อมูล ผู้เขียนได้รับการแนะนำกลุ่มตัวอย่างจากเพื่อนสมัยมหาวิทยาลัยที่เป็นแอร์โฮสเตสให้รู้จักกับกลุ่มตัวอย่าง จากนั้นจึงใช้วิธีการสุ่มแบบลูกโซ่ (Snowball Sampling) ผ่านการแนะนำต่อกันตามลำดับเพื่อค้นหาผู้เข้าร่วมการวิจัยคนอื่น ๆ ที่ได้รับผลกระทบในทำนองเดียวกันจากวิกฤตการณ์ ซึ่งวิธีการสุ่มดังกล่าวตั้งอยู่บนสมมติฐานที่ว่า ‘พันธะความสัมพันธ์’ (Bond) ที่เชื่อมและดำรงอยู่ระหว่างผู้เข้าร่วมวิจัยคนแรกกับผู้เข้าร่วมวิจัยคนอื่น ๆ ที่อยู่ประชากรกลุ่มเป้าหมายที่มีพื้นเพเดียวกันหรือคล้ายกัน จะช่วยให้เกิดการบ่งถึงแวดวงเครือข่ายทางสังคมและคนรู้จัก เพื่อให้ผู้วิจัยสามารถเข้าถึงรายชื่อผู้ที่มีศักยภาพเป็นผู้เข้าร่วมการวิจัยได้กว้างภายในระยะเวลาและเงื่อนไขที่จำกัด [32]

ตาราง 1 ข้อมูลพื้นฐานของผู้ให้ข้อมูล

ชื่อของผู้เข้าร่วมการวิจัย (นามสมมติ)	อ	แบงค์	นนท์	แดง	ขวัญ	ติม
อายุ	28	28	29	31	33	33
เพศ	หญิง	ชาย	ชาย	หญิง	หญิง	หญิง
อาชีพ	แอร์โฮสเตส	รองผู้จัดการฝ่ายขายของโรงแรมแห่งหนึ่ง	สจ๊วต	เซฟโรงแรม	ผู้จัดการแผนกต้อนรับในโรงแรมแห่งหนึ่ง	แอร์โฮสเตส
รายได้เฉลี่ยก่อนเกิดภาวะวิกฤต (ต่อเดือน/บาท)	50,000	40,000	45,000	40,000	35,000	40,000
รายได้เฉลี่ยหลังเกิดภาวะวิกฤต (ต่อเดือน/บาท)	9,000	12,000	11,000	12,000	6,000	10,000
รายได้ส่วนหนึ่งจากฐานเงินเดือนที่สายการบินให้ 5,000 บาทต่อเดือน และอีกส่วนมาจากอาชีพเสริม)	(รายได้ส่วนหนึ่งจากฐานเงินเดือนที่สายการบินให้ 5,000 บาทต่อเดือน และอีกส่วนมาจากอาชีพเสริม)	(รายได้จากอาชีพเสริม เนื่องจากถูกขอให้ออกก่อนแล้วค่อยมาสมัครใหม่เมื่อโรงแรมเปิดกิจการ)	(รายได้จากอาชีพเสริม เนื่องมาจากสายการบินมีมาตรการกึ่งบังคับให้ทำงานโดยไม่รับเงินเดือน)	(รายได้จากอาชีพเสริม เนื่องจากโรงแรมหยุดกิจการชั่วคราว และถูกขอให้ออก)	(รายได้จากอาชีพเสริม เนื่องจากโรงแรมหยุดกิจการชั่วคราว จึงขอให้พนักงานกลางงาน โดยไม่รับเงินเดือน)	(รายได้จากอาชีพเสริม เนื่องจากสายการบินมีมาตรการกึ่งบังคับให้ทำงานโดยไม่รับเงินเดือน)
อาชีพเสริม	ขายเบเกอรี่ออนไลน์	รับจ้างเป็นแม่สแต็นเจอร์ส่งของ และรับส่งผู้โดยสารในแอปพลิเคชันหนึ่ง	รับจ้างขับรถส่งผู้โดยสารในแอปพลิเคชันหนึ่ง	ขายอาหารออนไลน์	ขายอาหารออนไลน์	ขายเบเกอรี่ออนไลน์

ที่มา: ผู้เขียน

ผลการศึกษา

‘เหยื่อที่ถูกกลืนท่ามกลางสงครามโควิด-19’: เสียงและประสบการณ์ทนทุกข์ของชนชั้นกลางกลุ่มหนึ่งในเมืองฯ

“...อย่างน้อยคนจนเขายังมีผู้คนคอยสงเคราะห์ช่วยเหลือ มีมาตรการของรัฐให้สมัครให้ลงทะเบียน ขณะที่ยกชั้นกลางแบบเราไม่ค่อยมีคนพูดถึง...แต่ภาพลักษณ์อาชีพแอร์โฮสเตสที่ดูรายได้สูงแบบเราใครจะเชื่อว่าจะลำบาก ทั้ง ๆ ที่สายการบินก็บังคับให้ leave without pay ซึ่งออร์ก็ทำอะไรไม่ได้ เพราะอาจมีผลต่อการต่อสัญญาในอนาคต ทำให้รายได้ก็ไม่มี แต่ภาระค่าใช้จ่ายเต็มไปหมด ไหนจะค่าผ่อนคอนโดผ่อนรถ ค่าฟอกไตคุณพ่อ ส่งน้องเรียน อรเป็นลูกสาวคนเดียวต้องหาเงินเป็นค่าใช้จ่ายภายในบ้านอีก ไปขอสินเชื่อเพิ่มธนาคารก็ไม่อนุมัติวงเงินอ้างว่าแอร์เป็นอาชีพเสี่ยงในช่วงวิกฤตนี้...ออร์กียายมาเดินรณหารายได้เพิ่มหันมาทำขนมขายออนไลน์หลังจากที่ต้องหยุดบิน แต่ก็ได้เงินไม่มาก เงินเก็บก็มีไม่มาก โดยที่ไม่รู้อนาคตเลยว่า จะได้กลับไปบินเมื่อไหร่หรือบริษัทจะไม่ต่อสัญญา...มาตรการต่าง ๆ ของรัฐก็ช่วยนายทุนและช่วยคนจนก่อน กลุ่มคนตรงกลางแบบเราไม่ค่อยมีคนพูดถึง ประกันสังคมกรณีว่างงานจากเหตุสุดวิสัยก็ยังไม่ได้รับ มาตรการลดค่าสาธารณูปโภคก็ไม่ชัดเจน และถึงจะให้ไปขอความช่วยเหลือก็คงโดนตีตราว่าเห็นใหม่ใช้ชีวิตหรูหราฟุ่มเฟือยโดยตัดสินใจในโซเชี่ยลมีเดีย ทั้ง ๆ ที่ไม่รู้ว่ามีสภาพชีวิตจริงของเรามีต้นทุนภาระอะไรบ้าง...เราไม่ได้โอดครวญลงเฟซบุ๊ก ไม่ได้หมายความว่า เราไม่เครียด เราไม่เดือดร้อน แต่มันซับซ้อนทั้งเรื่องอนาคตทางการเงินที่ไม่มั่นคง ภาพลักษณ์ที่มันค้าอและความหวังของครอบครัว...แต่เพื่อนบางคนเขาก็เอาเราไปนินทาว่า อรวางแผนเงินเก็บไม่ดี ตอนมีเงินก็เอาเงินไปเสริมความงามใช้จ่ายฟุ่มเฟือย โดยที่พวกเขาไม่คำนึงเลยว่ามันเป็นอาชีพของเราที่ต้องดูแลสร้างภาพลักษณ์ตัวเอง เราโทรสายการบินก็ไม่ต่อสัญญา หรือไม่เห็นภาระค่าใช้จ่ายดูแลคุณพ่อและน้อง ที่ทำให้เราไม่สามารถรับมือกับเหตุการณ์นี้มาคิดแบบนี้ได้...ออร์ดอঁบอกใครไม่ได้ จนต้องไปหาจิตแพทย์เพราะเป็นซึมเศร้า” – อร [33]

คำสัมภาษณ์ของ ‘อร’ หน้าที่ที่อดโรยแตกต่างจากรูปโปรไฟล์แอร์โฮสเตส และกองยาด้านเศร้า (Antidepressant) ภายในห้องคอนโดใจกลางเมืองที่ครั้งหนึ่งเคยเป็นความภาคภูมิใจ แต่ขณะนี้ได้กลายเป็นความกังวลและภาระของเธอ ได้สะท้อนให้เห็นว่า ท่ามกลางสมรภูมิการต่อสู้กับโรคระบาด ยังมีเหยื่อกลุ่มหนึ่งต้องเผชิญกับแรงกดดันและความทนทุกข์อย่างเจ็บปวด วิกฤตการณ์โควิด-19 ได้ทำให้ผู้คนกลุ่มหนึ่งที่เคยมีวิถีชีวิตแบบชนชั้นกลางและเป็นลูกค้าชั้นดีของสถาบันการเงิน กลายเป็น ‘คนตัวเล็กตัวน้อยใหม่’ (The New Marginalized Group) ที่นอกจากต้องเผชิญความเสี่ยงในแง่ความมั่นคงทางการเงินและการทำงานแล้ว เสียงของพวกเขาก็ยังถูกละเลยและถูกบดบังด้วยมายาคติเหมารวมว่าด้วยอภิสิทธิ์ชนชั้นกลาง (ทั้ง ๆ ที่ภายในกลุ่มชนชั้นกลางเองก็มีความหลากหลายทั้งในแง่ของภูมิหลัง อัตลักษณ์ สถานการณ์ และประสบการณ์) ท่ามกลางวิกฤตการณ์โรคระบาดโควิด-19 มิได้มีเพียงแต่แรงงานที่สังกัดในเศรษฐกิจนอกระบบที่ถูกทำลายด้วย ‘มาตรการล็อกดาวน์’ เท่านั้น ชนชั้นกลางในเมืองเอง (โดยเฉพาะอย่างยิ่งในภาคบริการ) ก็ถูกทอดทิ้งให้อยู่ในสถานะชายขอบทางเศรษฐกิจ (Marginal Economic Status) สถานะความไม่มั่นคงทางการเงิน บ้างสูญเสียรายได้ บ้างต้องเผชิญกับสถานะว่างงาน ดังสะท้อนในงานศึกษาของกนกนรา พวงประยงค์ และसानิตย์ หนูนิล [34] ที่ได้สำรวจจากกลุ่มตัวอย่างคนเมืองจำนวน 530 ราย พบว่า ประชากรในกลุ่มที่เคยมีรายได้มากกว่า 30,000 บาท (ซึ่งเป็นสัดส่วน

ที่ใหญ่ที่สุด คิดเป็นร้อยละ 51.9) มีสัดส่วนลดลงอย่างมีนัยยะสำคัญเหลือเพียงร้อยละ 42.8 หลังเผชิญกับปัญหาวิกฤตโควิด-19 ขณะที่ประชากรในกลุ่มที่มีรายได้ต่ำกว่า 15,000 บาท มีสัดส่วนเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยยะสำคัญจากร้อยละ 12.6 เป็นร้อยละ 25.7 โดยคนเมืองกลุ่มตัวอย่างกว่าร้อยละ 60 ต้องการความช่วยเหลือ สามอันดับแรกของความต้องการ ได้แก่ การลดค่าสาธารณูปโภค ลดอัตราดอกเบี้ยเงินกู้ และการพักชำระหนี้ ตามลำดับ [34] สภาวะวิกฤตการณ์โควิดได้ทำให้ชนชั้นกลางเหล่านี้เสี่ยงต่อการตกชั้นทางสังคม (Downward Social Mobility) กลายเป็นคนยากจน [35-36] โดยงานศึกษาของ Pew Research Center ได้คาดการณ์ว่าทั่วโลกมีประชากรกว่า 54 ล้านคนต้องหลุดออกจากชนชั้นกลาง [37] ดังเช่นในกรณีของ ‘แบงค์’ อดีตรองผู้จัดการฝ่ายขายในโรงแรม และ ‘นนท์’ สจ๊วตสายการบินแห่งหนึ่ง ที่ต้องผันตัวเองจากพนักงานเงินเดือนที่ชีวิตส่วนใหญ่อยู่ในห้องแอร์ (White-collar class) กลายเป็นแรงงานแมสเซ็นเจอร์รับจ้างส่งของรายวันและขับรถส่งผู้โดยสารรายวันบนท้องถนนกลางแจ้ง หรือ ‘แจ้ง’ ที่ต้องชีวิตพลิกผันจากเชฟโรงแรมดังมาเป็นแรงงานอิสระขายอาหารออนไลน์รายได้ไม่แน่นอน พยายามดิ้นรนหารายได้มาจุนเจือครอบครัวด้วยความยากลำบาก ดังกรณีของ ‘แบงค์’ และ ‘แจ้ง’ ได้กล่าวสะท้อนถึงประสบการณ์ทันท่วงทีไว้ว่า

“...พอโรงแรมประกาศปิดชั่วคราว ทางโรงแรมก็มาขอให้พนักงานลาออก ผมก็หันมารับจ้างเป็นขับส่งผู้โดยสารและเป็นแมสเซ็นเจอร์ส่งของ ใครจะนึกว่าจากทำงานในภัตตาคารในโรงแรม ต้องมาขับมอไซค์รับจ้าง (ซึ่งไปยังรถจักรยานยนต์ที่จอดตากแดดอยู่บริเวณข้างห้างสรรพสินค้า)... เพราะผมไม่มีเงินเก็บแล้ว เพราะเพิ่งตัดสินใจผ่อนบ้านไปเมื่อต้นปี แพนผมก็กำลังต้องอยู่ทำงานไม่ได้ มีผมต้องทำงานคนเดียว...เครียดแต่ก็ไม่มีทางเลือก นอกจากมารับจ้างขับรถในแอปฯ แต่ก็ลำบาก เพราะผมก็ไม่ค่อยรู้เส้นทาง ก็ต้องดูแลแผนที่กำลังท้องด้วย...หัวหน้าและคนที่ทำงานบางคน เขาก็ินทาผมนะว่าต้องมาลำบากขับมอไซค์ เพราะตอนมีไม่รู้จักเก็บเลย ทำให้ต้องมาลำบากเป็นแบบนี้...มันไม่ยุติธรรมเลยที่มอดลินเราแบบนี้” [38]

“...แจ้งเป็นแม่เลี้ยงเดี่ยว เป็นหัวหน้าครอบครัว ต้องมีภาระดูแลลูก และแม่ที่ป่วยเป็นมะเร็ง สถานการณ์โควิดทำให้ชีวิตแจ้งพังทลาย ต้องปรับตัวใช้ทักษะที่มีมารับจ้างทำอาหารกล่องขายรายได้ไม่แน่นอน แต่ภาระค่าใช้จ่ายรายเดือนที่แน่นอน ที่ต้องแบกหน้าไปขอร้องยืมเงินจากญาติ ๆ หนักกว่าเดิม เพื่อยืมมารักษาแม่ มาส่งค่าเทอมลูก ญาติก็ทว่าแจ้งฟุ่มเฟือย ไม่รู้จักประมาณตน ส่งลูกเรียนเอกชนแพง ๆ แจ้งผิดห่อที่อยากให้อายุมีสังคมที่ดี มีโอกาสชีวิตที่ดี... ถ้าพี่ไม่มีภาระต้องดูแล พี่คงฆ่าตัวตายให้รู้แล้วรื้อด” [39]

สอดคล้องกับ ‘นนท์’ และ ‘ติ่ม’ ที่ต่างสะท้อนให้เห็นถึงความยากลำบากในการปรับตัวเข้ากับรายได้ที่ลดลงและการทำงานที่เหน็ดเหนื่อย เพื่อพยายามธำรงสถานะของตนเองเอาไว้ว่า

“...ไม่เคยคิดเลยว่าต้องมาตกอับจากเงินเดือนหลายหมื่น ไม่ต้องเครียดเรื่องการเงิน แต่ตอนนี้กลับคิดไม่ถึงว่าจะบริหารเงินยังไงในอีกสัปดาห์ข้างหน้า ต้องหันมาเป็นคนขับรถ (ในแอปพลิเคชันหนึ่ง) หารายได้เท่าที่ทำได้ก่อน ต้องคอยมาขวบนล้นหลามค่า และยิ่งเสี่ยงติดเชื้ออีก เหนื่อยทั้งกายเหนื่อยทั้งใจ รายได้น้อย แต่หนี้เยอะ...ผมก็ยื่นเรื่องขอพักชำระหนี้ค่าคอนโดและค่ารถไป ก็ไม่รู้จะได้อนุมัติไหม...ไหนจะหนี้ของที่บ้านที่กู้มาทำสวนมะม่วง ผมเครียดมาก ภาระหนี้เต็มไปหมด แล้วก็รู้บริษัทจะเรียกเรากลับไปบินเมื่อไหร่ เพราะว่ามันต้องตามเคอร์เรนซ์

[รอบการหมดอายุของใบอนุญาตการบิน] หรือถ้าแย่ไปกว่านั้น ก็ไม่ต่อสัญญา ถ้าไม่ต่อสัญญา ผมว่าก็ต้องปล่อยคนโคปล่อยรถ...ทั้งวิถีชีวิตแบบเดิม แล้วกลับไปทำสวนมั่ง” – นนท์ [40]

“...ไม่เคยคิดมาก่อนเลยว่าเส้นทางชีวิตจะลงเอยแบบนี้ แพลนอนาคตที่วางแผนไว้ก็สะดุดไปหมด เพื่อนแอร์หลายคนต้องดิ้นรนให้อยู่รอด พี่เองก็อยู่ทูป [YouTube] ฝึกทำขนม เอามาหัดขายหารายได้เสริมไปพลาง ๆ ไม่ง่ายเลยนะการเป็นแม่ค้ามือใหม่ลองผิดลองถูก วันไหนออเดอร์น้อยเหลือก็ต้องทิ้ง ไหนยังต้องตื่นแต่เช้ามาเตรียมวัตถุดิบ แต่มันก็ไม่มีทางเลือก...ก็ต้องดิ้นรนกันไป หาเงินคอยดูแลตัวเองให้ดี รอวันถูกเรียกกลับไปบินอีกครั้ง” – ตีม [41]

หรือในกรณีของ ‘ขวัญ’ ผู้จัดการแผนกต้อนรับโรงแรมแห่งหนึ่ง ที่ถึงแม้จะไม่ถูกขอให้ลาออก แต่ด้วยนโยบาย ‘ลาโดยไม่รับเงินเดือน’ ก็ทำให้เธอต้องผันตัวมาทำข้าวแกงกับแม่ลงขายออนไลน์ เพื่อดิ้นรนหารายได้มาเป็นค่ารักษาพยาบาลพ่อที่ป่วยเป็นผู้ป่วยติดเตียง ซึ่งมีค่าใช้จ่ายในการดูแลรักษาพยาบาลต่อเดือนที่ค่อนข้างสูง ซ้ำร้ายไปกว่านั้น ตัวขวัญเองก็เป็นผู้ป่วยโรคซึมเศร้า (Depressive Disorder) (ขวัญต้องรับประทานยาต้านเศร้าและพบจิตแพทย์ทุกเดือน) ความเครียดและความวิตกกังวลที่เป็นผลสืบเนื่องจากวิกฤตการณ์โควิด-19 ไม่เพียงซ้ำเติมความรุนแรงของโรคให้หนักยิ่งขึ้น เธอยังต้องแบกรับภาระการรักษาทางด้านจิตเวชหลายพันบาท ความเครียดและความกังวลถูกขับเน้นผ่านแผนกสุขภาพจิตที่เธอนัดให้ผู้วิจัยมาสัมภาษณ์ พร้อมกล่าวอย่างกังวลว่า

“...มันเหมือนทุกอย่างถาโถมเข้ามา ความคิดเรื่องฆ่าตัวตายก็กลับมาอยู่ภายในหัวเรา บ่อยขึ้นกว่าเก่า แต่ด้วยที่พี่ยังทิ้งแม่ให้ดูแลพ่อที่ป่วยคนเดียวไม่ได้ ทำให้เรายังต้องอยู่สู้ แต่ก็สู้ไปด้วยใจที่เหมือนตายไปแล้ว” [42]

ปรากฏการณ์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า ท่ามกลางความเสี่ยงความทนทุกข์(กระแสหลัก)ของคนยากจนในภาวะวิกฤตการณ์โควิด-19 ที่ครอบคลุมพื้นที่สื่อและมิงานวิชาการเป็นปากเป็นเสียงให้แก่พวกเขา ยังคงมีเสียงของชนชั้นกลางกลุ่มหนึ่งที่ถูกกลืนและไม่มีใครช่วยเหลือ ขณะที่อำนาจต่อรองของพวกเขาเหล่านี้นับกับบริษัทนายจ้างก็แทบจะไม่มี เรียกร้องก็ไม่ได้ต้องคอยเก็บงำ เนื่องด้วยกังวลถึงผลการพิจารณาการต่อสัญญาในอนาคต อันเป็นผลจากการชุดรีดแบบยืดหยุ่น (Flexpotation) ที่อุบัติขึ้นในระบอบเสรีนิยมใหม่ ที่ทำให้ปัจเจกบุคคลไม่มีความมั่นคงในการทำงาน และรู้สึกถูกแทนที่ได้ตลอดเวลา [43-45] ซ้ำร้ายไปกว่านั้นพวกเขาบางคนยังถูกตีตราว่า พวกเขาต้องประสบกับโชคชะตาที่โหดร้ายเพราะพฤติกรรมของพวกเขาเอง การตระหนักถึงความต้องการและปัญหาของผู้คนยากจนนั้นมิได้หมายความว่าไม่มีความทุกข์ยากหรือผลกระทบที่เลวร้ายดำรงอยู่ในประชากรที่อยู่ในช่วงชั้น (รายได้) ที่สูงกว่า เนื่องจากภายในกลุ่มชนชั้นกลางเอง นอกจากจะมีสถานการณ์และบริบททางเศรษฐกิจสังคมของแต่ละปัจเจกบุคคลที่แตกต่างหลากหลายแล้วนั้น [3, 37] พวกเขาก็ต่างถูกพันนาการด้วยเงื่อนไขหรือโครงสร้างทางเศรษฐกิจสังคมเฉกเช่นประชากรชายขอบกลุ่มอื่น ๆ สภาวะดังกล่าวชี้ให้เห็นว่า ไม่เฉพาะคนยากจนหรือคนชายขอบที่เป็นจะ ‘ชนผู้ไร้เสียงหรือคนเปี้ยล่าง’ (Subaltern) [46] โดย Gayatri Spivak (2010) ซึ่งเธอมองว่ากลุ่มชนชั้นครอบงำ (Dominant Groups) ที่มีตำแหน่งแห่งที่หรือมีอภิสิทธิ์มากกว่ากลุ่มคนเปี้ยล่าง (The Subaltern) ย่อมที่จะมีเสียงในปริณณตสาธารณะมากกว่า [46] อย่างไรก็ตามงานวิจัยนี้ชี้ให้เห็นว่า ในบางสภาวะการณ์ (เช่นในสภาวะวิกฤตการณ์โรคระบาดโควิด-19) กลุ่มชนชั้นอภิสิทธิ์อย่างชนชั้นกลาง ที่ดูเหมือนมีสถานะทางเศรษฐกิจ มีบทบาทเชิงการเมืองและวัฒนธรรมในเมือง

ในสภาวะปรกติกลับตกอยู่ใน ‘สภาวะไร้เสียง’ ที่ต้องเผชิญกับความทนทุกข์และความยากลำบากในภาวะวิกฤตอย่างเฉียบ ๑ ดังสะท้อนในทฤษฎีของ ‘อร’ ที่กล่าวไว้ว่า “มาตรการต่าง ๆ ของรัฐก็ช่วยนายทุนและช่วยคนจนก่อน กลุ่มคนตรงกลางแบบเราไม่ค่อยมีคนพูดถึง” [33] แม้มุดังกล่าวทำให้พิจารณาได้ว่าการมองชนชั้นแบบแยกขั้วตรงข้ามระหว่างชนชั้นนำ – ชนชั้นเบียดเบียน ทำให้เกิดอำพรางบดบังเสียงของกลุ่มคนที่อยู่ตรงกลางหรือสถานะที่สาม (The Third Position) ซึ่งมีสถานะที่อิทธิพลที่มิได้สังกัดทั้งชนชั้นครอบงำและชนชั้นเบียดเบียน เป็นชนชั้นที่ถึงแม้ยังคงมีความได้เปรียบเชิงโครงสร้างกว่าคนยากจนอยู่บ้าง แต่ก็กลับมีสภาวะไร้เสียงเฉกเช่น [หรือในบางกรณีก็ยิ่งกว่า] คนยากจนในภาวะวิกฤต กลุ่มชนชั้นกลางไร้เสียงเหล่านี้ไม่เพียงต้องเผชิญกับวิกฤตการณ์ทางการเงิน หากแต่ยังประสบกับความตึงเครียดและบาดแผลทางจิตใจจากความตึงเครียดอย่างโดดเดี่ยวจากมายาคติเหมารวมที่มีต่อชนชั้นกลาง อย่างไรก็ดี ชนชั้นกลางเหล่านี้ก็ได้สยบยอมหรือจำนนต่อโชคชะตาชีวิตอันเลวร้าย พวกเขาเองได้พยายามปรับเปลี่ยน เลือกรื้อฟื้น ตลอดจนดิ้นรนแสวงหาเทคนิควิธีและยุทธศาสตร์ใหม่ ๆ ไม่ว่าจะเป็นการใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีเพื่อพัฒนาทักษะหรือหาแหล่งรายได้ทางเลือกใหม่ ๆ การผันตัวมาเป็นแรงงานอิสระรับจ้างรายวัน และการระดมทรัพยากรจากเครือข่าย เพื่อต่อสู้กับภาวะวิกฤตที่กำลังถาโถมเข้ามาในชีวิต ตลอดจนธำรงไว้ซึ่งชีวิตทางสังคมและบทบาทหน้าที่ของพวกเขาให้ปรกติและดีที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้

วิกฤต COVID-19 วิกฤตโครงสร้าง: การตื่นรู้ทางสังคมของชนชั้นกลางต่อความรุนแรงเชิงโครงสร้างที่แฝงฝังอยู่ภายใต้ระบอบเสรีนิยมใหม่

“โรคระบาดโควิดทำให้เราเห็นว่าทุนนิยมที่เราเคยคิดว่าดีมันแย่งชิง มันทำให้เห็นว่ารัฐ และบริษัทมันพร้อมจะทอดทิ้งทั้งเราทันทีที่เราใช้ประโยชน์ไม่ได้ เราต้องรับผิดชอบตัวเองเหมือนที่เราบอกคนแพ้ต้องดูแลตัวเอง” – อร [33]

การระบาดของโรคโควิด-19 และมาตรการเชิงการเมือง-สาธารณสุขต่าง ๆ (Political-health Interventions) ยังได้เปิดโปงและเร่งให้เห็นถึงโฉมหน้าความรุนแรงเชิงโครงสร้าง (Structural Violence) และความเสียเปรียบเชิงโครงสร้าง (Structural Disadvantage) ที่แฝงฝังอยู่ในระบอบเสรีนิยมใหม่ (Neoliberal Regime of Governance) และสภาพสังคมเสี่ยงภัย (Risk Society) (อันเป็นผลผลิตจากระบอบเสรีนิยมใหม่) ตลอดจนการจัดระเบียบทางเศรษฐกิจสังคม-การเมืองภายใต้อุดมการณ์เสรีนิยมสมัยใหม่ที่ไม่เพียงสร้างความเปราะบาง หากแต่ยังสกัดกั้นตัวเลือกและบั่นทอนศักยภาพของมนุษย์ในการบรรลุสิ่งต่าง ๆ [2] ที่ซึ่งทำให้พวกเขาต้องทุกข์ทนและตกอยู่ในสภาพเงื่อนไขการดำรงชีพที่ไม่แน่นอน เต็มไปด้วยความหวาดกลัว และความเปราะบางที่ต้องเผชิญปัญหาอย่างล่ำพั้ง ได้ปรากฏเด่นชัดขึ้นในสำนึกและการรับรู้ของชนชั้นกลางในเมืองกลุ่มนี้ กล่าวคือ วิถีชีวิตและประสบการณ์เชิงวัตถุในชีวิตประจำวัน (Dairy Material Experience) ท่ามกลางสภาวะวิกฤตโควิด-19 ที่ตนต้องเผชิญ ทำให้ชนชั้นกลางที่ถูกทับชุดรีดเหล่านี้เข้าใจและตาสว่าง (Demystify) และตระหนักรู้เท่าทันว่าตนถูกกดขี่ชุดรีดผ่านประสบการณ์ทุกข์ที่พวกเขาเผชิญด้วยตนเอง [47] ภายใต้ระบอบเสรีนิยมใหม่ ความมั่งคั่งและอำนาจถูกกระจายขึ้นไปเฉพาะในกลุ่มชนชั้นนำ ขณะที่ความรับผิดชอบต่อเรื่องความกินดีอยู่ดีและความเสี่ยงต่าง ๆ ถูกผลักลงมาให้กลายเป็นเรื่องของชะตากรรมของปัจเจกบุคคล [48] ชนชั้นกลางในเมืองเหล่านี้รู้สึกถูกทอดทิ้งจากทั้งองค์กรและตัวรัฐ

โดย ในส่วนของระดับองค์กร ผู้ให้ข้อมูลทั้ง 6 คน ต่างให้ข้อมูลสอดคล้องในทำนองเดียวกันว่า เมื่อเกิดภาวะวิกฤตขึ้น องค์กรของพวกเขาต่างก็ใช้มาตรการปรับโครงสร้างแบบยืดหยุ่น (Flexible Rightsizing) ด้วยการทิ้งขอร้องถึงบังคับให้พนักงานยินยอมที่จะขอลาโดยไม่รับเงินเดือน (Leave Without Pay) หรือแม้กระทั่งถูกร้องขอให้ลาออก [เพื่อให้บริษัทไม่ต้องเสียเงินค่าชดเชยตามกฎหมาย] โดยองค์กรคำนึงแต่เพียงประสิทธิภาพและกำไรขาดทุน ขณะที่ภาระความจำเป็นและสวัสดิภาพของพนักงานถูกผลักให้กลายเป็นความรับผิดชอบส่วนตัว (Self-care) ซึ่งภาวะความเปราะบางและความไม่มั่นคงดังกล่าวเกิดจากความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ไม่สมดุลหรือสมมาตร (Asymmetrical Power) ที่บริษัทได้ควบคุมผ่านวิถี ‘การขูดรีดแบบยืดหยุ่น’ (Flexpolitation) [45] ที่ในด้านหนึ่ง ได้สร้างความรู้สึกละเลยในหน้าที่งานให้แก่พนักงาน (Insecurity-inducing Strategy) และลดความเป็นอิสระในการทำงาน (Autonomy) ผ่านการจ้างงานแบบสัญญาจ้างที่มีระยะเวลาเพื่อทำให้ลูกจ้างรู้สึกถึงสภาวะไร้อำนาจการต่อรอง สามารถถูกแทนที่ได้ตลอดเวลา (Replaceable) เพื่อบีบบังคับให้พวกเขาต้องยอมจำนนและยอมรับซึ่งการกดขี่ ผ่านการควบคุมกำกับพื้นที่การผลิต (Manipulate Space of Production) เพื่อทำลายการต่อต้านของแรงงานและเพื่อสร้างความเชื่อเชื่อ (Obedience) อันเป็นผลจากการขาดซึ่งอำนาจ ขาดซึ่งทรัพยากร อันเป็นวัตถุดิบในการสร้างศักยภาพของการต่อต้าน [49] ขณะที่ ในอีกด้านหนึ่ง ก็สามารถช่วยลดต้นทุน (Cost Reduction) และเพิ่มรายรับภายใต้การบริหารจัดการแบบเสรีนิยมใหม่ (Neoliberal Management) [43, 45] ดังที่ ‘นนท์’ สจ๊วตสายการบินแห่งหนึ่ง ได้กล่าวไว้ว่า

“สายการบิน เขาจ้างลูกเรือเป็นแบบสัญญาจ้าง สายการบินบอกให้พนักงานต้องเสียสละ พวกเราก็ไม่มีสิทธิไปเรียกร้องมาก กลัวจะไม่ถูกต่อสัญญาหลังโรคโควิด-19 จบ เพราะอาชีพนี้ มีคนเยอะแยะที่พร้อมจะมาสมัครมาแทนที่เรา...มันทำให้เราเห็นว่าบริษัทเอาเปรียบเราแค่ไหน ทั้ง ๆ ที่เราทุ่มเททำงานให้กับองค์กร แต่สิ่งที่บริษัทตอบแทนเราคือต้องช่วยตัวเอง” [40]

ในส่วนของระดับรัฐ ครั้นเมื่อชนชั้นกลางเหล่านี้หวังจะไปพึ่งพิงรัฐ ตัวระบบคิดของรัฐไทยเองก็กลับมีหัวใจแบบเสรีนิยมใหม่ (Neoliberal Mentality) [50] นั่นคือ เป็นรัฐที่ลดระบบสวัสดิการของรัฐ แต่กลับเรียกร้องและผลักภาระในการดูแลความกินดีอยู่ดีไปให้ตัวปัจเจกบุคคล (Self-care/self-responsibility) พลเมือง (โดยเฉพาะกลุ่มชนชั้นกลาง) ถูกคาดหวังให้มีความเป็น ‘องค์ประฐานแบบเสรีนิยมใหม่’ (Neoliberal Self) ที่ซึ่งสามารถดูแลตัวเองและครอบครัวของตนเองได้ แทนที่จะคาดหวังการช่วยเหลืออุปถัมภ์ค้ำชูโดยรัฐ [51] สอดรับกับงานชาติพันธุ์วรรณาของ Hai Ren ที่เผยให้เห็นถึงความตึงเครียด และความเปราะบางของชนชั้นกลางในสังคมจีนภายใต้อุดมการณ์เสรีนิยมใหม่ ที่ซึ่งถูกเรียกร้องให้ประกอบสร้างตัวตน (Life-building) มีลักษณะเป็นผู้ประกอบการ คอยคิดคำนวณอยู่ตลอดเวลา (Calculation) และสมมติฐานชีวิตแบบชนชั้นกลาง เพื่อให้มีตัวตนและเป็นที่ยอมรับ (Recognizable) [52] ปัจเจกบุคคลเป็นผู้รับผิดชอบในความสำนึกและความล้มเหลวของตัวปัจเจกบุคคลเอง ขณะที่ความตกยาก การกลายเป็นชายขอบ และการถูกกีดกัน หาใช่เป็นความรับผิดชอบของรัฐแบบเสรีนิยมใหม่ [53-54] ดังที่ Nikolas Rose (1996) ที่มองว่า “รัฐเสรีนิยมใหม่สนองตอบต่อผู้หันทุกข์ราวกับว่า พวกเขาเป็นผู้กำกับชะตาชีวิตอันอัปโชคของตนเอง” [55] ภายใต้ระบอบเสรีนิยมใหม่ดังกล่าว ตัวเลือกและโอกาสชีวิตของแต่ละปัจเจกบุคคลจึงถูกจำกัดด้วยรูปแบบของทุนต่าง ๆ (Forms of Capital) ที่แต่ละปัจเจกบุคคลมีอยู่ ความเสี่ยงต่าง ๆ ถูกผลักและถ่ายโอนไปยังปัจเจกบุคคล ทำให้ความเสี่ยงต่าง ๆ ถูกนิยามว่าเป็นเรื่องที่ปัจเจกบุคคลแต่ละคนต้องรับมือแก้ไขเอง [56] พร้อม ๆ กับการอุบัติขึ้นของ ‘วาทกรรมการโทษเหยื่อ’

(Victim Blaming Discourse) ที่ทำให้ปัจเจกบุคคลที่ไม่มีผลผลิตภาพหรือไม่ไปด้วยกันกับระเบียบแห่งเสรีนิยมใหม่รู้สึกถูกตีตราและละเลย ขณะเดียวกันวาทกรรมดังกล่าวก็หล่อเลี้ยงและสร้างความชอบธรรมให้แก่ระเบียบการปกครองแบบเสรีนิยมใหม่ อำพรางความรุนแรงเชิงโครงสร้างและทำให้ปัจเจกบุคคลไม่ตั้งคำถามกับตัวระบบโครงสร้างที่มากดขี่หรือกระทำต่อปัจเจกบุคคล [57] ทั้งนี้ เนื่องจากศาสตร์ศิลปะการปกครองเสรีนิยมใหม่ (Neoliberal Governmentality) ได้สร้างจิต ความคาดหวัง หล่อหลอมพฤติกรรม และสร้างความเป็นองค์ประธาน (Subjectification) ที่มีลักษณะเป็น ‘องค์ประธานที่รับผิดชอบตนเอง’ (Self-care) [58] ที่วางอยู่บนฐานคิดที่ว่าความล้มเหลวในชะตาชีวิตเป็นผลจากความล้มเหลวเชิงศีลธรรมและความเบี่ยงเบนเชิงวัฒนธรรมของตัวปัจเจกบุคคล ขณะที่ตัวมาตรการ โครงสร้าง และระเบียบทางเศรษฐกิจการเมืองที่ดำรงอยู่มีความชอบธรรมและไม่ได้มีความผิดปกติ [59]

ฐานคิดดังกล่าวสะท้อนทั้ง ในวรรณคดีระดับรัฐ ที่ซึ่งบรรดาหน่วยงานรัฐ (Government Agencies) ต่างมุ่งวิพากษ์หรือกล่าวโทษไปที่พฤติกรรมของปัจเจกบุคคล โดยไม่คำนึงถึงอัตลักษณ์เงื่อนไขชีวิตและโครงสร้างที่รายรอบปัจเจกบุคคลอยู่ ไม่ว่าจะเป็นโทษของศูนย์บริหารสถานการณ์โควิด-19 (ศบค.) ที่วิพากษ์การเคลื่อนย้ายของผู้คนกลับต่างจังหวัดว่า เป็นปัจจัยที่ทำให้การแพร่ระบาดเพิ่มสูงขึ้นในต่างจังหวัด [60] ทั้ง ๆ ที่การสัญจรและการเคลื่อนย้าย (Traffic and Mobilities) นั้นตัดผ่านสัมพันธ์กับอำนาจ ความไม่เท่าเทียม และการเมือง [61-62] กล่าวคือ มันมีโครงสร้างของความไม่เท่าเทียมทางเศรษฐกิจสังคมที่คอยบีบบังคับว่าปัจเจกบุคคลใดที่สามารถเลือกที่จะเคลื่อนย้ายเมื่อใดและที่ใดได้ ขณะที่ก็มีปัจเจกบุคคลบางกลุ่มที่ไม่สามารถกระทำเช่นนั้นเพราะสภาพเงื่อนไขเชิงโครงสร้างที่มาปิดกั้นโอกาสชีวิตของพวกเขา [63] หรือกรณีของโฆษณาการไฟฟ้านครหลวง (กฟน.) ที่วิพากษ์ว่า อัตราค่าไฟฟ้าที่เพิ่มสูงขึ้นในช่วงวิกฤตการณ์โควิด-19 เป็นผลจากพฤติกรรมการใช้ไฟฟ้าที่สิ้นเปลืองของปัจเจกบุคคล (อาทิ การปรับอุณหภูมิเครื่องปรับอากาศ การเปิดตู้เย็นบ่อย ๆ การเปิดเครื่องใช้ไฟฟ้าทิ้งไว้ เป็นต้น) [64] ทั้ง ๆ ที่ประชาชนถูกขอร้องถึงบังคับ (ด้วยพระราชกำหนดการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน) ให้เก็บตัวอยู่ที่บ้าน (State-imposed Isolation) ซึ่งรัฐควรมีพันธะในการจัดหาสวัสดิการ สาธารณูปโภค และเครื่องยังชีพให้แก่พลเมืองของตน ขณะเดียวกันก็ยังสะท้อนในวรรณคดีระดับปัจเจกบุคคล โดยผู้คนในสังคมต่างก็ถูกครอบงำและสมทวน ‘วาทกรรมการโทษเหยื่อและองค์ประธานแบบรับผิดชอบตนเอง’ ดังกล่าวเข้ามาตัดสินและตีตราพฤติกรรมของปัจเจกบุคคลที่เบี่ยงเบนออกจาก ‘ความเป็นองค์ประธานแบบเสรีนิยมใหม่’ ดังเช่นสะท้อนในประสบการณ์ถูกตีตราของ ‘อร’ [33] และ ‘แบงค์’ [38] ที่ถูกกล่าวโทษและตีตราโดยคนรอบข้างว่า ‘ล้มเหลวในการวางแผนทางการเงิน’ และ ‘ขาดซึ่งมุมมองการมองเวลาแบบมุ่งเน้นอนาคต’ (Future-time Orientation) จนทำให้พวกเขาต้องประสบกับความทนทุกข์และความยากลำบากในยามวิกฤต หรือในกรณีของ ‘นนท์’ ที่ถูกสถาบันการเงินตัดสินคุณค่าพฤติกรรมในการบริหารจัดการทางการเงิน ในทำนองว่า

“ตอนผมไปขอทำเรื่องพักชำระหนี้กับธนาคารที่ธนาคาร พนักงานธนาคารก็พูดที่เล่นที่จริงว่าอาชีพลูกเรือรายได้ดีนี่ ทำไมหมุนเงินไม่ทัน ใช้จ่ายเกินตัวหรือ” [40]

แม้มุดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า มายาคติ ‘วัฒนธรรมความยากจน’ (Culture of Poverty) ของ Oscar Lewis [65] ยังคงถูกหยิบใช้เป็นเครื่องมือเชิงวัฒนธรรมสำเร็จรูป (Cultural Toolkit) และไม่เคยสูญหายไป [ทั้ง ๆ ที่ถูกวิพากษ์และล้มล้างด้วยกองทัพวรรณกรรมเชิงชาติพันธุ์วรรณามากมาย (โปรดดู Goode [66])]

เนื่องจากชุดมายาคติไปด้วยกันได้กับศาสตร์ศิลป์การปกครองแบบเสรีนิยมใหม่ที่หลักการความรับผิดชอบไปที่ตัวปัจเจกบุคคล โดยละเอียด ‘ความรับผิดชอบร่วมของสังคมและรัฐโดยรวม’ (Collective Responsibility) มากไปกว่านั้น มายาคติดังกล่าวก็ยังมีวาทกรรมที่กว้างพอที่จะถูกตีความและหยิบใช้มาตัดสินบุคคลต่าง ๆ ที่เบี่ยงเบนไปจากบรรทัดฐานและองค์ประฐานแบบเสรีนิยมใหม่ (Neoliberal Self) โดยบทความชิ้นนี้เองก็ยิ่งตอกย้ำให้เห็นว่า ‘วัฒนธรรมความยากจน’ นั้นมีความความฉาบฉวย ในแง่ที่ว่ามันไม่ใช่เรื่องของ ‘ความเบี่ยงเบนบกพร่องเชิงทัศนคติหรือพฤติกรรม’ (Personal Inadequacies) แบบตรงไปตรงมาที่ทำให้ปัจเจกบุคคลกลายเป็นคนยากจนและ/หรือไม่สามารถหลุดพ้นจากวังวนความยากจน [67] หากแต่มันยังสัมพันธ์ใกล้ชิดกับเงื่อนไขเชิงเศรษฐกิจการเมือง สถานการณ์เฉพาะหน้า และความรุนแรงเชิงโครงสร้างที่อยู่รายรอบมากระทำ และเป็นอุปสรรคกดทับโอกาสชีวิตของผู้คนให้ต้องเผชิญกับสภาพเงื่อนไขการดำรงชีพที่ยากลำบาก เฉกเช่นภาพชีวิตของผู้ให้ข้อมูลทั้ง 6 คนที่สังกัดอยู่ในชนชั้นกลาง ที่ซึ่งต้องตกอยู่ในสภาวะเปราะบางเนื่องจากสภาวะทับซ้อนทั้งจากตัวสถานการณ์โรคระบาด เงื่อนไขส่วนบุคคล ตลอดจนความรุนแรงเชิงโครงสร้างที่แฝงฝังอยู่ระบบเสรีนิยมใหม่ (ไม่ว่าจะเป็นการขูดรีดเชิงยึดหยุ่นของเอกชน การบริหารจัดการของรัฐที่มีหัวใจแบบเสรีนิยมใหม่ที่มีมาตรการแบบสงเคราะห์แทนที่จะเป็นสวัสดิการ การตีตราของผู้คนรอบข้าง) ที่ต่างผสมผสานกันเป็นปัจจัยคุกคามชีวิตของชนชั้นกลางในเมืองกลุ่มนี้ ฉะนั้น สิ่งที่ชนชั้นกลางผู้ไร้เสียงเหล่านี้ต้องการหาใช้เงินสงเคราะห์หรือเงินบริจาคช่วยเหลือแต่อย่างใด หากแต่พวกเขาเหล่านี้ต้องการโครงข่ายความปลอดภัยทางสังคม (Social Safety Net) อาทิ มาตรการอุดหนุนสาธาณูปโภค (ที่มากพอ) มาตรการทางกฎหมาย (Legal Guarantee) ที่กำกับและตรวจสอบว่าพวกเขาจะได้รับการปฏิบัติที่เป็นธรรมจากบริษัทว่าจะไม่ถูกปลดหลังจากพ้นวิกฤต (Employment Protection) การปรับโครงสร้างหนี้กับสถาบันการเงิน เป็นต้น เพื่อคอยพยุง สร้างความมั่นใจ และค้ำจุนเพื่อให้พวกเขาสามารถฟื้นคืนความเป็นองค์ประฐานสามัญกลับคืนหลังภาวะวิกฤตจบสิ้นลง ดังที่ ‘อร’ และ ‘แจ้’ กล่าวไว้ว่า

“อรคิดว่าสิ่งที่ชนชั้นกลางต้องการไม่ใช่เงินบริจาคเงินห้าพันบาท แต่เป็นพวกสวัสดิการที่มาช่วยบรรเทาค่าสาธาณูปโภคที่มันชัดเจนและมากพอ ทั้งค่าน้ำ ค่าไฟ ค่าเน็ตที่ต้องใช้ทำงาน และที่สำคัญคืออยากให้รัฐมาควบคุมบริษัทต่าง ๆ ว่าเขาจะไม่ปลดเราออก เพราะพวกบริษัทใหญ่ ๆ ต่างก็ขอเงินช่วยเหลือเงินอุดหนุนของรัฐบาลมาสนับสนุนธุรกิจ...อรอยากมั่นใจได้ว่าที่อดทนดิ้นรนในวันนี้จะทำให้เราสามารถกลับไปทำงานได้เหมือนเดิม” [33]

“...แจ้ก็อยากให้รัฐและคนรอบข้างเห็นใจ เข้าใจ พวกเรา (ชนชั้นกลางในภาคบริการ) พวกเราจ่ายภาษีให้รัฐ ช่วยขับเคลื่อนเศรษฐกิจ ทุ่มเทแรงงานที่มีให้กับโรงแรม แต่พอเกิดวิกฤตเรากลับถูกทอดทิ้งให้ช่วยเหลือตัวเอง ทั้ง ๆ ที่เราก็มีภาระ มีความรับผิดชอบที่ต้องแบกรับมากมายเหมือนกัน แต่รัฐกลับไม่ปกป้องคนตัวเล็ก ๆ แบบเราเลย” [39]

สำหรับชนชั้นกลางไร้เสียงกลุ่มนี้ วิกฤตการณ์โควิด-19 ได้เปิดโปงและเร่งเร้าให้เห็นถึงความโหดร้ายของโครงสร้างสถาบันและโครงสร้างการปกครองของรัฐภายใต้อุดมการณ์เสรีนิยมสมัยใหม่ที่สร้างความเสี่ยงภัยและความเปราะบางในชีวิตและการหาเลี้ยงชีพท่ามกลางสภาวะวิกฤต พวกเขาไม่เพียงต้องต่อสู้ดิ้นรนกับความทนทุกข์เชิงกายภาพและความเสื่อมของคุณภาพชีวิตทางเศรษฐกิจสังคมเพียงลำพัง (อาทิ ภาระหนี้สิน การสูญเสียงาน หน้าที่ความเป็นแม่และ/หรือการเป็นลูกที่ด้อย) หากแต่ชนชั้นกลางที่ไร้เสียงเหล่านี้ยังต้องแบก

รับความทนทุกข์ทางจิตใจโดยที่ไม่มีใครรับรู้ (ดังกรณีของ ‘อร’ [33] ที่ผลพวงจากวิกฤตโควิด-19 ทำให้เธอป่วยเป็นโรคซึมเศร้า หรือกรณีของ ‘ขวัญ’ [42] ที่วิกฤตซ้ำเติมโรคซึมเศร้าให้หนักหน่วงขึ้น) วิกฤตการณ์ดังกล่าวได้เรียกร้องให้ภาครัฐทบทวนกระบวนการของระบบสวัสดิการทางสังคมและโครงการช่วยเหลือทางสังคมเสียใหม่ให้มีลักษณะครอบคลุมไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลัง (Inclusiveness) เพื่อช่วยให้กลุ่มชนไร้เสียงเหล่านี้สามารถดำรงชีวิตทางสังคมและเศรษฐกิจได้อย่างดีเท่าที่จะเป็นไปได้

บทสรุป

บทความชิ้นนี้ได้พยายามนำเสนอเสียงและประสบการณ์ทนทุกข์ของชนชั้นกลางกลุ่มหนึ่งในเมืองฯ ที่ต้องเผชิญกับความยากลำบากเพียงลำพังท่ามกลางม่านหมอกของสถานการณ์โรคระบาดโควิด-19 พวกเขาเหล่านี้ไม่เพียงต้องประสบกับแรงกดดันจากภาระหนี้สินที่พอกพูนหากแต่รายได้กลับหดหาย หากแต่ยังแฝงไปด้วยความวิตกกังวลจากความไม่แน่นอนในความมั่นคงอาชีพ ความหวาดกลัวถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นจริงกับชีวิตที่จะเกิดตามมาหลังการระบาดของโควิด-19 [2] ความรู้สึกถูกโดดเดี่ยวจากมาตรการการช่วยเหลือของรัฐ ความเสี่ยงต่อการตกชั้นทางสังคม (Downward Social Mobility) ซึ่งชนชั้นกลางกลุ่มนี้ก็พยายามต่อสู้ดิ้นรนเพื่อหารายได้มาบรรเทาสถานการณ์เฉพาะหน้า หากว่าประสบการณ์ทนทุกข์ของพวกเขาเหล่านี้กลับถูกกลบไปอยู่ฉากหลังของปรากฏการณ์ ซ้ำร้ายไปกว่านั้นหลายคนกลับถูกซ้ำเติมด้วยการตัดสินใจคุณค่าและการตีตราจากผู้รอบข้างถึงความล้มเหลวในชะตาชีวิต อย่างไรก็ตาม ท่ามกลางวิกฤตการณ์ที่เลวร้าย อย่างน้อยมันได้เผยให้เห็นถึงความรุนแรงเชิงโครงสร้างและความไม่เท่าเทียมเหลื่อมล้ำที่แฝงฝังอยู่ในระบอบเสรีนิยมใหม่ ทำให้ชนชั้นกลางบางกลุ่มเริ่มต้นรู้ถึงความไม่เท่าเทียมและความเลวร้ายของตัวระบอบเสรีนิยมใหม่ผ่านประสบการณ์ทนทุกข์ที่พวกเขาเผชิญด้วยตนเอง ซึ่งวิกฤตการณ์ดังกล่าวได้ช่วยจุดประกายเล็ก ๆ ให้ผู้คนเริ่มตั้งคำถามกับโครงสร้างเศรษฐกิจการเมืองที่เป็นอยู่ และนำไปสู่แสวงหาความเป็นไปได้ใหม่ ๆ ที่ซึ่งมิได้ขับเคลื่อนด้วยกำไร หากแต่ขับเคลื่อนเจตจำนงของส่วนรวมและการมีส่วนร่วมของเสียงที่หลากหลายจากทุกกลุ่มที่อยู่ในสังคม เพื่อที่จะพัฒนาระบบสวัสดิการและโครงการรองรับทางสังคมที่มีความยุติธรรมเหมาะสมสำหรับคนทุกกลุ่มในยุคหลังวิกฤตการณ์โควิด-19

References

- [1] Sadati, A. K., Lankarani, M. H. B., & Lankarani, K. B. (2020). Risk society, global vulnerability and fragile resilience; sociological view on the Coronavirus outbreak. *Shiraz E-Medical Journal*, 21(4). <http://emedicalj.com/articles/102263.html>.
- [2] Manderson, L., & Levine S. (2020). Covid-19, risk, fear, and fall-out. *Medical Anthropology*, 39(5), 367–370. doi.org/10.1080/01459740.2020.1746301.
- [3] Hardy, B., & Ziliak, J. (2020, April 15). *Money, money, money: The fiscal Response to Covid-19*. <https://www.brookings.edu/blog/up-front/2020/03/24/money-money-money-the-fiscal-response-to-covid-19/>.
- [4] United Nations. (2020, April 15). *Everyone included: Social impact of Covid-19*. <https://www.un.org/devel/development/dspd/everyone-included-covid-19.html>.

- [5] Montgomery, C., & Engelmann, L. (2020, April 15). *Domestication of modelling in the era of Covid-19*. <http://somatosphere.net/2020/epidemiological-publics-on-the-domestication-of-modelling-in-the-era-of-covid-19>.
- [6] Segata, J. (2020, April 15). *Covid-19: Scales of pandemics and scales of anthropology*. <http://somatosphere.net/2020/covid-19-scales-of-pandemics-and-scales-of-anthropology>.
- [7] Chaiwat, T., Mai-Ngam, N., Dumchuen, N., Amesbutr, J., Thana, P., & Chaisrilak, C. (2020, April 30). *Behavioral economics on life journey and collective action of Thai household in Covid-19 situation*. <https://kb.hsri.or.th/dspace/handle/11228/5233>. (In Thai).
- [8] Parmet, W. E., & Sinha, M. S. (2020). Covid-19 – the law and limits of quarantine. *New England Journal of Medicine*, 382(15), 1-3. doi: 10.1056/NEJMp2004211.
- [9] Reeves, R. V., & Rothwell, J. (2020, April 15). *Class and Covid: How the less affluent face double risks*. <https://www.brookings.edu/blog/upfront/2020/03/27/class-and-covid-how-the-less-affluent-face-double-risks>.
- [10] Ahmed, F., Ahmed, N., Pissarides, C., & Stiglitz, J. (2020). Why inequality could spread Covid-19. *Lancet*, 5(5), E240. doi.org/10.1016/S2468-2667(20)30085-2.
- [11] Sattayanurak, A., Pintobtang, P., Preechasinlapakun, S., & Visetpricha, B. (2020, April 20). *A summary of survey results “the urban poor in Covid-19 crisis” and suggestions to Thai government: A dynamics of urban poor in the changing urban society research project*. https://drive.google.com/file/d/1gYuoD9IrSsbZsSIUSbvptdRjXKMfxjmc/view?fbclid=IwAR3vNLAniQp1KKwPrQQTJXts5fTs9VMwZP-vx8ErV_IrcPhOM-NPtutg8ALE. (In Thai)
- [12] Khunti, K., Singh, A. K., Pareek, M., & Hanif, W. (2020). Is ethnicity linked to incidence or outcomes of Covid-19? *British Medical Journal*, 369(8243), m1548 doi: <https://doi.org/10.1136/bmj.m1548>.
- [13] Guadagno, L. (2020). *Migrants and the Covid-19 pandemic: An initial analysis*. International Organization for Migration.
- [14] Orcutt, M., Patel, P., Burns, R., Hiam, L., Aldridge, R., Devakumar, D., Kumar, B., Spiegel, P., & Abubakar, I. (2020). Global call to action for inclusion of migrants and refugees in the Covid-19. *Lancet*, 395(10235), 1482–1483. doi: 10.1016/S0140-6736(20)30971-5.
- [15] Maboloc, C. R. (2020). Who is the most vulnerable during a pandemic? The social model of disability and the Covid-19 crisis. *Eubios Journal of Asian and International Bioethics*, 30(4), 158–161.
- [16] Fraser, E. (2020, April 15). Impact of Covid-19 pandemic on violence against women and girls. *VAWG Helpdesk Research Report 284*. <https://www.sddirect.org.uk/media/1881/vawg-helpdesk-284-covid-19-and-vawg.pdf>.

- [17] Peterman, A., Potts, A., O'Donnell, M., Thompson, K., Shah, N., Oertelt-Prigione, S., & van Gelder, N. (2020, April 15). *Pandemics and violence against women and children*. <https://www.cgdev.org/sites/default/files/pandemics-and-vawg-april2.pdf>.
- [18] United Nations. (2020, April 15). *Policy brief: The impact of Covid-19 on women*. <https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/policy-brief-the-impact-of-covid-19-on-women-en.pdf>.
- [19] Marshall, J., Wiltshire, J., Delva, J., & Bello, T. (2020). *Natural and manmade disasters: Vulnerable populations*. Springer.
- [20] Heard, E., Fitzgerald, L., Wigginton, B., & Mutch, A. (2019). Applying intersectionality theory in health promotion research and practice. *Health Promotion International*, 35(4), 866-876. doi: 10.1093/heapro/daz080.
- [21] Lopez, N., & Gadsden, V. L. (2016, April 15). *Health inequities, social determinants, and intersectionality*. Discussion paper, National Academy of Medicine. <https://nam.edu/wp-content/uploads/2016/12/Health-Inequities-Social-Determinants-and-Intersectionality.pdf>
- [22] Hokari, G., Miyabe, Y., Thanwongprasert, N., Threeapatsakul, A., Tienprasertkij, A. devi Attamimi, F.E., ... & Sakai, T. (2015). *The seamless middle: New perspectives on the ASEAN middle class*. HAKUHODO Institute of Life and Living ASEAN.
- [23] Chuenchoksan, S., Suwannik, S., & Suksumake T. (2019). Thai household debt: The facts from BOT-Nielsen household financial survey. *Focus And Quick (FAQ)*, 1(143) https://www.bot.or.th/Thai/MonetaryPolicy/ArticleAndResearch/FAQ/FAQ_143.pdf. (In Thai)
- [24] Thairath Online. (2020, April 15). Editorial: Help all groups of Thai people. *Thairath Online*. <https://www.thairath.co.th/news/politic/1820396>. (In Thai)
- [25] Davis, J. E. (2020). *Chemically imbalanced: Everyday suffering, medication, and our troubled quest for self-mastery*. The University of Chicago Press.
- [26] Das, V. (2015). *Affliction: Health, disease, poverty*. Fordham University Press.
- [27] Sofaer, S. (1999). Qualitative methods: What are they and why use them? *Health Services Research*, 34(5 Pt 2), 1101-1118.
- [28] Grohmann, S. (2020). Covid-19's 'Safe Space' for the homeless. *HAU*. https://haubooks.org/grohmann-covid19homeless/?fbclid=IwAR0w_MkS71AX0EzC_xii5YMclWw-r8Ase9dTh5bF5EAX2Y2EssDovgEQyvX.
- [29] Bernard, H. R. (2006). *Research methods in anthropology: Qualitative and quantitative approaches*. (4th Ed.). Altamira Press.
- [30] Carpio, R. M. (2009). Come take a walk with me: The "go-along" interview as a novel method for studying the implications of place for health and well-being. *Health & Place*, 15(1), 263-272. doi: 10.1016/j.healthplace.2008.05.003.

- [31] Finlay, J. M., & Bowman, J. A. (2017). Geographies on the move: A practical and theoretical approach to the mobile interview. *The Professional Geographer*, 69(2), 263–274.
- [32] Atkinson, R., & Flint, J. (2001). Accessing hidden and hard-to-reach populations: Snowball research strategies. *Social Research Update*, 33(1), 1–4.
- [33] Orn, pseudonym. (Interviewee), Tangopasvilaisakul, P. (Interviewer), April 4, 2020. (In Thai).
- [34] Phuangprayong, K., & Noonin, K. (2020, April 26). *The survey report: Impacts, adaptation, and altruistic behavior of working-age population in Bangkok Metropolitan Region amidst of the Covid-19 crisis*. <https://www.facebook.com/169059186777803/posts/114925208209183>. (In Thai)
- [35] Buheji, M., & Ahmed, D. (2020). Retaining a concrete (middle class) in post COVID-19 era. *American Journal of Economics*, 10(6), 425–432.
- [36] South China Morning Post. (2020). Coronavirus pandemic puts millions of middle class Southeast Asians at risk of poverty. *South China Morning Post*. <https://www.scmp.com/news/asia/southeast-asia/article/3105600/coronavirus-pandemic-puts-millions-middle-class-southeast>.
- [37] Singh, K. D., & Kumar, H. (2021). Covid-19 pushes India’s middle class toward poverty. *The New York Times*. <https://www.nytimes.com/2021/04/16/business/economy/india-covid19-middle-class.html>.
- [38] Bank, pseudonym. (Interviewee), Tangopasvilaisakul, P. (Interviewer), March 31, 2020 (In Thai)
- [39] Jang, pseudonym. (Interviewee), Tangopasvilaisakul, P. (Interviewer), April 12, 2020 (In Thai).
- [40] Non, pseudonym. (Interviewee), Tangopasvilaisakul, P. (Interviewer), April 5, 2020 (In Thai).
- [41] Thim, pseudonym. (Interviewee), Tangopasvilaisakul, P. (Interviewer), April 8, 2020. (In Thai).
- [42] Kwan, pseudonym. (Interviewee), Tangopasvilaisakul, P. (Interviewer), April 1, 2020. (In Thai).
- [43] Harvey, D. (2003). *The new imperialism*. Oxford University Press.
- [44] Livingstone, D. W., & Scholtz, A. (2016). Reconnecting class and production relations in an advanced capitalist ‘knowledge economy’: Changing class structure and class consciousness. *Capital & Class*, 40(3) 469-493. doi: 10.1177/0309816816653882.
- [45] Ross, A. (2009). *Nice work if you can get it: Life and labor in precarious times*. NYU Press.
- [46] Spivak, G. C. (2010). Can the subaltern speak? In R. C. Morris (Ed.), *Can the subaltern speak? Reflections on the history of an idea* (pp. 66–111). Columbia University Press.
- [47] Scott, J. C. (1985). *Weapons of the weak: Everyday forms of peasant resistance*. Yale University Press.
- [48] Pyysiäinen, J., Halpin, D., & Guilfoyle, A. (2017). Neoliberal governance and ‘responsibilization’ of agents: Reassessing the mechanisms of responsibility-shift in neoliberal discursive environments. *Distinktion: Journal of Social Theory*, 18(2), 215–235. doi: 10.1080/1600910X.2017.1331858.

- [49] Bourdieu, P. (1998). *Acts of resistance: Against the tyranny of the market*. (R. Nice, Trans.). The New Press.
- [50] Rojo, L. M. (2018). Neoliberalism and linguistic governmentality. In J. W. Tollefson & M. Perez-Milans (Eds.), *The Oxford handbook of language policy and planning* (pp. 544–567). Oxford University Press.
- [51] McGuigan, J. (2014). The neoliberal self. *Culture Unbound*, 6(1), 223–240.
- [52] Ren, H. (2013). *The middle class in neoliberal China: Governing risk, life-building, and themed spaces*. Routledge.
- [53] Harges, J. (2016). *Law, immunization and the right to die*. Routledge.
- [54] Mavelli, L. (2017). Governing the resilience of neoliberalism through biopolitics. *European Journal of International Relations*, 23(3), 489–512.
- [55] Rose, N. (1996). Governing ‘advanced’ liberal democracies. In A. Barry, T. Osborne & N. Rose (Eds.), *Foucault and political reason* (pp. 37–64). Chicago University Press.
- [56] Brown, S., Shoveller, J., Chabot, C., & La Montagne, A. (2013). Risk, resistance and the neoliberal agenda: Young people, health and well-being in the UK, Canada and Australia. *Health, Risk & Society*, 15(4), 333–346.
- [57] Ryan, W. (2009). The art of savage discovery: How to blame the victim. In A. Leon-Guerrero & K. M. Zentgraf (Eds.), *Contemporary readings in social problem* (pp. 6–15). Sage Publications.
- [58] Butler, J., & Athanasiou, A. (2013). *Dispossession: The performative in the political*. Polity Press.
- [59] Bourgois, P. (2001). Culture of poverty. In N. J. Smelser & P. B. Baltes (Eds.), *International encyclopedia of the social & behavioral sciences* (pp. 11904–11907). Pergamon.
- [60] BBC. (2020, 22 March). Coronavirus: 188 of new Covid-19 cases found, the MoPH has urged people to stay at home. *BBC*. <https://www.bbc.com/thai/thailand-51992489> (In Thai).
- [61] Jaffe, R., & de Koning, A. (2016). *Introducing urban anthropology*. Routledge.
- [62] Yazici, B. (2013). Toward an anthropology of traffic: A ride through class hierarchies on Istanbul’s roadway. *Ethnos* 78(4), 515–542.
- [63] Rijal, B. (2020, April 20). *Walking becomes political during the pandemic*. <https://anthro-dendum.org/2020/04/30/walking-becomes-political-during-the-pandemic>.
- [64] Thairath Online. (2020b, April 19). Causes of why electric bills increase so high, Thais complain about fraudulent water meter bills making the Covid-19 crisis get worsen. *Thairath Online*. <https://www.thairath.co.th/news/local/bangkok/1824909>. (In Thai).

- [65] Lewis, O. (2012). The culture of poverty. In G. Gmelch, R. V. Kemper & W. P. Zenner (Eds.), *Urban life: Readings in the anthropology of the city* (pp. 175–184.). (5th Ed.). Waveland Press.
- [66] Goode, J. (2002). How urban ethnography counters myths about the poor. In G. Gmelch, R. V. Kemper & W. P. Zenner (Eds.), *Urban life: Readings in the anthropology of the city* (pp. 185–201). (5th Ed.). Waveland Press.
- [67] Small, M. L., Harding, D. J., & Lamont, M. (2010). Introduction: Reconsidering culture and poverty. *The Annals of the American Academy*, 629(1), 6–27. doi: 10.1177/0002716210362077.

ปัจจัยที่ส่งผลต่อความเครียดในการเลี้ยงดูบุตรของแม่วัยรุ่น
ที่ได้รับเงินอุดหนุนเพื่อการเลี้ยงดูเด็กแรกเกิดในจังหวัดพัทลุง
Factors Affecting the Stress of Raising Children of
Teen Mothers under the Child Support Grants in
Phatthalung Province

ยุพกรณ์ อภินันท์ดา^{1*} เกษตรชัย และหิเม² และฤทัยชนนี สิทธิชัย²
Yupaporn Apinanda^{1*}, Kasetchai Laeheem² and Ruthaichonanee Sittichai²

¹ นักศึกษาหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพัฒนามนุษย์และสังคม คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ สงขลา 90110

² รศ.ดร., คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ สงขลา 90110

³ รศ.ดร., คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ปัตตานี 94000

¹ Graduate Student of Master of Arts Program in Human and Social Development, Prince of Songkla University, Songkhla, 90110, Thailand

² Assoc. Prof. Dr., Faculty of Liberal Arts, Prince of Songkla University, Songkhla, 90110, Thailand

³ Assoc. Prof. Dr., Faculty of Humanities and Social Sciences, Prince of Songkla University, Pattani, 94000, Thailand

* Corresponding author: E-mail address: mai.mean@hotmail.com

(Received: August, 28, 2020; Revised: June 26, 2021; Accepted: July 12, 2021)

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อความเครียดในการเลี้ยงดูบุตรของแม่วัยรุ่นที่รับเงินอุดหนุนเพื่อการเลี้ยงดูเด็กแรกเกิดในจังหวัดพัทลุง ปี 2563 โดยเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง 220 คน เพื่อวิเคราะห์หาค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบเพียร์สัน และค่าสัมประสิทธิ์สหพันธ์พหุคูณเชิงเส้น ผลการวิจัยพบว่า แม่วัยรุ่นที่รับเงินอุดหนุนเพื่อการเลี้ยงดูเด็กแรกเกิดในจังหวัดพัทลุง มีพฤติกรรมความเครียดในระดับปานกลาง โดยปัจจัยที่ส่งผลต่อความเครียดในการเลี้ยงดูบุตรของแม่วัยรุ่นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ มีจำนวน 6 ตัว ได้แก่ ความรู้สึกเป็นภาระด้านการเงิน (x_2) ความรู้สึกเป็นภาระด้านสุขภาพ (x_4) และความรู้สึกไม่มีคุณค่าในตนเอง (x_5) ส่งผลต่อความเครียดของแม่วัยรุ่นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.001 การรับรู้ว่าการขาดสมรรถนะในการเลี้ยงดูบุตร (x_1) ส่งผลต่อความเครียดของแม่วัยรุ่นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 การขาดการสนับสนุนด้านอารมณ์ (x_7) และการขาดการสนับสนุนด้านการประเมินค่า (x_8) ส่งผลต่อความเครียดของแม่วัยรุ่นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 จึงควรสนับสนุนแม่วัยรุ่นในด้านเศรษฐกิจ สุขภาพ เสริมสร้างคุณค่าในตนเอง เพิ่มองค์ความรู้ และสนับสนุนด้านสังคม จะส่งผลให้ความเครียดของแม่วัยรุ่นลดน้อยลง

คำสำคัญ: ความเครียดในการเลี้ยงดูบุตร ปัจจัยด้านมารดา ปัจจัยด้านการสนับสนุน แม่วัยรุ่น

Abstract

The objectives of this study was to investigate the factors affecting the stress of bringing up children of teen moms under the Child Support Grants in Phatthalung Province in the year 2020. The data were collected from 220 sampling participants and analyzed with Pearson correlation and Multiple Regression. The research findings reveals that the level of stress of teen moms under the Child Support Grants was average There are six factors affecting the stress of raising children of teenage mothers, which were statistically significant. The three factors were feeling of financial burden (x_2), feeling of health problems (x_4), and feeling of lack of self-esteem (x_5). These three factors influenced the stress teen mothers statistically significantly at 0.001. Moreover, the feeling of no ability in bringing up children affected the teen mothers significantly at 0.01. No emotional support (x_7) and no evaluative support (x_8) also statistically affected teen mothers at 0.05. Therefore, supporting teenage mothers in terms of economy, health, self-worth, knowledge and social support. Doing this can reduce the stress of teenage mothers.

Keywords: Stress of Raising Children, Mother Factors, Support Factors, Teenage Mothers

บทนำ

เมื่อวัยรุ่นต้องก้าวมาสู่ความเป็นแม่ขณะที่ยังไม่มีความพร้อมส่งผลให้วิถีชีวิตบางส่วนขาดหายไป แม่วัยรุ่นบางคนไม่สามารถศึกษาต่อได้ ต้องออกจากโรงเรียนกลางคัน หรือหยุดพักการเรียน เพราะไม่สามารถทำบทบาทหน้าที่ในการเป็นแม่ควบคู่ไปกับการเรียนได้ และโอกาสที่จะกลับมาศึกษาต่อเป็นไปได้ยาก ทำให้แม่วัยรุ่นขาดโอกาสทางการศึกษา มีโอกาสทางอาชีพน้อยลง [1] การเปลี่ยนแปลงบทบาทหน้าที่จากเด็กไปสู่ความเป็นผู้ใหญ่ ต้องมีความรับผิดชอบเพิ่มมากขึ้น ทำให้แม่วัยรุ่นไม่สามารถปรับตัวได้ เกิดความเครียดตามมา ซึ่งความเครียดนี้ไม่ได้ส่งผลโดยตรงต่อแม่วัยรุ่นเท่านั้น แต่ยังส่งผลต่อการเลี้ยงดูบุตร และคุณภาพชีวิตของบุตรด้วย [2] นอกจากนี้ แม่ที่มีอายุน้อย มักมีอารมณ์ที่แปรปรวน ไม่คงที่ เนื่องจากแม่ที่เป็นวัยรุ่น ยังขาดวุฒิภาวะ ไม่เข้าใจถึงธรรมชาติของเด็ก แม่วัยรุ่นยังอาจจะมีจิตใจและอารมณ์ที่ไม่มั่นคงเพียงพอ ซึ่งอาจส่งผลต่อการกระทำความรุนแรงต่อเด็กได้อีกด้วย [3]

การเลี้ยงดูบุตรถือได้ว่า เป็นงานที่ทำหยาและสลับซับซ้อนอย่างมากที่สุดในบรรดางานทุกอย่าง อาจกล่าวได้ว่า ไม่มีงานใดสำคัญสำหรับสังคมมนุษย์เท่ากับการเลี้ยงดูบุตร [4] การเป็นพ่อแม่ที่ต้องมีหน้าที่เลี้ยงดูบุตรเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดความเครียดได้ ตามแนวคิดความเครียดของเป็นพ่อแม่ [5] อธิบายว่า ความเครียดในการเลี้ยงดูบุตรเป็นภาระหน้าที่และความรับผิดชอบที่มีความซับซ้อนมาก เพราะเป็นเรื่องความไม่สมดุลของความต้องการและการตอบสนองความต้องการ ความเครียดในการเลี้ยงดูบุตรเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ โดยเฉพาะแม่วัยรุ่นซึ่งมีอายุน้อย ประสบการณ์น้อย จะเกิดความเครียดได้ง่าย ความเครียดในการเลี้ยงดูบุตรของแม่วัยรุ่นมาจากปัจจัยหลัก 3 ด้าน ได้แก่ ปัจจัยด้านลักษณะของแม่ ปัจจัยด้านลักษณะของเด็ก และปัจจัยด้านการสนับสนุนจากสังคม สำหรับปัจจัยด้านลักษณะของแม่ที่เกี่ยวข้องกับความเครียดในการเลี้ยงดูบุตร ได้แก่ การรับรู้ว่า ขาดสมรรถนะในการเลี้ยงดูบุตร เป็นการรับรู้ถึงความสามารถของตนเองว่าจะสามารถทำกิจกรรมเป้าหมายสำเร็จหรือไม่ หากแม่มีการรับรู้ขาดสมรรถนะในการเลี้ยงดูบุตรสูงจะมีมีความเครียดสูง [6] มีรายงานการวิจัยพบว่า แม่ที่มีการรับรู้สมรรถนะแห่งตนสูงในการทำหน้าที่ จะมีความเครียดในการเลี้ยงดูบุตรระดับต่ำ [7] และการศึกษาในต่างประเทศพบว่า การรับรู้สมรรถนะแห่งตนเป็นปัจจัยที่สามารถทำนายความเครียดของมารดาที่มีบุตรวัยก่อนเรียนได้ดีที่สุด [8] นอกจากนี้ ความรู้สึกเป็นภาระ ไม่ว่าจะเป็นความรู้สึกเป็นภาระด้านการเงิน เนื่องจากการเลี้ยงดูเด็กมีค่าใช้จ่ายสูง ด้านกิจวัตรประจำวัน ซึ่งต้องเพิ่มภาระจากกิจวัตรประจำวันปกติ และด้านสุขภาพ เพราะต้องดูแลเด็กอย่างใกล้ชิด ทำให้มีเวลาพักผ่อนน้อยลง ร่างกายอ่อนล้า ความรู้สึกเหล่านี้เป็นปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดความเครียดในการเลี้ยงดูเด็กได้ง่าย แต่ทั้งนี้การดูแลเด็ก สามารถสร้างความรู้สึกเชิงบวกได้ เพราะการได้เห็นพัฒนาการตามช่วงวัยของเด็ก ทำให้ผู้เลี้ยงดู มีความสุข เกิดความรู้สึกมีคุณค่าต่อตนเองในการทำบทบาท หากความรู้สึกมีคุณค่าเพิ่มสูงขึ้น ความเครียดก็จะลดน้อยลง [9] นอกจากนี้ปัจจัยด้านการสนับสนุนจากสังคมเป็นอีกหนึ่งปัจจัยสำคัญที่ทำให้แม่วัยรุ่นมีความเครียดน้อยลง การที่แม่วัยรุ่นดูแลบุตรลำพังโดยไม่สามีสหรือญาติพี่น้องคนอื่นคอยช่วยดูแลบุตรเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดความเครียดได้ง่าย แต่แม่วัยรุ่นที่ได้รับการสนับสนุนจากสังคมที่มากเพียงพอจะสามารถดูแลบุตรได้ดีกว่า นอกจากนี้ยังพบว่า การสนับสนุนจากสังคมเป็นปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความเครียดในการเป็นมารดาที่ดีปัจจัยหนึ่ง [10]

จากสถิติข้อมูลผู้รับสิทธิตามโครงการเงินอุดหนุนเพื่อการเลี้ยงดูเด็กแรกเกิด สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดพัทลุง ตั้งแต่ปี 2558-2563 พบว่า แม่วัยรุ่นที่ขึ้นทะเบียนรับสิทธิตามโครงการ

มีจำนวน 696 คน ซึ่งเป็นกลุ่มที่มีความเปราะบาง เกิดความเครียดได้ง่าย และส่งผลต่อการเลี้ยงดูบุตร คำถามสำคัญคือ ปัจจัยใดที่มีความสัมพันธ์ต่อความเครียดในการเลี้ยงดูบุตรของแม่วัยรุ่น ในขณะที่ข้อมูลการรายงานสถานการณ์ทางสังคมจังหวัดพัทลุงพบว่า สถานการณ์ปัญหาเด็กที่ถูกทอดทิ้งให้อยู่กับปู่ตายาย เครือญาติ หรือผู้ถูกจ้างเลี้ยง ส่วนใหญ่เป็นเด็กที่คลอดจากแม่วัยรุ่น แม่วัยรุ่นหลายรายส่งเด็กเข้ารับการอุปการะในสถานสงเคราะห์ เนื่องจากไม่มีความพร้อมในการดูแล จึงเป็นประเด็นที่น่าสนใจว่า สิ่งใดที่เป็นความเครียดของแม่วัยรุ่นเหล่านี้ เพื่อเป็นการสนับสนุนให้เกิดการเลี้ยงดูบุตรอย่างมีคุณภาพ ปัจจัยเหล่านี้จะเป็นคำตอบในการกำหนดแนวทางสร้างภูมิคุ้มกันให้กับแม่วัยรุ่น และจะส่งผลต่อการพัฒนาเด็กปฐมวัย

การดำเนินโครงการเงินอุดหนุนเพื่อการเลี้ยงดูเด็กแรกเกิดทั่วประเทศ ในระยะเวลา 6 ปีที่ผ่านมา มีกลุ่มแม่วัยรุ่นที่เข้าสู่ระบบการช่วยเหลือของโครงการเพิ่มจำนวนมากขึ้นเรื่อยๆ จากการศึกษาและทบทวนวรรณกรรม ยังไม่ปรากฏว่า มีงานวิจัยที่ศึกษาเรื่องความเครียดในการเลี้ยงดูบุตรของแม่วัยรุ่นที่รับเงินอุดหนุนเพื่อการเลี้ยงดูเด็กแรกเกิด ในขณะที่ผลถึงความเครียดได้เนื่องจากต้องมีการเพิ่มขึ้น ซึ่งความเครียดไม่ได้ส่งผลโดยตรงต่อแม่วัยรุ่นอย่างเดียว แต่ยังส่งผลต่อการเลี้ยงดูบุตรด้วย [2] นอกจากนี้ แม่ที่อายุน้อยมักมีอารมณ์ที่แปรปรวนไม่คงที่ เนื่องจากแม่ที่เป็นวัยรุ่นอาจจะยังไม่เข้าใจถึงธรรมชาติของเด็กกว่า ทำให้ต้องร้องไห้ ทำให้ต้องมีปฏิกิริยาต่างๆ และแม่วัยรุ่นยังอยู่ในวัยเด็กที่ยังอาจจะไม่มีจิตใจและอารมณ์ที่มั่นคงในการเป็นผู้ใหญ่ที่เพียงพอ [3] ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาเกี่ยวกับปัจจัยที่ส่งผลต่อความเครียดในการเลี้ยงดูบุตรของแม่วัยรุ่นในพื้นที่จังหวัดพัทลุง เนื่องจากแม่วัยรุ่นที่รับเงินอุดหนุนเพื่อการเลี้ยงดูเด็กแรกเกิดในจังหวัดพัทลุง มักจะประสบความเครียด เข้าสู่ระบบการให้คำปรึกษาของสำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัด บ้านพักเด็กและครอบครัวจังหวัด องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และพบว่ามีเครียดในระดับสูง ส่งผลต่อการเลี้ยงดูบุตร บางรายมีการทอดทิ้งบุตร หรือส่งบุตรให้อยู่ในการดูแลของรัฐ หลายรายไม่สามารถกลับไปดูแลบุตรได้อีก และมีแม่วัยรุ่นที่มีระดับความเครียดสูงกระทำความรุนแรงต่อบุตร การศึกษาว่าแม่วัยรุ่นที่รับเงินอุดหนุนเพื่อการเลี้ยงดูเด็กแรกเกิดในจังหวัดพัทลุงมีความเครียดอยู่ในระดับใด ปัจจัยด้านลักษณะของมารดา ปัจจัยด้านลักษณะของเด็ก และปัจจัยด้านการสนับสนุนจากสังคมส่งผลต่อความเครียด ในการเลี้ยงดูบุตรหรือไม่ โดยผลจากการศึกษาในครั้งนี้จะสนับสนุนให้แม่วัยรุ่นมีกำลังใจในการเลี้ยงดูบุตร ป้องกันการทอดทิ้งบุตร เชื่อมโยงไปสู่การจัดสวัสดิการที่เหมาะสม และจะเป็นต้นแบบในการให้ความรู้ สร้างภูมิคุ้มกันให้แก่กลุ่มแม่วัยรุ่นที่กำลังตั้งครรถ์ เพื่อให้ก้าวผ่านภาวะวิกฤติ ลดความเสี่ยงในการทอดทิ้งบุตร และจะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งในการพัฒนาเด็กปฐมวัย ซึ่งจะนำไปสู่การจัดสวัสดิการที่เหมาะสมเพื่อให้แม่วัยรุ่นได้มีความพร้อมในการเลี้ยงดูบุตรอย่างมีคุณภาพมากยิ่งขึ้น

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยด้านลักษณะของมารดา ปัจจัยด้านลักษณะของเด็ก และปัจจัยด้านการสนับสนุนทางสังคมกับความเครียดของแม่วัยรุ่นที่รับเงินอุดหนุนเพื่อการเลี้ยงดูเด็กแรกเกิดในจังหวัดพัทลุง
2. เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อความเครียดในการเลี้ยงดูบุตรของแม่วัยรุ่นที่รับเงินอุดหนุนเพื่อการเลี้ยงดูเด็กแรกเกิดในจังหวัดพัทลุง

วิธีดำเนินการวิจัย

กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยในครั้งนี้ คือ แม่วัยรุ่นที่มีรับเงินอุดหนุนเพื่อการเลี้ยงดูเด็กแรกเกิดในจังหวัดพัทลุง ตั้งแต่ปี 2558 - 2563 มีจำนวนประมาณ 696 คน ซึ่งมีคุณสมบัติ ดังนี้

- (1) เป็นแม่ที่คลอดบุตรขณะอายุไม่เกิน 20 ปี บริบูรณ์
- (2) สามารถอ่านเขียน และสื่อสารภาษาไทยได้
- (3) ยินยอมและให้ความร่วมมือในการศึกษาวิจัยครั้งนี้

การกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่าง โดยการวิเคราะห์ตามแนวคิดของแฮร์ (Hair,2010) [11] ต้องมีขนาดอย่างน้อย 20 เท่าของตัวแปรที่ศึกษา ซึ่งการศึกษานี้มีตัวแปรทั้งหมด จำนวน 11 ตัวแปร ขนาดกลุ่มตัวอย่างจึงมีจำนวน 220 คน ซึ่งใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างอย่างง่ายโดยการหยิบสลากแบบไม่ใส่คืน จนได้ครบจำนวน 220 คน และมีการแบ่งกลุ่มตามอำเภอ จำนวน 11 อำเภอ ตามสัดส่วน อำเภอที่มีประชากรแม่วัยรุ่นมากเป็นอันดับ 1-3 อำเภอที่มีประชากรแม่วัยรุ่นมากเป็นอันดับ 4-7 อำเภอที่มีประชากรแม่วัยรุ่นมากเป็นอันดับ 8-11 ดังนี้

1. อำเภอที่มีประชากรแม่วัยรุ่นมากเป็นอันดับ 1-3	จำนวน 90 คน
2. อำเภอที่มีประชากรแม่วัยรุ่นมากเป็นอันดับ 4-7	จำนวน 75 คน
3. อำเภอที่มีประชากรแม่วัยรุ่นมากเป็นอันดับ 8-11	จำนวน 55 คน
	รวม 220 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลประกอบด้วย 5 ส่วน ได้แก่

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับมารดา

ประกอบด้วย อายุของแม่วัยรุ่น อายุของสามี สถานภาพสมรส ลักษณะครอบครัว ระดับการศึกษา ลักษณะการทำงาน รายได้ของครอบครัว ผู้ดูแลทารกเป็นหลัก ผู้ช่วยเลี้ยงดูทารก

ส่วนที่ 2 ความเครียดในการเลี้ยงดูบุตรของแม่วัยรุ่น

ผู้วิจัยได้ปรับและประยุกต์ใช้แบบสอบถามความเครียดในการเป็นบิดามารดาของสุภาณี ไกรกุล และคณะ (2552) [12] เพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์ความเครียดของมารดาวัยรุ่นในพื้นที่จังหวัดพัทลุง แบบสอบถามนี้ใช้วัดความเครียดในการเป็นมารดาแบบสอบถามแบ่งออกเป็น 3 ด้าน ได้แก่ ความไม่สบายใจของมารดา พฤติกรรมที่เกิดขึ้นระหว่างการเลี้ยงดูบุตร และทัศนคติต่อการเลี้ยงดูบุตร ซึ่งมีข้อคำถาม 36 ข้อ สำหรับงานวิจัยนี้ใช้ข้อคำถาม 15 ข้อ โดยใช้เป็นภาษาของผู้วิจัยเอง

ส่วนที่ 3 ปัจจัยด้านลักษณะของมารดา

1. การรับรู้สมรรถนะแห่งตน ผู้วิจัยปรับใช้แบบสอบถามของรอสส์ จี.เจ. (2557) [13]
2. ความรู้สึกเป็นภาระ
 - 2.1 ความรู้สึกเป็นภาระด้านการเงิน ผู้วิจัยได้จัดทำแบบสอบถามขึ้นเอง
 - 2.2 ความรู้สึกเป็นภาระด้านกิจวัตรประจำวัน ผู้วิจัยได้จัดทำแบบสอบถามขึ้นเอง
 - 2.3 ความรู้สึกเป็นภาระด้านสุขภาพ ผู้วิจัยได้จัดทำแบบสอบถามขึ้นเอง
3. ความรู้สึกมีคุณค่าต่อตนเองในการทำบทบาท ผู้วิจัยได้จัดทำแบบสอบถามขึ้นเอง

ส่วนที่ 4 ปัจจัยด้านลักษณะของเด็ก

ได้แก่ พื้นฐานทางอารมณ์ของเด็ก ผู้วิจัยปรับใช้แบบสอบถามพฤติกรรมอารมณ์ทารกของ นันทพร ปรากฏชื่อ และคณะ (2554) [14] ที่ปรับมาจากแนวคิดพัฒนาการทางอารมณ์ของ ซรูฟ (Sroufe, 1977) [15] โดยให้มารดาเป็นผู้ตอบ ซึ่งเป็นข้อคำถามที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมอารมณ์ของทารกที่แสดงออกในลักษณะต่างๆ มีทั้งหมด 3 ด้าน คือด้านการทำกิจวัตรประจำวัน ด้านการเล่น การเข้าสังคมกับเด็กอื่น ด้านการพบคนแปลกหน้าสถานที่แปลกใหม่ โดยปรับข้อคำถามให้สอดคล้องกับพัฒนาของเด็กในช่วงวัยแรกเกิดถึงหกปี

ส่วนที่ 5 ปัจจัยการสนับสนุนทางสังคม

ผู้วิจัยปรับใช้แบบสอบถามการสนับสนุนทางสังคมของ สุมัจฉา มานะชีวกุล และคณะ (2555) [16] ที่พัฒนาโดยใช้กรอบทฤษฎีการสนับสนุนทางสังคม ของเฮาส์ (House, 1981) [17] โดยปรับแบบสอบถามให้สอดคล้องกับการสนับสนุน ในพื้นที่จังหวัดแบบสอบถามนี้ ประกอบด้วย 4 ด้าน ดังนี้

1. การสนับสนุนทางด้านอารมณ์
2. การสนับสนุนด้านการประเมินค่า
3. การสนับสนุนทางด้านข้อมูลข่าวสาร
4. การสนับสนุนทางด้านแรงงานวัตถุ

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับมารดา ส่วนที่ 2-5 ผู้วิจัยได้พัฒนาหาคุณภาพเครื่องมือ โดยเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ คือ 1 มากที่สุด 2 มาก 3 ปานกลาง 4 น้อย และ 5 น้อยที่สุด ส่วนที่ 2 แบบสอบถามความเครียดในการเลี้ยงดูบุตรของแม่วัยรุ่น มีค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ .934 ส่วนที่ 3 ปัจจัยด้านลักษณะของมารดา แบบสอบถามการรับรู้ข่าวสารสมรรถนะในการเลี้ยงดูบุตร มีค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ .909 แบบสอบถามความรู้สึกเป็นภาระด้านการเงิน มีค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ .881 แบบสอบถามความรู้สึกเป็นภาระด้านกิจวัตรประจำวัน มีค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ .872 แบบสอบถามความรู้สึกเป็นภาระด้านสุขภาพ มีค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ .931 แบบสอบถามความรู้สึกไม่มีคุณค่าในตนเอง มีค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ .859 ส่วนที่ 4 ปัจจัยด้านลักษณะของเด็ก ได้แก่ แบบสอบถามพื้นฐานทางอารมณ์เดียวของบุตร มีค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ .933 ส่วนที่ 5 ปัจจัยการสนับสนุนทางสังคม ได้แก่ แบบสอบถามการขาดการสนับสนุนด้านอารมณ์ มีค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ .844 แบบสอบถามการขาดการสนับสนุนด้านการประเมินค่า มีค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ .802 แบบสอบถามการขาดการสนับสนุนด้านข้อมูลข่าวสาร มีค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ .801 แบบสอบถามการขาดการสนับสนุนด้านแรงงานวัตถุ มีค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ .831

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยมีหนังสือประสานไปยังองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่รับผิดชอบเป็นกลุ่มประชากรตัวอย่าง เพื่อแจ้งวันและเวลาในการเก็บข้อมูล และมีหนังสือขออนุญาตผู้นำชุมชนในการเก็บข้อมูล ลงพื้นที่ในการเก็บข้อมูล โดยการพูดคุยสร้างสัมพันธภาพ แนะนำการทำแบบสอบถาม ตรวจสอบแบบสอบถาม พร้อมสัมภาษณ์เพิ่มเติม โดยใช้นักสังคมสงเคราะห์ นักจิตวิทยา ของหน่วยงานสังกัดกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ในจังหวัดพัทลุง จำนวน 7 คน ซึ่งเป็นวิชาชีพที่มีทักษะในการสร้างสัมพันธภาพ การสัมภาษณ์ การรักษาความลับ ตามจรรยาบรรณแห่งวิชาชีพ ไม่ส่งผลกระทบต่อกลุ่มเป้าหมาย ใช้วิธีการประชุมชี้แจงวัตถุประสงค์ แนวทางการเก็บข้อมูล และความหมายของข้อคำถาม เพื่อความเข้าใจที่ตรงกันของผู้เก็บข้อมูล โดยใช้เวลาในการเก็บข้อมูลในพื้นที่ 11 อำเภอ 73 ตำบล ระยะเวลาในการเก็บข้อมูล ประมาณ 1 เดือน

การวิเคราะห์ข้อมูล

วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้คอมพิวเตอร์โปรแกรมอาร์ (R Program) เพื่อวิเคราะห์หาข้อมูลภาคบรรยาย โดยการหาค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ยเลขคณิต และค่าส่วนเบี่ยงเบน มาตรฐาน และวิเคราะห์หาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยด้านลักษณะของมารดา ปัจจัยด้านลักษณะของเด็ก และปัจจัยด้านการสนับสนุนจากสังคมกับความเครียดในการเลี้ยงดูบุตรของแม่วัยรุ่น โดยการหาค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน (Pearson Product Moment Correlation Coefficient) และวิเคราะห์หาค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์พหุคูณ (Multiple Correlation)

ผลการวิจัย

ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง

1. กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้เป็นแม่วัยรุ่นที่มีอายุเฉลี่ย 20.24 ปี ซึ่งมีอายุน้อยที่สุด 16 ปี และอายุมากที่สุด 24 ปี ในขณะที่สามีของกลุ่มตัวอย่างมีอายุเฉลี่ย 25.13 ซึ่งมีอายุน้อยที่สุด 15 ปี อายุมากที่สุด 48 ปี นอกจากนี้กลุ่มตัวอย่างมีสถานภาพสมรสอยู่ด้วยกันมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 69.55 รองลงมา คือ แยกกันอยู่ คิดเป็นร้อยละ 26.36 เป็นหม้าย คิดเป็นร้อยละ 2.27 และหย่าร้าง คิดเป็นร้อยละ 1.82 ตามลำดับ กลุ่มตัวอย่างที่อาศัยอยู่ในครอบครัวเดี่ยวมากกว่าครอบครัวขยาย โดยอาศัยอยู่ในครอบครัวเดี่ยว คิดเป็นร้อยละ 56.36 และอาศัยอยู่ในครอบครัวขยาย คิดเป็น ร้อยละ 43.64 กลุ่มตัวอย่างที่ประกอบอาชีพรับจ้างมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 55.00 รองลงมาคือ ว่างาน ค่าขาย เกษตรกร ข้าราชการ/ลูกจ้าง และนักศึกษา คิดเป็นร้อยละ 22.27 10.45 7.27 3.18 และ 1.82 ตามลำดับ สำหรับรายได้ของกลุ่มตัวอย่างพบว่า กลุ่มตัวอย่างมีรายได้ 5,000 – 10,000 บาท มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 47.73 รองลงมาคือ มีรายได้ต่ำกว่า 5,000 บาท 10,001-15,000 บาท และ 15,001 บาทขึ้นไป คิดเป็นร้อยละ 45.00 6.82 และ 0.45 ตามลำดับ และกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ดูแลบุตรด้วยตนเองมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 86.36 รองลงมา คือ ผู้อื่น คิดเป็นร้อยละ 7.3 มารดาของตนเอง คิดเป็นร้อยละ 5.4 และยายของตนเอง คิดเป็นร้อยละ 0.9 ตามลำดับ

2. แม่วัยรุ่นที่รับเงินอุดหนุนเพื่อการเลี้ยงดูเด็กแรกเกิดในจังหวัดพัทลุงมีความเครียดอยู่ในระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 2.74) จากการวิเคราะห์ปัจจัยด้านลักษณะของมารดา พบว่าแม่วัยรุ่นที่รับเงินอุดหนุนเพื่อการเลี้ยงดูเด็กแรกเกิดในจังหวัดพัทลุงมีความรู้สึกเป็นภาระด้านกิจวัตรประจำวัน (x_3) สูงที่สุด ซึ่งอยู่ในระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.77) รองลงมา คือ ความรู้สึกเป็นภาระด้านสุขภาพ (x_4) ความรู้สึกไม่มีความมั่นใจในตนเอง (x_5) การรับรู้ข่าวสารสมรรถนะ ในการเลี้ยงดูบุตร(x_1) และความรู้สึกเป็นภาระด้านการเงิน (x_2) ซึ่งอยู่ในระดับปานกลางทั้ง 4 ตัวแปร โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.52, 3.11, 2.88 และ 2.86 ตามลำดับ ปัจจัยด้านลักษณะของเด็กพบว่า แม่วัยรุ่นมีความเครียดเนื่องจากอารมณ์ฉุนเฉียวของบุตรอยู่ในระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.17) และปัจจัยด้านการสนับสนุนจากสังคมพบว่า แม่วัยรุ่นขาดการสนับสนุนทางด้านข้อมูลข่าวสารสูงที่สุด ซึ่งอยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.65) รองลงมาคือ การขาดการสนับสนุนด้านแรงงาน วัตถุ อยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.64) การขาดการสนับสนุนด้านการประเมินค่า และการขาดการสนับสนุนด้านอารมณ์ อยู่ในระดับกลางทั้ง 2 ตัวแปร โดยมีค่าเฉลี่ย 3.49 และ 3.33 ตามลำดับ ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ค่าเฉลี่ยส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของตัวแปรเกณฑ์และตัวพยากรณ์

ตัวแปร	Mean	S.D.	ระดับ
ตัวแปรเกณฑ์			
ความเครียดในการเลี้ยงดูบุตรของแม่วัยรุ่น	2.74	0.42	ปานกลาง
ปัจจัยด้านลักษณะของมารดา			
การรับรู้ว่าคุณสมบัติในการเลี้ยงดูบุตร	2.88	0.73	ปานกลาง
ความรู้สึกเป็นภาระด้านการเงิน	2.86	0.66	ปานกลาง
ความรู้สึกเป็นภาระด้านกิจวัตรประจำวัน	3.77	0.77	ปานกลาง
ความรู้สึกเป็นภาระด้านสุขภาพ	3.52	0.69	ปานกลาง
ความรู้สึกไม่มีคุณค่าในตนเอง	3.11	0.89	ปานกลาง
ปัจจัยด้านลักษณะของเด็ก			
พื้นฐานทางอารมณ์เฉื่อยชาของบุตร	3.17	0.72	ปานกลาง
ปัจจัยด้านการสนับสนุนจากสังคม			
การขาดการสนับสนุนด้านอารมณ์	3.33	0.70	ปานกลาง
การขาดการสนับสนุนด้านการประเมินค่า	3.49	0.58	ปานกลาง
การขาดการสนับสนุนทางด้านข้อมูลข่าวสาร	3.65	0.56	มาก
การขาดการสนับสนุนด้านแรงงานวัตถุ	3.64	0.59	มาก

3. ความรู้สึกเป็นภาระด้านการเงิน(x_2) ความรู้สึกเป็นภาระด้านสุขภาพ(x_4) และความรู้สึกไม่มีคุณค่าในตนเอง (x_5) มีความสัมพันธ์ทางบวกกับความเครียดในการเลี้ยงดูบุตรของแม่วัยรุ่นที่รับเงินอุดหนุนเพื่อการเลี้ยงดูเด็กแรกเกิด ในจังหวัดพัทลุงอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001 ($r = 0.240, 0.270, 0.225, 95\%$ Confidence Interval = 0.112, 0.361/0.125, 0.427/0.095, 0.347 ตามลำดับ) ส่วนการรับรู้ว่าคุณสมบัติในการเลี้ยงดูบุตร (x_1) และความรู้สึกเป็นภาระด้านกิจวัตรประจำวัน (x_3) ไม่มีความสัมพันธ์ทางบวกกับความเครียดในการเลี้ยงดูบุตรของแม่วัยรุ่นที่รับเงินอุดหนุนเพื่อการเลี้ยงดูเด็กแรกเกิดในจังหวัดพัทลุง ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยด้านลักษณะของมารดากับความเครียดในการเลี้ยงดูบุตรของแม่วัยรุ่น

ปัจจัยด้านลักษณะของมารดา	r	p-value	95% Confidence Interval
การรับรู้ว่าคุณสมบัติในการเลี้ยงดูบุตร (x_1)	0.214	0.0001	0.084, 0.337
ความรู้สึกเป็นภาระด้านการเงิน (x_2)	0.240	0.000	0.112, 0.361
ความรู้สึกเป็นภาระด้านกิจวัตรประจำวัน (x_3)	0.021	0.752	-0.111, 0.153
ความรู้สึกเป็นภาระด้านสุขภาพ (x_4)	0.270	0.000	0.125, 0.427
ความรู้สึกไม่มีคุณค่าในตนเอง (x_5)	0.225	0.000	0.095, 0.347

4. พื้นฐานทางอารมณ์ของบุตรไม่มีความสัมพันธ์ทางบวกกับพฤติกรรมความเครียดในการเลี้ยงดูบุตรของแม่วัยรุ่นที่รับเงินอุดหนุนเพื่อการเลี้ยงดูเด็กแรกเกิดในจังหวัดพัทลุง โดยมีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ เท่ากับ 0.060 (95% Confidence Interval = -0.072, 0.191) ดังตารางที่ 3

ตารางที่ 3 ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยด้านลักษณะของเด็กกับความเครียดในการเลี้ยงดูบุตรของแม่วัยรุ่น

ปัจจัยด้านลักษณะของเด็ก	r	p-value	95% Confidence Interval
พื้นฐานทางอารมณ์ของบุตร (x_6)	0.060	0.372	-0.072, 0.191

5. ปัจจัยด้านการสนับสนุนจากสังคมทั้ง 4 ตัวแปรไม่มีความสัมพันธ์ทางบวกกับพฤติกรรมความเครียดในการเลี้ยงดูบุตรของแม่วัยรุ่นที่รับเงินอุดหนุนเพื่อการเลี้ยงดูเด็กแรกเกิดในจังหวัดพัทลุง โดยการขาดการสนับสนุนด้านอารมณ์ (x_7) มีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ เท่ากับ 0.137 (95% Confidence Interval = 0.005, 0.264) การขาดการสนับสนุนด้านการประเมินค่า (x_8) มีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ เท่ากับ 0.135 (95% Confidence Interval = -0.003, 0.262) การขาดการสนับสนุนทางด้านข้อมูลข่าวสาร (x_9) มีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ เท่ากับ 0.051 (95% Confidence Interval = -0.081, 0.182) และการขาดการสนับสนุนด้านแรงงานวัตถุ (x_{10}) มีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ เท่ากับ -0.059 (95% Confidence Interval = -0.189, 0.074) ดังตารางที่ 4

ตารางที่ 4 ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยด้านการสนับสนุนจากสังคมกับความเครียดในการเลี้ยงดูบุตรของแม่วัยรุ่น

ปัจจัยด้านการสนับสนุนจากสังคม	r	p-value	95% Confidence Interval
การขาดการสนับสนุนด้านอารมณ์ (x_7)	0.137	0.042	0.005, 0.264
การขาดการสนับสนุนด้านการประเมินค่า (x_8)	0.135	0.045	0.003, 0.262
การขาดการสนับสนุนทางด้านข้อมูลข่าวสาร (x_9)	0.051	0.447	-0.081, 0.182
การขาดการสนับสนุนด้านแรงงานวัตถุ (x_{10})	-0.059	0.386	-0.189, 0.074

6. รูปแบบสุดท้ายของปัจจัยที่ส่งผลต่อความเครียดในการเลี้ยงดูบุตรของแม่วัยรุ่นที่รับเงินอุดหนุนเพื่อการเลี้ยงดูเด็กแรกเกิดในจังหวัดพัทลุง โดยวิธีการนำตัวแปรออกจากรูปแบบ (Backward Method) พบว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อความเครียดในการเลี้ยงดูบุตรของแม่วัยรุ่นที่รับเงินอุดหนุนเพื่อการเลี้ยงดูเด็กแรกเกิดในจังหวัดพัทลุงอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001 มีทั้งหมด 3 ตัวแปร คือ ความรู้สึกเป็นภาระด้านการเงิน ความรู้สึกเป็นภาระด้านสุขภาพ และความรู้สึกไม่มีคุณค่าในตนเอง โดยความรู้สึกเป็นภาระด้านการเงินส่งผลต่อความเครียดในการเลี้ยงดูบุตรของแม่วัยรุ่นที่รับเงินอุดหนุนเพื่อการเลี้ยงดูเด็กแรกเกิดในจังหวัดพัทลุงอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001 และความรู้สึกเป็นภาระด้านสุขภาพและความรู้สึกไม่มีคุณค่าในตนเองส่งผลต่อความเครียดในการเลี้ยงดูบุตรของแม่วัยรุ่นที่รับเงินอุดหนุนเพื่อการเลี้ยงดูเด็กแรกเกิดในจังหวัดพัทลุงอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 โดยตัวพยากรณ์ที่มีความสัมพันธ์กับความเครียดในการเลี้ยงดูบุตรสูงที่สุด คือ ความรู้สึกเป็นภาระด้านการเงิน (x_2) และตัวพยากรณ์ที่มีความสัมพันธ์กับความเครียดในการเลี้ยงดูบุตรต่ำที่สุด คือ ความรู้สึกไม่มีคุณค่าในตนเอง (x_5) รายละเอียด ดังตารางที่ 5

ตารางที่ 5 รูปแบบสุดท้ายของปัจจัยที่ส่งผลต่อความเครียดในการเลี้ยงดูบุตรของแม่วัยรุ่น

ปัจจัย	Estimate	Std. Error	t-value	p-value
ค่าคงที่	2.343	0.174	13.500***	0.000
ความรู้สึกรู้สึกเป็นภาระด้านการเงิน (x_2)	0.193	0.044	4.354***	0.000
ความรู้สึกรู้สึกเป็นภาระด้านสุขภาพ (x_4)	0.172	0.041	4.109**	0.002
ความรู้สึกรู้สึกไม่มีคุณค่าในตนเอง (x_5)	0.093	0.030	3.109**	0.003
Residual standard error = 0.3941 Degree of freedom = 216				
Multiple R ² = 0.1336		Adjusted R ² = 0.1216		
F-statistic = 11.1014		p-value = .000		

อภิปรายผลการวิจัย

จากผลการวิจัย เรื่อง ปัจจัยที่ส่งผลต่อความเครียดในการเลี้ยงดูบุตรของแม่วัยรุ่นที่รับเงินอุดหนุนเพื่อการเลี้ยงดูเด็กแรกเกิดในจังหวัดพัทลุง ผู้วิจัยได้ข้อค้นพบที่สำคัญว่า ตัวแปรที่ส่งผลต่อความเครียดในการเลี้ยงดูบุตรของแม่วัยรุ่นที่รับเงินอุดหนุนเพื่อการเลี้ยงดูเด็กแรกเกิดในจังหวัดพัทลุง มี 3 ตัว คือ ความรู้สึกเป็นภาระด้านการเงิน (x_2) ความรู้สึกเป็นภาระด้านสุขภาพ (x_4) และความรู้สึกรู้สึกไม่มีคุณค่าในตนเอง (x_5) ซึ่งตัวแปรที่มีความสัมพันธ์กับความเครียดในการเลี้ยงดูบุตรของแม่วัยรุ่นสูงที่สุด คือ ความรู้สึกเป็นภาระด้านการเงิน เพราะแม่วัยรุ่นที่รู้สึกว่าการเงินต้องจ่ายอย่างสิ้นเปลืองในการเลี้ยงดูบุตร มีภาวะการเงินตึงเครียด รู้สึกว่าการเลี้ยงดูบุตร ทำให้ภาระทางการเงินสูงขึ้น แม่วัยรุ่นกลุ่มนี้จึงมีความเครียดสูง ทำให้ไม่สามารถเลี้ยงดูบุตรได้อย่างมีประสิทธิภาพ ในขณะที่แม่วัยรุ่นที่มองว่าการเลี้ยงดูบุตรจำเป็นต้องมีค่าใช้จ่าย เป็นเรื่องปกติ ไม่ได้เป็นภาระต่อตนเอง แม่วัยรุ่นกลุ่มนี้จึงมีความเครียดลดลง และทำให้สามารถเลี้ยงดูบุตรได้อย่างเหมาะสมมากขึ้น ตามแนวคิดของ George and Dwyther [11] ให้ความหมายว่า ความรู้สึกเป็นภาระ เป็นความยากลำบากหรือเป็นสิ่งรบกวนสุขภาพร่างกาย จิตใจ อารมณ์ เศรษฐกิจ และสังคมของบุคคล ทำให้เกิดความเครียด และไม่สามารถทำหน้าที่ได้อย่างปกติ ซึ่งผลการวิจัยของของสุธรรม นันทมงคลชัย และคณะ [12] พบว่า ผู้สูงอายุหญิงที่เลี้ยงหลาน ประสบความเครียด เนื่องจากต้องรับภาระค่าใช้จ่ายในการเลี้ยงดูหลาน ซึ่งมีค่าใช้จ่ายในหลาย ๆ ด้าน โดยพ่อแม่ของเด็กไม่ได้ทำหน้าที่ในการส่งเสียเลี้ยงดู ทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกว่าเป็นภาระทางการเงินเพิ่มมากขึ้น ความรู้สึกเป็นภาระทางการเงินจึงส่งผลให้เกิดความเครียดของผู้สูงอายุ และผลการวิจัยของวิวรรณ คล้ายคลึง และคณะ [9] พบว่า ปัจจัยความรู้สึกรู้สึกเป็นภาระด้านการเงิน มีความสัมพันธ์ทางบวกกับความเครียด ในการทำบทบาทแม่ของย่า / ยายที่เลี้ยงดูหลานวัยขวบปีแรกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($r=.249$, $p<.05$) ซึ่งผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่า ความรู้สึกเป็นภาระด้านการเงิน ทำให้ย่า/ยาย เกิดความเครียดในการทำบทบาทได้ ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ ดวงหทัย ยอดทอง และคณะ [13]

นอกจากนี้ จากการศึกษาของชุดาณัฐ ขุนเพชร [14] ยังพบว่า แม่วัยรุ่นส่วนใหญ่เกิดจากการตั้งครรภ์ไม่พร้อม ไม่ได้มีการวางแผน จึงมักสูญเสียโอกาสทางการศึกษา และโอกาสในการประกอบอาชีพที่ดี ทำให้มีรายได้ไม่แน่นอน ส่งผลให้ครอบครัวแม่วัยรุ่นมีรายได้ไม่เพียงพอกับรายจ่าย บางรายเกิดปัญหาการไม่มีอาชีพ หรือประกอบอาชีพในระดับใช้แรงงาน แม่วัยรุ่นส่วนใหญ่มีฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมต่ำ

การรับภาระค่าใช้จ่าย เป็นความรับผิดชอบต่อการใช้จ่ายที่เพิ่มขึ้น โดยเฉพาะของใช้ที่จำเป็นสำหรับการเลี้ยงดูบุตร ก่อนมีบุตร แม่วัยรุ่นมีค่าใช้จ่ายเพียงเล็กน้อย สำหรับทำกิจกรรมเพื่อดำรงชีวิตประจำวันของตนเอง ซึ่งได้รับจากพ่อแม่ โดยไม่ต้องรับผิดชอบค่าใช้จ่ายภายในบ้าน แต่ภายหลังการมีบุตร แม่วัยรุ่นต้องรับภาระค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้น เพื่อซื้อของใช้สำหรับการเลี้ยงดูบุตร ได้แก่ ผ้าอ้อมสำเร็จรูป นมผง อาหาร ซึ่งนอกจากการซื้อของใช้สำหรับการเลี้ยงดูบุตรแล้ว ต้องรับภาระค่าใช้จ่ายที่จำเป็นภายในบ้าน ซึ่งครอบครัวแม่วัยรุ่นส่วนใหญ่ต้องรับภาระค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้น ทั้งที่รายได้ครอบครัวเท่าเดิม ทำให้แม่วัยรุ่นต้องใช้จ่ายอย่างประหยัด โดยไม่ได้ใช้จ่ายในส่วนของตนเอง เพื่อเก็บไว้ให้บุตร ปัญหาเศรษฐกิจจึงเป็นอุปสรรคสำคัญในการดำเนินชีวิตของแม่วัยรุ่น ทำให้แม่วัยรุ่นเกิดความเครียด ปัญหาหลัก คือ ปัญหาการเงิน เพราะยังไม่ได้ทำงาน ไม่มีรายได้ ไม่มีเงินเลี้ยงดูลูกและตนเอง เพราะแม่วัยรุ่นส่วนใหญ่ เรียนไม่จบ ไม่มีงานทำ ไม่มีรายได้ ไม่มีเงินพอที่จะเลี้ยงลูกได้ ไม่สามารถหาเงินเลี้ยงชีพตนเองได้อย่างเพียงพอ ปัญหาทางการเงินของแม่วัยรุ่นที่ทะเลาะบุตร ไม่สามารถเลี้ยงดูลูกได้อย่างเต็มที่ เพราะยังไม่มีวุฒิภาวะ ไม่มีความรู้ ไม่พร้อม ไม่มีเงินเพียงพอสำหรับเป็นค่าใช้จ่ายในการเลี้ยงดู

วัยรุ่นเป็นช่วงวัยที่อยู่ในระหว่างการศึกษาล่าเรียน ค่าใช้จ่ายในการดำเนินชีวิตเกือบทั้งหมดขึ้นอยู่กับบิดามารดาหรือผู้ปกครอง มีวัยรุ่นจำนวนน้อยที่มีงานทำอย่างมั่นคง และสามารถเลี้ยงดูตนเองและบุตรได้ การตั้งครรภ์ในวัยรุ่นเป็นการเพิ่มค่าใช้จ่ายให้กับครอบครัวแม่วัยรุ่น โดยเฉพาะแม่วัยรุ่นที่ไม่มีคู่ครอง หรือมีคู่ครอง แต่คู่ครองไม่มีรายได้จากการประกอบอาชีพ ครอบครัวที่มีฐานะทางการเงินไม่ดีจะได้รับผลกระทบอย่างมาก เพราะขาดรายได้จากการหยุดงานของคนในครอบครัวที่ต้องเข้ามาช่วยดูแลแม่วัยรุ่นและบุตรทั้งในระยะคลอด และหลังคลอด รวมทั้ง รายจ่ายที่เพิ่มขึ้นเพื่อการเลี้ยงดูบุตร และค่าใช้จ่ายของแม่สามีแม่วัยรุ่นที่ไม่มีงานทำ จากการศึกษาของเฉลิมศรี อานก้าง [15] พบว่า เกิดการสูญเสียรายได้ของคนในครอบครัวเนื่องจากบางครอบครัวต้องออกจากงานมาดูแลแม่วัยรุ่นและบุตร ทำให้เกิดการสูญเสียรายได้ของคนในครอบครัว และเป็นการเพิ่มค่าใช้จ่าย แต่ค่าใช้จ่ายอาจจะลดลง ถ้าสามีแม่วัยรุ่นช่วยจ่ายค่าเลี้ยงดู และการศึกษาของนัยนา ปาระมี [16] พบว่า ร้อยละ 50 รายได้ของสามีและแม่วัยรุ่นน้อยกว่า 4,000 บาทต่อเดือน แม่วัยรุ่นมี เศรษฐฐานะและการศึกษาดำกว่าแม่วัยรุ่นผู้ใหญ่ แม่วัยรุ่นไม่สามารถช่วยเหลือตนเองได้ ทำให้ต้องได้รับการช่วยเหลือจากรัฐบาลมากกว่าแม่วัยรุ่นผู้ใหญ่ เช่นเดียวกับการศึกษาของอัญชลี เหมชะญาติ [17] พบว่า แม่วัยรุ่นต้องการความช่วยเหลือด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะโอกาสที่ดีในการประกอบอาชีพ การไม่มีอาชีพและรายได้เป็นของตนเอง ทำให้แม่วัยรุ่นต้องการการสนับสนุนด้านค่าใช้จ่ายส่วนของตนเองและบุตร เพื่อลดความลำบากใจในการขอเงินจากคนในครอบครัว เพราะหลายครอบครัวมีปัญหาเศรษฐกิจ และนำไปสู่ความเครียด

การศึกษาของณิชา บุรณสิงห์ [18] พบว่า ปัญหาการทอดทิ้งเด็ก คือ การขาดความรู้ความเข้าใจในเรื่องของการมีบุตร เมื่อมีบุตรแล้ว ไม่สามารถระคับประคองการดูแลบุตรได้ตลอดรอดฝั่ง เนื่องจากปัจจัยหลาย ๆ อย่างยังขาดความพร้อม โดยเฉพาะฐานะทางการเงิน ครอบครัวมีฐานะยากจนเกินกว่าที่จะดูแลเด็ก กล่าวคือ ปัญหาความยากจนในสังคมมีผลกระทบทำให้เกิดการทอดทิ้งเด็ก เมื่อผู้ดูแลเด็กเกิดความเครียดจากปัญหาทางการเงิน ทำให้มองว่า เด็กเป็นภาระของครอบครัว ทำให้ค่าใช้จ่ายสูงขึ้น หลายรายเมื่อเกิดความเครียดมองไม่เห็นทางออก จึงตัดสินใจทอดทิ้งเด็ก ทั้งในที่สาธารณะ หรือการยินยอมมอบเด็กให้อยู่ในความอุปการะของสถานสงเคราะห์ ซึ่งเป็นหน่วยงานของรัฐ

จะเห็นได้ว่า ความรู้สึกเป็นภาระด้านการเงิน ทำให้แม่วัยรุ่นเกิดความเครียด และหากไม่สามารถจัดการกับความเครียดที่เกิดขึ้นได้ ก็อาจเกิดผลต่อสุขภาพกาย สุขภาพจิต และสิ่งสำคัญคือ จะส่งผลโดยตรงต่อการเลี้ยงดูบุตร แม่วัยรุ่นที่มีความเครียด มักโมโห ควบคุมอารมณ์ไม่ได้ ใช้ความรุนแรงต่อบุตร เช่น การทุบตี การใช้คำหยาบคาย หรือเลี้ยงดูไม่เหมาะสม และบางรายเมื่อมีความเครียดสูง อาจมีภาวะซึมเศร้า ปลอยปละเลเยบุตร ไม่สนใจดูแลบุตร หรืออาจรุนแรงถึงขั้นทอดทิ้งบุตร ความเครียดที่เกิดขึ้น ไม่เพียงส่งผลต่อตัวแม่วัยรุ่นเท่านั้น แต่ยังส่งผลต่อพัฒนาการและคุณภาพชีวิตของบุตรอีกด้วย

สรุปและการอภิปรายผล

1. ข้อเสนอแนะที่ได้จากการวิจัย

1) จากผลการศึกษาในครั้งนี้พบว่า ความเครียดในการเลี้ยงดูบุตรของแม่วัยรุ่นอยู่ในระดับปานกลาง ซึ่งการสนับสนุนทางสังคม จะช่วยลดความเครียดลงได้ ดังนั้นควรสนับสนุนให้ครอบครัว ซึ่งเป็นสถาบันหลักที่ใกล้ชิดแม่วัยรุ่น เป็นบุคคลที่สามารถให้คำปรึกษาแนะนำ เอาใจใส่แม่วัยรุ่นเมื่อประสบปัญหา การทำงานกับครอบครัวแม่วัยรุ่น ให้สมาชิกในครอบครัวได้มีโอกาสสะท้อนความรู้สึกระหว่างกัน ไม่ว่าจะเป็นสามี หรือบุคคลอื่น ๆ ในครอบครัว สนับสนุนให้อาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (อพม.) เป็นเครือข่ายอาสาสมัคร จัดกิจกรรมให้แก่ครอบครัวแม่วัยรุ่น เพื่อเรียนรู้บทบาทหน้าที่ในการสนับสนุนกำลังใจซึ่งกันและกัน โดยผลักดันโครงการเข้าสู่ยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัด จัดระบบการให้คำปรึกษาแนะนำแบบครอบครัวบำบัด หน่วยงานที่มีภารกิจเกี่ยวข้อง ควรจัดโปรแกรมส่งเสริมให้แม่วัยรุ่นสามารถจัดการกับความเครียดได้อย่างเหมาะสม สมาชิกในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นหน่วยระดับพื้นที่ที่สามารถประเมินความเครียดและส่งต่อให้กับหน่วยงานสาธารณสุขกรณีแม่วัยรุ่นมีความเครียดที่สูงขึ้น

2) จากผลการวิจัยครั้งนี้พบว่า ความรู้สึกเป็นภาระด้านการเงิน มีความสัมพันธ์กับความเครียดในการเลี้ยงดูบุตรของแม่วัยรุ่นในระดับปานกลาง จึงควรมีกิจกรรมเพื่อลดภาระด้านการเงิน ได้แก่ กิจกรรมส่งเสริมอาชีพเสริม เพิ่มรายได้ให้กับครอบครัวแม่วัยรุ่น เพื่อลดค่าใช้จ่ายในครัวเรือน เช่น การสนับสนุนทุนประกอบอาชีพ หรือวัสดุในการประกอบอาชีพ ให้ความรู้ในการจ่ายเงิน การออมเงิน และแม่วัยรุ่นส่วนใหญ่มีข้อจำกัดด้านอาชีพ เนื่องจากต้องดูแลบุตร ไม่สามารถทำงานนอกบ้านได้ จึงควรสนับสนุนการรับงานมาทำที่บ้าน จะเป็นแนวทางเพิ่มรายได้อีกทางหนึ่ง โดยการประสานหน่วยงานในสังกัดกระทรวงแรงงาน การจัดระบบสวัสดิการให้แก่แม่วัยรุ่น โดยคัดกรองแม่วัยรุ่นเฉพาะราย จัดลำดับครอบครัวที่ประสบปัญหาด้านการเงิน การส่งต่อฝึกอาชีพในสถานฝึกอาชีพสตรี กรณีแม่วัยรุ่นมีความสนใจในการฝึกอาชีพ และสะท้อนปัญหาให้กรมกิจการเด็กและเยาวชน ในฐานะผู้รับผิดชอบโครงการเงินอุดหนุนเพื่อการเลี้ยงดูเด็กแรกเกิด ปรับระบบการช่วยเหลือที่มีความต่อเนื่อง และขับเคลื่อนในการจัดสรรงบประมาณเพื่อการดำรงชีพที่ยั่งยืนมากกว่า การช่วยเหลือเฉพาะหน้า รวมทั้งควรให้โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล เป็นหน่วยในการคัดกรองแม่วัยรุ่นที่มีปัญหาสุขภาพ เพื่อเฝ้าระวังจิตใจก่อนจะมีความเครียดเพิ่มมากขึ้น นำเสนอผลการวิจัยต่อที่ประชุมคณะกรรมการคุ้มครองเด็กจังหวัด คณะอนุกรรมการป้องกันและแก้ไขปัญหาการตั้งครรภ์ในวัยรุ่น เพื่อให้เกิดการขับเคลื่อนในมิติเชิงสุขภาพและให้บ้านพักเด็กและครอบครัวจังหวัด กำหนดเป็นมาตรการในการเฝ้าระวังแม่วัยรุ่นที่เข้ารับการคุ้มครองสวัสดิภาพ ในขั้นตอนเตรียมความพร้อมก่อนกลับสู่ครอบครัว

3) สำหรับในประเด็นสุขภาพกาย สุขภาพจิต และการสร้างคุณค่าในตนเอง ควรสนับสนุนให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ของแม่วัยรุ่น ร่วมกับสำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์

จังหวัด สำนักงานสาธารณสุขจังหวัด และบ้านพักเด็กและครอบครัวจังหวัดมีการจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมคุณค่าของตนเองให้แก่แม่วัยรุ่นอย่างต่อเนื่อง มีระบบการให้คำปรึกษาแนะนำที่เข้าถึงง่าย เพื่อคลี่คลายความเครียดได้อย่างรวดเร็ว และผลักดันให้โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลเป็นหน่วยติดตามสุขภาพของแม่วัยรุ่นอย่างใกล้ชิด คัดกรอง และประเมินส่งต่อเพื่อป้องกันการเกิดปัญหาต่อภาวะสุขภาพกายสุขภาพจิตที่รุนแรงขึ้น

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรมีการศึกษาเพื่อพัฒนาโปรแกรมเฉพาะสำหรับแม่วัยรุ่นในการจัดการกับความเครียด โดยเป็นโปรแกรมที่เน้นการส่งเสริมสมรรถนะ ลดความรู้สึกเป็นภาระ สร้างคุณค่าในตนเอง และเสริมการสนับสนุนทางสังคมให้แก่แม่วัยรุ่นและครอบครัว

2.2 เนื่องจากในการวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาเฉพาะกลุ่มแม่วัยรุ่นที่รับเงินอุดหนุนเพื่อการเลี้ยงดูเด็กแรกเกิด ซึ่งมีแม่วัยรุ่นที่อยู่นอกระบบโครงการดังกล่าว จึงควรมีการศึกษาความเครียดในแม่วัยรุ่นที่อยู่นอกระบบโครงการ

2.3 ควรมีการศึกษาในเชิงคุณภาพ เพื่อต่อยอดการวิจัยในครั้งนี้ว่า ปัจจัยที่ส่งผลให้แม่วัยรุ่นมีความเครียดในการเลี้ยงดูบุตรนั้น เกิดจากสาเหตุใด และมีรายละเอียดเชิงลึกในแต่ละรายอย่างไร

2.4 ควรมีการศึกษาในระบบโครงการเงินอุดหนุนเพื่อการเลี้ยงดูเด็กแรกเกิดว่า สามารถตอบรับกับสภาพปัญหาของแม่วัยรุ่น และลดความเครียดให้กับแม่วัยรุ่นได้หรือไม่

กิตติกรรมประกาศ

การวิจัยในครั้งนี้ได้รับการให้คำปรึกษาเป็นอย่างดีจาก รศ.ดร.เกษตรชัย และทีม และรศ.ดร.ฤทัยชนนิ สิริชัย

References

- [1] Areekul, W. (2010). Adolescent health care and supervision. Rungsilp printing.
- [2] Taiyapirom, N. (2011). Health promotion in teenagers. In P. Klunklin (Ed.), Health promotion in children (pp. 155-209). Klunghana Vittaya Press.
- [3] Buntanon, N., & Nararak, N. (2012). Pregnancy in teenagers: How can we stop it. In Friend of health: health promotion center region 5. Indy Art.
- [4] Trangkasombat, U. (2004). Parenting in 21st century. In Mahachoklertwattana, P., Ruangkanhasetr, S., Boon-yasidhi, V. & Areekul, W. (editor), Adolescent care and health promotion (pp. 176-179). Chai Charoen.
- [5] Abidin, R. R. (1995). Parenting stress index: Professional manual (3rd ed.). Psychological Assessment Resources.
- [6] Deenan, A. (2008). Adolescent: health concepts & application. Hiden print and media.
- [7] Manachevakul, S., Prasopkittikun, T., & Sangperm, P. (2012). Factors predicting parenting stress in mothers of infants. Journal of Nursing and Health Care, 30(1) 53-62.
- [8] Tahmassian, K., Anari, A., & Fathabadi, M. (2011). The influencing factors on parental self-efficacy of 2-6 year old children's mothers. European Psychiatry, 26, 1131-1135.

- [9] Klayklung, W. (2018). Factors associated with parenting stress among grandmothers raising their infant grandchildren. (doctoral dissertation). Burapha University.
- [10] Vipuro, N., Prasopkittikun, T., Tilokskulchai, F., & Vichitsukhon, K. (2007). Factors predicting maternal self-Efficacy in infant care. *Thai Journal of Nursing Science*, 25(2), 47-59.
- [11] George, L. K., & Dwyther, L. P. (1986). Caregiver well-being: A multidimensional examination of family caregivers of demented adults. *The Gerontologist*, 26(8), 253-259.
- [12] Nanthamongkolchai, S. (2011). Way of life among elderly female who take care of grandchild in northern region of Thailand. *Journal of Public Health*, 41(1), 29-35.
- [13] Yodthong, D., Sihirunwong, A., Nawin, W. K., & Owyong, A. C. (2014). Correlation between age, caregiving burden feelings, and depressive symptoms in grandparents rearing their grandchildren. *Thai Journal of Nursing Council*, 29(1), 108-121.
- [14] Khoonphet, C. (2014). Lifestyles of first-time adolescent mothers. (Master Degree). Prince of Songkla University.
- [15] Ankhangpung, C. (2009). A Study of sub-district administration organization roles in tourism development in Nakhon Ratchasima province. (Master Degree). Nakhon Ratchasima Rajabhat University, Nakhon Ratchasima.
- [16] Paramee, N. (2008). The relationship between selected factors, perceived self-efficacy and postpartum self-care behaviors in adolescent mothers at home. (Master Degree). Khon Kaen University.
- [17] Hemchayat, U. (2015). The adaptation of the adolescent mothers. (Doctoral dissertation). Burapha University.
- [18] Buranasing, N. (2015). Abandoned children: a remedy of problem in society. the secretariat of the house of representatives.

กระบวนการจัดการขยะมูลฝอยของเทศบาลเมืองน่าน
ภายใต้แนวคิดสังคมปลอดขยะ¹
Waste management process of Nan town municipality
under the concept of zero waste society¹

ปิยรัตน์ วงศ์จุมมะลิ^{2*} รัตเกล้า เปรมประสิทธิ์³ นพรัตน์ รัตนประทุม⁴
กวินธร เสถียร³ และศุภสิทธิ ตัณนา⁴

Piyarat Wongchummali^{2*}, Rudklaw Premprasit³, Nopparat Rattanaprathum⁴,
Gwyntorn Satean³ and Supasit Tana⁴

¹ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์เรื่อง แนวทางส่งเสริมการจัดการขยะมูลฝอยขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นภายใต้แนวคิดสังคมปลอดขยะ ระดับปริญญาเอก คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร

² นักศึกษาปริญญาเอก สาขาพัฒนาสังคม คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร พิษณุโลก 65000

³ ผศ.ดร., คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร พิษณุโลก 65000

⁴ ดร., ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร พิษณุโลก 65000

¹ This article is part of the title dissertation Guidelines for the Promotion of solid waste management in the local administrative organization under zero waste society concept. Doctoral Degree Faculty of Social Sciences, Naresuan University

² Ph.D. Candidate, Faculty of Social Sciences, Naresuan University, Phitsanulok, 65000, Thailand

³ Asst. Prof. Dr., Faculty of Social Sciences, Naresuan University, Phitsanulok, 65000, Thailand

⁴ Dr., Faculty of Social Sciences, Naresuan University, Phitsanulok, 65000, Thailand

* Corresponding author: E-mail address: artjar2012@outlook.com

(Received: February 8, 2021; Revised: July 4, 2021; Accepted: July 12, 2021)

บทคัดย่อ

กระบวนการจัดการขยะมูลฝอยของเทศบาลเมืองน่านภายใต้แนวคิดสังคมปลอดขยะ มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอผลการศึกษาระบบการจัดการขยะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต้นแบบภาคเหนือที่ประสบความสำเร็จมีศักยภาพในการยกระดับการจัดการขยะให้เหลือศูนย์และเข้าสู่การเป็นสังคมปลอดขยะ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาแนวทางส่งเสริมการจัดการขยะมูลฝอยขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นภายใต้แนวคิดสังคมปลอดขยะ ใช้ระเบียบวิธีวิจัย เชิงคุณภาพสำรวจและทำความเข้าใจสถานการณ์การจัดการขยะของเทศบาลเมืองน่านกับกลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ เจ้าหน้าที่กองสาธารณสุขและสิ่งแวดล้อม ผู้นำชุมชน ครุเรือนและผู้ประกอบการ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหาและเหตุการณ์พบว่า เทศบาลเมืองน่านจัดการขยะด้วยระบบกำจัดขยะมูลฝอยและสิ่งปฏิกูลตามหลักสุขาภิบาลพร้อมนำหลักการ 3Rs มาใช้เพื่อลดปริมาณขยะต้นทางควบคู่กับการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมจัดการขยะอย่างมีส่วนร่วมในกระบวนการคัดแยก รวบรวม เก็บขน แปรสภาพ และกำจัด ทำให้สามารถกำจัดขยะเฉลี่ย 30 ตันต่อวันได้ทันเวลาไม่มีขยะตกค้าง โดยมีขยะคงเหลือนำไปฝังกลบเพียงร้อยละ 30 ขณะที่ร้อยละ 70 ถูกคัดแยกไปใช้ประโยชน์และเพิ่มมูลค่า ผลลัพธ์จากการทำกิจกรรมขยะของชุมชนก่อให้เกิดนวัตกรรมเชิงกระบวนการที่พัฒนาไปสู่ต้นแบบของการเป็นสังคมปลอดขยะ

คำสำคัญ: การจัดการขยะมูลฝอย สังคมปลอดขยะ เทศบาลเมืองน่าน

Abstract

The study entitled, “Waste management process of Nan town municipality under the concept of zero waste society” aimed at presenting the result of studying a process of waste management by a local administrative organization as a Northern model which was successful and having potential to enhance the waste management under the concept of zero waste and becoming the zero waste society. This article was a part of a study of ‘Guidelines for the promotion of solid waste management in the local administrative organization under zero waste society concept’. Qualitative research method was used to survey and understand situation of waste management by Nan town municipality for a target group consisting of staff of department of public health and environment, community leader, household and enterprise after that the content analysis and event analysis were used. The results presented that Nan town municipality managed waste with sanitation system and utilized 3Rs (Reduce Reuse Recycle) for reducing waste origin quantity together with behavior modification for participatory waste management (separation, collection, transfer, processing, and disposal). The average of disposal was 30 tons per day which was in time and no leftover waste. 30% of the remaining was landfilled and 70% was separated for use and value added. The result of running activity for community waste generated the process innovation for developing to be the model of zero waste society.

Keywords: Waste Management, Zero Waste Society, Nan Town Municipality.

บทนำ

ขยะมูลฝอยเป็นปัญหาสำคัญระดับโลกและเป็นวาระแห่งชาติที่ส่งผลกระทบต่อการพัฒนาประเทศ โดยเฉพาะด้านสิ่งแวดล้อมซึ่งนับวันได้ทวีความรุนแรงยิ่งขึ้นไม่ว่า จำนวนประชากร ลักษณะที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ สภาพชุมชน สภาพเศรษฐกิจ มาตรฐานความเป็นอยู่ อุปนิสัยหรือความร่วมมือของประชาชนล้วนเป็นปัจจัยที่ส่งผลให้ปริมาณขยะมูลฝอยมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ปัญหาขยะมูลฝอยในประเทศไทยมีสาเหตุมาจากการเพิ่มขึ้นของประชากร การขยายตัวทางเศรษฐกิจ กิจกรรมการผลิตและการบริโภค ดังสถานการณ์ขยะมูลฝอยของประเทศไทยประจำปี 2563 โดยกรมควบคุมมลพิษ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สรุปปริมาณขยะมูลฝอยที่เกิดขึ้นภายในประเทศมีจำนวน 27.35 ล้านตัน ลดลงจากปี 2562 ถึงร้อยละ 4 เนื่องจากมีการคัดแยกขยะที่ต้นทางเพื่อนำกลับมาใช้ประโยชน์จำนวน 11.93 ล้านตัน ถูกนำไปกำจัดอย่างถูกต้อง 11.19 ล้านตัน และกำจัดไม่ถูกต้องจำนวน 4.23 ล้านตัน นอกจากนี้ ปริมาณขยะที่ลดลงยังมาจากสถานการณ์ของการแพร่ระบาดโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ที่มีการควบคุมการเดินทางของนักท่องเที่ยวจากต่างประเทศ เข้ามาท่องเที่ยวในประเทศไทย [1]

ภาครัฐได้ให้ความสำคัญต่อการแก้ไขปัญหาขยะมูลฝอยทั้งระดับนโยบายและระดับปฏิบัติการภายใต้กรอบยุทธศาสตร์ชาติระยะ 20 ปี (พ.ศ. 2560 – 2579) ตามวิสัยทัศน์ “ประเทศมีความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน พัฒนาตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” การพัฒนาประเทศด้านสิ่งแวดล้อมมุ่งสร้างการเติบโตทางเศรษฐกิจที่ต้องใช้ทรัพยากรธรรมชาติ อย่างสมดุล ไม่สร้างมลภาวะให้สิ่งแวดล้อมจนเกินความสามารถในการรองรับของระบบนิเวศน์ รวมทั้งให้มีการผลิตและบริโภคที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมมุ่งประโยชน์ต่อส่วนรวมอย่างยั่งยืนด้วยการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน อีกทั้งแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560-2564) ได้กำหนดยุทธศาสตร์การเติบโตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม เพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนรักษาฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ และการมีคุณภาพชีวิตที่ดีของประชาชนตามตัวบ่งชี้ ด้านการจัดการได้แก่ ขยะมูลฝอยชุมชนได้รับการจัดการอย่างถูกต้องและนำไปใช้ประโยชน์ได้ไม่น้อยกว่าร้อยละ 75 ของเสียอันตรายชุมชนได้รับการกำจัดไม่น้อยกว่าร้อยละ 30 และกากอุตสาหกรรมที่เป็นอันตรายทั้งหมดต้องเข้าสู่ระบบการจัดการที่ถูกต้อง [2] ขณะเดียวกันแผนจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อม (พ.ศ. 2560-2564) ถูกนำมาใช้เป็นกรอบการพัฒนาประเทศด้านการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กำหนดยุทธศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการมลพิษได้แก่ การจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อมที่ดีได้รับการป้องกันบำบัดและฟื้นฟู ให้ความสำคัญกับขั้นตอนของการป้องกันปัญหาสิ่งแวดล้อมที่จะเกิดขึ้น สนับสนุนการนำกลับมาใช้ใหม่ มีระบบการกำจัดแบบรวมศูนย์ในการจัดการของเสียที่เกิดขึ้น เพิ่มความรับผิดชอบของผู้ผลิตให้รับผิดชอบต่อผลิตภัณฑ์หรือซากผลิตภัณฑ์ที่เกิดขึ้นอย่างครบวงจร กำหนดยุทธศาสตร์เพิ่มประสิทธิภาพการใช้ทรัพยากรได้อย่างคุ้มค่าเพื่อลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ตลอดจนพัฒนาเศรษฐกิจบนฐานทรัพยากรชีวภาพอย่างยั่งยืนตามแผนแม่บทการบริหารจัดการขยะมูลฝอยของประเทศ (พ.ศ. 2559-2564) ได้รับความเห็นชอบจากคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 3 พฤษภาคม 2559 ให้กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นผู้ดำเนินการจัดทำแผนแม่บทการบริหารจัดการขยะมูลฝอย [3] ลดการเกิดขยะมูลฝอยหรือของเสียอันตรายจากแหล่งกำเนิด การนำของเสียกลับมาใช้ซ้ำและใช้ประโยชน์ใหม่ตามหลักการ 3Rs (Reduce, Reuse, Recycle) ที่นำไปสู่การจัดการขยะอย่างยั่งยืน ตลอดจนส่งเสริมการกำจัดขยะมูลฝอยและของเสียอันตรายแบบรวมศูนย์โดยใช้เทคโนโลยีผสมผสานแปรรูปให้เกิดการผลิตพลังงานอย่างเหมาะสมบนพื้นฐานความรับผิดชอบต่อสังคมและการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน

องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นกลไกสำคัญของการจัดการขยะในระดับพื้นที่ เนื่องจากมีอำนาจหน้าที่ส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมตามที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญปี 2550 มาตรา 290 ได้กำหนดให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสามารถจัดการ บำรุงรักษา ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในเขตพื้นที่ [4] รวมถึงพระราชบัญญัติการสาธารณสุข พ.ศ. 2535 ได้กำหนดให้องค์การบริหารส่วนจังหวัดมีหน้าที่ตามพระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2542 รับผิดชอบจัดเก็บ รวบรวม และกำจัดขยะมูลฝอยชุมชนให้เป็นระบบรองรับปริมาณที่จะเกิดขึ้นได้ทันเวลา พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 ได้กำหนดให้จังหวัดจัดทำแผนปฏิบัติการสิ่งแวดล้อมเพื่อเสนอขออนุมัติมาจัดการขยะมูลฝอยในพื้นที่ [5] ปัจจุบันขยะมูลฝอยยังเป็นปัญหาสาธารณะที่ต้องอาศัยความร่วมมือในการแก้ไข การผลักภาระให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นดำเนินการเพียงลำพังจะไม่สามารถแก้ไขปัญหาได้สำเร็จและเกิดความยั่งยืน ดังนั้น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต้องสามารถดำเนินงานอย่างเป็นระบบโดยสนับสนุนกระบวนการทางสังคมให้เกิดการมีส่วนร่วมลดปริมาณขยะต้นทาง ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมกรบริโภคที่ไม่เกิดขยะ สร้างจิตสำนึกเพื่อแสดงความรับผิดชอบต่อสังคมและตระหนักต่อปัญหาขยะ รวมถึงส่งเสริมความร่วมมือกับทุกภาคส่วนเพื่อแก้ไขปัญหาและปฏิบัติตามนโยบายอย่างจริงจัง

ผู้ศึกษาได้รวบรวมข้อมูลและสรุปผลการดำเนินงานตามแผนปฏิบัติการขยะมูลฝอยจังหวัด พ.ศ. 2560 ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นภาคเหนือรวม 17 จังหวัด พบข้อจำกัดที่ก่อให้เกิดปัญหาและอุปสรรคที่มีผลให้การบริหารจัดการขยะมูลฝอยขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นภาคเหนือไม่เกิดประสิทธิภาพและบรรลุเป้าหมายเท่าที่ควร ทั้งนี้ความแตกต่างทางด้านกายภาพ เศรษฐกิจ และสังคมของแต่ละพื้นที่ทำให้การจัดการขยะมีความซับซ้อนมากขึ้น เช่น องค์การบริหารส่วนตำบลเขาค้อ อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ ประสบปัญหาด้านสถานที่กำจัดขยะ เนื่องจากลักษณะทางกายภาพเป็นพื้นที่ป่าสงวนและอยู่ในเขตลุ่มน้ำ zone A ตามกฎหมายป่าไม้ไม่สามารถใช้ที่ดินในพื้นที่ดังกล่าวดำเนินการใด ๆ ได้ ขณะเดียวกัน ตำบลเขาค้อเป็นพื้นที่ท่องเที่ยวที่มีการสร้างขยะมูลฝอยโดยนักท่องเที่ยวในปริมาณมาก อีกทั้งผู้ประกอบการที่พัก รีสอร์ทในพื้นที่มากกว่า 200 แห่งยังขาดมาตรการรองรับปริมาณขยะมูลฝอยจากกิจกรรมท่องเที่ยวได้อย่างทั่วถึง ทำให้ไม่สามารถกำจัดขยะด้วยวิธีที่ถูกต้องได้อย่างทันเวลา ทั้งยังพบปัญหาการไม่คัดแยกขยะก่อนทิ้งรวมถึงการนำขยะไปทิ้งยังพื้นที่ป่ากร้าง สถานการณ์ปัญหาดังกล่าวเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องและไม่สามารถแก้ไขให้หมดไปได้ อย่างไรก็ตาม องค์การบริหารส่วนตำบลเขาค้อยังคงพยายามดำเนินการขออนุมัติที่ดินในพื้นที่ป่าเพื่อใช้เป็นสถานที่กำจัดขยะพร้อมกับหาแนวทางแก้ไขปัญหาร่วมกับผู้ประกอบการที่พัก รีสอร์ทในรูปแบบของการจัดเก็บและขนส่งขยะมูลฝอยไปกำจัดร่วมกับเทศบาลเมืองและเทศบาลหล่มสัก รวมถึงได้จัดทำโครงการเมืองสะอาดร่วมกับส่วนราชการต่าง ๆ รมรงศ์ให้นักท่องเที่ยวนำขยะกลับเพื่อลดปริมาณขยะในพื้นที่ช่วงฤดูกาลท่องเที่ยว กรณีข้างต้นพบรูปแบบการจัดการขยะขององค์การบริหารส่วนตำบลเขาค้อยังคงเป็นการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าเนื่องจากมีข้อจำกัดด้านพื้นที่และกฎหมายไม่เอื้อต่อการดำเนินงาน

ขณะที่เทศบาลเมืองน่านในบริบทของเมืองท่องเที่ยวก็ได้รับผลกระทบจากปัญหาขยะเช่นเดียวกัน หลังการได้รับเสนอให้เป็นพื้นที่พิเศษเมืองเก่า น่านตามมติคณะรัฐมนตรีปี 2548 ให้เป็นต้นแบบของการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์วัฒนธรรม จังหวัดน่านเกิดการเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจและสังคมอย่างรวดเร็ว ปรากฏการณ์ของนักท่องเที่ยวที่หลั่งไหลเข้ามาท่องเที่ยวเป็นจำนวนมากพร้อมกับพฤติกรรมกรบริโภค

ได้สร้างขยะเป็นจำนวนมากในแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ภายในเขตเทศบาลเมืองน่านพบปัญหาขยะที่เพิ่มขึ้นจากกิจกรรมท่องเที่ยว โดยเทศบาลเมืองน่านเป็นเสมือนห้องรับแขกของจังหวัด มีจำนวนครัวเรือน 10,486 หลังคาเรือน ประชากรรวม 20,339 คน ความหนาแน่นของประชากร 2,676 คนต่อตารางกิโลเมตร มีชุมชนในเขตปกครองจำนวน 31 ชุมชน แยกเป็นตำบล ในเวียง 28 ชุมชนและตำบลผาสิงห์ 3 หมู่บ้าน [6] สถานการณ์ด้านขยะมูลฝอยของเทศบาลเมืองน่านระหว่างปี 2557-2561 มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยในปี 2561 เทศบาลเมืองน่านมีประชากรรวม 20,289 คน และมีขยะมูลฝอยรวม 11,188 ตันต่อปี หรือเฉลี่ย 30 ตันต่อวัน โดยประชากร 1 คน ผลิตขยะประมาณ 0.68 กิโลกรัมต่อคนต่อวัน พบปัจจัยที่ส่งผลให้ขยะมูลฝอยในเขตเทศบาลมีจำนวนเพิ่มขึ้นได้แก่ 1) ประชากรแฝงภายในเขตเทศบาลเมืองน่านที่อาศัยอยู่ตามหอพักหรือบ้านจัดสรรไม่ให้ความร่วมมือในการคัดแยกขยะต้นทางตามนโยบายของเทศบาลเท่าที่ควร 2) ประชาชนที่อาศัยอยู่นอกเขตเทศบาลลักลอบนำขยะมาทิ้งตามถนนสายหลักเป็นประจำ และ 3) เป็นขยะจากกิจกรรมท่องเที่ยว หากเปรียบเทียบบริบทของการเป็นเมืองท่องเที่ยวที่ได้รับผลกระทบจากปัญหาขยะระหว่างองค์การบริหารส่วนตำบลเขาค้อซึ่งขาดสถานที่และมีพื้นที่ทางกายภาพไม่เอื้อต่อการกำจัดขยะจึงมีรูปแบบการบริหารจัดการให้สอดคล้องกับปริมาณขยะที่เกิดขึ้นจริงในพื้นที่ซึ่งแตกต่างจากเทศบาลเมืองน่านที่มีสถานที่กำจัดขยะเป็นของตนเองจึงสามารถวางระบบการคัดแยกขยะต้นทาง เก็บขนแยกประเภท และกำจัดที่ถูกต้องตามหลักสุขาภิบาลและจัดการขยะได้ทันเวลา

กรณีข้างต้นพบว่า การแก้ไขปัญหาขยะมูลฝอยขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีข้อจำกัดที่แตกต่างตามเงื่อนไขทางกายภาพ ชีวภาพ เศรษฐกิจและสังคมของแต่ละพื้นที่ องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นที่ประสบผลสำเร็จแสดงให้เห็นถึงการจัดการขยะมูลฝอยอย่างเป็นระบบสอดคล้องกับบริบทของพื้นที่และพร้อมพัฒนาให้เป็นสังคมปลอดขยะ (Zero Waste Society) มีความสามารถจัดการขยะมูลฝอยได้ทันเวลาโดยไม่มีขยะตกค้าง แนวคิดสังคมปลอดขยะจึงเป็นเรื่องท้าทายเพราะนอกจากจะมีการจัดการขยะที่เป็นระบบตั้งแต่ขั้นตอนของการคัดแยก รวบรวม เก็บขน แปรสภาพและกำจัดแล้วยังต้องอาศัยความร่วมมือของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholder) จากทุกภาคส่วนสร้างระบบจัดการขยะที่มีมาตรฐานป้องกันไม่ให้เกิดขยะโดยนำเทคโนโลยีการแปรสภาพที่เหมาะสมมาใช้เพื่อเพิ่มมูลค่าให้ขยะนำไปใช้ประโยชน์ได้มากที่สุด ดังนั้น การเป็นสังคมปลอดขยะจะต้องมีกระบวนการจัดการขยะมูลฝอยแบบองค์รวมอย่างเป็นระบบและเกิดความยั่งยืน มีการปรับเปลี่ยนโครงสร้างพื้นฐาน นโยบาย วิธีการผลิต การบริโภคของประชาชนเพื่อให้เกิดกระบวนการที่ศูนย์ขยะเหลือศูนย์ (Zero Waste) เป็นกลไกสร้างการรับรู้ให้แก่ประชาชนได้เกิดความตระหนักถึงความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อมและสังคม รวมถึงปรับเปลี่ยนพฤติกรรมรูปแบบการบริโภคเพื่อลดปริมาณขยะที่จะเกิดขึ้นในอนาคต บทความนี้นำเสนอผลการศึกษาระบบการจัดการขยะของเทศบาลเมืองน่านซึ่งเป็นตัวแทนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต้นแบบภาคเหนือที่ประสบความสำเร็จและมีศักยภาพในการยกระดับการจัดการขยะให้เหลือศูนย์ (Zero Waste) เพื่อเข้าสู่การเป็นสังคมปลอดขยะ (Zero Waste Society)

วัตถุประสงค์

เพื่อนำเสนอผลการศึกษาระบบการจัดการขยะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต้นแบบภาคเหนือที่ประสบความสำเร็จและมีศักยภาพในการยกระดับการจัดการขยะให้เหลือศูนย์ (Zero Waste) และเข้าสู่การเป็นสังคมปลอดขยะ (Zero Waste Society)

ระเบียบวิธีวิจัย

กระบวนการจัดการขยะมูลฝอยของเทศบาลเมืองน่านภายใต้แนวคิดสังคมปลอดขยะเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาแนวทางส่งเสริมการจัดการขยะมูลฝอยขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นภายใต้แนวคิดสังคมปลอดขยะ มีวัตถุประสงค์เพื่อเพื่อนำเสนอผลการศึกษาระบบการจัดการขยะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต้นแบบภาคเหนือที่ประสบความสำเร็จและมีศักยภาพในการยกระดับการจัดการขยะให้เหลือศูนย์ (Zero Waste) และเข้าสู่การเป็นสังคมปลอดขยะ (Zero Waste Society) ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพเพื่อสำรวจและทำความเข้าใจสถานการณ์จัดการขยะมูลฝอยของเทศบาลเมืองน่าน การเลือกพื้นที่เทศบาลเมืองน่านเป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต้นแบบ เนื่องจากเทศบาลเมืองน่านผ่านเกณฑ์การจัดการขยะได้อย่างมีประสิทธิภาพในระดับดี เป็นเมืองสวยใสไร้มลพิษ (Clean & Green City) ประจำปีงบประมาณ 2560 ของกรมควบคุมมลพิษ และเป็นพื้นที่จัดการขยะอย่างเหมาะสม กล่าวคือ มีการคัดแยกขยะต้นทาง การเก็บขนแยกประเภทและการกำจัดอย่างถูกต้อง ผลการดำเนินงานก่อให้เกิดสมรรถนะทางด้านการบริหาร ได้รับรางวัล อาทิ โล่เกียรติคุณจากกรมควบคุมมลพิษ ประกาศยกย่องจากอาเซียนให้เป็นเมืองสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน (ASEAN ESC Award 2017) และรางวัลมาตรฐานอาเซียนด้านเมืองที่มีความสะอาด (ASEAN Clean Tourist City Standard 2018-2020) การศึกษาทำเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยแบบสัมภาษณ์การจัดการขยะของเทศบาลเมืองน่านกับกลุ่มเป้าหมายจำนวน 15 คน ประกอบด้วย เจ้าหน้าที่กองสาธารณสุขและสิ่งแวดล้อม ตัวแทนชุมชน ตัวแทนครัวเรือน และตัวแทนผู้ประกอบการภายในเขตเทศบาล ใช้เทคนิคการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา (Content Analysis) และการวิเคราะห์เหตุการณ์ (Event Analysis) ภายใต้สมมติฐานเบื้องต้นว่า องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นใดที่ประสบความสำเร็จในการจัดการขยะน่าจะสามารพัฒนาให้สังคมของพื้นที่นั้นเป็นสังคมปลอดขยะได้

การจัดการขยะมูลฝอยมีพัฒนาการมาอย่างยาวนานตามการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม กิจกรรมทางเศรษฐกิจ เทคโนโลยี และการเรียนรู้ของคนในสังคม ดังการศึกษาของ Atiq Uz Zaman, Steffen Lehmann [7] สรุปตามภาพประกอบที่ 1 แสดงให้เห็นพัฒนาการของวิธีการและเครื่องมือในการกำจัดขยะของแต่ละช่วงระยะเวลา ดังนี้

ช่วงแรกเกิดขึ้น 3,000 ปีก่อนคริสตกาลในประเทศกรีซ ขยะครัวเรือนถูกนำไปกำจัดแบบเทกอง (Open Dumping) ยังสถานที่ต่าง ๆ เพื่อให้เกิดการย่อยสลายตามธรรมชาติในรูปแบบให้ธรรมชาติบำบัด ในอดีตการจัดการขยะด้วยวิธีนี้ไม่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมเพราะส่วนใหญ่เป็นขยะอินทรีย์ที่ย่อยสลายได้ ทั้งประชากรยังมีจำนวนไม่มากทำให้การกำจัดโดยธรรมชาติสามารถรองรับปริมาณการเพิ่มขยะจากกิจวัตรประจำวันของมนุษย์ได้อย่างไม่จำกัด โดยรูปแบบการจัดการขยะลักษณะเช่นนี้ พบในประเทศที่มีรายได้ต่ำ เทคโนโลยีต่ำ ประชากรจำนวนน้อยและเป็นสังคมแบบปิดเน้นการพึ่งพาธรรมชาติ เช่น ภูฏานและอินเดีย

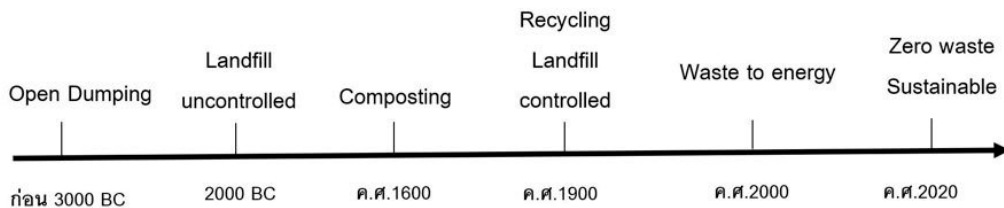
ช่วงที่สองราว 2,000 ปี ก่อนคริสตกาลได้มีการจัดการแบบฝังกลบไม่ควบคุม (Landfill Uncontrolled) เป็นวิธีการนำขยะฝังในหลุมแล้วใช้ดินปิดทับ การดำเนินงานลักษณะดังกล่าวสามารถแก้ไขปัญหาล้างแ้วลอมได้เบื้องต้น เช่น ปัญหาด้านกลิ่น แหล่งเพาะพันธุ์เชื้อโรค อย่างไรก็ตาม รูปแบบการจัดการขยะดังกล่าวอาจส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมในระยะยาวทั้งทำให้ดินเสื่อมโทรม มลพิษทางดิน มักพบการจัดการรูปแบบนี้ตามชนบทของประเทศไทย

ช่วงที่สาม ค.ศ.1600 นำขยะมูลฝอยที่ย่อยสลายได้มาทำปุ๋ย (Composting) ด้วยกระบวนการทางชีววิทยาของจุลินทรีย์ในการย่อยสลายอินทรีย์วัตถุในขยะที่เหมาะสมทั้งปริมาณของออกซิเจน ความชื้นและอุณหภูมิ ก่อให้เกิดสารอินทรีย์ที่ย่อยสลายได้สามารถนำไปใช้เพื่อปรับปรุงคุณภาพดินที่เหมาะสมต่อการเพาะปลูก ในระยะนี้มุ่งเน้นการคัดแยกขยะที่ย่อยสลายได้นำมาใช้ประโยชน์เพื่อลดปริมาณขยะที่ต้องนำไปกำจัด พบมากในประเทศจีน

ช่วงที่สี่ ค.ศ.1900 จัดการขยะด้วยการฝังกลบแบบควบคุมและรีไซเคิล (Recycling Landfill Controlled) มุ่งควบคุมขยะมูลฝอยเข้าสู่พื้นที่โดยลดของเสียที่จะนำไปกำจัดและเน้นการนำวัสดุเหลือใช้มาสร้างประโยชน์และเพิ่มมูลค่าโดยไม่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ในลักษณะของการนำวัสดุที่ได้จากขยะมูลฝอยกลับมาใช้ใหม่ (Material Recovery) ผ่านการแปรรูป ดังที่พบในเมืองฟิลาเดลเฟีย ประเทศสหรัฐอเมริกา มีการนำเส้นใยธรรมชาติจากการรีไซเคิลขยะมาทำกระดาษ ขณะที่ประเทศเยอรมนีและออสเตรียก็สามารถรีไซเคิลขยะได้ดีเช่นกัน การจัดการขยะในช่วงนี้จึงเป็นการนำขยะกลับมาใช้ประโยชน์เพื่อลดปริมาณขยะและลดต้นทุนที่จะนำไปกำจัด โดยส่งเสริมให้ผู้ผลิตขยะเข้ามามีส่วนร่วมและตระหนักถึงความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อม ด้วยมาตรการสร้างแรงจูงใจทางด้านเศรษฐศาสตร์ อาทิ ลดภาษีการซื้อขายขยะ ให้ผู้ก่อมลพิษเป็นผู้จ่าย ในประเทศไทยได้เริ่มดำเนินการรูปแบบนี้ในเขตเมือง

ช่วงที่ห้า ค.ศ. 2000 นำเทคโนโลยีมาใช้เพื่อแปรรูปขยะเป็นพลังงาน (Waste-to-energy) เป็นยุคเริ่มต้น การเข้าสู่สังคมปลอดขยะ โดยนำเทคโนโลยีที่เหมาะสม อาทิ เทคโนโลยีความร้อนจากเตาเผาขยะ เทคโนโลยีชีวภาพจากการผลิตก๊าซชีวภาพจากหลุมฝังกลบ และเทคโนโลยีทางกลจากการผลิตเชื้อเพลิงขยะ (RDF) เทคโนโลยีดังกล่าวสามารถลดปริมาณขยะและฟื้นฟูการนำขยะกลับมาใช้ประโยชน์ได้ใหม่ จึงเป็นการลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมได้อย่างมีประสิทธิภาพ ประเทศที่นำเทคโนโลยีมาใช้เพื่อแปรรูปขยะเป็นพลังงาน เช่น สวีเดน ญี่ปุ่น และสิงคโปร์

ช่วงที่หก ค.ศ. 2020 เป็นการจัดการขยะแบบองค์รวมที่นำไปสู่ความยั่งยืนในระยะยาว ผ่านกระบวนการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการผลิตและการบริโภคให้สามารถนำทรัพยากรกลับมาใช้ใหม่ได้ 100% ทั้งยังขยายขอบเขตความรู้จากการจัดการขยะ (Waste Management) มาสู่การสร้างสังคมปลอดขยะ (Zero Waste Society) เป็นผลที่เกิดขึ้นจากการผลิตขยะเป็นจำนวนมากในชีวิตประจำวันของประชากร โดยเฉพาะเขตเมืองที่มีข้อจำกัดทำให้ไม่สามารถจัดการขยะ ที่เพิ่มขึ้นได้ทันเวลาจึงกลายเป็นสาเหตุของปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อตรงต่อสิ่งแวดล้อมและสุขภาพของประชาชน แนวทางป้องกันจึงมุ่งไปยังการออกแบบเมืองบนฐานคิดเชิงนิเวศเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชากร ในประเทศที่พัฒนาแล้วมักกำหนดมาตรการป้องกันการเกิดขยะลดปริมาณขยะ รีไซเคิลขยะ ฟื้นฟูขยะมูลฝอยให้เป็นทรัพยากรที่สามารถนำกลับมาใช้ได้ใหม่ รวมถึงปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของประชาชนให้ตระหนักถึงสิ่งแวดล้อมเพื่อการมีคุณภาพชีวิตที่ดี ปรับเปลี่ยนวิธีการจัดการที่เหมาะสม บังคับใช้กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการจัดการขยะ และนำหลักการขยายความรับผิดชอบของผู้ผลิตและผู้บริโภคมาเป็นกลไกการดำเนินงานให้เกิดการจัดการจัดการขยะมูลฝอยอย่างเป็นระบบมีประสิทธิภาพ

ภาพที่ 1 แสดงนวัตกรรมของระบบการจัดการขยะมูลฝอย (Zaman & Lehmann, 2011)[6]

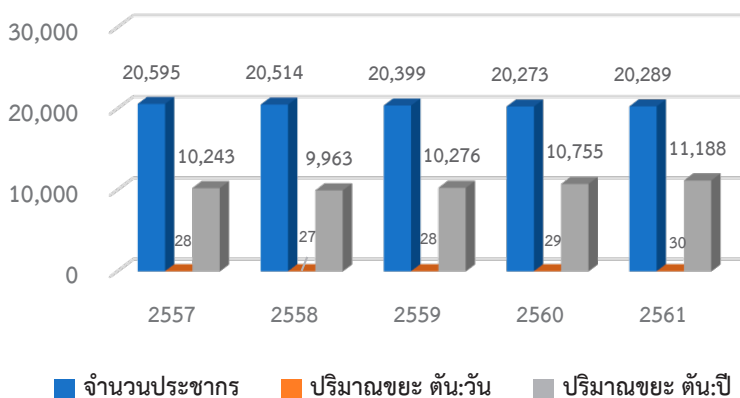
ผลการศึกษา

1. กระบวนการจัดการขยะมูลฝอยของเทศบาลเมืองน่าน

สถานการณ์ขยะมูลฝอยของเทศบาลเมืองน่านปี 2561 พบว่า ประชาชนผลิตขยะมูลฝอย 1.47 กิโลกรัม/คน/วัน หรือประมาณ 11,188 ตัน/ปี มีขยะรวม 30 ตัน/วัน มาจากแหล่งกำเนิดที่สำคัญ ได้แก่ ครั้วเรือนที่พักอาศัยในเขตเทศบาลจำนวน 31 ชุมชน รวมทั้งสิ้น 10,486 ครั้วเรือน ร้านอาหาร 328 แห่ง หน่วยงานราชการและภาคเอกชน 25 แห่ง โรงแรม 12 แห่ง ร้านสะดวกซื้อ 9 แห่ง ตลาดสด 6 แห่ง ห้างสรรพสินค้า 2 แห่ง และโรงพยาบาล 1 แห่ง จากการที่จังหวัดน่านได้รับเสนอจากองค์การบริหารพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (อพท.) ให้เป็นพื้นที่พิเศษเมืองเก่าน่านตามมติคณะรัฐมนตรีปี 2548 ให้เป็นต้นแบบของการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม ข้อมูลจากกรมการท่องเที่ยวกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา ปี 2558 พบว่า มีจำนวนนักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวภายในจังหวัดน่านประมาณ 585,082 คน/ปี นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ใช้เวลาพักค้างโดยเฉลี่ย 2 วัน มีสถานประกอบการที่พักแรมในเขตเทศบาลจำนวน 2,427 ห้อง อัตราการเข้าพัก 49.30% ค่าใช้จ่ายของนักท่องเที่ยวเฉลี่ย 1,367 บาท/คน/วัน สร้างรายได้จากการท่องเที่ยวภายในจังหวัดประมาณ 1,956 ล้านบาท/ปี กิจกรรมการท่องเที่ยวจึงอีกเป็นหนึ่งสาเหตุของการเพิ่มปริมาณขยะภายในเขตเทศบาล [6]

ข้อมูลปริมาณขยะมูลฝอยในเขตเทศบาลเมืองน่านระหว่างปี 2557-2561 พบว่า เทศบาลได้ส่งเสริมการคัดแยกขยะของครัวเรือนตามหลักการ 3Rs ภายหลังการคัดแยกครัวเรือนจะนำขยะมาทิ้งยังจุดรวบรวมเพื่อรอรถเทศบาลมาจัดเก็บตามวันเวลาที่กำหนด โดยถนนสายหลักจะเก็บขนทุกวัน ส่วนถนนภายในซอยเก็บขนสัปดาห์ละ 3 ครั้ง ถึงแม้ว่า ครั้วเรือนจะคัดแยกขยะอย่างจริงจัง ยังพบข้อมูลดังภาพประกอบที่ 2 แสดงให้เห็นถึงปริมาณขยะมูลฝอยที่เพิ่มขึ้นเนื่องมาจากประชากรแฝงภายในเขตเทศบาลเมืองน่านที่อาศัยอยู่ตามหอพักหรือบ้านจัดสรรยังขาดการให้ความร่วมมือคัดแยกขยะต้นทางตามนโยบายของเทศบาล อีกทั้งประชาชนที่อาศัยอยู่นอกเขตเทศบาลยังคงลักลอบนำขยะเข้ามาทิ้งภายในเขตอย่างต่อเนื่องซึ่งส่วนใหญ่เป็นกลุ่มคนทำงานที่นำขยะครัวเรือนมาทิ้งตามจุดต่าง ๆ บนถนนสายหลักเป็นประจำ รวมถึงพฤติกรรมการบริโภคของนักท่องเที่ยวในกิจกรรมท่องเที่ยวประเภทต่าง ๆ ล้วนส่งผลต่อการเพิ่มปริมาณขยะในเขตเทศบาลทั้งสิ้น

สถานการณ์ขยะมูลฝอยของเทศบาลเมืองน่าน

ภาพที่ 2 แสดงสถานการณ์ขยะมูลฝอยเทศบาลเมืองน่าน (กองสาธารณสุขและสิ่งแวดล้อม, 2561)[7]

ปัญหาที่พบข้างต้นเทศบาลเมืองน่านได้นำมาวางแผนเพื่อแก้ไขและพัฒนารูปแบบการกำจัดให้ถูกต้องตามหลักสุขาภิบาลสอดคล้องกับปริมาณขยะที่เกิดขึ้นจริงในพื้นที่ดังภาพประกอบที่ 3 โดยเทศบาลเมืองน่านพัฒนาระบบการจัดการขยะมูลฝอยดังนี้

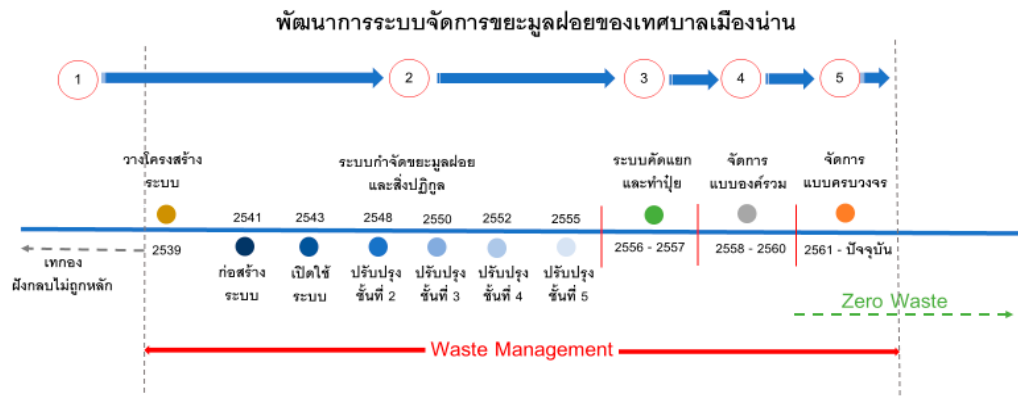
ระยะที่ 1 ก่อนปี 2539 เทศบาลกำจัดขยะด้วยวิธีเทกอง (Open Dumping) และฝังกลบไม่ถูกหลักสุขาภิบาล การเลือกใช้วิธีนี้เนื่องจากปริมาณขยะยังมีจำนวนน้อยสามารถจัดการได้ทันเวลา มีต้นทุนต่ำและรวดเร็ว

ระยะที่ 2 ระหว่างปี 2539-2555 เทศบาลได้วางระบบโครงสร้างระบบกำจัดขยะมูลฝอยและสิ่งปฏิกูลตามหลักสุขาภิบาลเป็นระบบรวบรวมและบำบัดน้ำชะขยะมูลฝอย มีบ่อตรวจสอบคุณภาพน้ำใต้ดิน มีระบบรวบรวมกำจัดก๊าซและหมักปุ๋ย ซึ่งระบบสามารถรองรับขยะได้ประมาณ 50 ตันต่อวันเป็นระยะเวลา 15 ปี เริ่มก่อสร้างระบบเมื่อปี 2541 และเปิดใช้งานเมื่อปี 2543 ในระยะนี้เทศบาลได้ปรับปรุงชั้นต่าง ๆ ของบ่อฝังกลบอย่างต่อเนื่อง

ระยะที่ 3 ปี 2556 เทศบาลเน้นรูปแบบการคัดแยกขยะมูลฝอย ณ สถานที่กำจัดโดยนำเทคโนโลยีระบบคัดแยกมาใช้ยังสถานที่กำจัดเพื่อคัดแยกขยะไปใช้ประโยชน์ได้มากที่สุดก่อนนำไปฝังกลบ

ระยะที่ 4 ปี 2558 เทศบาลเน้นดำเนินงานในลักษณะองค์รวมร่วมกับภาคส่วนภายในจังหวัด อาทิ สำนักงานทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมจังหวัด สำนักงานสาธารณสุขจังหวัด สำนักงานส่งเสริมการปกครองท้องถิ่นจังหวัด และสถานศึกษาในเขตเทศบาลควบคู่กับการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมมารีไซเคิลขยะของประชาชนตามหลักการ 3Rs คือ ลดการใช้ (Reduce) การใช้ซ้ำ (Reuse) และการนำกลับมาใช้ใหม่ (Recycle) ในระยะนี้มุ่งส่งเสริมบทบาทของภาคส่วนต่าง ๆ ให้มีส่วนร่วมจัดการขยะ เมื่อเปรียบเทียบกับระยะที่ 2 และ 3 พบว่าเทศบาลมุ่งพัฒนาโครงสร้างของระบบกำจัด มูลฝอยและสิ่งปฏิกูลด้วยการนำเทคโนโลยีระบบคัดแยกมาใช้ ณ แหล่งกำจัด ทำให้ขยะมูลฝอยถูกนำไปใช้ประโยชน์ได้ถึงร้อยละ 70 เช่น ขยะที่ย่อยสลายได้จะถูกคัดแยกเพื่อนำไปทำปุ๋ยชีวภาพ ขยะรีไซเคิลประเภทเศษพลาสติก แก้ว กระดาษ คัดแยกขายให้กับโรงงานเพื่อนำไปหลอมเป็นวัสดุที่นำกลับมาใช้ในกระบวนการผลิตได้อีกครั้ง

ระยะที่ 5 ปี 2561 - ปัจจุบัน เทศบาลยังคงให้ความสำคัญกับโครงสร้างของระบบป้องกันการเกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ดังจะเห็นได้ว่าเทศบาลเมืองน่านเลือกกำจัดขยะมูลฝอยด้วยวิธีฝังกลบอย่างถูกหลักสุขาภิบาล (Sanitary landfill) ที่มีระบบบำบัดน้ำชะขยะมูลฝอย (leachate treatment plant) และบ่อดิตตามตรวจสอบคุณภาพน้ำใต้ดิน (Groundwater Monitoring Well) ควบคู่กับเพิ่มประสิทธิภาพการมีส่วนร่วมในการจัดการขยะกับทุกภาคส่วน การดำเนินงานในระยะนี้แสดงให้เห็นถึงการจัดการขยะอย่างครบวงจร ควบคู่กับการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมกรทิ้งขยะของประชาชน

ภาพที่ 3 แสดงพัฒนาการระบบจัดการขยะมูลฝอยของเทศบาลเมืองน่าน (จากการศึกษา, 2562)

กระบวนการจัดการขยะของเทศบาลเมืองน่านดังภาพประกอบที่ 5 มีขั้นตอนการดำเนินงานดังนี้

- 1) การคัดแยก (Separation) เป็นขั้นตอนการคัดแยกขยะออกจากกันตามประเภทของการนำกลับไปใช้ใหม่หรือกำจัดตามลักษณะของมูลฝอย โดยเทศบาลจะทำการรณรงค์คัดแยกขยะต้นทางหรือจากแหล่งกำเนิด แบ่งขยะออกเป็น 4 ประเภทคือ 1) ขยะย่อยสลายได้ (ร้อยละ 60) เช่น เศษอาหารและกิ่งไม้ใบไม้ 2) ขยะรีไซเคิล (ร้อยละ 10) เช่น กระดาษ แก้ว พลาสติก 3) ขยะทั่วไป (ร้อยละ 30) เป็นขยะที่ต้องทิ้งเพราะไม่สามารถใช้ประโยชน์ได้ และ 4) ขยะอันตราย เช่น หลอดไฟ แบตเตอรี่ ครีวเรือนคัดแยกและนำไปทิ้งยังจุดรวบรวมที่เทศบาลจัดไว้ให้ ทั้งนี้ขยะที่ถูกคัดแยกจะถูกนำมาใช้ประโยชน์ตามประเภทของขยะ เช่น ขยะที่ย่อยสลายนำมาทำปุ๋ยชีวภาพ เลี้ยงสัตว์ ส่วนขยะรีไซเคิลมุ่งส่งเสริมให้ชุมชนเกิดกิจกรรมตลาดนัดรีไซเคิล ธนาคารขยะ และกองทุนขยะ

- 2) การรวบรวม (Collection) เป็นขั้นตอนการนำขยะที่ครัวเรือนคัดแยกและนำมาทิ้งยังภาชนะที่เทศบาลจัดเตรียมไว้ โดยเทศบาลจะเป็นผู้จัดหาภาชนะรองรับขยะให้ชุมชน ภาชนะรองรับขยะมูลฝอยที่เทศบาลจัดเตรียมไว้มี 2 ประเภท คือ ถังพลาสติกขนาด 240 ลิตร และถังจากยางรถยนต์ขนาด 50 ลิตร รวมถึงจัดทำป้ายประชาสัมพันธ์เพื่อแจ้งรายละเอียดวัน เวลา และประเภทของการจัดเก็บในแต่ละชุมชน ซึ่งขยะที่ครัวเรือนและผู้ประกอบการนำมาทิ้งยังจุดรวบรวมต้องห่อหุ้มอย่างมิดชิดเพื่ออำนวยความสะดวกให้แก่เจ้าหน้าที่เก็บขน

- 3) การเก็บขน (Transfer) เป็นขั้นตอนของการนำรถเก็บขนขยะเข้ามาเก็บขยะยังบริเวณจุดรวบรวมขยะของชุมชนเพื่อขนไปกำจัดยังสถานที่กำจัดตามหลักเกณฑ์การเก็บขนย้ายขยะมูลฝอยออกจากแหล่งกำเนิดโดยเร็ว เพื่อไม่ให้เกิดการตกค้าง โดยเทศบาลจะให้บริการเก็บขนครบทุกชุมชนคัดแยกตามประเภทของขยะ

เช่น ขยะทั่วไปจะเก็บขนตามถนนสายหลักเป็นประจำทุกวัน ส่วนถนนสายรองหรือถนนภายในซอยจะเก็บขนสัปดาห์ละ 3 ครั้ง ส่วนเศษใบไม้ กิ่งไม้ เก็บขนสัปดาห์ละ 1 ครั้ง ขณะที่ขยะรีไซเคิลและขยะประเภทเศษอาหารได้มีการคัดแยกภายในครัวเรือนทำให้ขยะที่นำมาทิ้งยังจุดรวบรวมมีจำนวนลดลงและไม่ส่งกลิ่นรบกวน

4) การแปรรูป (Transformation/ Processing) เป็นขั้นตอนของการนำขยะมูลฝอยที่ผ่านการคัดแยกนำกลับมาใช้ประโยชน์ใหม่หรือเปลี่ยนรูปให้เกิดมูลค่าเพิ่ม เทศบาลเมืองน่านทำการแปรรูปขยะใน 2 ลักษณะ คือ 1) การแปรรูปภายในชุมชน เช่น ทำปุ๋ยชีวภาพ ทำถังหมักกรีนโคน แก๊สชีวภาพ สีนํ้าแปรรูปจากขยะรีไซเคิล และ 2) การแปรรูป ณ สถานที่กำจัดขยะโดยใช้เครื่องคัดแยกระบบสายพานในการคัดแยกขยะที่ย่อยสลายได้นำไปทำปุ๋ยชีวภาพ ขยะรีไซเคิลและถุงพลาสติกได้นำไปอัดก้อนเพื่อขายให้แก่โรงงานในลักษณะของการหมุนเวียนทรัพยากรให้นำกลับมาใช้ได้ใหม่ในกระบวนการผลิต

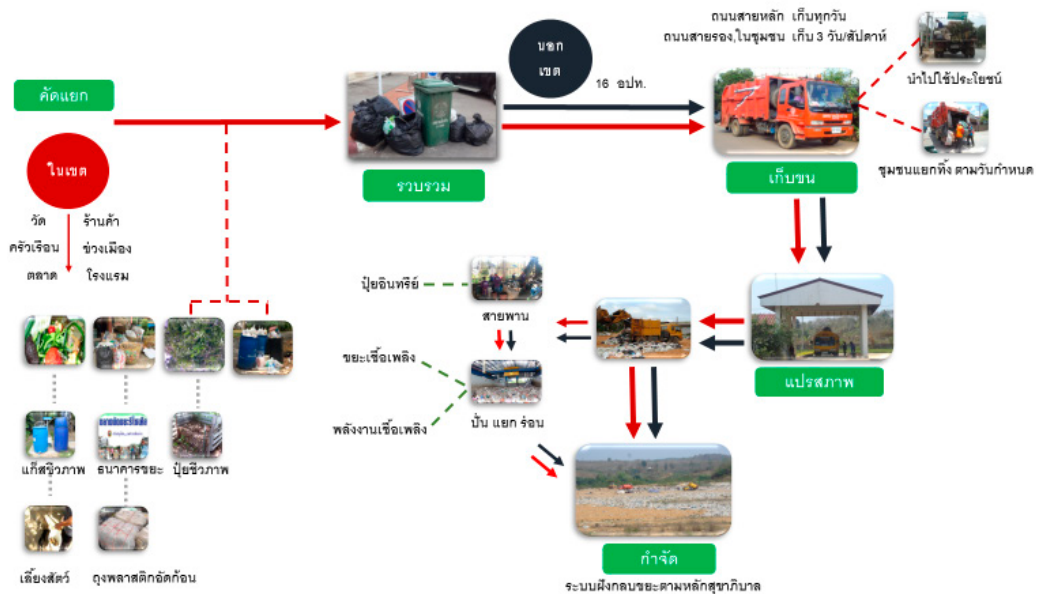

ภาพที่ 4 ถุงพลาสติกอัดก้อน ณ โรงคัดแยกขยะ (จากการศึกษา, 2562)

5) การกำจัด (Disposal) เป็นขั้นตอนสุดท้ายของการนำขยะไปฝังกลบ ขั้นตอนนี้ เทศบาลได้จ้างמהให้บริษัทเอกชนเข้ามาดำเนินการคัดแยกขยะ ณ โรงคัดแยกที่เข้าระบบในแต่ละวันเพื่อลดปริมาณขยะให้เหลือน้อยที่สุดก่อนนำไปฝังกลบ ปัจจุบันเทศบาลสามารถกำจัดขยะที่เกิดขึ้นเฉลี่ย 30 ตันต่อวันได้ทันเวลาโดยขยะจำนวน 21 ตันถูกคัดแยกไปใช้ประโยชน์ส่วนที่เหลือจำนวน 9 ตันนำไปฝังกลบ

ทั้งนี้ กระบวนการจัดการขยะของเทศบาลเมืองน่านที่มุ่งส่งเสริมให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการก่อให้เกิดผลลัพธ์ คือ ประชาชนสามารถปรับเปลี่ยนพฤติกรรมทางสังคม รวมถึงเกิดนวัตกรรมทางสังคมในเชิงกระบวนการพัฒนาชุมชน เช่น กองทุนขยะของชุมชนมหาโพธิ์ เป็นกองทุนที่เปิดรับบริจาคขยะรีไซเคิลจากสมาชิกกลุ่มเพื่อนำไปขายและนำเงินรายได้มาจัดตั้งเป็นกองทุนเพื่อจัดสวัสดิการให้แก่สมาชิกกลุ่มและคนในชุมชน เช่น จ่ายค่าธรรมเนียมจัดเก็บขยะของเทศบาลให้แก่สมาชิกที่มียอดบริจาคตามเกณฑ์ที่กำหนด การให้เงินสงเคราะห์รายละ 2,000 บาท ในกรณีที่คนในครัวเรือนของสมาชิกกลุ่มเสียชีวิตลง และมอบเป็นสิ่งของให้แก่ผู้ป่วย ผู้สูงอายุ ผู้พิการในชุมชน อีกทั้งยังส่งเสริมให้นักท่องเที่ยวมีส่วนร่วมในการคัดแยกขยะบริเวณถนนคนเดินกาดช่วงเมืองน่านที่นักท่องเที่ยวมาเดินซื้อสินค้าและนั่งรับประทานอาหาร โดยเปิดให้บริการทุกวันวันศุกร์ เสาร์และอาทิตย์ บริเวณดังกล่าวจึงมีขยะเกิดขึ้นเป็นจำนวนมากโดยเฉพาะขยะประเภทเศษอาหาร เทศบาลเมืองน่านจัดการโดยนำมาตรการลดการใช้โฟมเพื่อปรับเปลี่ยนให้ผู้ประกอบการร้านค้าหันมาใช้วัสดุ

ที่ย่อยสลายง่ายแทนการใช้กล่องโฟมและถุงพลาสติก พร้อมกับให้นักท่องเที่ยวได้มีส่วนร่วมคัดแยกขยะประเภทเศษอาหาร ณ จุดคัดแยกขยะ โดยมีเจ้าหน้าที่เทศบาลและกลุ่มจิตอาสาให้คำแนะนำการคัดแยกตามประเภท เช่น ไม้เสียบลูกชิ้น ตะเกียบ เศษอาหาร ขวดพลาสติก หลอดดูด แก้วน้ำ กระบวนการดังกล่าวเป็นการคัดแยกขยะอย่างละเอียดเพื่อคัดแยกเศษอาหารออกจากวัสดุอื่นและง่ายต่อการนำไปกำจัด การมีส่วนร่วมในการคัดแยกขยะของนักท่องเที่ยวทำให้นักคนเดินกาดช่วงเมืองน่านลดขยะประเภทโฟม พลาสติก และเศษอาหารได้มากกว่าร้อยละ 70

ภาพที่ 5 แสดงกระบวนการจัดการขยะเทศบาลเมืองน่าน (จากการศึกษา, 2562)

อาจกล่าวได้ว่า กระบวนการจัดการขยะของเทศบาลเมืองน่านตามองค์ประกอบของการคัดแยก รวบรวม เก็บขน แปรรูปและกำจัด วิธีการดำเนินงานได้นำหลักการ 3Rs คือ ลดการใช้ (Reduce) การใช้ซ้ำ (Reuse) และการนำกลับมาใช้ใหม่ (Recycle) ซึ่งเป็นหลักการทำให้ขยะเหลือศูนย์ (Zero Waste) ควบคู่กับการมีการกำหนดกติกาและแก้ไขปัญหาอย่างมีส่วนร่วม การดำเนินงานเกิดผลลัพธ์แก่ชุมชน อาทิ ด้านเศรษฐกิจครัวเรือนมีรายได้จากการขายขยะรีไซเคิล การจำหน่ายสินค้าแปรรูปจากขยะรีไซเคิล และครัวเรือนลดรายจ่ายจากค่าธรรมเนียมกำจัดขยะของเทศบาล ด้านสังคมเกิดการช่วยเหลือเกื้อกูลในรูปแบบสวัสดิการสังคม และด้านสิ่งแวดล้อม ครัวเรือนมีสิ่งแวดล้อมทางกายภาพที่ดี มีสุขภาพด้านร่างกายจิตใจดี และเป็นจิตอาสาทำงานด้านสิ่งแวดล้อม

2. การก้าวเข้าสู่สังคมปลอดขยะ (Zero Waste Society) ของเทศบาลเมืองน่าน

การเป็นสังคมปลอดขยะต้องมีกระบวนการจัดการขยะมูลฝอยแบบองค์รวมอย่างเป็นระบบและนำไปสู่ความยั่งยืน การนำแนวคิดขยะเหลือศูนย์ (Zero Waste) มาเป็นกลไกสร้างการรับรู้ของประชาชนให้ตระหนักถึงความรับผิดชอบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อมในฐานะผู้ผลิตขยะ การส่งเสริมให้มีความรู้เกี่ยวกับการจัดการขยะที่ถูกต้องจะนำไปสู่การสร้างบรรทัดฐานที่ดีให้แก่สังคมได้เกิดการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมและรูปแบบการบริโภคในชีวิตประจำวันได้ลดปริมาณขยะที่จะเกิดขึ้น

การเป็นสังคมปลอดขยะในต่างประเทศมักจะคำนึงถึง 1) การออกแบบผลิตภัณฑ์ การบริโภค การกู้คืนทรัพยากรธรรมชาติ การซ่อมแซม และการนำกลับมาใช้ใหม่ 2) การขยายความรับผิดชอบของผู้ผลิตและผู้บริโภคเพื่อไม่ให้เกิดขยะหรือสามารถจัดการขยะให้เหลือศูนย์ 3) การใช้เทคโนโลยีจำกัดที่เหมาะสม และ 4) การกำกับดูแลการดำเนินงานด้านการจัดการขยะให้มีประสิทธิภาพ [8] ลักษณะของสังคมปลอดขยะประกอบด้วย 1) มีการป้องกันการเกิดขยะ 2) มีการลดปริมาณขยะ 3) มีการรีไซเคิลขยะ 4) พ้นพหุทรัพยากรกลับมาใช้ใหม่ 5) ปรับเปลี่ยนพฤติกรรม 6) ใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม 7) มีความรับผิดชอบต่อผู้ผลิต 8) มีการบังคับใช้กฎหมายผังเมืองและการเผา (9) เป็นศูนย์กลางแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารด้านการจัดการขยะ และ 10) ความสามารถของท้องถิ่นควรทำการรีไซเคิลขยะได้ 100% [8-11]

การจัดการขยะของเทศบาลเมืองน่าน ดำเนินงานอย่างเป็นระบบภายใต้กระบวนการมีส่วนร่วมควบคู่กับการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมทางขยะของประชาชน จนพัฒนาสู่การจัดการแบบครบวงจร เทศบาลได้นำแนวคิดขยะ เหลือศูนย์ (Zero Waste) มาเป็นกลไกปรับเปลี่ยนรูปแบบการบริโภคของประชาชนให้ลดปริมาณขยะจากกิจกรรมในชีวิตประจำวัน การศึกษาพบว่า การมีส่วนร่วมในขั้นตอนของการคัดแยก รวบรวม เก็บขน และแปรสภาพ รวมทั้งการเข้าร่วมโครงการหรือกิจกรรมเกี่ยวกับขยะของเทศบาลหรือชุมชน การปฏิบัติตามกฎระเบียบของเทศบาลที่ส่งเสริมสนับสนุนให้เกิดการมีส่วนร่วม การสนับสนุนวัสดุอุปกรณ์เทคนิควิธีการในการจัดการขยะจากเทศบาล ลักษณะของผู้นำชุมชนที่เป็นต้นแบบการจัดการขยะ กลไกการจัดการขยะของชุมชนที่ส่งเสริมให้มีส่วนร่วมในการจัดการขยะ และความรู้เกี่ยวกับ การจัดการขยะของเทศบาลล้วนส่งผลให้การจัดการขยะของเทศบาลประสบผลสำเร็จพัฒนาไปสู่การเป็นสังคมปลอดขยะได้ ดังรายละเอียดการเปรียบเทียบวิธีการดำเนินงานของเทศบาลตามองค์ประกอบของการเป็นสังคมปลอดขยะตารางที่ 1

ตารางที่ 1 แสดงการเปรียบเทียบการจัดการขยะของเทศบาลเมืองน่านตามแนวคิดสังคมปลอดขยะ

แนวคิดสังคมปลอดขยะ	วิธีการจัดการขยะของเทศบาลเมืองน่าน
1) ป้องกันการเกิดขยะ หมายถึง การดำเนินงานหรือปฏิบัติการเพื่อไม่ให้เกิดขยะ	1) ณรงค์ ให้ครัวเรือน หน่วยงาน ร้านค้า ตลาดสด สถานประกอบการคัดแยกขยะด้วยหลักการ 3Rs ครบทุกชุมชน 2) กำหนดมาตรการลดการใช้พลาสติกและโฟมในการบรรจุอาหารแก่ผู้ประกอบการร้านค้า 3) สร้างจิตอาสาจัดการขยะในชุมชน
2) ลดปริมาณขยะ หมายถึง การทำให้เกิดของเสียน้อยที่สุดเพื่อลดภาระในการบำบัดขยะที่เกิดขึ้นโดยสามารถนำขยะกลับมาใช้ได้ใหม่ตามความเหมาะสม	1) คัดแยกขยะที่แหล่งกำเนิด เช่น ครัวเรือน หน่วยงาน และสถานที่ท่องเที่ยว 2) ลดการใช้พลาสติกและโฟมในการบรรจุอาหารตามแหล่งท่องเที่ยว
3) รีไซเคิลขยะ หมายถึง การนำวัสดุหรือบรรจุภัณฑ์ นำถุงพลาสติกมาอัดก้อนเพื่อส่งขายให้โรงงานนำไปที่ไม่ใช้แล้วมาแปรรูปด้วยกรรมวิธีต่าง ๆ เพื่อผลิต หลอมใหม่เป็นวัสดุหรือสิ่งนั้นอีกครั้ง	นำถุงพลาสติกมาอัดก้อนเพื่อส่งขายให้โรงงานนำไป

ตารางที่ 1 แสดงการเปรียบเทียบการจัดการขยะของเทศบาลเมืองน่านตามแนวคิดสังคมปลอดขยะ (ต่อ)

แนวคิดสังคมปลอดขยะ	วิธีการจัดการขยะของเทศบาลเมืองน่าน
4) ฟื้นฟูทรัพยากรกลับมาใช้ใหม่ หมายถึง การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรอย่างคุ้มค่า มีการออกแบบผลิตภัณฑ์ให้มีโครงสร้างวัสดุที่นำมาผลิตให้เอื้อต่อสิ่งแวดล้อม และปลอดภัยต่อสุขภาพ	1) มีมาตรการให้ผู้ประกอบการลดใช้พลาสติกและโฟม โดยให้นำวัสดุที่ย่อยสลายง่ายมาใช้บรรจุอาหาร 2) นำขยะที่ย่อยสลายได้มาทำปุ๋ยชีวภาพ และแก๊สชีวภาพ 3) แปรรูปผลิตภัณฑ์จากขยะรีไซเคิล
5) ปรับเปลี่ยนพฤติกรรม หมายถึง การปรับเปลี่ยน การกระทำ ความคิด ความรู้สึก ของประชาชนให้ สามารถปรับตัวต่อ การจัดการขยะมูลฝอยได้ดีขึ้น	1) สร้างวินัยการคัดแยกขยะแก่ครัวเรือน 2) สร้างจิตอาสาคัดแยกขยะ 3) ส่งเสริมให้มีตลาดนัดรีไซเคิลภายในชุมชน 4) ส่งเสริมให้มีกลุ่มแปรรูปผลิตภัณฑ์จากขยะรีไซเคิล
6) ใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม หมายถึง การนำ อุปกรณ์ เครื่องมือ เครื่องจักรมาใช้ในการดำเนินงาน อย่างสอดคล้องกับรูปแบบการจัดการขยะมูลฝอย	มีระบบกำจัดขยะแบบรวมศูนย์ (Cluster) ด้วย เทคโนโลยีที่เหมาะสมในระบบคัดแยก หมักปุ๋ย ฝังกลบ และผลิตก๊าซชีวภาพ (Biogas)
7) ความรับผิดชอบต่อของผู้ผลิต หมายถึง ความ ตระหนักถึงผลกระทบทั้งทางบวก และลบของผู้ ผลิตต่อช่วงชีวิตผลิตภัณฑ์ของตนเอง ผ่านการจัด เก็บ รวบรวม บำบัด กำจัด และนำกลับมาใช้ใหม่	1) ปรับพฤติกรรมในชีวิตประจำวันของครัวเรือนเพื่อ ป้องกันไม่ให้ผลิตขยะหรือลดปริมาณขยะด้วยการณรงค์ ให้ใช้ถุงผ้า ลดการใช้โฟมและพลาสติกในการบรรจุอาหาร 2) ครัวเรือนต้องจ่ายค่าธรรมเนียมการกำจัดขยะมูลฝอย ให้แก่เทศบาลเป็นประจำทุกเดือนในฐานะผู้ผลิตขยะ
8) บังคับใช้กฎหมายฝังกลบและการเผา หมายถึง แนวทางปฏิบัติเพื่อไม่ให้เกิดการฝังกลบหรือเผาขยะ	เทศบาลยังไม่กำหนดแนวปฏิบัติเพื่อไม่ให้เกิดการฝังกลบ หรือเผาขยะเพราะปัจจุบันยังคงมีวิธีกำจัดด้วยการฝังกลบ ตามหลักสุขาภิบาล แต่ได้นำหลักการ 3Rs มาใช้เพื่อปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของประชาชนให้ลดขยะต้นทางเพื่อให้ ขยะเข้าสู่ระบบกำจัดน้อยที่สุด
9) ศูนย์กลางการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร หมายถึง เป็นศูนย์กลางของการแลกเปลี่ยน ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการจัดการขยะ	เทศบาลจัดตั้งศูนย์เรียนรู้ด้านการจัดการสิ่งแวดล้อม ตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง จำนวน 1 แห่ง เพื่อเป็นแหล่งศึกษาดูงานและสาธิตการรีไซเคิลขยะ การจัดตั้งกองทุนขยะฮอมบุญ และการแปรรูปเพื่อสร้าง มูลค่าเพิ่มจากขยะรีไซเคิล
10) ความสามารถของท้องถิ่นในการรีไซเคิลขยะ ได้ 100% หมายถึง การนำขยะไปใช้ประโยชน์ โดยไม่มีขยะเข้าสู่ระบบฝังกลบ	ปัจจุบันเทศบาลสามารถคัดแยกขยะไปใช้ประโยชน์ได้ ร้อยละ 70 และมีขยะที่ต้องฝังกลบร้อยละ 30 ทั้งนี้ เทศบาลเมืองน่านต้องยกระดับความสามารถในการ รีไซเคิลขยะโดยไม่เหลือขยะที่จะนำไปฝังกลบ

อาจกล่าวได้ว่า พัฒนาการด้านการจัดการขยะของเทศบาลจากการจัดการขยะแบบองค์รวมจนสามารถจัดการ ได้อย่างครบวงจรทำให้วิธีการจัดการขยะของเทศบาลเมืองน่านส่วนใหญ่เป็นไปตามองค์ประกอบของแนวคิดสังคมปลอดขยะ อย่างไรก็ตามยังมีบางองค์ประกอบที่ยังไม่สามารถดำเนินงานให้บรรลุตามแนวคิดได้ เช่น ความสามารถของท้องถิ่นในการรีไซเคิลขยะให้ได้ 100% จึงมีข้อเสนอจากการศึกษาเพื่อพัฒนาเทศบาลเมืองน่านให้เป็นสังคมปลอดขยะ ดังนี้

1. เทศบาลควรพัฒนารูปแบบและเทคโนโลยีจัดการขยะทั่วไปที่ยังคงหลื่อนำไปฝังกลบร้อยละ 30 ให้เป็นศูนย์หรือไม่เหลือขยะนำไปฝังกลบ
2. เทศบาลควรจัดตลาดนัดรีไซเคิลให้ครบทุกชุมชนเพื่อสร้างสร้างความตระหนักให้แก่ครัวเรือนได้มีวินัยในการคัดแยกขยะเพื่อขายหรือนำไปใช้ประโยชน์ได้อย่างเหมาะสม และช่วยลดปริมาณขยะที่เข้าสู่ระบบกำจัด
3. เทศบาลควรเพิ่มพื้นที่ของศูนย์เรียนรู้ด้านสิ่งแวดล้อมให้เป็นศูนย์กลางการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้านการจัดการขยะที่เกิดจากองค์ความรู้ของชุมชน รวมถึงพัฒนานวัตกรรมเชิงกระบวนการด้านการจัดการขยะให้เหมาะสมกับบริบทของชุมชน
4. เทศบาลควรส่งเสริมให้มีกลุ่มจิตอาสาจัดการขยะครบทุกชุมชนเพื่อดูแลความสะอาดภายในชุมชน และสร้างเครือข่ายการมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการจัดการขยะของเทศบาล
5. เทศบาลควรนำเทคโนโลยีที่เหมาะสมมาใช้เพื่อลดปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมและเกิดพลังงานทดแทน เช่น การกลั่นน้ำมันจากขยะพลาสติก
6. เทศบาลต้องเตรียมการและควบคุมการจัดการขยะอันตรายให้ได้ตามมาตรฐานเพื่อรองรับขยะอันตรายที่เกิดขึ้นจากการแพร่ระบาดของ Covid-19 เช่น ขยะที่เกิดจากการป้องกัน (หน้ากากอนามัย) การตรวจคัดกรอง และการรักษาทางการแพทย์

สรุปและการอภิปรายผล

ชุมชนคามิคัทลี ต้นแบบสังคมปลอดขยะในประเทศญี่ปุ่นสามารถจัดการขยะชุมชนโดยไม่มีกรขนย้ายขยะออกนอกพื้นที่ การจัดการขยะของชุมชนคามิคัทลีได้สร้างความร่วมมือระหว่างรัฐและชุมชน โดยภาครัฐเป็นผู้กำหนดนโยบายส่งเสริมตรวจสอบการดำเนินงานด้านการจัดการขยะที่มีความชัดเจนและต่อเนื่อง รวมถึงนำมาตรการทางกฎหมายมาบังคับใช้อย่างเข้มงวด ปัจจุบันชุมชนคามิคัทลีสามารถคัดแยกขยะเพื่อนำไปรีไซเคิลรวมทั้งสิ้น 34 ประเภท ขณะที่ขยะอินทรีย์ที่ย่อยสลายได้จะถูกคัดแยกเพื่อทำปุ๋ยหมักไว้ใช้ในครัวเรือน มีการรวมกลุ่มของผู้สูงอายุในการตัดเย็บและแปรรูปขยะรีไซเคิลให้เป็นสินค้าที่ระลึก มีร้านค้าชุมชนเพื่อแลกเปลี่ยนหมุนเวียนสิ่งของที่ยังคงใช้งานได้ [12] ชุมชนคามิคัทลีได้กำหนดเป้าหมายให้ ค.ศ. 2020 เป็นชุมชนปลอดขยะที่ลดการเผาและฝังกลบได้ 100% ขณะที่ปี ค.ศ. 2016 ชุมชนคามิคัทลียังคงเหลือขยะที่นำไปฝังกลบถึง 20% [13] หากเปรียบเทียบการจัดการขยะของชุมชนคามิคัทลีและเทศบาลเมืองน่าน สู่การเป็นสังคมปลอดขยะ ด้านการจัดการพบว่า ทั้ง 2 แห่ง มีการดำเนินงานตามนโยบายที่เกี่ยวข้องกับการจัดการขยะอย่างมีส่วนร่วม บูรณาการการทำงานตามยุทธศาสตร์ผ่านแผนงานโครงการ เน้นการนำหลักการ 3Rs มาใช้เพื่อลดปริมาณขยะต้นทาง ครัวเรือนและชุมชนสามารถคัดแยกขยะไว้ใช้ประโยชน์ตามองค์ประกอบของขยะ 3R ได้ทางสังคมเป็นสิ่งขับเคลื่อนให้เกิดการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมเพื่อป้องกันการเกิดขยะ ลดขยะ และรีไซเคิลขยะ

สรุปได้ว่า ปัจจัยสำเร็จที่ส่งผลให้กระบวนการจัดการขยะของเทศบาลเมืองน่านเกิดศักยภาพสู่การยกระดับจัดการขยะให้เหลือศูนย์ (Zero Waste) ได้แก่ 1) โครงสร้างระบบการกำจัดขยะมูลฝอยและสิ่งปฏิกูลตามหลักสุขภาพ 2) การส่งเสริมการคัดแยกขยะต้นทางและสถานที่กำจัด 3) การปฏิบัติงานในลักษณะองค์รวมที่บูรณาาร่วมกับทุกภาคส่วนควบคู่กับการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมกาารทิ้งขยะของประชาชนตามหลักการ 3Rs เกิดผลเป็นรูปธรรม อาทิ การขายขยะ รีไซเคิล การแปรรูปขยะรีไซเคิล การทำปุ๋ยชีวภาพ การทำถังหมักกรีนโคน และกองทุนขยะ โดยกิจกรรมดังกล่าว เป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนชุมชนได้เกิดการพัฒนาไปสู่การเป็นต้นแบบของสังคมปลอดขยะ (Zero Waste Society)

References

- [1] Pollution Control Department. (2017). *Environmental quality situation in Thailand 2020*. <https://www.pcd.go.th>. (in Thai)
- [2] Pollution control Department. (2017). *20 Year Pollution Management Strategy and Pollution Management Plan 2017-2012*. <http://www.pcd.go.th>. (in Thai)
- [3] Waste and Hazardous Substance Management Bureau. (2016). *National Solid Waste Management Master Plan (2016-2021)*. Active Print Co., Ltd. (in Thai)
- [4] Srisatit, T. (2014). *Community solid waste management engineering*. Bangkok: Chulalongkorn University Press. (in Thai)
- [5] Wanaphruek, P. (2012). *The improvement of the solid waste management policy of Thailand*. [Unpublished doctoral dissertation]. Prince of Songkla University. (in Thai)
- [6] Zaman, A. U., & Lehmann, S. (2011). Urban growth and waste management optimization towards “Zero Waste City”. *Journal City, Culture and Society*. 2(4), 177-187
- [7] Nan Municipality. (2018, December 25). *Four-year local development plan (2018-2021)*. <http://www.nancity.go.th>. (in Thai)
- [8] Zaman, A. U., (2014). Roadmap towards Zero Waste Cities. *International Journal of Waste* <https://www.researchgate.net/publication/290154191>.
- [9] Chen, H. W. & Houn, H. (2004). Toward a zero waste society in Taiwan. *WIT Transactions on Ecology and the Environment*. 78, 509-518. (in Thai)
- [10] Fatemi, M. N. (2009). Towards zero waste strategies: Practices and challenges of household waste management in Dhaka. In *Proceedings of the International Conference on Solid Waste Management Technical, Environmental and Socio-economical Contexts – Waste Safe 2009*. 185-192. 9-10 November 2009, Khulna, Bangladesh. Bangladesh: Khulna University. (in Thai)
- [11] Eric, L., & Kate, B. (2015). How you Community Can be Zero waste in 10 years. *Bio Cycle; Emmaus*. 56(10), 16-19.

- [12] Wongchummali, P., Premprasit, R. (2017). Zero waste: Concept and principle going to a waste-free society. In The 16th Graduate Student Network Seminar Department of Sociology and Anthropology. 915-929. June 29-30, 2017, Muang, Phitsanulok. Phitsanulok: Naresuan University. (in Thai)
- [13] Tantiwatsadakan, C. (2016). *Low-carbon society when Kamikatsu*, the city without waste center of green Economy Research. Thammasat University. (in Thai)

การพัฒนาหลักสูตรและจัดฝึกอบรมเกี่ยวกับวิธีการ
บริหารทรัพยากรมนุษย์อย่างยั่งยืนของผู้ประกอบการ SMEs
ในจังหวัดที่มีเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนภาคเหนือ¹

The Development of Curriculum and Providing Programs
through Sustainable Human Resource Management for
Small and Medium Enterprises (SMEs) of the Special
Economic Zone in Northern Provinces of Thailand¹

อัคราภรณ์ เขมอัครเจตต์^{2*} กรุณา สีชมภู² และเบญจวรรณ เบญจกรณ์³
Atcharaphat Khem-akrajett^{2*}, Karuna Seechompoo² and Benchawan Benchakorn³

¹ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยเรื่อง “การพัฒนาหลักสูตรและจัดฝึกอบรมเกี่ยวกับวิธีการบริหารทรัพยากรมนุษย์อย่างยั่งยืนของผู้ประกอบการ SMEs ในจังหวัดที่มีเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนภาคเหนือ

² อ., คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย 57100

³ ผศ.ดร., คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย 57100

¹ The Development of Courses and Training Programs Through Sustainable Human Resource Management for Small and Medium Enterprises (SMEs) of The Special Economic Zone in Northern Provinces of Thailand

² Lecturer, Faculty of Management Science, Chiang Rai Rajabhat University, Chiang Rai, 57100, Thailand

³ Asst. Prof. Dr., Faculty of Management Science, Chiang Rai Rajabhat University, Chiang Rai, 57100, Thailand

* Corresponding author: E-mail address: atcharaphat.khe@crru.ac.th

(Received: February 27, 2021; Revised: July 7, 2021; Accepted: July 12, 2021)

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) สำรวจความต้องการในการฝึกอบรมวิธีการบริหารทรัพยากรมนุษย์อย่างยั่งยืนสำหรับผู้ประกอบการ SMEs 2) พัฒนาตัวบ่งชี้วิธีการบริหารทรัพยากรมนุษย์อย่างยั่งยืนสำหรับผู้ประกอบการ SMEs และ 3) สร้างและพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมวิธีการบริหารทรัพยากรมนุษย์อย่างยั่งยืนสำหรับผู้ประกอบการ SMEs ในจังหวัดที่เป็นเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนภาคเหนือ (จังหวัดเชียงราย และจังหวัดตาก) การวิจัยใช้หลักการวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Methods Research) จากการศึกษาพบว่าผู้ประกอบการ SMEs ส่วนใหญ่ยังขาดความรู้และทักษะในการบริหารทรัพยากรมนุษย์ส่งผลให้มีความต้องการฝึกอบรมด้านการบริหารทรัพยากรมนุษย์อย่างยั่งยืนอยู่ในระดับมากถึงร้อยละ 63.47 นอกจากนี้ยังพบว่าตัวบ่งชี้วิธีการบริหารทรัพยากรมนุษย์อย่างยั่งยืนมีความสอดคล้องกลมกลืนกับโมเดลตัวบ่งชี้ทั้ง 6 องค์ประกอบคือ 1) การวางแผนกำลังคน 2) การวิเคราะห์งาน 3) การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ 4) การสร้างขวัญและกำลังใจในการทำงาน 5) การจัดการหน่วยงานอย่างเป็นระบบ และ 6) การรักษาพนักงานให้อยู่กับองค์กรในระยะยาว ผลการประเมินความพึงพอใจในการฝึกอบรมพบว่าผู้ประกอบการมีความพึงพอใจเฉลี่ยในระดับสูงมากถึง 4.76 จากระดับคะแนนเต็ม 5

คำสำคัญ: การบริหารทรัพยากรมนุษย์ การพัฒนาตัวบ่งชี้ เขตเศรษฐกิจพิเศษ

Abstract

This study had three objectives: 1) to explore the training needs in sustainable human resource management of SMEs entrepreneurs, 2) to develop indicators of sustainable human resource management for SMEs entrepreneurs, and 3) to set up and create a training course base on sustainable human resource management for SMEs entrepreneurs in the provinces that are special economic zones on the northern border (Chiang Rai and Tak provinces). The mixed method research procedure was applied in this study. The research found that SMEs business entrepreneurs required knowledge and skills in human resource management to enhance their ability in high level as 63.47 percent. In addition, the researchers found that the Sustainable Human Resource Management Approach indicator was harmoniously consistent with the components indicator model, which consisted of 1) human resource planning, 2) job analysis, 3) human resource development, 4) contributing employee motivation, 5) setting up the systematic divisions and works, and 6) employee retention. The results of the training satisfaction assessment showed that the entrepreneurs had a very high level of satisfaction as 4.76 out of 5.

Keywords: Human resource management, The development of indicators, Special economic zone

บทนำ

ประเทศไทยเปรียบเหมือนศูนย์กลางของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยมีความสำคัญทางด้านการค้าขายแดนกับประเทศเพื่อนบ้าน และกลุ่มประเทศภายใต้กรอบความร่วมมือต่าง ๆ ในภูมิภาค ส่งผลให้การค้าขายแดนมีบทบาทสำคัญที่สนับสนุนการพัฒนาภูมิภาค และเป็นการสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจและส่งเสริมความสามารถในการแข่งขันของสินค้าไทยในตลาดประเทศเพื่อนบ้าน [1] ทั้งนี้ มูลค่าการค้าขายแดนไทยกับประเทศเพื่อนบ้านมีอัตราการเติบโตขึ้นอย่างต่อเนื่องรัฐบาลจึงได้จัดตั้งเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนขึ้นเพื่อส่งเสริมการค้าขายแดนให้ก้าวหน้าต่อไปโดยได้สนับสนุนการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานที่จำเป็นต่อการค้า การบริการและการลงทุน เพื่อดึงดูดนักลงทุนให้เข้ามาลงทุนในเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดน อีกทั้ง ยังกระตุ้นการเติบโตทางเศรษฐกิจผ่านสิทธิประโยชน์ที่นักลงทุนได้รับจากการดำเนินกิจการภายในพื้นที่ดังกล่าว โดยจังหวัดเชียงรายและจังหวัดตากเป็นเขตเศรษฐกิจชายแดนภาคเหนือที่มีความได้เปรียบเชิงพื้นที่ รวมถึงมีศักยภาพและความพร้อมทั้งทางด้านเศรษฐกิจ เหมาะแก่การลงทุนภาคอุตสาหกรรม ภาคเกษตร โลจิสติกส์ และการท่องเที่ยว โดยส่วนใหญ่เขตเศรษฐกิจชายแดนภาคเหนือประกอบธุรกิจประเภทวิสาหกิจขนาดกลาง และขนาดย่อม (SMEs)

การดำเนินธุรกิจของวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (SMEs) ในประเทศไทยมีความสำคัญต่อการเติบโตของเศรษฐกิจในประเทศ โดยธุรกิจ SMEs มีความคล่องตัวในการปรับสภาพให้เข้ากับสถานการณ์ทั่วไปของประเทศ และยังเป็นกลไกหลักในการฟื้นฟูและเสริมสร้างความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจ ก่อให้เกิดการจ้างงาน เป็นแหล่งฝึกอาชีพของแรงงานประเภทต่าง ๆ ที่มีการเรียนรู้ประสบการณ์จากการทำงานจริง [2] รวมทั้งเป็นแหล่งบ่มเพาะผู้ประกอบการรายใหม่ด้วย เนื่องจากธุรกิจ SMEs ใช้เงินทุนไม่สูงมากนัก อีกทั้งยังเชื่อมโยงกับธุรกิจขนาดใหญ่ สร้างรายได้สู่ประเทศและป้องกันการผูกขาดในระบบเศรษฐกิจ [3] จากที่กล่าวมาข้างต้น แม้ว่าธุรกิจ SMEs จะมีจุดแข็งหลาย ๆ ด้านก็ตาม แต่ในปัจจุบันธุรกิจมีการแข่งขันกันอย่างรุนแรง ทำให้ธุรกิจ SMEs ต้องเผชิญกับความท้าทายจากข้อจำกัดในการดำเนินกิจการหลาย ๆ มิติ ได้แก่ 1) องค์กรความรู้เกี่ยวกับการลงทุนของผู้ประกอบการ 2) องค์กรความรู้ด้านการตลาดที่ตอบสนองความต้องการเฉพาะตลาดท้องถิ่น หรือตลาดภายในประเทศ 3) องค์กรความรู้ในการเข้าถึงแหล่งทุนต่าง ๆ 4) องค์กรความรู้ด้านการบริหารจัดการภายในกิจการ 5) องค์กรความรู้ด้านพฤติกรรมของลูกค้าที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว 6) องค์กรความรู้ในการสร้างความได้เปรียบการแข่งขัน และ 7) องค์กรความรู้ด้านการบริหารทรัพยากรมนุษย์ เช่น การจัดหาแรงงานเข้ามาสู่องค์กร การให้รางวัลและผลประโยชน์ตอบแทน เป็นต้น [4] ซึ่งการทำธุรกิจสิ่งที่เกิดขึ้นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ก็คือ การแข่งขัน แต่การแข่งขันในทางธุรกิจหากมีการศึกษาถึงปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดการแข่งขัน ก็อาจจะช่วยให้ธุรกิจหรือผู้ประกอบการนำมาพัฒนาทักษะของตนเอง เพื่อให้พร้อมที่จะเข้าสู่สนามการแข่งขันทางธุรกิจได้อย่างนักธุรกิจมืออาชีพ

แรงงานที่ทำงานในวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (SMEs) [5] มักพบปัญหาการเข้าออกจากงานสูง กล่าวคือ เมื่อแรงงานมีฝีมือและมีความชำนาญงานมากขึ้นก็จะย้ายออกไปทำงานในโรงงานขนาดใหญ่ที่มีระบบและผลตอบแทนที่ดีกว่า จึงทำให้เกิดการพัฒนาอย่างไม่ต่อเนื่อง อีกทั้งต้องเสียเวลาในการฝึกฝนทักษะที่จำเป็นให้กับพนักงานใหม่ ส่งผลกระทบต่อประสิทธิภาพการผลิต คุณภาพของสินค้า ต้นทุนด้านเวลารวมถึงค่าใช้จ่ายในกระบวนการสรรหาไปจนถึงค่าใช้จ่ายด้านการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ หากเกิดปัญหาดังกล่าวอาจทำให้ธุรกิจต้องหยุดชะงัก และขาดโอกาสทางธุรกิจ รวมทั้ง มีต้นทุนค่าใช้จ่าย

ด้านแรงงานเพิ่มขึ้นอีกด้วย จากการศึกษาของนักวิชาการเกี่ยวกับศักยภาพและระดับความพร้อมในการเข้าสู่ธุรกิจระหว่างประเทศของธุรกิจ SMEs ในประเทศไทย พบว่าระดับความพร้อมด้านความรู้ ทักษะด้านการบริหารองค์การและทรัพยากรมนุษย์ของผู้ประกอบการ SMEs ไทยส่วนใหญ่กว่าร้อยละ 90 มีความพร้อมในระดับปานกลางถึงต่ำ [6] อาจกล่าวได้ว่า ปัจจัยดังกล่าวเป็นสิ่งท้าทายสำหรับเจ้าของกิจการที่ต้องเร่งพัฒนาศักยภาพของตนเองให้มีความพร้อมเพื่อสร้างความแข็งแกร่งให้กับตนเองรวมไปถึงสร้างความได้เปรียบในการแข่งขันทางธุรกิจ รองรับการขยายตัวทางธุรกิจและสามารถดำเนินธุรกิจให้เติบโตอย่างยั่งยืน

ดังนั้น จากข้อมูลดังกล่าวข้างต้นคณะผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาตัวปัจจัยวิธีการบริหารทรัพยากรมนุษย์อย่างยั่งยืน รวมถึง การพัฒนาหลักสูตรและจัดฝึกอบรมเกี่ยวกับวิธีการบริหารทรัพยากรมนุษย์อย่างยั่งยืนของผู้ประกอบการ SMEs ในจังหวัดที่มีเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนภาคเหนือ (จังหวัดเชียงรายและจังหวัดตาก) เพื่อเป็นการสร้างองค์ความรู้และเพิ่มขีดความสามารถทางด้านทักษะในการบริหารทรัพยากรมนุษย์ให้แก่ผู้ประกอบการ อีกทั้งเพื่อสร้างศักยภาพและความเข้มแข็งทางวิชาการ เปิดโอกาสให้ผู้ประกอบการนำความรู้ที่ได้รับไปประยุกต์ใช้ในองค์การของตนเอง นำไปสู่การพัฒนาเศรษฐกิจภายในประเทศให้เติบโตอย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์

1. เพื่อสำรวจความต้องการในการฝึกอบรมหลักการบริหารทรัพยากรมนุษย์อย่างยั่งยืนสำหรับผู้ประกอบการ SMEs ในจังหวัดที่เป็นเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนภาคเหนือ (จังหวัดเชียงรายและจังหวัดตาก)
2. เพื่อพัฒนาตัวปัจจัยวิธีการบริหารทรัพยากรมนุษย์อย่างยั่งยืน สำหรับผู้ประกอบการ SMEs ในจังหวัดที่เป็นเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนภาคเหนือ (จังหวัดเชียงรายและจังหวัดตาก)
3. เพื่อสร้างและพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมวิธีการบริหารทรัพยากรมนุษย์อย่างยั่งยืน สำหรับผู้ประกอบการ SMEs ในจังหวัดที่เป็นเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนภาคเหนือ (จังหวัดเชียงรายและจังหวัดตาก)

ทบทวนวรรณกรรม

แนวคิดการบริหารทรัพยากรมนุษย์อย่างยั่งยืน

ในอดีต “การบริหารคน” ในองค์กรมักใช้คำว่า “การบริหารงานบุคคล หรือ Personal Management” ซึ่งอาจมองว่าการบริหารคนเป็นเพียงการจัดหาคนเข้ามาทำงาน จ่ายเงินเดือนและควบคุมกฎ ระเบียบที่พนักงานต้องปฏิบัติตามเท่านั้น แต่เมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงในโลกธุรกิจ ทำให้องค์กรให้ความสำคัญกับทรัพยากรมนุษย์ในองค์กรมากขึ้น แต่ปัจจุบันนิยมใช้คำว่า “การบริหารทรัพยากรมนุษย์ หรือ Human Resource Management” อย่างกว้างขวาง โดยเชื่อว่ามนุษย์เป็นทรัพยากรมนุษย์ที่สำคัญมากกว่าทรัพยากรด้านอื่น ๆ ขององค์กร เนื่องจากมนุษย์มีสติปัญญา มีความรู้สึก รับรู้ได้ถึงความต้องการขององค์กรและยังเป็นทรัพยากรมนุษย์ที่สามารถสร้างความเจริญเติบโตให้กับองค์กรรวมถึงสามารถทำลายองค์การได้เช่นกัน หากองค์กรใดยังมีแนวคิดแบบเดิมก็จะไม่สามารถจัดหาทรัพยากรมนุษย์ที่มีประสิทธิภาพเข้าสู่องค์กรได้ ดังนั้น ศาสตร์การบริหารคนจึงถูกหยิบยกขึ้นให้เป็นหัวใจสำคัญขององค์กรและมีการออกแบบการบริหารโดยหันมาให้ความสำคัญกับ “คน” มากขึ้น โดยการดูแลทรัพยากรมนุษย์ตั้งแต่ การสรรหาบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถเข้ามาปฏิบัติงาน การพัฒนาบุคลากรให้มีความรู้และทักษะในการปฏิบัติงานเพิ่มขึ้น การดูแล

รักษาบุคลากรที่ดีและเก่งอยู่กับองค์กรไปนาน ๆ การเสริมสร้างบรรยากาศและสภาพแวดล้อมที่ดีในการทำงาน ตลอดจนการดูแลบุคลากรเมื่อครบอายุงานหรือการเกษียณอายุหรือเหตุอื่น ๆ เพื่อให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมต่อไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ [7] กล่าวว่า การบริหารทรัพยากรมนุษย์มีผลต่อการปฏิบัติงานของพนักงานภายในองค์กร ซึ่งการบริหารทรัพยากรมนุษย์มีบทบาทหน้าที่หลักสำคัญแบ่งออกเป็น 5 หน้าที่ ประกอบด้วย (1) การสรรหาและการคัดเลือกบุคลากร (2) การพัฒนาบุคลากร (3) การกระตุ้นจูงใจบุคลากร (4) การบำรุงรักษาบุคลากร (Maintenance) (5) การยุติการจ้างงาน

การสร้างและการพัฒนาตัวบ่งชี้

ตัวบ่งชี้ หมายถึง ตัวแปรประกอบหรือองค์ประกอบที่มีค่าแสดงถึงลักษณะหรือปริมาณของสภาพที่ต้องการศึกษา ณ จุดเวลาหรือช่วงเวลาหนึ่ง ค่าของตัวบ่งชี้แสดง / ระบุ / บ่งบอกถึงสภาพที่ต้องการศึกษาเป็นองค์รวมอย่างกว้าง ๆ แต่มีความชัดเจนเพียงพอที่จะใช้ในการเปรียบเทียบกับเกณฑ์ที่กำหนดไว้เพื่อประเมินสภาพที่ต้องการศึกษาได้และใช้ในการเปรียบเทียบระหว่างจุดเวลา/ช่วงเวลา ที่ต่างกันเพื่อให้ทราบถึงความเปลี่ยนแปลงของสภาพที่ต้องการศึกษา [8]

จากการศึกษาความหมายของตัวบ่งชี้ดังกล่าวข้างต้นสามารถสรุปได้ว่า ตัวบ่งชี้หมายถึง ปัจจัยตัวแปรข้อความหรือสิ่งที่สังเกตได้ใช้บ่งบอกสถานภาพ คุณสมบัติหรือสะท้อนลักษณะของทรัพยากรการดำเนินงานหรือผลการดำเนินงานในเชิงปริมาณหรือคุณภาพโดยการนำข้อมูลหรือตัวแปรมาสัมพันธ์กันให้เกิดคุณค่าชี้ให้เห็นสภาพการณ์ที่ต้องการศึกษาหรืออธิบาย ซึ่งอาจอยู่ในรูปข้อความ ตัวประกอบ ตัวแปรหรือค่าที่สังเกตได้

กระบวนการพัฒนาตัวบ่งชี้มีขั้นตอนคล้ายกับขั้นตอนในกระบวนการวัดตัวแปร แต่มีขั้นตอนเพิ่มมากขึ้นในส่วนที่เกี่ยวกับการรวมตัวแปรเข้าเป็นตัวบ่งชี้ และการตรวจสอบคุณภาพของตัวบ่งชี้ที่พัฒนาขึ้น ขั้นตอนกระบวนการพัฒนาตัวบ่งชี้ที่นักวิชาการกำหนดไว้มีลักษณะคล้ายคลึงกัน มีส่วนแตกต่างกันในบางขั้นตอนสามารถสรุปรวมเป็นขั้นตอนที่สำคัญในการพัฒนาตัวบ่งชี้รวม 6 ขั้นตอน ประกอบด้วย (1) การกำหนดวัตถุประสงค์ (2) การนิยามตัวบ่งชี้ (3) การเก็บรวบรวมข้อมูล (4) การสร้างตัวบ่งชี้ (5) การตรวจสอบคุณภาพ (6) การจัดเข้าบริบทและการนำเสนอรายงาน

จากข้อความข้างต้นสรุปได้ว่าการสร้างและการพัฒนาตัวบ่งชี้เป็นกระบวนการที่มีหลายขั้นตอน แต่ละขั้นตอนต้องทำด้วยความละเอียดรอบคอบ โดยการสร้างและการพัฒนาตัวบ่งชี้จำเป็นต้องมีการกำหนดวัตถุประสงค์ให้ชัดเจนว่าจะนำตัวบ่งชี้ที่พัฒนาขึ้นไปใช้ประโยชน์ในเรื่องอะไร เพื่ออะไร และมีวิธีการใช้อย่างไรเพื่อให้ตัวบ่งชี้ที่กำหนดมีความสอดคล้องและมีประสิทธิภาพในการใช้งาน ทั้งนี้การพัฒนาตัวบ่งชี้มีวิธีการที่หลากหลาย ดังนั้นผู้วิจัยจึงจำเป็นต้องกำหนดวัตถุประสงค์ของตัวบ่งชี้ให้ชัดเจนเพื่อลดช่องว่าง (Bias and Gaps) ที่อาจเกิดขึ้นระหว่างขั้นตอนการกำหนดตัวบ่งชี้รวมถึงเมื่อตัวบ่งชี้ถูกนำไปใช้งาน

เขตเศรษฐกิจพิเศษ

เขตเศรษฐกิจพิเศษ หมายถึง พื้นที่แห่งหนึ่งแห่งใดที่ได้รับการกำหนดและพัฒนาขึ้นมาภายใต้กฎหมายและการบริหารกิจการในลักษณะเฉพาะซึ่งภายในเขตเศรษฐกิจพิเศษดังกล่าวนั้นจะมีการปรับปรุงลักษณะทางกายภาพของสังหาริมทรัพย์เพื่อให้เกิดความพร้อมที่จะรองรับการลงทุนจากต่างประเทศ นอกจากนี้ยังมีการเสนอสิทธิพิเศษต่าง ๆ มากมายเพื่อเป็นการดึงดูดการลงทุนจากต่างชาติเช่น การให้สิทธิประโยชน์ทางภาษีการอำนวยความสะดวกในการดำเนินกิจการและบริการขั้นพื้นฐานต่าง ๆ ตั้งแต่ระบบขนส่ง ระบบไฟฟ้า ระบบประปา นอกจากนี้ ยังจัดให้มีกิจการสนับสนุนและกิจการต่อเนื่อง ได้แก่การจัดให้มีระบบสาธารณสุข

และสาธารณูปการการจัดการด้านสิ่งแวดล้อม สุขอนามัย และพัฒนาคุณภาพชีวิตชุมชน เป็นต้น ซึ่งการพัฒนาพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษดังกล่าวนี้ถือเป็นการพัฒนาเศรษฐกิจควบคู่ไปกับการพัฒนาสังคมท้องถิ่นนั้นให้มีความเจริญมากยิ่งขึ้น [9]

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษาวิจัยของ Cieri, H. d., & Boudreau, J. W. [10] เรื่องตัวชี้วัดในงานด้านทรัพยากรมนุษย์ขององค์การระดับโลกโดยใช้แนวความคิดของ HR BRidge ซึ่งได้นำเสนอตัววัดด้านทรัพยากรมนุษย์ประกอบด้วย ตัวชี้วัดผลกระทบ (Impact) 1) ด้านการประสบความสำเร็จอย่างยั่งยืน ได้แก่ ราคาหุ้น กำไรต่อหุ้น ยอดขายและกำไร ความสามารถของผู้นำและพนักงานที่มีความสามารถสูง 2) ด้านทรัพยากรกระบวนการ ได้แก่ จำนวนผลิตภัณฑ์ใหม่ ความตระหนักในตราสินค้าระยะเวลาในการผลิต คุณภาพโดยรวม 3) ด้านพนักงานที่มีความสามารถสูงและโครงสร้าง ได้แก่ ความพึงพอใจของลูกค้า ผลการปฏิบัติงานของพนักงานที่มีความสามารถสูง ส่วนตัวชี้วัดประสิทธิผล (Effectiveness) มีดังนี้ 1) ด้านความสอดคล้องในการปฏิบัติ ได้แก่ ผลการปฏิบัติงานของพนักงาน พฤติกรรมของพนักงาน และ 2) ด้านทุนมนุษย์ ได้แก่ ศักยภาพของพนักงาน โอกาส แรงจูงใจในการทำงาน การเปลี่ยนแปลงทัศนคติ และความพึงพอใจของพนักงานที่ทำงานในต่างประเทศ ส่วนตัวชี้วัดประสิทธิภาพ (Efficiency) มีดังนี้ 1) ด้านนโยบายและการนำไปปฏิบัติ ได้แก่ การตรวจสอบโครงการด้านทรัพยากรมนุษย์ การเทียบเคียงการปฏิบัติด้านทรัพยากรมนุษย์กับองค์กรที่เป็นผู้นำทางธุรกิจ และ 2) ด้านการลงทุน ได้แก่ เวลาในการบรรจุพนักงานต้นทุนในการจ้างงาน และต้นทุน/กำไรต่อพนักงาน

ระเบียบวิธีดำเนินการศึกษา

การวิจัยครั้งนี้มีวิธีการดำเนินการวิจัยประกอบด้วย 6 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 สืบหาความต้องการในการฝึกอบรมเกี่ยวกับวิธีการบริหารทรัพยากรมนุษย์อย่างยั่งยืนของผู้ประกอบการ SMEs ในจังหวัดที่เป็นเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนภาคเหนือ จำนวน 438 คน ได้แก่ กลุ่มธุรกิจการพาณิชย์ ธุรกิจการเกษตร ธุรกิจบริการ (โลจิสติกส์) และธุรกิจก่อสร้าง

ขั้นตอนที่ 2 ศึกษาและวิเคราะห์เพื่อกำหนดตัวบ่งชี้วิธีการบริหารทรัพยากรมนุษย์อย่างยั่งยืนสำหรับผู้ประกอบการ SMEs ในจังหวัดที่เป็นเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนภาคเหนือ (จังหวัดเชียงรายและจังหวัดตาก) โดยวิเคราะห์และสังเคราะห์แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องจากเอกสารประกอบด้วย ตำราทางวิชาการ วารสาร บทความทางวิชาการ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อสร้างแบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-Structured Interview) ก่อนนำเสนอให้ผู้ทรงคุณวุฒิทางด้านการบริหารทรัพยากรมนุษย์และการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ จำนวน 10 คน ตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือในความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) ความครอบคลุมของข้อคำถามและวัตถุประสงค์ ตลอดจนความชัดเจนของภาษาก่อนนำแบบสัมภาษณ์ไปใช้กับกลุ่มตัวอย่าง ซึ่งประกอบด้วย กลุ่มผู้ประกอบการ คณาจารย์ในศาสตร์การบริหารและพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ วิทยาการ จำนวน 5 คน ที่ได้มาจากวิธีการคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling)

ขั้นตอนที่ 3 ตรวจสอบความสอดคล้องของตัวบ่งชี้วิธีการบริหารทรัพยากรมนุษย์อย่างยั่งยืนสำหรับผู้ประกอบการ SMEs ในจังหวัดที่เป็นเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนภาคเหนือที่พัฒนาขึ้นกับข้อมูลเชิงประชากรที่ใช้ในการศึกษาได้แก่ ผู้ประกอบการ SMEs ในจังหวัดตากและจังหวัดเชียงราย โดยใช้กลุ่มตัวอย่างจำนวน 438 คน และวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน (Confirmatory Factor Analysis: CFA) โดยพิจารณา

จากไคสแควร์ () ค่าชั้นแห่งความเป็นอิสระ (df) ค่า P-value ค่าดัชนีความกลมกลืน (GFI) ค่าดัชนีระดับความกลมกลืนที่ปรับค่าแล้ว (AGFI) ค่ารากของค่าเฉลี่ยกำลังสองของเศษเหลือในรูปคะแนนมาตรฐาน (SRMR) และค่ากำลังสองของความคลาดเคลื่อนโดยประมาณ (RMSEA) โดยใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูป

ขั้นตอนที่ 4 จัดทำร่างหลักสูตรฝึกอบรมและปรับปรุงหลักสูตรจากผลการศึกษาดังกล่าว โดยมีผู้เชี่ยวชาญจำนวน 5 คน ร่วมพิจารณาและให้ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

ขั้นตอนที่ 5 ผู้วิจัยได้คัดเลือกผู้เข้าร่วมกิจกรรมฝึกอบรมด้วยวิธีการประชาสัมพันธ์รับอาสาสมัครกลุ่มผู้ประกอบการที่มีความสนใจในการพัฒนาตนเอง จากจังหวัดเชียงราย 25 คน และจังหวัดตาก 25 คน ผ่านช่องทางต่าง ๆ ดังนี้ 1) การคัดเลือกผู้ประกอบการในจังหวัดเชียงรายผู้วิจัยได้ประชาสัมพันธ์ผ่านศูนย์บริการทางธุรกิจและนิเทศศาสตร์ คณะวิทยาการจัดการ (CBCAS) มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย สำนักงานพาณิชย์จังหวัด และสำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัด ตลอดจนเครือข่ายผู้ประกอบการที่รู้จักเป็นการส่วนตัว โดยผู้สนใจสามารถสมัครผ่านแบบรับสมัครออนไลน์ที่แนบไว้กับประกาศ 2) ในส่วนของจังหวัดตากผู้วิจัยได้ทำการติดประกาศรับสมัครผู้ประกอบการ SMEs ที่สนใจเข้าร่วมการอบรม ณ ศูนย์ส่งเสริมการท่องเที่ยวชายแดนไทย-เมียนมา (แม่สอด-เมียวดี) และอุตสาหกรรมจังหวัดตาก และรับสมัครผ่านเจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชนจังหวัดตาก ซึ่งกิจกรรมการฝึกอบรมแบ่งออกเป็น 2 ครั้ง ดังนี้ ครั้งที่ 1 จัดกิจกรรมอบรมในระหว่างวันที่ 20-21 กรกฎาคม 2562 ณ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย จังหวัดเชียงราย ครั้งที่ 2 จัดกิจกรรมอบรมในระหว่างวันที่ 27-28 กรกฎาคม 2562 ณ ห้องประชุม ชั้น 3 อาคารศูนย์ส่งเสริมการท่องเที่ยวชายแดนไทย-เมียนมา (แม่สอด-เมียวดี) จังหวัดตาก

สรุปผลการศึกษา

1. ผลจากการสำรวจความต้องการในการฝึกอบรมหลักการบริหารทรัพยากรมนุษย์อย่างยั่งยืนสำหรับผู้ประกอบการ SMEs ในจังหวัดที่เป็นเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนภาคเหนือ (จังหวัดเชียงรายและจังหวัดตาก) พบว่า ผู้ประกอบการส่วนใหญ่มีความต้องการฝึกอบรมเกี่ยวกับวิธีการบริหารทรัพยากรมนุษย์อย่างยั่งยืน คิดเป็นร้อยละ 63.47 มีการศึกษาในระดับปริญญาตรีหรือต่ำกว่ามากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 87.21 และจากการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) ร่วมกับผู้ประกอบการพบว่า ผู้ประกอบการส่วนใหญ่ยังขาดองค์ความรู้ และทักษะในการบริหารทรัพยากรมนุษย์อย่างถูกวิธี โดยส่วนใหญ่จะใช้หลักการบริหารแบบครอบครัว ทำให้การบริหารงานไม่เป็นระบบและประสบปัญหาการเข้า-ออกของพนักงานอย่างต่อเนื่อง ทำให้การดำเนินงานไม่ต่อเนื่องและหยุดชะงัก

2. ผลการกำหนดตัวบ่งชี้วิธีการบริหารทรัพยากรมนุษย์อย่างยั่งยืนของผู้ประกอบการ SMEs ในจังหวัดที่เป็นเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนภาคเหนือ จากกลุ่มผู้ประกอบการ คณาจารย์ในศาสตร์การบริหารและพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ วิทยากรรวมจำนวน 10 คน ที่ได้มาจากการคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) พบว่า ตัวบ่งชี้วิธีการบริหารทรัพยากรมนุษย์อย่างยั่งยืนมีกระบวนการสำคัญอยู่ 3 กระบวนการ ตั้งแต่กระบวนการการให้ได้คนมาทำงานในองค์กร (Acquisition) การดูแลรักษาคนในองค์กรให้ทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ (Retention) และการดูแลการออกจากงานของคนในองค์กร (Separation) ซึ่งแต่ละกระบวนการก็จะมีกิจกรรมย่อยที่เราเรียกว่าตัวบ่งชี้ที่เกี่ยวข้องกัน ซึ่งสามารถสรุปตัวบ่งชี้วิธีการบริหารทรัพยากรมนุษย์อย่างยั่งยืน ได้ทั้งหมด 6 ประการ โดยมีรายละเอียดของแต่ละองค์ประกอบดังนี้

องค์ประกอบการวางแผนกำลังคน (MAN)	องค์ประกอบการประเมินผลการปฏิบัติงาน (EVA)
P1 แผนอัตรากำลังคนระยะยาว เช่น 5 ปี หรือ 4 ปี	PE1 การประเมินผลการปฏิบัติงาน
P2 แผนอัตรากำลังคนระยะสั้น เช่น รายวัน รายเดือน รายปี	PE2 การประเมินสมรรถนะ
P3 การกำหนดปริมาณ คุณภาพและระยะเวลาใน การทำงาน	PE3 การเสริมสร้างประสิทธิภาพการทำงาน
P4 การดำรงรักษากำลังคน	PE4 การแก้ไขจุดบกพร่องและพัฒนาจุดเด่นของพนักงาน
P5 เน้นการใช้ประโยชน์จากประสิทธิภาพของงาน มากกว่าการเพิ่มกำลังคน	PE5 การประเมินผลทางเจตคติ
องค์ประกอบการสรรหาและคัดเลือกพนักงาน (REC)	องค์ประกอบการแบ่งแยกหน่วยงานและกำหนด ภาระงานอย่างเป็นระบบ (SEP)
R1 การระบุตำแหน่งว่างงาน	SE1 การพิจารณาเลือกผู้รับผิดชอบงานที่เหมาะสมกับงาน
R2 การวิเคราะห์งาน	SE2 การพิจารณาอุปนิสัยของพนักงานที่อาจส่งผลกระทบต่อ งานที่ทำ
R3 การดึงดูดผู้สมัคร	SE3 การกำหนด ระบุภาระงานของแต่ละตำแหน่งงาน
R4 การคัดเลือกผู้สมัคร	SE4 การแบ่งฝ่าย แผนกและสายการบริหารงาน
R5 การสัมภาษณ์ผู้ผ่านการคัดเลือก	SE5 การจัดตั้งทีมเฉพาะกิจเพื่อการทำงาน
R6 การคัดเลือกและการนัดหมายพนักงานใหม่	SE6 การระบุหน้าที่ของสมาชิกทีมอย่างชัดเจน
องค์ประกอบการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ (HRD)	องค์ประกอบให้รางวัลและการรักษาพนักงาน (REW)
D1 การวางแผนการฝึกอบรมให้แก่พนักงานแต่ละ ตำแหน่ง	RE1 การเสริมแรงทางบวกให้กับพนักงาน
D2 สนับสนุนสื่อและแหล่งเรียนรู้ที่เข้าถึงง่ายให้กับ พนักงาน	RE2 ชมเชยเมื่อพนักงานทำงานมีประสิทธิภาพ
D3 การฝึกอบรมตามสายงานและความต้องการของ พนักงาน	RE3 การเลื่อนตำแหน่งงานอย่างเป็นระบบ
D4 การสนับสนุนให้พนักงานออกไปศึกษาต่อเพื่อ พัฒนาความสามารถในสายงาน	RE4 การคำนึงถึงขวัญและกำลังใจในการทำงานของ พนักงาน

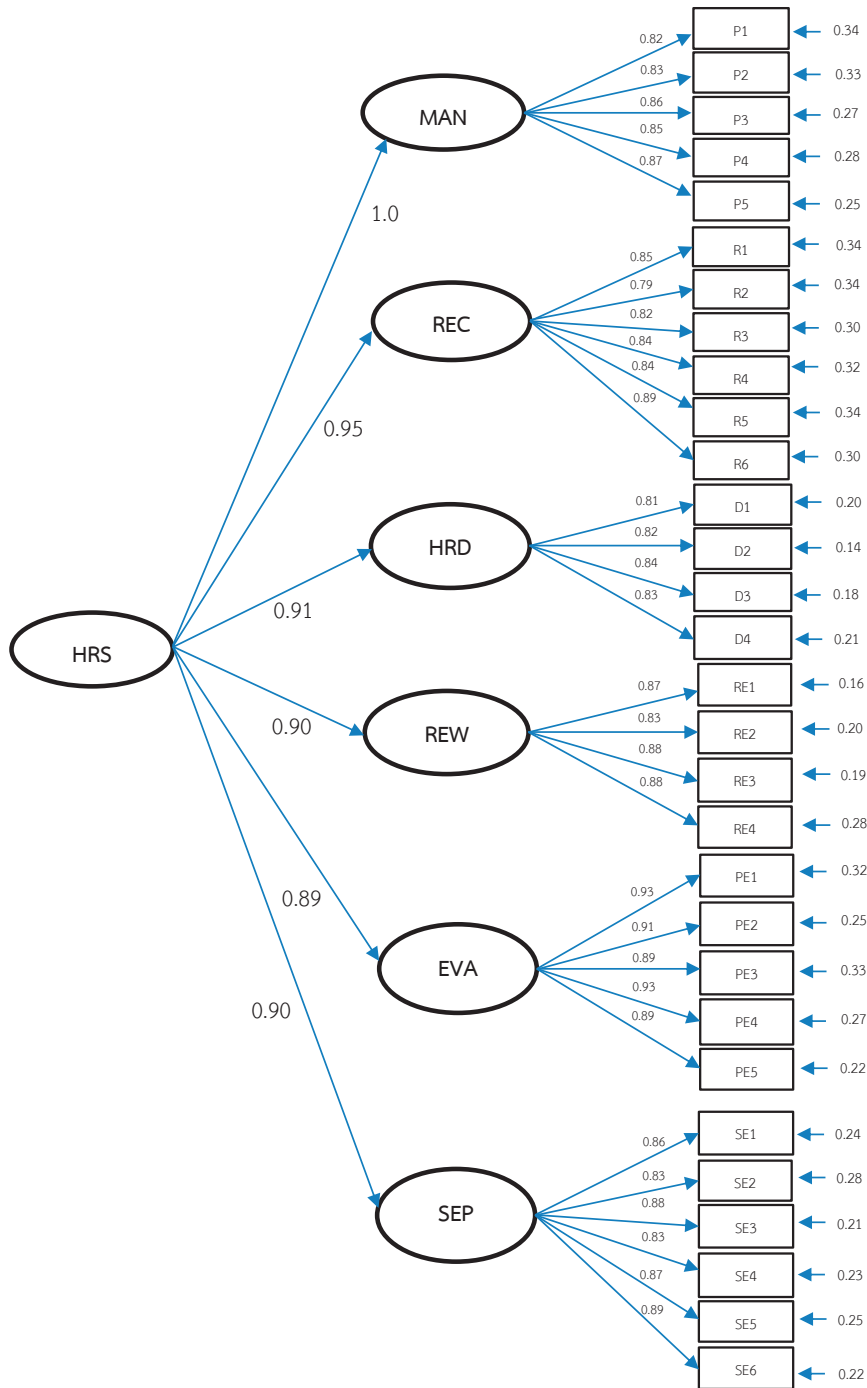
3. นำผลการศึกษาในข้อที่ 2 มาวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันตัวบ่งชี้วิธีการบริหารทรัพยากรมนุษย์อย่างยั่งยืน (HRS) พบว่า ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันของโมเดลตัวบ่งชี้วิธีการบริหารทรัพยากรมนุษย์อย่างยั่งยืน เป็นดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันของโมเดลตัวบ่งชี้วิธีการบริหารทรัพยากรมนุษย์อย่างยั่งยืน
(n=438 คน)

ตัวบ่งชี้	น้ำหนักองค์ประกอบ	ค่าสัมประสิทธิ์การพยากรณ์ (R ²)
องค์ประกอบการวางแผนกำลังคน (MAN)	1.00	1.00
องค์ประกอบการสรรหาและคัดเลือกพนักงาน (REC)	0.95	0.89
องค์ประกอบการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ (HRD)	0.91	0.82
องค์ประกอบการให้รางวัลและการรักษาพนักงาน (REW)	0.90	0.79
องค์ประกอบการประเมินผลการปฏิบัติงาน (EVA)	0.89	0.81
องค์ประกอบการแบ่งแยกหน่วยงานและกำหนดภาระงานอย่างเป็นระบบ (SEP)	0.90	0.83

จากตารางที่ 1 พบว่า ตัวบ่งชี้วิธีการบริหารทรัพยากรมนุษย์อย่างยั่งยืนทั้ง 6 องค์ประกอบมีค่าตั้งแต่ 0.89- 1.00 และมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 จัดเรียงลำดับตามค่าน้ำหนักองค์ประกอบจากมากไปน้อย ดังนี้ องค์ประกอบการวางแผนกำลังคน องค์ประกอบการสรรหาและคัดเลือกพนักงาน องค์ประกอบการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ องค์ประกอบการให้รางวัลและการรักษาพนักงาน องค์ประกอบการแบ่งแยกหน่วยงานและกำหนดภาระงานอย่างเป็นระบบ องค์ประกอบการประเมินผลการปฏิบัติงาน มีค่าน้ำหนักองค์ประกอบเท่ากับ 1.00 0.95 0.91 0.90 0.89 และ 0.89 ตามลำดับ ค่าสัมประสิทธิ์การพยากรณ์ (R²) ของทั้ง 6 องค์ประกอบมีค่าตั้งแต่ 0.79-1.00 อธิบายได้ว่า องค์ประกอบด้านการวางแผนกำลังคน มีค่าผันแปรร่วมกับตัวบ่งชี้วิธีการบริหารทรัพยากรมนุษย์อย่างยั่งยืนได้ถึงร้อยละ 100 รองลงมา คือ องค์ประกอบด้านการสรรหาและคัดเลือกพนักงาน ด้านการแบ่งแยกหน่วยงานและกำหนดภาระงานอย่างเป็นระบบ ด้านการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ด้านการประเมินผลการปฏิบัติงาน และด้านการให้รางวัล มีค่าผันแปรร่วมกับตัวบ่งชี้วิธีการบริหารทรัพยากรมนุษย์อย่างยั่งยืนได้ร้อยละ 89 83 82 81 และ 79 ตามลำดับ

ซึ่งจากการตรวจสอบความสอดคล้องกลมกลืนของโมเดลตัวบ่งชี้วิธีการบริหารทรัพยากรมนุษย์อย่างยั่งยืน ปรากฏว่า ค่าไคสแควร์ (χ^2) เท่ากับ 781.29 (เกณฑ์ > 0.05) ค่า p เท่ากับ 0.28 (เกณฑ์ > 0.05) ซึ่งไม่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ค่าดัชนีวัดระดับความกลมกลืน (GFI) เท่ากับ 0.97 (เกณฑ์ > 0.95) ค่าดัชนีระดับความกลมกลืนที่ปรับค่าแล้ว (AGFI) เท่ากับ 0.96 (เกณฑ์ > 0.95) ค่ารากของค่าเฉลี่ยกำลังสองของเศษเหลือในรูปของคะแนนมาตรฐาน (SRMR) เท่ากับ 0.01 (เกณฑ์ < 0.08) และค่ารากของค่าเฉลี่ยกำลังสองของความคลาดเคลื่อนโดยประมาณ (RMSEA) เท่ากับ 0.01 (เกณฑ์ < 0.07) [11] แสดงว่า โมเดลตัวบ่งชี้วิธีการบริหารทรัพยากรมนุษย์อย่างยั่งยืน ที่สร้างขึ้นสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์อยู่ในเกณฑ์ดี และมีค่าน้ำหนักองค์ประกอบตั้งแต่ 0.81 ถึง 0.89 และมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 ทุกค่า แสดงว่า ตัวบ่งชี้ทั้ง 30 ตัวบ่งชี้ เป็นตัวบ่งชี้ที่สำคัญของการบริหารทรัพยากรมนุษย์อย่างยั่งยืน ดังโมเดลต่อไปนี้

**p<0.01, Chi-Square=781.29, df=759, P-value= 0.28, RMSEA=0.01

ภาพที่ 2 วิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันต้นตอของวิธีการบริหารทรัพยากรมนุษย์อย่างยั่งยืนของผู้ประกอบการ SMEs ในจังหวัดที่มีเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนภาคเหนือภาพรวมของต้นตอวิธีการบริหารทรัพยากรมนุษย์อย่างยั่งยืน

4. ผลจากการนำหลักสูตรฝึกอบรมวิธีการบริหารทรัพยากรมนุษย์อย่างยั่งยืนของผู้ประกอบการ SMEs ในจังหวัดที่เป็นเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนภาคเหนือ (จังหวัดเชียงรายและจังหวัดตาก)” จำนวน 50 คน ผู้ประกอบการมีความพึงพอใจในระดับมาก คิดเป็นร้อยละ 4.76 โดยหลักสูตรที่ได้มีการออกแบบการฝึกอบรม วิธีการบริหารทรัพยากรมนุษย์อย่างยั่งยืนนั้น มีความสอดคล้องกับความต้องการของผู้ประกอบการ SMEs ทั้งในจังหวัดเชียงรายและจังหวัดตาก รวมถึงองค์ความรู้ที่ได้รับจากหลักสูตรฝึกอบรมในครั้งนี้ผู้ประกอบการ SMEs สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในองค์การธุรกิจได้จริง

อภิปรายผล

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากการศึกษาการพัฒนาหลักสูตรและจัดฝึกอบรมเกี่ยวกับวิธีการบริหาร ทรัพยากรมนุษย์อย่างยั่งยืนของผู้ประกอบการ SMEs ในจังหวัดที่มีเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนภาคเหนือ (จังหวัดเชียงรายและจังหวัดตาก)” แล้ว มีประเด็นที่น่าสนใจที่จะนำมาอภิปรายผล ดังนี้

1. ผลการสำรวจความต้องการในการฝึกอบรมหลักการบริหารทรัพยากรมนุษย์อย่างยั่งยืนสำหรับผู้ประกอบการ SMEs ในจังหวัดที่มีเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนภาคเหนือ (จังหวัดเชียงรายและจังหวัดตาก) พบว่า จำนวนผู้ประกอบการจำแนกตามประสบการณ์ในการทำงาน ส่วนใหญ่มีความต้องการฝึกอบรมเกี่ยวกับ วิธีการบริหารทรัพยากรมนุษย์อย่างยั่งยืน โดยผู้ที่มีประสบการณ์ทำงานมากกว่า 10 ปีมีความต้องการฝึกอบรม มากที่สุด รองลงมาคือผู้ที่มีประสบการณ์ทำงานมากกว่า 5-10 ปี และจากการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) ร่วมกับผู้ประกอบการ พบว่า ผู้ประกอบการส่วนใหญ่ยังขาดองค์ความรู้ และทักษะ ในการบริหารทรัพยากรมนุษย์อย่างถูกวิธี โดยส่วนใหญ่จะใช้หลักการบริหารแบบครอบครัว ทำให้การบริหารงานไม่เป็นระบบและประสบปัญหาการเข้า-ออกของพนักงานอย่างต่อเนื่อง ทำให้การดำเนินงาน ไม่ต่อเนื่องและหยุดชะงัก ส่งผลกระทบต่อการประกอบธุรกิจ จากการศึกษาเกี่ยวกับมาตรการลดการลา ออกของพนักงานบริษัทผลิตเปิดเอกชนแห่งหนึ่ง ในจังหวัดฉะเชิงเทรา [12] พบว่า กว่าองค์การจะนำทรัพยากร มนุษย์เข้ามาร่วมดำเนินงานในองค์กรนั้นต้องผ่านกระบวนการต่าง ๆ หลายขั้นตอน ในมุมมองของกระบวนการ ผลิตนั้น หากองค์การต้องสูญเสียบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถในการทำงาน ย่อมทำให้ผลผลิตมีจำนวน ลดลง จากการศึกษาพบว่า การลาออกของพนักงานมีสาเหตุทั้งหมด 7 สาเหตุได้แก่ 1) การลาออกไปประกอบ ธุรกิจส่วนตัว 2) การได้งานใหม่ 3) สภาพการทำงานหรือลักษณะของงาน 4) ปัญหาส่วนตัว 5) สาเหตุการ ต้องการกลับไปอยู่ภูมิลำเนา 6) ปัญหาสุขภาพ 7) ความขัดแย้งระหว่างเพื่อนร่วมงานและหัวหน้างาน ซึ่งสอดคล้อง กับแนวคิดของโมลเดย์ และคณะ [13] กล่าวว่า ความคิดที่จะลาออกมีผลต่อการแสดงออกของพฤติกรรม 3 ลักษณะ คือ ความคิดที่จะลาออกมีผลต่อการแสดงออกของพฤติกรรม 3 ลักษณะ ได้แก่ 1) พฤติกรรมการ ลาออกโดยตรง พนักงานจะตัดสินใจลาออกโดยทันที หากเกิดความรู้สึกว่าต้องการจะลาออก แม้ว่าจะยังไม่มี ทางเลือกอื่นรองรับก็ตาม 2) พฤติกรรมการค้นหาทางเลือกเมื่อพนักงานมีความตั้งใจที่จะลาออกพนักงานก็จะ พยายามหาทางเลือกอื่นมารองรับตอนที่ลาออกไปจากองค์กรเดิม เพื่อจะได้ไม่ต้องกลายเป็นผู้ว่างงาน หลังจากลาออกจากงานไปแล้ว แต่โอกาสที่จะค้นหาทางเลือกนั้นก็ขึ้นอยู่กับลักษณะส่วนบุคคลที่แตกต่างกัน ออกไปของพนักงาน และ 3) พฤติกรรมด้านอื่น ๆ เมื่อพนักงานทราบว่า ตนเองไม่สามารถค้นหาทางเลือก ที่ตนปรารถนาได้หรือมีทางเลือกน้อยพนักงานก็จะยังคงไม่ลาออก แต่จะมีพฤติกรรมดีขึ้น และจากการศึกษา ผู้วิจัยมีความคิดเห็นว่าผู้ประกอบการ SMEs ควรมียุทธศาสตร์เกี่ยวกับวิธีการบริหารทรัพยากรมนุษย์ในองค์กร ของตนเอง เพื่อช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงาน และให้องค์การเติบโตอย่างยั่งยืนด้วย

2. ผลการพัฒนาตัวบ่งชี้วิธีการบริหารทรัพยากรมนุษย์อย่างยั่งยืน สำหรับผู้ประกอบการ SMEs ในจังหวัดที่เป็นเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนภาคเหนือ ได้ตัวบ่งชี้หลัก 6 ตัวบ่งชี้ และตัวบ่งชี้ย่อย 30 ตัวบ่งชี้ ซึ่งผลการตรวจสอบคุณภาพด้านความตรงเชิงโครงสร้างเป็นรายตัวบ่งชี้พบว่า โมเดลการวัดตัวบ่งชี้หลักทั้ง 6 โมเดลมีความตรงเชิงโครงสร้าง แสดงว่า โมเดลการวัดตัวบ่งชี้หลักทั้ง 6 โมเดลสามารถวัดได้จากตัวบ่งชี้ย่อยในแต่ละโมเดลได้จริง [14-15] แต่เมื่อพิจารณารายละเอียดโมเดลการวัดตัวบ่งชี้หลักทั้ง 6 ตัวบ่งชี้จะเห็นว่า โมเดลการวัดด้านองค์ประกอบการวางแผนกำลังคน องค์ประกอบการสรรหาและคัดเลือกพนักงาน องค์ประกอบการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ องค์ประกอบการให้รางวัลและการรักษาพนักงาน องค์ประกอบการแบ่งแยกหน่วยงานและกำหนดภาระงานอย่างเป็นระบบ องค์ประกอบการประเมินผลการปฏิบัติงาน มีค่าน้ำหนักองค์ประกอบเท่ากับ 1.00 0.95 0.91 0.90 และ 0.89 ตามลำดับ ค่าสัมประสิทธิ์การพยากรณ์ (R^2) ของทั้ง 6 องค์ประกอบ มีค่าตั้งแต่ 0.79-1.00 อธิบายได้ว่า องค์ประกอบด้านการวางแผนกำลังคน มีค่าผันแปรร่วมกับตัวบ่งชี้วิธีการบริหารทรัพยากรมนุษย์อย่างยั่งยืนได้ถึงร้อยละ 100 รองลงมา คือ องค์ประกอบด้านการสรรหาและคัดเลือกพนักงาน ด้านการแบ่งแยกหน่วยงานและกำหนดภาระงานอย่างเป็นระบบ ด้านการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ด้านการประเมินผลการปฏิบัติงาน และด้านการประเมินผลการปฏิบัติงาน มีค่าผันแปรร่วมกับตัวบ่งชี้วิธีการบริหารทรัพยากรมนุษย์อย่างยั่งยืนได้ร้อยละ 89 83 82 81 และ 79 ตามลำดับ จากการศึกษาศักยภาพที่ส่งอิทธิพลต่อการพัฒนาเพื่อความอยู่รอดขององค์การธุรกิจในประเทศไทย [16] ที่อธิบายว่า รูปแบบการบริหารทรัพยากรมนุษย์ในองค์การเพื่อสร้างความได้เปรียบทางการแข่งขันในยุคประเทศไทย 4.0 องค์การจะต้อง 1) ใช้กลยุทธ์การบริหารทรัพยากรมนุษย์ที่หลากหลายทั้งด้านต้นทุน ความแตกต่างและการมุ่งเฉพาะกลุ่ม 2) ให้ความสำคัญกับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ทั้งด้านทัศนคติ ความรู้และทักษะ รวมถึงลักษณะนิสัยในการทำงาน 3) มีการวางแผนที่มีประสิทธิภาพ การฝึกอบรมและพัฒนาสมรรถนะ การบริหารค่าตอบแทนและผลประโยชน์อื่น ๆ รวมถึงการสร้างบรรยากาศเพื่อให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างบุคลากรและผู้บริหารที่ดีและการประเมินผลการปฏิบัติงานที่เป็นธรรมกับทุกฝ่ายและ 4) จะต้องรู้ว่าการพัฒนาทรัพยากรจะเกี่ยวข้องทั้งในส่วนงานปฏิบัติการ โดยจะต้องมีการใช้ระบบควบคุมโดยเอกสารเข้ามาช่วย และมีการสร้างกลยุทธ์ในการดำเนินงานที่มีประสิทธิภาพ

3. ผลการศึกษาการสร้างและพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมวิธีการบริหารทรัพยากรมนุษย์อย่างยั่งยืน สำหรับผู้ประกอบการ SMEs ในจังหวัดที่เป็นเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนภาคเหนือ (จังหวัดเชียงรายและจังหวัดตาก) โดยการยืนยันจากผู้เชี่ยวชาญในศาสตร์การบริหารการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และการสร้างหลักสูตรพบว่า ผู้เชี่ยวชาญได้ให้ความสำคัญกับวิธีการบริหารทรัพยากรมนุษย์อย่างยั่งยืน 3 อันดับแรกดังต่อไปนี้ คือ ลำดับที่ 1 การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ลำดับที่ 2 การสร้างขวัญและกำลังใจในการทำงาน และลำดับที่ 3 การวางแผนกำลังคนในองค์การ นอกจากนี้ 3 ประเด็นที่ถูกให้ความสำคัญข้างต้น ผู้เชี่ยวชาญยังให้ความสำคัญกับการบริหารจัดการคนเก่งและคนแกร่งในองค์การ กล่าวคือ การให้ความสำคัญกับพนักงานที่มีผลการปฏิบัติงานที่อยู่ในระดับดีถึงดีมาก โดยการส่งเสริมให้พนักงานเหล่านั้นเริ่มต้นการทำงานที่มีความท้าทายเพิ่มมากขึ้น สร้างบรรยากาศในการเรียนรู้ให้พนักงานเหล่านั้นเป็นพิเศษโดยคำนึงตามความสามารถของพนักงานแต่ละบุคคลเป็นหลัก ส่งเสริมให้ออกไปค้นคว้าหาความรู้ใหม่นอกสถานที่ทำงาน ทั้งนี้ เพื่อให้มีความรู้เหล่านั้นมาบริหารจัดการองค์การให้ดียิ่งขึ้นและยังเป็นการนำแนวความคิดใหม่ ๆ ที่ถูกประยุกต์ใช้จากคนเก่าในองค์การที่มีประสิทธิภาพไปใช้ในการปฏิบัติงานอีกด้วย การนำแนวความคิดใหม่ที่ถูกประยุกต์ใช้จากบุคลากรภายในจะ

เป็นการจัดการความรู้ ประเมินและวิเคราะห์ถึงความเป็นไปได้ในการใช้ความรู้ดังกล่าวในสถานที่ทำงานเดิม ซึ่งมักจะได้ผลดีกว่าการนำความรู้ใหม่ทั้งหมดมาสอนให้กับพนักงานในองค์กรนั่นเอง จากการศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการลาออกของพนักงาน บริษัท ไทยเทอรโบ เจเนอเรเตอร์ จำกัด [17] พบว่า ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการลาออกของพนักงานบริษัท ไทยเทอรโบ เจเนอเรเตอร์ จำกัด ประกอบด้วย 1) ด้านลักษณะงาน 2) ด้านสภาพแวดล้อมทางสังคม 3) ด้านเงินเดือนและสวัสดิการ 4) ด้านหัวหน้างานและเพื่อนร่วมงาน และ 5) ด้านองค์กร ทั้งนี้ องค์กรที่ประสบความสำเร็จได้นั้น จะต้องเป็นองค์กรที่ให้ความสำคัญกับเรื่องการสร้างมูลค่าเพิ่มในตัวคน หรือที่เรียกว่า “ทุนมนุษย์ (Human Capital)” องค์กรหลายแห่งได้มีการทบทวน วิเคราะห์ บทบาท ตลอดจนการเพิ่มขีดความสามารถของพนักงานในองค์กรให้มากขึ้น องค์กรจึงจำเป็นต้องสร้างเครื่องมือ เพื่อพัฒนาให้สมรรถนะ (Competency) ของพนักงานให้มีความสอดคล้องกับสมรรถนะหลักและเป้าหมายขององค์กร เพื่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์ในการทำงานตามท้องที่การได้คาดหวังไว้และนำไปสู่เป้าหมายที่ต้องการได้ หน่วยงานด้านการบริหารทรัพยากรมนุษย์ในองค์กรจึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง ปัจจุบันนักทรัพยากรมนุษย์ไม่ได้เป็นเพียงผู้ทำงานประจำวันอย่างเดียว แต่ต้องเป็นหุ้นส่วนทางธุรกิจ คือ เรียนรู้และเข้าใจงานของ หน่วยงานหลักและต้องมีความรู้ในธุรกิจขององค์กรเป็นอย่างดี อีกทั้งต้องเป็นนักออกแบบกิจกรรม คือ สามารถออกแบบกิจกรรมให้ตอบสนองและสอดคล้องกับพฤติกรรมของพนักงานและความต้องการของ องค์กรได้อย่างเหมาะสม อีกทั้ง ยังต้องเป็นนักบริหารการเปลี่ยนแปลง คือ การนำระบบการบริหารจัดการ องค์กรสมัยใหม่มาใช้ในการพัฒนา ฉะนั้น การเป็นนักบริหารทรัพยากรมนุษย์ที่สมบูรณ์แบบจนสามารถ ผลักดันให้องค์กรประสบความสำเร็จได้นั้นจะต้องมีการเตรียมตัวพร้อมกับการพัฒนาฝีมือในการปฏิบัติงาน จนเป็นมืออาชีพต่อไป [18]

จากการศึกษาในการทำวิจัยฉบับนี้พบว่า ตัวบ่งชี้วิธีการบริหารทรัพยากรมนุษย์อย่างยั่งยืน สำหรับ ผู้ประกอบการธุรกิจ SMEs ในจังหวัดที่มีเขตเศรษฐกิจชายแดนภาคเหนือ (จังหวัดเชียงรายและจังหวัดตาก) ประกอบด้วยตัวบ่งชี้ 6 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) การวางแผนกำลังคน 2) การวิเคราะห์งาน 3) การพัฒนา ทรัพยากรมนุษย์ 4) การสร้างขวัญและกำลังใจในการทำงาน 5) การจัดการหน่วยงานอย่างเป็นระบบ และ 6) การรักษาพนักงานให้อยู่กับองค์กรในระยะยาว หากผู้บริหารหรือผู้ประกอบการมีองค์ความรู้และทักษะเกี่ยวกับการบริหารทรัพยากรมนุษย์อย่างถูกวิธี และนำมาใช้ในการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบก็จะส่งผลให้องค์กร เติบโตอย่างยั่งยืนได้ตามบรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1. การนำหลักสูตรฝึกอบรมวิธีการบริหารทรัพยากรมนุษย์อย่างยั่งยืนของผู้ประกอบการ SMEs ไปใช้นั้น ผู้ประกอบการจะต้องนำปัจจัยที่เกี่ยวข้อง เช่น นโยบายและทิศทางของกิจการ ขนาดกิจการ ประเภทของกิจการและทรัพยากรในด้านต่าง ๆ มาประกอบการพิจารณาและการประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับ กิจการของตนเอง เนื่องจากวิธีการบริหารทรัพยากรมนุษย์นั้นมีความยืดหยุ่น สามารถปรับเปลี่ยนให้เหมาะสม กับบริบทของกิจการได้

2. การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมวิธีการบริหารทรัพยากรมนุษย์อย่างยั่งยืนของผู้ประกอบการ SMEs นั้น ได้มีการวิเคราะห์ถึงองค์ประกอบสำคัญในการบริหารทรัพยากรมนุษย์อย่างยั่งยืนร่วมกับผู้เชี่ยวชาญเฉพาะ ด้านทั้งภาครัฐและภาคเอกชน ดังนั้น หลักสูตรนี้สามารถนำไปเป็นแนวทางในการบริหารทรัพยากรมนุษย์ได้ ทั้งภาครัฐและภาคเอกชน

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

คณะผู้จัดทำได้สรุปข้อเสนอแนะและแนวทางในการจัดทำวิจัยครั้งต่อไปไว้ดังนี้

1. ในการวิจัยครั้งนี้คณะผู้วิจัยได้ทำการสำรวจความคิดเห็นของคนไทยที่ทำงานในเขตพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดน (จังหวัดเชียงรายและจังหวัดตาก) เท่านั้น จากผลการศึกษาพบว่าส่วนหนึ่งพนักงานหรือแรงงานที่ทำงานในธุรกิจ SMEs ของทั้งสองจังหวัดนั้นเป็นชาวต่างชาติที่เข้ามาทำงานในประเทศไทย ดังนั้นในการวิจัยครั้งต่อไปควรศึกษาเกี่ยวกับความคิดเห็นของแรงงานต่างชาติเพื่อประกอบการพิจารณาในการพัฒนาและจัดการฝึกอบรมด้วย
2. ในการทำการวิจัยครั้งต่อไปควรสำรวจความพึงพอใจของพนักงานที่มีต่อการทำงานในธุรกิจ SMEs ในเขตพื้นที่เศรษฐกิจพิเศษชายแดน เพื่อค้นหาปัจจัยที่ส่งผลต่อการลาออกจากงาน รวมถึงการย้ายถิ่นของแรงงานไปยังจังหวัดกรุงเทพมหานคร ทั้งนี้เพื่อนำมาพัฒนาปรับปรุงการบริหารจัดการธุรกิจและเป็นแนวทางในการสร้างความยั่งยืนให้กับชุมชนต่อไป
3. เพื่อการวิจัยที่ได้ข้อมูลเชิงลึก ผู้สนใจสามารถจัดทำวิจัยเชิงคุณภาพด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ถึงปัญหาที่แท้จริงของการบริหารทรัพยากรมนุษย์ในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดน (จังหวัดเชียงรายและจังหวัดตาก) หรือพื้นที่อื่น เพื่อนำผลมาประกอบการพิจารณาและสรุปมาในภาพรวมของประเทศ

References

- [1] Sammawattana, C. (2014). *Thai Border Trade Disadvantage: Special Economic Border*. Retrieved Feb 22 from <https://bts.dft.go.th/btsc/files/Documentanalysisise/4.pdf>.
- [2] Office of Small and Medium Enterprise Promotion - (OSMEP). (2007). Enterprise situation medium and small report, 2006 and Outlook for 2007. Office of Small and Medium Enterprise Promotion, 30. (In Thai)
- [3] Huggins, R., & Johnston, A. (2009). Knowledge Networks in an Uncompetitive Region: SME Innovation and Growth. *Growth and Change*, 40(2), 227-259.
- [4] Nakkasem, W., & Pasunon, P. (2018). Factors Affecting the Competitive Advantage of Service Business Entrepreneurs in Bangkok. *Veridian E-Journal, Silpakorn University*, 11(1), 2148-2167. (In Thai)
- [5] Sara-dd.com. (2019). Main problems for SMEs. http://www.sara-dd.com/index.php?option=com_content&view=article&id=199:main-problems-for-smes&catid=25:the-project&Itemid=72.
- [6] Siriphatrasophon, S. (2016). Competitive Capacity and Readiness of Thai Small and Mediums Enterprises for Entering the ASEAN Economic Community. *Journal of the Association of Researchers*, 21(1), 9-33. (In Thai)
- [7] Samitkrai, C. (2013). *The Recruitment, Selection and Performance Evaluation of Personnel*. Chulalongkorn University Press. (In Thai)

- [8] Wiratchai, N. (2012). Confirmatory Factor Analysis - (CFA). *Journal of Curriculum Research and Development*, 2(1), 68-74. (In Thai)
- [9] Office of the National Economic and Social Development Council. (2008). *Philosophy of Sufficiency Economy to practice*. Petch Rung Printing. (In Thai)
- [10] Cieri, H. d., & Boudreau, J. W. (2003). *Global human resource metrics*. <https://ecommons.cornell.edu/handle/1813/77168>.
- [11] Wiratchai, N. (1998). *Teaching documents education statistics and trends. Department of Educational Research*. Faculty of Education, Chulalongkorn University. (In Thai)
- [12] Siangpanich, A. (2016). *Measures reduce employees turnover rate duck manufacturing company in Chachengsao [Master's thesis, Burapha University]*. BUU Library. <https://webopac.lib.buu.ac.th/catalog/BibItem.aspx?BibID=b00228859>.
- [13] Mowday, R. T., Porter, L. W., & Steers, R. M. (1982). *Employee organization linkages: The Psychology of Commitment, Absenteeism, and Turnover*. Academics Press.
- [14] Hair, J. F., Black, W. C., Babin, B. J., & Anderson, R. E. (2010). *Multivariate Data Analysis* (7th ed.). Pearson.
- [15] Wiratchai, N. (1999). *LISREL Model: Inferential Statistics for research* (3rd ed.). Chulalongkorn University Printing House. (In Thai)
- [16] Friestad, P. (2017). The Model of Human Resource Management in Organizational for Create a Competitive Advantage in Thailand 4.0. *Journal of MCU Peace Studies*, 5(3), 366-375. (In Thai)
- [17] Phanthunan, J. (2017). *Factors has influence with employees resignation of Thai Turbo Generater Co., Ltd., Nakhon Ratchasima [Unpublished master's thesis]*. Siam University. (In Thai)
- [18] Maharatsakul, P. (2007). *Human Resource Management: Heading to the Future*. Pimtawan. (In Thai)

การเห็นคุณค่าในตนเองของผู้สูงอายุวัยต้นชุมชนกึ่งเมืองในเขตเทศบาล
เมืองคลองแห อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา
The Self-esteem of the Early Elderly, Sub-urban Communities
in Khlong Hae Municipality, Hat Yai District, Songkhla Province

มาจური อูไรรัตน์^{1*} และวันชัย ธรรมสังการ²

Mathuree Urairat^{1*} and Wanchai Dhammasaccakarn²

¹ นักศึกษาปริญญาเอกหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ สงขลา 90110

² รศ.ดร., คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ สงขลา 90110

¹ Doctoral Student, Faculty of Liberal Arts, Prince of Songkla University, Songkhla, 90110, Thailand

² Assoc. Prof. Dr., Faculty of Liberal Arts, Prince of Songkla University, Songkhla, 90110, Thailand

* Corresponding: E-mail address: meili_may141@windowslive.com

(Received: May 1, 2019; Revised: July 18, 2021; Accepted: July 21, 2021)

บทคัดย่อ

บทความวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการเห็นคุณค่าในตนเองของผู้สูงอายุวัยต้นในชุมชนกึ่งเมืองในเขตเทศบาลเมืองคลองแห อำเภอบางใหญ่ จังหวัดสงขลาใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพประเภทชาติพันธุ์วรรณาที่ให้ความสำคัญกับบริบทพื้นที่และวิถีชีวิตของกลุ่มผู้สูงอายุวัยต้นผู้ให้ข้อมูลเป็นผู้สูงอายุเพศหญิงจำนวน 49 คน ใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสำรวจ ผลการวิจัยพบว่า ผู้สูงอายุในชุมชนจะเห็นคุณค่าในตนเอง เมื่อมีสุขภาพที่ดี มีความสามารถในการประกอบอาชีพ รับรู้ถึงการเป็นบุคคลสำคัญภายในครอบครัว ได้เป็นผู้ตัดสินใจ และเป็นที่ปรึกษาในเรื่องต่าง ๆ รวมถึงการมีสัมพันธ์ภาพภายในครอบครัวที่ดี ได้รับการสนับสนุนทางสังคมจากบุตรทั้งทางด้านการเงิน วัตถุสิ่งของ และการอำนวยความสะดวกในการดำรงชีวิตประกอบกับการได้ทำบุญ และช่วยเหลือสังคม

คำสำคัญ: การเห็นคุณค่าในตนเอง ผู้สูงอายุ ชุมชนกึ่งเมือง

Abstract

This research was to study the self-esteem of the elderly in the sub-urban community in Khlong Hae Municipality, Hat Yai District, Songkhla Province. The research methodology used was qualitative research of ethnography that focuses on the daily practice context. Key informants were 49 early-age elderly women. Data was collected by using in-depth interviews and surveys. The results showed that the self-esteem of the elderly at Khlong Hae Municipality consists of good health can work recognize being an essential person in the family has decided and as a consultant in various matters, including having good family relationships receiving social support from children both financial objects and the facilitation of living, together with making merit and helping the society.

Keywords: Self-esteem, The elderly, Sub-urban Communities

บทนำ

วัยสูงอายุคือวัยที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป ถือว่าเป็นวัยที่มีการเปลี่ยนแปลงทางด้านต่าง ๆ ทั้งด้านร่างกาย จิตใจอารมณ์ และสังคม ซึ่งเมื่อมีปัญหาสุขภาพกายแล้วย่อมส่งผลกระทบต่อการศึกษาสุขภาพจิตตามมาอีกด้วย [1] ซึ่งการเพิ่มขึ้นในอัตราที่รวดเร็วทำให้โครงสร้างประชากรของประเทศไทยกำลังเคลื่อนสู่ระยะที่เรียกว่า ภาวะประชากรสูงอายุโดย สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้คาดการณ์ประชากรกลุ่มวัยสูงอายุทั้งประเทศตั้งแต่ปี 2565-2573 ซึ่งมีหน่วยเป็นพันคน ไว้ดังนี้ ปี 2565 เท่ากับ 13,308 ปี 2566 เท่ากับ 13,854 ปี 2567 เท่ากับ 14,416 ปี 2568 เท่ากับ 14,995 ปี 2569 เท่ากับ 15,514 ปี 2570 เท่ากับ 16,055 ปี 2571 เท่ากับ 16,610 ปี 2572 เท่ากับ 17,173 ปี 2573 เท่ากับ 17,745 [2] สรุปแล้วทิศทางของผู้สูงอายุไทยมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ประกอบกับวัยสูงอายุที่มีการเปลี่ยนแปลงทางด้านร่างกาย และมีโรคประจำตัวเพิ่มขึ้น มีการเปลี่ยนแปลงด้านจิตใจและอารมณ์ มีการเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคม ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงทางด้านบทบาท การเกษียณอายุราชการ การต้องการการดูแลหรือพึ่งพาผู้อื่นมากขึ้น ทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ ซึ่งในสภาพสังคมปัจจุบันที่เปลี่ยนจากสังคมเกษตรมาเป็นสังคมอุตสาหกรรม ทำให้วัยหนุ่มสาวต้องออกไปทำงานนอกบ้านเพื่อหารายได้มาเลี้ยงดูครอบครัว จึงทำให้วัยสูงอายุต้องอยู่บ้าน ผู้สูงอายุบางคนยังคงมีบทบาทในการช่วยเหลือบ้านและเลี้ยงดูหลาน จากการสำรวจของสำนักงานสถิติแห่งชาติ [3] พบว่า ผู้สูงอายุมีแนวโน้มต้องอาศัยอยู่ตามลำพังมีมากกว่าครึ่งหนึ่ง และประสบปัญหาทางด้านสุขภาพจิตมากกว่าบุคคลในวัยอื่นอันเป็นผลมาจากความสูงอายุ โดยปัญหาที่พบมากที่สุดคือเหงา รongลงมาคือ ไม่มีคนดูแลเมื่อเจ็บป่วย ต้องเลี้ยงชีพด้วยตนเองและมีปัญหาทางการเงิน ไม่มีคนช่วยงานบ้านและอื่น ๆ และยังพบว่า ผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในเขตพื้นที่นอกเทศบาลประสบปัญหาสุขภาพจิตมากกว่าผู้สูงอายุในพื้นที่เขตเมือง

ดังนั้น การเห็นคุณค่าในตนเองถือว่าเป็นปัจจัยเบื้องต้นปัจจัยหนึ่งที่มีความสำคัญและจำเป็นในชีวิตประจำวันสำหรับบุคคลในทุก ๆ กลุ่มวัยโดยเฉพาะวัยผู้สูงอายุที่มีความภาคภูมิใจในตนเองลดลงจึงต้องมีการพัฒนาหรือสร้างให้เกิดการเห็นคุณค่าในตนเอง โดยการเห็นคุณค่าในตนเองนั้นถือว่า มีความสำคัญกับความต้องการของมนุษย์ซึ่งตรงกับทฤษฎีความต้องการตามลำดับขั้นของมาสโลว์ในขั้นที่ 3 ที่กล่าวว่า มนุษย์ย่อมมีความต้องการความรักและความเป็นเจ้าของ [4] สำหรับผู้สูงอายุนั้นก็ย่อมต้องการได้รับความรักการดูแลเอาใจใส่จากบุคคลอื่น ๆ ภายในครอบครัว เนื่องจากเมื่ออายุเพิ่มมากขึ้นมีความสามารถในการช่วยเหลือตนเองได้น้อยลง ประกอบกับการมีโรคประจำตัวต่าง ๆ และมีการเปลี่ยนแปลงทางด้านร่างกาย จิตใจ และสังคม จึงส่งผลให้มีความต้องการความรักและการดูแลเอาใจใส่จากบุคคลรอบข้าง นอกจากนั้น ทฤษฎีของ Coopersmith [5] ยังได้กล่าวถึง การเห็นคุณค่าในตนเองว่าเป็นการที่บุคคลรับรู้และประเมินตนเองแล้วแสดงออกในแง่ของการยอมรับหรือไม่ยอมรับตนเอง ซึ่งแสดงให้เห็นว่าบุคคลสามารถจะประสบความสำเร็จและมีคุณค่าในตนเองประกอบด้วย 4 ด้าน ได้แก่ ด้านการมีความสามารถ การมีความสำคัญ การมีอำนาจ การมีคุณความดี ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้ ด้านการมีความสามารถ ถือว่าเป็นการกระทำสิ่งต่าง ๆ ได้สำเร็จตามเป้าหมายที่วางไว้ สามารถเผชิญกับปัญหาอุปสรรคที่ผ่านเข้ามา สามารถปรับตัวและป้องกันตนเองเพื่อให้อยู่ร่วมกับบุคคลอื่นได้ รวมถึงการมีความสามารถในการตัดสินใจอย่างมีเหตุผล ด้านการมีความสำคัญ ถือว่าเป็นการรับรู้เกี่ยวกับการได้รับการยอมรับ รู้สึกว่าตนเองเป็นที่รักของบุคคลอื่น รวมถึงมีประโยชน์ต่อครอบครัวและสังคม ด้านการมีอำนาจ ถือเป็นการที่บุคคลมีอิทธิพลต่อตนเอง ต่อผู้อื่น และเหตุการณ์ต่าง ๆ มีความเชื่อมั่นในการกระทำของตนเองและสามารถที่จะทำสิ่งต่าง ๆ ให้บรรลุตามที่ต้องการได้ และด้านการมีคุณความดี

ถือเป็นการที่บุคคลปฏิบัติตนได้ดีสอดคล้องกับหลักจริยธรรม ศีลธรรม ค่านิยมของสังคม ขนบธรรมเนียม ประเพณีและวัฒนธรรม มีการปฏิบัติในสิ่งที่ถูกต้องและดีงาม

การเห็นคุณค่าในตนเองนั้นว่ามีความสำคัญจึงควรมีการเสริมสร้างหรือพัฒนาให้เกิดขึ้นและให้คงอยู่ในทุกกลุ่มโดยเฉพาะกลุ่มผู้สูงอายุ การเห็นคุณค่าในตนเองจะทำให้บุคคลกล้าที่จะเผชิญหน้ากับสิ่งต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นปัญหาหรืออุปสรรค หรือ กล้าที่จะเผชิญหน้ากับความเป็นจริง ทำให้มีร่างกาย แรงใจในการต่อสู้กับปัญหาหรืออุปสรรคต่าง ๆ ได้ [6] และจากการศึกษาทบทวนงานวิจัยเกี่ยวกับการเห็นคุณค่าในตนเองทั้งในต่างประเทศและประเทศไทยที่ผ่านมาพบว่าส่วนใหญ่มุ่งศึกษาการเห็นคุณค่าในตนเองในกลุ่มเด็ก วัยรุ่น นักเรียน และวัยผู้ใหญ่ อีกทั้งยังเป็นการศึกษาการเห็นคุณค่าในตนเองร่วมกับประเด็นอื่น ๆ และการศึกษาในบริบทพื้นที่ที่กึ่งเมืองยังมีน้อย ดังนั้นผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาการเห็นคุณค่าในตนเองในกลุ่มของผู้สูงอายุในพื้นที่ชุมชนกึ่งเมือง โดยเลือกชุมชนกึ่งเมืองในเขตเทศบาลเมืองคลองแห อำเภอบางใหญ่ จังหวัดสงขลาเป็นพื้นที่ในการศึกษา

วัตถุประสงค์ในการวิจัย

เพื่อศึกษาการเห็นคุณค่าในตนเองของผู้สูงอายุวัยต้นในชุมชนกึ่งเมืองในเขตเทศบาลเมืองคลองแห อำเภอบางใหญ่ จังหวัดสงขลา

วิธีการศึกษา

การวิจัยครั้งนี้ เป็นวิจัยเชิงคุณภาพประเภทชาติพันธุ์วรรณา (Ethnographic research) ที่ให้ความสำคัญกับบริบทพื้นที่ วิถีชีวิตขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรมของกลุ่มผู้สูงอายุวัยต้นในชุมชนกึ่งเมือง เพื่อทำความเข้าใจอย่างเป็นองค์รวม โดยการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสำรวจด้วยแบบสอบถามกับผู้สูงอายุที่เป็นกลุ่มเป้าหมายทั้งหมดจำนวน 49 คน ซึ่งเป็นผู้สูงอายุวัยต้นเพศหญิงอายุระหว่าง 60-69 ปี ที่อาศัยอยู่ในชุมชนกึ่งเมืองในเขตเทศบาลเมืองคลองแห อำเภอบางใหญ่ จังหวัดสงขลา อันประกอบไปด้วย 5 ชุมชน ได้แก่ ชุมชนวัดคลองแห ชุมชนหลังบึกซี ชุมชนอนุสรณ์อาจารย์ทอง ชุมชนประชาสารศรีและชุมชนทุ่งทอง โดยมีคะแนนการประเมินความสามารถในการประกอบกิจวัตรประจำวัน (Barthel Activities of Daily Living :ADL) ที่ 12 คะแนน เป็นต้นไป และมีความสามารถในการสื่อสารและการฟังรวมถึงยินดีให้ความร่วมมือในการให้ข้อมูล ในการวิเคราะห์ข้อมูลนั้นจะใช้การวิเคราะห์เชิงเนื้อหา โดยมีการแยกเป็นประเด็นและนำมาจัดหมวดหมู่ตีความและสร้างข้อสรุป (thematic analysis) โดยใช้วิธีการอธิบายพรรณนาความ และโครงการวิจัยนี้ได้ผ่านกระบวนการพิจารณาจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์สาขาสังคมศาสตร์และพฤติกรรมศาสตร์ จากคณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ (PSU IRB 2018 - PSU - St - 002)

ผลการวิจัย

การเห็นคุณค่าในตนเองของผู้สูงอายุในชุมชนกึ่งเมืองในเขตเทศบาลเมืองคลองแห อำเภอบางใหญ่ จังหวัดสงขลา นั้น ผู้วิจัยได้แบ่งการเห็นคุณค่าในตนเองของผู้สูงอายุออกเป็น 4 ด้าน ได้แก่ 1. การเห็นคุณค่าในตนเองด้านการมีความสำคัญ 2. การเห็นคุณค่าในตนเองด้านการมีอำนาจ 3. การเห็นคุณค่าในตนเองด้านการมีความดี และ 4. การเห็นคุณค่าในตนเองด้านการมีความสามารถ ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1.การมีความสำคัญ ประกอบด้วย การสนับสนุนทางสังคมจากบุตร ได้แก่ การสนับสนุนทางการเงิน การสนับสนุนทางสังคมด้านวัตถุสิ่งของ และการสนับสนุนทางสังคมด้านการอำนวยความสะดวกในการดำรงชีวิต สัมพันธภาพภายในครอบครัว และการเป็นบุคคลสำคัญ ในการวิจัยครั้งนี้ พบว่า ผู้สูงอายุได้รับการสนับสนุนทางสังคมจากบุตรในหลากหลายรูปแบบ ดังคำบอกเล่าของผู้สูงอายุเกี่ยวกับการสนับสนุนทางการเงิน ดังนี้

“ลูกให้เบี้ยจ่ายทุกเดือนเดือนละสามพัน ยายไม่ได้ขอเค้าให้ของเค้าเองทุกเดือน...”

ยายจิว (นามสมมติ) สัมภาษณ์, ชุมชน A

“...ลูกให้เบี้ยไว้จ่ายไว้ซื้อกับข้าว ซื้อของกินเดือนละพัน เค้าให้ทุกเดือนไม่เคยขาดเลย...”

ยายกรีน (นามสมมติ) สัมภาษณ์, ชุมชน B

นอกจากที่ผู้สูงอายุได้รับการสนับสนุนทางการเงินแล้วผู้สูงอายุยังได้รับการสนับสนุนทางสังคมด้านวัตถุสิ่งของจากบุตรในรูปแบบของการซื้อของใช้จำเป็นในการดำรงชีวิต เช่น ของใช้ในบ้าน และอาหาร ดังคำบอกเล่าของผู้สูงอายุ ดังนี้

“...เวลาเราอยากกินอะไรบอกเค้า เค้าก็จะซื้อมาให้กิน...”

ยายเฉลา (นามสมมติ) สัมภาษณ์, ชุมชน C

“ถ้าของใช้ในบ้านหมด ยายไม่ได้ออกไปซื้อ ลูกเข้ามาเค้าเห็นอะไรหมดเค้าก็จะซื้อมาให้ เค้าสำรวจหมดแหละในบ้านว่าอะไรขาดบ้าง...”

ยายจิบ (นามสมมติ) สัมภาษณ์, ชุมชน D

“...ยายไม่ได้เบี้ยนะ แต่ก็ไม่เคยขอเค้า เราแก่แล้วไม่ต้องใช้จ่ายไรมาก ส่วนใหญ่เค้าจะซื้อของใช้ในบ้าน ซื้อกับข้าว ค่าไฟเค้าก็จ่าย...”

ยายแดง (นามสมมติ) สัมภาษณ์, ชุมชน E

อีกทั้ง ยังมีการสนับสนุนทางสังคมในด้านอื่นอีกนั่นคือการอำนวยความสะดวกในการดำรงชีพของผู้สูงอายุซึ่งจะเห็นเป็นภาพที่ชินตาในสังคมไทย เช่น การพาผู้สูงอายุไปพบแพทย์ตามนัด การพาไปทำบุญ การพาไปเยี่ยมญาติหรือพบปะเพื่อนฝูง จะทำให้ผู้สูงอายุรับรู้ถึงการได้รับการดูแลเอาใจใส่ที่ดีจากครอบครัว ดังคำบอกเล่าของผู้สูงอายุ ดังนี้

“เวลาหมอนัด เวลาไม่บายไรร ลูกจะสลับกันพาไปวันไหนคนไหนว่างคนนั้นกะพาไป ไม่ต้องนั่งรอ...”

ยายประนอม (นามสมมติ) สัมภาษณ์, ชุมชน D

“...ไปไหน ๆ ลูกจะพาไปทุกที่เค้าไม่ให้ยายขับรถ เค้าว่ามันอันตรายกลัวอีล้มลง...”

ยายนิก (นามสมมติ) สัมภาษณ์, ชุมชน E

นอกจากนั้นแล้ว การไม่ได้รับการสนับสนุนทางด้านการเงิน จากบุตรหลานจะส่งผลทำให้ผู้สูงอายุบางคนเกิดความรู้สึกน้อยเนื้อต่ำใจและมองว่า ตนเองไม่มีคุณค่า ดังคำบอกเล่าของผู้สูงอายุ ดังนี้

“ถ้าเราอยากกินไทรก็บอกเค้า ให้เบี้ยเค้าเค้าได้ไปซื้อมาให้กิน ถ้าไม่บอกก็ไม่ได้กิน

ลูกมันไม่รู้สา ลำบากลูกเหอไม่รู้ต่อได้อิตาย ไม่พักลำบาก อยู่ไปลูกก็ไม่สนใจ...”

ยายเจียบ (นามสมมติ) สัมภาษณ์, ชุมชน D

เห็นได้ว่า การสนับสนุนทางการเงิน สิ่งของ และการอำนวยความสะดวกของบุตรที่มีต่อผู้สูงอายุ สามารถสร้างความรู้สึกที่ดีให้กับผู้สูงอายุได้ และหากพิจารณาในเนื้อหาจริง ๆ แล้วผู้สูงอายุไม่ได้ต้องการตัวเงินหรือสิ่งของหากแต่ต้องการคุณค่าที่แฝงมากับตัวเงินและสิ่งของที่ได้รับ สำหรับผู้สูงอายุแล้ว นี่คือ “คุณค่า” ในตัวของผู้สูงอายุที่รู้สึกว่าคุณค่าหล่นหายไปและกลายเป็นแรงสำคัญที่ส่งเสริมการมีคุณค่าในตนเองและการใช้ชีวิตของผู้สูงอายุต่อไป

สัมพันธภาพภายในครอบครัว สำหรับผู้สูงอายุในชุมชนสัมพันธภาพภายในครอบครัวถือเป็นส่วนที่มีความสำคัญต่อวิถีการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุเป็นอย่างมากหากมีความสัมพันธ์ที่ดีก็เป็นแรงกระตุ้นและสนับสนุนให้ผู้สูงอายุอยากมีชีวิตอยู่กับบุตรหลานต่อไปนาน ๆ ดังคำบอกเล่าของผู้สูงอายุ ดังนี้

“...ลูกนี้ดีหมด เค้าจะใส่ใจสนใจ ลูกคนที่อื่นเค้าจะมาเยี่ยมบ่อย ๆ...”

ยายจ๊ีบ (นามสมมติ) สัมภาษณ์, ชุมชน D

“...กับหลานไหนยายจะหลงดี ๆ กับเค้า จะไม่หยาบ ไม่ดำไม่วา เวลาเมื่อไหร่เค้าจะชอบมาหาเรา เราขอช่วยใครเค้าก็ทำให้...”

ยายเจียบ (นามสมมติ) สัมภาษณ์, ชุมชน D

“ยายย้ายจากพัทลุงมาอยู่ที่นี่มาอยู่กับลูกสาว มาช่วยเลี้ยงหลาน ยายมีความสุขมาก ลูกก็ดี ลูกเขยก็ดี หลานก็น่ารัก กลางคืนยายนอนกับหลานถ้าคืนไหนนอนไม่หลับหลานก็จะเปิดธรรมะจากโทรศัพท์ให้ฟัง เวลาหลานหลบจากโรงเรียนเข้า ลูกหลบมาดึก ๆ ยายก็ขี้ใจ...”

ยายตา (นามสมมติ) สัมภาษณ์, ชุมชน B

นอกจากนั้นแล้ว การมีความสัมพันธ์ภายในครอบครัวที่ไม่ดีแล้วแต่ทำให้ผู้สูงอายุเกิดความเศร้าใจ ดังคำกล่าวของผู้สูงอายุ ดังนี้

“ยายอยู่กับลูกชายคนเล็ก ลูกชายคนโตบ้านอยู่แค่ ๆ กันนี่เค้าไม่เคยสนใจ ไม่เคยมาหา มาเยี่ยมยายเลยกับหลานไหนเค้าจะไม่ให้มาหายายเลย ยายไปหาหลานเค้ากะไม่ให้หลานหลงด้วย...”

ยายเจียบ (นามสมมติ) สัมภาษณ์, ชุมชน

ซึ่งการที่บุตรหลานเอาใจใส่ผู้สูงอายุและการมีสัมพันธภาพในครอบครัวที่ดีก็จะส่งผลต่อการเห็นคุณค่าในตนเองของผู้สูงอายุด้วยเช่นกัน จากเดิมเป็นบุคคลสำคัญในครอบครัว แต่เมื่อเข้าสู่วัยสูงอายุ กลับถูกลดบทบาทหน้าที่ลงนั้น การเป็นบุคคลสำคัญสำหรับครอบครัวเป็นสิ่งที่ผู้สูงอายุยังโหยหาและมีความต้องการอยู่ ซึ่งจะทำให้ผู้สูงอายุมีความสุขและเห็นว่า ตนเองยังมีคุณค่าและยังคงมีความสำคัญสำหรับบุตรหลานหรือคนในครอบครัวดังคำพูดของผู้สูงอายุ ดังนี้

“ลูกหลาน เค้าดูแลยายดีมาก ไปไหนเค้าก็นั่งถึงแม่ตลอด เดี่ยวซื้อโน้นซื้อนี่มาฝากอยู่เรื่อย ๆ เค้าแวะมาหาอยู่บ่อย ๆ มาเยี่ยม เค้าว่าเค้าขี้ใจมาแล้วแม่พร้อมมั่ง มีไหมกินแล้วม่าย...”

ยายตุ๊ก (นามสมมติ) สัมภาษณ์, ชุมชน D

“ยายมีลูกหลายคน เค้าอยู่กับหลายที่ บางทีคนโน้นชวนให้ไปอยู่กับเค้า คนนี้จะชวนให้ไปอยู่กับเค้า ลูกอยากให้เราไปอยู่ด้วยไปอยู่แค่เค้าเค้าจะได้ดูแลได้”

ยายก๊อบ (นามสมมติ) สัมภาษณ์, ชุมชน D

“เวลาว่างเค้าจะลงงานมาหา มาที่นี้หลายวัน พาหลานมาเยี่ยมแม่เฒ่า เรากะบายใจ
เวลาลูกหลานมาเยี่ยม”

ยายจิว (นามสมมติ) สัมภาษณ์, ชุมชน A

แม้ว่าจะเข้าสู่วัยสูงอายุการที่ได้เป็นบุคคลสำคัญที่ทุกคนใส่ใจและคิดถึงก็ยังเป็นสิ่งที่ผู้สูงอายุยังคง
คาดหวังว่าจะได้รับจากครอบครัวอย่างสม่ำเสมอ

2. การมีอำนาจ ทั้งการมีอำนาจในการตัดสินใจ และ การเป็นที่ปรึกษาในเรื่องต่าง ๆ ถือเป็นสิ่งที่
ผู้สูงอายุหลาย คนยังคงต้องการและโยยหาเมื่อถูกลดบทบาทหน้าที่และความสำคัญลงอันเป็นผลมาจากการ
เปลี่ยนแปลงทางด้านต่าง ๆ ในวัยสูงอายุ ซึ่งการมีอำนาจโดยเฉพาะอำนาจในการตัดสินใจภายในครอบครัว
หากบุตรหลานมาขอคำแนะนำหรือปรึกษาจะทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกว่าตนเองยังคงมีคุณค่าและมีความสำคัญต่อ
ครอบครัวอยู่ ดังคำพูดของผู้สูงอายุ ดังนี้

“เวลาลูกคนไหนมีปัญหาเค้าก็จะมาหา มาเล่าให้ฟัง เรายังฟังและก็ยังช่วยคิดหาทางออก
ให้เค้า มันบายใจที่ได้ช่วยเค้าหาทางออก ถ้าไม่ช่วยลูกก็ขี้ใจมันหล่าว เห็นดุ่มมัน ไม่อยาก
ให้มันลำบาก”

ยายจิบ (นามสมมติ) สัมภาษณ์, ชุมชน D

“ทั้งบ้านเกือบทุกเรื่องยายจะเป็นคนตัดสินใจเองเพ ซื่อของเข้าร้านยายกะเลือกเอง
ลูกอืลลงทุนทำไร่กะต้องมาคุยมาปรึกษากันก่อนว่าทำนี้ดีม่าย ทำนั้นดีม่าย เรากะเป็นคน
ตัดสินใจและกะช่วยลงทุนมั้ง เวลาลูกมาถามมาปรึกษามันกะทำให้เรารู้สึกดีคือทำไร่เค้า
ยังนึกถึงเรายุ”

ยายอัน (นามสมมติ) สัมภาษณ์, ชุมชน E

การยังคงมีบทบาทที่สำคัญและการมีอำนาจในการคิดตัดสินใจในเรื่องต่าง ๆ ด้วยตนเองนั้นล้วนแล้ว
แต่ยังคงสร้างให้เกิดความรู้สึกมีคุณค่าให้แก่ตัวของผู้สูงอายุ นอกจากนั้น การเป็นที่ปรึกษาในเรื่องต่าง ๆ
นับเป็นอีกหนึ่งบทบาทที่อาจจะถูกลดความสำคัญลงในกลุ่มของผู้สูงอายุบางคนแต่สำหรับผู้สูงอายุบางคนนั้น
ก็ยังคงทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษาในเรื่องต่าง ๆ ให้กับบุตรหลานต่อไปในเรื่องที่ตนเองมีความรู้และมีประสบการณ์
ดังคำพูดของผู้สูงอายุ ดังนี้

“ส่วนใหญ่ยายกะทำหน้าที่ให้คำปรึกษากับลูกทุกเรื่องถ้าเป็นเรื่องที่เรารู้นะ ถ้าเรา
ไม่รู้เรากะไม่รู้จะบอกหรือกะให้เค้าไปตัดสินใจเอาเอง”

ยายเจียน (นามสมมติ) สัมภาษณ์, ชุมชน E

“มีมั้งเป็นบางเรื่องที่เค้ามาถามยาย บางเรื่องเค้ากะถามตาอะมากหว่า เรื่องไหนถ้า
ยายรู้หรือตอบได้ยายกะบอกเค้าไป แล้วเค้าค่อยไปคิดตัดสินใจเอาเองอีกทีนี้”

ยายแจว (นามสมมติ) สัมภาษณ์, ชุมชน B

ในอดีต บทบาทการเป็นที่ปรึกษาในเรื่องต่าง ๆ ของผู้สูงอายุนั้นล้วนแล้วแต่มาจากการประสบการณ์
และการใช้ชีวิตมาก่อนซึ่งบุตรหลานก็จะให้ความเคารพและปฏิบัติตามคำแนะนำซึ่งก็จะทำให้ผู้สูงอายุในอดีต
มีบทบาททางด้านนี้มากแตกต่างกับในปัจจุบันที่เกิดความเจริญก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยีมากซึ่งทำให้ผู้
สูงอายุบางส่วนถูกลดบทบาททางด้านการเป็นที่ปรึกษา

3 การมีคุณค่าที่ดี ได้แก่ การทำบุญ และการช่วยเหลือสังคม เป็นสิ่งที่ผู้สูงอายุในชุมชนยังคงยึดถือ และปฏิบัติกันเป็นอย่างดีเพราะเชื่อเรื่องบุญและกรรมตามหลักพระพุทธศาสนาเพื่อก่อให้เกิดความสบายอก สบายใจเมื่อได้ปฏิบัติ ซึ่งประกอบไปด้วย การทำบุญและการช่วยเหลือสังคม การทำบุญ ผู้สูงอายุส่วนใหญ่มัก จะนิยมไปทำบุญทั้งทำบุญตักบาตรในวันธรรมดา วันพระ หรือวันธรรมสวนะ และวันสำคัญต่าง ๆ ของทางวัด ที่มีการจัดกิจกรรมขึ้น การทำบุญถือเป็นการสะสมความดีของผู้สูงอายุเชื่อว่าหากทำความดีหรือทำบุญเช่นไรย่อม จะได้รับผลบุญเช่นนั้นตอบแทน นอกจากนั้นการที่ผู้สูงอายุมาทำบุญถือเป็นการได้มีโอกาสพบเพื่อนฝูงและได้ ส่งต่อผลบุญและผลกุศลให้กับญาติที่ล่วงลับไปแล้วด้วย ดังคำพูดของผู้สูงอายุ ดังนี้

“ยายชอบทำบุญนิ ได้ทำบุญให้กับพ่อแม่ ปู่ย่า ตายายทำแล้วรู้สึกสบายใจดี เราได้ ปลอ่ยวาง ได้เจอเพื่อนเวลามาวัด วันพระไรรายมาโย้ะแหละ...”

ยายเห็น (นามสมมติ) สัมภาษณ์, ชุมชน A

“...คิดว่าเราทำบุญสะสมบุญไว้มาก ๆ เวลาตายไปจะได้มีบุญมาช่วยให้เราได้ขึ้น สวรรค์ เวลาเมื่อก่อนวัดยายกะชอบมาช่วยเค้า เรายู่ว่าง ๆ ม่ายไรรทำอะไรมาช่วยงานวัด ยาย คิดว่ามันได้บุญ เราตั้งใจมาทำ...”

ยายสา (นามสมมติ) สัมภาษณ์, ชุมชน E

“ยายมาวัดทุกวันพระเลยลูก มาฟังพระสวดมาสวดมนต์ ทำบุญให้พ่อแม่ตายายแล้ว มันบายใจ กลางคืนกะนอนหลับบาย”

ยายก๊อบ (นามสมมติ) สัมภาษณ์, ชุมชน D

“เวลามาวัดรู้สึกหัวใจสงบ ได้มาพบเพื่อนคนโน้นคนนี้กันมันบายใจ บางคนกะได้ มาพบกันที่วัดนี่แหละ...”

ยายสงบ (นามสมมติ) สัมภาษณ์, ชุมชน C

นอกจากนั้น สำหรับผู้สูงอายุบางคนยังมีความเห็นว่าการได้ช่วยเหลือคนอื่นถือว่าการทำบุญ หนึ่งด้วยเช่นกัน ดังคำพูดของผู้สูงอายุดังนี้

“ยายชอบไปวัดหัวเช้า ๆ คนไม่มาก หัวเช้าไม่ยุ่งไรร ทำบุญสะสมบุญไว้มาก ๆ มันดี ยายเชื่อว่าที่ยายมีทุกวันนี้ได้กะเพราะบุญที่ยายสะสมทำมา ยายไม่ได้ทำบุญกับพระอย่าง เดียวนะยายทำบุญกับคนกัน เหมือนคนเข้าบ้านเค้าบอกไม่มีเบี้ยจ่ายค่าเช่าที่ขอผลัดไปก่อน ยายกะไม่ว่าแถมยายยังซื้อข้าวสาร น้ำตาล น้ำปลาไปแขวนให้เค้า หล่าว”

ยายประนอม (นามสมมติ) สัมภาษณ์, ชุมชน D

ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ยังคงผูกพันกับวัดและการทำบุญอยู่โดยเชื่อว่าการทำบุญเป็นสิ่งที่ทำให้จิตใจสงบ และได้รับผลบุญกุศลด้วยซึ่งเป็นสิ่งที่สะท้อนถึงคุณค่าของตนเองที่ยังคงมีความสามารถได้ทำสิ่งดี ๆ ทั้งนี้ การมาทำบุญที่วัดยังทำให้เกิดการพบปะเพื่อนฝูงในวัยเดียวกันอีกด้วย นอกจากนั้นการช่วยเหลือสังคม ถือเป็นกิจกรรมที่มักเห็นผู้สูงอายุในชุมชนมักมีการปฏิบัติกันอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอแสดงให้เห็นถึง การช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน เช่น การช่วยงานแต่งงาน งานบวช งานศพ เป็นต้น นอกจากนั้น การช่วยเหลือ สังคมจะทำให้มีโอกาสได้พบเพื่อนในวัยเดียวกันด้วยเช่นกัน ดังคำพูดของผู้สูงอายุ ดังนี้

“ยายไปช่วยเค้าทุกงานเวลามีงาน อยู่บ้านกะไม่รู้ทำไรร หลานกะไปโรงเรียนหมด แล้ว มาช่วยงานเราได้พบคนแหละได้มานั่งแหลงกันมั้ง...”

ยายจิ๋ว (นามสมมติ) สัมภาษณ์, ชุมชน A

“ชอบมาช่วยงาน ถือว่าได้ทำบุญไปในตัว ได้พบคนโน้นคนนี้บางคนถ้าไม่มีงานกะ ไม่ใช่ได้พบกันนี้ มาพบกันได้แหลงหลก ๆ กันมั่งได้หัวมั่งหนูก็ดี มันไม่เครียดแหละ ถ้าอยู่บ้านเดียวคิดโน้นเดียวคิดนี่”

ยายตา (นามสมมติ) สัมภาษณ์, ชุมชน B

“ถ้าเค้าบอกงาน เราก็มารช่วย เวลางานเราเค้ากะได้มาช่วยกัน”

และยายก๊อบ (นามสมมติ) สัมภาษณ์, ชุมชน D

การช่วยเหลืองานสังคมถือเป็นวัฒนธรรมที่มักเห็นบ่อยในสังคมชนบทซึ่งก็ยังหลงเหลืออยู่ในสังคม กึ่งเมืองในปัจจุบันการได้ช่วยเหลือสังคมยังคงเป็นสิ่งที่ทำให้ผู้สูงอายุปฏิบัติแล้วรู้สึกดีรู้สึกภูมิใจและสบายใจที่ ได้ทำ

4 การมีความสามารถ สำหรับผู้สูงอายุคือ การมีสุขภาพที่ดี ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บต่าง ๆ การมี สภาพร่างกายที่แข็งแรงเหมาะสมกับวัย สามารถปฏิบัติกิจวัตรประจำวันต่าง ๆ ได้ด้วยตนเอง ซึ่งหากผู้สูงอายุ มีสุขภาพกายที่ดีโดยไม่มีโรคภัยไข้เจ็บหรือเจ็บป่วยด้วยโรคเรื้อรังก็จะส่งผลให้เกิดความสุขใจและภูมิใจใน สุขภาพร่างกายของตนเอง ดังคำพูดของผู้สูงอายุ ดังนี้

“ยายโชคดีที่ไม่เป็นโรคไหน แข็งแรงดี ไม่ค่อยไข้ อาศัยออกกำลังกายกับการปลูกผัก ถอนหญ้านี่แหละ”

ยายเดือน (นามสมมติ) สัมภาษณ์, ชุมชน A

“ยายไม่มีโรคประจำตัวไหน ยังแข็งแรงดี ไปไหนมาได้ นาน ๆ อีใช้สั๊กที นีวันก่อน เพิ่งใช้ซิคุณมันเซ็ดเหม็นดินต้องไปนอนที่โรงบาล”

ยายจิว (นามสมมติ) สัมภาษณ์, ชุมชน A

ส่วนผู้สูงอายุที่มีโรคประจำตัวก็พยายามที่จะดูแลตนเองด้วยการควบคุมอาหารและออกกำลังกาย ดังคำพูดของผู้สูงอายุ ดังนี้

“ยายมีมั่งโรคประจำตัว เป็นมานานแล้ว ต้องควบคุมอาหาร พอเป็นโรคนั้นไม่ค่อย บายตัวเท่าไรไม่เหมือนแต่แรกที่ไม่เป็นโรคโรมนั้นบายนิฮินไหนกะได้เพ”

ยายตา (นามสมมติ) สัมภาษณ์, ชุมชน B

“ยายพยายามออกกำลังกาย เดินมั่งหัวเช้า ๆ กินอาหารที่เหมาะสมกับวัย เราจะได้แข็งแรงได้อยู่กับลูกกับหลานไปนาน ๆ”

ยายแจว (นามสมมติ) สัมภาษณ์, ชุมชน B

นอกจากนั้น การมีโรคประจำตัวก็ถือเป็นอุปสรรคในการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุทำให้ผู้สูงอายุ ไม่อยากที่จะเดินทางไปยังสถานที่ต่าง ๆ ที่ต้องใช้ระยะเวลานานทั้งในการเดินทาง ดังคำพูดของผู้สูงอายุ

“ยายมีโรคประจำตัว 4 โรค ไปไหนไม่ค่อยรอดยืนนาน เดินนาน นั่งนานไม่ค่อยได้ มันเหนื่อยง่าย กะเลยไม่ค่อยออกไปไหน...”

ยายกริม (นามสมมติ) สัมภาษณ์, ชุมชน C

โรคประจำตัวถือเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อการดำเนินชีวิตประจำวันของผู้สูงอายุซึ่งหากไม่มีโรค ประจำตัวก็ทำให้มีความสุขในการใช้ชีวิตประจำวันและมีความรู้สึกรู้สึท่ตนเองในทางที่ดี และสุขภาพจิตดี เมื่อมีสุขภาพกายที่ดีย่อมส่งผลทำให้มีสุขภาพจิตที่ดีตามมาด้วยซึ่งด้วยวัยสูงอายุนั้นเกิดการเปลี่ยนแปลงทาง

ด้านต่าง ๆ มากมายย่อมส่งผลต่อสุขภาพจิตตามมาทำให้เหงา เศร้า น้อยใจ เครียดง่าย และคิดมากในหลาย ๆ เรื่องซึ่งผู้สูงอายุก็จะหาทางออกด้วยวิธีการที่แตกต่างกัน ดังคำพูดของผู้สูงอายุ ดังนี้

“ยายไม่ค่อยคิดไรมาก ปล่อยวาง เราจะได้ไม่เครียด”

ยายนวล (นามสมมติ) สัมภาษณ์, ชุมชน D

“...ก่อนนอนยายจะชอบสวดมนต์ทุกคืน นอนหลับสบายแถมสบายใจดี ถ้าคืนไหนไม่ได้สวดมนต์นอนไม่ค่อยหลับ”

ยายสงบ (นามสมมติ) สัมภาษณ์, ชุมชน C

“พยายามควบคุมอารมณ์และไม่เก็บมาคิดเวลาใครว่าเรา แค่อ้าวไ้ไร่ช่างเค้าแหละ”

ยายเจียบ (นามสมมติ) สัมภาษณ์, ชุมชน D

การมีสุขภาพจิตที่ดีนั้น สามารถที่จะทำได้หลากหลายวิธีซึ่งวิธีหนึ่งก็คือการยึดหลักทางศาสนามาใช้ ด้วยการปลงและปล่อยวางไม่ยึดติดก็จะทำให้ไม่คิดมาก นอกจากนั้น การประกอบอาชีพ การที่ผู้สูงอายุยังคงประกอบอาชีพเองเพื่อลดการพึ่งพาบุตรหลานนั้น ทำให้ผู้สูงอายุเกิดความรู้สึภาคภูมิใจในตนเองที่ยังคงมีแรงกำลังในการเลี้ยงชีพส่งผลให้รู้สึกว่าคุณค่ามากขึ้น ดังคำพูดของผู้สูงอายุดังนี้

“...ของขายมานานแล้ว นี่ก็ยังขายอีกหลาย ยายไม่ชอบอยู่นิ่ง ไม่ชอบอยู่เฉย ๆ ไม่อยากขอเบี่ยลูกจ่าย เรายังมีแรงเรากะหากินเองแหละถ้าหาไม่รอดแล้วค่อยว่ากันทีหลัง...”

ยายอี๊ด (นามสมมติ) สัมภาษณ์, ชุมชน E

“ยายอยู่เฉย ๆ ไม่ได้ นี้อู้สึกมันไม่บายตัว ต้องหาไรทำ นี้อู้สึกดีเลย เล่น ๆ อยู่หลาย แต่ลูกมันไม่ค่อยอยากให้เราทำมันอยากให้อยู่นิ่ง ๆ อยู่ให้บาย มันว่าเบี่ยมันค่อยให้เอง แม่ไม่ต้องทำไรนี่...”

ยายจิว (นามสมมติ) สัมภาษณ์, ชุมชน A

“ยายยังตัดยางอยู่ ถ้าวันไหนเหนื่อยก็ค่อยหยุด ลูกไม่ให้ตัดแล้วแต่ยายอยากทำ เสียตายเบี่ยไรไหมไรได้ว่าซื้อกับข้าว หวานยังมีแรงอยู่...”

ยายนุ้ย (นามสมมติ) สัมภาษณ์, ชุมชน A

“ยายไม่มีลูก ผัวกะตายเสียแล้ว มาอยู่บ้านญาติ ถ้าไม่ไปรับจ้างเค้าล้างขามกะไม่รู้กินไร ไม่อยากไปพึ่งญาติพี่น้องมาก เรายังมีแรงทำได้อยู่เรากะทำไปก่อน...”

ยายธา (นามสมมติ) สัมภาษณ์, ชุมชน B

การยังคงมีแรงหรือมีความสามารถในการประกอบอาชีพมีรายได้ที่หามาด้วยตนเองล้วนแล้วแต่ทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกสุขใจที่ได้ทำและไม่อยากอยู่นิ่งเฉยหากตนเองยังมีแรงกายอยู่

สรุปและอภิปรายผล

ผู้สูงอายุวัยต้นในชุมชนกึ่งเมืองในเขตเทศบาลเมืองคลองแห อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลานั้น เป็นผลมาจากการรับรู้และประเมินของผู้สูงอายุโดยมีทั้งปัจจัยภายในตนเอง คือ การรับรู้และประเมินตนเองของผู้สูงอายุ และเกิดจากสภาพแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุโดยเฉพาะครอบครัวซึ่งถือว่า มีผลและมีบทบาทต่อการเห็นคุณค่าในตนเองของผู้สูงอายุเป็นอย่างมาก ผู้สูงอายุสามารถรับรู้และประเมินพฤติกรรม การแสดงออกต่อตนเองจากบุคคลใกล้ชิดหรือบุคคลในครอบครัวส่งผลให้เกิดการเห็นคุณค่าในตนเองของผู้สูงอายุ ซึ่งผู้สูงอายุจะรับรู้ได้ว่า ตนเองมีความสำคัญ คือ ได้รับการสนับสนุนทางสังคมจากบุตร ทั้งทางด้านการเงิน

ด้านวัตถุสิ่งของ และด้านการอำนวยความสะดวกในการดำรงชีวิต การมีสัมพันธภาพภายในครอบครัวที่ดี รวมถึงการเป็นบุคคลสำคัญภายในครอบครัว อาจจะกล่าวได้ว่า ในสังคมกึ่งเมืองนั้นผู้สูงอายุยังคงอาศัยอยู่ร่วมกันกับบุตรหลานหรือบ้านเรือนอยู่ห่างกันไม่ไกลมากนัก โดยบุตรคนใดคนหนึ่งยังคงต้องทำหน้าที่ในการดูแล บิดา-มารดาของตนเองในยามชราซึ่งบุตรจะสนับสนุนทางการเงิน วัตถุสิ่งของ ข้าวของเครื่องใช้ภายในบ้าน และอำนวยความสะดวกให้กับผู้สูงอายุในการดำรงชีพ เช่น การพาไปยังสถานที่ต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นโรงพยาบาล บ้านญาติ บ้านเพื่อน หรือวัด เป็นต้น สอดคล้องกับสำนักงานสถิติแห่งชาติ [3] การสนับสนุนทางสังคมยังเป็น ส่วนหนึ่งของการมีความสำคัญ บุตรที่อยู่ในครัวเรือนจะทำหน้าที่เลี้ยงดูบิดา มารดา และญาติผู้ใหญ่ คือ เป็นผู้รับผิดชอบค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ในครัวเรือน ทั้งค่าเสื้อผ้า อาหาร ของใช้ ค่ารักษาพยาบาล ค่าสาธารณูปโภค ต่าง ๆ ส่วนบุตรที่อยู่อื่นก็จะทำหน้าที่ในการส่งเงินมาให้เพื่อเป็นการตอบแทนบุญคุณ ซึ่งหากผู้สูงอายุคนใด ได้รับการสนับสนุนทางสังคมที่ต่อเนื่องจากบุตรหลานก็จะส่งผลให้ผู้สูงอายุมีการเห็นคุณค่าในตนเอง ระดับสูง จึงทำให้ผู้สูงอายุบางส่วนที่ได้รับการตอบสนองที่ดีจากบุตรจะเกิดความรู้สึกว่า ตนเองยังคงมีคุณค่า และเป็นบุคคลสำคัญสำหรับครอบครัวอยู่ซึ่งทำให้เกิดความรู้สึกอบอุ่นทางใจนอกจากนั้นแล้วการมีสัมพันธภาพ ภายในครอบครัวที่ดีนั้นล้วนมีส่วนสำคัญต่อวิถีชีวิตของผู้สูงอายุอย่างมากหากมีความสัมพันธ์ที่ดีก็จะสร้างให้เกิดแรงกระตุ้นและสนับสนุนให้ผู้สูงอายุอยากมีชีวิตที่ยืนยาว สอดคล้องกับชุดิเดช เจริญตอน [7] ที่พบว่า ผู้สูงอายุที่มีสัมพันธภาพในครอบครัวที่ดีจะมีความพอใจในคุณภาพชีวิตมาก เนื่องจากสามารถพึ่งพิงและระบายความในใจ กับบุคคลในครอบครัวโดยไม่ต้องหวาดระแวงบุคคลอื่น ซึ่งถือว่าสัมพันธภาพในครอบครัวเป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อการเห็นคุณค่าในตนเองของผู้สูงอายุ เนื่องจากครอบครัวเป็นสถาบันที่ใกล้ชิดกับผู้สูงอายุมากที่สุด หากความสัมพันธ์ของบุคคลในครอบครัวกับผู้สูงอายุเป็นไปในทิศทางที่ดี เช่น การให้เกียรติ การเห็นคุณค่า การแสดง ความรักความเคารพนับถือ ก็จะทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกมีคุณค่าในตนเอง และงานวิจัยของ มาจรี อุไรรัตน์ และมาลี สบายยิ่ง [8] ที่พบว่า สัมพันธภาพกับญาติ สำหรับผู้สูงอายุที่มีบุตรหลานมาเยี่ยมเยียนทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกดีและ เห็นคุณค่าในตนเองมากกว่าผู้สูงอายุที่ไม่มีบุตรหลานมาเยี่ยมเยียน นอกจากนี้การเป็นบุคคลที่มีความสำคัญ ซึ่งเมื่อผู้สูงอายุมีอายุที่เพิ่มมากขึ้นบทบาทหน้าที่ถูกลดลงประกอบกับสภาพร่างกายที่อ่อนแอไม่แข็งแรง เช่นเดิม จึงทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกว่า ตนเองมีความสำคัญลดลงและการเป็นบุคคลสำคัญนี้ยังเป็นสิ่งที่ผู้สูงอายุยังคงโหยหาและคาดหวังว่าจะได้รับความรัก การดูแลเอาใจใส่ที่ดีจากบุคคลภายในครอบครัวอยู่เช่นเดิม สอดคล้องกับ Coopersmith [5] ที่กล่าวว่า การเห็นคุณค่าในตนเองด้านการมีความสำคัญ ถือว่า เป็นการรับรู้ เกี่ยวกับการได้รับการยอมรับ รู้สึกว่า ตนเองเป็นที่รักของบุคคลอื่น รวมถึงมีประโยชน์ต่อครอบครัวและสังคม นอกจากนั้น ยังสอดคล้องกับ สุกัญญา วชิรเพชรปราณี [9] ที่พบว่า การดูแลด้านร่างกายทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกว่า ครอบครัวยังเอาใจใส่ดูแลตนเองจึงมีส่วนสนับสนุนการดูแลด้านจิตใจของผู้สูงอายุด้วย ในการดูแลด้านจิตเจ้านั้นเป็นการให้ความสำคัญต่อผู้สูงอายุ โดยการแสดงความเอาใจใส่ ห่วงใย ยกย่อง ชื่นชม และแสดงความเคารพนับถือต่อผู้สูงอายุจึงทำให้ผู้สูงอายุมีความสุข ซึ่งอาจจะกล่าวได้ว่า ครอบครัวยังคงมีอิทธิพลหลักต่อการเห็นคุณค่าในตนเองของผู้สูงอายุมากที่สุดหลาย ๆ เรื่องหากผู้สูงอายุได้รับความรัก ความห่วงใย การเอาใจใส่ที่ดีจากบุคคลในครอบครัวก็จะทำให้เกิดความรู้สึกมีคุณค่า

อย่างไรก็ตามนอกจากนั้น แล้วการเห็นคุณค่าในตนเองของผู้สูงอายุยังมีบทบาทผ่านทางด้านการมีอำนาจในการตัดสินใจ และเป็นที่ปรึกษาในเรื่องต่าง ๆ ได้ อาจจะกล่าวได้ว่า ผู้สูงอายุเดิมในอดีตมีบทบาทค่อนข้างมากทั้งการเป็นที่ปรึกษาในเรื่องต่าง ๆ เนื่องจากได้ผ่านประสบการณ์ชีวิตมาก่อนซึ่งมีอำนาจทางด้าน

การตัดสินใจในเรื่องต่าง ๆ ภายในครัวเรือนหากผู้สูงอายุยังคงได้รับจากครอบครัวก็จะทำให้เกิดความอึดอ้อมสบายใจและรู้สึกว่าคุณค่าและมีความหมายอยู่ ซึ่ง Coopersmith [5] ได้กล่าวว่า การมีอำนาจถือเป็นการที่บุคคลมีอิทธิพลต่อตนเอง ต่อผู้อื่น และเหตุการณ์ต่าง ๆ มีความเชื่อมั่นในการกระทำของตนเอง และสามารถที่จะทำสิ่งต่าง ๆ ให้บรรลุตามที่ต้องการ นอกจากนั้น แล้วการที่ผู้สูงอายุพึงพอใจกับการทำบุญ และการช่วยเหลือสังคม จะนำมาซึ่งความสบายใจ ประกอบกับ มีความเชื่อเกี่ยวกับการทำบุญว่าเป็นการได้กุศลส่วนบุญส่วนกุศลให้กับบุพการีและยังสะสมบุญหรือทำความดีก็จะทำให้เมื่อเสียชีวิตจะได้ขึ้นสวรรค์ ดังนั้น ผู้สูงอายุส่วนใหญ่จึงรู้สึกมีความสุข อึดอ้อมใจและรู้สึกว่าคุณค่ามากขึ้นเมื่อได้ทำความดีซึ่งชอบที่จะทำบุญและทำสิ่งดี ๆ เพื่อช่วยเหลือผู้อื่น สอดคล้องกับงานวิจัยของ มาธรี อุไรรัตน์ และ มาลี สบายยิ่ง [8] ที่พบว่า ผู้สูงอายุมีมุมมองว่า ศาสนาเป็นที่พึ่งทางจิตใจและจิตวิญญาณเป็นสิ่งที่หล่อหลอมจิตวิญญาณและความคาดหวังในชีวิต การทำความดี ทำบุญหรือปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธศาสนานั้นเป็นสิ่งที่ทำให้ไม่ทุกข์ ประสบกับความสุขความเจริญสมหวังในสิ่งที่ต้องการภพภูมิหน้าก็จะสบาย และปริญญ โดมานะและ ระวีวรรณ ศรีสุชาติ [10] ที่พบว่า การทำประโยชน์ให้แก่ ตนเอง ครอบครัว ชุมชนและสังคมเป็นปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความรู้สึกมีคุณค่า ในตนเองของผู้สูงอายุอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ และนอกจากที่กล่าวมาแล้วข้างต้นการมีสุขภาพ กาย และสุขภาพจิตที่ดี รวมถึงยังมีแรงกำลังและความสามารถในการประกอบอาชีพในการหารายได้ด้วยตนเองลดการพึ่งพาผู้อื่น ยังเป็นอีกหนึ่งอย่างที่ทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกเห็นคุณค่าในตนเองซึ่งอาจจะกล่าวได้ว่าผู้สูงอายุล้วนปรารถนาที่จะมีสุขภาพที่ดีแข็งแรง ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บต่าง ๆ ซึ่งการมีสุขภาพกายที่ดีแข็งแรงสมวัยสามารถปฏิบัติกิจกรรมต่าง ๆ ได้ด้วยตนเองโดยไม่ต้องพึ่งพาผู้อื่นก็จะส่งผลให้เกิดความสุขใจและภูมิใจในสุขภาพร่างกายของตนเอง ซึ่งจากงานวิจัยของมาธรี อุไรรัตน์ และมาลี สบายยิ่ง [8] พบว่า ผู้สูงอายุในมูลนิธิมองตนเองในปัจจุบันว่ามีความแข็งแรงของร่างกายและความสามารถในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ลดน้อยลง และ มาธรี อุไรรัตน์ และเกษตรชัย แหะละทิม [11] ที่พบว่าผู้สูงอายุรับรู้และมองตนเองในปัจจุบันถึงการมีอายุเพิ่มขึ้น การมีการเปลี่ยนแปลงทางด้านร่างกาย จิตใจ สังคมส่งผลต่อการเห็นคุณค่าในตนเองของผู้สูงอายุ นอกจากนั้น สุขภาพกายที่ดียังส่งผลทำให้เกิดสุขภาพจิตที่ดีตามมาอีกด้วยอีกทั้งสุขภาพจิตที่ดียังเกิดได้จากการควบคุมอารมณ์และยึดหลักธรรมทางศาสนาปฏิบัติซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ศิรินันท์ กิตติสุขสถิตย์ [12] ที่พบว่า ผู้สูงอายุที่ยึดมั่นในมิตินิยมจริยธรรมและหลักการปฏิบัติทางศาสนาอย่างเคร่งครัดนั้น จะทำให้มีสุขภาพจิตที่ดีโดยจะรู้จักปล่อยวางด้วยการใช้หลักการของศาสนาเป็นที่พึ่งทางใจ สามารถที่จะยกโทษให้ผู้อื่นได้ ไม่มีอคติ และยอมรับความผิดที่ทำ รวมถึงการยังคงมีความสามารถในการประกอบอาชีพได้ด้วยตนเอง สร้างรายได้ด้วยตนเองและลดภาระหรือการพึ่งพาบุตรหลานทำให้ผู้สูงอายุเกิดความรู้สึกภูมิใจที่ยังมีแรงกำลังในการเลี้ยงชีพด้วยตนเอง รู้สึกว่าตนเองยังมีคุณค่าอีกทั้งในสังคมก็เมืองที่ผู้สูงอายุยังคงผูกพันกับธรรมชาติจึงทำให้ผู้สูงอายุบางส่วนยังคงประกอบอาชีพเกษตรกรรมเพื่อเลี้ยงชีพ และไม่ยอมอยู่เฉยเฉยเมื่อยังมีแรงกำลังในขณะที่ผู้สูงอายุบางส่วนมีการปรับเปลี่ยนอาชีพตามสภาพร่างกายที่เปลี่ยนแปลงไปมีความแข็งแรงของร่างกายน้อยลงจึงยึดอาชีพค้าขายเป็นหลักเนื่องจากในชุมชนมีตลาดน้ำคลองแหเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญ สอดคล้องกับงานวิจัยของ ขุติเดช เจียนดอน [7] ที่พบว่าผู้สูงอายุที่ยังประกอบอาชีพหรือทำงานได้ ยังแสดงถึงการมีความสามารถและศักยภาพของผู้สูงอายุ รวมถึงได้ออกแรง ออกกำลังกายทำให้มีร่างกายที่แข็งแรง มีรายได้ เกิดการยอมรับและยังเป็นการสร้างสัมพันธภาพทางสังคมอีกด้วย นอกจากนั้น ยังสอดคล้องกับ นงลักษณ์ เทพสวัสดิ์ [13] ที่พบว่า ผู้สูงอายุต้องการมีส่วนร่วมกับ

สังคม ต้องการมีงานทำ และมีรายได้พึ่งตนเองได้ในเชิงเศรษฐกิจ เพื่อจะได้ไม่เป็นภาระต่อลูกหลานและจะได้ไม่เกิดภาวะคับข้องใจต่าง ๆ ดังนั้น การที่จะส่งเสริมหรือพัฒนาให้ผู้สูงอายุวัยต้นในชุมชนกึ่งเมืองมีการเห็นคุณค่าในตนเองควรส่งเสริมและพัฒนากิจกรรมโดยยึดทั้ง 4 องค์ประกอบหลักนี้เป็นสำคัญเพื่อให้ผู้สูงอายุรู้สึกมีคุณค่าและสามารถอยู่ร่วมกันกับครอบครัวและชุมชนได้อย่างมีความสุข

สรุปได้ว่า ผู้สูงอายุจะรู้สึกมีคุณค่าหรือเห็นคุณค่าในตนเองเมื่อรับรู้ถึงความสามารถของตนเองหากตนเองมีสุขภาพดีทั้งสุขภาพกายและสุขภาพจิต รวมถึงการยังคงได้ประกอบอาชีพอยู่ และมองว่าตนเองมีคุณค่าในตนเองเมื่อบุคคลใกล้ชิดหรือบุคคลในครอบครัวเห็นว่าตัวของผู้สูงอายุยังคงเป็นบุคคลที่สำคัญ และได้รับการสนับสนุนทางสังคมในด้านต่าง ๆ ได้แก่ ด้านการเงิน ด้านวัตถุสิ่งของ และด้านการอำนวยความสะดวกในการดำรงชีวิต การเป็นผู้มีอำนาจในการตัดสินใจภายในครอบครัวและการเป็นที่ปรึกษาในเรื่องต่าง ๆ รวมถึงการมีสัมพันธภาพภายในครอบครัวที่ดีด้วย นอกจากนี้ การทำความดีหรือส่งสมความดีอย่างต่อเนื่องด้วยการทำบุญ และการได้ช่วยเหลือสังคมก็ยังเป็นสิ่งที่ทำให้ผู้สูงอายุภูมิใจและรู้สึกถึงการมีคุณค่าในตนเองอีกด้วย

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการนำผลการศึกษาไปใช้

จากการศึกษาทำให้ทราบว่า การทำให้ผู้สูงอายุมีสุขภาพกายและจิตที่ดีตามวัย การให้ความสำคัญ การเปิดโอกาสให้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การให้ผู้สูงอายุได้ทำความดีในรูปแบบต่าง ๆ รวมถึงส่งเสริมให้ครอบครัวมีการดูแลผู้สูงอายุที่เหมาะสม เนื่องจากครอบครัวมีบทบาทและอิทธิพลมากต่อการเห็นคุณค่าในตนเองของผู้สูงอายุวัยต้นในชุมชนกึ่งเมืองซึ่งหน่วยงาน หรือองค์กรที่เกี่ยวข้อง สามารถนำผลการวิจัยไปประกอบการพิจารณาเพื่อพัฒนาการเห็นคุณค่าในตนเองของผู้สูงอายุในชุมชนที่มีความครอบคลุมในเชิงเนื้อหา รวมไปถึงสามารถที่จะแก้ไขปัญหาได้ตรงจุดและมีประสิทธิภาพต่อไปได้

ข้อเสนอแนะในการศึกษาครั้งต่อไป

จากผลการศึกษาครั้งนี้ได้ทราบถึงแนวคิดและองค์ประกอบที่สำคัญของการเห็นคุณค่าในตนเองของผู้สูงอายุวัยต้นในชุมชนกึ่งเมือง ดังนั้นการศึกษาในครั้งต่อไปควรมุ่งนำผลการวิจัยนี้ไปสู่กระบวนการพัฒนาโปรแกรมหรือโครงการการเห็นคุณค่าในตนเองของผู้สูงอายุวัยต้นในชุมชนกึ่งเมืองเพื่อเพิ่มการเห็นคุณค่าในตนเองกับกลุ่มผู้สูงอายุอย่างเป็นรูปธรรม รวมถึง มีการทดลองใช้โปรแกรมและศึกษาผลของการใช้โปรแกรมการเห็นคุณค่าในตนเองของผู้สูงอายุวัยต้นในชุมชนกึ่งเมืองต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- [1] Muijeen, K. (2015). Creating happiness with positive psychology. *Journal of Science and Technology*, 24(4), 673-681. (In Thai)
- [2] Office of the National Economic and Social Development Board. (2007). *Population projections for Thailand 2000-2030*. Office of the National Economic and Social Development Board. (In Thai)
- [3] National Statistical Office. (2007). *Thai society situation summary 2007*. National Statistical Office Ministry of Information and Communication Technology. (In Thai)

- [4] Maslow, A. (1970). *Motivation and personality* (2nd Ed.). Harper & Row.
- [5] Coopersmith, S. (1981). *The antecedents of self-esteem*. (2nd Ed.). Consulting Psychologists.
- [6] Ard-am, O. (2010). Getting aged, getting devalued?: A Synthesis about the value of the elderly, in S. Taweessit & S. Boonyamanon, (2010). Value of the elderly from the eyes of Thai society. Population and Social Publishing. (In Thai)
- [7] Jianaon, C. (2011). Quality of life of rural elderly in Wangnamkheaw District, Nakhonratchasima Province. *Journal of Public Health*, 41(3), 229-239. (In Thai)
- [8] Urairat, M., & Sabaiving, M. (2017). Self-esteem in the elderly: A case study of an elderly aids foundation in Songkhla Province. *Rusamilae Journal*, 38(1), 29-44. (In Thai)
- [9] Wachirapetchanee, S. (2010). Role of the elderly who live happily with their families in sub-urban communities in Nakhon Ratchasima. *Journal of Boromarajonani College of Nursing, Nakhon Ratchasima*, 16(1), 50-59. (In Thai)
- [10] Tohmana, P., & Srisuchart, R. (2005). Self-esteem of the elderly and support factors. *Journal of Mental Health of Thailand*, 13(1), 28-37. (In Thai)
- [11] Urairat, M., & Laeheem, K. (2018). The relationship between interpersonal relationship and current self-concept with self-esteem of the elderly at Jong-Hua Foundation, Songkhla Province. *Parichart Journal*, 31(2), 215-230. (In Thai)
- [12] Kittisuksathit, S. (2010). Quality of life and the standard level of mental health among Thai elderly, in S. Taweessit & S. Boonyamanon, (2010). Value of the elderly from the eyes of Thai society. Population and Social Publishing. (In Thai)
- [13] Thepsawat, N. (1998). *Analyze problems for important in Thai society*. Thammasat University Press. (In Thai)

อิทธิพลของการยอมรับเทคโนโลยีและ
บทบาทตัวแปรกำกับด้านประชากรศาสตร์
ที่มีผลต่อการตั้งใจซื้อหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ของผู้บริโภคไทย
The Influence of Technology Adoption
and the Role of Demographic as The Moderators on
Thai Consumers' Intentions to Buy E-Books

เกตุวดี สมบูรณ์ทวี^{1*} และมนิยา สายสนิท²
Kedwadee Sombultawee^{1} and Maneeya Saisanit²*

¹ ผศ.ดร., คณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เพชรบุรี 76120

² นักศึกษาหลักสูตรบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต คณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เพชรบุรี 76120

¹ Asst. Prof. Dr., Faculty of Commerce and Accountancy, Thammasat University, Phetchaburi, 76120, Thailand

² Graduate Student, Master of Business Administration, Faculty of Commerce and Accountancy, Thammasat University, Phetchaburi, 76120, Thailand

* Corresponding author: E-mail address: kedwadee@tbs.tu.ac.th

(Received: February 24, 2021; Revised: August 1, 2021; Accepted: August 11, 2021)

บทคัดย่อ

ปัจจุบันเทคโนโลยีสารสนเทศมีความก้าวหน้าขึ้นอย่างรวดเร็ว ผู้บริโภคสามารถเข้าถึงอินเทอร์เน็ตได้อย่างทั่วถึง ทำให้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (E-Book) กลายเป็นสิ่งที่ผู้บริโภคที่รักการอ่านและชอบความสะดวกสบายหันมาให้ความสนใจ งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัจจัยการยอมรับเทคโนโลยีที่ส่งผลต่อความตั้งใจซื้อหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ โดยทำการศึกษาผู้บริโภคชาวไทยที่เคยเสียเงินอ่านหรือดาวน์โหลดหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ และเลือกใช้การกำหนดกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง จำนวน 385 คน ผลการศึกษาพบว่าสอดคล้องกับทฤษฎีการยอมรับเทคโนโลยี (Technology Acceptance Model) โดยทัศนคติที่มีต่อการใช้งานเป็นปัจจัยสำคัญส่งผลต่อความตั้งใจซื้อหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ แต่ในการศึกษาปัจจัยด้านประชากรศาสตร์ที่เป็นตัวแปรกำกับ พบว่า ด้านเพศมีผลต่อการรับรู้ถึงความสุขในการอ่านและการรับรู้ด้านราคา ด้านอายุมีผลต่อการรับรู้ถึงความง่ายการใช้งาน, การรับรู้ถึงความสุขในการอ่าน และการรับรู้ด้านราคา นอกจากนี้ ด้านระดับรายได้เฉลี่ยต่อเดือนมีผลต่อการรับรู้ด้านราคาเท่านั้น ผลการศึกษาสามารถใช้อธิบายปัจจัยการยอมรับเทคโนโลยีที่มีผลต่อความตั้งใจซื้อหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ และพัฒนากลยุทธ์ด้านการตลาดของธุรกิจประเภทหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ประเทศไทยให้มีศักยภาพมากยิ่งขึ้น

คำสำคัญ: หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ การรับรู้ด้านราคา ทัศนคติที่มีต่อการใช้งาน ความตั้งใจซื้อ

Abstract

As technology grows rapidly and consumer can reach to the internet, these attract to electronic books (E-Books) consumers who love learning and convenience in reading. This research aimed to study technology acceptance factors affecting purchased intention. Samples were 385 Thai consumers who had the potential to read or download e-books selected by purposive sampling method. The results were consistent with the Technology Acceptance Model theory, with attitude as a key factor affecting the purchased intention. For demographic factors, it was found that gender affects perceived playfulness and perceived price. Age affects perceived ease of use, perceived playfulness and perceived price. In addition, income influenced only perceived price. The results can be used to explain the technology acceptance factors affecting the purchased intention and develop marketing strategies for e-book businesses in Thailand.

Keywords: Electronic Book, Perceived Price, Attitude, Purchase Intention

บทนำ

ปัจจุบันเทคโนโลยีสารสนเทศมีความก้าวหน้าขึ้นอย่างรวดเร็ว ผู้บริโภคสามารถเข้าถึงอินเทอร์เน็ตได้อย่างทั่วถึง การรับรู้ข่าวสารจึงไม่ได้ถูกจำกัดด้วยการอ่านจากสื่อประเภทเดิมอีกต่อไป จึงเกิดเป็นแพลตฟอร์มดิจิทัลที่เข้ามาตอบสนองความต้องการของนักอ่านทั่วโลก ทำให้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (Electronic book: E-book) กลายเป็นสิ่งที่ผู้บริโภคที่รักการอ่านและชอบความสะดวกสบายหันมาให้ความสนใจ ซึ่งการเติบโตของตลาดเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร และความนิยมใช้งานอุปกรณ์อัจฉริยะ (Smart Device) ส่งผลให้การอ่านหนังสือกระดาษลดลง ส่วนการอ่านเนื้อหาอิเล็กทรอนิกส์นั้นมีตัวเลขสูงขึ้นอันเป็นผลมาจากความแพร่หลายของอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงเห็นความสำคัญของการศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อทัศนคติที่มีต่อการใช้งานและความตั้งใจซื้อหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ของผู้บริโภค

จากการศึกษาความตั้งใจซื้อในกลุ่มผู้บริโภคพบว่า ทัศนคติที่ติดต่อผลิตภัณฑ์ที่เฉพาะเจาะจงเป็นตัวพยากรณ์นำไปสู่ความตั้งใจซื้อของผู้บริโภค [1] เช่นเดียวกับงานวิจัยของ Esra and Pia [2] และ Natamon and Aaron [3] ที่ได้มีการศึกษาความตั้งใจซื้อพบว่า ทัศนคติเป็นตัวขับเคลื่อนที่สำคัญที่สุดที่ส่งผลต่อความตั้งใจในการซื้อของผู้บริโภค นอกจากนี้ในงานวิจัยของ Passarin and Krittorn [4] ที่ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อความตั้งใจซื้อตัวเพื่อความบันเทิงออนไลน์ของกลุ่มมิลเลนเนียม ยังพบว่า การรับรู้ความง่ายในการใช้งานและการรับรู้ประโยชน์ในการใช้งานมีผลต่อความไว้วางใจและทัศนคติต่อการซื้อตัวทางออนไลน์ รวมถึงส่งผลต่อความตั้งใจในการซื้อตัวทางออนไลน์

อย่างไรก็ตาม การรับรู้ความสนุกสนานถือเป็นส่วนหนึ่งของการรับรู้ประโยชน์และความสะดวกในการใช้งานตามความแตกต่างของแต่ละบุคคลลักษณะของระบบ และอิทธิพลทางสังคม [5] โดยพบว่า ปัจจัยเรื่องการรับรู้ความสนุกสนานในการใช้งานมีผลกระทบต่อความตั้งใจซื้อของผู้ใช้งาน [3, 6] นอกจากนี้ จากการศึกษาพบว่า การรับรู้ด้านราคามีผลต่อความตั้งใจซื้อ [7-8] การรับรู้ด้านราคามีอิทธิพลอย่างมากต่อความพึงพอใจและความภักดีของผู้บริโภค หากราคามีความเหมาะสมผลจะทำให้ผู้บริโภคเกิดความพึงพอใจและความภักดี [9]

จากข้อมูลข้างต้นจะเห็นได้ว่า การรับรู้ประโยชน์ในการใช้งาน, การรับรู้ถึงความง่ายในการใช้งาน, การรับรู้ด้านความสนุกสนาน และการรับรู้ด้านราคา เป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อทัศนคติที่มีต่อการใช้งานและความตั้งใจซื้อของผู้บริโภค ซึ่งแบบจำลองการยอมรับเทคโนโลยี (Technology Acceptance Model) ที่ถูกพัฒนาโดย Davis [10] สามารถอธิบายพฤติกรรมและความตั้งใจซื้อของผู้บริโภคที่เกี่ยวข้องกับเทคโนโลยีได้ โดยแบบจำลองดังกล่าวได้อธิบายว่าการที่บุคคลหนึ่งจะมีการยอมรับเทคโนโลยีได้จะเกิดจากปัจจัยหลัก 2 ประการ คือ การรับรู้ถึงประโยชน์ในการใช้งาน (Perceived Usefulness) และการรับรู้ถึงความง่ายในการใช้งาน (Perceived Ease of Use) เนื่องจากการรับรู้ถึงประโยชน์และความง่ายในการใช้งานมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการยอมรับเทคโนโลยี โดยในประเทศไทยได้มีงานวิจัยที่ศึกษาแบบจำลองการยอมรับเทคโนโลยีในเรื่องหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ ซึ่งเป็นงานวิจัยที่ศึกษาปัจจัยด้านการรับรู้ประโยชน์ในการใช้งาน การรับรู้ถึงความง่ายในการใช้งาน การรับรู้ด้านความสนุกสนาน และการรับรู้ด้านราคา ที่เน้นศึกษาในหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ประเภทนิยายเท่านั้น และยังไม่มีการศึกษาด้านประชากรศาสตร์ เช่น เพศ อายุ และระดับรายได้ที่ใช้ในการศึกษาพฤติกรรมของผู้บริโภคที่ส่งผลต่อการตัดสินใจซื้อหนังสืออิเล็กทรอนิกส์

โดยการศึกษาในเรื่องเพศนั้น มีงานวิจัยของ Joshua and Koshy [11] ที่ตั้งข้อสังเกตว่า ผู้ชายมีทัศนคติที่ดีต่อแอปพลิเคชันธนาคารบนมือถือและมีแนวโน้มที่จะใช้บริการธนาคารอิเล็กทรอนิกส์มากกว่าผู้หญิง ส่วนเรื่องการศึกษาด้านอายุนั้น Vahdat Alizadeh Quach and Hamelin [12] พบว่า อายุมีความสัมพันธ์ระหว่างการรับรู้ประโยชน์ในการใช้งานและทัศนคติที่มีต่อการใช้อุปกรณ์มือถือ ดังนั้นจากที่กล่าวมาข้างต้นทำให้ผู้วิจัยต้องการศึกษาปัจจัยการยอมรับเทคโนโลยีที่มีผลต่อความตั้งใจซื้อหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ของผู้บริโภค โดยประยุกต์ใช้แบบจำลองการยอมรับเทคโนโลยีเพื่อเข้าใจพฤติกรรมการซื้อของผู้บริโภค และหาปัจจัยที่ส่งผลต่อการตัดสินใจซื้อหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ของผู้บริโภคมากขึ้น เพื่อใช้อธิบายปัจจัยการยอมรับเทคโนโลยีที่มีผลต่อความตั้งใจซื้อหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (E-Book) และพัฒนากลยุทธ์ด้านการตลาดของธุรกิจประเภทหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ประเทศไทยให้มีศักยภาพมากยิ่งขึ้น

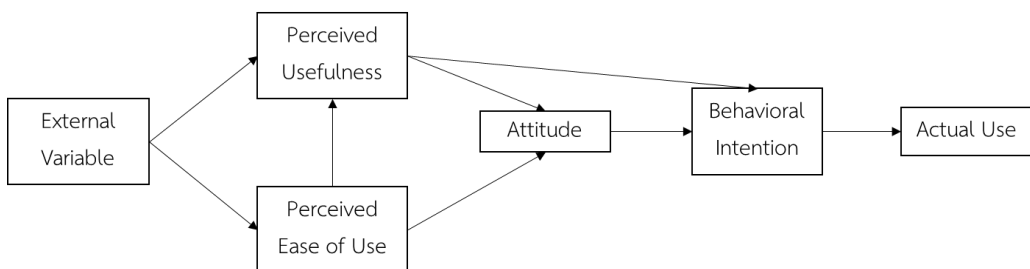
วัตถุประสงค์งานวิจัย

1. เพื่อศึกษาปัจจัยการยอมรับเทคโนโลยีที่ส่งผลต่อทัศนคติในฐานะตัวแปรส่งผ่าน และความตั้งใจซื้อหนังสืออิเล็กทรอนิกส์
2. เพื่อศึกษาปัจจัยด้านประชากรศาสตร์ที่ส่งผลกระทบต่ออิทธิพลของปัจจัยด้านการยอมรับเทคโนโลยีที่มีต่อทัศนคติในการใช้งาน

ทบทวนวรรณกรรม

ทฤษฎีการยอมรับเทคโนโลยี (Technology Acceptance Model: TAM)

ทฤษฎีแบบจำลองการยอมรับเทคโนโลยีถูกพัฒนาโดย Davis [10] นิยมใช้ในการอธิบายพฤติกรรมการยอมรับเทคโนโลยีของบุคคลอย่างแพร่หลายโดยเฉพาะในระบบสารสนเทศ โดยไม่เอาบรรทัดฐานของบุคคล มาเป็นปัจจัยในการพยากรณ์พฤติกรรม โดยได้แบบจำลองการยอมรับเทคโนโลยี อธิบายว่า ตัวแปรภายนอก จะสร้างการรับรู้ถึงประโยชน์ในการใช้งาน และการรับรู้ถึงความง่ายในการใช้งาน โดยส่งผลต่อทัศนคติที่มีต่อการใช้งาน ทำให้เกิดความตั้งใจในการใช้เทคโนโลยี สุดท้ายจะมีการนำไปใช้งานจริง นอกจากนี้ การรับรู้ถึงประโยชน์ในการใช้งาน ยังเป็นตัวหลักต้นให้เกิดความตั้งใจในการใช้งาน และการใช้งานจริงด้วย องค์ประกอบของแบบจำลองการยอมรับเทคโนโลยี ดังแสดงในภาพที่ 1

ภาพที่ 1 แบบจำลองการยอมรับเทคโนโลยี (Davis, 1989)

การรับรู้ถึงประโยชน์การใช้งาน (Perceived Usefulness)

การรับรู้ประโยชน์การใช้งาน หมายถึง ระดับที่บุคคลเชื่อว่าการใช้ระบบหรือเทคโนโลยีจะช่วยเพิ่ม

ประสิทธิภาพในการทำงาน [10] ทำให้บุคคลใช้งานระบบหรือเทคโนโลยีมากขึ้น [13] ซึ่งจากงานวิจัยของ Natamon and Aaron [3] ที่ศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อความตั้งใจซื้อหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ของผู้ใช้อินเทอร์เน็ตชาวไทยพบว่า การรับรู้ความมีประโยชน์ส่งผลต่อความตั้งใจซื้อหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ของผู้ใช้อินเทอร์เน็ตชาวไทย โดยการศึกษาดังกล่าวมีผลเช่นเดียวกับงานวิจัยของ Kim Kankanhalli and Lee [6] ที่ศึกษาการรับรู้ความมีประโยชน์ในการซื้อสินค้าผ่านระบบพาณิชย์บนโทรศัพท์เคลื่อนที่มีอิทธิพลเชิงบวกต่อทัศนคติในการซื้อสินค้าผ่านระบบพาณิชย์บนโทรศัพท์เคลื่อนที่แต่ไม่สอดคล้องกับผลการวิจัยของ Vahdat [12] ที่พบว่า การรับรู้ประโยชน์ไม่มีผลเชิงบวกต่อทัศนคติต่อการใช้อุปกรณ์เคลื่อนที่ เนื่องจากผู้ใช้งานสามารถใช้แอปพลิเคชันโดยไม่คำนึงถึงการรับรู้และความมีประโยชน์

การรับรู้ถึงความง่ายของการใช้งาน (Perceived Ease of Use)

การรับรู้ถึงความง่ายของการใช้งาน หมายถึง ระดับที่บุคคลเชื่อว่าการใช้ระบบหรือเทคโนโลยีมีความง่าย ไม่ต้องใช้ความพยายาม [10] โดยระบบจะต้องมีลักษณะง่ายต่อการจดจำหรือสามารถใช้งานได้ง่าย ไม่มีความซับซ้อน [14] โดยจากงานวิจัยของ Passarin and Krittarn-orn [4] ที่ศึกษาความตั้งใจซื้อตัวเพื่อความบันเทิงออนไลน์ของลูกค้ายุคมิลเลนเนียล โดยประยุกต์มาจากแบบจำลองการยอมรับเทคโนโลยีของ Davis พบว่า การรับรู้ถึงความง่ายในการใช้งานมีผลเชิงบวกต่อความเชื่อและทัศนคติ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Hernández, Jiménez and Martín [15] และ Vahdat [12] ที่แสดงให้เห็นว่าการรับรู้ถึงความง่ายของการใช้งานมีผลต่อทัศนคติการใช้อุปกรณ์เคลื่อนที่ ซึ่งอาจกล่าวได้ว่า การรับรู้ถึงความง่ายในการใช้งานต่อการซื้อหนังสืออิเล็กทรอนิกส์จะเป็นการเพิ่มความสะดวกสบายให้กับผู้ใช้งาน

การรับรู้ด้านความสนุกสนาน (Perceived Playfulness)

ความสนุกสนานเป็นความเชื่อหรือแรงจูงใจภายใน [16] ซึ่งสร้างขึ้นจากประสบการณ์ของแต่ละคน ที่มีต่อสิ่งแวดล้อม [17] นอกจากนี้ การรับรู้ความสนุกสนานยังถือเป็นส่วนหนึ่งของการรับรู้ประโยชน์ และความสะดวกในการใช้งาน ตามความแตกต่างของแต่ละบุคคล ลักษณะของระบบ และอิทธิพลทางสังคม [8] โดยจากงานวิจัยของ Kim [6] และ Natamon and Aaron [3] พบว่า ปัจจัยเรื่องของการรับรู้ถึงความสนุกสนานในการใช้งานมีผลกระทบต่อความตั้งใจซื้อของผู้ใช้งาน โดยสอดคล้องกับผลการวิจัยของ Lee Cheung and Chen [18] Roca Chiu and Martinez [19] และ Lee Yoon and Lee [20] ที่พบความสัมพันธ์โดยตรงระหว่างความสนุกสนานและความตั้งใจที่จะใช้งาน E-Learning ในการศึกษาและการเรียนรู้แบบผสมผสาน

การรับรู้ด้านราคา (Perceived Price)

การรับรู้ด้านราคา หมายถึง การรับรู้ราคาของผู้บริโภคซึ่งรวมถึงต้นทุนด้านการเงิน เวลา การค้นหา ความพยายาม และค่าใช้จ่ายทางจิตใจ ราคาที่รับรู้สามารถกำหนดได้ตามความพึงพอใจของผู้บริโภคที่ซื้อผลิตภัณฑ์ ผู้บริโภคมักจะรับรู้ราคาที่แท้จริงของผลิตภัณฑ์ แต่ผู้บริโภคสามารถตีความราคาได้ว่า “แพง” หรือ “ถูก” ดังนั้นจึงแสดงให้เห็นว่า การรับรู้ของลูกค้ายกย่องกับราคาอาจแตกต่างจากราคาเป้าหมาย [21] การรับรู้ด้านราคามีอิทธิพลอย่างมากต่อความพึงพอใจและความภักดีของผู้บริโภค หากราคามีความสมเหตุสมผลจะทำให้ผู้บริโภคเกิดความพึงพอใจและความภักดี [9] ซึ่ง Lomboan [7] ได้ศึกษาเกี่ยวกับปัจจัยดังกล่าว และพบว่า การรับรู้ด้านราคามีผลกระทบต่อความตั้งใจซื้อผ้าแบบดั้งเดิม โดยสอดคล้องกับงานวิจัยของ Wang and Chen [8] และ Natamon and Aaron [3] ที่ศึกษาเรื่องการรับรู้ถึงด้านราคามีผลกระทบต่อความตั้งใจซื้อเช่นเดียวกัน

ทัศนคติ (Attitude)

ทัศนคติเป็นสิ่งที่ช่วยเตรียมบุคคลให้รู้จักการสังเกต และตัดสินใจอย่างเหมาะสมเกี่ยวกับสิ่งที่ได้ยินได้ฟังแล้วนำมาคิด พิจารณา และแสดงออกเป็นการกระทำ ซึ่งเป็นสภาวะที่มีก่อนแสดงออกเป็นพฤติกรรม [22] มีผลทำให้บุคคลแสดงปฏิกิริยาตอบสนองด้วยพฤติกรรมแบบเดียวกัน [23] ซึ่งการวิจัยของ Chen [1] เสนอว่า ทัศนคติที่ดีต่อผลิตภัณฑ์ที่เฉพาะเจาะจงเป็นตัวพยากรณ์นำไปสู่ความตั้งใจซื้อของผู้บริโภค ในทำนองเดียวกันกับทัศนคติที่ดีต่อผลิตภัณฑ์ที่ได้รับการรับรองจากผู้มีอิทธิพลของโซเชียลมีเดียจะส่งผลต่อการซื้อสินค้า เช่นเดียวกับงานวิจัยของ Natamon and Aaron [3] และ Vahdat [12] ที่แสดงให้เห็นว่าให้เห็นว่า ทัศนคติมีผลต่อความตั้งใจซื้อของผู้บริโภค

ความตั้งใจซื้อ (Purchase Intention)

ความตั้งใจซื้อ หมายถึง การที่ผู้บริโภคมีความมุ่งมั่นในการใช้สินค้าหรือบริการนั้น ๆ เป็นตัวเลือกแรก [24] ซึ่งผู้บริโภคสามารถเลือกทางที่ดีที่สุดจากการตัดสินใจ ความตั้งใจซื้อมีความหมายเช่นเดียวกับความเต็มใจซื้อของผู้บริโภค โดยจะเกิดขึ้นเมื่อบุคคลวางแผนที่จะซื้อสินค้าหรือบริการในอนาคต [25] สำหรับบริบทของสังคมออนไลน์ ความตั้งใจซื้อถูกนิยามว่า เป็นสถานการณ์ที่บุคคลปรารถนาจะซื้อสินค้าหรือบริการผ่านสังคมออนไลน์ หรือมีแนวโน้มที่จะทำการซื้อขายสินค้าผ่านสังคมออนไลน์ [26], [27] โดยทัศนคติของผู้บริโภคเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความตั้งใจซื้ออย่างมีนัยสำคัญ [3] ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Esra and Pia [2] ที่พบว่า ทัศนคติเป็นตัวขับเคลื่อนที่สำคัญที่สุดที่ส่งผลต่อความตั้งใจในการซื้อของคนเยอรมันในเจนเนอร์เรชันวาย

ปัจจัยด้านประชากรศาสตร์ (Demography)

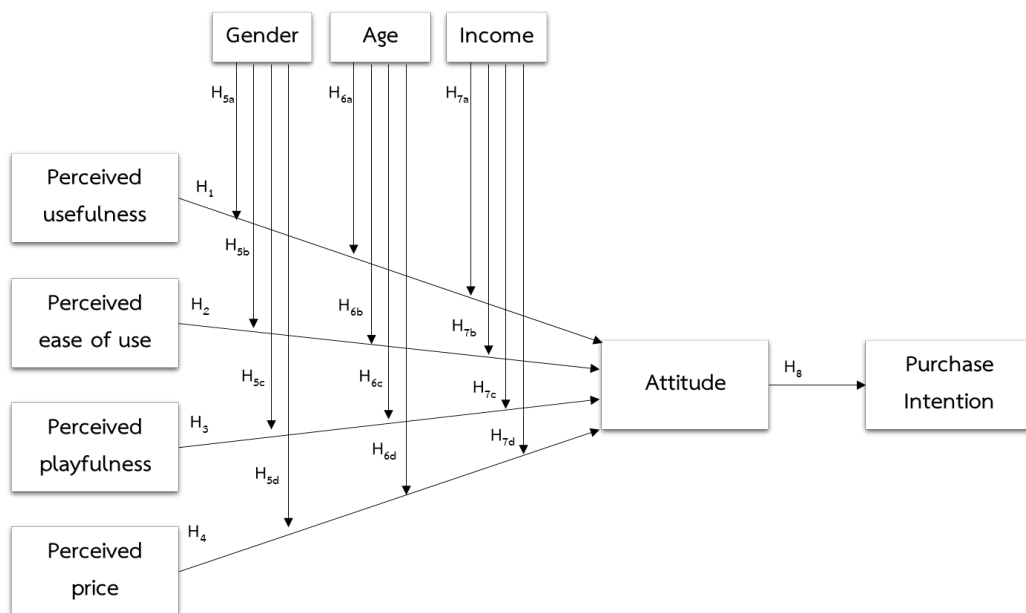
แนวความคิดด้านประชากรนี้เป็นทฤษฎีที่ใช้หลักการของความเป็นเหตุเป็นผล จึงกล่าวได้ว่าพฤติกรรมต่าง ๆ ของมนุษย์เกิดขึ้นตามแรงบังคับจากภายนอกมากระตุ้น ที่เชื่อว่าลักษณะทางประชากรที่แตกต่างกันจะส่งผลให้มีพฤติกรรมที่แตกต่างกันไปด้วย โดยสามารถจำแนกตามลักษณะประชากรได้ ดังนี้

1) เพศ (Gender) เป็นสถานภาพที่มีมาแต่กำเนิดของบุคคล มีความแตกต่างกันไปทั้งในด้านกายภาพ บุคลิกภาพ และลักษณะนิสัยใจคอ ผู้หญิงกับผู้ชายจะมีความแตกต่างกันในเรื่องของความคิด ค่านิยม และทัศนคติ ซึ่งจากการศึกษาของ Yuan Liu Yao and Liu [28] พบว่า เพศชายการรับรู้ความเสี่ยงที่มีต่อความตั้งใจซื้อมากกว่าเพศหญิง นอกจากนี้ Joshua and Koshy [11] ยังพบว่า เพศชายมีทัศนคติที่ดีต่อแอปพลิเคชันของโมบายแบงก์กิ้งและมีแนวโน้มที่จะใช้บริการธนาคารอิเล็กทรอนิกส์มากกว่าผู้หญิง ในขณะที่ Karjaluoto Riquelme and Rios [29] ได้มีการสุ่มตัวอย่างผู้ตอบแบบสอบถามของประชากรในสิงคโปร์ พบว่า เพศหญิงมีอิทธิพลต่อปัจจัยเรื่องความง่ายในการใช้งานในแง่ของความสะดวกสบายมากกว่าเพศชาย

2) อายุ (Age) เป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้บุคคลเหมือนกันหรือแตกต่างกันในเรื่องของความคิดและพฤติกรรมโดยทั่วไป ซึ่งจากการศึกษาพบว่า มีเพียงคนหนุ่มสาวเท่านั้นที่มีแนวโน้มที่จะใช้แอปพลิเคชัน ในขณะที่ Venkatesh Morris and Davis [31] พบว่า ผู้สูงอายุมีพฤติกรรมซื้อสินค้ามากกว่าคนหนุ่มสาว อย่างไรก็ตาม Ha, Yoon and Choi [32] ได้ศึกษาทฤษฎีการยอมรับเทคโนโลยีในเรื่องการยอมรับเกม โดยพบว่า อายุไม่ได้มีความสัมพันธ์ระหว่างการรับรู้ประโยชน์ การรับรู้การใช้ง่ายและทัศนคติ

3) รายได้ (Income) แสดงถึงฐานะทางเศรษฐกิจ ซึ่งเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่แสดงถึงการมีศักยภาพในการดูแลตนเอง บ่งบอกถึงอำนาจการใช้จ่ายในการบริโภคข่าวสาร ผู้ที่มีสถานภาพทางเศรษฐกิจสูงจะมีโอกาสที่ดีกว่าผู้ที่มีสถานภาพทางเศรษฐกิจต่ำในการแสวงหาสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อการดูแลตนเอง ทำให้มีข้อจำกัดในการรับรู้ การเรียนรู้ ตลอดจนการแสวงหาความรู้และประสบการณ์ในการดูแลตนเอง ซึ่งจากการศึกษาของ Awad [33] และ Mahesh [34] พบว่า รายได้มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับพฤติกรรมผู้บริโภคที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม ผู้บริโภคที่มีระดับรายได้สูงจะมีการรับรู้คุณค่าต่อผลิตภัณฑ์จากธรรมชาติมากกว่าผู้บริโภคที่มีระดับรายได้ปานกลางและต่ำ นอกจากนี้ Baltas and Argouslidis [35] ยังพบว่า ผู้บริโภคที่มีรายได้สูงขึ้นต้องการสินค้า Private brand เนื่องจากภาพลักษณ์ที่ดี ดังนั้น จะเห็นได้ว่ารายได้ของผู้บริโภคเป็นอีกปัจจัยที่มีความสำคัญในการตัดสินใจซื้อสินค้าหรือบริการ

การศึกษาการยอมรับเทคโนโลยีที่มีอิทธิพลต่อความตั้งใจซื้อหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ในประเทศไทย ผู้วิจัยดำเนินการศึกษาตามกรอบแนวคิดและสมมติฐานการวิจัย โดยได้ศึกษาจากแนวคิดทฤษฎีแบบจำลองการยอมรับเทคโนโลยีของ Davis [10] ได้แก่ การรับรู้ประโยชน์ในการใช้งาน, การรับรู้ถึงความง่ายในการใช้งาน, การรับรู้ด้านความสนุกสนาน, การรับรู้ด้านราคาที่ส่งผลต่อทัศนคติที่มีต่อการใช้งาน โดยมีปัจจัยด้านประชากรศาสตร์ ได้แก่ เพศ อายุ และระดับรายได้เป็นตัวแปรกำกับและศึกษาทัศนคติที่มีต่อการใช้งานที่ส่งผลต่อความตั้งใจซื้อ ตามกรอบแนวคิดงานวิจัยดังแสดงในภาพที่ 2

ภาพที่ 2 กรอบแนวคิดงานวิจัย

ระเบียบวิธีวิจัย

ประชากร (Population) สำหรับการศึกษาวิจัย คือ ผู้บริโภคชาวไทยที่อ่านหรือเคยดาวน์โหลดหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ซึ่งประชากรกลุ่มนี้เป็นผู้บริโภคที่มีความคุ้นชินและมีทัศนคติที่ดีต่อการใช้เทคโนโลยีรวมถึงการอ่านหรือเคยดาวน์โหลดหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ โดยเลือกใช้การกำหนดกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive

Sampling) และใช้วิธีการกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างของคอแครง [36] จะได้กลุ่มตัวอย่างที่มีขนาดเหมาะสมกับงานวิจัยจำนวน 385 คน โดยใช้วิธีการสำรวจ (Survey Method) และใช้แบบสอบถามออนไลน์ (Online Questionnaire) เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยกลุ่มตัวอย่างได้ทำแบบสอบถามออนไลน์ผ่าน Google Drive และใช้วิธีการวางแบบสอบถามในสื่อออนไลน์ เช่น Facebook Twitter Line เป็นต้น กำหนดระยะเวลาจัดเก็บข้อมูลระหว่างเดือนกันยายน - ตุลาคม 2563

ผู้วิจัยได้ออกแบบแบบสอบถามโดยอ้างอิงมาจากการทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในอดีต โดยแบบสอบถามประกอบด้วย 1) คำถามเพื่อคัดกรองผู้ตอบแบบสอบถาม 2) คำถามเกี่ยวกับข้อมูลด้านประชากรศาสตร์ของผู้ตอบแบบสอบถาม 3) คำถามเกี่ยวกับพฤติกรรมทั่วไปในการใช้แอปพลิเคชันหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ และ 4) คำถามเกี่ยวกับปัจจัยการยอมรับเทคโนโลยีที่มีผลต่อความตั้งใจซื้อหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ โดยจะเป็นคำถามรูปแบบ Five - Point Likert Scales เพื่อการศึกษาปัจจัยการยอมรับเทคโนโลยีที่มีผลต่อความตั้งใจซื้อหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ ประกอบไปด้วยการรับรู้ประโยชน์ในการใช้งาน การรับรู้ถึงความง่ายในการใช้งาน การรับรู้ด้านความสนุกสนาน) การรับรู้ด้านราคาทัศนคติที่มีต่อการใช้งาน และความตั้งใจซื้อหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ ซึ่งได้ถูกอ้างอิงมาจากการงานวิจัยในอดีต ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 คำถามที่ใช้วัดตัวแปรในการวิจัย

ข้อคำถามด้านการรับรู้ถึงประโยชน์การใช้งาน (Perceived usefulness)	ที่มา
SQ1 แอปพลิเคชันหนังสืออิเล็กทรอนิกส์มีประโยชน์ในการใช้อ่านหนังสือ	Kim [6]
SQ2 การใช้แอปพลิเคชันหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ช่วยให้ท่านค้นหาข้อมูลต่าง ๆ ได้ง่ายและสอดคล้องกับความสนใจของท่าน	
SQ3 การใช้แอปพลิเคชันหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ช่วยให้ท่านประหยัดเวลาและสะดวกมากขึ้น	
SQ4 การใช้แอปพลิเคชันหนังสืออิเล็กทรอนิกส์มีประโยชน์	
ข้อคำถามด้านการรับรู้ถึงความง่ายของการใช้งาน (Perceived ease of use)	
SQ1 เป็นเรื่องง่ายที่ท่านจะเรียนรู้การใช้แอปพลิเคชันหนังสืออิเล็กทรอนิกส์เพื่ออ่านหนังสืออิเล็กทรอนิกส์	Vahdat [12]
SQ2 ท่านไม่ต้องใช้ความพยายามมากนักในการใช้แอปพลิเคชันหนังสืออิเล็กทรอนิกส์	
SQ3 แอปพลิเคชันหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ใช้งานง่าย	
SQ4 ท่านสามารถเริ่มต้นใช้แอปพลิเคชันหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ได้ โดยไม่ต้องอ่านคู่มือการใช้งาน	
ข้อคำถามด้านการรับรู้ความสนุกในการอ่าน (Perceived playfulness)	
SQ1 ท่านรู้สึกสนุกเมื่อได้อ่านหนังสืออิเล็กทรอนิกส์	Natamon and Aaron [3]
SQ2 ท่านรู้สึกเพลิดเพลินเมื่อได้อ่านหนังสืออิเล็กทรอนิกส์	
SQ3 ท่านรู้สึกมีความสุขเมื่อได้อ่านหนังสืออิเล็กทรอนิกส์	
SQ4 โดยรวมแล้วท่านพบว่าหนังสืออิเล็กทรอนิกส์เป็นสิ่งที่น่าสนใจ	

ตารางที่ 1 คำถามที่ใช้วัดตัวแปรในการวิจัย (ต่อ)

ข้อคำถามด้านการรับรู้ด้านราคา (Perceived price)	
SQ1 หนังสืออิเล็กทรอนิกส์มีราคาไม่แพง	Natamon and Aaron [3]
SQ2 หนังสืออิเล็กทรอนิกส์มีราคาต่ำกว่าที่ท่านคาดไว้	
SQ3 ท่านคาดหวังความคุ้มค่าต่อการซื้อหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ไว้สูง	
SQ4 ท่านพบว่า การซื้อหนังสืออิเล็กทรอนิกส์อ่านทำให้ท่านเสียเงินน้อยกว่าการซื้อหนังสือ	
ข้อคำถามด้านทัศนคติที่มีต่อการใช้งาน (Attitude)	
SQ1 ท่านยินดีที่จะดาวน์โหลดและอ่านหนังสืออิเล็กทรอนิกส์	Vahdat [12]
SQ2 การใช้แอปพลิเคชันหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ทำให้ท่านรักการอ่านหนังสือ	
SQ3 การใช้แอปพลิเคชันหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ทำให้ท่านเห็นคุณค่าของการอ่านหนังสือ	
SQ4 ท่านรู้สึกยินดีที่ได้อ่านหนังสืออิเล็กทรอนิกส์	
SQ5 โดยรวมแล้วท่านมีทัศนคติที่ดีต่อการใช้แอปพลิเคชันหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ในการอ่านหนังสือ	
ข้อคำถามด้านความตั้งใจซื้อหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (Purchase intention)	
SQ1 ท่านคิดว่าจะซื้อหนังสืออิเล็กทรอนิกส์	Esra and Pia [2]
SQ2 ท่านสนใจจะซื้อหนังสืออิเล็กทรอนิกส์	
SQ3 ท่านน่าจะซื้อหนังสืออิเล็กทรอนิกส์	

การทดสอบเครื่องมือและการวิเคราะห์ข้อมูล

ข้อมูลทั้งหมดถูกนำมาตรวจสอบค่าความเที่ยงตรงด้วยวิธี KMO and Bartlett’s test of Sphericity และทำการทดสอบความคงที่ (Stability) ความเชื่อถือได้ (Reliability) และความสามารถทำนายได้ (Predictability) ของเครื่องมือโดยการวิเคราะห์หาค่าสัมประสิทธิ์ครอนบาคอัลฟา (Cronbach Alpha Coefficient Reliability: α) จากนั้น จึงวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้การวิเคราะห์สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistical Analysis) และเชิงอนุมาน (Inferential Statistics Analysis) ด้วยวิธีการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน (Confirmatory Factor Analysis: CFA) และการวิเคราะห์สมการโครงสร้าง (Structural Equation Modeling: SEM)

ผลการศึกษา

ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง 64.42% ส่วนมากมีอายุระหว่าง 15 - 24 ปี 39.74% มีสถานภาพโสดมากที่สุด 71.17% โดยมีการศึกษาระดับปริญญาตรี 61.04% ด้านอาชีพพบว่า ส่วนใหญ่เป็นลูกจ้าง/พนักงาน 39.22% และด้านรายได้เฉลี่ยต่อเดือนส่วนใหญ่มีรายได้น้อยกว่าหรือเท่ากับ 10,000 บาท 34.55%

ข้อมูลพฤติกรรมทั่วไปในการใช้แอปพลิเคชันหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ของผู้ตอบแบบสอบถาม พบว่า ในด้านแหล่งข้อมูลที่ทำให้รู้จักหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ ผู้บริโภครู้จักจากงานออกบูทหนังสือต่าง ๆ เช่น

งานมหรหรรณหนังสือมากที่สุด 43.38% โดยพบว่า ใช้โทรศัพท์มือถือในการอ่านหนังสืออิเล็กทรอนิกส์มากที่สุด 49.35% ส่วนประเภทหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ที่ผู้บริโภคสนใจมากที่สุด คือ ห้องเที่ยว/กีฬา รองลงมานิยายแนวต่าง ๆ 34.55% และ 21.30% ตามลำดับ ซึ่งผู้บริโภคมีความถี่ในการใช้บริการหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ต่อเดือนมากที่สุด 1 - 2 ครั้งต่อเดือน 35.58% โดยมีช่องทางในการใช้บริการหนังสืออิเล็กทรอนิกส์มากที่สุดคือทาง meb mobile e-book (mebmarket.com) 26.23%

การทดสอบความน่าเชื่อถือของเครื่องมือวัด

ผลการตรวจสอบการตรวจสอบความสัมพันธ์กลมกลืนของโมเดลการวัดพบว่า มีค่า KMO เท่ากับ 0.854 ซึ่งมีความมากกว่า 0.5 กล่าวได้ว่า กลุ่มตัวอย่างเหมาะสม สำหรับ Bartlett's Test มีค่า Chi-Square เท่ากับ 8409.829 มีนัยสำคัญทางสถิติเท่ากับ 0.000 ซึ่งมีความน้อยกว่า 0.05 แสดงว่าเมตริกสหสัมพันธ์ไม่เป็นเมตริกเอกลักษณ์ หมายความว่าตัวแปรทั้ง 24 ตัวแปรสังเกตได้นั้นมีความสัมพันธ์กันอย่างเหมาะสม สามารถนำไปวิเคราะห์นำเข้าโมเดลแบบจำลองสมการเชิงโครงสร้าง

การทดสอบความเชื่อมั่นของแบบสอบถามด้วยการวิเคราะห์หาค่าสัมประสิทธิ์ Cronbach's Alpha พบว่ามีค่าอยู่ระหว่าง 0.818 - 0.916 ซึ่งมีความมากกว่า 0.70 ขึ้นไป จึงกล่าวได้ว่า ตัวแปรที่ใช้เป็นเครื่องมือวัดยอมรับได้ [37] และผลการวิเคราะห์ความแปรปรวนของตัวแปร (Communality) พบว่า Factor Loading มีค่าอยู่ระหว่าง 0.536 - 0.879 ซึ่งเป็นค่าที่ยอมรับได้เพราะมีความมากกว่า 0.50 ขึ้นไป [38] ความแปรปรวนถูกสกัดได้ (AVE) มีค่าระหว่าง 0.533 - 0.773 มากกว่า 0.50 กล่าวได้ว่า โมเดลการวัดมีความตรงเชิงคู่เข้าที่ที่ดีถือว่า ตัวแปรมีความเป็นเอกภาพที่ดี [39] และมีค่าความเที่ยงรวม (Composite Reliability: CR) ระหว่าง 0.842 - 0.931 ซึ่งมีความมากกว่า 0.60 จึงกล่าวได้ว่า ตัวแปรมีความเที่ยงตรงเชิงจำแนก [40] จากผลวิเคราะห์แสดงให้เห็นว่าตัวแปรองค์ประกอบเชิงยืนยันทุกตัวมีความเที่ยงตรงเชิงจำแนกสูง สามารถนำเข้าโมเดลแบบจำลองสมการเชิงโครงสร้างได้

การวิเคราะห์เพื่อทำการตรวจสอบปัญหาสหสัมพันธ์พบว่า มีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่าง 0.162 - 0.750 ซึ่งมีความสัมพันธ์สหสัมพันธ์ในเชิงบวกและไม่เกิน 0.80 [41] แสดงให้เห็นว่า ผลการทดสอบสหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปร ทุกตัวมีความเป็นอิสระต่อกัน จึงกล่าวได้ว่าตัวแปรแฝงทุกตัวมีความเที่ยงตรงมีความเป็นเอกภาพตัวแปรแฝงเป็นไปตามเกณฑ์นำเข้าโมเดลแบบจำลองปัจจัยการยอมรับเทคโนโลยีที่มีผลต่อความตั้งใจซื้อหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ได้ดังแสดงผลในตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ผลการตรวจสอบปัญหาสหสัมพันธ์

ตัวแปรแฝง	Perceived Usefulness	Perceived Ease of Use	Perceived Playfulness	Perceived Price	Attitude	Purchase Intension
Perceived Usefulness	1.000	0.774	0.484	0.236	0.302	0.260
		0.000**	0.000**	0.000**	0.000**	0.000**
Perceived Ease of Use		1.000	0.448	0.162	0.241	0.186
			0.000**	0.001*	0.000**	0.000**
Perceived Playfulness			1.000	0.464	0.425	0.465
				0.000**	0.000**	0.000**

ตารางที่ 2 ผลการตรวจสอบปัญหาสหสัมพันธ์ (ต่อ)

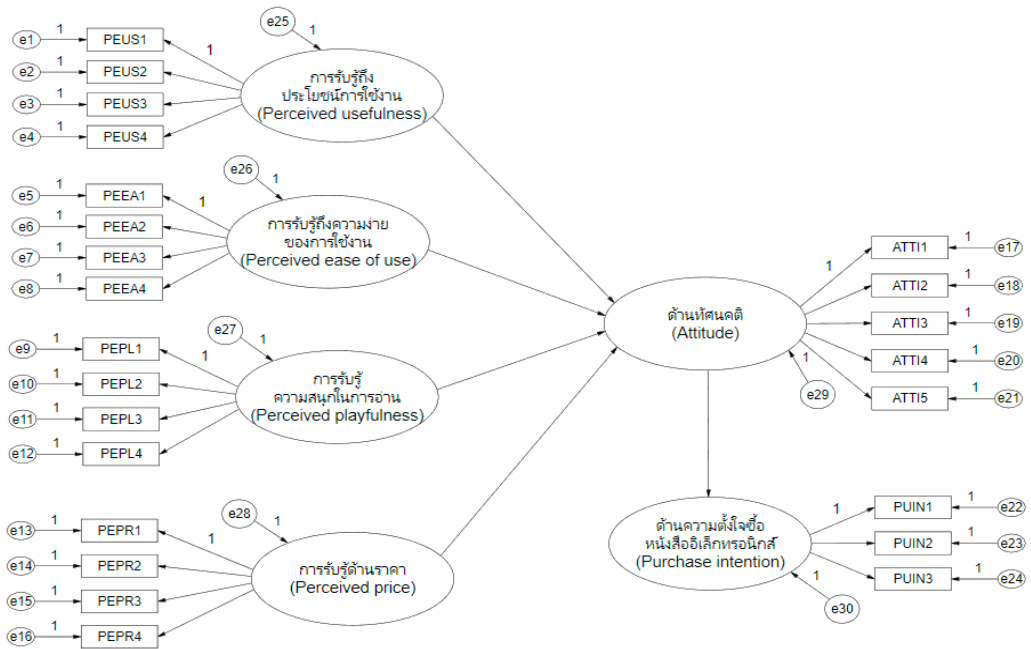
ตัวแปรแฝง	Perceived Usefulness	Perceived Ease of Use	Perceived Playfulness	Perceived Price	Attitude	Purchase Intension
Perceived Price				1.000	0.669	0.603
Attitude					1.000	0.750
Purchase Intension						1.000

หมายเหตุ: * = อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ 0.05 ** = อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ 0.001

การวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน(Confirmatory Factor Analysis: CFA) และวิเคราะห์สมการโครงสร้าง (Structural Equation Model: SEM)

ผลการวิเคราะห์โมเดลตัวแปรแฝงซึ่งประกอบเชิงยืนยัน (Confirmatory Factor Analysis: CFA) แบบจำลองปัจจัยการยอมรับเทคโนโลยีที่มีผลต่อความตั้งใจซื้อหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ เพื่อตรวจสอบความกลมกลืนของโมเดลการวิจัย พบว่า ค่าดัชนีที่ใช้พิจารณาผ่านเกณฑ์ทั้งหมด จากนั้นทำการการวิเคราะห์สมการโครงสร้าง (System Equation Model: SEM) ดังแสดงในภาพที่ 3

เพื่อทำการตรวจสอบความเหมาะสมและความถูกต้องของโมเดลสมการเชิงโครงสร้างพบว่า สมการเชิงโครงสร้างมีความสอดคล้องกลมกลืนกับข้อมูลเชิงประจักษ์ตามเงื่อนไขในระดับการยอมรับทางสถิติเป็นไปตามเกณฑ์ที่กำหนด ดังแสดงในตารางที่ 3

ภาพที่ 3 แบบจำลองสมการเชิงโครงสร้าง

ตารางที่ 3 ค่าสถิติประเมินความกลมกลืนของสมการเชิงโครงสร้าง

ดัชนี	χ^2	df	p-value	χ^2/df	GFI	AGFI	NFI	IFI	CFI	RMR	RMSEA
เกณฑ์			> 0.05	< 2.0	> 0.9	> 0.9	> 0.9	> 0.9	> 0.9	< 0.08	< 0.05
CFA	150.527	126.0	0.067	1.195	0.970	0.927	0.983	0.997	0.997	0.028	0.023
SEM	57.273	55.0	0.391	1.041	0.988	0.934	0.993	1.000	1.000	0.055	0.010

ผลการวิเคราะห์ทดสอบสมการเชิงโครงสร้างแบบจำลองปัจจัยการยอมรับเทคโนโลยีที่มีผลต่อความตั้งใจซื้อหนังสืออิเล็กทรอนิกส์พบว่า

ด้านการรับรู้ถึงประโยชน์การใช้งานมีอิทธิพลทางตรงเชิงบวกต่อด้านทัศนคติ มีค่าสัมประสิทธิ์ถดถอยเท่ากับ 0.15 มีค่า P-value < 0.001 และมีอิทธิพลทางอ้อมเชิงบวกต่อด้านความตั้งใจซื้อ ผ่านตัวแปรด้านทัศนคติ มีค่าสัมประสิทธิ์เส้นทางรวม 0.11

ด้านการรับรู้ถึงความง่ายของการทำงานมีอิทธิพลทางตรงเชิงบวกต่อด้านทัศนคติ มีค่าสัมประสิทธิ์ถดถอยเท่ากับ 0.09 มีค่า P-value < 0.05 และมีอิทธิพลทางอ้อมเชิงบวกต่อด้านความตั้งใจ ผ่านตัวแปรด้านทัศนคติ มีค่าสัมประสิทธิ์เส้นทางรวม 0.07

ด้านการรับรู้ถึงความสุขในการอ่านมีอิทธิพลทางตรงเชิงบวกต่อด้านทัศนคติ มีค่าสัมประสิทธิ์ถดถอยเท่ากับ 0.30 มีค่า P-value < 0.001 และมีอิทธิพลทางอ้อมเชิงบวกต่อด้านความตั้งใจซื้อ ผ่านตัวแปรด้านทัศนคติ มีค่าสัมประสิทธิ์เส้นทางรวม 0.23

ด้านการรับรู้ด้านราคา มีอิทธิพลทางตรงเชิงบวกต่อด้านทัศนคติ มีค่าสัมประสิทธิ์ถดถอยเท่ากับ 0.68 มีค่า P-value < 0.001 และมีอิทธิพลทางอ้อมเชิงบวกต่อด้านความตั้งใจซื้อ ผ่านตัวแปรด้านทัศนคติ มีค่าสัมประสิทธิ์เส้นทางรวม 0.52

ด้านทัศนคติมีอิทธิพลทางตรงเชิงบวกต่อด้านความตั้งใจซื้อ มีค่าสัมประสิทธิ์ถดถอยเท่ากับ 0.76 มีค่า P-value < 0.001 อธิบายอิทธิพลได้ร้อยละ 58.0% ดังตารางที่ 4

ผลการวิเคราะห์ทดสอบสมการเชิงโครงสร้างแบบจำลองปัจจัยการยอมรับเทคโนโลยีที่มีผลต่อความตั้งใจซื้อหนังสืออิเล็กทรอนิกส์โดยมีด้านเพศเป็นตัวแปรกำกับพบว่า สนับสนุนสมมติฐาน 2 ข้อ คือ มีอิทธิพลทางตรงเชิงบวกระหว่างการรับรู้ถึงความสุขในการอ่านและด้านทัศนคติที่มีต่อหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ มีค่าสัมประสิทธิ์ถดถอยเท่ากับ 0.05 มีค่า P-value < 0.001 และมีอิทธิพลทางตรงเชิงบวกระหว่างการรับรู้ด้านราคาและด้านทัศนคติที่มีต่อหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ มีค่าสัมประสิทธิ์ถดถอยเท่ากับ 0.05 มีค่า P-value < 0.001 ดังตารางที่ 4

ผลการวิเคราะห์ทดสอบสมการเชิงโครงสร้างแบบจำลองปัจจัยการยอมรับเทคโนโลยีที่มีผลต่อความตั้งใจซื้อหนังสืออิเล็กทรอนิกส์โดยมีด้านอายุเป็นตัวแปรกำกับพบว่า สนับสนุนสมมติฐาน 3 ข้อ คือ มีอิทธิพลทางตรงเชิงบวกระหว่างการรับรู้ถึงความง่ายการใช้งานและด้านทัศนคติที่มีต่อหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ มีค่าสัมประสิทธิ์ถดถอยเท่ากับ 0.02 มีค่า P-value < 0.05 และมีอิทธิพลทางตรงเชิงบวกระหว่างการรับรู้ถึงความสุขในการอ่านและด้านทัศนคติที่มีต่อหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ มีค่าสัมประสิทธิ์ถดถอยเท่ากับ 0.02 มีค่า P-value < 0.05 รวมถึงมีอิทธิพลทางตรงเชิงบวกระหว่างการรับรู้ด้านราคาและด้านทัศนคติที่มีต่อหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ มีค่าสัมประสิทธิ์ถดถอยเท่ากับ 0.04 มีค่า P-value < 0.05 ดังตารางที่ 4

ผลการวิเคราะห์ทดสอบสมการเชิงโครงสร้างแบบจำลองปัจจัยการยอมรับเทคโนโลยีที่มีผลต่อความตั้งใจซื้อหนังสืออิเล็กทรอนิกส์โดยมีด้านเพศเป็นตัวแปรกำกับพบว่าสนับสนุนสมมติฐาน 1 ข้อ คือ มีอิทธิพลทางตรงเชิงบวกระหว่างการรับรู้ด้านราคาและด้านทัศนคติที่มีต่อหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ มีค่าสัมประสิทธิ์ถดถอยเท่ากับ 0.03 มีค่า P-value < 0.001 ดังตารางที่ 4

ตารางที่ 4 ผลการวิเคราะห์สมการเชิงโครงสร้าง

สมมติฐาน			λ	p-value	ผลการทดสอบ
การรับรู้ถึงประโยชน์	→ ด้านทัศนคติ		0.15	0.000**	สนับสนุน
การรับรู้ด้านราคา	→ ด้านทัศนคติ		0.68	0.000**	สนับสนุน
การรับรู้ถึงความง่ายการใช้งาน	→ ด้านทัศนคติ		0.09	0.007*	สนับสนุน
การรับรู้ถึงความสนุกในการอ่าน	→ ด้านทัศนคติ		0.30	0.000**	สนับสนุน
การรับรู้ถึงประโยชน์	→ เพศ	→ ด้านทัศนคติ	-0.02	0.403	ไม่สนับสนุน
การรับรู้ด้านราคา	→ เพศ	→ ด้านทัศนคติ	0.02	0.379	ไม่สนับสนุน
การรับรู้ถึงความง่ายการใช้งาน	→ เพศ	→ ด้านทัศนคติ	0.05	0.000**	สนับสนุน
การรับรู้ถึงความสนุกในการอ่าน	→ เพศ	→ ด้านทัศนคติ	0.05	0.000**	สนับสนุน
การรับรู้ถึงประโยชน์	→ อายุ	→ ด้านทัศนคติ	-0.03	0.083	ไม่สนับสนุน
การรับรู้ด้านราคา	→ อายุ	→ ด้านทัศนคติ	0.02	0.016*	สนับสนุน
การรับรู้ถึงความง่ายการใช้งาน	→ อายุ	→ ด้านทัศนคติ	0.02	0.042*	สนับสนุน
การรับรู้ถึงความสนุกในการอ่าน	→ อายุ	→ ด้านทัศนคติ	0.04	0.004*	สนับสนุน
การรับรู้ถึงประโยชน์	→ รายได้	→ ด้านทัศนคติ	0.01	0.466	ไม่สนับสนุน
การรับรู้ด้านราคา	→ รายได้	→ ด้านทัศนคติ	0.01	0.683	ไม่สนับสนุน
การรับรู้ถึงความง่ายการใช้งาน	→ รายได้	→ ด้านทัศนคติ	0.00	0.944	ไม่สนับสนุน
การรับรู้ถึงความสนุกในการอ่าน	→ รายได้	→ ด้านทัศนคติ	0.03	0.000**	สนับสนุน
ด้านทัศนคติ	→ ด้านความตั้งใจซื้อ		0.76	0.000**	สนับสนุน

หมายเหตุ: * = อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ 0.05 ** = อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ 0.001

อภิปรายผลการวิจัย

การรับรู้ถึงประโยชน์การใช้งานส่งผลต่อทัศนคติในฐานะตัวแปรส่งผ่านและความตั้งใจซื้อหนังสืออิเล็กทรอนิกส์

การรับรู้ประโยชน์ในการใช้งานแอปพลิเคชันหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ส่งผลต่อทัศนคติในฐานะตัวแปรส่งผ่านและความตั้งใจซื้อหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Rezael and Amin [42] และ Bashir and Madhavaiah [43] ที่พบว่า การรับรู้ประโยชน์ในการใช้งานเป็นปัจจัยหลักที่ส่งผลเชิงบวกต่อทัศนคติในการใช้บริการออนไลน์ผ่านมือถือ จึงอาจกล่าวได้ว่า การใช้แอปพลิเคชันหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ช่วยให้ผู้บริโภคสามารถค้นหาข้อมูลต่าง ๆ ได้ง่ายและประหยัดเวลา รวมทั้งยังเพิ่มประสิทธิภาพในการอ่านหนังสือส่งผลต่อความพึงพอใจและทัศนคติของผู้บริโภคได้

การรับรู้ถึงความง่ายของการใช้งานส่งผลต่อทัศนคติในฐานะตัวแปรส่งผ่านและความตั้งใจซื้อหนังสืออิเล็กทรอนิกส์

การรับรู้ความง่ายของการใช้งานแอปพลิเคชันหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ส่งผลต่อทัศนคติในฐานะตัวแปรส่งผ่านและความตั้งใจซื้อหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Kucukusta Law Besbes and Legohere [44] ที่ศึกษาความตั้งใจซื้อผลิตภัณฑ์หนังสือท่องเที่ยวออนไลน์ของคนฮ่องกงพบว่า ความสะดวกสบายและการรับรู้ถึงความง่ายในการใช้งานนั้นสำคัญต่อกลุ่มผู้หางาน นักเรียนและพนักงาน ซึ่งเป็นผู้ใช้อินเทอร์เน็ตบ่อยเมื่อเทียบกับกลุ่มอื่น จึงกล่าวได้ว่า ผู้บริโภคไม่ต้องใช้ความพยายามมากในการเรียนรู้การใช้แอปพลิเคชันเพื่ออ่านหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ สามารถเริ่มต้นใช้แอปพลิเคชันได้โดยไม่ต้องอ่านคู่มือการใช้งาน ดังนั้น เมื่อใช้ความพยายามน้อยลงจะส่งผลให้มีแนวโน้มในการใช้แอปพลิเคชันหนังสืออิเล็กทรอนิกส์มากขึ้น ทำให้เกิดทัศนคติที่ดีในการใช้งาน

การรับรู้ด้านความสนุกสนานที่ส่งผลต่อทัศนคติในฐานะตัวแปรส่งผ่านและความตั้งใจซื้อหนังสืออิเล็กทรอนิกส์

การรับรู้ด้านความสนุกสนานส่งผลต่อทัศนคติในฐานะตัวแปรส่งผ่านและความตั้งใจซื้อหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Hung Lin and Chang [45] ที่พบว่าความสนุกเพลิดเพลินในการใช้บริการสื่อดิจิทัลเป็นตัวขับเคลื่อนของแรงจูงใจภายในซึ่งพบว่า มีผลต่อการยอมรับของผู้ใช้บริการเทคโนโลยีต่าง ๆ อย่างมีนัยสำคัญ ซึ่งนำไปสู่ทัศนคติและพฤติกรรมการใช้บริการ จึงกล่าวได้ว่า ผู้บริโภคเกิดการเรียนรู้ว่า การอ่านหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ผ่านแอปพลิเคชันหนังสืออิเล็กทรอนิกส์สามารถสร้างความสนุกสนานความน่าสนใจ และประสบการณ์ที่น่าพอใจได้ โดยนำไปสู่ทัศนคติที่ดีในการใช้งาน

การรับรู้ด้านราคาที่ส่งผลต่อทัศนคติในฐานะตัวแปรส่งผ่านและความตั้งใจซื้อหนังสืออิเล็กทรอนิกส์

การรับรู้ด้านความสนุกสนานส่งผลต่อทัศนคติในฐานะตัวแปรส่งผ่านและความตั้งใจซื้อหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Natamon and Aaron [3] ที่พบว่าผู้บริโภคที่มีความถนัดในการอ่านสูงจะไม่คำนึงถึงราคาหนังสือเป็นปัจจัยหลัก แต่ผู้บริโภคที่มีความถนัดในการอ่านต่ำจะคำนึงถึงราคาหนังสือมากกว่า เนื่องจากผู้บริโภคที่มีความถนัดในการอ่านสูงจะคำนึงถึงคุณภาพของเนื้อหา โดยราคาที่รับรู้สามารถกำหนดได้ตามความพึงพอใจของผู้ใช้งานที่ซื้อหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ จึงกล่าวได้ว่าผู้บริโภคคาดหวังความคุ้มค่าต่อการซื้อหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ไว้สูง

ทัศนคติที่มีต่อการใช้งานกับความตั้งใจซื้อหนังสืออิเล็กทรอนิกส์

ทัศนคติที่มีต่อการใช้งานส่งผลต่อความตั้งใจซื้อหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Kim Wang and Malthouse [46] ที่อธิบายว่า ความยึดติดเป็นปัจจัยสำคัญที่มีความสัมพันธ์ระหว่างทัศนคติที่มีต่อการใช้งานแอปพลิเคชันและความตั้งใจซื้อ และงานวิจัยของ Bellman, Potter, Shiree, Robinson and Varan [47] พบว่า แอปพลิเคชันที่ประสบความสำเร็จสามารถเพิ่มทัศนคติเชิงบวกและความตั้งใจในการซื้อได้ แสดงให้เห็นว่า การดาวน์โหลดและการใช้งานแอปพลิเคชันที่ออกแบบมาอย่างดีจะช่วยเพิ่มทัศนคติของลูกค้า ทำให้สามารถเพิ่มความตั้งใจในการซื้อหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ได้

ด้านเพศ

ด้านเพศไม่มีผลต่อการรับรู้ประโยชน์และการรับรู้ถึงความง่ายการใช้งานมีอิทธิพลต่อทัศนคติที่มีต่อการใช้งาน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Vahdat [12] ที่แสดงให้เห็นว่าเพศไม่มีความสัมพันธ์กับการรับรู้

ประโยชน์ในการใช้งานและและการรับรู้ถึงความง่ายการใช้งานที่มีอิทธิพลต่อทัศนคติที่มีต่อการใช้อุปกรณ์เคลื่อนที่มือถือ แต่ด้านเพศมีผลต่อการรับรู้ถึงความสุขในการอ่านและการรับรู้ด้านราคามีอิทธิพลต่อทัศนคติที่มีต่อการใช้งาน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Joshua and Koshy [11] ที่ตั้งข้อสังเกตว่า เพศชายมีทัศนคติที่ดีต่อแอปพลิเคชันธนาคารบนมือถือและมีแนวโน้มที่จะใช้บริการธนาคารอิเล็กทรอนิกส์มากกว่าผู้หญิง แต่มีผลต่อการรับรู้ถึงความสุขในการอ่านและการรับรู้ด้านราคามีอิทธิพลต่อทัศนคติที่มีต่อการใช้งาน ดังนั้น เพศจึงเป็นตัวแปรที่มีความสำคัญมาก เนื่องจากสังคมและวัฒนธรรมกำหนดบทบาทและกิจกรรมของคนสองเพศไว้ต่างกัน ลักษณะของเพศที่แตกต่างกันสามารถอธิบายและแยกแยะการตอบสนองของผู้บริโภคที่แตกต่างกันได้ค่อนข้างชัดเจน เนื่องจากเพศที่แตกต่างกันจะส่งผลให้มีค่านิยม ความคิด วิถีคิด วิธีการตัดสินใจและทัศนคติที่แตกต่างกันในการตัดสินใจเลือกซื้อสินค้า

ด้านอายุ

ด้านอายุไม่มีผลต่อการรับรู้ประโยชน์ที่มีอิทธิพลต่อทัศนคติที่มีต่อการใช้งาน ซึ่งขัดแย้งกับงานวิจัยของ Vahdat [12] ที่พบว่า อายุมีความสัมพันธ์ระหว่างการรับรู้ประโยชน์ในการใช้งานและทัศนคติที่มีต่อการใช้งานใช้อุปกรณ์เคลื่อนที่มือถือ แต่สอดคล้องกับงานวิจัยของ Ha [32] ที่พบว่า อายุไม่ได้มีความสัมพันธ์ระหว่างการรับรู้ประโยชน์และทัศนคติแต่มีผลต่อการรับรู้ถึงความง่ายการใช้งาน การรับรู้ถึงความสุขในการอ่าน และการรับรู้ด้านราคามีอิทธิพลต่อทัศนคติที่มีต่อการใช้งาน ซึ่งจากการศึกษาพบว่า มีเพียงคนหนุ่มสาวเท่านั้นที่มีแนวโน้มที่จะใช้อุปกรณ์เคลื่อนที่ ในขณะที่คนที่มียุมากกว่านั้นแนวโน้มที่จะใช้อุปกรณ์เคลื่อนที่น้อยกว่า [11], [30] ในขณะที่ Venkatesh et al. [31] พบว่าผู้สูงอายุมีพฤติกรรมการซื้อมากกว่าคนหนุ่มสาว ดังนั้นจึงสามารถสรุปได้ว่าอายุจะแสดงถึงวัยวุฒิของบุคคล และเป็นเครื่องบ่งชี้ถึงความสามารถในการทำความเข้าใจในเนื้อหา ข่าวสาร การรับรู้ ประสบการณ์ในชีวิตที่ผ่านมาแตกต่างกัน และเป็นเครื่องบ่งชี้ถึงความสนใจในประเด็นต่าง ๆ รวมถึงชี้ให้เห็นอารมณ์ที่แตกต่างกันออกไปในกลุ่มคนที่มียุต่างกัน

ด้านระดับรายได้

ด้านระดับรายได้ไม่มีผลต่อการรับรู้ประโยชน์ที่มีอิทธิพลต่อทัศนคติที่มีต่อการใช้งาน แต่มีความสัมพันธ์ระหว่างการรับรู้ด้านราคาและทัศนคติที่มีต่อการใช้งาน ซึ่งได้มีงานวิจัยหลายฉบับที่ศึกษาปัจจัยด้านระดับรายได้ โดยจากงานวิจัยของ Awad [33] พบว่า รายได้มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับพฤติกรรมผู้บริโภคที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม เนื่องจากพบว่า ผลผลิตจากธรรมชาติส่วนใหญ่มีราคาสูงกว่าผลผลิตแบบอื่น และ Mahesh [34] อธิบายว่า ผู้บริโภคที่มีระดับรายได้สูงจะมีการรับรู้คุณค่าต่อผลผลิตจากธรรมชาติมากกว่าผู้บริโภคที่มีระดับรายได้ปานกลางและต่ำ

ข้อเสนอแนะ

1) ผลการศึกษาในครั้งนี้ยืนยันแล้วแบบจำลองการยอมรับเทคโนโลยี (Technology Acceptance Model) ที่ถูกพัฒนาโดย Davis [10] สามารถอธิบายพฤติกรรมและความตั้งใจซื้อหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ของผู้บริโภคที่เกี่ยวข้องกับเทคโนโลยีได้ โดยการรับรู้ถึงประโยชน์ การรับรู้ความง่ายในการใช้งาน การรับรู้ด้านความสุขสนาน และการรับรู้ด้านราคามีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการยอมรับเทคโนโลยี รวมถึงมีความเชื่อมโยงกับทัศนคติต่อการใช้อุปกรณ์เคลื่อนที่ และทัศนคติที่มีต่อการใช้งานจะมีอิทธิพลต่อความตั้งใจซื้อหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ ซึ่งผู้วิจัยหวังว่า ปัจจัยดังกล่าวจะเป็นประโยชน์ต่อผู้ประกอบการที่หันมาสนใจธุรกิจหนังสือ

อิเล็กทรอนิกส์ เพื่อใช้อธิบายปัจจัยการยอมรับเทคโนโลยีที่มีผลต่อความตั้งใจซื้อหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (E-Book) และพัฒนากลยุทธ์ด้านการตลาดของธุรกิจประเภทหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ประเทศไทยให้มีศักยภาพมากยิ่งขึ้น เพื่อให้ผู้ประกอบการสามารถนำผลงานวิจัยที่ได้ไปใช้เป็นข้อมูลในวางแผนการตลาด ตลอดจนปรับปรุงและพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้ดึงดูดความสนใจและตอบสนองต่อความต้องการของผู้บริโภคมากขึ้น สามารถกระตุ้นความต้องการซื้อและสร้างความพึงพอใจให้กับผู้อ่านที่จะนำไปสู่การตัดสินใจซื้อ พร้อมทั้งพัฒนารูปแบบแอปพลิเคชันหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ให้ตอบโจทย์ความต้องการของผู้อ่าน ตลอดจนปรับปรุงแก้ไขบริการที่มีอยู่ให้ดียิ่งขึ้น เพื่อเพิ่มความได้เปรียบทางการแข่งขันได้อย่างยั่งยืน

2) ในการศึกษาครั้งต่อไปควรทำการศึกษาเพิ่มเติมถึงปัจจัยอื่น ๆ ได้แก่ ด้านความเชื่อมั่นต่อเว็บไซต์หรือแอปพลิเคชันที่ขายหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ ด้านความพึงพอใจในการใช้บริการเว็บไซต์หรือแอปพลิเคชันที่ขายหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ เป็นต้น และอาจเพิ่มตัวแปรด้านลักษณะประชากรศาสตร์ที่อาจส่งผลต่อความตั้งใจซื้อหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ เช่น อาชีพ ระดับการศึกษา ว่าส่งผลต่อความตั้งใจซื้อหนังสืออิเล็กทรอนิกส์หรือไม่ เพื่อเพิ่มความน่าสนใจให้แก่งานวิจัยในอนาคต

References

- [1] Chen, M. F. (2007). Consumer attitudes and purchase intentions in relation to organic foods in Taiwan: Moderating effects of food-related personality traits. *Food Quality and Preference*, 18, 1008–1021.
- [2] Esra, Ö., & Pia, S. (2018). *German generation Y's purchase intention towards packaging-free products: A TPB approach* (Master Business Administration). Jönköping University, Sweden.
- [3] Natamon J., & Aaron, L. (2019). Factors influencing E-Book purchase intention of Thai internet users: a case study of mobile E-Book company. *Panyapiwat Journal*, 11(1), 183-193.
- [4] Passarin, P., & Kritta-orn, C. (2018). An empirical study of millennial customers' buying intentions for entertainment ticket online purchases according to the technology acceptance model. *Human Behavior Development and Society*, 19, 40-49.
- [5] Venkatesh, V., & Bala, H. (2008). Technology acceptance model 3 and a research agenda on interventions. *A Journal of The Decision Science Institute*, 39(2), 273–315.
- [6] Kim, H. W., Kankanhalli A., & Lee, H. L. (2016). Investigating decision factors in mobile application purchase: A mixed-methods approach. *Information & Management*, 53(6), 727–739.
- [7] Lomboan, L. K. (2017). Analysis the influence of perceived quality, perceived price and perceived value on consumer purchase intention in traditional fabrics (Case Study Kaeng Manado). *Jurnal Berkala Ilmiah Efisiensi*, 17(1), 100-112.

- [8] Wang, Y. H., & Chen, L. Y. (2016). An empirical study of the effect of perceived price on purchase intention evidence from low-cost carriers. *International Journal of Business and Social Science*, 7(4), 97-107.
- [9] Kaura, V., Durga, C., & Sharma, S. (2015). Service quality, service convenience, price and fairness, customer loyalty, and the mediating of customer satisfaction. *International Journal of Bank Marketing*, 33(4), 404-422.
- [10] Davis, F. D. (1989). Perceived usefulness, perceived ease of use, and user acceptance of information technology. *MIS Quarterly*, 13(3), 319-339.
- [11] Joshua, A. J., & Koshy, M. P. (2011). Usage patterns of electronic banking services by urban educated customers: Glimpses from India. *Journal of Internet Banking and Commerce*, 16(1), 1-12.
- [12] Vahdat, A., Alizadeh, A., Quach, S., & Hamelin, N. (2020). Would you like to shop via mobile app technology? The technology acceptance model, social factors, and purchase intention. *Australasian Marketing Journal*, 1-10.
- [13] Maes, A., & Poels, G. (2007). Evaluating quality of conceptual modelling scripts based on user perceptions. *Data & Knowledge Engineering*, 63(3), 701-724.
- [14] Park, N. (2010). Adoption and use of computer-based voice over internet protocol phone service: toward an integrate model. *Journal of Communication*, 60(1), 40-72.
- [15] Hernández, B., Jiménez, J., & Martín, M. J. (2010). Customer behavior in electronic commerce: The moderating effect of e-purchasing experience. *Journal of Business Research*, 63(9-10), 964-971.
- [16] Lee, C. Y., Tsao, C. H., & Chang, W. C. (2015). The relationship between attitude toward using and customer satisfaction with mobile application services: An empirical study from the life insurance industry. *Journal of Enterprise Information Management*, 28(5), 680-697.
- [17] Moon, J. W., & Kim, Y. G. (2001). Extending the TAM for a World-Wide-Web context. *Information and Management*, 38(4), 217-230.
- [18] Lee, K. O. M., Cheung, C. M. K., & Chen, Z. (2005). Acceptance of internet-based learning medium: the role of extrinsic and intrinsic motivation. *Information & Management*, 42(8), 1095-1104.
- [19] Roca, J. C., Chiu, C. M., & Martínez, F. J. (2006). Understanding e-learning continuance intention: An extension of the technology acceptance model. *International Journal of human-computer studies*, 64(8), 683-696.
- [20] Lee, B. C., Yoon, J. O., & Lee, I. (2009). Learners' acceptance of e-learning in South Korea: Theories and results. *Computers & Education*, 53(4), 1320-1329.

- [21] Zeithaml, V. A. (1988). Consumer perceptions of price quality and value: A means-end model and synthesis of evidence. *Journal of Marketing*, 52(3), 2-22.
- [22] Allport, G. W. (1968). *Reading in attitude theory and measurement*. New York: John Welley & Sons.
- [23] Mun, L. (1971). *Norman, introduction to psychology*. Boston: Houghton Muffin.
- [24] Wu, J. J., Chien, S. H., & Liu, K. P. (2017). Why should I pay? Exploring the determinants influencing smartphone users' intentions to download paid app. *Telematics and Informatics*, 34(5), 645-654.
- [25] Dodds W. B., Monroe, K. B., & Grewal, D. (1991). Effects of price, brand, and store information on buyers' product evaluations. *Journal of Marketing Research*, 28(3), 307-319.
- [26] Chen, P. S. D., Lambert, A. D., & Guidry, K. R. (2010). Engaging online learners: The impact of Web-based learning technology on college student engagement. *Computers & Education*, 54(4), 1222-1232.
- [27] Pavlou, P. A., & Fygenson, M. (2006). Understanding and predicting electronic commerce adoption: an extension of the theory of planned behavior. *MIS Quarterly*, 30(1), 115-143.
- [28] Yuan, S., Liu, Y., Yao, R., & Liu, J. (2016). An investigation of users' continuance intention towards mobile banking in China. *Information Development*, 32(1), 20-34.
- [29] Karjaluoto, H., Riquelme, H. E., & Rios, R. E. (2010). The moderating effect of gender in the adoption of mobile banking. *International Journal of Bank Marketing*, 28(5), 328-341.
- [30] Laukkanen, T., Sinkkonen, S., Kivijärvi, M., & Laukkanen, P. (2007). Innovation resistance among mature consumers. *Journal of Consumer Marketing*, 24(7), 419-427.
- [31] Venkatesh, V., Morris, M., & Davis, G. B. (2003). User acceptance of information technology: Toward a unified view. *MIS Quarterly*, 27(3), 425-478.
- [32] Ha, I., Yoon, Y., & Choi, M. (2007). Determinants of adoption of mobile games under mobile broadband wireless access environment. *Information and Management*, 44(3), 276-286.
- [33] Awad, T. A. (2011). Environmental segmentation alternatives: Buyers' profiles and implications. *Journal of Islamic Marketing*, 2(1), 55-73.
- [34] Mahesh, N. (2013). Consumer's perceived value attitude and purchase intention of green products. *Journal of Business Research*, 4(1), 36-43.
- [35] Baltas, G., & Argouslidis, P. C. (2007). Consumer characteristics and demand for store brands. *International Journal of Retail & Distribution Management*, 35(5), 328-341.
- [36] Cochran, W. G. (1977). *Sampling techniques* (3rd ed.). New York: John Wiley and Sons Inc.

- [37] Cronbach, L. J. (1990). *Essentials of psychological testing* (5th ed.). New York: Harper Collins Publishers.
- [38] Hair, J. F., Black, W. C., Babin, B. J., & Anderson, R. E. (2010). *Multivariate data analysis* (7th ed.). New Jersey: Prentice Hall, Upper Saddle River.
- [39] Fornell, C., Larcker, D. F. (1981). Evaluating structural equation models with unobservable variables and measurement error. *Journal of Marketing Research*, 18(1), 39–50.
- [40] Diamantopoulos, A., & Siguaw, J. A. (2000). *Introduction to LISREL: A guide for the uninitiated*. London: SAGE Publications, Inc.
- [41] Berry, W. D., & Feldman, S. (1985). *Multiple regression in practice*. Newbury Park: Sage Publications.
- [42] Rezael, S., & Amin, M. (2013). Exploring online repurchase behavioral intention of university students in Malaysia. *Journal for Global Business Advancement*, 6(2), 92-119.
- [43] Bashir, I., & Madhavaiah, C. (2014). Consumer attitude and behavioral intention towards internet banking adoption in India. *Journal of Jordian Business Research*, 7(1), 67-102.
- [44] Kucukusta, D., Law, R., Besbes, A., & Legohere, P. (2013). Re-examining perceived usefulness and ease of use in online booking. *International Journal of Contemporary Hospital Management*, 27(2), 185-198.
- [45] Hung, W.H., Lin, C.H. & Chang, L.M. (2006). Managing the risk of overusing mobile phones in the working environment: A Study of Ubiquitous Technostress. *PACIS 2011 Proceedings*. 81.
- [46] Kim, S. J., Wang, J. H., & Malthouse, E. C. (2015). The effects of adopting and using a brand's mobile application on customers' subsequent purchase behavior. *Journal of Interactive Marketing*, 31(August), 28-41.
- [47] Bellman, S., Potter, R. F., Shree, T. H., Robinson, J. A., & Varan, D. (2011). The effectiveness of branded mobile phone apps. *Journal of Interactive Marketing*, 25(4), 191-200.

บทบาทของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน
ในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อโควิด-19¹
Roles of Village Health Volunteers
in the COVID-19 Pandemic Crisis¹

คันสนีย์ จันทรอานภาพ^{2*} และพร้อมศักดิ์ จิตจำ³
Sansanee Chanarnupap^{2*} และ Promsak Jitjum³

¹ บทความวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยเรื่อง “ทักษะภาวะผู้นำของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านในการลดความเสี่ยงของผู้สูงอายุจากการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อโควิด-19”

² ผศ.ดร., คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ สงขลา 90000

³ เจ้าหน้าที่ชำนาญการ, มูลนิธิเครือข่ายเมืองภาคใต้เพื่อรับมือการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ สงขลา 90110

¹ This article is part of the research project entitled “Leadership Skills of Village Health Volunteers for Elderly’s COVID-19 Pandemic Risk Reduction”

² Asst. Prof. Dr., Faculty of Humanities and Social Sciences, Thaksin University, Songkhla, 90000, Thailand

³ Senior Staff, Southern Cities Climate Change Resilience Networks Foundation, Songkhla, 90110, Thailand

* Corresponding author: E-mail address: csansanee@tsu.ac.th

(Received: February 19, 2021; Revised: August 20, 2021; Accepted: September 10, 2021)

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) ศึกษาบทบาทของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อโควิด-19 และ (2) ศึกษาแนวทางพัฒนาคุณสมบัติของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านให้พร้อมรับมือกับโรคอุบัติใหม่ พื้นที่วิจัย คือ ตำบลพะตง อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา การเก็บข้อมูลใช้วิธีสังเกต สัมภาษณ์เจาะลึก สัมภาษณ์กลุ่ม และประชุมระดมความคิด ผู้ให้ข้อมูลหลักมีจำนวนรวม 60 คน ใช้วิธีคัดเลือกแบบเจาะจง การตรวจสอบข้อมูลใช้วิธีสามเส้า การวิเคราะห์ข้อมูลใช้วิธีวิเคราะห์เนื้อหาแบบดั้งเดิม ผลการศึกษาพบว่า อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านมีบทบาทอย่างน้อย 6 ด้าน ในการดำเนินงานควบคุมโรคโดยอาศัยชุมชนเป็นฐาน ได้แก่ การสื่อสารความเสี่ยง การส่งเสริมสุขภาพตามบ้าน การตรวจคัดกรองโรค การควบคุมโรค การสอดส่องรักษาความปลอดภัยหมู่บ้านให้ปลอดจากโรค และจิตอาสาบรรเทาทุกข์ แนวทางพัฒนาคุณสมบัติของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านให้พร้อมรับมือกับโรคอุบัติใหม่ควรเน้นสามด้าน ได้แก่ ความสามารถในการใช้เทคโนโลยีดิจิทัล ความรอบรู้เกี่ยวกับโรคและการส่งเสริมสุขภาพ และความสามารถในการสร้างความเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมสุขภาพของชาวบ้าน การพัฒนาคุณสมบัติของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านดังกล่าวจะช่วยยกระดับขีดความสามารถในการพึ่งพาตนเองของชุมชนท้องถิ่นในการรับมือกับการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อโควิด-19 และโรคอุบัติใหม่อื่นที่อาจเกิดขึ้นในอนาคต

คำสำคัญ: โควิด-19 โรคอุบัติใหม่ อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน ตำบลพะตง อำเภอหาดใหญ่

Abstract

This article aims to study (1) roles of village health volunteers in the COVID-19 pandemic situation, and (2) guidelines of competency development for village health volunteers in dealing with emerging infectious diseases. It is based on a field research focusing on village health volunteers in Patong sub-district, Hat-Yai district, Songkhla Province. The research methodology employs qualitative data collection methods covering general observation, in-depth interview, group interview and brainstorming. The research key informants are 60 persons recruited by purposive sampling. The research findings are derived by conventional content analysis and triangulation method. It is found that village health volunteers arguably play an important role in community-based interventions for infection prevention and control; principally 6 areas, risk communication, home health care, screening for the disease, disease control, voluntarily providing the necessities for people who are in needs, and faithfully guarding the village against corona. Moreover, this research also reveals that village health volunteers should be equipped with competencies, particularly in 3 areas: digital literacy, health literacy, and transformational leadership skills. Accordingly, the reskill and upskill programs for village health volunteers are most likely compulsory for enhancing the self-reliant capability of local community to overcome recent COVID-19 pandemic and other emerging diseases crisis in the future.

Keywords: COVID-19, Emerging Diseases, Village Health Volunteer, Patong Sub-district, Hat-Yai District

บทนำ

ไวรัสโคโรนาสายพันธุ์ใหม่ 2019 (Coronavirus Disease 2019) เป็นไวรัสที่ไม่เคยพบมาก่อนในมนุษย์ ก่อให้เกิดอาการป่วยระบบทางเดินหายใจและสามารถแพร่เชื้อจากคนสู่คนได้ เชื้อไวรัสนี้พบครั้งแรกจากการระบาดในเมืองอู่ฮั่น มณฑลหูเป่ย์ สาธารณรัฐประชาชนจีน ในช่วงปลายปี ค.ศ. 2019 ผู้ติดเชื้อไวรัสโคโรนาสายพันธุ์ใหม่ 2019 มีอาการคล้ายไข้หวัด เช่น มีไข้ ไอ มีน้ำมูก ผู้ป่วยบางรายอาจมีอาการรุนแรงทำให้เกิดภาวะแทรกซ้อน เช่น ปอดบวม ปอดอักเสบ ไตวาย จนกระทั่งเสียชีวิต แม้อาการหลายอย่างจะคล้ายกับไข้หวัด แต่เนื่องจากเกิดจากเชื้อไวรัสที่แตกต่างกัน จึงเป็นโรคน่ากลัวที่จะระบุโรคได้จากลักษณะอาการเพียงอย่างเดียว จำเป็นต้องทดสอบทางห้องปฏิบัติการเพื่อยืนยันเชื้อ องค์การอนามัยโลกได้ประกาศเมื่อวันที่ 30 มกราคม ค.ศ. 2020 ว่าโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนาสายพันธุ์ใหม่ 2019 เป็นโรคอุบัติใหม่ และเป็นภาวะฉุกเฉินด้านสาธารณสุขระหว่างประเทศ โดยประกาศชื่อทางการสำหรับใช้เรียกโรคทางเดินหายใจที่เกิดจากเชื้อไวรัสโคโรนาสายพันธุ์ใหม่นี้ว่า “โควิด-19” (Covid-19) ต่อมาเมื่อวันที่ 11 มีนาคม ค.ศ. 2020 องค์การอนามัยโลกได้ประกาศให้การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อโควิด-19 เป็นการระบาดใหญ่ (Pandemic) หลังจากที่ได้เชื้อได้ลุกลามไปอย่างรวดเร็วทั่วโลกและส่งผลกระทบต่อผู้คนเป็นจำนวนมาก [1]

ในการรับมือกับการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อโควิด-19 กรณีประเทศไทย กระทรวงสาธารณสุขให้ความสำคัญกับแนวคิดการดำเนินงานควบคุมโรคโดยอาศัยชุมชนเป็นฐาน (Community-Based Interventions for Infection Prevention and Control) โดยมองว่า ชุมชนคือหน่วยสำคัญในการรับมือ ป้องกัน และฟื้นฟูผลกระทบที่เกิดจากโรคระบาด เพราะคนในชุมชน คือ คนกลุ่มแรกที่ต้องเผชิญและรับมือกับการแพร่กระจายของโรค หากการรับมือในระยะแรกนี้มีประสิทธิภาพ ก็จะทำให้สุขภาพและความปลอดภัยของคนในชุมชนดีขึ้น ในการนี้ อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนการดำเนินงานป้องกันและควบคุมโรคโดยอาศัยชุมชนเป็นฐาน [2]

ในการวิจัยนี้ อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน หมายถึง บุคคลที่ได้รับการเสนอชื่อและคัดเลือกจากชาวบ้านไม่น้อยกว่า 10 หลังคาเรือนในแต่ละคุ้มหรือละแวกบ้าน ให้เป็นอาสาสมัครภาคประชาชน มีบทบาทในฐานะผู้นำการเปลี่ยนแปลงด้านพฤติกรรมสุขภาพอนามัย ทำหน้าที่เป็นผู้สื่อข่าวสาธารณสุข แนะนำ เผยแพร่ความรู้ วางแผนและประสานกิจกรรมพัฒนาสาธารณสุขในหมู่บ้าน โดยเฉลี่ยอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านแต่ละคนจะรับผิดชอบดูแลครัวเรือนในหมู่บ้านประมาณ 10 – 15 ครัวเรือน โดยนับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2520 เป็นต้นมา ผลงานของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านเป็นที่ประจักษ์ โดยเฉพาะด้านการส่งเสริมงานอนามัยแม่และเด็ก การดูแลผู้สูงอายุ ผู้พิการ ผู้ป่วยติดบ้านติดเตียง และการป้องกันโรคไข้เลือดออก กระทรวงสาธารณสุขก่อตั้งอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านมาคู่ขนานกับการปฏิรูปงานสาธารณสุขมูลฐาน (Primary Health Care) เพื่อเสริมสร้างให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้ ปัจจุบันอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านกว่า 1,040,000 คน ทั่วประเทศ ได้กลายเป็นพลังให้กับประชาชนระดับฐานรากทั้งในยามปกติและวิกฤต [3]

ที่ผ่านมา วิกฤตการณ์โรคระบาดหลายครั้ง ไม่ว่าจะเป็นโรคไข้หวัดนก โรคระบบทางเดินหายใจเฉียบพลันร้ายแรง หรือโรคทางเดินหายใจตะวันออกกลาง อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านเป็นกำลังสำคัญในการควบคุมการแพร่กระจายของโรค และในครั้งนี้นี้ประเทศไทยกำลังเผชิญกับโรคติดเชื้อโควิด-19 กระทรวงสาธารณสุขให้ความสำคัญกับการค้นหากลุ่มเสี่ยงเข้าสู่กระบวนการคัดกรองและนำเข้าระบบการ

รักษา ยิ่งค้นหาเร็ว ตรวจเร็ว รักษาเร็ว ยิ่งทำให้สถานการณ์ดีขึ้น ซึ่งอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านเป็นกำลังสำคัญ โดยทำงานร่วมกับเจ้าหน้าที่ในท้องถิ่น เป็นด่านหน้าออกเคาะประตูบ้าน ให้ความรู้ ย้ำความสำคัญมาตรการ “กินร้อน ช้อนกลาง ล้างมือ สวมหน้ากากอนามัย และรักษาระยะห่าง” รวมถึงมาตรการ “อยู่บ้าน หยุดเชื้อ เพื่อชาติ” เป็นผลงานที่องค์การอนามัยโลกชื่นชม นับเป็นตัวอย่างให้กับหลายประเทศใช้เป็นแนวทางในการควบคุมโรค [4]

อย่างไรก็ตาม การที่อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านจะปฏิบัติงานให้ได้ผลดีนั้น ไม่ใช่เรื่องง่าย เนื่องจากเป็นการทำงานที่มีความเครียดและแรงกดดันสูง วิกฤติโควิด-19 ไม่ได้ส่งผลกระทบต่อสุขภาพทางกายของประชาชนเท่านั้น แต่ยังส่งผลกระทบต่อสุขภาพจิต เศรษฐกิจ และสังคมด้วย อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านจำเป็นต้องใช้ความรู้ความสามารถ ทั้งศาสตร์และศิลป์ ในการรับมือกับปัญหาหลากหลายรูปแบบที่เกิดขึ้นในชุมชน จึงจะสามารถเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง (Change Agent) และแก้ปัญหาอย่างยั่งยืนได้

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) ศึกษาบทบาทของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อโควิด-19 และ (2) ศึกษาแนวทางพัฒนาคุณสมบัติของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านให้พร้อมรับมือกับโรคอุบัติใหม่ ผู้วิจัยเลือกตำบลพะตง อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา เป็นพื้นที่ศึกษา เนื่องจากอยู่ห่างจากด่านชายแดนไทย-มาเลเซียเพียง 40 กิโลเมตร และยังเป็นแหล่งจ้างแรงงานย้ายถิ่นในเขตอุตสาหกรรมของจังหวัดสงขลา การเคลื่อนย้ายประชากรทำให้เกิดความอ่อนไหวต่อความมั่นคงด้านสุขภาพ

ประโยชน์ที่ได้รับการวิจัย มีดังนี้ (1) ขยายพรมแดนความรู้เกี่ยวกับบทบาทของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อโควิด-19 โดยเป็นองค์ความรู้ที่เกิดจากการมีส่วนร่วมของชุมชนและภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง (2) ส่งเสริมการยกระดับขีดความสามารถของอาสาสมัครภาคประชาชนในการเฝ้าระวังป้องกันและควบคุมโรคระบาด (3) เสริมสร้างวัฒนธรรมการป้องกันภัยให้เกิดขึ้นในชุมชน

กรอบแนวคิดในการวิจัย

การศึกษารoles of village health volunteers ในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อโควิด-19 ใช้แนวคิดบทบาททางสังคม (Social Roles) โดยสังคมวิทยาอธิบายว่า บทบาททางสังคมหมายถึง ชุดของการกระทำตามสถานภาพที่บุคคลดำรงอยู่ โดยสังคมคาดหวังให้บุคคลกระทำตามเนื่องจากเห็นว่า ถูกต้องเหมาะสมแล้ว บทบาททางสังคมจึงช่วยให้แนวทางของการกระทำและทำให้การปฏิบัติงานทางสังคมมีแบบแผนที่สามารถคาดคะเนได้ สำหรับกระบวนการสวมรับบทบาททางสังคมนั้นมีสามขั้นตอน คือ ขั้นตอนแรก การเลือกบทบาท (Role Selection) ผู้กระทำทางสังคม (Social Actor) จะพิจารณาเลือกบทบาทตามความเหมาะสมกับสถานการณ์หรือเลือกให้เหมาะสมกับตนเองและคนอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง ขั้นตอนที่สอง การกำหนดความคาดหวังสำหรับชุดของบทบาทที่เลือก (Expectations of Action) ซึ่งผู้กระทำทางสังคมอาจเลือกความคาดหวังได้จากสามทางเลือก ดังนี้ (ก) ความคาดหวังเชิงบรรทัดฐาน (Normative Expectation) หมายถึง ความคาดหวังในการกระทำตามบทบาทที่ถูกกำหนดโดยวัฒนธรรมหลักหรือวัฒนธรรมย่อย (ข) ความคาดหวังเชิงสถานการณ์ (Situation Expectation) หมายถึง ความคาดหวังในการกระทำตามบทบาทที่ได้รับอิทธิพลจากผู้อื่นที่ร่วมอยู่ในสถานการณ์นั้น และ (ค) ความคาดหวังส่วนบุคคล (Personal Expectation) หมายถึง ความคาดหวังในการกระทำตามบทบาทที่มาจากความคิดของตนเอง

และขั้นตอนสุดท้าย การปฏิบัติบทบาท (Role Performance) ในการปฏิบัติบทบาทนั้น ผู้กระทำทางสังคม ไม่ได้ใช้ชุดของความคาดหวังเพียงชุดใดชุดหนึ่ง แต่จะพิจารณาชุดของความคาดหวังทั้งหมดร่วมกัน ด้วยเหตุนี้ บทบาทตามอุดมคติ (Ideal Role) ซึ่งเป็นบทบาทตามความคาดหวังของสังคม จึงอาจแตกต่างไปจากบทบาทที่ปฏิบัติจริงก็ได้ [5] สำหรับบทความวิจัยนี้ การศึกษาบทบาทของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อโควิด-19 ผู้วิจัยให้ความสำคัญกับ บทบาทที่เป็นจริง (Actual Roles) ทั้งนี้ เพื่อที่จะขยายองค์ความรู้ในการทำความเข้าใจเกี่ยวกับบทบาทของอาสาสมัครสาธารณสุขให้มากขึ้น

ภูมิหลังอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน สถานีอนามัยเฉลิมพระเกียรติฯ ตำบลพะตง

อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน สถานีอนามัยเฉลิมพระเกียรติฯ ตำบลพะตง มีจำนวนรวม 65 คน (ตารางที่ 1-3) ปฏิบัติงานอยู่ในพื้นที่ความรับผิดชอบ คือ หมู่ที่ 2 (บ้านคลองตง), หมู่ที่ 3 (บ้านควนเนียง), หมู่ที่ 4 (บ้านปลักเต) และหมู่ที่ 8 (บ้านคลองประตู่) เขตการปกครองส่วนท้องถิ่นขององค์การบริหารส่วนตำบลพะตง

อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน สถานีอนามัยเฉลิมพระเกียรติฯ ตำบลพะตง มีคุณสมบัติพื้นฐานสอดคล้องตามข้อกำหนดของกระทรวงสาธารณสุข ดังนี้

1. อายุไม่ต่ำกว่าสิบแปดปีบริบูรณ์
 2. มีชื่อในทะเบียนบ้านและอาศัยอยู่เป็นการประจำในหมู่บ้านที่รับผิดชอบไม่น้อยกว่าหกเดือน
 3. มีความรู้ สามารถอ่านออกเขียนได้
 4. สมัยใจและเสียสละเพื่อช่วยเหลือการดำเนินงานสาธารณสุข
 5. ประสงค์จะเข้าร่วมหรือเคยเข้าร่วมการดำเนินงานสาธารณสุขและต้องการพัฒนาชุมชนของตนเอง
 6. มีความประพฤติอยู่ในกรอบศีลธรรมอันดี ได้รับความไว้วางใจและยกย่องจากประชาชน
 7. มีสุขภาพดีทั้งกายและใจ และมีพฤติกรรมทางด้านสุขภาพที่เป็นแบบอย่าง
 8. มีเวลาให้กับการทำงานในบทบาทอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน
 9. ผ่านการอบรม และได้รับการประเมินความรู้ความสามารถตามที่กระทรวงสาธารณสุขกำหนด
- โดยสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดสงขลาออกประกาศนียบัตรและบัตรประจำตัวให้ใช้เป็นหลักฐาน (อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน มีวาระคราวละ 4 ปี เมื่อครบวาระแล้วให้พิจารณาต่อบัตรประจำตัว โดยดูจากผลการดำเนินงานร่วมกับการพิจารณาของประชาชนและองค์กรของหมู่บ้าน)

ตารางที่ 1 จำนวนครัวเรือน ประชากร และอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน จำแนกตามหมู่บ้าน

หมู่บ้าน	จำนวน ครัวเรือน	จำนวนประชากร			จำนวนอาสาสมัครสาธารณสุข ประจำหมู่บ้าน
		เพศชาย	เพศหญิง	จำนวนรวม	
หมู่ที่ 2 คลองตง	234	210	245	455	10
หมู่ที่ 3 ควนเนียง	322	315	353	668	17
หมู่ที่ 4 ปลักเต	279	437	435	872	24
หมู่ที่ 8 คลองประตู่	341	292	335	627	14
รวม	2,247	2,730	2,912	5,642	65

ตารางที่ 2 อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน จำแนกตามเพศและอายุ

หมู่บ้าน	จำนวนอาสาสมัคร สาธารณสุข ประจำหมู่บ้าน	เพศ		อายุ		อายุเฉลี่ย (ปี)
		ชาย	หญิง	ต่ำกว่า 60 ปี	ตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป	
หมู่ที่ 2 คลองตง	10	3	7	7	3	52.6
หมู่ที่ 3 ควนเนียง	17	6	11	11	6	55.9
หมู่ที่ 4 ปลักเต	24	1	23	13	11	55.8
หมู่ที่ 8 คลองประตู่	14	3	11	13	1	50.0
รวม	65	13	52	44	21	53.6

ตารางที่ 3 อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน จำแนกตามอาชีพ

หมู่บ้าน	จำนวนอาสาสมัคร สาธารณสุข ประจำหมู่บ้าน	อาชีพ					
		เกษตรกร	เสริมสวย	ค้าขาย	พ่อบ้าน /แม่บ้าน	พนักงาน /ลูกจ้าง	รับจ้าง
หมู่ที่ 2 คลองตง	10	4	1	4	0	1	0
หมู่ที่ 3 ควนเนียง	17	14	1	2	0	0	0
หมู่ที่ 4 ปลักเต	24	22	0	0	1	0	1
หมู่ที่ 8 คลองประตู่	14	3	0	1	0	0	10
รวม	65	43	2	7	1	1	11

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ

1. ศึกษาบทบาทของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อโควิด-19
2. ศึกษาแนวทางพัฒนาคุณสมบัติของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านให้พร้อมรับมือกับโรคอุบัติใหม่

วิธีดำเนินการวิจัย

บทความวิจัยนี้ เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยเรื่อง ทักษะภาวะผู้นำของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านในการลดความเสี่ยงของผู้สูงอายุจากการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อโควิด-19 ได้รับการรับรองโครงการวิจัยตามแนวทางหลักจริยธรรมการวิจัยในคนที่เป็นมาตรฐานสากล โดยบทความวิจัยนี้มีพื้นฐานจากการวิจัยสนาม (Field Research) พื้นที่วิจัยคือ ตำบลพะตง อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา ช่วงเวลาในการเก็บข้อมูลสนาม คือ ในระหว่างวันที่ 1 ธันวาคม พ.ศ. 2563 – วันที่ 31 มีนาคม 2564 เหตุผลที่ผู้วิจัยเลือกศึกษาด้วยวิธีวิจัยเชิงคุณภาพเนื่องจากกระบวนการวิจัยเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนและภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง การวิจัยเชิงคุณภาพเป็นการค้นหาความรู้ที่เป็นความจริงจากแหล่งต้นตอรากเหง้าของข้อมูล โดยผู้

ให้ข้อมูลหลักในการวิจัยนี้มีจำนวน 60 คน (ตารางที่ 4) ใช้วิธีการคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ประกอบด้วย อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน สถานีอนามัยเฉลิมพระเกียรติฯ ตำบลพะตง จำนวน 45 คน ผู้นำชุมชนที่เกี่ยวข้อง จำนวน 5 คน สมาชิกในครัวเรือนผู้สูงอายุที่เกี่ยวข้อง จำนวน 5 คน เจ้าหน้าที่หน่วยบริการสาธารณสุขและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่เกี่ยวข้อง จำนวน 5 คน เกณฑ์การคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลหลักยึดหลักความสมัครใจเป็นสำคัญ โดยพิจารณาให้มีความหลากหลายทั้งในมิติด้านเพศ วัย และอาชีพ

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้ (1) การสังเกต (General Observation) ผู้วิจัยขออนุญาตเข้าพื้นที่เพื่อเฝ้าติดตามสังเกตการทำงานของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ ทั้งนี้ผู้วิจัยทำงานบริการวิชาการอยู่ในพื้นที่วิจัยมาก่อนอย่างน้อยสองปี จึงค่อนข้างมีความคุ้นเคยกับชุมชนเป็นอย่างดี (2) การสัมภาษณ์เจาะลึก (In-depth Interview) ผู้วิจัยสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักเกี่ยวกับบทบาทของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อโควิด-19 โดยเฉลี่ยคนละ 1 ครั้ง ๆ ละ ไม่เกิน 60 นาที (3) การสัมภาษณ์กลุ่ม (Group Interview) ผู้วิจัยแบ่งกลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านออกเป็น 4 กลุ่ม จำแนกตามหมู่บ้าน สัมภาษณ์กลุ่มละ 1 ครั้ง ๆ ละ ไม่เกิน 60 นาที เกี่ยวกับการอุปสรรคปัญหาในการปฏิบัติบทบาทของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อโควิด-19 และ (4) การประชุมระดมความคิด (Brainstorming) เกี่ยวกับแนวทางพัฒนาคุณสมบัติของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านให้พร้อมรับมือกับโรคอุบัติใหม่ จำนวน 1 ครั้ง ๆ ละ ไม่เกิน 60 นาที โดยผนวกวาระในการประชุมประจำเดือนอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน สถานีอนามัยเฉลิมพระเกียรติฯ ตำบลพะตง

ในการทำความเข้าใจปรากฏการณ์ทางสังคมที่ศึกษานั้น ผู้วิจัยให้ความสำคัญกับจิตสำนึกทางสังคมวิทยา (Sociological Consciousness) ดังนี้ (1) การมองปรากฏการณ์แบบองค์รวม (Holistic View) และให้ความสำคัญกับบริบท (Context) ของปรากฏการณ์ที่ศึกษา (2) การสนใจรับฟังมุมมองของครัวเรือนกลุ่มเปราะบาง ไม่ได้รับฟังมุมมองของผู้มีอำนาจทางสังคมเท่านั้น (3) การพยายามเข้าใจโลกเชิงประจักษ์ของปรากฏการณ์ที่ศึกษาตามสภาพธรรมชาติของมัน (Naturalistic Inquiry) เพื่อที่จะให้สามารถมั่นใจได้ว่าความคิด ข้อมูล มโนทัศน์ และการตีความนั้นแม่นยำตรงตามนิยามของผู้ถูกศึกษา ผู้วิจัยเน้นมองสิ่งต่าง ๆ โดยใช้สายตาของคนใน (Insider's View) ในการทำความเข้าใจปรากฏการณ์ทางสังคมที่ศึกษา

สำหรับการวิเคราะห์ข้อมูลนั้น ใช้วิธีวิเคราะห์เนื้อหาแบบดั้งเดิม (Conventional Content Analysis) ซึ่งมีความเหมาะสมเนื่องจากวรรณกรรมการวิจัยเกี่ยวกับปรากฏการณ์ที่ศึกษามีอยู่จำกัด [6] ผู้วิจัยอาศัยข้อมูลสนทนากันจำนวนมากในการตีความสร้างข้อสรุปแบบอุปนัย (Analytic Induction) ข้อมูลสนทนาที่เก็บรวบรวมได้ถูกจำแนกเป็นหมวดหมู่ตามประเด็นที่ศึกษา โดยผู้วิจัยหลีกเลี่ยงการใช้การจัดกลุ่มที่คิดไว้ล่วงหน้า แต่ยอมให้การจัดกลุ่มและการตั้งชื่อการจัดกลุ่มไหลออกมาจากข้อมูล การวิเคราะห์เนื้อหาในที่นี้เป็นวิธีการวิจัยสำหรับการตีความเชิงอัตวิสัยของเนื้อหาของข้อมูลตัวบท ผ่านกระบวนการจัดกลุ่มเชิงระบบของการให้รหัสและการระบุประเด็นหรือแบบแผน [7] การตรวจสอบข้อมูลใช้วิธีสามเส้า (Triangulation) โดยพิจารณาว่าแหล่งบุคคลที่แตกต่างกันให้ข้อมูลสอดคล้องกันหรือไม่ หากข้อมูลที่ได้สอดคล้องกันจึงถือว่าข้อมูลมีความน่าเชื่อถือ

ตารางที่ 4 ผู้ให้ข้อมูลหลัก

	ผู้ให้ข้อมูลหลัก	จำนวน (คน)
อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน สถานีอนามัยเฉลิมพระเกียรติฯ ตำบลพะตง	อสม. หมู่ที่ 2 จำนวน 7 คน อสม. หมู่ที่ 3 จำนวน 12 คน อสม. หมู่ที่ 4 จำนวน 16 คน อสม. หมู่ที่ 8 จำนวน 10 คน	45
ผู้นำชุมชน	กำนันตำบลพะตง ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 2 ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 3 ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 4 ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 8	5
สมาชิกในครัวเรือนผู้สูงอายุ	หมู่ที่ 2 จำนวน 1 คน หมู่ที่ 3 จำนวน 1 คน หมู่ที่ 4 จำนวน 2 คน หมู่ที่ 8 จำนวน 1 คน	5
หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง	เจ้าหน้าที่สถานีอนามัยเฉลิมพระเกียรติฯ ตำบลพะตง เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลพะตง	5
	รวม	60

ผลการวิจัย

ผลการศึกษาพบว่า อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านมีบทบาทสำคัญอย่างน้อย 6 ด้าน ในการดำเนินงานควบคุมโรคโดยอาศัยชุมชนเป็นฐาน (Community-Based Interventions for Infection Prevention and Control) ได้แก่ (1) การสื่อสารความเสี่ยง (2) การส่งเสริมสุขภาพตามบ้าน (3) การตรวจคัดกรองโรค (4) การควบคุมโรค (5) การสอดส่องรักษาความปลอดภัยหมู่บ้านให้ปลอดภัยจากโรค และ (6) จัดอาสาบรรเทาทุกข์

การสื่อสารความเสี่ยง

อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านมีบทบาทสำคัญในเรื่องการสื่อสารและรณรงค์ให้ชาวบ้านในระดับครัวเรือนตื่นตัวและตระหนักถึงการป้องกันตนเองจากการแพร่ระบาดของโรค อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านเป็นผู้สื่อข่าวสารสาธารณสุข แนะนำเผยแพร่ความรู้ ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่าง และจูงใจให้ครัวเรือนร่วมมือในการปฏิบัติตามมาตรการควบคุมโรค ดังบทสนทนาของผู้ให้ข้อมูลหลักผู้หนึ่งเล่าว่า

“งานของ อสม. ช่วงโควิด ก็คือ รับข่าวสารจากอนามัยแล้วมาบอกครัวเรือนที่รับผิดชอบ การสื่อสารรณรงค์มาตรการควบคุมโรคจะใช้วิธีการบอกปากต่อปาก ไปเล่า ไปบอก พูดคุย ให้ความรู้การดูแลป้องกันตัว พวกมาตรการกินร้อน ซ้อนกลาง ล้างมือ สวมหน้ากากอนามัย และเว้นระยะห่าง แนะนำการล้างมือและสวมหน้ากากอนามัยอย่างถูกวิธี และต้องปฏิบัติตัวเป็นแบบอย่างด้วย แต่ในหมู่บ้านก็ยังมีผู้ใหญ่บ้านที่มีการประกาศเสียงตามสาย และมี

ป้าย แผ่นพับ ใบปลิว ของ อบต. เช่น ป้ายที่ให้เผาระวัง ป้ายเตือนจะปรับหากไม่ใส่หน้ากากอนามัย ป้ายพวกนี้ส่วนใหญ่จะมาจากอนามัยหรืออบต. ส่วนพวกข่าวในทีวี จริง ๆ แล้ว เขาจะเชื่อเรามากกว่าโทรทัศน์นะ” [8]

การส่งเสริมสุขภาพตามบ้าน

ในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อโควิด-19 อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านยังคงมีบทบาทในงานสาธารณสุขมูลฐาน โดยเฉพาะการส่งเสริมสุขภาพกลุ่มเปราะบาง ได้แก่ สตรีมีครรภ์ เด็กแรกเกิด ผู้สูงอายุ ผู้ป่วยติดบ้าน ผู้ป่วยติดเตียง ผู้พิการ ผู้ป่วยโรคเรื้อรัง เป็นต้น อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านจะออกเยี่ยมเยียนตามบ้าน วางแผนและประสานกิจกรรมพัฒนาสาธารณสุข ตลอดจนให้การช่วยเหลือและรักษาพยาบาลขั้นต้น โดยใช้ยาและเวชภัณฑ์ตามขอบเขตที่กระทรวงสาธารณสุขกำหนด ดึงบทสนทนาของผู้ให้ข้อมูลหลักผู้หนึ่งอธิบายว่า

“ช่วงโควิด งานที่ทำประจำก็มีลงพื้นที่เยี่ยมเยียนตามบ้าน ตรวจคัดกรองโรคตามบ้านที่เรียกว่า อสม. เคาะประตูบ้านด่านโควิด จะมีการตรวจคัดกรองโรคโดยใช้เครื่องวัดอุณหภูมิยิงบริเวณหน้าผาก บริการเจลล้างมือ และแจกหน้ากากอนามัยแก่ทุกครัวเรือน หากพบเจอผู้ที่มีความเสี่ยง เช่น ไข้ ไอ จาม เจ็บคอ ก็จะแจ้งอนามัย จากนั้นก็จะเยี่ยติดตามและรายงานผลอย่างน้อย 2 ครั้งต่อสัปดาห์ และจะมีการแสดงสัญลักษณ์สำหรับครัวเรือนที่ได้รับการคัดกรองแล้ว นอกจากนี้ อสม. ยังเป็นตัววิ่งระหว่างอนามัยกับชาวบ้าน ช่วยจ่ายยาให้แก่ผู้สูงอายุและผู้ป่วยโรคเรื้อรัง สอบถามอาการ ช่วยตรวจความดัน เจาะเบาหวาน คนไข้กับญาติคนไข้จะได้ไม่ต้องออกจากบ้านเพื่อมาอนามัย” [9]

การตรวจคัดกรองโรค

ในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อโควิด-19 ฝ่ายปกครองซึ่งในที่นี้ คือ องค์การบริหารส่วนตำบลพะตง ได้ตั้งจุดตรวจคัดกรองโรคบริเวณปากทางเข้าหมู่บ้าน และในกรณีที่หมู่บ้านมีกิจกรรมที่มีการรวมตัวของผู้คนจำนวนมาก ฝ่ายปกครองจะประสานงานผ่านทางสถานีอนามัยเฉลิมพระเกียรติฯ ตำบลพะตง ให้ส่งเจ้าหน้าที่และอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านเข้ามาช่วยตรวจคัดกรองโรค ดึงบทสนทนาของผู้ให้ข้อมูลหลักผู้หนึ่งระบุว่า

“ช่วงโควิด ชาวบ้านมีความตื่นกลัวและวิตกกังวลเป็นอย่างมาก ทำให้ไม่มีการรวมตัวกันในการทำกิจกรรม แต่ในกรณีที่เลี่ยงไม่ได้ อย่างวันประชุมผู้ปกครอง วันเปิดเทอม หรืองานศพ ทางฝ่ายปกครองจะมีการตั้งจุดตรวจคัดกรองหน้างาน และจะประสานให้อาามัยจัดเจ้าหน้าที่และ อสม. ไปช่วยกันตรวจคัดกรองโรค นำเคาะไปช่วยตรวจคัดกรองโรคที่โรงเรียนพะตงประธานศิริวัฒน์ ไปวัดใช้ก่อนให้คนเข้าโรงเรียน มีให้ล้างมือ และไปช่วยตรวจคัดกรองโรคเวลาถึงงานศพ งานบวช ก็ไปทำด้วย การตรวจคัดกรองโรค อสม. จะทำหน้าที่วัดอุณหภูมิโดยใช้เครื่องยิงสแกนอุณหภูมิที่หน้าผาก สอบถามข้อมูลว่าเขาไปที่ไหนมาบ้าง เขามีโอกาสเสี่ยงสัมผัสโรคมากน้อยแค่ไหน ในการลงพื้นที่ไปตรวจมีบางครั้งก็รวมทีมกันแล้วไปเป็นทีม แต่หลัก ๆ คือ เขตใครเขตมัน แต่ถ้าสถานการณ์ไม่ค่อยดีก็จะรวมทีมกันไป ถ้าพบคนที่อุณหภูมิ 38-39 องศา มีไข้ ไอ จาม ก็จะแจ้งผู้ใหญ่บ้านและอนามัยให้เข้ามาเก็บเชื้อ” [10]

การควบคุมโรค

ในการตรวจคัดกรองโรค หากพบผู้เข้าเกณฑ์เฝ้าระวัง เช่น บุคคลที่เดินทางกลับมาจากต่างประเทศ หรือ จังหวัดพื้นที่เสี่ยง ซึ่งต้องเฝ้าระวังในสถานกักกันโรค หรือซึ่งต้องกักตัวเองในที่พัก อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านจะทำหน้าที่เยี่ยมเยียนและตรวจประเมินอาการรายวันจนกว่าจะครบกำหนดกักกันตัว 14 วัน ดังบทสนทนาของผู้ให้ข้อมูลหลักผู้หนึ่งกล่าวว่า

“คนที่กลับจากต่างประเทศผ่านทางด่านสะเดาหรือด่านปาดังเบซาร์ ซึ่งห่างจากตำบลพะตง เพียง 30-40 กิโลเมตร หากเป็นคนพะตง ทางตำรวจตรวจคนเข้าเมืองจะแจ้งมาที่ อบต. ซึ่งทาง อบต. กับเจ้าหน้าที่อนามัย จะเดินทางไปตรวจคัดกรองโรคกันที่ด่านชายแดน เมื่อตรวจเสร็จก็จะพาตัวเข้าพื้นที่กักกันตัวที่ทาง อบต. ได้เตรียมไว้ คือ โรงเรียนบ้านทุ่งจ้ง โดยจะจัดเวรเฝ้าตลอด 24 ชั่วโมง ทุกวัน ไม่มีวันหยุด อสม. ซึ่งเป็นผู้หญิงจะมาเฝ้าในช่วง กลางวัน ส่วนผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ซึ่งเป็นผู้ชาย จะมาเฝ้าช่วงกลางคืน เวลาเฝ้าเวร อสม. จะวัดอุณหภูมิ ดูอาการ ตลอดจนครบ 14 วัน” [11]

การสอดส่องรักษาความปลอดภัยหมู่บ้านให้ปลอดจากโรค

อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านมีบทบาทในการสอดส่องดูแลให้ประชาชนในครัวเรือนที่รับผิดชอบปฏิบัติตามมาตรการควบคุมโรค หากมีผู้ฝ่าฝืนก็จะทำการตักเตือน และพิจารณารายงานไปยังฝ่ายปกครอง และในการร่วมปฏิบัติหน้าที่ ณ จุดตรวจคัดกรองโรคตรงปากทางเข้าหมู่บ้าน อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านช่วยเหลืองานของเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองในการตรวจคัดกรองบุคคลภายนอกอย่างเข้มงวด และในช่วงเวลาที่มีการประกาศของทางการ ห้ามออกจากเคหสถาน อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านร่วมกับฝ่ายปกครอง จะช่วยกันสอดส่องดูแลความสงบเรียบร้อยภายในหมู่บ้าน ดังบทสนทนาของผู้ให้ข้อมูลหลักผู้หนึ่งเล่าว่า

“เคยมีเหตุการณ์ที่ครอบครัวหนึ่งเข้ามากรีดยางในหมู่บ้าน โดยเดินทางมาจากจังหวัดพัทลุง พี่ก็แจ้งไปยังอนามัยและผู้ใหญ่บ้าน จากการที่เข้าไปสอบถามเขาว่า เขามาจากที่ไหน เข้ามาในพื้นที่ไหน เขาก็บอกว่ามาจากพัทลุง มารถส่วนตัวและจะมาเข้าบ้านเพื่อมากรีดยางอยู่ที่นี้ พี่ก็สอบถามว่าข้ามจังหวัดมา มีใบอนุญาตรับรองไหม เขาก็เอามาให้ดูและพี่ก็ได้ถ่ายภาพเพื่อแจ้งอนามัยและผู้ใหญ่บ้าน และให้เขาเข้าไปรายงานตัวที่อนามัยและผู้ใหญ่บ้านด้วย เพราะเขาไม่ใช่คนในพื้นที่และขั้นตอนต่อไปก็ให้เป็นเรื่องของทางอนามัยและผู้ใหญ่บ้านดำเนินการต่อไป” [12]

จิตอาสาบรรเทาทุกข์

สถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อโควิด-19 ไม่ได้ส่งผลกระทบต่อด้านสุขภาพเท่านั้น แต่ยังส่งผลกระทบต่อด้านจิตวิทยา สังคม และเศรษฐกิจด้วย ผู้คนจำนวนไม่น้อยว่างงาน ตกงาน ขาดรายได้ เครียด และเป็นกังวล บางครั้งเกิดข่าวลือข่าวเท็จที่สร้างความตื่นตระหนก สร้างบรรยากาศที่ไม่พึงประสงค์ต่อการอยู่ร่วมกันของคนในชุมชน ซึ่งอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านมีบทบาทช่วยระงับเหตุ ปลอดภัยและสร้างกำลังใจ ดังบทสนทนาของผู้ให้ข้อมูลหลักผู้หนึ่งอธิบายว่า

“อสม.ต้องเคาะประตูตามบ้านทุกหลังในเขตรับผิดชอบ ไปถามว่ามีหน้ากากใช้กี่ชิ้น มีคนในครอบครัวกี่คน ใครไม่มีอะไรบ้าง และจัดหาหน้ากากให้เพียงพอ ไปมอบให้กับ

สมาชิกในบ้านเพื่อใส่ป้องกันโรค ช่วงแรก ๆ หน้ากากอนามัยขาดแคลน มีราคาสูงเกินกำลังของชาวบ้านที่จะซื้อไหว อบต.ให้ส่งผ่านมาจากผู้ใหญ่บ้าน เมียผู้ใหญ่บ้านซึ่งเป็นช่างเย็บผ้าเลยเป็นแม่บ้าน นำเงินไปซื้อผ้าแล้วซักจน อสม. และจิตอาสาคนอื่น ๆ ในหมู่บ้านมาช่วยกันตัดเย็บ นั่งทำกันที่บ้านผู้ใหญ่บ้าน หน้ากากที่ตัวเอง เรามั่นใจว่ามีระบบกรองหลายชั้น และสามารถใช้ซ้ำได้ เสร็จแล้วก็นำไปแจกตามบ้าน ส่วนใหญ่จะแจกให้ผู้สูงอายุ” [13]

อุปสรรคปัญหาในการปฏิบัติบทบาทของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน

ในการปฏิบัติบทบาทของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านมีอุปสรรคปัญหาเช่นเดียวกัน ส่วนหนึ่งเนื่องมาจากในชีวิตจริง อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านสวมรับสถานภาพทางสังคมมากกว่าหนึ่งสถานภาพ และในแต่ละสถานภาพนั้นก็ต้องเผชิญกับชุดของความคาดหวังหลายชุด ซึ่งความคาดหวังแต่ละชุดอาจจะเป็นไปในลักษณะสอดคล้องกัน และบ้างอาจจะเป็นไปในลักษณะสวนทางกัน ในสถานการณ์เช่นนี้ส่งผลให้อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านต้องเผชิญกับความขัดแย้งทางบทบาท (Social Role Conflict)

ตัวอย่างอุปสรรคปัญหาในการปฏิบัติบทบาทของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน อาทิ

(1) อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านจำนวนไม่น้อยเป็นผู้สูงอายุ (ในที่นี้คิดเป็นร้อยละ 32 ของจำนวนทั้งหมด) และจำนวนมากมีโรคเรื้อรัง เช่น เบาหวาน ความดันโลหิตสูง ซึ่งเป็นกลุ่มเสี่ยงติดเชื้อรุนแรงและเสียชีวิต ควรพำนักอยู่ในเคหะสถาน หรือทำงานจากบ้าน อย่างไรก็ตาม อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านสูงอายุเหล่านี้ยังคงสมัครใจปฏิบัติหน้าที่เพื่อส่วนรวม แต่ก็ต้องรับผิดชอบในการป้องกันตนเองจากการแพร่ระบาดของโรค ดังบทสนทนาของผู้ให้ข้อมูลหลักผู้หนึ่งระบุว่า

“ตัวป้าเองก็เป็นกลุ่มเสี่ยง เค้านรณรงค์ไม่ให้ผู้สูงอายุออกจากเคหะสถาน แต่ป้าก็ยังอยากออกมาทำหน้าที่ ป้าจะต้องออกไปทำ ลูก ๆ หลาน ๆ ก็ไม่ได้ว่าอะไร จริง ๆ ก็ห้ามไม่ได้ เพราะเราใหญ่ที่สุดในบ้าน เพียงแต่เราต้องระวังและป้องกันตนเอง บางทีก็รู้สึกกระแวงเหมือนกัน แต่ป้าก็ทำประกันด้วยนะ ลูกป้าทำให้” [14]

(2) อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านเป็นอาสาสมัครภาคประชาชน ไม่มีอำนาจสั่งการ ไม่สามารถให้ผู้อื่นให้โทษใครได้ การประสานขอความร่วมมือจากชาวบ้าน เพื่อนบ้าน คนรู้จัก ให้ปฏิบัติตามมาตรการควบคุมโรค หลายครั้งมีแรงเสียดทาน ไม่ใช่ทุกครั้งที่จะได้ความร่วมมืออย่างดีหรือโดยง่าย ดังบทสนทนาของผู้ให้ข้อมูลหลักผู้หนึ่งกล่าวว่า

“มีคนกลับจากต่างจังหวัดไม่ยอมกักตัวเพราะคิดว่า ตนเองไม่ได้เป็นอะไร ไม่ต้องกักตัวก็ได้ อสม.ต้องพูดให้เห็นถึงความปลอดภัยของหมู่บ้าน บางทีคนเขาก็ไม่ค่อยจะฟัง เห็นว่ารู้จักกัน ไม่เป็นไรหรอก เราเลยให้เจ้าหน้าที่อนามัยมาช่วยพูด เขาก็ไม่ค่อยพอใจเรา บางทีก็เสี่ยงเสียเพื่อนเหมือนกันนะ เมื่อพบผู้ฝ่าฝืนมาตรการ อันดับแรกก็ต้องดูก่อนว่าเขาเป็นคนในพื้นที่ของเราหรือไม่ ต้องดูก่อนว่าเตือนได้หรือไม่ ถ้าหากเห็นแล้วเตือนได้เราก็จะเตือน หรือถ้าไม่ได้ยังงี้ก็ต้องแจ้งไปยังฝ่ายปกครอง ให้เขามาจัดการ” [15]

(3) กระทรวงสาธารณสุขนำเทคโนโลยีดิจิทัลมาใช้ในการบริหารสถานการณ์ฉุกเฉิน แต่ด้วยความแตกต่างด้านวัยวุฒิ คุณวุฒิ และฐานะทางเศรษฐกิจ ทำให้อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านมีความสามารถในการเข้าถึงและใช้เทคโนโลยีดิจิทัลแตกต่างกัน ดังบทสนทนาของผู้ให้ข้อมูลหลักผู้หนึ่งเล่าว่า

“ช่วงโควิดจะเน้นการสื่อสารผ่านทางไลน์ ทำให้ป้าได้รับรู้ข้อมูลข่าวสารและเหตุการณ์

ความเคลื่อนไหวด้านสาธารณสุขและภัยสุขภาพภายในชุมชน และหลังจากการลงพื้นที่แต่ละครั้ง ทุกงานจะต้องมีการถ่ายรูปและส่งรายงานไปยังไลน์กลุ่ม และพิมพ์ส่งทางแอป อสม.ออนไลน์ ด้วย อันนี้เวลาพิมพ์รายงานป่าให้หลานทำให้ พิมพ์ไม่ค่อยถนัด และ แอป อสม.ออนไลน์ ป่าทำไม่ค่อยเป็น” [16]

แนวทางพัฒนาคุณสมบัติของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านให้พร้อมรับมือกับโรคอุบัติใหม่

ผลการวิจัยพบว่า แนวทางพัฒนาคุณสมบัติของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านให้พร้อมรับมือกับโรคอุบัติใหม่ ควรเน้นสามด้าน ได้แก่ ความสามารถในการใช้เทคโนโลยีดิจิทัล (Digital Literacy) ความรอบรู้เกี่ยวกับโรคและการส่งเสริมสุขภาพ (Health Literacy) และความสามารถในการสร้างความเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมสุขภาพของชาวบ้าน (Transformational Leadership Skills) การพัฒนาคุณสมบัติของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านดังกล่าวจะช่วยยกระดับขีดความสามารถในการพึ่งพาตนเองของชุมชนท้องถิ่นในการรับมือกับการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อโควิด-19 และโรคอุบัติใหม่อื่นที่อาจเกิดขึ้นในอนาคต ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่า สำนักงานสาธารณสุขระดับอำเภอและจังหวัด ตลอดจนหน่วยบริการสาธารณสุขในท้องถิ่นเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนการพัฒนาความรู้เกี่ยวกับโรคและการส่งเสริมสุขภาพของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน โดยใช้ช่องทางการประชุมประจำเดือนของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน ช่องทางการประชุมอื่น รวมถึงการนัดหมายพิเศษ เพื่ออบรมชี้แจงให้ความรู้อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านอย่างเพียงพอและต่อเนื่อง ส่วนความสามารถในการสร้างความเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมสุขภาพของชาวบ้านนั้น อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านให้ความสำคัญกับการประพฤติตนเป็นแบบอย่าง (Role Model) และอาศัยการพัฒนาความสัมพันธ์กับชาวบ้าน (Rapport Building) เป็นพื้นฐานในการขอความร่วมมือและโน้มน้าวใจให้ชาวบ้านมีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมสุขภาพไปสู่วิถีปกติใหม่ (New Normal) สำหรับความสามารถในการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลนั้น ผลการวิจัยสะท้อนให้เห็นว่า ปัจจุบันความสามารถในการใช้และเข้าถึงเทคโนโลยีดิจิทัลเป็นความรับผิดชอบส่วนตัวของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านที่จะต้องปรับตัวและแสวงหาความรู้เพิ่มเติม ตลอดจนจัดหาเครื่องมือสื่อสารโดยเฉพาะสมาร์ทโฟน (Smartphone) และเครือข่ายสัญญาณอินเทอร์เน็ตความเร็วสูง ซึ่งมีต้นทุนค่อนข้างสูง สำหรับไว้ใช้งานตามบทบาทที่สังคมคาดหวัง อย่างไรก็ตาม ดังที่กล่าวแล้วข้างต้น อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านมีความแตกต่างด้านวัยวุฒิ คุณวุฒิ และฐานะทางเศรษฐกิจ ทำให้อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านแต่ละคนมีความสามารถในการเข้าถึงและใช้เทคโนโลยีดิจิทัลแตกต่างกัน ความสามารถในการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านจึงยังคงเป็นโจทย์สำคัญในการพัฒนาคุณสมบัติของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านในการรับมือกับโรคอุบัติใหม่ทั้งในปัจจุบันและที่อาจเกิดขึ้นในอนาคต

อภิปรายผลการวิจัย

จากการวิเคราะห์บทบาทของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อโควิด-19 ทำให้เห็นได้อย่างชัดเจนว่า ในสถานการณ์วิกฤตทางสาธารณสุข อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านไม่ได้มีความสำคัญต่อการลดความเสี่ยงและผลกระทบทางด้านสุขภาพ (Health Risks and Impacts) ของประชาชนในหมู่บ้านเท่านั้น แต่ยังมีสำคัญต่อการลดความเสี่ยงและผลกระทบทางด้านจิตวิทยาสังคม (Social Psychological Risks and Impacts) ด้วย ผลงานวิจัยที่ผ่านมา เช่น

รัตน์ นุมัติ [17] ศึกษาการรับรู้บทบาทของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านในสถานการณ์การเฝ้าระวัง ป้องกันและควบคุมโรคไข้หวัดนก ตำบลแม่ตืน อำเภอสี จังหวัดลำพูน ได้จำแนกบทบาทของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านไว้ 5 ด้าน ได้แก่ ด้านการเข้าร่วมทีมและวางแผนเฝ้าระวังโรค ด้านการให้ความรู้ และประชาสัมพันธ์ ด้านการควบคุมป้องกันและเฝ้าระวังโรค ด้านการประสานงานหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และ ด้านการรายงานข้อมูลสถานการณ์ ซึ่งบทบาทเหล่านี้เน้นให้ความสำคัญกับการลดความเสี่ยงและผลกระทบ ด้านสุขภาพเป็นสำคัญ ในทำนองเดียวกับ วิทยา ชินบุตร และ นภัทร ภักดีศรีวิชัย [18] ศึกษาบทบาทของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านในการป้องกันการระบาดโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 อำเภอเมือง สุพรรณบุรี จังหวัดสุพรรณบุรี ได้จำแนกบทบาทของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านไว้ 2 ด้าน ได้แก่ ด้านการส่งเสริมสุขภาพ เช่น ทำตนเป็นตัวอย่างที่ดีในด้านสาธารณสุข พุดคุยแนะนำให้ความรู้แก่ประชาชน จัดกิจกรรมการออกกำลังกายแก่ประชาชนในชุมชน เป็นต้น และด้านการป้องกันโรค เช่น ร่วมมือกับเจ้าหน้าที่สาธารณสุขในการประชุมปรึกษาหารือเพื่อดำเนินการป้องกันควบคุมโรค ชักชวนให้เพื่อนบ้านร่วมกันป้องกันโรค เข้าร่วมในการวิเคราะห์ปัญหาอุปสรรคในการดำเนินงานการป้องกันและควบคุมโรค เป็นต้น ซึ่งบทบาททั้งสองด้านให้ความสำคัญกับการลดความเสี่ยงและผลกระทบด้านสุขภาพเช่นกัน ผลการวิจัยนี้ ได้ขยายองค์ความรู้เกี่ยวกับบทบาทของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านในสถานการณ์วิกฤตทางสาธารณสุข โดยชี้ให้เห็นว่า อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านไม่ได้มีความสำคัญต่อการลดความเสี่ยงและผลกระทบทาง ด้านสุขภาพเท่านั้น แต่มีความสำคัญต่อการลดความเสี่ยงและผลกระทบทางด้านจิตวิทยาสังคมด้วย ในสถานการณ์ การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อโควิด-19 ผู้คนจำนวนไม่น้อยว่างงาน ตกงาน ขาดรายได้ หรือ สูญเสียบุคคลซึ่งเป็นที่รัก มีอาการซึมเศร้า เครียด และเป็นกังวล บางครั้งเกิดข่าวลือข่าวเท็จที่สร้างความตื่นตระหนก และ สร้างบรรยากาศที่ไม่พึงประสงค์ต่อการอยู่ร่วมกันของผู้คนที่อยู่ในละแวกบ้านเดียวกัน อาสาสมัครสาธารณสุข ประจำหมู่บ้านมีบทบาทช่วยระงับเหตุ แก่ข่าวลือข่าวเท็จ ช่วยปลอบขวัญ สร้างกำลังใจ บรรเทาความทุกข์ยากและทุกข์โศก ในการนี้ โรงพยาบาลจิตเวชสงขลาราชนครินทร์ได้ให้คำแนะนำหลักการปฐมพยาบาลทางใจเบื้องต้น (หลัก 3 L) ซึ่งอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านนำไปประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติบทบาทดังนี้ (1) การสอดส่องมองหาบุคคลที่ต้องการความช่วยเหลือ (Look) (2) การรับฟังอย่างตั้งใจเพื่อช่วยให้บุคคลสามารถ ก้าวข้ามช่วงเวลาที่ยากลำบาก (Listen) และ (3) การส่งต่อ (Link) เป็นการช่วยเหลือด้านการประสานงานในการจัดการกับปัญหาอย่างทันที่ [19]

สำหรับการวิเคราะห์แนวทางพัฒนาคุณสมบัติของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านนั้น ผลการวิจัยนี้ชี้ให้เห็นว่า ความสามารถในการใช้เทคโนโลยีดิจิทัล (Digital Literacy) ยังคงเป็นโจทย์สำคัญในการพัฒนา คุณสมบัติของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านให้พร้อมรับมือกับโรคอุบัติใหม่ เป็นที่ชัดเจนว่าในสถานการณ์ วิกฤตทางสาธารณสุขนั้น ภาครัฐไม่สามารถดำเนินการเพียงลำพังได้ ต้องอาศัยการมีส่วนร่วมจากภาคประชาชน โดยเฉพาะอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน ซึ่งเป็นบุคคลที่ชุมชนให้ความเชื่อถือและไว้วางใจ สามารถรับรู้ความเป็นไปและเข้าใจวิถีของชุมชนได้อย่างถ่องแท้ สามารถสื่อสารความเสี่ยงให้กับครัวเรือนในพื้นที่ความรับผิดชอบได้อย่างทั่วถึง รวดเร็ว ข้อมูลข่าวสารของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านเป็นข้อมูลในระดับพื้นที่ ซึ่งเชื่อถือได้และทันต่อสถานการณ์ การสื่อสารความเสี่ยงของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านเป็นการ สื่อสารสองทางซึ่งครัวเรือนสามารถโต้ตอบกลับกันได้ทันที นอกจากนี้ การสื่อสารยังมีความยืดหยุ่นสูง อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านสามารถปรับวิธีการสื่อสารให้เหมาะสมกับผู้รับสารแต่ละคนได้ และปรับวิธีการ

สื่อสารให้เหมาะสมกับวิถีท้องถิ่นและใช้ภาษาถิ่นในการสื่อสารได้ ซึ่งช่วยให้ครัวเรือนสามารถเข้าใจการสื่อสารได้ง่ายขึ้น อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านไม่เพียงแต่ทำหน้าที่บอกข่าวเล่าเรื่องเท่านั้น แต่ยังปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีในด้านสาธารณสุขอีกด้วย อย่างไรก็ตาม เนื่องจากโลกมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วจากยุค Analog ไปสู่ยุค Digital และ Robotic ทำให้เทคโนโลยีดิจิทัลมีอิทธิพลต่อการดำรงชีวิตและการทำงานเป็นอย่างมาก ผู้ปฏิบัติงานสาธารณสุขในทุกระดับรวมถึงอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านจำเป็นต้องปรับตัวให้สอดคล้องกับบริบทของการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือนได้ให้นิยามคำว่า Digital Literacy หมายถึง ทักษะในการนำเครื่องมือ อุปกรณ์ และเทคโนโลยีดิจิทัลที่มีอยู่ในปัจจุบัน อาทิ คอมพิวเตอร์ โทรศัพท์ โปรแกรมคอมพิวเตอร์ และสื่อออนไลน์ มาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดในการสื่อสาร การปฏิบัติงาน และการทำงานร่วมกัน หรือเพื่อพัฒนาระบบงานในองค์กรให้มีความทันสมัยและมีประสิทธิภาพ ทักษะดังกล่าวครอบคลุมความสามารถ 4 มิติ ได้แก่ การใช้ (Use) เข้าใจ (Understand) การสร้าง (create) และเข้าถึง (Access) เทคโนโลยีดิจิทัลได้อย่างมีประสิทธิภาพ [20]

กระทรวงสาธารณสุขโดยกรมสนับสนุนบริการสุขภาพซึ่งมีภารกิจหลักในการส่งเสริมบทบาทและพัฒนาอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน ได้ริเริ่มโครงการ อสม. 4.0 โดยพัฒนาแอปพลิเคชัน (application) อาทิ สมาร์ท อสม. และ อสม. ออนไลน์ เพื่อให้อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านใช้เป็นช่องทางการสื่อสารข้อมูลที่ถูกต้อง รวดเร็ว และมีประสิทธิภาพ [21] แต่ด้วยความแตกต่างด้านวัยวุฒิ คุณวุฒิ และฐานะทางเศรษฐกิจ ทำให้อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านมีความสามารถในการเข้าถึงและใช้เทคโนโลยีดิจิทัลแตกต่างกัน การวิจัยนี้เสนอว่า กระทรวงสาธารณสุขไม่สามารถผลักภาระให้การพัฒนาความสามารถในการเข้าถึงและการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเป็นความรับผิดชอบตนเองของผู้ปฏิบัติงานแต่เพียงลำพัง กระทรวงสาธารณสุขโดยสำนักงานสาธารณสุขจังหวัด ร่วมกับ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และสถาบันอุดมศึกษาในพื้นที่ ควรจัดโครงการพัฒนาทักษะความเข้าใจและใช้เทคโนโลยีดิจิทัล (Digital Literacy Project) ให้กับอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน เป็นโครงการต่อเนื่องหรือโครงการประจำ เพื่อส่งเสริมให้อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านสามารถปรับตัวและมีความพร้อมที่จะปฏิบัติงานในบริบทของการเปลี่ยนแปลงได้อย่างมีประสิทธิภาพ

กิจกรรมในโครงการอาจประกอบด้วย

- (1) การเผยแพร่ประชาสัมพันธ์และการประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อสร้างการตระหนักรู้เกี่ยวกับประโยชน์และความจำเป็นในการพัฒนาทักษะความเข้าใจและใช้เทคโนโลยีดิจิทัล
- (2) การสร้างบรรยากาศการทำงานโดยนำเทคโนโลยีดิจิทัลมาใช้แบบค่อยเป็นค่อยไป เริ่มต้นจากเป็นระบบทางเลือกก่อน เพื่อให้เวลาอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านในการปรับตัว เตรียมความพร้อม ก่อนจะเปลี่ยนมาใช้ระบบดิจิทัลโดยสมบูรณ์
- (3) เทคโนโลยีดิจิทัลที่จะนำมาใช้กับอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านควรเป็นเทคโนโลยีที่ใช้การได้ง่าย ไม่ซับซ้อน ตัวอักษรและภาพสัญลักษณ์มีขนาดใหญ่ สามารถอ่านหรือมองเห็นได้ง่าย และเป็นภาษาไทย
- (4) การพัฒนาโปรแกรมการเรียนรู้สำหรับอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านทั้งในรูปแบบในที่ตั้ง (on-site) และสื่อการเรียนรู้แบบออนไลน์ (online) ตลอดจนเครื่องมือการประเมินตนเอง (Digital Literacy Self-Assessment Test) ซึ่งไม่มีค่าใช้จ่ายและง่ายต่อการเข้าถึง

- (5) การแนะแนวการพัฒนาตนเอง การจัดทำแผนการพัฒนาตนเอง (Individual Development Plan) เพื่อให้เท่าทันและสามารถนำเทคโนโลยีดิจิทัลที่มีอยู่ในปัจจุบันมาปรับใช้
- (6) การสรรหาและแต่งตั้งอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านบางคนที่มีความสามารถเป็น “โค้ช” (coach) หรือพี่เลี้ยง ทำหน้าที่ช่วยเหลือ ให้คำปรึกษาในการฝึกฝนทักษะการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลให้กับอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านคนอื่น ๆ ในลักษณะ “เพื่อนช่วยเพื่อน”
- (7) การส่งเสริมการเข้าถึงเทคโนโลยีดิจิทัลของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน เช่น การช่วยเหลือในการจัดหาอุปกรณ์สื่อสารที่จำเป็นและอินเทอร์เน็ตที่ครอบคลุมพื้นที่ ซึ่งอาจกระทำโดยการรับบริจาคคอมพิวเตอร์หรือโทรศัพท์มือถือที่ไม่ใช้แล้วจากหน่วยงานต่าง ๆ การพัฒนาเครือข่ายโครงการเน็ตประชารัฐ หรือการขอรับการสนับสนุนเครือข่ายสัญญาณอินเทอร์เน็ตความเร็วสูงให้กับอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านจากองค์กรธุรกิจเอกชน เป็นต้น

การพัฒนาความสามารถในการเข้าถึงและการใช้เทคโนโลยีดิจิทัล (Digital Literacy) ของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านดังกล่าวจะช่วยยกระดับขีดความสามารถของชุมชนและภาคประชาชนในการรับมือกับการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อโควิด-19 และโรคอุบัติใหม่อื่นที่อาจเกิดขึ้นในอนาคต

กิตติกรรมประกาศ

บทความวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยเรื่อง ทักษะภาวะผู้นำของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านในการลดความเสี่ยงของผู้สูงอายุจากการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อโควิด-19 ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจากสำนักงานปลัดกระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2563

Reference

- [1] Department of Disease Control. Ministry of Public Health. (2019). *Corona Virus Disease (COVID-19)*. Retrieved on October 14, 2020, from: https://ddc.moph.go.th/viralpneumonia/faq_more.php. (In Thai)
- [2] World Health Organization. (2020). *Community-based health care, including outreach and campaigns, in the context of the COVID-19 pandemic*. World Health Organization and the United Nations Children's Fund. Retrieved on October 15, 2020, from: https://www.who.int/publications/i/item/WHO-2019-nCoV-Comm_health_care-2020.1.
- [3] Department of Health Service Support. Ministry of Public Health. (2011). *Handbook of modern village health volunteer*. Bangkok: The Agricultural Co-operative Federation of Thailand. (In Thai)
- [4] Bureau of Information Office. The Permanent Secretary of Ministry of Public Health. (2020, October 14). *Ministry of Public Health and WHO joint intra-action review of public health response to COVID-19 in Thailand*. Retrieved on October 15, 2020, from: <https://pr.moph.go.th/?url=pr/detail/2/04/148531/>. (In Thai)

- [5] Olsen, M.E. (1991). *Social dynamics: exploring macrosociology*. New Jersey: Prentice-Hall.
- [6] Hsieh, H.F., & Shannon, S.E. (2005). Three approaches to qualitative content analysis. *Qualitative Health Research*, 15(9), 1277-1288. Retrieved on June 19, 2021, from: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/1049732305276687>.
- [7] Lincharearn, A. (2012). Qualitative data analysis techniques. *Journal of Educational Measurement Mahasarakham University*, 17(1), 17-29. Retrieved on June 19, 2021, from: <https://so02.tci-thaijo.org/index.php/jemmsu/article/download/149164/109532/>. (In Thai)
- [8] Jinda, (Interviewee), Chanarnupap, S. (Interviewer), Address: Patong Village Health Promoting Hospital, Patong sub-district, Hat-Yai district, Songkhla, Thailand. December 9, 2020. (In Thai)
- [9] Ma, (Interviewee), Chanarnupap, S. (Interviewer), Address: Patong Village Health Promoting Hospital, Patong sub-district, Hat-Yai district, Songkhla, Thailand. December 9, 2020. (In Thai)
- [10] Moo, (Interviewee), Chanarnupap, S. (Interviewer), Address: Patong Village Health Promoting Hospital, Patong sub-district, Hat-Yai district, Songkhla, Thailand. December 9, 2020. (In Thai)
- [11] Noi, (Interviewee), Chanarnupap, S. (Interviewer), Address: Patong Village Health Promoting Hospital, Patong sub-district, Hat-Yai district, Songkhla, Thailand. December 9, 2020. (In Thai)
- [12] Mol, (Interviewee), Chanarnupap, S. (Interviewer), Address: Patong Village Health Promoting Hospital, Patong sub-district, Hat-Yai district, Songkhla, Thailand. December 9, 2020. (In Thai)
- [13] Dam, (Interviewee), Chanarnupap, S. (Interviewer), Address: Patong Village Health Promoting Hospital, Patong sub-district, Hat-Yai district, Songkhla, Thailand. December 9, 2020. (In Thai)
- [14] Toi, (Interviewee), Chanarnupap, S. (Interviewer), Address: Patong Village Health Promoting Hospital, Patong sub-district, Hat-Yai district, Songkhla, Thailand. December 9, 2020. (In Thai)
- [15] Nan, (Interviewee), Chanarnupap, S. (Interviewer), Address: Patong Village Health Promoting Hospital, Patong sub-district, Hat-Yai district, Songkhla, Thailand. December 9, 2020. (In Thai)
- [16] Pin, (Interviewee), Chanarnupap, S. (Interviewer), Address: Patong Village Health Promoting Hospital, Patong sub-district, Hat-Yai district, Songkhla, Thailand. December 9, 2020. (In Thai)

- [17] Numat, R. (2006). *Role perception on surveillance of avian influenza among village health volunteers at Mae Tuen Subdistrict, Li District, Lamphun Province*. Dissertation, Master of Public Health (MPH), Chiang Mai University. Retrieved on July 26, 2021, from: <https://cmudc.library.cmu.ac.th/frontend/Info/item/dc:106540>. (In Thai)
- [18] Chinnabut, W. & Phakdisorawit, N. (2021). The role of village health volunteers (VHVS) in preventing the Coronavirus 2019 (COVID-19) outbreak according to government policy of Mueang District, Suphanburi Province. *Journal of Social Science and Buddhist Anthropology*, 6(2), 304-318. Retrieved on July 26, 2021, from: <https://so04.tci-thaijo.org/index.php/JSBA/article/download/247844/169264/>. (In Thai)
- [19] Khon Kaen Rajanagarindra Psychiatric Hospital. (2020). *Basic mental healthcare guidelines for community leaders and village health volunteers*. Department of Mental Health, Ministry of Public Health. Retrieved on July 26, 2021, from: <https://www.dmh.go.th/covid19/pnews/view.asp?id=66>. (In Thai)
- [20] Office of the Civil Service Commission. (2017). Digital literacy project. Retrieved on July 28, 2021, from: <https://www.ocsc.go.th/DLProject/mean-dlp>. (In Thai)
- [21] Primary Health Care Division. (2017). *Guidelines for VHV 4.0*. Department of Health Service Support, Ministry of Public Health. Retrieved on July 28, 2021, from: http://phc.moph.go.th/www_hss/data_center/dyn_mod/Guideline_VHV.4.0.pdf. (In Thai)

การสร้างสรรคานาฏศิลป์จากศิลปกรรมรูปหงส์ฟ้า
สัตว์มงคลในคติความเชื่อเชิงสัญลักษณ์จีนจังหวัดภูเก็ต¹
Creating Performing Arts Based on Swan Local Arts,
Auspicious Animals according to Chinese Symbol
Beliefs in Phuket¹

วิกรม กรุงแกว^{2*}
Wikrom Krungkaeo^{2*}

¹ บทความวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิจัยเรื่อง “การสร้างสรรคานาฏศิลป์ร่วมสมัยจากคติความเชื่อเกี่ยวกับหงส์ฟ้า สัตว์มงคลที่ปรากฏในผลงานศิลปกรรมท้องถิ่นของชาวไทยเชื้อสายจีนจังหวัดภูเก็ต”

² ผศ.ดร., คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏภูเก็ต ภูเก็ต 83000

¹ This article is a partial the study of “Creating Performance based on Beliefs About Swan, Auspicious Animals that appear in the local arts of Thai Chinesee in Phuket.”

² Asst. Prof. Dr., Faculty of Humanities and Social Sciences, Phuket Rajabhat University, 83000, Thailand

* Corresponding author: E-mail address: star_oat@hotmail.com

(Received: March 12, 2021; Revised: July 31, 2021; Accepted: August 11, 2021)

บทคัดย่อ

บทความวิจัยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาศิลปกรรมหงส์ฟ้าสัตว์มงคลในความเชื่อชาวไทยเชื้อสายจีน จังหวัดภูเก็ต เป็นวิจัยเชิงคุณภาพและเชิงสร้างสรรค์ ศึกษาเอกสาร สัมภาษณ์ สังเกต นำเสนอเชิงพรรณนา วิเคราะห์ ผลวิจัยพบว่า หงส์ฟ้าเป็นสัตว์มงคลตามความเชื่อจีน สัญลักษณ์ความยุติธรรมและสตรีเพศ มีศีรษะคล้ายไก่ฟ้า ปากคล้ายนกแก้ว ลำตัวคล้ายเป็ดแมนดาริน หางคล้ายนกยูง เท้าคล้ายนกกระสา งานศิลปกรรมพบหงส์ฟ้า 9 ท่า เดิน ยืน ยกเท้า เหยียดเท้า บิน เผยปีก เหลียวหลัง เกี้ยวพาราสี ชูคอ จากศีรษะถึงหาง พบสิ่งมงคลขาว แดง เหลือง เขียว น้ำเงิน ผู้วิจัยนำผลการศึกษามาสร้างสรรค์ นาฏยศิลป์ร่วมสมัย โดยดนตรีจีนผสมสากลใช้ทำนาฏยศิลป์ไทยเป็นท่าเชื่อม เวลา 8 นาที ผู้แสดง 8 คน การแต่งกายพัฒนาจากศิลปกรรมหงส์ฟ้ามี 4 ช่วง 1) ทิพย์สวรรค์รื่นฤดี 2) ร่มณียมวลงหงส์ 3) สตรีจีนผู้สูงส่ง 4) ดังพญาหงส์ตำนานจีน โดยนาฏยศิลป์ร่วมสมัยชุดสกุลหงส์สามารถเป็นแนวทางต่อนักนาฏยประดิษฐ์ในการสร้างนาฏยศิลป์จากศิลปกรรมต่อไป

คำสำคัญ: การสร้างสรรค์นาฏยศิลป์ สัญลักษณ์ชาวไทยเชื้อสายจีน สัตว์มงคล หงส์ฟ้า

Abstract

This study intended to explore the swan painting in Thai – Chinese belief of auspicious animals through the literature review, interviews, and observations; presented as descriptive analysis result. According to Chinese beliefs, swan represents justice and womanhood. The swan's head looks like that of a pheasant, its mouth is like that of a parrot, its body is similar to that of a Mandarin duck, its tail is like that of a peacock, and its legs are similar to those of a stork. There are 9 postures of the swan found in the paintings which are walking, standing, leg stretching, flying, wing spreading, looking back, courting, and perking. It has favorable colors of white, red, yellow, green, and dark blue from head to tail. The result was used to create an 8 - minute form of contemporary performing arts performed by 8 dancers; featuring the combination of Chinese music and Thai performing dance, and they are presented in 4 parts: 1) Divine Heaven; 2) Pleasing Swans; 3) Postures of Chinese Woman, and 4) The Chinese swan queen. This study's results can be the models for the choreographers to create new performances.

Keywords: Creating Performing Arts, Symbol of Thai Chinese, Auspicious Animals, Chinese Swan

บทนำ

วัฒนธรรมของชาวไทยเชื้อสายจีนมักให้ความสำคัญกับระบบความเชื่อเรื่องสวรรค์ และระบบศูนย์กลางความสมดุลบนโลกมนุษย์ เรื่องหลักคำสอนทางศาสนา ตลอดจนเรื่องราวเกี่ยวกับธรรมชาติ ท้องฟ้า อากาศ ดวงดาว แม่น้ำ ภูเขา แร่ธาตุ และสัตว์ต่าง ๆ โดยเชื่อว่าทุกสิ่งที่อยู่รอบตัวของมนุษย์มักจะมีเทพเจ้า สิ่งสถิตอยู่ ดังนั้น การตั้งถิ่นฐานที่อยู่อาศัยของคนจีนตามชุมชนต่าง ๆ เกือบทุกภูมิภาคของประเทศไทย ล้วนแล้วแต่มีเอกลักษณ์เฉพาะทั้งการปลูกสร้างอาคาร ที่อยู่อาศัย หรืองานศิลปกรรมแขนงต่าง ๆ ที่มีการสอดแทรกความเชื่อ แนวความคิด ลวดลายและสีสันทันไว้ในงานศิลปกรรม

ปัจจุบันสังเกตได้ว่า แรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์นาฏยศิลป์เกี่ยวข้องกับสัตว์ปึกที่มีอยู่จริงตามธรรมชาติ หรือสัตว์ปึกในอุดมคติตามความเชื่อของมนุษย์ในวัฒนธรรมต่าง ๆ โดยในทุกท้องถิ่นทุกวัฒนธรรม และทุกภูมิภาคจะมีความเชื่อและตำนานที่เล่าขานสืบต่อกันมาเกี่ยวกับสัตว์ชนิดต่าง ๆ เชื่อมโยงกับเทพเจ้า และศาสนา ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้มนุษย์เกิดความเชื่อ อาทิเช่น หงส์ในวัฒนธรรมมอญนับว่า เป็นสัตว์ศักดิ์สิทธิ์ประจำชนชาติและเป็นตำนานความเชื่อของการกำเนิดถิ่นฐานบ้านเมือง อีกทั้ง ความเชื่อของหงส์ในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ก็นับว่าหงส์เป็นสัตว์ศักดิ์สิทธิ์ชั้นสูง เนื่องจากเป็นสัตว์พาหนะของพระพรหม ในภายหลังเมื่อกำเนิดพระพุทธศาสนาความเชื่อของหงส์ก็ได้ถูกผนวกเข้ากับความเชื่อทางวัฒนธรรมประจำถิ่นที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา ซึ่งตั้งให้หงส์เป็นสัตว์ในอุดมคติที่มีบทบาทในการปกป้องรักษาศาสนาดังจะปรากฏพบในศาสนสถานทุกวัฒนธรรม

ในวัฒนธรรมของชาวไทยเชื้อสายจีนทางภาคใต้ของประเทศไทยยังปรากฏคติความเชื่อเกี่ยวกับ “หงส์ฟ้า” หรือ “หงส์จีน” สัตว์มงคลประจำทิศใต้ในอุดมคติหรือเทพนิยายที่ปรากฏพบการสร้างเพื่อเป็นเครื่องหมายแห่งความยุติธรรม การมีศีลธรรม ความสงบสุข และความสง่างามในผลงานศิลปกรรมเชิงสัญลักษณ์จีนที่เชื่อมโยงกับความเชื่อของชาวไทยเชื้อสายจีนในจังหวัดภูเก็ตอยู่หลายแขนง อาทิเช่น งานปูนปั้น ภาพวาด จิตรกรรมฝาผนัง ลวดลายบนผืนผ้า เครื่องประดับทองสลักคุณลาย เครื่องประดับศีรษะเจ้าสาว งานแกะสลักเครื่องไม้และลวดลายที่ปรากฏบนข้าวของเครื่องใช้ต่าง ๆ เป็นจำนวนมาก ดังที่สมคิด หงส์สุวรรณ กล่าวว่า หงส์เป็นสัตว์สวยงามและหงส์เป็นนกตระกูลสูง ท่วงท่าสง่างาม หงส์จึงเป็นสัตว์มงคล เป็นสัญลักษณ์แห่งความสูงส่งและสำหรับประเทศจีน หงส์คือเครื่องหมายแห่งราชินี อีกทั้งหงส์เป็นสัตว์มงคลประเภทเดียวที่มีการให้ความสำคัญต่อการเปรียบเปรยถึงสตรีที่มีความสูงศักดิ์ในระดับชั้นพระมเหสี และสตรีในวัฒนธรรมจีนที่มีบทบาททางสังคม ตามจินตนาการของมนุษย์กล่าวว่า หงส์เป็นสัตว์ตระกูลสูง [1] โดยหงส์ในวัฒนธรรมของชาวไทยเชื้อสายจีนนั้นมีความเชื่อว่า เป็นสัตว์ที่อยู่ในประเภทสัตว์เทพเจ้านิยมสร้างไว้คู่กับศาสนสถาน (ศาลเจ้า) อีกทั้งมีการแผ่ซ่านคติและคติธรรมคำสอนที่ปรากฏไว้หลายประการเปรียบเสมือนสุภาชิตสอนหญิงเพื่อเตือนใจให้มนุษย์เกิดความยำเกรงต่อความเชื่อและจารีตประเพณีเป็นกุสโลบายผ่านฝีมือของเชิงช่าง ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

ในหลายภูมิภาคของโลก มีการสร้างสรรค์นาฏยศิลป์จากการศึกษาข้อมูลทางประวัติศาสตร์ โบราณสถาน จิตรกรรม ภาพวาด ภาพสลักบนแผ่นหินหรือผนังถ้ำ ตลอดจนการเลียนแบบพฤติกรรมของสัตว์ทั้งที่มีอยู่จริงในธรรมชาติและตามคติความเชื่อเทพนิยาย โดยสุรพล วิรุฬห์รักษ์ กล่าวว่าในสหภาพพม่า ปรากฏการสร้างนาฏกรรมโดยอาศัยการศึกษาข้อมูลจากจิตรกรรม และประติมากรรมตามโบราณสถาน สร้างขึ้นในยุคโบราณ เช่น พุกาม ตองอู หงสาวดี นาฏยศิลป์กลุ่มนี้เป็นระบำชุดสั้น ๆ โดยตั้งชื่อตามยุคสมัย

ในการประกอบสร้าง เลียนแบบท่ารำภาพโบราณ และผสมผสานการพ้องรำแบบดั้งเดิมของพุกามพัฒนาเป็นนาฏกรรมแบบใหม่ มีแนวคิดการสร้างท่ารำและเครื่องแต่งกายโดยเลียนแบบจิตรกรรมภาพวาดสตรีบนฝาผนัง ประติมากรรมปูนปั้น และลวดลายสีสันกระเบื้องเคลือบยุคพุกามเรียกการแสดงชุดนี้ว่า “ระบำพุกาม” [2] อีกทั้ง มีการสร้างนาฏศิลป์แบบใหม่ในประเทศกัมพูชาที่สร้างขึ้นจากประติมากรรมภาพจำหลักเหล่านางสตรีในแดนสวรรค์บนปราสาทนครวัด โดยเป็นพระราชดำริในสมเด็จพระมหากษัตริยาธิเบศรวิสุทธิจักรพรรดิ ภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ทรงสร้างประติมากรรมจำหลักในอดีตกลายเป็นสิ่งมีคุณค่าในยุคปัจจุบัน และทรงให้สมเด็จพระราชินีนาถ陛下 ทรงเป็นดาราเอกองค์แรกของระบำอัสปรา เพื่อเข้าฉากภาพยนตร์เกี่ยวกับนครวัดที่กำกับโดย Marchel Camus เรื่อง The Bird of Paradise หลังจากนั้นนาฏกรรมจากภาพจำหลักระบำอัสปราค็กลายเป็นระบำของประเทศกัมพูชาอันเกิดจากอุดมคติแห่งตำนานของความเชื่อในนครวัดและสร้างชื่อเสียงเป็นนาฏกรรมระดับชาติถึงปัจจุบัน [3]

ดังนั้นการสร้างนาฏศิลป์จากแนวคิดงานศิลปกรรมสัตว์ปีกมีปรากฏอยู่มากมายหลายรูปแบบไม่ว่าจะเป็นสัตว์ในวรรณคดี สัตว์ในตำนาน และสัตว์ในความเชื่อ สำคัญประการหนึ่งที่เกิดขึ้นจากการศึกษาผลงานศิลปกรรมในแขนงต่าง ๆ (สิ่งไม่มีชีวิต) ให้กลายเป็นผลงานนาฏศิลป์ผ่านการศึกษาแนวคิดและจินตนาการของผู้สร้างสรรค์ผลงานผสมผสานกับการถ่ายทอดอารมณ์และการเคลื่อนไหวของผู้แสดงในอากัปกิริยาต่าง ๆ ตามท่วงท่าที่ปรากฏในงานศิลปกรรม เพื่อให้สอดคล้องกับหลักนาฏยประดิษฐ์ คือ การนำเสนอรูปแบบของท่ารำ การแปรแถว หลักคิดและความสวยงามของการออกแบบเครื่องแต่งกายและทำนองดนตรีเพื่อให้นาฏศิลป์เกิดความเหมาะสมกับยุคสมัยมากยิ่งขึ้น โดยกำหนดรูปแบบให้มีการผสมผสานทั้งสองจารีตเข้าไว้ในชุดการแสดงเดียวกัน อีกทั้งมีการนำเสนอในรูปแบบของการเลียนแบบพฤติกรรมสัตว์ที่ปรากฏอยู่จริงในธรรมชาติหรือเกิดจากตำนานความเชื่อของมนุษย์มาแต่โบราณในวัฒนธรรมต่าง ๆ ดังเช่น ศรีนประภาภักทจินดา ขนัย วรรณะสี และอัศวินย์ เรื่องรอง ได้กล่าวถึงกระบวนการสร้างสรรค์รูปแบบการพ้องนกกิงกะหล่ำแบบดั้งเดิม คือ การพ้องนกกที่ใช้ผู้แสดงเป็นชาย โดยมีความเกี่ยวข้องกับพิธีกรรมทางศาสนา ลักษณะของท่าพ้องจะสื่อความหมาย 3 ลักษณะ คือ ลักษณะที่หนึ่งแสดงถึงความเคารพบูชาพระพุทเจ้า ด้วยท่าไหว้คุณบิดา มารดา ครูอาจารย์ ลักษณะที่สองเป็นการเลียนแบบธรรมชาติของนก ได้แก่ ท่าแถบ (การโฉบลง) ท่านกขยับตัว ท่านกเดิน ท่านกกวอดปีก ท่านกกระโดด ท่านก กระพือปีก ท่านกเตรียมบินและท่านกเหิน ที่แสดงถึงความรื่นเริงสนุกสนาน ด้วยการขยับส่วนเท้าและมือได้อย่างคล่องแคล่วรวดเร็วให้สัมพันธ์กับจังหวะของดนตรี [4]

ด้วยปัจจัยดังกล่าว ผู้วิจัยจึงเล็งเห็นความสำคัญในการศึกษาผลงานศิลปกรรมหงส์ฟ้าที่เป็นสัตว์ในอุดมคติหรือสัตว์แห่งเทพนิยายตามความเชื่อของชาวไทยเชื้อสายจีนอันเก่าแก่มาพัฒนารูปแบบเป็นผลงานนาฏศิลป์ร่วมสมัย โดยผ่านการคิดการออกแบบและการสร้างสรรค์ แนวคิด รูปแบบ กลวิธีของนาฏศิลป์ชุดหนึ่ง ที่แสดงโดยผู้แสดงคนเดียวหรือหลายคน ทั้งนี้ รวมถึงการปรับปรุงผลงานในอดีต นาฏยประดิษฐ์จึงเป็นการทำงานที่ครอบคลุม ปรัชญา เนื้อหา ความหมาย ท่ารำ การแปรแถว การตั้งซุ่ม การแสดงเดี่ยว การแสดงหมู่ การกำหนดดนตรี เพลง เครื่องแต่งกาย ฉาก และส่วนประกอบอื่น ๆ ที่สำคัญในการแสดง ทำให้นาฏศิลป์ชุดหนึ่งสมบูรณ์ตามที่ตั้งใจไว้ [5] อีกทั้ง เป็นการอนุรักษ์ สืบสานและทะนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมให้ดำรงอยู่ในสังคม พร้อมทั้งจะเป็นแนวทางให้นักนาฏยประดิษฐ์และนักศึกษาในศาสตร์นาฏศิลป์ได้นำไปใช้ประโยชน์ต่อการสร้างสรรค์นาฏศิลป์จากข้อมูลศิลปกรรมต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษารูปลักษณ์ ท่วงท่า สีสนของหงส์ฟ้าที่ปรากฏในผลงานศิลปกรรมของชาวไทยเชื้อสายจีนในจังหวัดภูเก็ต
2. เพื่อนำข้อมูลของหงส์ฟ้าที่ปรากฏในผลงานทางศิลปกรรมของชาวไทยเชื้อสายจีนในจังหวัดภูเก็ตไปพัฒนารูปแบบเป็นนาฏยศิลป์ร่วมสมัย

ระเบียบวิธีการศึกษา

การวิจัยเรื่องการสร้างสรรค์นาฏยศิลป์ร่วมสมัยจากคติความเชื่อเกี่ยวกับหงส์ฟ้า สัตว์มงคลที่ปรากฏในผลงานศิลปกรรมท้องถิ่นของชาวไทยเชื้อสายจีนจังหวัดภูเก็ต ผู้วิจัยโดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสานระหว่างวิจัยเชิงคุณภาพและวิจัยเชิงสร้างสรรค์ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความเชื่อ รูปลักษณ์ ท่วงท่า สีสนของหงส์ฟ้าที่ปรากฏในผลงานศิลปกรรมของชาวไทยเชื้อสายจีนในจังหวัดภูเก็ตไปพัฒนารูปแบบเป็นนาฏยศิลป์ร่วมสมัย ซึ่งผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลจากเอกสาร (Documentary) และการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม (Field Study) และการสร้างสรรค์นาฏยศิลป์ โดยผ่านการพิจารณาประเมินผลงานจากผู้ทรงคุณวุฒิ ตลอดจนการเผยแพร่โดยมีรายละเอียด ดังนี้

1. การศึกษาจากเอกสาร ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าเอกสารที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อสัตว์มงคลของชาวไทยเชื้อสายจีนและศิลปกรรมเชิงสัญลักษณ์จีน อีกทั้งเอกสารที่เกี่ยวข้องกับแนวทางการสร้างสรรค์นาฏยศิลป์

2. การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก

- 2.1 กลุ่มผู้รู้ ผู้เชี่ยวชาญ ผู้ทรงคุณวุฒิทางด้านวิชาการที่มีประสบการณ์และเชี่ยวชาญด้านวัฒนธรรมไทย-จีน ครูภูมิปัญญา นักวิชาการด้านศิลปกรรมท้องถิ่นจังหวัดภูเก็ตเพื่อสัมภาษณ์เกี่ยวกับประวัติความเป็นมาด้านศิลปกรรมเชิงสัญลักษณ์จีน และนักนาฏยประดิษฐ์เพื่อศึกษาขั้นตอนการสร้างสรรค์นาฏยศิลป์ในเชิงวิชาการ ประกอบด้วย

- 2.1.1 นักวิชาการที่มีความเชี่ยวชาญด้านวัฒนธรรมไทย-จีน

- 1) ดร.วรการ อังคุมลิตี นักวิชาการด้านวัฒนธรรมจีน มหาวิทยาลัยราชภัฏภูเก็ต

- 2.1.2 นักวิชาการที่มีความเชี่ยวชาญด้านศิลปกรรมท้องถิ่น

- 1) รองศาสตราจารย์ ดร.สาวิตร พงศ์วัชร ครูภูมิปัญญาไทย (สาขาศิลปกรรม)

- 2) ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปัทมาสน์ พิณนุกูล ประธานสาขาวิชาศิลปะและการออกแบบ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏภูเก็ต

- 3) อาจารย์สมชาย มนุจันทรัด นักวิชาการด้านศิลปกรรมเชิงสัญลักษณ์จีน

- 2.1.3 นักนาฏยประดิษฐ์

- 1) ผู้ช่วยศาสตราจารย์จิตสุภวัฒน์ สำราญรัตน์ ประธานสาขาวิชานาฏศิลป์ศึกษาคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี

- 2) ผู้ช่วยศาสตราจารย์จินตนา อนุวัฒน์ อาจารย์ภาควิชานาฏศิลป์ไทย วิทยาลัยนาฏศิลป์สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ กระทรวงวัฒนธรรม

- 3) ดร.วิชัย สวัสดิ์จีน อาจารย์ภาควิชานาฏศิลป์ไทย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

2.2 กลุ่มผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการอนุรักษ์วัฒนธรรมและศิลปกรรมท้องถิ่นกลุ่มชาวไทยเชื้อสายจีน วัฒนธรรมไทยพื้นถิ่น และวัฒนธรรมชาติพันธุ์ ประกอบด้วย

2.2.1 สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดภูเก็ต

1) คุณจักรพงษ์ บุญสว่าง นักวิชาการวัฒนธรรมชำนาญการ สำนักงานวัฒนธรรม จังหวัดภูเก็ต

2) คุณอัศวิน อรรถธรรม ประธานสภาวัฒนธรรมตำบลตลาดใหญ่ จังหวัดภูเก็ต

2.2.2 หน่วยงานรัฐและส่งเสริมศิลปกรรมท้องถิ่นจังหวัดภูเก็ต

1) คุณสมยศ ปาทาน ประธานวิสาหกิจชุมชนท่องเที่ยวย่านเมืองเก่าภูเก็ต

2.2.3 ภัณฑารักษ์พิพิธภัณฑสถาน และผู้ดูแลเครื่องใช้โบราณในจังหวัดภูเก็ต

1) คุณสุรเชษฐ์ เจริญผล ภัณฑารักษ์พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติภูเก็ต

2) คุณจรรยารัตน์ ตันทวนิช บ้านพระพิทักษ์ชินประชา จังหวัดภูเก็ต

2.2.4 คณะกรรมการ หรือผู้ดูแลศาลเจ้าใน อำเภอกระทุ้ง อำเภอถลาง และอำเภอเมือง จังหวัดภูเก็ต

1) คุณจาย จิตวารินทร์ ผู้ดูแลศาลเจ้าไต่ทู้เต้าโบ้เก้ง อำเภอกระทุ้ง จังหวัดภูเก็ต

2) คุณกฤษณะ เอี่ยมธัมมธิดา ผู้ดูแลศาลเจ้าปู่จ้อ อำเภอเมือง จังหวัดภูเก็ต

3) คุณธีรยุทธ ศรีตุลารักษ์ ผู้ดูแลศาลเจ้าก๊วยเทียนเก้ง อำเภอเมือง จังหวัดภูเก็ต

2.3 กลุ่มประชากรชาวไทยเชื้อสายจีนที่อาศัยอยู่ในบริเวณชุมชนย่านเมืองเก่า ถนนสาย วัฒนธรรมที่มีอายุ 50 ปี ขึ้นไป เนื่องจากเป็นผู้มีวัยวุฒิสามารถถ่ายทอดภูมิปัญญาและความรู้ที่ได้รับการ ถ่ายทอดจากบรรพบุรุษในการสัมภาษณ์ได้เป็นอย่างดี เพื่อสัมภาษณ์ภูมิปัญญาความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับความเชื่อ และสัญลักษณ์ของหงส์ฟ้าในวัฒนธรรมไทยจีน

1) คุณชุมพร จันทิรา ผู้อาศัยอยู่บริเวณย่านเมืองเก่า จังหวัดภูเก็ต

2) คุณณัฐศักดิ์ รัตนปิ่นศิริ ผู้อาศัยอยู่บริเวณย่านเมืองเก่า จังหวัดภูเก็ต

3) มาลี เอี่ยมผดุง ผู้อาศัยอยู่บริเวณย่านเมืองเก่า จังหวัดภูเก็ต

2.4 กลุ่มผู้เชี่ยวชาญด้านการสร้างสรรค์ผลงานนาฏศิลป์ เพื่อสัมภาษณ์ และประเมินนาฏศิลป์ ร่วมสมัย

2.4.1 ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ขวัญใจ คงถาวร รองคณบดีคณะศิลปนาฏดุริยางค์ วิทยาลัยนาฏศิลป์ สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ กระทรวงวัฒนธรรม

2.4.2 ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วรรณวิภา มัธยมนันท์ อาจารย์ประจำสาขาวิชานาฏศิลป์ ศึกษา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี

2.4.3 ผู้ช่วยศาสตราจารย์ทัศนียา ศัญทะชา ประธานหลักสูตรนาฏศิลป์และการแสดง คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา

2.4.4 ผู้ช่วยศาสตราจารย์ศราวุธ จันทระ อาจารย์สาขาวิชาดนตรีและนาฏศิลป์ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา

2.4.5 ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประวิทย์ ฤทธิบุญ อาจารย์ภาควิชาดุริยางคศิลป์ คณะศิลปกรรม ศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี

3. การสังเกตการณ์ ผลงานศิลปกรรมรูปหงส์ฟ้าที่ปรากฏในผลงานเชิงสัญลักษณ์จีน เช่น ประติมากรรม ภาพวาดจิตรกรรมฝาผนัง งานแกะสลัก ลวดลายเครื่องประดับและเครื่องแต่งกาย เป็นต้น โดยกำหนดเป็น 3 พื้นที่ ดังนี้

3.1 พื้นที่ 1 ศาลเจ้าในอำเภอกระทุ่ม อำเภอดง อำเภอมือง จังหวัดภูเก็ต โดยกำหนดพื้นที่แบบเจาะจง โดยแบ่งออกเป็น 4 ช่วงเวลา และคัดเลือกจำนวน 3 ลำดับแรกของการก่อสร้าง รวมเป็นจำนวน 12 ศาลเจ้า เพื่อแสดงให้เห็นถึงศาลเจ้าในรูปแบบดั้งเดิม และพัฒนาใหม่ ประกอบด้วย

3.1.1 ศาลเจ้าที่สร้างก่อนปี พ.ศ.2400

- 1) ศาลเจ้าไ่ทุ่ไ่บู๊เก้ง ไม่ปรากฏปีที่สร้าง
- 2) ศาลเจ้าฮกแซเก้ง (ซิดแซเนียวมา) สร้างปี พ.ศ.2350
- 3) ศาลเจ้าเทียนเต็กตอง

3.1.2 ศาลเจ้าที่สร้างระหว่างปี พ.ศ.2400-2450

- 1) ศาลเจ้าปุดจ้อ (จุ้ยต๋วยเป้งเอ็กชานกวนอิมเบี้ยว) สร้างปี พ.ศ.2410
- 2) ศาลเจ้าเซ่งเต็กเบว สร้างปี พ.ศ.2533
- 3) ศาลเจ้าเต่งก้องตอง (แสงธรรม) สร้างปี พ.ศ.2434

3.1.3 ศาลเจ้าที่สร้างระหว่าง ปี พ.ศ.2451-2500

- 1) ศาลเจ้าฮุนชานเก้งลิ้มไ้ซู่ สร้างปี พ.ศ.2458
- 2) ศาลเจ้ากิวเหล่งตอง สร้างปี พ.ศ.2460
- 3) ศาลเจ้าสามก่องฮุนชานเก้งหลิมฮู้ไ้ซู่ สร้างปี พ.ศ.2462

3.1.4 ศาลเจ้าที่สร้างระหว่าง ปี พ.ศ.2500-ปัจจุบัน

- 1) ศาลเจ้าไ้กยเส้งออง สร้างปี พ.ศ.2519
- 2) ศาลเจ้าเจ่งกอถ้ง สร้างปี พ.ศ.2522
- 3) ศาลเจ้ากิวเทียนเก้ง สร้างปี พ.ศ.2538

3.2 พื้นที่ 2 ถนนสายวัฒนธรรม ตามประกาศกรอบแนวทางแผนการอนุรักษ์เมืองเก่าจังหวัดภูเก็ต และพัฒนาย่านเมืองเก่าภูเก็ต เมื่อปี พ.ศ. 2560 ประกอบด้วยถนนสายสั้น 10 สาย ได้แก่ ถนนกลาง ถนนพังงา ถนนรัชฎา ถนนตีปุก ถนนกระบี่ ถนนเทพกษัตรี ถนนภูเก็ต ถนนเยาวราช ถนนสตูลและซอยรมณีย์ เพื่อสังเกตศิลปกรรมเชิงสัญลักษณ์จีน

3.3 พื้นที่ 3 พิพิธภัณฑ์ และบ้านโบราณที่เก็บรวบรวมเครื่องประดับ เครื่องแต่งกาย เครื่องใช้ในชีวิตประจำวันต่าง ๆ ที่ปรากฏศิลปกรรมรูปหงส์ฟ้า ได้แก่ พิพิธภัณฑ์ภูเก็ตไทหัว พิพิธภัณฑ์เพอรานากันนิทัศน์ มิวเซียมภูเก็ต และบ้านพระพิทักษ์ชินประชาภูเก็ต

4. การสร้างสรรค์ผลงานนาฏศิลป์ โดยแบ่งออกเป็น 5 ขั้นตอน ดังนี้

4.1 การคัดเลือกผู้แสดงหลัก โดยมีความสอดคล้องกับนัยสำคัญที่ปรากฏพบจากการศึกษา กล่าวคือหงส์เป็นสัตว์ประจักษ์ตรีเพศที่มีความงาม 5 ประการ คือ การรักสวยรักงาม สะอาดสอง ผิวพรรณม่งใส ใบหน้างาม นิ้วเรียวยาว มือเท้าเรียวยาว สดส่วนได้รูป รูปร่างสูงโปร่ง เป็นต้น

4.2 การทดลองการเคลื่อนไหวของผู้แสดง ผู้วิจัยทดลองให้ผู้แสดงเคลื่อนไหวในกระบวนท่าที่สื่อความหมายเป็น 3 ลักษณะ คือ ท่าสัตว์ปีก ท่าความงามแห่งสวรรค์ ท่าจิตสตรีจีน เนื่องจากเป็นแนวคิดหลัก

ในการสร้างสรรค์กระบวนท่ารำและลีลาเคลื่อนไหว โดยวิเคราะห์ว่าผู้แสดงสามารถถ่ายทอดอารมณ์ได้สมบูรณ์ และตรงตามเป้าหมายที่ผู้วิจัยกำหนดไว้

4.3 การสร้างสรรค์ทำนองดนตรีประกอบการแสดง ผู้วิจัยกำหนดทำนองดนตรี โดยใช้ทำนอง ดนตรีจีน และดนตรีพื้นเมืองภาคใต้ ผสมทำนองดนตรีสากล เพื่อให้สอดคล้องกับข้อมูลซึ่งเป็นศิลปกรรมใน วัฒนธรรมของชาวจีนจังหวัดพังงาตามันทางภาคใต้ของประเทศไทย

4.4 การทดลองสร้างสรรค์กระบวนท่ารำ ผู้วิจัยได้สร้างสรรค์กระบวนท่ารำโดยเลียนแบบ พฤติกรรมของสัตว์ปีก มาผสมผสานกับท่วงท่าของหงส์ฟ้าที่ปรากฏพบในงานศิลปกรรมเชิงสัญลักษณ์จีน จำนวน 9 ท่วงท่า โดยเรียงลำดับตามความสำคัญของช่วงการแสดง อีกทั้งใช้ทำนาฏยศิลป์จีนผสมนาฏยศิลป์ สากล และใช้ท่าทางนาฏยศิลป์ไทยเป็นท่าเชื่อม

4.5 การทดลองออกแบบและตัดเย็บเครื่องแต่งกายต้นแบบ ผู้วิจัยได้ทดลองสร้างเครื่องแต่งกาย ต้นแบบ 1 ชุด โดยใช้หลักทฤษฎีทัศนศิลป์ คือการกำหนดสี กำหนดรูปแบบ กำหนดลวดลาย อีกทั้งการเลียนแบบ รูปลักษณ์ของหงส์ฟ้าในงานศิลปกรรมมาเป็นแนวทางในการสร้างสรรค์เครื่องแต่งกาย เช่น สีมงคล และองค์ประกอบ ตั้งแต่ศีรษะจรดปลายเท้า

5. การประเมินผลงานนาฏยศิลป์สร้างสรรค์ โดยกำหนดผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญด้านนาฏยศิลป์ เพื่อประเมินผลงานตามที่ได้ผู้วิจัยได้ดำเนินการสร้างสรรค์ ทั้งในรูปแบบของการศึกษาข้อมูลเชิงวิชาการ ตลอดจน การพัฒนารูปแบบเป็นนาฏยศิลป์ร่วมสมัย อาทิเช่น แนวคิด กระบวนท่ารำ เครื่องแต่งกาย รูปแบบแถว และ องค์ประกอบศิลป์ด้านต่าง ๆ เป็นต้น

เมื่อผู้วิจัยได้ดำเนินการทดลองสร้างสรรค์ และการนำผลงานนาฏยศิลป์ต่อผู้ทรงคุณวุฒิประเมิน องค์ประกอบด้านต่าง ๆ ในเบื้องต้นแล้ว จากนั้นผู้วิจัยดำเนินการปรับปรุงแก้ไข และทดลองสร้างสรรค์ใหม่ อีกครั้งจนกว่าผลงานสร้างสรรค์เกิดความสมบูรณ์ในทุกองค์ประกอบ และนำผลงานไปเผยแพร่เพื่อเป็น ประโยชน์เชิงวิชาการให้กับวิทยาลัยนาฏศิลปนครศรีธรรมราช สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ กระทรวงวัฒนธรรม และการจัดแสดงผลงานนาฏยศิลป์ร่วมสมัยชุดสกุลหงส์ต่อสาธารณชนในโอกาสต่าง ๆ อีกทั้ง การเผยแพร่ ผ่านช่องทางสารสนเทศ

ผลการศึกษา

การวิจัยเรื่อง การสร้างสรรค์นาฏยศิลป์ร่วมสมัยจากคติความเชื่อเกี่ยวกับหงส์ฟ้า สัตว์มงคลที่ปรากฏ ในผลงานศิลปกรรมท้องถิ่นของชาวไทยเชื้อสายจีนจังหวัดภูเก็ต ผู้วิจัยสามารถสรุปผลการศึกษาดตาม วัตถุประสงค์ ผลการศึกษพบว่า การศึกษารูปหงส์ฟ้าในศิลปกรรมเชิงสัญลักษณ์จีนจังหวัดภูเก็ต ปรากฏพบ รูปหงส์ฟ้าจำนวน 2 ขนง คือด้านประติมากรรม ได้แก่งานปูนปั้นนูนสูงบนหลังคาศาลเจ้า งานปูนปั้นลอยตัว ตกแต่งศาลเจ้า และด้านหัตถกรรม ได้แก่งานปักไหมทองบนเครื่องแต่งกายม้าทรง ผ้าມ່ານในงานมงคล และ เครื่องทองสลักคุณลาย

นอกจากนี้ยังพบอีกว่า ศิลปกรรมรูปหงส์ฟ้า ซึ่งเป็นสัตว์มงคลเชิงสัญลักษณ์จีนไม่ปรากฏการนำมา สร้างและตกแต่งไว้คู่กับอาคารที่อยู่อาศัยทั่วไป เพราะมีความเชื่อว่าหงส์ฟ้าเป็นสัตว์แห่งเทพเจ้ามงคลชั้นสูง เนื่องจากเป็นสัตว์มงคลแห่งธาตุไฟประจำทิศใต้ของตำนานจีน จากการศึกษาศาลเจ้าจำนวน 12 แห่งใน จังหวัดภูเก็ตที่มีการก่อตั้ง 3 อันดับแรกตามลำดับปีพุทธศักราช พบว่า จำนวน 12 ศาลเจ้า ปรากฏพบการสร้าง

รูปหงส์ฟ้าไว้เพียง 7 ศาลเจ้าเท่านั้น ได้แก่ 1) ศาลเจ้าไ่หู่เต้าโบ้เก้ง 2) ศาลเจ้าปุดจ้อ 3) ศาลเจ้าเต่งก้องตอง (แสงธรรม) 4) ศาลเจ้าสำนักงอนฮานเก้งหลิมฮู้ไท่ซู่ 5) ศาลเจ้าไ่ก๊วยเส่งอ่อง 6) ศาลเจ้าเจ่งภอถ้ง 7) ศาลเจ้าก๊วยเทียนเก้ง และอีกจำนวน 5 ศาลเจ้าที่ไม่ปรากฏพบการสร้างรูปหงส์ฟ้า เนื่องจากเป็นศาลเจ้าที่ปลูกสร้างไว้ในลักษณะอาคารหลังเล็ก บางศาลเจ้านิยมใช้สัญลักษณ์ของมังกรและเสือขาว เพื่อสื่อความหมายถึงพลังอำนาจและความยิ่งใหญ่มากกว่าใช้รูปหงส์

อีกทั้งการศึกษาที่ปรากฏพบรูปหงส์ฟ้าในงานหัตถกรรมจะพบมากในงานเครื่องทองสลักคุณลายสำหรับประเพณีมงคล เช่น ประเพณีวิวาห์บาบ่าที่เป็นเครื่องหมายสำหรับเจ้าสาว เพื่อเป็นกุลโลบายว่า “การแต่งงานไปอยู่บ้านสามีขอให้ปกครองครอบครัวด้วยความสันติสุข มีวาจาที่อ่อนหวานและเป็นผู้มีสง่าราศีงดงามเปรียบเสมือนเสียงหงส์ฟ้า” ดังนั้น ผลการศึกษารูปหงส์ฟ้าในศิลปกรรมเชิงสัญลักษณ์จีนจังหวัดภูเก็ต ผู้วิจัยสามารถอธิบายถึงรูปลักษณ์ ท่วงท่า และสีสันทันที่ปรากฏพบจากการสัมภาษณ์ และสังเกต โดยแบ่งออกเป็น 2 ประเด็นหลัก ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. รูปลักษณ์ ท่วงท่า สีสันทันของหงส์ฟ้าที่ปรากฏในผลงานศิลปกรรมของชาวไทยเชื้อสายจีนในจังหวัดภูเก็ต ผลจากการศึกษาพบว่า ในสมัยโบราณของชาวจีนมีความเชื่อและให้ความเคารพนับถือฟ้าดินเกี่ยวกับเรื่องยिन-หยาง กล่าวว่ายินเป็นดินและท้งฟ้าเป็นหยาง อาศัยยินและหยางมาประกอบกันเป็นเหตุให้เกิดสิ่งต่าง ๆ ทั้งหลายบนโลกใบนี้ โดยยิน-หยาง เป็นสภาวะธรรมชาติที่อยู่คู่กัน เป็นมูลธาตุก่อให้เกิดสิ่งต่าง ๆ เช่น ความมืด ความหนาว ความอ่อนแอ ความอ่อนโยนและเพศหญิง เป็นต้น ส่วนหยางเป็นพลังงานเคลื่อนไหว เช่น ความสว่าง ความร้อน ความแห้ง ความแข็งแรง ความมั่นคงและเพศชาย เป็นต้น นอกจากชาวจีนโบราณจะมีคติความเชื่อในเรื่องของกฎธรรมชาติ บรรพบุรุษและหลักศาสนาแล้ว ยังให้ความสำคัญต่อความเชื่อในเรื่องของสัตว์เป็นหนึ่งในเทพเจ้าที่เป็นเครื่องหมายของการดำรงชีวิตประจำวัน คุณความดี และยกย่องให้เป็นสัตว์ปญญาวิเศษทั้ง 4 เช่น มังกรสีน้ำเงินประจำทิศตะวันออก เสือขาวทิศตะวันตก งูดำหรือเต่าดำทิศเหนือ และหงส์ไฟหรือหงส์ฟ้าทิศใต้ อีกทั้งยังนำคติความเชื่อเรื่องสัตว์มาเป็นสัญลักษณ์เพื่อสื่อความหมายหรือคิดคำสอน โดยจะปรากฏผ่านทางลวดลายเครื่องใช้เพื่อเป็นการประดับบารมีของผู้ครอบครอง

จากการศึกษารูปลักษณ์ ท่วงท่า และสีสันทันของหงส์ฟ้าที่ปรากฏในศิลปกรรมเชิงสัญลักษณ์ในจังหวัดภูเก็ตพบว่า ศิลปกรรมรูปหงส์ฟ้าจะปรากฏพบในศาสนสถานของจีนและเครื่องใช้ในประเพณีพิธีกรรมของชาวไทยเชื้อสายจีนที่เป็นงานมงคล เช่น ลวดลายบนหลังคาศาลเจ้า ปูนปั้นตกแต่งบันไดศาลเจ้า ลวดลายบนกระถางรูปทองเหลือง โคมไฟประดับศาลเจ้า งานแกะสลักช่องประตูและหน้าต่างศาลเจ้า และลวดลายปักไหมทองบนเครื่องแต่งกายผ้าทอ เป็นต้น อีกทั้ง ยังปรากฏบนเครื่องประดับสตรีในฐานะทางสังคมระดับดี โดยผู้วิจัยสามารถอธิบายผลการศึกษายกย่องออกเป็น 3 ประเด็น ดังนี้

1.1 รูปลักษณ์ของหงส์ฟ้า

จากการศึกษาพบว่า หงส์ฟ้าเป็นสัตว์มงคลที่จัดอยู่ในประเภทของสัตว์ปักษีตามคติความเชื่อในเทพนิยายจีน และเป็นสัตว์ชั้นสูงระดับเทพเจ้าประจำทิศใต้ เป็นสัญลักษณ์ความยุติธรรมและเครื่องหมายสตรีเพศ จากการสังเกตของวิจัยยังพบอีกว่า รูปลักษณ์ของหงส์ฟ้าตั้งแต่ศีรษะถึงปลายหางมีลักษณะเป็นเส้นขนปกคลุมทั้งลำตัวในอิริยาบถต่าง ๆ โดยมีรายละเอียด ดังนี้

1.1.1 ศีรษะ มีลักษณะคล้ายกับไก่ฟ้า มีหงอนยาวทั้งปลายไปด้านหลัง

1.1.2 ดวงตา มีลักษณะกลมโต ส่วนหางดาเรียยาวตัวดปลายไปด้านหลังลักษณะเชิงงอน

- 1.1.3 ปาก มีลักษณะแหลมยาวคล้ายนกแก้ว ปลายปากแหลมทอดยาวไปด้านหน้า
- 1.1.4 ลำคอ มีลักษณะตั้งตรง โค้งงอนมีขนปรกยาวตั้งแต่ลำคอด้านบนจรดถึงลำคอด้านล่าง
- 1.1.5 ลำตัว มีลักษณะทอดยาวไปด้านหลังคล้ายเป็ดแมนดาริน บนลำตัวมีขนปรกคลุมหนา หรือมีลักษณะคล้ายเกล็ดปลาขนาดสั้นเรียงทับซ้อนกันตามลำดับ
- 1.1.6 ปีก มีลักษณะเป็นปีกขนาดกว้าง มีเส้นขนเรียงทับซ้อนกันลดหลั่นตามระดับประมาณ 2 ชั้น มีลักษณะปีกที่สยาย และทอดยาวไปด้านหลัง
- 1.1.7 หาง มีลักษณะเรียวยาวทอดไปด้านหลังคล้ายกับนกยูงไทย มีแฉกเป็นสีเลื่อมสวยงามตามสีมงคลจำนวนประมาณ 3-12 หาง โคนหางถึงปลายหางเป็นรอยหยักสลับสั้น ยาวคล้ายลักษณะเปลวเพลิง
- 1.1.8 เท้า มีลักษณะเรียวยาว บริเวณโคนขามีลักษณะเป็นเกล็ดสีแดงคล้ายกับนกกระสาแดง มีงเล็บเท้าแหลมยาวจำนวน 4-5 เล็บ

ภาพที่ 1 รูปปั้นหงส์ฟ้าหรือหงส์จินบนหลังคาศาลเจ้า อำเภอมือง จังหวัดภูเก็ต

1.2 ท่วงท่าของหงส์ฟ้า

จากการศึกษาพบว่า รูปหงส์ฟ้าที่ปรากฏในงานศิลปกรรมเชิงสัญลักษณ์จีนจำแนกออกเป็น 2 ประเภท 1) งานประติมากรรม ได้แก่ ประติมากรรมลอยตัวบนหลังคาศาลเจ้า ประติมากรรมนูนสูงบนซุ้มประตูศาลเจ้า 2) งานหัตถกรรม ได้แก่ เครื่องทองสลักคุณลาย งานแกะไม้มงคล ปรากฏพบท่วงท่าของหงส์ฟ้าในอิริยาบถต่าง ๆ ซึ่งเป็นท่วงท่าหลักจำนวน 9 ท่วงท่า ทั้งในลักษณะของหงส์เดี่ยว และหงส์คู่ ได้แก่ ท่าเดิน ท่ายืน ท่ายกเท้า ท่าเหยียดเท้า ท่าโบยบิน ท่าเผยปีก ท่าเหลียวหลัง ท่าเกี่ยวพาราสี และท่าชูคอ

จากการสัมภาษณ์ จ้าย จิตวรินทร์ ซึ่งเป็นผู้ดูแลศาลเจ้าไ่ทุ่เต้าโบ้เก้ง (ศาลเจ้ากระตู่) ได้ให้ข้อมูลว่าการสร้างรูปหงส์ฟ้าจะนิยมสร้างไว้บนที่สูงมากกว่าการสร้างไว้บนพื้นดิน เนื่องจาก หงส์เป็นสัตว์ที่มีลำคอสูง มีเสียงร้องก้องกังวาน โดยมีความเชื่อว่าหงส์ฟ้าเปรียบเสมือนสัตว์มงคลที่คอยสอดส่องดูแลปกป้องรักษาโลกมนุษย์ให้เกิดความสงบ ร่มเย็นและปลอดภัยจากสิ่งชั่วร้ายนานัปการ อีกทั้งหงส์ฟ้า หรือหงส์จิน ท่วงท่าจะมี

ความสวยงามมีแสดงถึงพลังอำนาจ โดยไม่นิยมสร้างไว้คู่กับบ้านเรือนคู่มามีของมนุษย์ เพราะเชื่อว่าเป็นสัตว์เทพเจ้าตามตำนานจีนจะต้องนำมาสร้างไว้คู่กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือสถานที่ที่เปรียบเสมือนแผ่นดินสวรรค์ [6]

จากการสังเกตรูปลักษณ์ของหงส์ฟ้าในผลงานศิลปกรรมเชิงสัญลักษณ์จังหวัดภูเก็ตจะปรากฏพบรูปลักษณ์ของหงส์ฟ้าในท่วงท่าทางปีกปล่อยลอยอยู่กลางอากาศเป็นอันดับแรก ลำตัวรองลงมาจะเป็นท่วงท่าของหงส์คู่ในรูปแบบเกี่ยวพาราสีอิริยาบถต่าง ๆ และท่วงท่าที่พบน้อยที่สุดเป็นท่วงท่าการยืนเหยียดเท้าหรือนอนหมอบชูคอ

ตารางที่ 1 ผลการศึกษาท่วงท่าของหงส์ฟ้าในศิลปกรรมเชิงสัญลักษณ์จังหวัดภูเก็ต

		
ท่าเดิน	ทำยืน	ทำยกเท้า
		
ท่าเหยียดเท้า	ท่าโบยบิน	ท่าเผยปีก
		
ท่าเหลียวหลัง	ท่าเกี่ยวพาราสี	ทำชูคอ

1.3 สีสันของหงส์ฟ้า

จากการศึกษาพบว่า สีสันของหงส์ฟ้าตั้งแต่ศีรษะถึงปลายหางในศิลปกรรมเชิงสัญลักษณ์จีน

จังหวัดภูเก็ต ที่ปรากฏพบในศาสนสถาน ได้แก่ สีขาว สีแดง สีเหลือง สีเขียวและสีน้ำเงิน นอกจากพบศิลปกรรมรูปหงส์ฟ้าที่เป็นสัตว์มงคลในศาสนสถานของชาวไทยเชื้อสายจีนแล้ว ยังปรากฏพบสีสันทองหงส์ฟ้าในงานหัตถกรรม ซึ่งปรากฏพบเพียงสีทองเท่านั้น อาทิเช่น งานปักไหมทอง งานเครื่องทองสลักดูนลาย และงานแกะสลักไม้มงคล

นอกจากนี้ยังพบอีกว่า สีมงคลของหงส์ฟ้าที่ปรากฏตามความเชื่อของชาวจีน ลักษณะเด่นจะอยู่ที่ปลายหางและปีกที่พลิ้วไหวเรียงยาวไปด้านหลังสลบสีหนักและเบาตามลำดับ โดยสามารถแบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ สีหลักจำนวน 5 สี ได้แก่ สีแดง สีเหลือง สีขาว สีน้ำเงินและสีเขียว และสีรองจำนวน 2 สี ได้แก่ สีม่วง และสีส้มหรือสีแสด จากการสัมภาษณ์ กฤษณะ เอี่ยมธัมมธรรณ ผู้ดูแลศาลเจ้าปู่ดจ้อ (จุ้ยตุ่ยเป้งเอ็กชานกวนอิมเปี้ยว) ได้ให้ข้อมูลว่าหงส์เป็นสัตว์ที่นิยมสร้างไว้คู่กับมังกรและสร้างไว้ในสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ เพราะเป็นสัตว์แห่งเทพเจ้า ลำตัวมีสีขนที่กล่าวถึงธาตุทั้งห้า ศีรษะสีฟ้าแทนธาตุไม้ ลำคอสีขาวแทนธาตุทอง แผ่นหลังสีแดงขาดแทนธาตุไฟ แผงอกสีดำน้ำหมึกแทนธาตุน้ำและขาสีเหลืองแทนธาตุดิน บางสถานที่ก็จะมีสีสันทองเป็นเปลวเพลิง มีลวดลายหางและขนสวยงามทอดยาวไปด้านหลังเหมือนหางนกยูง [7]

2. การนำข้อมูลของหงส์ฟ้าที่ปรากฏในผลงานทางศิลปกรรมของชาวไทยเชื้อสายจีนในจังหวัดภูเก็ต ไปพัฒนารูปแบบเป็นนาฏศิลป์ร่วมสมัย

2.1 รูปแบบการแสดง

สกุลหงส์ หมายถึงสัตว์ตระกูลสูงที่เป็นใหญ่ในหมู่สัตว์ปีก โดยศึกษาศิลปกรรมหงส์ฟ้าสัตว์มงคล เจิงสัญลักษณ์จังหวัดภูเก็ต เพื่อสร้างสรรค์นาฏศิลป์ร่วมสมัย มีระยะเวลาในการแสดง 8 นาที โดยแบ่งการแสดงออกเป็น 4 ช่วง 1) ทิพยสวรรค์รื่นฤดี การปรากฏตัวมวลหมู่หงส์บนแผ่นดินสันติสุข 2) ร่มณียมวลหมู่หงส์ การแสดงอาภักปฏิกิริยาของสัตว์จำนวน 5 ชนิด และความรื่นเริงบนแผ่นดินสวรรค์ 3) สตรีจีนผู้สูงส่ง (จีนสุ่ยก๊วยเหริน) จริตกิจาสตรีจีน เช่นการเดิน ขม้ายชายตา การจับนิ้ว การเก็บปลายนิ้วมือ การเดินปลายเท้าในลักษณะใบหน้าตรง 4) ตั้งพญาหงส์ตำนานจีน การแสดงพฤติกรรมของสตรีชั้นสูงในวัฒนธรรมของชาวจีน ซึ่งกล่าวถึงการรักสวยรักงาม การมีรูปลักษณ์ที่สะอาดสะอ้าน ผิวพรรณผ่องใส ใบหน้างาม (ผู้มีความงาม 5 ประการ) ซึ่งผู้วิจัยให้นิยามว่า “สตรีที่สูงส่ง เปรียบดังหงส์ที่สง่างาม”

2.2 แนวคิดและแรงบันดาลใจ

ผู้วิจัยได้กำหนดแนวคิดจากหงส์ฟ้าซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของความเชื่อและเป็นเครื่องหมายของความมงคลและสันติสุขที่ปรากฏในผลงานทางศิลปกรรมของชาวไทยเชื้อสายจีนในจังหวัดภูเก็ตแขนงต่าง ๆ เช่น ผลงานประติมากรรม จิตรกรรม สถาปัตยกรรมและหัตถกรรมมาเป็นแนวทางในการสร้างสรรค์นาฏศิลป์ โดยถ่ายทอดผ่านแนวคิด ผู้แสดง กระบวนท่ารำ เครื่องแต่งกายและทำนองดนตรี โดยใช้กระบวนท่าที่ศึกษาพบมาพัฒนาเป็นทำนาฏศิลป์ร่วมสมัยเพื่อเป็นการอนุรักษ์ศิลปกรรมท้องถิ่นและภูมิปัญญาเชิงช่าง

2.3 ทำนองดนตรี

“หงส์” เป็นสัตว์ในอุดมคติตามความเชื่อของชาวจีนโบราณ ซึ่งถูกถือว่าเป็นสัตว์ปีกตระกูลสูง มีรูปร่างงดงาม มีเสียงร้องที่ไพเราะก้องกังวาน โดยชาวจีนโบราณนิยมเปรียบให้หงส์เป็นสัตว์ที่มีความสูงศักดิ์และเป็นเครื่องหมายแห่งความยิ่งใหญ่ ดังนั้น ผู้วิจัยจึงได้กำหนดแนวคิดทำนองดนตรีโดยอิงหลักจากเครื่องดนตรีจีน ได้แก่ กู่เจิง และซอจิ้น (ซอเอ้อหู) ดนตรีพื้นเมืองภาคใต้ ได้แก่ กลองชาตรี และมีการผสมผสานดนตรีสากล ได้แก่ ฟรุต คีย์บอร์ด ไวโอลิน เชลโล่ ดับเบิลเบส ฉาบ ระฆังราว แทมบูรีน และมาลาคัส

2.4 การสร้างสรรค์เครื่องแต่งกาย

ผู้วิจัยได้กำหนดรูปแบบเครื่องแต่งกายโดยเลียนแบบรูปลักษณ์ของหงส์ฟ้าที่ปรากฏพบในศิลปกรรมจีนและรูปแบบของสัตว์ 5 ชนิดที่ปรากฏในตัวหงส์ฟ้า ได้แก่ ศีรษะคล้ายไก่ฟ้า ปากคล้ายนกแก้ว ลำตัวคล้ายเป็นแมนดาริน หางคล้ายนกยูงและเท้าคล้ายนกกระสา อีกทั้งผู้วิจัยแบ่งสัดส่วนการสร้างสรรค์เครื่องแต่งกายออกเป็น 2 ส่วน คือ

1) ส่วนศีรษะ ใช้วิธีการเกล้าทรงผมตามรูปแบบวัฒนธรรมการแต่งกายของสตรีชาวไทยเชื้อสายจีนในกลุ่มชาติพันธุ์บ่าบ่าในจังหวัดภูเก็ต เรียกว่า “ทรงซึกอโบาย” โดยมีลักษณะด้านหน้าเรียบตึงด้านข้างโป่งพองเหมือนรังนกนางแอ่นเรียกว่า “อี่เปง” และด้านหลังเกล้ามวยสูงในลักษณะทวยแหลมเรียกว่า “อี่โบาย” เหนือทรงผมประดับศีรษะด้วย “ฮั่วกวน” หรือมงกุฎดอกไม้ไหวซึ่งเป็นเครื่องประดับศีรษะของเจ้าสาวในวันวิวาห์ที่ประดิษฐ์ขึ้นจากดินโป่ง (ดอกเผงก๊อ) เป็นรูปดอกเบญจมาศซึ่งเป็นดอกไม้มงคลที่กล่าวถึงความยิ่งใหญ่และสันติสุข ล้อมรอบบริเวณหงส์ฟ้าลำตัวสีขาว

2) ส่วนลำตัว ผู้วิจัยได้ศึกษารูปลักษณ์ และสีส่นของหงส์ฟ้าในผลงานศิลปกรรมเชิงสัญลักษณ์จีน เพื่อกำหนดรูปแบบ และพัฒนาเป็นเครื่องแต่งกายนาฏศิลป์ที่สามารถสวมใส่และเคลื่อนไหวได้จริงตามกระบวนการทำและทำนองดนตรี โดยใช้สีมงคลจีนมาเป็นองค์ประกอบด้านต่าง ๆ บนเครื่องแต่งกายซึ่งมีความสอดคล้องกับสีมงคลที่ชาวไทยเชื้อสายจีนที่นิยมใช้เป็นแม่สีหลัก ได้แก่ สีเขียว สีแดง สีน้ำเงิน สีเหลือง สีขาว สีม่วงและสีส้ม รวมทั้งหมด 7 สี โดยผู้วิจัยได้ให้ความหมายของสีมงคลในวัฒนธรรมของชาวไทยเชื้อสายจีนสามารถอธิบายดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 2 สีและความหมายของสีในวัฒนธรรมจีน

สีมงคลในวัฒนธรรมจีน	ความหมายของสี
สีแดง	สัญลักษณ์แทนธาตุไฟ หมายถึง แสงสว่าง พลังกำลัง ความรุ่งโรจน์ และสิริมงคล
สีเหลือง	สัญลักษณ์แทนธาตุดิน หมายถึง ความมั่นคง ความเจริญรุ่งเรือง พลังอำนาจ
สีขาว	สัญลักษณ์แทนธาตุทอง หมายถึง ความสงบ ความสว่าง และสมปรารถนา
สีเขียว	สัญลักษณ์แทนธาตุไม้ หมายถึง การเปลี่ยนแปลง การเจริญเติบโต และความสามัคคี
สีเขียวอมน้ำเงิน (สีซิง)	หมายถึง การเจริญเติบโต เนื่องจากเป็นสีของใบไม้เป็นไม้มงคลของชาวจีน
สีม่วง	หมายถึง จินตนาการ และความคิดสร้างสรรค์
สีส้ม	หมายถึง ความสนุกสนาน และความรื่นเริง

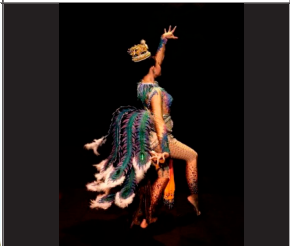
ภาพที่ 2 รูปแบบเครื่องแต่งกายด้านหน้าและด้านหลังนาฏศิลป์สร้างสรรค์ชุดสกุลหงส์

2.5 การกำหนดและสร้างสรรค์กระบวนท่ารำ

ผู้วิจัยได้กำหนดรูปแบบกระบวนท่ารำเป็นนาฏศิลป์ร่วมสมัย และมีการผสมผสานนาฏศิลป์จีน และนาฏศิลป์สากล อีกทั้งใช้กระบวนทำนาฏศิลป์ไทยเป็นท่าเชื่อม นอกจากนี้ในกระบวนท่ารำมีการพัฒนาขึ้น จากการศึกษารูปหงส์ฟ้าที่ปรากฏในประติมากรรมปูนปั้น จิตรกรรมภาพวาด หัตถกรรม เครื่องทองสลักดูนลาย ลวดลายบนผืนผ้า การแกะสลักไม้มงคล งานปักไหมจีน เป็นต้น

อีกทั้งผลการศึกษายังพบกระบวนท่าของหงส์ฟ้าในลักษณะหงส์เดี่ยวและหงส์คู่ (หงส์เกี้ยว) ในอิริยาบถ ต่าง ๆ ที่ปรากฏพบในงานศิลปกรรมเชิงสัญลักษณ์จีนทั้งหมดจำนวน 9 ท่างท่า ได้แก่ ท่าเดิน ท่ายืน ท่ายกเท้า ท่าเหยียดเท้าท่าโยยบิน ท่าเผยปีก ท่าเหลียวหลัง ท่าเกี้ยวพาราสี และท่าชูคอ มาเป็นการกำหนดแนวคิดและ แนวทางการสร้างสรรค์กระบวนท่าต้นแบบ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ตารางที่ 3 การพัฒนาท่างท่าของหงส์ฟ้าในศิลปกรรมสู่นาฏศิลป์สร้างสรรค์ชุดสกุลหงส์

กระบวนท่า	ผลงานศิลปกรรม เชิงสัญลักษณ์จีน	กระบวนท่าหงส์ฟ้า จากผลงานศิลปกรรม	กระบวนท่าที่สร้างสรรค์ นาฏศิลป์
ท่าหงส์เดิน	ประติมากรรมปูนปั้นลอยตัว บนหลังคาศาลเจ้า		

ตารางที่ 3 การพัฒนาท่วงท่าของหงส์ฟ้าในศิลปกรรมฐานาฏยศิลป์สร้างสรรค์ชุดสกุลหงส์ (ต่อ)

กระบวนท่า	ผลงานศิลปกรรม เชิงสัญลักษณ์จีน	กระบวนท่าหงส์ฟ้า จากผลงานศิลปกรรม	กระบวนท่าที่สร้างสรรค์ นาฏยศิลป์
ท่าหงส์ยืน	ประติมากรรมปูนปั้นนูนต่ำ ระเบียงกำแพงศาลเจ้า		
ท่ายกเท้า	หัตถกรรมการแกะสลัก ไม้จันทร์หอม ตกแต่งบ้านเรือน		
ท่าเหยียดเท้า	หัตถกรรมเครื่องทอง สลักดูนลาย		
ท่าโบยบิน	ประติมากรรมปูนปั้นนูนต่ำ ระเบียงกำแพงศาลเจ้า		
ท่าเผยปีก	ประติมากรรมปูนปั้นลอยตัว บนหลังคาศาลเจ้า		

ตารางที่ 3 การพัฒนาท่วงท่าของหงส์ฟ้าในศิลปกรรมสู่นาฏยศิลป์สร้างสรรค์ชุดสกุลหงส์ (ต่อ)

กระบวนท่า	ผลงานศิลปกรรม เชิงสัญลักษณ์จีน	กระบวนท่าหงส์ฟ้าจากผล งานศิลปกรรม	กระบวนท่าที่สร้างสรรค์ นาฏยศิลป์
ท่าเหลียวหลัง	ประติมากรรมปูนปั้นนูน ต่ำป้ายประวัติศาสตร์เจ้า		
ท่าเกี่ยวพาราสี	หัตถกรรมเครื่องทอง สลักคุณลาย		
ท่าชูคอ	หัตถกรรมงานปักผ้าผ่าน ดินทอง		

สรุปและการอภิปรายผล

จากการศึกษาวิจัยเชิงสร้างสรรค์เรื่อง การสร้างสรรค์นาฏยศิลป์ร่วมสมัยจากคติความเชื่อเกี่ยวกับหงส์ฟ้า สัตว์มงคลที่ปรากฏในผลงานศิลปกรรมท้องถิ่นของชาวไทยเชื้อสายจีนจังหวัดภูเก็ต เป็นงานวิจัยเชิงสร้างสรรค์ที่ นำข้อมูลทางศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นมาพัฒนารูปแบบขึ้นเป็นนาฏยศิลป์ร่วมสมัย ดังรายละเอียดต่อไปนี้

จนาอนุกรมไทยฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 กล่าวว่า “คติ” หมายถึง ความเป็นไป แบบอย่าง วิธีการหรือแนวทางของการปฏิบัติ ซึ่งมีความสอดคล้องในทิศทางเดียวกันกับคำว่าคติชาวบ้านหรือคติชน ซึ่งความหมายโดยรวมกล่าวถึงเรื่องราวการปลูกฝังจิตสำนึกของมนุษย์ในระดับท้องถิ่นที่มีความเก่าแก่ ผ่านการ อบรมสั่งสอนหรือเรื่องราวสืบทอดกันมา ตลอดจนการปฏิบัติตนให้เห็นเป็นแบบอย่างจากบุคคล ในรูปแบบของ ความเชื่อ นิทาน เพลง สุภาพิต ปรีศนา การละเล่น ผลงานศิลปะและนาฏกรรม [8] การแสดงออกถึงคติ ความเชื่อของมนุษย์สามารถปฏิบัติด้วยวิธีการต่าง ๆ ที่สื่อสารออกมาเป็นสัญลักษณ์ผ่านระบบความคิดภายใต้ จิตสำนึกของมนุษย์ เพื่อเป็นเครื่องหมายที่แสดงให้เห็นว่าเป็นสิ่งดีและเป็นมงคล สามารถปกป้องคุ้มครองภัยอันตรายได้ ไม่ว่าจะเป็นการฟ้อนรำเพื่อบวงสรวง การสร้างรูปเคารพที่เป็นเทพเจ้าแห่งธรรมชาติ ตลอดจนการสร้าง

เครื่องรางของขลังไว้ประจำตัวหรือสร้างวัตถุมงคลประดับตกแต่งที่อยู่อาศัย ดังนั้นหลักของทฤษฎีสัญญะวิทยา มีอิทธิพลต่อความเชื่อของมนุษย์แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของสัญลักษณ์รูปสัตว์มงคลงานศิลปกรรมของชาวไทยเชื้อสายจีนในจังหวัดภูเก็ตมาเกี่ยวเนื่องกับความเชื่อ เช่น การสร้างรูปสัตว์เทพเจ้าไว้ในศาสนสถาน การกำหนดทิศที่ตั้ง การสร้างลวดลายและกำหนดสีเส้น เพื่อสื่อความหมายสัญลักษณ์ศิลปกรรมรูปสัตว์ของชาวจีนในจังหวัดภูเก็ตซึ่งอาจจะใช้ตรรกะด้านความเชื่อเชื่อมโยงกับงานศิลปะในแขนงต่าง ๆ มาเป็นกุศโลบาย สอดแทรกคำสอนผ่านฝีมือของช่าง

หงส์ฟ้า หรือหงส์จีนถือว่าเป็นสัตว์มงคลเทพเจ้าชนิดหนึ่งที่มีตำนานเกิดขึ้นจากความเชื่อในอุดมคติของชาวจีนโบราณและกำหนดให้หงส์เป็นสัตว์ปีกที่มีตระกูลสูง มีรูปร่างงดงาม มีเสียงร้องไพเราะกังวาน ซึ่งตามความเชื่อของชาวจีนโบราณนิยมเปรียบให้หงส์เป็นสัตว์ที่มีความสูงศักดิ์ ความยิ่งใหญ่ สตรีเพศ และความยุติธรรม ดังนั้นหงส์จึงเป็นเรื่องราวของความเชื่อและนัยสำคัญของชาวจีนมากกว่าเป็นเรื่องจริง เนื่องจากยังไม่มีใครปรากฏพบหงส์ที่มีรูปลักษณะตรงกับคติความเชื่อของชาวจีนในปัจจุบัน แต่มีพบเห็นหงส์ขาวที่เป็นสัตว์คล้ายเป็ดว่ามีอยู่จริง จึงสันนิษฐานว่าหงส์ฟ้าที่เกิดขึ้นจากความเชื่อของชาวจีนเป็นสัตว์ในอุดมคติหรือเรื่องเล่าสืบต่อกันมาจากจีนโบราณจึงนำหลักความเชื่อเหล่านั้นมาจัดสร้างไว้คู่กับวัฒนธรรมจีน เช่น บนหลังศาลเจ้า ทางขึ้นบันไดศาลเจ้า ลวดลายโคมไฟ บานประตูหน้าต่างศาลเจ้า ลวดลายเกี่ยวแบกหามและเครื่องแต่งกายม้าทรง เป็นต้น

จากการศึกษาผลงานรูปหงส์ฟ้าศิลปกรรมเชิงสัญลักษณ์จีนจังหวัดภูเก็ตจะปรากฏพบในงานปูนปั้น งานแกะสลัก งานจิตรกรรม งานเครื่องทองสลักคุณลาย งานพิมพ์และงานหล่อที่เป็นสิ่งของมงคลที่ใช้ในประเพณีและพิธีกรรมของเทพเจ้าหรือสตรีชั้นสูงและงานศิลปกรรมแขนงต่าง ๆ ในเชิงสัญลักษณ์จีน โดยคำว่า “ศิลปกรรม” อาจมีความหมายครอบคลุมศิลปะหลายประเภท เช่น ดุริยางคศิลป์ ทัศนศิลป์ นาฏศิลป์ ซึ่งเป็นความงามของศิลปะในรูปแบบต่างแขนง แต่เมื่อนำมาผสมผสานกันโดยใช้หลักแนวคิดที่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน ก็จะปรากฏผลงานที่เป็นเอกภาพและเกิดความลงตัว หงส์ฟ้าที่อยู่ในวัฒนธรรมของคนไทยเชื้อสายจีนจังหวัดภูเก็ตก็เป็นปัจจัยหนึ่งที่เกิดเป็นแรงบันดาลใจทางด้านนาฏศิลป์ในการสร้างงานตามบริบทท้องถิ่นของจังหวัดภูเก็ตแล้วใช้หลักแนวคิดการออกแบบองค์ประกอบศิลป์ด้านต่าง ๆ ได้แก่เครื่องแต่งกายนักแสดง ดนตรีประกอบ การแสดง ทฤษฎีสัญญะ รวมทั้งลีลาท่าทางที่จะปรากฏในการแสดง แต่อาจเพิ่มลักษณะเด่นด้วยการนำทำสัตว์ปีกเข้ามาประยุกต์ เพื่อสื่อสัญลักษณ์ของหงส์ฟ้าให้สมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

แท้จริงแล้วหงส์ฟ้าหรือหงส์จีนเป็นสัตว์ที่ไม่มีปรากฏอยู่จริงตามธรรมชาติแต่เป็นเพียงสัตว์ที่เกิดขึ้นจากอุดมคติตามความเชื่อชาวไทยเชื้อสายจีนโบราณ เพื่อเป็นกุศโลบายเรื่องคุณธรรมจริยธรรมและการปฏิบัติตน ดังนั้นผู้วิจัยต้องใช้ขั้นตอนการประกอบการกับศึกษาข้อมูลด้านศิลปกรรมรูปหงส์ฟ้าในหลายแง่มุม เพื่อเป็นแนวทางในการกำหนดขอบเขตของการสร้างสรรค์นาฏศิลป์ให้สอดคล้องตามหลักทฤษฎีนาฏยประดิษฐ์ตามลำดับ 7 ขั้นตอน คือ 1) การคิดให้มินาฏยศิลป์ 2) การกำหนดความคิดหลัก 3) การประมวลข้อมูล 4) การกำหนดขอบเขต 5) การกำหนดรูปแบบ 6) การกำหนดองค์ประกอบอื่น ๆ และ 7) การออกแบบนาฏยศิลป์ โดยนาฏยศิลป์ร่วมสมัยชุดสกุลหงส์ผู้วิจัยจึงได้กำหนดให้เป็นการผสมหลายนาฏยจารีต โดยการนำนาฏยจารีตตั้งแต่สองชนิดขึ้นไปมาผสมกัน เช่น สร้างสรรค์กระบวนท่ารำขึ้นใหม่โดยเลียนแบบอากัปกริยาของสัตว์ปีกแต่ยังคงใช้กระบวนท่ารำพื้นฐานทางนาฏยศิลป์ไทยและนาฏยศิลป์จีนเข้ามาผสมผสานจนเกิดความเหมาะสมดังที่สุพล วิรุฬห์รักษ์ ได้อธิบายถึงการกำหนดรูปแบบและการสร้างงานนาฏยศิลป์ไว้ในหนังสือนาฏยศิลป์

ปริทรรศน์ โดยให้แนวทางไว้ว่านาฏยประดิษฐ์ หมายถึง การคิด การออกแบบและการสร้างสรรค์สร้างสรรค์ผลงาน โดยใช้หลักวิธีการคิดเป็นกระบวนการตามรูปแบบกลวิธีของนาฏยศิลป์ชุดหนึ่ง เช่น การผสมการรำไทยกับบัลเลต์ การรำไทยกับคอนเทมโพรารีแดนซ์ การฟ้อนอีสานกับการรำของญี่ปุ่น เป็นต้น เช่น นักนาฏยประดิษฐ์ได้ใช้บัลเลต์เป็นนาฏยจาริตหลักแล้วสอดแทรกการรำไทยลงไปในที่ ๆ เหมาะสม เช่น การตั้งวง การจับการกระตกหลังมาใช้ในการสร้างสรรค์บัลเลต์จากประวัติศาสตร์และวรรณคดีไทย [9]

นอกจากนี้ ผู้วิจัยได้ใช้หลักทฤษฎีการเคลื่อนไหวมาเป็นแนวทางกำหนดระบบความคิดการสร้างสรรค์กระบวนการรำเพื่อให้ครอบคลุมความหมายท่ารำ การแปรแถว ทำนองดนตรี การออกแบบเครื่องแต่งกาย ตลอดจนหลักการให้สีของเครื่องแต่งกายตามความเชื่อของชาวไทยเชื้อสายจีน การใช้พื้นที่ของเวที การแสดงอารมณ์ความรู้สึกของผู้แสดงและองค์ประกอบอื่น ๆ โดยเริ่มต้นจากการกำหนดแนวคิด การสำรวจ ค้นคว้าข้อมูลจากสิ่งตาย (ศิลปกรรมคงที่) ในศิลปกรรมเชิงสัญลักษณ์จีนแขนงต่าง ๆ มาผสมผสานกับจินตนาการของผู้วิจัยเพื่อเชื่อมต่อจนเกิดเป็นกระบวนการรำและการเคลื่อนไหว เพื่อให้ผลงานนาฏยศิลป์สร้างสรรค์ชุด “สกุลงหงส์” เกิดความสมบูรณ์และบรรลุตามวัตถุประสงค์ตามที่ผู้วิจัยได้กำหนดเป้าหมายไว้ รวมทั้งการนำหลักทฤษฎีสัญญาวิทยาในศิลปะการแสดงเพื่อเป็นการสื่อสารความหมายและถ่ายทอดอารมณ์ของผู้แสดงสู่ผู้ชม เช่น ท่าสรวงสวรรค์ ท่าเร็นเริง ท่าโอบยบิน ท่าเกี้ยวพาราสี ท่าสัตว์มงคลห้าชนิด ท่าสาวงาม และ การถ่ายทอดพฤติกรรมของสตรีจีน เป็นต้น

ภาพที่ 3 นาฏยศิลป์สร้างสรรค์จากศิลปกรรมรูปหงส์ฟ้าสัตว์มงคลในคติความเชื่อเชิงสัญลักษณ์จีน ชุด “สกุลงหงส์”

กิตติกรรมประกาศ

บทความวิจัยเรื่องการสร้างสรรค์นาฏยศิลป์จากศิลปกรรมรูปหงส์ฟ้า สัตว์มงคลในคติความเชื่อเชิงสัญลักษณ์จีนจังหวัดภูเก็ตฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเชิงสร้างสรรค์เรื่องการสร้างสรรค์นาฏยศิลป์ร่วมสมัยจากคติความเชื่อเกี่ยวกับหงส์ฟ้า สัตว์มงคลที่ปรากฏในผลงานศิลปกรรมท้องถิ่นของชาวไทยเชื้อสายจีนจังหวัดภูเก็ตฉบับนี้ ผู้วิจัยขอขอบพระคุณการสนับสนุนทุนการวิจัยจากสำนักวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัย

ราชภัฏภูเก็ต ตลอดจนผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้เชี่ยวชาญ ปราชญ์ท้องถิ่น และผู้ถ่ายทอดความรู้และคำสัมภาษณ์
เพื่อให้งานวิจัยฉบับนี้สำเร็จลุล่วงอย่างสมบูรณ์

Reference

- [1] Hongsuwan, S. (2000). *Himavanta animals*. Bangkok: Mit Sampan Graphic.
- [2] Virunrak, S. (2010). *Burmese Dance*. Bangkok: Chulalongkon University.
- [3] Saotong, C. (2005). Cambodian Dance. *Arts and Culture Journal*, 26(7), 40-43.
- [4] Pattarajinda, S., Wannali, C., & Ruangrong, A. (2019). The process of creating Ging Ga La dance patterns. *Liberal Arts Journal Ubon Ratchathani University*, 15(1), 201-223.
- [5] Sansai, P. (2003). *Creating performance*. Kalasin: Solder printing.
- [6] Chitwarin, C. (Interviewee), Krungkaeo, W. (Interviewer), Address: No. 4020, Lai Thi Tao Bo Keng Shrine, Wichit Songkram Road, Kathu Sub – district, Kathu District, Phuket Province. November 1, 2021.
- [7] Ewthamthikorn, K. (Interviewee), Krungkaeo, W. (Interviewer), Address: No. 289, Pud Jor Shrine, Talad Nua Sub - district, Muang Phuket District, Phuket Province. November 1, 2021.
- [8] Royal Academy. (1982). *2525 Thai dictionary*. Bangkok: Aksorn Charoenthat.
- [9] Virunrak, S. (2000). *Introduction to performing arts*. Bangkok: Chulalongkon University.

พหุภาษาในเมืองชายแดนใต้ กรณีศึกษา: ภูมิทัศน์ทางภาษากับป้ายธุรกิจการค้าในเขตอำเภอเมืองยะลา จังหวัดยะลา
Multilingualism in Southern Border City: a Case Study of Linguistic Landscape of Commercial Shop Signs in Yala City, Yala Province, Thailand

มูฮัมหมัดสุกรี หะยีสะนี^{1*} และสมิทธิ์ วงศ์วิวัฒน์²
Muhammadsukree Hayeesani^{1*} and Smith Vongvivut²

2

¹ อ., สาขาวิชาภาษาอังกฤษ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา ยะลา 95000

² ผศ., สาขาวิชาภาษาอังกฤษ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา ยะลา 95000

¹ Lecturer, English Program, Faculty of Humanities and Social Sciences, Yala Rajabhat University, Yala, 95000, Thailand

² Asst. Prof., English Program, Faculty of Humanities and Social Sciences, Yala Rajabhat University, Yala, 95000, Thailand

* Corresponding author: Tel: 089-5248707. Email address: muhammadsukree.h@yru.ac.th

(Received: March 22, 2021; Revised: August 20, 2021; Accepted: August 29, 2021)

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบภาษา³ บนป้าย และเพื่อวิเคราะห์รูปแบบการเขียน⁴ พหุภาษาบนป้ายในย่านธุรกิจการค้าอำเภอเมืองยะลาตามแนวคิดภูมิทัศน์ทางภาษา การวิจัยนี้ดำเนินการวิจัยด้วยเชิงคุณภาพจากกลุ่มตัวอย่าง คือ ป้ายร้านค้าที่อยู่ในตลาดย่านสายกลางยะลา โดยเลือกแบบเฉพาะเจาะจงที่เป็นป้ายสองภาษาขึ้นไปให้เห็นได้ชัดและเป็นป้ายถาวรจำนวน 50 ป้าย กล้องถ่ายรูปดิจิทัลและแบบบันทึกคือเครื่องมือเก็บข้อมูล ผลการวิจัยพบว่า ป้ายสองภาษาพบได้ในร้อยละ 54 บนป้ายร้านค้าธุรกิจการค้าปลีกและการค้าส่งเพื่ออุปโภคและบริโภคและธุรกิจด้านการบริโภค ส่วนป้ายหลายภาษาพบในอัตราร้อยละ 46 บนป้ายร้านค้าธุรกิจด้านเดียวกัน ส่วนรูปแบบการเขียนข้อความพหุภาษาบนป้าย ประกอบด้วย การแปลหรือทับศัพท์ การถอดความแบบผสมผสาน และการถอดความคนละความหมาย ผลการศึกษาดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงความหลากหลายทางชาติพันธุ์ของผู้ประกอบการและผู้รับบริการในพื้นที่ และการยอมรับนโยบายภาษาจากผู้เกี่ยวข้องพร้อมกับการปรับตัวให้ทันยุคโลกาภิวัตน์ด้วยภาษาอังกฤษ

คำสำคัญ: ภูมิทัศน์ทางภาษา พหุภาษา ภาษากับธุรกิจการค้า

Abstract

The aims of this research are to investigate language forms on commercial shop signs and to analyze the writing pattern of multilingual commercial shop signs in Yala city area according to linguistic landscape's. This research is considered as qualitative research conducted with 50 samplings of commercial shop signs located in business trading area, also known as Saiklang, of Yala city. The samplings were determined under the purposive selection criteria of bilingual or multilingual shop signs that are visible with unaided eyes. Digital camera and field note are research instruments. The results found bilingual (54%) commercial shop signs of wholesale and retail business including consumer products and multilingual (46%) commercial shop signs can be found in the same trading business. Furthermore, three types of sign writing pattern were found in this research – homophonic, mixed and polyphonic. This result indicated ethnic diversity among the entrepreneurs and customers in this area where do the majority not only accept the language policy issued by relevant authorities but also adjust oneself for globalization with using English on their commercial shop signs.

Keywords: linguistic Landscape, Multilingualism, Language and Commerce Business

³ รูปแบบภาษา หมายถึง การกำหนดรูปแบบของแต่ละภาษาจากลักษณะของชุดอักษรที่ปรากฏบนป้ายว่าเป็นชุดอักษรภาษาใด

⁴ รูปแบบการเขียน หมายถึง กลวิธีการถอดความของภาษาบนป้ายสินค้าและบริการจากภาษาหนึ่งไปยังอีกภาษาหนึ่งตามแนวคิดของ Peter Backhaus (2007)

บทนำ

การทำการค้าขายแดนระหว่างประเทศ ทำให้มีการหล่อหลอมจนเกิดความหลากหลายทางภาษาเพิ่มขึ้น และทำให้เกิดชุมชนพหุภาษาที่มีการใช้ภาษาที่หลากหลายในบริเวณที่มีการติดต่อค้าขายหรือดำเนินธุรกิจระหว่างคนต่างเชื้อชาติ ต่างภาษา [1] สิ่งหนึ่งที่จะช่วยสร้างความโดดเด่นให้ผู้ประกอบการดำเนินธุรกิจการค้าขายแดน คือ ป้ายชื่อธุรกิจการค้า กฤตพล วังภูสิตได้กล่าวว่า ผู้ประกอบการธุรกิจให้ความสำคัญกับป้ายชื่อธุรกิจการค้าซึ่งเป็นส่วนสำคัญในการสร้างความโดดเด่นน่าสนใจให้แก่พื้นที่ย่านการค้าต่าง ๆ [2] ดังนั้นการศึกษาชื่อธุรกิจการค้าและบริการ จะช่วยนำไปสู่การสรุปลักษณะภูมิทัศน์เชิงภาษาศาสตร์ของพื้นที่ย่านการค้าต่าง ๆ ได้ และยังช่วยให้เห็นวิถีชุมชนของผู้คนในย่านการค้าต่าง ๆ ว่าเป็นกลุ่มคนชาติพันธุ์ใด ใช้ภาษาใดในการสื่อสาร และมีแนวโน้มเกี่ยวกับลักษณะเด่นทางภาษาอื่น ๆ หรือไม่อย่างไร นอกจากนี้ ภาษาบนป้ายชื่อธุรกิจการค้าและบริการน่าจะสะท้อนเอกลักษณ์หรือลักษณะเด่นของย่านธุรกิจการค้าได้ เป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับความคิดในการนำเสนออัตลักษณ์ แต่จะเป็นไปได้ก็ต่อเมื่อมีการเขียนหรือประดิษฐ์และนำเสนอสู่สาธารณะชนในพื้นที่สาธารณะในรูปของป้ายธุรกิจการค้า

ภูมิทัศน์ทางภาษาศาสตร์ (Linguistic Landscape) เป็นการศึกษาภาษาที่ปรากฏบนป้ายสาธารณะ เช่น ป้ายถนน ป้ายโฆษณา ป้ายหน่วยงานราชการ ป้ายชื่อร้านค้าและบริการ เป็นต้น [3] รูปแบบการใช้ภาษาบนป้ายในแต่ละพื้นที่อาจเป็นไปตามนโยบายการใช้ภาษา (Language Policy) [4] ที่กำหนดให้มีป้ายภาษาเดียว ป้ายสองภาษา หรือป้ายสามภาษาขึ้นไป สิริธร พิกุลทอง ได้เสนอไว้ว่า การปรากฏของภาษามากกว่าหนึ่งภาษาบนป้ายสามารถบอกสถานภาพของภาษาในบริเวณนั้นได้ [5] ผลการศึกษาของ Peter Backhaus ที่ได้ศึกษาป้ายสาธารณะในกรุงโตเกียว ประเทศญี่ปุ่นและแยกผลการศึกษาออกเป็นหลายประเด็นที่น่าสนใจ เช่น รูปแบบภาษาที่ปรากฏ การแบ่งแยกระหว่างป้ายหน่วยงานรัฐกับป้ายหน่วยงานเอกชน การจัดเรียงภาษาบนป้าย รูปแบบการเขียน เป็นต้น [6] Pornpimon Siwina และ Amara Prasithrathsint ได้เสริมว่า รูปแบบการจัดเรียงภาษาบนป้ายควรได้รับความสนใจเพื่อการวิเคราะห์ความเป็นพหุภาษาและผู้ใช้ภาษา [7] จากที่คณะผู้วิจัยได้ทบทวนวรรณกรรมงานวิจัยด้านภูมิทัศน์ทางภาษาในประเทศไทยทำให้ทราบว่า การศึกษาในสาขานี้พบได้ในจำนวนไม่มากนัก โดยเฉพาะภูมิทัศน์ทางภาษาในเขตพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทยที่ครอบคลุมพื้นที่จังหวัดปัตตานี ยะลา และนราธิวาส ที่ยังคงมีอยู่อย่างจำกัด แต่มีความน่าสนใจในเชิงพื้นที่ที่เป็นสังคมพหุภาษาและพหุวัฒนธรรม มีทั้งผู้ประกอบการที่เป็นชาวไทยพุทธ ไทยมุสลิม และไทยจีนประกอบกิจการค้าขายทั้งอุปโภคและบริโภค ดังเช่น ย่านการค้าสายกลางในเขตอำเภอเมืองยะลา จังหวัดยะลา ที่มีความโดดเด่นและเป็นที่รู้จักของคนในพื้นที่เพราะเป็นย่านการค้าสำคัญใจกลางเมืองยะลาและมีการเปลี่ยนแปลงตามสมัยนิยม ซึ่งเป็นแหล่งข้อมูลที่สามารถบ่งชี้ให้เห็นลักษณะความโดดเด่นของสังคมพหุภาษาและวัฒนธรรมได้เป็นอย่างดี

ย่านการค้าสายกลางยะลาเป็นย่านตลาดแห่งแรกของเมืองยะลาตั้งอยู่ใกล้กับทางรถไฟ มีลักษณะเป็นบ้านเรือนที่เป็นอาคารพาณิชย์เปิดเป็นร้านขายสินค้าประเภทต่าง ๆ มาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เป็นย่านธุรกิจการค้าที่มีทั้งผู้ประกอบการที่เป็นชาวไทยพุทธ ไทยมุสลิม และไทยจีนประกอบกิจการค้าขายทั้งอุปโภคและบริโภค [8] Andrew Cornish กล่าวว่า “ร้านส่วนใหญ่ในย่านตลาดและสายกลางยะลามีชื่อร้านเป็นภาษาจีนและมักมีชื่อภาษาไทยและภาษามลายูควบคู่ไปด้วย” [9] นับตั้งแต่ประเทศไทยได้เข้าร่วมเป็นสมาชิกกลุ่มประเทศอาเซียน ทำให้ผู้ประกอบการได้ตระหนักถึงความสำคัญของการใช้ภาษาอังกฤษ จึงทำให้รูปแบบป้าย

ชื่อร้านในย่านสายกลางนี้ปรากฏป้ายภาษาอังกฤษมากขึ้นอันส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางภูมิทัศน์ทางภาษา จึงนำไปสู่คำถามให้คณะผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษาภูมิทัศน์ทางภาษาในเขตพื้นที่ย่านธุรกิจการค้าสายกลาง อำเภอเมืองยะลา จังหวัดยะลา เพื่อเป็นแหล่งข้อมูลสนับสนุนให้กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการกำหนดนโยบายทางภาษาบนป้ายสาธารณะให้เป็นมาตรฐานหรือรูปแบบเดียวกัน และเพื่อเป็นอีกหนึ่งมิติในการสร้างความเข้าใจในวิถีชีวิตของผู้คนในสังคมพหุวัฒนธรรมในเขตพื้นที่นี้ได้มากขึ้น

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษารูปแบบภาษาบนป้ายธุรกิจการค้าและบริการในเขตพื้นที่ย่านธุรกิจการค้าสายกลาง จังหวัดยะลา
2. เพื่อวิเคราะห์รูปแบบการเขียนข้อความพหุภาษาบนป้ายในเขตพื้นที่ย่านธุรกิจการค้าสายกลาง จังหวัดยะลาตามแนวคิดภูมิทัศน์ทางภาษาของ Peter Backhaus [6]

การทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

ภูมิทัศน์ทางภาษาเป็นสาขาวิชาหนึ่งทางภาษาศาสตร์ที่มีการศึกษาอย่างต่อเนื่องตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน และมีแนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง คือ ภูมิทัศน์เชิงภาษาศาสตร์ (Linguistic Landscape: LL)

ประวัติความเป็นมาของภูมิทัศน์เชิงภาษาศาสตร์

นักวิชาการด้านภูมิทัศน์เชิงภาษาศาสตร์หลายท่าน ที่สนใจศึกษาภาษาที่ปรากฏในพื้นที่สาธารณะ [1, 4-6, 10-12] เช่น ป้ายโฆษณา ป้ายชื่อร้านค้า ป้ายบอกทาง เป็นต้น ซึ่งนักวิชาการมีความเห็นว่า ภาษาที่ปรากฏบนพื้นที่สาธารณะนั้นไม่ได้ทำหน้าที่แค่การสื่อสารบอกให้มวลชนทราบถึงสถานที่ตั้งหรือร้านค้า แต่ยังบอกถึงความเป็นไปของวัฒนธรรมในชุมชนนั้น ๆ และยังเป็นจุดสำคัญที่ทำให้คนนอกพื้นที่ได้ตระหนักถึงความเป็นเอกลักษณ์ของชุมชนผ่านการแสดงออกทางป้ายร้านหรือป้ายบอกทาง ภูมิทัศน์ทางภาษาศาสตร์เป็นแนวทางที่นักภาษาศาสตร์ที่สนใจภาษาในชุมชนเมือง และเห็นว่าภูมิทัศน์ทางภาษาเกิดจากภาษาที่ปรากฏในพื้นที่สาธารณะของเมืองชุมชนนั้น ๆ นอกจากนี้ในสังคมเมืองในโลกยุคปัจจุบัน มักจะมีผู้คนจากหลายเชื้อชาติ และวัฒนธรรมอยู่อาศัยปะปนกัน ภาษาที่สื่อสารในพื้นที่สาธารณะอาจจะมีลักษณะที่แสดงให้เห็นสภาพทางสังคมวัฒนธรรมดังกล่าว อาทิ อาจจะมีการปนภาษาปรากฏให้เห็นในป้ายที่แสดงในพื้นที่สาธารณะนั้น ๆ

ภูมิทัศน์ทางภาษาศาสตร์

แนวคิดและทฤษฎีทางภูมิทัศน์เชิงภาษาศาสตร์ (Linguistic Landscape: LL) ที่จะดำเนินใช้ในการศึกษครั้งนี้ คือแนวคิดของ Peter Backhaus [6] ที่แยกออกเป็นหลายประเด็นที่น่าสนใจ เช่น รูปแบบภาษาที่ปรากฏ การรวมกันของภาษา ข้อแตกต่างระหว่างป้ายหน่วยงานรัฐกับป้ายหน่วยงานเอกชน ภาษาที่ปรากฏเชิงพื้นที่ การจัดเรียงภาษาบนป้าย รูปแบบการเขียน เป็นต้น งานวิจัยนี้ได้ประยุกต์ใช้รูปแบบการเขียนพหุภาษาบนป้ายของ Peter Backhaus [6] ที่ได้จำแนกรูปแบบการเขียนบนป้ายออกเป็น 4 ประเภท ดังนี้

Homophonic – การถอดความด้วยการแปลหรือการทับศัพท์คำต่อคำที่ปรากฏบนป้ายที่ประกอบด้วย 2 ภาษาขึ้นไป แต่ความยาวของข้อความที่ปรากฏบนป้ายนั้นมีขนาดสั้น

Mixed – การถอดความแบบผสมผสานที่ให้ข้อมูลบนป้ายเพียงแค่บางส่วนในแต่ละภาษา กล่าวคือ การถอดความภาษาบนป้ายของแต่ละภาษาเพียงแค่บางส่วน

Polyphonic – การถอดความแบบคนละความหมาย ข้อความของแต่ละภาษาที่ปรากฏบนป้ายสื่อความต่างกัน

Monophonic – การถอดความภาษาเดียว หมายถึง ป้ายร้านค้าที่ปรากฏเพียงแค่ภาษาเดียวเท่านั้น โดยแยกออกเป็น 3 รูปแบบ 1) ป้ายภาษาเดียวที่ปรากฏ 1 คำ 2) ป้ายภาษาเดียวที่ปรากฏแบบคำสโลแกน 3) ป้ายภาษาเดียวที่ปรากฏชื่อร้าน

ประเภทธุรกิจร้านค้า

การศึกษานี้ได้ประยุกต์นำกรอบประเภทธุรกิจของ ถนอมจิตต์ สารอด และสรารุณี ไกรเสม [1] เพื่อศึกษาการปรากฏของภาษาบนป้าย โดยได้แบ่งออกเป็น 5 ประเภท ดังนี้

1. ประเภทธุรกิจด้านสินค้าเพื่อการบริโภค เช่น ร้านอาหาร
2. ประเภทธุรกิจด้านค้าปลีกและค้าส่งเพื่อการอุปโภคและบริโภค เช่น ซูเปอร์มาร์เก็ต ร้านขายเครื่องหอม หรือน้ำหอม ร้านขายเครื่องประดับ
3. ประเภทธุรกิจร้านเสริมความงาม และสุขภาพ เช่น ร้านนวด หรือสปา ร้านขายผลิตภัณฑ์บำรุงผิว
4. ประเภทธุรกิจด้านที่พัก เช่น โรงแรม
5. ประเภทธุรกิจด้านการท่องเที่ยว เช่น บริษัททัวร์

พหุสังคม

พหุสังคมหรือสังคมพหุลักษณะ (Plural Society) หมายถึง กลุ่มสังคมที่แยกย่อยออกเป็นกลุ่มภาษา กลุ่มชาติพันธุ์ กลุ่มเชื้อชาติต่าง ๆ และกลุ่มชุมชน วลีลักษณะ ทรงศิริและคณะ ให้ความเห็นว่า พหุสังคมเป็นคำเดียวกับ สังคมหลากหลายวัฒนธรรม (Multicultural Society) ที่นำมาใช้กับพื้นที่หรือชุมชนที่มีความแตกต่างหลากหลายทางสังคมและวัฒนธรรม ไม่ว่าจะเป็นด้านศาสนา ภาษา การแต่งกาย การเป็นอยู่ เป็นต้น โดยมองจากความหลากหลายด้านวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในสังคมเป็นเกณฑ์ [13] แต่ณัฐินี ปิยะศิริพันธ์ เห็นต่างว่า พหุสังคมยังมีความแตกต่างกันในแง่ของความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนที่ไม่ค่อยได้พบเห็นมากนัก [14]

พหุสังคมชายแดนใต้

พื้นที่ชายแดนใต้ของประเทศไทยครอบคลุมพื้นที่ 3 จังหวัดซึ่งประกอบด้วย จังหวัดปัตตานี จังหวัดยะลา และจังหวัดนราธิวาส ด้วยอาณาเขตประเทศมีเขตติดต่อกับประเทศเพื่อนบ้านอย่างมาเลเซีย จึงทำให้พื้นที่แห่งนี้มีประชากรที่มาจากหลายเชื้อชาติและวัฒนธรรมที่ผสมผสานกันอย่างลงตัว ทั้งคนไทยพุทธ คนไทยมุสลิม คนไทยจีน และอื่น ๆ ดังนั้น รูปแบบสังคมในพื้นที่แห่งนี้มีความหลากหลายทางประเพณีและวัฒนธรรมวิถีชีวิต อาหารการกิน บรรยากาศของเมือง และประวัติศาสตร์ เมื่อรวมสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้เข้าด้วยกัน จึงเกิดเป็นวิถีชีวิตแบบพหุวัฒนธรรมที่มีมนต์เสน่ห์และมีเอกลักษณ์แตกต่างจากพื้นที่อื่น ๆ [15]

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ภูมิทัศน์ทางภาษาเป็นการศึกษาปรากฏการณ์ของภาษาเชิงพื้นที่ที่สภาพทางสังคมและวัฒนธรรมมีบทบาทต่อการปรากฏของภาษาบนป้ายนั้น ๆ มีนักวิชาการหลายท่านทั้งในประเทศและต่างประเทศได้ศึกษาปรากฏการณ์ทางภาษาบนป้ายพอสังเขป ดังนี้

Peter Backhaus ได้ศึกษาปรากฏการณ์ภูมิทัศน์ทางภาษาตามเส้นทางรถไฟฟาสายยามาโนเตะ ประเทศญี่ปุ่นและเก็บข้อมูลจากป้ายจำนวน 2,321 ป้าย นำมาซึ่งแนวคิดที่ประโยชน์ต่อการศึกษาในหลาย ๆ มิติ เช่น ความแตกต่างระหว่างป้ายหน่วยงานรัฐและเอกชน ที่เสนอแนวคิดการมีอำนาจและความเป็นพวกพ้อง

และลำดับการจัดเรียงของคำแต่ละภาษาบนป้ายที่คาดหวังว่าผู้อ่านป้ายต้องรู้ภาษามากกว่าหนึ่งภาษา [6] ส่วน Jasone Cenoz และ Durk Gorter ได้เปรียบเทียบการใช้ภาษาบนป้ายระหว่างแคว้นบาสก์ ประเทศสเปน และเมืองลิวเวิร์ท-ลีออร์เดน ประเทศเนเธอร์แลนด์ พบว่าภาษาที่ปรากฏบนป้ายในพื้นที่ของเมืองทั้งสองเป็น ภาษาราชการที่ทางรัฐกำหนดให้มากกว่าภาษาพื้นเมืองที่ผู้คนในเมืองใช้เพื่อการสื่อสาร ผลการศึกษาดังกล่าว แสดงให้เห็นถึงสถานภาพของภาษาราชการที่มีฐานะสูงกว่าภาษาที่สองที่ใช้ในการสื่อสาร [16]

Paolo Coluzzi ได้ศึกษาบทบาทและความหมายของการใช้ภาษาอังกฤษบนป้ายถนนในประเทศ บรูไน ผลการศึกษาแสดงให้เห็นถึงความหลากหลายของภาษาที่ปรากฏการใช้ภาษามากมาย (ภาษามลายู) ภาษา อังกฤษ และภาษาจีน ส่วนลักษณะอักษรที่ปรากฏนั้นก็ยังมี 3 ลักษณะ คือ โรมัน อารบิก และจีน [17] นักวิชาการ ท่านนี้ได้กล่าวเสริมว่าประเทศบรูไนมีภาษามลายูเป็นภาษาราชการ แต่ภาษาอังกฤษยังคงเป็นปรากฏการณ์ ที่สำคัญทางภูมิทัศน์ทางภาษา ในขณะที่ Atichat Rungswang ได้ศึกษารูปแบบและหน้าที่ของภาษาบนป้าย ในย่านการค้าใกล้ถนนมัยล์ เขตชุมชนคนไทยในประเทศสิงคโปร์จากจำนวน 97 ป้าย และพบว่า ป้ายสอง ภาษาพบได้มากที่สุดในพื้นที่นี้ ส่วนหน้าที่ของภาษาที่แสดงชื่อร้านพบมากกว่าป้ายที่ทำหน้าที่แสดงรายละเอียด [18]

การศึกษาสถานภาพภาษาบนป้ายที่มีความแตกต่างในเชิงพื้นที่ คือการศึกษาของ Pornpimon Siwina และ Amara Prasithrathsint ที่ได้ศึกษาภูมิทัศน์ทางภาษาในเขตพื้นที่ชายแดนท่าลี่เหล็กที่ติดกับ ประเทศสหภาพพม่า และเมืองชายแดนสุวรรณเขตที่ติดกับสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว โดยเก็บ ข้อมูลจากป้ายในเขตชายแดนทั้งสองเขตจำนวน 800 ป้าย และพบว่า ผู้ประกอบการในเขตชายแดนทั้งสอง ใช้ภาษาบนป้ายแบบภาษาเดียว สองภาษา และหลายภาษา โดยภาษาอังกฤษเป็นภาษาที่ปรากฏรองลงมา จากภาษาประจำชาติของป้ายสองภาษาและป้ายหลายภาษา ส่วนรูปแบบการเขียนพหุภาษาบนป้ายตาม แนวคิด Peter Backhaus มีปรากฏให้เห็นทั้ง 4 รูปแบบ [6,7]

ถนอมจิตต์ สารอด และ สราวุฒิ ไกรเสมได้ศึกษาความเป็นพหุภาษาในชุมชนเมืองในเขตพื้นที่ย่าน นานาเหนือ โดยเก็บตัวอย่างจากป้ายชื่อร้านค้าและบริการจำนวน 65 ป้าย และสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ ผลการศึกษาพบว่า ป้ายสองภาษาพบได้มากในธุรกิจด้านค้าปลีกและค้าส่งเพื่ออุปโภคและบริโภคและธุรกิจ ร้านเสริมความงามโดยมีภาษาอังกฤษและภาษาอาหรับปรากฏร่วม ส่วนป้ายหลายภาษาพบได้ในธุรกิจการ บริโภคและธุรกิจด้านเสริมความงามและสุขภาพเช่นเดียวกัน ผลการศึกษานี้สะท้อนให้เห็นถึงความตั้งใจของ ผู้ประกอบการในการสื่อสารกับลูกค้าชาวต่างชาติที่มาจากแถบตะวันออกกลาง และมาจากแถบอื่นที่ใช้ภาษา อังกฤษเป็นหลัก [1]

ระเบียบวิธีการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยคณะผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัย ดังนี้

1) ขั้นสำรวจและเตรียมการ

ระยะที่ 1 ลงพื้นที่สำรวจร้านค้าและบริการที่อยู่ในเขตเทศบาลนครยะลาที่เป็นย่านธุรกิจการค้า จากนั้นนำข้อมูลที่ได้จากการสำรวจมากำหนดขอบเขตเชิงพื้นที่ โดยใช้เกณฑ์สถานที่ตั้งของร้านค้าที่ตั้งอยู่ใน เขตย่านสายกลางยะลาซึ่งเป็นย่านธุรกิจการค้าในปัจจุบันและเป็นต้นกำเนิดตลาดแห่งแรกในจังหวัดยะลา จากนั้นได้ออกแบบแบบบันทึกข้อมูลที่ใช้เป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูลตามวัตถุประสงค์ในการวิจัย

(Polyphonic) ส่วนการถอดความภาษาเดียว (Monophonic) ไม่ได้ระบุไว้ในแบบบันทึกเนื่องจากเป็นรูปแบบวิเคราะห์ป้ายภาษาเดียวซึ่งไม่ตรงกับวัตถุประสงค์ในการวิจัยครั้งนี้ (2) เครื่องบันทึกภาพดิจิทัล คณะผู้วิจัยใช้กล้องเครื่องโทรศัพท์มือถือรุ่น 6S ที่ติดตั้งมาพร้อมกับโทรศัพท์เพื่อบันทึกป้ายร้านค้าและบริการ อีกทั้ง Durk Gorter ยังได้สนับสนุนว่า การพัฒนาเทคโนโลยีกล้องดิจิทัลในปัจจุบันช่วยอำนวยความสะดวกในการศึกษาภูมิทัศน์ทางภาษาดำเนินการได้ง่ายขึ้นและมีค่าใช้จ่ายที่ไม่สูงจนเกินไป [4]

4) การเก็บข้อมูล คณะผู้วิจัยลงพื้นที่เก็บข้อมูลโดยใช้ยานพาหนะรถจักรยานยนต์แบบเกียร์ออโต้ขนาด 110 แรงม้าเนื่องจากมีความสะดวกในการหยุดหรือชะลอรถในพื้นที่จำกัดเพื่อการบันทึกภาพ การเดินทางเก็บข้อมูลจะเริ่มเก็บไปตามร้านค้าและบริการที่อยู่ในเขตพื้นที่ย่านสายกลางที่กำหนดไว้ในระยะที่ 1 และทำการบันทึกภาพไว้ 2 – 3 ครั้ง ต่อร้านเพื่อเป็นการสำรองข้อมูลในเครื่องโทรศัพท์ เมื่อเก็บข้อมูลครบตามจำนวนกลุ่มตัวอย่างแล้ว รูปถ่ายป้ายร้านค้าทั้งหมดได้ถูกโอนย้ายเข้าไปยังกูเกิ้ลไดรฟ์ (ซอฟต์แวร์แหล่งเก็บข้อมูลสำเร็จรูปให้บริการโดยบริษัทกูเกิ้ล) เพื่อเป็นแหล่งสำรองข้อมูลในการวิเคราะห์ข้อมูลต่อไป

5) การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้

ข้อมูลในการศึกษานี้มีแนวทางในการวิเคราะห์เพื่อจัดประเภทของข้อมูลโดยใช้สถิติค่าร้อยละดังต่อไปนี้

1. จัดประเภทธุรกิจสินค้าและบริการ ตามความถี่ของการปรากฏป้ายสองภาษาและป้ายหลายภาษา โดยแยกประเภทธุรกิจออกเป็น 5 ด้าน ตามแนวคิดทฤษฎีการบริโภค และ สราวุฒิ ไกรเสม ซึ่งประกอบด้วยสินค้าเพื่อการบริโภค ค่าปลีกและค่าส่งเพื่อการอุปโภคและบริโภค ด้านเสริมความงามและสุขภาพ ด้านที่พักและด้านการท่องเที่ยว [1]

2. จัดรูปแบบภาษาที่ปรากฏบนป้ายสินค้าและบริการ โดยแยกเป็น 2 ประเภท ได้แก่ ป้ายสองภาษาและป้ายหลายภาษา การจำแนกว่า ป้ายใดเป็นป้ายสองภาษาหรือป้ายสามภาษา คณะผู้วิจัยใช้เกณฑ์จากลักษณะของชุดอักษรที่ปรากฏบนป้าย หากชุดอักษรปรากฏบนป้าย มี 2 ชุดอักษร จะนิยามป้ายดังกล่าวว่าป้ายสองภาษา และหากชุดอักษรปรากฏบนป้ายมี 3 ชุดอักษรขึ้นไป จะนิยามป้ายดังกล่าวว่า ป้ายหลายภาษา

3. นำผลที่ได้ในข้อ 2 มาจัดกลุ่มเพื่อวิเคราะห์รูปแบบการเขียนภาษาบนป้าย โดยคณะผู้วิจัยได้ประยุกต์ใช้แนวคิดการวิเคราะห์ป้ายหลายภาษาของ Peter Backhaus [6] ซึ่งประกอบด้วย

3.1 การถอดความด้วยการแปลหรือการทับศัพท์ (Homophonic) คือ รูปแบบการถอดความภาษาบนป้ายด้วยการแปลหรือการทับศัพท์ของคำที่เหมือนกันทั้งหมดของป้ายสองภาษาหรือป้ายหลายภาษา

3.2 การถอดความแบบผสมผสาน (Mixed) คือ รูปแบบการถอดความภาษาบนป้ายด้วยการแปลหรือการทับศัพท์เฉพาะส่วนจากภาษาหนึ่งไปยังอีกภาษาหนึ่งของป้ายสองภาษาหรือป้ายหลายภาษา

3.3 การถอดความแบบคนละความหมาย (Polyphonic) คือ รูปแบบการถอดความภาษาบนป้ายด้วยการแปลที่สื่อความหมายไม่ตรงกันจากภาษาหนึ่งไปยังอีกภาษาหนึ่งของป้ายสองภาษาหรือป้ายหลายภาษา

ผลการศึกษา

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบภาษาที่ปรากฏบนป้ายร้านค้าและบริการ และวิเคราะห์รูปแบบการเขียนพหุภาษาที่ปรากฏบนป้ายป้ายร้านค้าและบริการ ก่อนนำเสนอผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์

คณะผู้วิจัยได้นำเสนอประเภทความถี่ของธุรกิจสินค้าและบริการที่ปรากฏบนป้ายตาแต่ละรูปแบบ จากนั้นแสดงผลรูปแบบภาษาบนป้ายร้านค้าและบริการว่าเป็น ป้ายสองภาษา หรือป้ายหลายภาษา และได้วิเคราะห์รูปแบบการเขียนพหุภาษาบนป้ายหลายภาษาว่ามีรูปแบบการเขียนพหุภาษาบนป้ายด้วยกลวิธีใดตามแนวคิด Peter Backhaus [6] ในตอนท้ายของผลการศึกษา ดังรายละเอียดนี้

ประเภทธุรกิจสินค้าและบริการ

ตารางที่ 1 รูปแบบป้ายกับประเภทธุรกิจสินค้าและบริการ

รูปแบบป้าย / ประเภทธุรกิจ	ธุรกิจ ด้านสินค้า เพื่อการ บริโภค	ธุรกิจ ด้านค้าปลีก และค้าส่ง เพื่อการ อุปโภคและ บริโภค	ธุรกิจ ด้านเสริม ความงาม และสุขภาพ	ธุรกิจ ด้านที่พัก	ธุรกิจ ด้านการ ท่องเที่ยว	รวม (จำนวน ป้าย)	ค่า ร้อยละ
ป้าย สองภาษา	12	13	1	1	0	27	54
ป้าย หลายภาษา	3	17	0	3	0	23	46

ตารางที่ 1 แสดงให้เห็นถึงประเภทธุรกิจด้านต่าง ๆ ที่ผู้ประกอบการเลือกใช้รูปแบบป้ายในการแสดงสินค้าและบริการ เห็นได้ว่า ป้ายสองภาษาเป็นรูปแบบป้ายที่ปรากฏให้เห็นมากที่สุดในธุรกิจด้านค้าปลีกและค้าส่งเพื่อการอุปโภคและบริโภค ส่วนธุรกิจด้านสินค้าเพื่อการบริโภคใช้ป้ายประเภทนี้มากเป็นลำดับที่สอง ส่วนป้ายหลายภาษานั้น พบได้มากในประเภทธุรกิจด้านค้าปลีกและการค้าส่งเพื่อการอุปโภคและบริโภค ส่วนธุรกิจอื่น ๆ มิได้เห็นรูปแบบการใช้ป้ายทั้งสองภาษาและหลายภาษาอย่างประปราย

ผลการแสดงข้อมูลประเภทธุรกิจสินค้าและบริการในตารางที่ 1 ข้างต้น สามารถวิเคราะห์ได้ว่าผู้ประกอบการธุรกิจด้านสินค้าเพื่อการอุปโภคและบริโภคให้ความสำคัญในการใช้ภาษาที่หลากหลายให้ปรากฏบนป้ายสินค้าและบริการ ไม่ได้เจาะจงเฉพาะภาษาไทยที่เป็นภาษากลางในการสื่อสารเท่านั้น แต่ให้ความสำคัญในการเลือกใช้ภาษาอื่น ๆ ที่ไม่ใช่ภาษาประจำชาติ กล่าวอีกนัยหนึ่ง ผู้ประกอบการมีความตระหนักต่อการรับรู้ภาษาของผู้รับบริการที่อาจจะมีความสามารถทางภาษาแตกต่างกัน อันแสดงถึงความพร้อมในการให้บริการกับผู้รับบริการอีกด้วย

อย่างไรก็ตาม เป็นที่น่าแปลกใจจากผลการศึกษาครั้งนี้ว่า ธุรกิจด้านที่พักและด้านท่องเที่ยวเป็นธุรกิจที่ไม่ปรากฏความหลากหลายบนป้ายสินค้าและบริการ ซึ่งมีความแตกต่างกับพื้นที่อื่นในธุรกิจด้านเดียวกันที่พบความหลากหลายทางภาษาบนป้ายมากกว่า นอกจากนี้จากการสังเกตแบบไม่เป็นทางการของคณะผู้วิจัยพบว่า จำนวนนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ที่ใช้บริการที่พักและการท่องเที่ยวในพื้นที่นี้เป็นคนในพื้นที่ใกล้เคียงซึ่งอาจเดินทางเข้าเพื่อวัตถุประสงค์ทางธุรกิจ หรือเพื่อติดต่อราชการกับหน่วยงานรัฐ ผู้ประกอบการจึงเลือกใช้ภาษาไทยแสดงบนป้ายมากกว่าภาษาอื่น ๆ

รูปแบบภาษาบนป้าย

ป้ายสินค้าและบริการในเขตพื้นที่ย่านธุรกิจเมืองยะลามีความหลากหลายด้านรูปแบบภาษาที่ปรากฏบนป้าย ทำให้ผลการวิจัยแสดงได้ดังตารางนี้

ตารางที่ 2 รูปแบบภาษาที่ปรากฏบนป้ายสินค้าและบริการ

รูปแบบภาษาบนป้าย	ร้อยละ
ป้ายสองภาษา	54
ไทย-อังกฤษ	48
ไทย-จีน	6
ป้ายหลายภาษา	46
ไทย - อังกฤษ - จีน	22
ไทย - อังกฤษ - จีน - มลายู	8
ไทย - อังกฤษ - ญี่ปุ่น	2
ไทย - อังกฤษ - มลายู	6
ไทย - อังกฤษ - สเปน	2
ไทย - มลายู - จีน	6

หมายเหตุ: ไทย = ภาษาไทย อังกฤษ = ภาษาอังกฤษ จีน = ภาษาจีน มลายู = ภาษามลายู สเปน = ภาษาสเปน และ ญี่ปุ่น = ภาษาญี่ปุ่น

ตารางที่ 2 ที่นำเสนอข้างต้น สามารถเห็นได้ว่าป้ายสินค้าและบริการในเขตพื้นที่ย่านธุรกิจเมืองยะลา มีลักษณะรูปแบบที่น่าสนใจที่มีทั้งป้ายสองภาษาคิดเป็นร้อยละ 54 และป้ายหลายภาษาคิดเป็นร้อยละ 46 หากแยกเป็นอัตราส่วนของป้ายสองภาษานั้น ประกอบไปด้วย ป้ายสองภาษา (ไทย-อังกฤษ) คิดเป็นร้อยละ 48 ป้ายสองภาษา (ไทย-จีน) คิดเป็นร้อยละ 6 ในขณะที่การจำแนกกลุ่มภาษาบนป้ายหลายภาษานั้น ประกอบด้วย ป้ายภาษาไทย-อังกฤษ-จีน คิดเป็นร้อยละ 22 ป้ายภาษาไทย-อังกฤษ-จีน-มลายู คิดเป็นร้อยละ 8 ป้ายภาษาไทย-อังกฤษ-มลายู และป้ายภาษาไทย-มลายู-จีน มีอัตราส่วนร้อยละ 6 เท่า ๆ กัน และป้ายภาษาไทย-อังกฤษ-ญี่ปุ่น และภาษาไทย-อังกฤษ-สเปน ก็มีอัตราส่วนร้อยละ 2 เช่นเดียวกัน ตัวอย่างป้ายสองภาษาและป้ายหลายภาษาดังแสดงตามภาพด้านล่างนี้

ภาพที่ 2 ป้ายสองภาษา (ไทย-อังกฤษ)

ภาพที่ 3 ป้ายสองภาษา (ไทย-จีน)

ภาพที่ 2 เป็นตัวอย่างการแสดงรูปแบบภาษาบนป้ายสองภาษาที่พบการใช้ภาษาไทยและภาษาอังกฤษบนป้ายเดียวกัน จากคำว่า “มาตาม ควีนซ์” ที่สะกดด้วยชุดอักษรภาษาไทยอยู่บนตำแหน่ง คำว่า “Madam Queenz” ที่สะกดด้วยชุดอักษรภาษาอังกฤษ หากแต่พิจารณาจากคำอ่านแล้ว คำว่า “Madam Queenz” เป็นคำดั้งเดิมที่เป็นภาษาอังกฤษ แต่ผู้ประกอบการร้านนี้เปลี่ยนรูปแบบการนำเสนอโดยใช้ชุดอักษรภาษาไทยในการสะกดแทน ส่วนภาพที่ 3 เป็นตัวอย่างการแสดงรูปแบบภาษาบนป้ายสองภาษาที่ใช้ภาษาไทยและภาษาจีนในการนำเสนอ ข้อความภาษาไทยปรากฏเป็น “ห้างหุ้นส่วนจำกัด ยะลาเหรียญทองพัฒนา” ส่วนข้อความภาษาจีน “联通发两合公司” มีคำอ่านว่า “เหลียน ทง ฟา เหลียง เหว กงซือ” มีความหมายว่า “ห้างหุ้นส่วนจำกัด เหลียง เหว กงซือ”

ภาพที่ 4 ป้ายหลายภาษา (ไทย-จีน-อังกฤษ)

ภาพที่ 5 ป้ายหลายภาษา (ไทย-มลายู-อังกฤษ-จีน)

ภาพที่ 4 เป็นตัวอย่างของรูปแบบป้ายหลายภาษาที่พบการใช้ภาษาไทย-จีน-อังกฤษ บนป้ายเดียวกัน ในขณะที่ภาพที่ 5 เป็นตัวอย่างการแสดงรูปป้ายหลายภาษาที่ใช้ภาษาไทย-มลายู-อังกฤษ-จีน นำเสนอผ่านชุดตัวอักษรของภาษานั้น ๆ ทำให้เห็นถึงความตั้งใจของผู้ประกอบการที่ให้บริการกับผู้บริโภคที่มีการใช้ภาษาแตกต่างกัน

การปรากฏของภาษาบนป้ายสินค้าและบริการในการศึกษาครั้งนี้ พบป้ายสองภาษาและป้ายหลายภาษาในจำนวนที่ใกล้เคียงกัน แต่ป้ายทุกป้ายยังคงปรากฏภาษาไทย เหตุผลหนึ่งคือ ภาษาไทยเป็นภาษาประจำชาติอันแสดงถึงความเป็นบริบทสังคมไทย และอีกเหตุผลที่น่าสนใจคือ อัตราค่าธรรมเนียมภาษีย้ายที่

กฎหมายได้กำหนดข้อบังคับไว้ว่า การใช้ป้ายที่มีสองภาษาไทยโดยที่มีภาษาไทยรวมอยู่ด้วย หรือมีภาษาไทยเป็นตัวอักษรขนาดเล็กอยู่บนสุด จะชำระภาษีในอัตราต่อตารางเมตรที่น้อยกว่าป้ายที่มีภาษาต่างประเทศเพียงอย่างเดียว [1]

รูปแบบการเขียนพหุภาษาบนป้าย

การศึกษานี้ นอกจากจะพิจารณารูปแบบภาษาที่ปรากฏบนป้ายแล้ว ยังวิเคราะห์ถึงรูปแบบการเขียนพหุภาษาที่ปรากฏบนป้าย โดยวิเคราะห์จากการปรากฏของภาษาแต่ละภาษาบนป้ายว่าใช้แนวทางใดในการถอดความของข้อความบนป้ายตามแบบฉบับของ Peter Backhaus [6] ผลการวิเคราะห์ สามารถสรุปได้ดังนี้

ตารางที่ 3 รูปแบบการเขียนพหุภาษา

รูปแบบการเขียนพหุภาษาบนป้าย		
การถอดความด้วยการแปล หรือการทับศัพท์ ร้อยละ	การถอดความแบบผสมผสาน ร้อยละ	การถอดความแบบคนละความหมาย ร้อยละ
80	14	6

ตารางที่ 3 เห็นได้ว่า ป้ายสินค้าและบริการในเขตพื้นที่อำเภอเมืองยะลาพบการใช้รูปแบบการเขียนพหุภาษาบนป้ายด้วยการถอดความด้วยการแปลหรือการทับศัพท์มากที่สุดคิดเป็นร้อยละ 80 ส่วนรูปแบบการเขียนด้วยการถอดความแบบผสมผสาน มีอัตราร้อยละ 14 และการถอดความคนละความหมายมีรูปแบบการเขียนที่พบน้อยที่สุด คือร้อยละ 6 ตัวอย่างป้ายที่เป็นป้ายสองภาษาและป้ายหลายภาษาที่นำเสนอรูปแบบการเขียนที่แตกต่างกัน ดังนี้

ภาพที่ 6 ป้ายสองภาษาที่ใช้รูปแบบการเขียน

ภาพที่ 7 ป้ายสองภาษาที่ใช้รูปแบบการเขียนแบบถอด ด้วยการทับศัพท์แบบคำต่อคำ ความแบบผสมผสาน

ภาพที่ 8 ป้ายสองภาษาใช้รูปแบบการเขียนการถอดความแบบคนละความหมาย

ภาพที่ 6 ที่ปรากฏข้างต้น แสดงให้เห็นตัวอย่างของป้ายที่ปรากฏรูปแบบการเขียนพหุภาษาบนป้าย ด้วยการแปลหรือการทับศัพท์ที่มีข้อความภาษาไทยบนป้ายเป็น “เอมัน” ส่วนข้อความภาษาอังกฤษมีคำอ่านเป็น เอ-มัน หรือ ไอ-มัน โดยที่ตัวอักษรเป็นตัวอักษรภาษาอังกฤษ (Aiman) ในขณะที่ภาพที่ 7 เป็นตัวอย่างของป้ายสองภาษาที่นำเสนอรูปแบบการเขียนพหุภาษาบนป้ายแบบถอดความผสม (Mixed) หากดูจากรูปแบบการเขียนบนป้าย จะพบว่า ข้อความภาษาไทยและภาษาอังกฤษเป็นชุดข้อความที่มีคำอ่านเดียวกัน คือ อาร์ทอยส์ (R-Toys) แต่หากพิจารณาจากข้อความทั้งหมดที่ปรากฏบนป้ายนั้น ยังพบข้อความชุดภาษาไทยปรากฏอยู่เพิ่มเติม นั่นคือ “อาณาจักรของเล่นเด็กราคาโรงงาน” แต่ข้อความดังกล่าวกลับไม่พบในภาษาอังกฤษ จึงกล่าวได้ว่า ป้ายสองภาษานี้มีรูปแบบการเขียนแบบถอดความแบบผสมผสาน (Mixed) ดังที่ Peter Backhaus ได้นิยามการเขียนแบบผสมผสาน (Mixed) ไว้ว่า คือ รูปแบบการถอดความหรือการทับศัพท์เฉพาะส่วนจากภาษาหนึ่งไปยังอีกภาษาหนึ่งของป้ายสองภาษาหรือสามภาษา [6] ส่วนภาพที่ 8 เป็นตัวอย่างของป้ายสองภาษาที่ใช้รูปแบบการเขียนข้อความบนป้ายแบบถอดความคนละความหมาย ข้อความบนป้ายในภาพที่ 8 ปรากฏข้อความภาษาไทยที่เขียนว่า “อามีน่าเฮาส์” แต่กลับไม่พบข้อความเดียวกันในภาษาอังกฤษ แต่มีการใช้คำอื่นในภาษาอังกฤษนำเสนอแทน คือ “Café in trend” ซึ่งข้อความภาษาอังกฤษนี้ ไม่ได้มีความสัมพันธ์ใด ๆ กับข้อความภาษาไทยบนป้ายเดียวกัน จึงสรุปได้ว่า ป้ายสองภาษานี้ใช้รูปแบบการเขียนแบบถอดความคนละความหมาย (Polyphonic)

ผลการวิจัยข้างต้น สามารถสรุปได้ว่ารูปแบบการเขียนพหุภาษาบนป้ายสินค้าและบริการในเขตย่านธุรกิจเมืองยะลา ปรากฏให้เห็นทั้งสามรูปแบบตามแนวคิด Peter Backhaus นั่นคือ การถอดความด้วยการแปลหรือทับศัพท์ การถอดความแบบผสมผสาน และการถอดความแบบคนละความหมาย [6] ส่วน Bernard Spolsky ได้เสนอไว้ว่า การเลือกภาษาที่จะให้ปรากฏบนป้ายนั้น มีสาเหตุหนึ่งมาจากความสามารถทางภาษาศาสตร์ของผู้เขียนป้ายและผู้อ่านป้าย [21] และจากการวิเคราะห์ของคณะผู้วิจัยทำให้สันนิษฐานได้ว่าผู้ประกอบการและผู้รับบริการในเขตพื้นที่ย่านธุรกิจนี้มีความสามารถในการใช้ภาษานั้น ๆ ตามที่ปรากฏบนป้าย แต่การรู้ภาษาบนป้ายสินค้าและบริการของผู้ประกอบการและผู้รับบริการในการศึกษานี้อาจไม่ได้แสดงถึงระดับความสามารถของภาษานั้น ๆ ทั้งหมด

สรุปและการอภิปรายผล

ผลการวิจัยที่รายงานข้างต้น สะท้อนให้เห็นถึงแนวทางการเลือกใช้ภาษาที่ปรากฏบนป้ายธุรกิจการค้าและบริการในเขตย่านธุรกิจเมืองยะลา ปรากฏให้เห็นถึงความหลากหลายทั้งในเชิงชุดตัวอักษรและรูปแบบภาษาที่ปรากฏที่มีทั้งภาษาไทย ภาษาอังกฤษ ภาษาจีน ภาษามลายูอักษรยาวี ภาษาสเปน และภาษาญี่ปุ่น

1. พหุภาษาและพหุวัฒนธรรม

การปรากฏของชุดตัวอักษรที่มีความหลากหลายจากผลการศึกษาครั้งนี้ นำมาซึ่งรูปแบบป้ายทั้งสองภาษาและป้ายหลายภาษาที่พบในอัตราส่วนใกล้เคียงกัน ป้ายสองภาษาจะปรากฏภาษาไทยร่วมด้วยกับภาษาอังกฤษและ/หรือภาษาจีน ในขณะที่ป้ายหลายภาษาจะปรากฏภาษาจีนหรือภาษามลายูอักษรยาวีร่วมด้วยตามที่ได้รายงานในหัวข้อผลการศึกษาข้างต้น ผลจากการปรากฏของภาษาบนป้ายในอัตราส่วนนี้ นำมาซึ่งข้อค้นพบที่ว่า เขตย่านธุรกิจเมืองยะลา มีการหลั่งไหลของภาษาอื่น ๆ เข้ามารวมในพื้นที่ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ทำให้เกิดการขยายตัวของชุมชนและสังคมกลายเป็นสังคมพหุภาษาและพหุวัฒนธรรมที่มีการใช้ภาษาหลาย ๆ

ภาษารวมกันในพื้นที่เดียวกันทั้งภาษาพูดและภาษาเขียนที่ปรากฏบนป้าย ดังที่ผลการศึกษาของ Eliezer Ben-Rafael, Elana Shohamy, Muhammad Amara และ Nira Trumper-Hecht ได้กล่าวไว้ว่า ความเป็นพหุวัฒนธรรมเกิดจากคุณลักษณะของการปรากฏภาษาบนป้ายที่มีการใช้ภาษาที่ต่างกัน หรือมีการใช้ป้ายสองภาษาและป้ายหลายภาษาในพื้นที่เดียวกัน [19] นอกจากนี้ การใช้ป้ายหลายภาษายังพบได้ในการศึกษาของ Thom Huebner ที่วิเคราะห์การใช้ภาษาบนป้ายในพื้นที่ที่ต่างกันในเขตกรุงเทพมหานคร ผลการวิเคราะห์พบความแตกต่างของภาษาที่ปรากฏบนป้ายตามความต่างเชิงพื้นที่ เช่น ย่านสยามสแควร์และถนนสุขุมวิท ปรากฏป้ายภาษาอังกฤษร่วมกับภาษาไทยมากกว่าภาษาอื่น ๆ ย่านนาเนาเหนือปรากฏภาษาอาหรับร่วมกับภาษาอังกฤษ [10] ไม่เว้นแม้แต่ย่านชุมชนคนไทยที่อาศัยอยู่ในประเทศสิงคโปร์ที่รู้จักกันในชื่อว่า โกลเด้นมายล์ในการศึกษาของ Atichat Rungswang จากการเก็บข้อมูลป้ายทั้งหมด 97 ป้าย ก็พบปรากฏการณ์ป้ายสองภาษาและหลายภาษาเช่นเดียวกัน [18] ส่วนการศึกษาของณอมจิตต์ สารอด และสรวิชัย ไกรเสม เป็นอีกหนึ่งการศึกษาที่ยืนยันปรากฏการณ์การใช้ป้ายสองภาษาและป้ายหลายภาษาในพื้นที่ธุรกิจจากการเก็บข้อมูล 65 ป้าย ในเขตย่านนาเนาเหนือ งานศึกษาชิ้นนี้มีความใกล้เคียงกับการศึกษาของคณะผู้วิจัยครั้งนี้ในแง่ของของป้ายธุรกิจร้านค้าและความสัมพันธ์ของประเภทธุรกิจร้านค้ากับรูปแบบป้ายที่ปรากฏให้เห็นถึงความหลากหลายในการใช้ภาษาบนป้ายสินค้าและบริการ [1] การศึกษาของ Pornpimon Siwina และ Amara Prasithrathsint [7] ที่ลงพื้นที่ศึกษาการใช้ภาษาบนป้ายสาธารณะในเขตพื้นที่ชายแดนจากการบันทึกภาพจากป้ายจำนวน 800 ป้าย ในแนวเขตชายแดนท่าลี่เหล็กรอยต่อกับประเทศสหภาพพม่าและเขตชายแดนสุวรรณเขตรอยต่อกับประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ผลการศึกษาแสดงให้เห็นถึงรูปแบบการเลือกใช้ภาษาบนป้ายสินค้าเป็นแบบ ป้ายหนึ่งภาษา ป้ายสองภาษา และป้ายสามภาษา ส่วนกลยุทธ์การเขียนพหุภาษาบนป้ายก็ปรากฏให้เห็นทั้งสี่รูปแบบตามแนวคิดของ Peter Backhaus [6]

สรุปได้ว่า การปรากฏของภาษาหลายภาษาบนป้ายสาธารณะประเภทต่าง ๆ ในเขตพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งนั้น แสดงถึงความเป็นพหุวัฒนธรรมที่ถูกสร้างขึ้นจากผู้อยู่อาศัยในพื้นที่นั้น ๆ และกำหนดให้มีรูปแบบการสื่อสารผ่านการเขียนภาษาบนป้ายผสมกันตั้งแต่สองภาษาขึ้นไปจนนำไปสู่การรับรู้และเข้าใจในภาษาที่ปรากฏบนป้าย หรือที่รู้จักกันในชื่อว่า พหุภาษา

2. ภาษาอังกฤษกับป้ายธุรกิจการค้าและบริการ

ปัจจุบันภาษาอังกฤษได้รับการยกฐานะให้เป็นภาษากลางในการติดต่อสื่อสารระหว่างกัน [20] ทำให้ภาษาอังกฤษมีบทบาทสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงความเป็นไปของโลกทั้งในเชิงเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ผู้ประกอบการธุรกิจที่มีความสามารถในการใช้ภาษาอังกฤษย่อมมีความได้เปรียบในการขยายตลาดการค้าจากภายในเขตเมืองออกไปสู่ตลาดโลกด้วยการสื่อสารภาษาอังกฤษ

ผลการศึกษาที่ได้รายงานไว้ข้างต้น เห็นได้ว่าภาษาอังกฤษมีการปรากฏร่วมกับภาษาอื่นทั้งบนป้ายสองภาษาและหลายภาษาในอัตราส่วนมากกว่าร้อยละ 80 โดยประมาณ ซึ่งปรากฏการณ์ในลักษณะนี้แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างภาษาอังกฤษและการรู้ภาษาของผู้ประกอบการธุรกิจเมื่อต้องแสดงป้ายร้านค้าบนพื้นที่สาธารณะทั้งในรูปแบบป้ายสองภาษาหรือหลายภาษา นอกเหนือจากภาษาประจำชาติและภาษาที่ผู้ประกอบการสามารถสื่อสารได้แล้ว ภาษาอังกฤษยังได้รับสถานะให้ปรากฏบนป้ายร่วมด้วย กล่าวคือผู้ประกอบการเห็นถึงความพร้อมที่จะขยายฐานลูกค้าไปสู่ตลาดโลกที่ใช้ภาษาอังกฤษในการสื่อสารทั้งในรูปแบบออนไลน์ (Online) และออนไซต์ (Onsite)

อิทธิพลของภาษาอังกฤษที่ปรากฏบนป้ายธุรกิจการค้าในการศึกษาค้างนี้ ยังได้สอดคล้องกับการศึกษาของ Pornpimon Siwina และ Amara Prasithrathsint ที่ได้ศึกษาการเลือกใช้ภาษาบนป้ายสาธารณะและวิธีการเขียนชื่อป้ายในการเก็บข้อมูลในแนวเขตชายแดนท่าขี้เหล็กรอยต่อกับประเทศสหภาพพม่า และแนวเขตชายแดนสุวรรณเขตรอยต่อกับประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว จำนวน 800 ป้ายพบว่า ภาษาอังกฤษเป็นภาษาต่างประเทศที่ปรากฏบนป้ายมากที่สุดในทั้งสองพื้นที่เขตชายแดน [7] กล่าวอีกนัยหนึ่ง ภาษาอังกฤษเป็นภาษาที่ถูกกำหนดให้เป็นภาษากลางในภูมิภาคอาเซียน และอีกหนึ่งการศึกษาของ Paolo Coluzzi ก็ได้ค้นพบว่า ภาษาอังกฤษมีบทบาทสำคัญเช่นกันในเชิงภูมิทัศน์ทางภาษามากกว่าภาษาประจำชาติในประเทศบรูไนจากการวิเคราะห์ชื่อถนนสายหลักในเขตเมืองหลวงของประเทศนี้ [17] นอกจากนี้ กฤตพล วังภูสิต ยังได้สะท้อนแนวคิดจากการศึกษาชื่อบนป้ายธุรกิจร้านค้าในย่านสยามสแควร์และพบว่าภาษาอังกฤษมีการปรากฏร่วมอยู่ในระดับความถี่สูงสุด [2]

สรุปได้ว่า การปรากฏภาษาอังกฤษบนป้ายธุรกิจร้านค้ามีอิทธิพลช่วยเป็นเครื่องมือทำให้เกิดการค้าข้ามแดนหรือการค้าระหว่างประเทศที่สอดคล้องกับยุคโลกาภิวัตน์ที่ผู้คนใช้ภาษาอังกฤษเป็นภาษากลางในการสื่อสาร นอกจากนี้ ยังแสดงให้เห็นถึงความพร้อมของผู้ประกอบการในการยอมรับกลุ่มผู้รับบริการที่มีความสามารถทางภาษาที่แตกต่างกันอีกด้วย

3. นโยบายภาษา

ภาษาที่แสดงบนป้ายสาธารณะมิได้ทำหน้าที่เพียงเพื่อให้ข้อมูลกับคนในพื้นที่เท่านั้น แต่ยังทำหน้าที่เชิงสัญลักษณ์ของภาษานั้น ๆ ที่ปรากฏบนป้าย [21] รวมถึงรูปแบบการเขียนป้ายพหุภาษา

การปรากฏของภาษาบนป้ายที่ทำหน้าที่เชิงสัญลักษณ์ สามารถเห็นได้จากการจัดลำดับภาษาให้ปรากฏก่อน-หลัง ความเด่นชัดของชุดอักษร และขนาดของฟอนต์ตัวอักษร ภาษาใดที่มีการจัดอยู่ในตำแหน่งบนสุดของป้ายและมีขนาดหรือฟอนต์ที่เห็นได้ชัดเจนกว่าภาษาอื่น แสดงว่าภาษานั้นถูกยกให้เป็นภาษาที่มีความสำคัญและมีอำนาจ [22]

กิตตินาถ เราลลิตได้กล่าวว่า การเลือกภาษาอาจสะท้อนให้เห็นถึงนโยบายภาษาในสังคมนั้น ๆ [10] รูปแบบการเขียนข้อความพหุภาษาบนป้ายธุรกิจร้านค้าและบริการในเขตย่านธุรกิจยะลา พบเห็นรูปแบบการแปลด้วยคำต่อคำ หรือใช้การทับศัพท์ปรากฏมากที่สุด ซึ่งสอดคล้องตามแนวคิดของ Peter Backhaus ที่กล่าวไว้ว่า การเขียนด้วยรูปแบบนี้จะพบเห็นได้กับป้ายที่มีข้อความสั้น ๆ ทั้งนี้ทั้งนั้น ภาษาที่ปรากฏบนป้ายที่อยู่ในตำแหน่งบนสุดและมีความเด่นชัดชัดเจนมองในระยะไกลด้วยสายตาเปล่าจะพบกับภาษาไทยมากที่สุด [6] กรณีดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า ผู้ประกอบการธุรกิจเขตย่านธุรกิจยะลาได้เลือกใช้ภาษาไทยให้ปรากฏบนป้ายเป็นลำดับแรกอันแสดงให้เห็นถึงการยินยอมและปฏิบัติตามนโยบายการใช้ภาษาบนป้ายที่ถูกกำหนดเกณฑ์โดยหน่วยงานที่มีอำนาจในพื้นที่ นโยบายการใช้ภาษาบนป้ายนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของ Kristof Savski ที่ศึกษาภาษาบนป้ายร้านค้าที่ตั้งบนถนนนิพัทธ์อุทิศ 2 ที่ประกอบด้วยร้านค้า ร้านอาหารเมนู โรงแรม และธุรกิจอื่น ๆ จากจำนวนป้าย 127 ป้าย ผลการศึกษาพบลักษณะป้ายหลายภาษาเช่นกันและมีอัตราส่วนภาษาไทยปรากฏบนป้ายเกือบทุกร้านค้า [23]

สรุปได้พอสังเขปว่า การกำหนดรูปแบบภาษาให้ปรากฏบนป้ายร้านค้าและบริการในเขตพื้นที่ย่านธุรกิจจังหวัดยะลานั้น มีเหตุปัจจัยหลักจากนโยบายภาษาที่กำหนดโดยหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้ใช้ภาษาไทย

เป็นภาษาหลักบนป้าย ในขณะที่การเลือกใช้ภาษาอังกฤษมีเหตุปัจจัยมาจากความต้องการเป็นส่วนหนึ่งของโลกาภิวัตน์ ส่วนปัจจัยการใช้ภาษาจีนมาจากอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์และความสามารถในการใช้ภาษาจีนของผู้ประกอบการ และการใช้ภาษามลายูมีเหตุมาจากความเป็นชาติพันธุ์ของคนในชุมชนที่มีกลุ่มคนไทยเชื้อสายมลายูอาศัยอยู่ อย่างไรก็ตาม ข้อค้นพบนี้ได้จากการวิเคราะห์และการสันนิษฐานตามการปรากฏของชุดอักษรบนป้ายเท่านั้น ยังคงต้องมีการศึกษาเพิ่มเติมในประเด็นอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องในครั้งต่อไป

กิตติกรรมประกาศ

คณะผู้วิจัยขอขอบคุณฝ่ายงานวิจัยและบริการวิชาการ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลาที่สนับสนุนทุนวิจัยบำรุงการศึกษา ประจำปีงบประมาณ 2563 และขอขอบคุณอาจารย์รณาด แซ่เซ่นและอาจารย์วราลี รุ่งบานจิตที่กรุณาช่วยถอดอักษรและแปลคำอ่านภาษาจีนเพื่อให้การวิจัยดำเนินไปได้สำเร็จลุล่วงด้วยดี

References

- [1] Sarot, T., & Kraissame, S. (2019). Urban multilingualism: A case study of the relationship between linguistic landscape and business in North Nana. *Journal of Language and Culture*, 38(1), (in Thai)
- [2] Wangpusit, K. (2012). *Business names in the area of Siam Square: A linguistic landscape study*. Master's Thesis. Master of Arts. Bangkok: Graduate School, Chulalongkorn University. (in Thai)
- [3] Landry, R., & Bourhis, R. Y. (1997). Linguistic landscape and ethnolinguistic vitality. *Journal of Language and Social Psychology*, 16(1), 23-49.
- [4] Gorter, D. (2006). *Linguistic landscape: a new approach to multilingualism*. Clevedon: Multilingual matters.
- [5] Pikulthong, S. (2011). *Languages on commercial signs along Phra Athit Road*. Master's Independent Study. Master of Arts. Bangkok: Graduate School, Silpakorn University. (in Thai)
- [6] Backhaus, P. (2007). *Linguistic landscapes: a comparative study of urban multilingualism in Tokyo*. Clevedon: Multilingual matters.
- [7] Siwina, P., & Prasithrathsint, A. (2020). Multilingual landscapes on Thailand's borders. *Journal of Mekong Societies*, 16(1), 112-131.
- [8] Sirisakdamkeong, P. (2003). *The interrelationship between Malay Muslims and the Chinese in the market place, "Sai Klang", in Yala province*. Master's Thesis. Master of Arts. Bangkok: Graduate School, Silpakorn University. (in Thai)
- [9] Cornish, A. (1997). *Whose place is this? Malay rubber producers and Thai government officials in Yala*. Thailand: White Lotus Press.

- [10] Huebner, T. (2006). Bangkok's linguistic landscape: environmental print, code-mixing and language change. in Durk Gorter (ed.) *Linguistic landscape: A new Approach to Multilingualism*. Claverdon: Multilingual Matters. pp.3-51.
- [11] Meemongkong, K. (2020). Linguistic landscape of a university in Thailand. *Journal of Liberal Art, Rangsit University*. 15(2), 165-185. (in Thai)
- [12] Rhekhalilit, K. (2020). Language choice of public signage in Thai universities: a case study of Chulalongkorn University and Kasetsart University. *Journal of Manutsayasa Wichakan* 27(2). 310-341. (in Thai)
- [13] Songsiri, W. (2013). *Concept of fundamental pluralism in multicultural Ruso: the diversity and friendship from the memory of the restricted area people*. Najeeb Bin Ahmad. Bangkok: Lek-Prapai Viriyaphan Foundation. 9-13. (in Thai)
- [14] Piyasiripon, N. (2018). Multicultural communities in the midst of nationalism discourse in deep south of Thailand. *The National Defence College of Thailand Journal*. 60(2), 58-72. (in Thai)
- [15] Operational planning for developing tourism of southern border multicultural tourism area, (n.d.) Retrieved on August 7, 2021, from https://pattani.mots.go.th/download/article/article_20200407132742.pdf. (in Thai)
- [16] Cenoz, J., & Gorter, D. (2006). Linguistic Landscape and minority languages.” In *Linguistic Landscape: A New Approach to Multilingualism*, 67-80. Edited by Durk Gorter. Clevedon: Multilingual Matters.
- [17] Paolo Coluzzi. (2016). The linguistic landscape of Brunei. *World Englishes Journal*. 35(4). 497-508.
- [18] Rungswang, A. (2018). Linguistic landscape: forms and functions of signs in Thai community center, Golden Mile Complex, in Singapore. *TNI Journal of Business Administration and Languages*. 6(1). 35-40.
- [19] Ben Rafael, E., Shohamy, E., Amara, M.H., & Trumper-Hecht, N.: 2006, 'Linguistic landscape as symbolic construction of the public space: The case of Israel', in Gorter, D. and Cenoz, J. (2007). Knowledge about language and linguistic landscape. In Hornberger, N. (Ed.) *Encyclopedia of Language and Education*, 2nd revised Edition. (pp.1-13). Berlin: Springer Science.
- [20] Sirikhan, S. (2014). The preparation of Thai English teachers' attitudes and empowering concepts concerning English As A Lingua Franca for ASEAN. *FEU Academic Review Journal*, 8(1). 46-60. (in Thai)

- [21] Spolsky, B. (2009). Prolegomena to a sociolinguistic theory of public signage. In E. Shohamy and D. Gorter (Eds.). *Linguistic landscape: expanding the scenery*. (pp.25-39). New York: Routledge
- [22] Scollon, R., & Scollon, S. W. (2003). *Discourse in place: language in the material world*. London: Routledge.
- [23] Kristof Savski. (2021). *Language policy and linguistic landscape Identity and struggle in two southern Thai spaces*. Retrieved on June 23, 2021, from https://www.researchgate.net/publication/349428640_Language_policy_and_linguistic_landscape_Identity_and_struggle_in_two_southern_Thai_spaces.

การอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลของชุมชนประมงพื้นบ้านในถ้ำ
ตำบลท่าศาลา อำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช¹
Conservation of Marine Resources of Ban Nai Thong,
Tha Sala Sub-District, Tha Sala District,
Nakhon Si Thammarat Province¹

ปิ่นญารัตน์ แสงสุข^{2*} และเรวดี อึ้งโพธิ์³
Pinyarat Sangsuk^{2*} and Rewadee Ungpho³

¹ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ เรื่อง “วิถีการทำประมงพื้นบ้านกับการอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลของชุมชนบ้านในถ้ำ ตำบลท่าศาลา อำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช”

² นักศึกษาหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ สงขลา 90112

³ ผศ.ดร., คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ สงขลา 90112

¹ This Article is Part of a Thesis “Way of Fisheries and Conservation of marine resources of Ban Nai Thong Tha Sala Sub - district, Tha Sala District, Nakhon Si Thammarat Province”

² Student, Faculty of Liberal Arts, Prince of Songkla University, Songkhla, 90112, Thailand

³ Asst. Prof. Dr., Faculty of Liberal Arts, Prince of Songkla University, Songkhla, 90112, Thailand

* Corresponding author: E-mail address: pamfinal40@gmail.com

(Received: September 18, 2020; Revised: August 20, 2021; Accepted: August 29, 2021)

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์ 1. เพื่อศึกษากิจกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเล 2. เพื่อศึกษารูปแบบการจัดการทรัพยากรทางทะเลร่วมกันของชุมชนประมงพื้นบ้านในอ่าวจังหวัดนครศรีธรรมราช เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยและเก็บข้อมูลภาคสนามโดยการประชุมกลุ่มย่อย การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม กลุ่มผู้ให้ข้อมูลจำนวน 21 คน แบ่งออกเป็น 3 กลุ่มได้แก่ กลุ่มชาวประมงพื้นบ้าน กลุ่มนักวิชาการที่เกี่ยวข้อง และกลุ่มผู้เกี่ยวข้องในหน่วยงานภาครัฐ จากนั้น นำข้อมูลที่ได้มาทำการวิเคราะห์และอภิปรายผลโดยการพรรณนาเชิงวิเคราะห์ ผลการศึกษาพบว่า การดำเนินกิจกรรมเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลของชุมชนประมงพื้นบ้านในอ่าวมีทั้งสิ้น 7 กิจกรรมหลัก แบ่งประเภทกิจกรรมได้เป็น 2 ประเภท คือ 1. กิจกรรมประเภทการจัดการเพื่อฟื้นฟูทรัพยากร 2. กิจกรรมประเภทการจัดการทุนและองค์ความรู้ และมีรูปแบบของการจัดการทรัพยากรทางทะเลแบบร่วมมือกัน โดยชุมชนจะเป็นผู้เริ่มดำเนินการแก้ไข จัดการด้วยตนเองก่อนจะได้รับความช่วยเหลือจากหน่วยงานอื่น จึงทำให้ความรับผิดชอบและการตัดสินใจในการจัดการยังคงเอื้อให้ชุมชนได้มีอำนาจการจัดการทรัพยากรทางทะเลของตนเองอย่างเต็มที่ โดยอยู่บนพื้นฐานทรัพยากรและความร่วมมือกันของคนในชุมชนเป็นสำคัญ

คำสำคัญ: กิจกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากร รูปแบบการจัดการทรัพยากร ทรัพยากรทางทะเล

Abstract

The study was conducted using a qualitative technique. The objectives of the study are 1.to study activities related to conservation of marine resources and 2.to study a mutual marine resource management model of Ban Nai Thong, Nakhon Si Thammarat. Data was collected by reviewing documents and research works and collecting field data through focus group discussion, in-depth interview, and non-participant observation. A total of 21 informants in 3 groups comprises the local fishermen group, academic group, and public organizations. The collected data was analyzed and discussed by analytical description. The study results revealed that there were 7 major activities and the activities were divided into 2 types as.1. management activities to restore resources and 2.capital and knowledge management activities.The model of marine resource management was based on cooperation. The community initiated to implement a corrective action before asking for help from other agencies, responsibility and decision in the management support the community to have full power to manage its own resources on the basis of cooperation of people in the community in a significant way.

Keywords: Activities Resource Conservation, Resource Management Model, Marine Resources

บทนำ

ทรัพยากรทางทะเลเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่เป็นทรัพย์สินส่วนรวม (Common Property) ไม่มีผู้ใดผู้หนึ่งเป็นเจ้าของจึงเป็นสมบัติของประเทศชาติที่ประชาชนทุกคนเป็นเจ้าของร่วมกัน หากแต่ประเทศไทยในอดีตมีการจัดการทรัพยากรทางทะเลในรูปแบบการผูกขาดโดยอำนาจของรัฐ ซึ่งเป็นผู้มีอำนาจในการจัดการทรัพยากร ผ่านการกำหนดนโยบาย วางแผนหรือมาตรการในการจัดการทรัพยากรทางทะเลมาโดยตลอด จึงทำให้ขาดการเข้าไปมีส่วนร่วมของภาคประชาชน ปิดกั้นโอกาสในการเข้าถึงทรัพยากรทางทะเลอย่างเสรีของประชาชนในพื้นที่ [1] การจัดการทรัพยากรที่ผ่านมามีได้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1-7 มีความมุ่งเน้นการพัฒนาไปในด้านเศรษฐกิจและการสร้างโครงสร้างพื้นฐานเป็นสำคัญจึงทำให้การจัดการด้านทรัพยากรทางทะเลเน้นเน้นไปด้านการเพิ่มกำลังการผลิตและจับสัตว์น้ำ ส่งผลให้ทรัพยากรในทะเลถูกใช้ไปอย่างต่อเนื่อง จนเสื่อมโทรมลง [2] กระทั่งเริ่มใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 เป็นต้นมา รัฐได้เรียนรู้จากการบริหารจัดการทรัพยากรทางทะเลที่ล้มเหลว โดยเริ่มให้ความสำคัญด้านการสร้างสมดุลระหว่างเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม นอกจากนี้ ยังมีรากฐานความคิดที่ยึดโยงกับชุมชน และจารีตประเพณีของชุมชนมากขึ้น เกิดการสร้างการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในสังคม และทำให้การพัฒนาประเทศนำไปสู่ความสมดุลและยั่งยืน [3]

ชุมชนบ้านในถุ้งตั้งอยู่ใน หมู่ที่ 5 ตำบลท่าศาลา อำเภوتاศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราชเป็นหนึ่งในชุมชนริมทะเลชายฝั่งอ่าวไทยมีพื้นที่ 789 ไร่ และประชากร 4,202 คน คนในชุมชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพประมงพื้นบ้านเป็นหลัก ซึ่งพื้นที่ทำกินของคนในชุมชนนั้นถือได้ว่ามีความอุดมสมบูรณ์เป็นอย่างมากทั้งสัตว์น้ำและพืชทะเล รวมถึงมีป่าชายเลนที่เป็นแหล่งที่อยู่ของสัตว์น้ำวัยอ่อน ในประวัติศาสตร์การต่อสู้เพื่อเข้าถึงทรัพยากรเขา-นา-เล ในนครศรีธรรมราช พบว่าช่วงหลังปี พ.ศ. 2505 ชุมชนในถุ้งมีลักษณะของการเข้าถึงทรัพยากรด้วยการสร้างเครือข่ายกับภายนอก ที่เห็นเด่นชัดที่สุดคือการรวมตัวเป็นสมาพันธ์ชาวประมงพื้นบ้านภาคใต้ ผลการต่อสู้เพื่อเข้าถึงทรัพยากรนั้นพบว่าชุมชนสามารถเข้าถึงทรัพยากรได้มากขึ้นแต่ยังได้ไม่เต็มที่เนื่องจากมีข้อจำกัดในด้านความเข้มแข็งของชุมชน กระมลสิทธิ และปัจจัยการผลิตที่ต่างกัน [4]

อย่างไรก็ตามในช่วงปีพ.ศ 2540 เป็นต้นมาเกิดการบุกรุกพื้นที่ทางทะเลโดยเรือประมงพาณิชย์ที่เข้ามาจับสัตว์น้ำในพื้นที่ ด้วยเครื่องมือประมงทำลายล้าง อาทิ อวนลาก เรือคลาดหอยลาย ทำให้สัตว์น้ำลดจำนวนลงอย่างรวดเร็ว และโครงการขนาดใหญ่ของเอกชน เช่น โครงการสร้างท่าเทียบเรือ โครงการสร้างแท่นขุดเจาะปิโตรเลียม ซึ่งคนในชุมชนเล็งเห็นว่ายังซ้ำเติมปัญหาด้านทรัพยากรทางทะเลให้เลวร้ายยิ่งขึ้นไป จึงเกิดการรวมตัวเพื่อขับไล่เรือประมงพาณิชย์ และต่อต้านการจัดสร้างโครงการขนาดใหญ่ของเอกชน ซึ่งชาวประมงพื้นบ้านได้รวมตัวกันเป็นองค์กรชุมชนในนามของ “กลุ่มอนุรักษ์ประมงพื้นบ้านในถุ้ง” มีการแสวงหาองค์ความรู้ร่วมกับหลายฝ่ายทั้งองค์กรภาครัฐและเอกชน เกิดเป็นข้อบัญญัติท้องถิ่นว่าด้วยเรื่องการใช้ประโยชน์ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งอย่างยั่งยืน และมีการดำเนินงานในด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ ยังมีการขยายเครือข่ายการอนุรักษ์และการจัดตั้งธนาคารปูม้า ทำให้สัตว์น้ำและทรัพยากรในทะเลเริ่มมีจำนวนมากขึ้น ส่งผลให้การแย่งใช้ทรัพยากรทางทะเลลดลง คืนความอุดมสมบูรณ์ให้กับท้องทะเลของชุมชนอีกครั้ง

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงสนใจการศึกษาเกี่ยวกับ การอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลของชุมชนประมงพื้นบ้านบ้านในถุ้ง ตำบลท่าศาลา อำเภوتاศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช โดยมุ่งศึกษากิจกรรมการอนุรักษ์และรูปแบบ

การจัดการทรัพยากรทางทะเลของชุมชน เพื่อให้เกิดแนวทางในการดำเนินงานด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลในเขตพื้นที่อื่น ๆ โดยการศึกษาครั้งนี้เน้นการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก การสังเกต และการประชุมกลุ่มย่อยเป็นหลักเพื่อให้ได้ข้อมูลและทำความเข้าใจในเรื่องวิถีการทำประมงพื้นบ้านและการอนุรักษ์ทรัพยากรในพื้นที่ โดยนำแนวคิดเรื่องภูมิปัญญาประกอบกับความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการประมงพื้นบ้านมาเป็นกรอบในการศึกษา พร้อมทั้งนำแนวคิดการอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเล แนวคิดการจัดการเข้ามาบูรณาการเพื่อวิเคราะห์กิจกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลของชุมชน แนวคิดการจัดการร่วม มาวิเคราะห์เพื่อเชื่อมโยงหารูปแบบการจัดการทรัพยากรทางทะเลของชุมชนเพื่อความยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษากิจกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลของชุมชนประมงพื้นบ้านในลุ่ม ตำบลท่าศาลา อำเภوتاศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช
2. เพื่อศึกษารูปแบบการจัดการทรัพยากรทางทะเลร่วมกันของชุมชนประมงพื้นบ้านในลุ่ม ตำบลท่าศาลา อำเภوتاศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช

วิธีการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้วิธีการดำเนินการวิจัยโดย การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก การประชุมกลุ่ม และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม เป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูลภาคสนาม

1.พื้นที่ที่ศึกษา ชุมชนบ้านในลุ่ม ตำบลท่าศาลา อำเภوتاศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช เนื่องด้วยเป็นชุมชนประมงขนาดเล็กที่ดำเนินวิถีการประอาชีพประมงพื้นบ้านมาอย่างยาวนาน มีการอนุรักษ์และการจัดการทรัพยากรประมงร่วมกันอย่างต่อเนื่อง

2.กลุ่มผู้ให้ข้อมูลมีจำนวน 21 คน แบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม คือ 1. กลุ่มชาวประมงพื้นบ้าน ได้แก่ หัวหน้าและคณะกรรมการกลุ่มอนุรักษ์ประมงพื้นบ้านในลุ่ม จำนวน 6 คน โดยเป็นผู้ที่ชาวบ้านให้ความไว้วางใจเป็นผู้ที่ขับเคลื่อนกิจกรรมด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลในพื้นที่ และสมาชิกกลุ่มอนุรักษ์ประมงพื้นบ้านในลุ่ม จำนวน 8 คน ซึ่งเป็นชาวประมงพื้นบ้านที่เข้าร่วมกิจกรรมการอนุรักษ์และจัดการทรัพยากรทางทะเลร่วมกัน 2. กลุ่มนักวิชาการ ซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่องค์กรเอกชนและเครือข่ายประมงพื้นบ้านในบริเวณใกล้เคียง จำนวน 5 คน และ 3. กลุ่มเจ้าหน้าที่จากหน่วยงานภาครัฐ ได้แก่ เจ้าหน้าที่หน่วยราชการ และเครือข่ายประมงพื้นบ้านในบริเวณใกล้เคียง จำนวน 2 คน ที่คอยให้การสนับสนุนชุมชนมาโดยตลอด ทั้งในด้านงบประมาณ กำลังแรงงาน และองค์ความรู้

3.การเก็บรวบรวมข้อมูล คัดเลือกบุคคลแต่ละกลุ่มผ่านการประชุมกลุ่มย่อย เพื่อนำมาสู่การสัมภาษณ์แบบเจาะลึกเป็นรายบุคคล เฉพาะผู้ที่สามารถให้ข้อมูลได้อย่างละเอียด และตรงประเด็นของการศึกษามากที่สุด ทั้งนี้ มีการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง จากนั้น นำข้อมูลที่ได้อาวิเคราะห์เชิงเนื้อหาและเขียนรายงานผลโดยการพรรณนาเชิงวิเคราะห์

ผลการวิจัย

ผู้วิจัยขอเสนอผลการวิจัยตามประเด็นการศึกษาดังต่อไปนี้ 1. ชุมชนประมงบ้านในอุ้งกับกิจกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเล 2. รูปแบบการจัดการทรัพยากรทางทะเลอย่างมีส่วนร่วมชุมชนประมงบ้านในอุ้งกับกิจกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเล

ชุมชนบ้านในอุ้ง ตำบลท่าศาลา อำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นชุมชนประมงที่มีอายุเกือบ 100 ปี โดยคนกลุ่มแรกที่อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ได้แก่ กลุ่มคนจากรัฐต่าง ๆ ของประเทศมาเลเซีย อาทิ รัฐปีนัง รัฐตรังกานู และรัฐกลันตัน ซึ่งย้ายถิ่นมาเนื่องจากหลบหนีภัยสงครามการล่าอาณานิคมของประเทศอังกฤษ ลัดเลาะเรือมาตามชายฝั่งและเลือกปักหลักใช้ชีวิตอยู่ที่อำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช เนื่องจากสภาพแวดล้อมเป็นที่ราบ สลับป่าและอยู่ติดทะเลอ่าวไทย จึงทำให้บรรพบุรุษในชุมชนเลือกประกอบอาชีพประมงพื้นบ้าน ซึ่งในปัจจุบันสภาพชุมชน และวิถีในการทำประมงมีความแตกต่างไปจากเดิมบ้าง ในทางกายภาพพบว่า พื้นที่บริเวณชุมชนส่วนใหญ่มีส่วนที่เป็นพื้นดินลต่น้อยลงอันเนื่องจากการกัดเซาะชายฝั่งของน้ำทะเล และลำคลองที่เคยเป็นเส้นทางเดินเรือเข้ามาในชุมชนเมื่อในอดีตได้ตื้นเขินไป และในช่วงปีพ.ศ. 2540 ชุมชนประสบกับวิกฤตความเสื่อมโทรมของทรัพยากรจากการบุกรุกของเรือประมงพาณิชย์ [5] ทำให้จำนวนสัตว์น้ำลดลง และแผนการก่อสร้างของโครงการพัฒนาขนาดใหญ่ของเอกชน โดยเฉพาะโครงการโรงไฟฟ้าถ่านหิน และโครงการสร้างท่าเทียบเรือ เนื่องจากช่วงเวลาที่ให้มีแผนจะดำเนินงาน โครงการได้การผ่านการทำประชาพิจารณ์อย่างน่าสงสัย สร้างความกังวลให้กับคนในพื้นที่ เหตุการณ์และความกังวลสะสมจนส่งผลต่อวิถีการทำประมงแบบดั้งเดิม อาทิ วิธีการจับปลาด้วยการทอดแหที่เริ่มไม่เป็นที่นิยม เนื่องจากสภาพแวดล้อมทางทะเลที่เริ่มเปลี่ยนไป การดักจับสัตว์น้ำในพื้นที่น้ำตื้นเริ่มจับได้ยากขึ้น ชาวประมงบางส่วนใช้เครื่องมือประมงผิดกฎหมาย เพื่อแย่งชิงสัตว์น้ำจากกลุ่มเรือประมงพาณิชย์ และวิธีการหาปลาแบบดูหลาที่แม้จะยังคงอยู่แต่จำนวนผู้ใช้วิธีการนี้เหลือเพียงแค่ 20 คนในชุมชน อีกทั้งยังพบว่ายังไม่มีวิธีการในการถ่ายทอดความรู้นี้ให้แก่คนรุ่นใหม่ในชุมชนมากนัก

จากปัญหาดังกล่าว ชุมชนจึงมีการดำเนินกิจกรรมเพื่อที่จะอนุรักษ์ทรัพยากรและวิถีการทำประมงแบบพื้นบ้านเอาไว้โดยหันมาสร้างจิตสำนึกในการรักและหวงแหนทรัพยากรของชุมชน อาทิ การสร้างแนวเขตอนุรักษ์ร่วมกับมิกติกาของชุมชนที่ชาวประมงพื้นบ้าน น้อมปฏิบัติไปในทางเดียวกัน การจัดตั้งธนาคารปูม้าเป็นต้น พร้อมกับนำเอาวิธีการทำประมงแบบดั้งเดิมกลับมาใช้ ไม่ใช่เครื่องมือประเภทอวนลากและอวนรุนในการจับสัตว์น้ำ และออกจับสัตว์น้ำตามฤดูกาล ส่งผลให้ทรัพยากรเริ่มฟื้นฟูลงขึ้นตามลำดับ ท้องทะเลและทรัพยากรเริ่มกลับมาอุดมสมบูรณ์ อาทิ เช่นการเพิ่มจำนวนของปูม้า และปลาทุร รวมถึงแหล่งปะการังที่มีมากขึ้น ปัญหาการเกิดปะการังฟอกขาวในทะเลลดน้อยลง และสามารถทำให้กลุ่มคนที่ละทิ้งอาชีพประมงพื้นบ้านไปกลับมาประมงอาชีพเดิมได้อีกครั้ง

ภายหลังจากเกิดวิกฤตด้านทรัพยากรทำให้ชาวประมงในพื้นที่เริ่มตระหนักถึงความสำคัญของทรัพยากรทางทะเลในชุมชน เกิดความร่วมมือในการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรให้กลับมาอุดมสมบูรณ์ มีการทำประมงแบบไม่เบียดเบียนทรัพยากร ด้วยวิถีแบบพื้นบ้านจึงถือได้ว่าชาวประมงบ้านในอุ้งเป็นทั้งผู้ใช้ และอนุรักษ์รักษาให้ทรัพยากรทางทะเลเกิดความสมดุล ทั้งนี้ก็เพื่อที่จะให้มีแหล่งอาหาร แหล่งทำกินสืบต่อไปในอนาคต ผ่านกิจกรรมการอนุรักษ์แบบต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

จากการศึกษาสามารถแบ่งกิจกรรมเพื่อการอนุรักษ์ทางทะเล ออกเป็น 2 ประเภท คือ

1. กิจกรรมประเภทการจัดการเพื่อฟื้นฟูทรัพยากร

กิจกรรมประเภทนี้ เป็นการจัดกิจกรรมเพื่อการจัดการทรัพยากร เป็นกิจกรรมที่เข้าไปกระทำการเกี่ยวข้องกับทรัพยากรทางทะเลของชุมชนโดยตรง ได้แก่ การจัดตั้งกลุ่มอนุรักษ์ประมงพื้นบ้านในถ้ำ การสร้างแนวเขตอนุรักษ์ 3000 เมตร การจัดทำข้อบัญญัติท้องถิ่นว่าด้วยการใช้ทรัพยากรทะเลชายฝั่งอย่างยั่งยืน และการจัดตั้งธนาคารปูม้า ซึ่งกิจกรรมเหล่านี้มุ่งอาศัยวิธีการเพื่อเข้าไปจัดการฟื้นฟู และอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลโดยตรง เห็นผลที่ชัดเจนเป็นรูปธรรมว่าเมื่อดำเนินกิจกรรมไปแล้ว ทรัพยากรทางทะเลดีขึ้นโดยจำนวนสัตว์น้ำเพิ่มมากขึ้น อีกทั้งชาวประมงสามารถจับสัตว์น้ำตามฤดูกาลได้ และสัตว์น้ำเข้ามาวางไข่ตามชายฝั่งมากขึ้น

1.1 การจัดตั้งกลุ่มอนุรักษ์ประมงพื้นบ้านในถ้ำ

จากจุดเริ่มต้นที่ชาวประมงถูกรุกรานจากเรือประมงพาณิชย์ทำให้ชาวบ้านในพื้นที่ต้องมีการรวมตัวกันเพื่อขับไล่เรือประมงพาณิชย์ ผลักดันให้เครื่องมือประมงประเภททำลายล้างออกนอกอาณาเขตทะเลชายฝั่ง โดยมีการดำเนินการในระยะแรกด้วยการรวมตัวสมาชิกเพียง 34 คน ร่วมกันประท้วงเพื่อเรียกร้องให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องดำเนินการแก้ไขปัญห และในวันที่ 18 กันยายน พ.ศ. 2545 เกิดการรวมตัวกันอย่างไม่เป็นทางการในนาม “กลุ่มอนุรักษ์ประมงพื้นบ้านมุสลิมในถ้ำ” โดยอาศัยการชักชวนสมาชิกในชุมชนแบบปากต่อปาก เพื่อต่อต้านการเข้ามาก่อสร้างโครงการต่าง ๆ จากเอกชนที่เริ่มเข้ามาในชุมชน โดยในปีพ.ศ. 2549 พื้นที่อำเภอท่าศาลาถูกกำหนดให้เข้าไปอยู่ใน “โครงการเขาเทรินชีบอร์ด” กำหนดให้ท่าศาลารวมถึงชุมชนบ้านในถ้ำเป็นที่ตั้งของนิคมอุตสาหกรรมปิโตรเคมี และหลังจากนั้นโครงการขนาดใหญ่มากมายเริ่มวางแผนจะก่อตั้งขึ้นในพื้นที่ อาทิ ท่าเรือน้ำลึก โรงไฟฟ้าถ่านหิน เป็นต้น ชาวบ้านจึงรวมตัวกันเพื่อต่อต้านการเกิดขึ้นของโครงการเหล่านี้ ทางกลุ่มมีการยกระดับความเข้มแข็งโดยการจดทะเบียนเป็น องค์กรชุมชนประมงท้องถิ่นตามพระราชกำหนดการประมง พ.ศ.2558 ภายใต้ชื่อ “กลุ่มอนุรักษ์ประมงพื้นบ้านในถ้ำ” ทั้งนี้ก็เพื่อที่จะดำเนินการต่อข้อเรียกร้องต่าง ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น และทำให้การดำเนินงานด้านการอนุรักษ์มีความเข้มแข็ง และเป็นไปอย่างต่อเนื่อง ในปัจจุบันกลุ่มอนุรักษ์ประมงพื้นบ้านในถ้ำ มีสมาชิก 197 คน ขับเคลื่อนงานโดยแกนนำ “นายเจริญ โต๊ะอิดเต” และคณะกรรมการกลุ่มที่มาจากการคัดเลือกของสมาชิกผ่านการโหวต โดยกลุ่มมีแนวคิดการดำเนินงานเพื่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรทางทะเลของชุมชนเป็นสำคัญ

ภาพที่ 1 สัญลักษณ์กลุ่มอนุรักษ์ประมงพื้นบ้านในถ้ำ

1.2 การสร้างแนวเขตอนุรักษ์ 3000 เมตร

แนวเขตอนุรักษ์ของชุมชนเป็นหนึ่งในกิจกรรมแรกที่ชุมชนร่วมกันทำเพื่ออนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำวัยอ่อน โดยการสร้างแนวเขตอนุรักษ์เริ่มขึ้นในปี พ.ศ. 2547 ภายหลังจากที่กลุ่มอนุรักษ์ประมงพื้นบ้านในลุ่มร่วมกันต่อต้านผลักดันให้เรือประมงพาณิชย์ออกจากพื้นที่ชายฝั่งได้สำเร็จ ซึ่งแนวเขตเกิดจากความร่วมมือที่จะปกป้องพื้นที่หน้าบ้านนั่นคือท้องทะเล เป็นการร่วมมือระหว่างกลุ่มอนุรักษ์ประมงพื้นบ้านในลุ่ม กลุ่มอนุรักษ์ประมงพื้นบ้านบ้านสระบัว และได้รับการสนับสนุนด้านงบประมาณในการจัดซื้ออุปกรณ์การทำแนวเขตอนุรักษ์จากกรมประมงจังหวัดนครศรีธรรมราช แนวเขตอนุรักษ์จะมีหลักการทำงานคล้ายเครื่องมือจับสัตว์น้ำที่เรียกว่า โป๊ะ ชาวประมงในพื้นที่จะร่วมกันนำไม้ไผ่มาเหลาปักลงไปใต้น้ำลักษณะคล้ายกระโจม โดยภายในกระโจมจะเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของลูกปลา และปลาที่มาวางไข่ โดยหนึ่งกระโจมจะใช้ไม้ไผ่ 5 ลำ ความยาวไม้ประมาณ 5 เมตร ปักลงไปใต้น้ำที่ระดับความลึก 2 เมตร ก่อนจะใช้เชือกมัดบริเวณปลายด้านบนเพื่อไม่ให้ไม้ไผ่หลุดออกจากกัน ทำลักษณะนี้ไปเรื่อย ๆ และเว้นระยะห่างแต่ละกระโจมประมาณ 800-1000 เมตร กระโจมบ้านปลาจะทอดยาวไปตามกลางทะเลเป็นความยาวกว่า 3,000 เมตร เพื่อให้ปลามาอยู่อาศัย อีกทั้งแนวไม้ไผ่จะช่วยชะลอแรงกระแทกของคลื่นทะเลที่จะพัดเข้าสู่ชายฝั่งได้ เป็นอีกหนึ่งภูมิปัญญาชาวบ้าน นอกจากนี้ ภายหลังจากการประชุมกลุ่มของชนในชุมชนบ้านในลุ่ม ร่วมกันแกนนำกลุ่มประมงพื้นบ้านในพื้นที่ใกล้เคียง ทำให้ข้อตกลงร่วมกันว่าจะไม่ทำการประมง หรือ จับสัตว์น้ำในบริเวณแนวเขตอนุรักษ์ 3000 เมตร หากผู้ใดฝ่าฝืนจะมีมาตรการลงโทษตั้งแต่ระดับเบา คือ การว่ากล่าวตักเตือน และระดับหนัก โดยหากมีการฝ่าฝืนเกิน 3 ครั้ง จะทำการยึดเครื่องมือประมงไปไว้ที่กลุ่มอนุรักษ์ประมงพื้นบ้านในลุ่ม หากแต่ที่ผ่านมายังไม่เคยเผชิญปัญหาดังกล่าว และได้รับความร่วมมือจากชาวประมงในพื้นที่เป็นอย่างดี โดยแนวเขตอนุรักษ์นี้เป็นกิจกรรมที่สะท้อนให้เห็นถึงการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในชุมชนในการสร้างพื้นที่อนุรักษ์และกตึกการร่วมกัน ส่งผลอย่างชัดเจนในด้านการเพิ่มจำนวนประชากรสัตว์น้ำ ทำให้เกิดความตระหนักในด้านการอนุรักษ์สัตว์น้ำวัยอ่อน

1.3 การจัดทำข้อบัญญัติท้องถิ่นว่าด้วยการใช้ทรัพยากรทะเลชายฝั่งอย่างยั่งยืน

จากการสร้างแนวเขตเพื่ออนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำกลุ่มอนุรักษ์ประมงพื้นบ้านในลุ่มได้ร่วมผลักดันให้เกิดข้อบัญญัติท้องถิ่นในการอนุรักษ์และดูแลทรัพยากรทางทะเลของชุมชนให้มีความเข้มแข็งขึ้น เป็นกิจกรรมที่บูรณาการความร่วมมือจากหลายฝ่าย โดยร่วมหารือกับองค์กรด้านการศึกษาคณะมหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ในการศึกษาพื้นที่ และเก็บข้อมูลฐานทรัพยากรทางทะเล และหน่วยงานราชการ ได้แก่ องค์การบริหารส่วนตำบลท่าศาลาในการรับฟังข้อเรียกร้องของชาวบ้าน และร่างข้อบัญญัติ เกิดเป็น “ข้อบัญญัติท้องถิ่นว่าด้วยการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งอย่างยั่งยืน” จากข้อมูลทางวิชาการและความต้องการของชาวบ้าน ทำให้มีการเพิ่มขอบเขตพื้นที่การอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำออกไปเป็นความยาว 5,400 เมตร โดยแบ่งเขตทะเลและชายฝั่งเป็น 2 เขต ประกอบด้วย เขตอนุรักษ์ทางทะเลและชายฝั่งเขตที่ 1 ระยะทาง 5,400 เมตร จากขอบน้ำชายฝั่งออกไปในทะเล และ เขตอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งเขตที่ 2 ระยะทาง 1,500 เมตร จากขอบน้ำชายฝั่งออกไปในทะเล และห้ามเรือประมงประเภทยานพาหนะทำลายล้างทรัพยากรเข้ามาทำการประมงภายในเขต ซึ่งข้อบัญญัติท้องถิ่นนี้ถือได้ว่าเป็นกฎหมายที่มาจากความคิดเห็นของชาวประมงในพื้นที่อย่างแท้จริง เนื่องจากชาวบ้านมีส่วนสำคัญในการออกแบบกฎกติกา เพื่อให้มีการจัดการกับกลุ่มเรือประมงพาณิชย์ และเครื่องมือประมงผิดกฎหมายอย่างจริงจัง นอกจากนี้ชาวประมงในพื้นที่จะรับหน้าที่เป็นผู้ที่คอยช่วยตรวจตราเฝ้าระวังไม่ให้มีการกระทำความผิดซึ่งจะอยู่ในขอบเขตของข้อบัญญัติฉบับนี้

หากพบเจอการทำประมงผิดกฎหมายในแนวเขตอนุรักษ์ชาวบ้านมีอำนาจในการเข้าไปตักเตือนหรือแจ้งเจ้าหน้าที่ได้ทันที ดังนั้น การจัดทำข้อบัญญัติท้องถิ่นนี้จะเสริมให้แนวเขตอนุรักษ์ 3000 เมตรมีการรองรับที่เข้มแข็งมากขึ้น และสะท้อนให้เห็นถึงความร่วมมือกันแบบบูรณาการเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเล

1.4 การจัดตั้งธนาคารปูม้า

ธนาคารปูม้าเป็นกิจกรรมที่ดูแลภายใต้กลุ่มอนุรักษ์ประมงพื้นบ้านในถุ้ง เริ่มก่อตั้งในปี พ.ศ. 2558 ภายหลังจากการประกาศใช้ข้อบัญญัติท้องถิ่น การฟื้นฟูทรัพยากรจึงเป็นภารกิจต่อมาโดยหลังจากวิกฤติเรือประมงพาณิชย์ปูม้าได้ลดจำนวนลงอย่างมาก ซึ่งปูม้าจัดเป็นสัตว์เศรษฐกิจของชุมชน จึงเกิดการจัดตั้งธนาคารปูม้าร่วมกับมหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ และสมาคมอนุรักษ์ทะเลไทย เพื่อเป็นสถานที่ในการเก็บพักแม่ปูที่มีไข่นอกกระดอง ซึ่งปูเหล่านั้นจะได้มาจากชาวประมงในชุมชนที่บริจาคปูม้าไข่นอกกระดองให้กับธนาคารปูส่งต่อให้กับเจ้าหน้าที่ในกลุ่มอนุรักษ์ประมงพื้นบ้านในถุ้งเพื่อจะได้นำไปพักเลี้ยงไว้ในถังพลาสติกระยะเวลาที่ไข่ปูเริ่มเปลี่ยนสีเข้มขึ้น ระยะเวลาประมาณ 6-7 วัน จากนั้นชาวบ้านในชุมชนจะรวมตัวกันทุกวันตอนเย็นเวลาประมาณ 17.00 นาฬิกาเพื่อนำปูไปปล่อยบริเวณกระชังปูที่อยู่กลางทะเล ห่างออกไปจากชายฝั่งประมาณ 12 กิโลเมตร โดยธนาคารปูม้าของชุมชนบ้านในถุ้งจะทำการทำกระชังยึดกลางทะเลแม่ปูที่อยู่ในกระชังจะสลัดไข่ลอดผ่านตาอวนไปตามธรรมชาติทำให้ลูกปูม้ามีโอกาสเติบโต และเพิ่มจำนวนขึ้นในทะเล อัตราการรอดชีวิตจะอยู่ที่ราว ๆ 500,000 ตัว ส่วนจำนวนลูกปูที่หายไปอาจกลายเป็นอาหารของปลา และสัตว์อื่น ๆ ในทะเล ซึ่งเป็นกลไกธรรมชาติ ถือว่ายังเป็นปริมาณที่เพียงพอต่อการดำรงชีวิต การทำธนาคารปูม้าจึงมีส่วนสำคัญที่ช่วยลดการตัดวงจรการเจริญเติบโตของปูม้าจากการประมงที่จับแม่ปูตั้งครรรภ์มาขาย ทำให้ปริมาณปูม้าในทะเลเพิ่มจำนวนและรักษาสมดุลของระบบนิเวศทางทะเล

กิจกรรมประเภทการจัดการทุนและองค์ความรู้

กิจกรรมประเภทการจัดการทุนและองค์ความรู้ เป็นกิจกรรมที่กระทำแล้วส่งผลต่อทรัพยากรทางทะเลโดยอ้อม เป็นพื้นที่หนึ่งที่น่าสนใจสนับสนุนและส่งเสริมการจัดการทรัพยากรทางทะเลให้เป็นระบบ และเกิดประสิทธิภาพ ได้แก่ การจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้วิถีประมงพื้นบ้าน การจัดตั้งสหกรณ์ออมทรัพย์บ้านริสกี และการจัดตั้งกองทุนเพื่อฟื้นฟูอาชีพชาวประมงบ้านในถุ้ง โดยกิจกรรมเหล่านี้มุ่งเน้นที่จะเข้ามาสนับสนุนด้านทุนและองค์ความรู้ ทำให้ผู้ใช้ทรัพยากรได้รับความช่วยเหลือเมื่อประสบปัญหาในการใช้งานทรัพยากร จัดระเบียบให้แก่ผู้ใช้ทรัพยากรให้ใช้งานอย่างมีประสิทธิภาพเมื่อผู้ใช้มีระบบแล้วก็จะส่งผลไปในทางที่ดีกับทรัพยากร

2.1 การจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้วิถีประมงพื้นบ้าน

ศูนย์การเรียนรู้วิถีประมงพื้นบ้านเกิดขึ้นจากความร่วมมือกันกับเครือข่ายอนุรักษ์ประมงพื้นบ้านป่าสน ที่อยู่ในพื้นที่ใกล้เคียง โดยเปิดโอกาสให้ชาวประมงในพื้นที่ได้เผยแพร่วิถีการทำประมงและสามารถพาผู้ที่สนใจลงเรือเพื่อเรียนรู้วิถีประมงแบบดูหล่าซึ่งพบในพื้นที่บ้านป่าสน โดยวิธีการแบบดูหล่าเป็นวิชาการฟังเสียงปลาที่ได้รับการถ่ายทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่น สัตว์น้ำที่ดูหล่ามักจะจับได้คือ ปลาจวด การมาเรียนรู้วิถีประมงแบบดูหล่าจึงต้องมาในช่วง มีนาคม ถึง กรกฎาคม อันเป็นฤดูกาลที่พบปลาชนิดนี้ได้มาก นอกจากนี้ในนามของกลุ่มอนุรักษ์ประมงพื้นบ้านในถุ้งและศูนย์การเรียนรู้วิถีประมงพื้นบ้าน ได้ดำเนินการสร้างภาคีเครือข่ายควบคู่กันไปทั้งในระดับชุมชน อำเภอ จังหวัด และระดับประเทศ โดยมีการสร้างเครือข่ายเป็นสมาคมเครือข่ายประมงพื้นบ้านอ่าวท่าศาลา ร่วมกับกลุ่มอนุรักษ์ประมงพื้นบ้านสระบัว กลุ่มอนุรักษ์ประมงพื้นบ้านบ้านหน้าทับ กลุ่มอนุรักษ์ประมงพื้นบ้านบ้านท่าสูงบน และกลุ่มอนุรักษ์ประมงพื้นบ้านป่าสนมีการจัด

เวทีความรู้เพื่อแลกเปลี่ยนความรู้ในการอนุรักษ์ทรัพยากร จัดหากองทุนและกระจายแนวทางการก่อตั้งธนาคารปูม้าในพื้นที่ใกล้เคียงการรวมตัวกันลักษณะนี้เพื่อสร้างความเข้มแข็งในการดำเนินงานด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเล และสร้างอำนาจการต่อรองกับหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งนี้ ได้มีการเชื่อมต่อเครือข่ายกับอำเภออื่น ๆ ได้แก่กลุ่มอนุรักษ์ประมงพื้นบ้านในเขตอำเภอชนอม อำเภอสิชล และอำเภอปากพนังผ่านรูปแบบเวทีชุมชน ก่อนจะมีการรวมตัวเป็นเป็นหนึ่งในสมาชิก สมาคมสมาพันธ์ประมงพื้นบ้านแห่งประเทศไทย เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ในด้านการจัดการและดูแลทรัพยากรทางทะเลที่มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

2.2 การจัดตั้งสหกรณ์ออมทรัพย์บ้านริสกี

จากการศึกษาพบว่า สหกรณ์ออมทรัพย์บ้านริสกีเป็นองค์การทางเศรษฐกิจที่สำคัญของชุมชนโดยมีหน้าที่ในการส่งเสริมให้เกิดการออม ผ่านการระดมเงินเป็นกองทุนสำรองในการช่วยเหลือชาวประมงและการฟื้นฟูทรัพยากร ซึ่งก่อตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 27 พฤษภาคม พ.ศ. 2555 มีสมาชิกทั้งสิ้น 181 คน โดยสหกรณ์ออมทรัพย์จะทำหน้าที่ในการระดมเงินทุนจากคนในชุมชนผ่านการสมัครสมาชิก และเปิดบัญชีเพื่อออมเงินเดือนละ 1 หุ้น หรือจำนวน 50 บาท เป็นประจำทุกเดือน โดยเรียกเงินฝากนี้ว่า เงินสัจจะ ซึ่งหลังจากสมาชิกฝากเงินตั้งแต่ 12 เดือนขึ้นไป สหกรณ์ออมทรัพย์จะมีสิทธิประโยชน์ให้กับสมาชิกคือ เงินกู้ และ เงินกู้ฉุกเฉินสามารถขอกู้เงินจากสหกรณ์ออมทรัพย์ได้เพื่อนำมาใช้ประโยชน์ตามความจำเป็น กรณีเงินกู้ มีวัตถุประสงค์เพื่อช่วยเหลือให้เกิดสภาพคล่องทางการเงินแก่สมาชิก โดยอาจจะเป็นการกู้เพื่อนำมาใช้จ่ายในครัวเรือน หรือชำระหนี้สิน เป็นต้น ส่วนกรณีเงินกู้ฉุกเฉิน มีวัตถุประสงค์เพื่อช่วยเหลือและสนับสนุนอาชีพประมงพื้นบ้านโดยสมาชิกสามารถกู้เพื่อนำมาเป็นค่าใช้จ่ายในการซ่อมเรือ หรือซื้ออุปกรณ์ในการทำประมง และเป็นเงินค่ารักษาพยาบาลเมื่อสมาชิกในครอบครัวของสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ได้รับอุบัติเหตุ

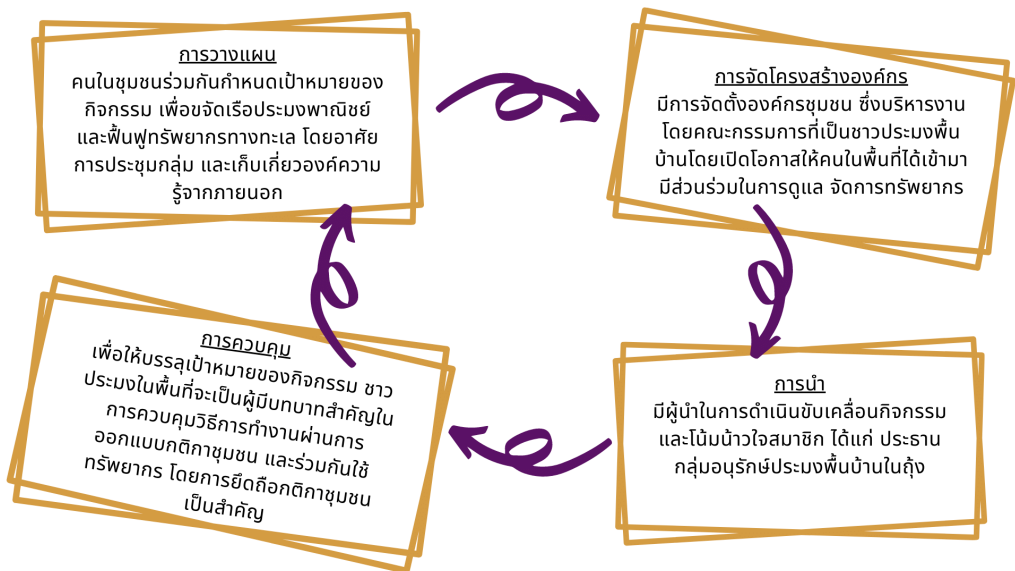
2.3 การจัดตั้งกองทุนเพื่อฟื้นฟูอาชีพชาวประมงบ้านในถุ้ง

กองทุนเพื่อฟื้นฟูอาชีพชาวประมงบ้านในถุ้ง เป็นกองทุนอยู่ภายใต้การดูแลของสหกรณ์ออมทรัพย์บ้านริสกี มีวัตถุประสงค์เพื่อการส่งเสริมอาชีพการทำประมงพื้นบ้าน ได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานประมงจังหวัดนครศรีธรรมราช ในการบริจาคเครื่องมือการประมง อาทิ แห อวน ใบพัดเรือ เป็นต้น โดยสมาชิกสหกรณ์ออมทรัพย์สามารถยืมอุปกรณ์ที่เป็นของกองทุนได้ และนำมาคืนเมื่อใช้เสร็จ เมื่อชาวประมงในพื้นที่ขาดแคลนในเรื่องใดสามารถขอความช่วยเหลือจากกองทุนของชุมชนได้ โดยกองทุนเป็นความร่วมมือของชาวประมงในชุมชนและการได้รับความช่วยเหลือจากองค์กรภาครัฐในการสนับสนุนสมาชิกทุกคนเพื่อเข้าถึงแหล่งเงินทุน และแหล่งเครื่องมือทำกินอย่างเท่าเทียมกัน ทำให้ผู้ประกอบการอาชีพประมงพื้นบ้านในชุมชนรู้สึกอยากที่จะทำอาชีพของตนต่อไป เกิดความสบายใจว่าหากประสบปัญหาก็สามารถเข้าถึงความช่วยเหลือจากองค์กรในพื้นที่ได้ทันที

กล่าวโดยสรุป กิจกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรของกลุ่มอนุรักษ์ประมงพื้นบ้านมีการดำเนินกิจกรรมอย่างค่อยเป็นค่อยไปโดยมีจุดเริ่มต้นจากความต้องการในการแก้ไขปัญหาทรัพยากรทางทะเลเสื่อมโทรมอันเนื่องมาจากการเข้ามาของเรือประมงพาณิชย์ที่ใช้เครื่องมือประมงไม่เหมาะสม และโครงการพัฒนาขนาดใหญ่ของเอกชน นำมาสู่การปลูกจิตสำนึกให้เกิดความรักและหวงแหนในทรัพยากรทางทะเลของชุมชน สร้างอำนาจการต่อรองให้แก่ตนเองด้วยการรวมกลุ่มเป็นองค์กรชุมชนและดำเนินกิจกรรมการอนุรักษ์ผ่านกระบวนการแบบกลุ่มที่มีความเข้มแข็ง มีการถ่ายทอดเรื่องราววิถีการทำประมงและสร้างเครือข่ายร่วมกับสาธารณชนนำมาซึ่งอำนาจในการจัดการและอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลโดยตัวชุมชนเอง

รูปแบบการจัดการทรัพยากรทางทะเลอย่างมีส่วนร่วม

จากการดำเนินกิจกรรมเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลของชุมชนประมงพื้นบ้านบ้านในถุ้ง ทั้ง 7 กิจกรรม พบว่า ชาวประมงพื้นบ้านในชุมชนบ้านในถุ้งมีการจัดการทรัพยากรทางทะเลโดย อาศัยความร่วมมือของคนในชุมชนในการผลักดันให้เกิดการอนุรักษ์และฟื้นฟู คนในชุมชนเป็นผู้มีบทบาทหลักในการดำเนินกิจกรรมเพื่อแก้ไขปัญหาและจัดการทรัพยากรทางทะเลของตนเอง และองค์กรภาครัฐและเอกชน จะทำหน้าที่เป็นเพียงผู้หนุนเสริมกิจกรรม ในด้านองค์ความรู้ ด้านงบประมาณ และด้านกำลังแรงงาน เพื่อให้สามารถดำเนินกิจกรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น จึงกล่าวได้ว่าชุมชนบ้านในถุ้งมีรูปแบบการจัดการทรัพยากรร่วมกันโดยชุมชน ดังภาพที่ 2

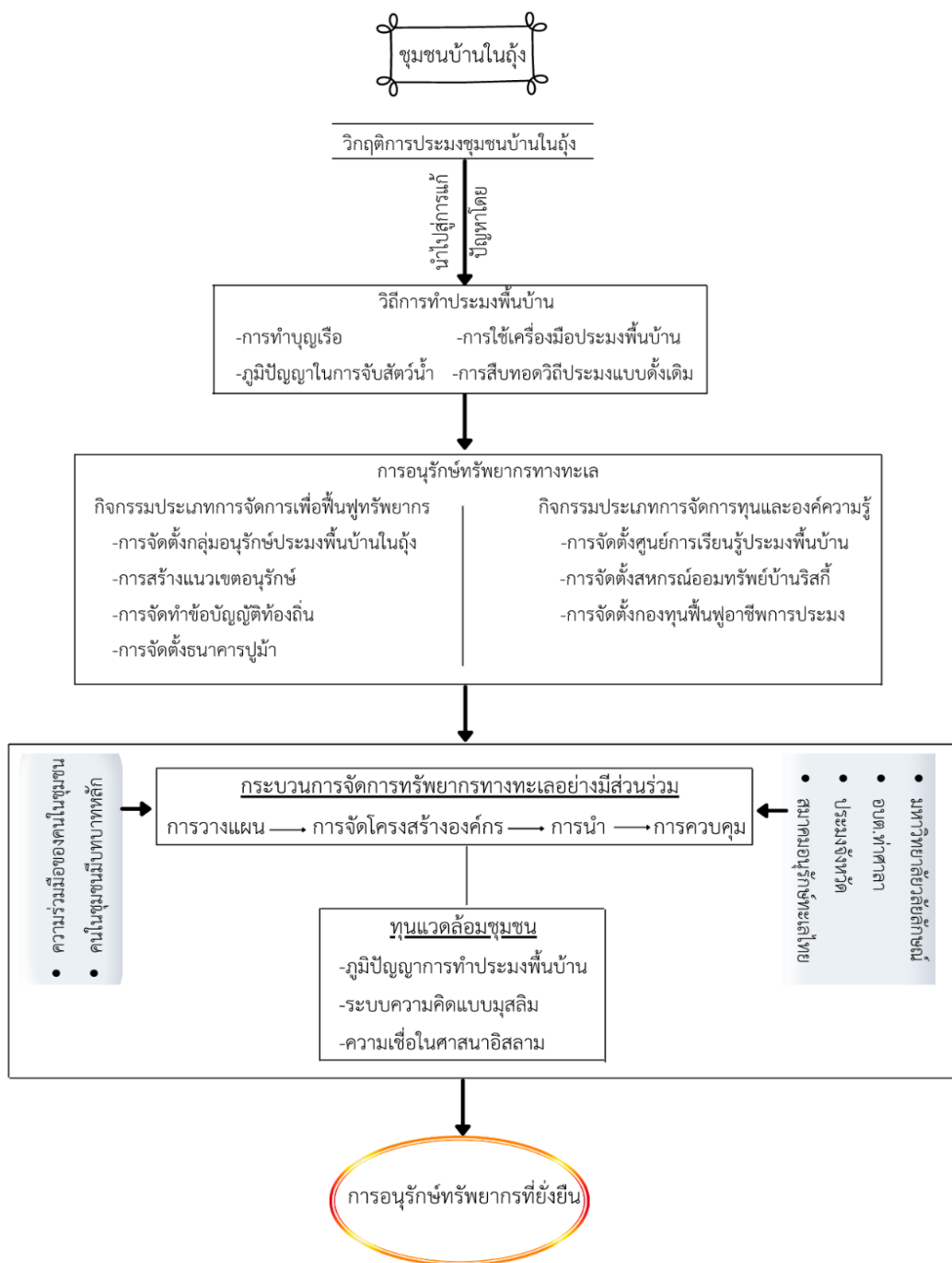

ภาพที่ 2 กระบวนการจัดการทรัพยากรทางทะเลร่วมกันโดยชุมชนของชุมชนบ้านในถุ้ง

กระบวนการจัดการในทั้ง 7 กิจกรรมเมื่อพิจารณาพบจุดเชื่อมโยงในแต่ละขั้นตอน รวมถึงมีปัจจัยที่ช่วยหนุนเสริมให้กิจกรรมเกิดขึ้นและดำเนินการไปอย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้หากวิเคราะห์เพื่อให้มองเห็นรูปแบบของการจัดการทรัพยากรทางทะเลที่เป็นรูปแบบของชุมชนเอง อาจกล่าวได้ว่าชุมชนมี “ทุนแวดล้อมของชุมชน” ประการแรกคือภูมิปัญญาการทำประมงพื้นบ้าน ประกอบไปด้วย พื้นที่ชุมชนที่ติดทะเลอ่าวไทย การอพยพย้ายถิ่นที่ทำให้เห็นถึงจุดเริ่มต้นของคนในชุมชนที่อยู่ใกล้ชิดกับท้องทะเลมาตั้งแต่บรรพบุรุษ ทำให้เกิดองค์ความรู้ในการทำประมงพื้นบ้าน และการสืบทอดองค์ความรู้ ซึ่งเป็นกระบวนการที่ทำให้ชุมชนสามารถอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลเอาไว้ได้ ประการที่สองคือระบบความคิดแบบมุสลิม เป็นทัศนคติที่เชื่อว่า “มุสลิมในโลกนี้คือพี่น้องกัน” โดยความเป็นชุมชนมุสลิมทำให้ชาวประมงในพื้นที่รู้สึกว่าเป็นญาติพี่น้อง มีความอันหนึ่งอันเดียวกัน และมีจิตวิญญาณร่วมกันจึงนำมาซึ่งการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ดังนั้น เมื่อถึงคราวประสบปัญหา หรือวิกฤติใดก็จะร่วมมือแก้ไขให้ชุมชนผ่านพ้นวิกฤติไปได้ นอกจากนี้ ชาวมุสลิมในพื้นที่มีความคิดที่ว่า “ตนต้องดำรงตนอยู่คล้ายกับนก” ซึ่งหมายถึงการทำอะไรก็ตามแต่พอดี พอควร เหมือนนกที่มัก

จะสร้างรังที่อยู่ของตนแค่พอตัวและไม่เดือดร้อนผู้อื่น การออกหาปลาทะเลเล็กเช่นกันชาวประมงในชุมชนจะออกจับปลาแต่พอตัว และไม่ทำลายทรัพยากรทางทะเลของชุมชน ประการที่สามคือความเชื่อในศาสนาอิสลาม ซึ่งถือว่าเป็นแก่นที่เชื่อมโยงกับระบบความคิดแบบมุสลิมโดยคำสอนในศาสนาเชื่อว่า “ปลาหรือสัตว์น้ำที่ตนหาได้ในแต่ละวัน คือสิ่งที่พระเจ้าเสาะหาประทานให้” ชาวประมงหาได้เท่าไรก็คือเท่านั้นเมื่อได้มาแล้วจะไม่โลภมากและต้องรู้จักแบ่งปัน รวมถึงการใช้สอยทรัพยากรก็ต้องเป็นไปโดยเกิดประโยชน์สูงสุด ซึ่งจะพบได้จากกิจกรรมธนาคารปูม้าที่มีการนำปูม้ามาบริจาค เพื่อให้มีการเพาะฟักและเพิ่มจำนวนประชากรปูม้า รวมถึงกฎกติกาข้อชุมชนที่แทรกแนวคิดนี้อยู่ การห้ามจับสัตว์น้ำตัวเต็มวัย การใช้เครื่องมือที่เหมาะสมกับชนิดของสัตว์น้ำเหล่านี้ล้วนสะท้อนความคิดการอยู่กับธรรมชาติ และไม่ทำลายธรรมชาติอีกด้วย

จากที่กล่าวมาข้างต้น ทำให้ผู้วิจัยสรุปได้ว่าชุมชนประมงบ้านในถุ้งแห่งนี้ มีรูปแบบการอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลโดยเกิดการตกผลึกทางแนวความคิดในการอนุรักษ์ทรัพยากรมาจากภายในชุมชน โดยมีปัจจัยแวดล้อมของชุมชนที่เอื้อให้เกิดกิจกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลที่มีประสิทธิภาพ จนกระทั่งสามารถแก้ไขวิกฤตการณ์ประมงของชุมชนได้อย่างเป็นรูปธรรม โดยสามารถสรุปเป็นรูปแบบการจัดการของชุมชนบ้านในถุ้งได้ดังภาพที่ 3

ภาพที่ 3 รูปแบบการจัดการทรัพยากรทางทะเลเพื่อแก้วิกฤตการประมงของชุมชนบ้านในถุ้ง

สรุปและอภิปรายผล

เนื่องด้วยการเข้ามาของระบบการพัฒนาสมัยใหม่ อาทิ การทำประมงแบบพาณิชย์ที่มุ่งใช้ประโยชน์จากทรัพยากรทางทะเลจนล้นเกิน และคนท้องถิ่นมองว่า ทรัพยากรทางทะเลเป็นสมบัติสาธารณะที่ไม่มีวันหมด การจัดตั้งโครงการขนาดใหญ่ในเขตชุมชนที่อาจส่งผลกระทบร้ายแรงต่อสิ่งแวดล้อม จึงทำให้ชาวประมงพื้นบ้านบ้านในถุ้งต้องหันมาให้ความสนใจในการจัดการทรัพยากรของชุมชน ปรับเปลี่ยนแนวคิดโดยยึดมั่นว่า ทรัพยากรทางทะเล คือ ทรัพยากรร่วมกัน มีเวลาหมดอายุและเสื่อมโทรม กิจกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเล จึงมีใช้หน้าที่ของใครคนใดคนหนึ่ง หรือองค์กรใดองค์กรหนึ่ง แต่เป็นการกระทำโดยชุมชนต้องมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ รักษาและปกป้องให้แหล่งทำกิน แหล่งอาหารของชุมชนให้คงความอุดมสมบูรณ์จากการศึกษาเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลของชุมชนประมงพื้นบ้านในถุ้ง ตำบลท่าศาลา อำเภوتاศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช ผู้วิจัยขอแบ่งการอภิปรายผลออกเป็น 2 ประเด็น ดังนี้

1. รูปแบบการจัดการทรัพยากรของชุมชนบ้านในถุ้ง

เมื่อค้นหาลักษณะรูปแบบในการจัดการทรัพยากรทางทะเลของชุมชนบ้านในถุ้งใน ตามแนวทางการศึกษาของ McConney [6] พบว่า การจัดการทรัพยากรของชุมชนบ้านในถุ้งเป็นการจัดการแบบร่วมมือกัน โดยในการดำเนินกิจกรรมจะมีลักษณะของการจัดการโดยชุมชนผนวกกับการได้รับความช่วยเหลือจากองค์กรภาครัฐ และเอกชน ทั้งในด้านงบประมาณ บุคลากร และองค์ความรู้ ซึ่งองค์กรของรัฐและเอกชนจะเป็นเสมือนพี่เลี้ยงให้กับองค์กรชุมชนในการทำงานร่วมกัน หากแต่การเกิดขึ้นของกิจกรรมเพื่อการจัดการทรัพยากรทางทะเลนั้น องค์กรชุมชนจะเป็นหน่วยแรกที่ริเริ่มให้เกิดการดำเนินการ แก่ไข หรือจัดการกับทรัพยากรของชุมชน จากนั้นการให้ความร่วมมือหรือการได้รับความช่วยเหลือจากองค์กรภายนอกจึงตามมา สอดคล้องกับ Dolsak, N., & Ostrom, E. [7] ระบุว่าชุมชนที่เป็นผู้ใช้ทรัพยากรมีสิทธิ์สามารถจัดการทรัพยากรของตนเองได้โดยไม่ต้องมีอำนาจของรัฐเข้ามาควบคุม ด้วยเหตุนี้จึงอาจมองได้ว่า รูปแบบการจัดการทรัพยากรทางทะเลของชุมชนบ้านในถุ้งมีศูนย์กลางการจัดการที่ประชาชน และอยู่บนพื้นฐานทรัพยากรและความร่วมมือกันเองของคนในชุมชนเป็นหลัก ทำให้เกิดการบูรณาการจัดการให้อำนาจความรับผิดชอบและบทบาทในการจัดการทรัพยากรทางทะเลเป็นของชุมชนโดยแท้จริง นอกจากนี้ ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ Sirichai, K. [8] ศึกษาเรื่อง การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการทรัพยากรประมงในลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา พบว่า รูปแบบการจัดการทรัพยากรประมงชายฝั่งเกิดจากเข้ามามีส่วนร่วมในการคิด การทำ และมีการรับผลประโยชน์ร่วมกัน ทำให้ชาวประมงเกิดความตระหนักและนำไปสู่การจัดการประมงร่วมกันที่ดำเนินการด้วยตัวของชาวประมงพื้นบ้านเองทั้งนี้ก็เพื่อให้เกิดความสอดคล้องกับสภาพความเป็นอยู่และความต้องการที่แท้จริงของชาวประมงในพื้นที่

2. แนวทางการจัดการเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลที่ยั่งยืน

นับตั้งแต่ชุมชนประสบกับวิกฤตความเสื่อมโทรมของทรัพยากรทางทะเล ได้นำมาสู่การแสวงหาหนทางในการขจัดปัญหา ผ่านการสร้างตระหนักให้รับรู้ถึงสภาพการเปลี่ยนแปลงของจำนวนสัตว์น้ำที่ลดลง และปลูกฝังจิตสำนึกในการหวงแหนทรัพยากร โดยมีศูนย์กลางคือชุมชนเป็นผู้กำหนดวิธีการ และกิจกรรมในการอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลของชุมชนเอง เช่น การรวมกลุ่มองค์กร การสร้างกติการ่วมกันภายในชุมชนเพื่อควบคุมการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรทางทะเล สอดคล้องกับ Jirapron, C. [9] ได้ศึกษาเรื่อง การจัดการทรัพยากรชายฝั่งโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน: กรณีศึกษาชุมชนปากันเคย ตำบลตันหยงโป

อำเภอเมือง จังหวัดสตูล พบว่า แนวทางในการในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน จะต้องมีการจัดการที่ชุมชนเป็นศูนย์กลางหลักและประสานความร่วมมือกับองค์กรภายในทั้งภาครัฐ และเอกชนเพื่อให้การจัดการมีความเข้มแข็ง ทั้งนี้ ยังสอดคล้องกับ Kraivan, K. et al. [10] ที่ศึกษาแนวทางการสร้างความยั่งยืนของธนาคารปูม้า ตำบลแหลมผักเบี้ย อำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี พบว่าการเข้าร่วมกิจกรรมและให้ความร่วมมือในการแก้ปัญหาอย่างเต็มที่ มีการเรียนรู้การเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อม และตระหนักได้ว่าเป็นปัญหา จะทำให้ชาวประมงพื้นบ้านและคนในชุมชนได้เข้าใจถึงปัญหาและมีการปรับเปลี่ยนมุมมอง ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมในการใช้ทรัพยากรใหม่เพื่อจะอนุรักษ์ให้ยังคงมีความอุดมสมบูรณ์และมีความยั่งยืนต่อไป

ข้อเสนอแนะ

1. ส่งเสริมให้มีกิจกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลที่หลากหลายมากยิ่งขึ้นโดยอาศัยโดยกิจกรรมบางส่วนเข้ากับการท่องเที่ยวระดับชุมชน เพื่อเผยแพร่และปลูกสำนึกการปกป้องทรัพยากรทางทะเล
2. ส่งเสริมให้เด็กและเยาวชนในท้องถิ่น เข้ามาเป็นแกนนำเยาวชนในกิจกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรที่ชุมชนจัดขึ้น
3. ขยายภาคีเครือข่ายกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเล และมีการจัดเวทีแลกเปลี่ยน เรียนรู้บทเรียนการอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลที่เหมาะสมร่วมกัน

References

- [1] Kannika, N. (2015). *A study of model in coastal fisheries resources management: A case study of crab bank at Khong Or-Bo-Tor community, Moo 4, Bangkaewsub-district, Banlame district, Phetchaburi province*. Unpublished Master's Minor Thesis. Bangkok: Thammasart University. (in Thai)
- [2] Kanyarat, T. (2015). *Community-Based Coastal Resource Management: A case study of Ban Laem Makham, Khao Mai Kaeo sub-district Sikao district, Trang province*. Unpublished Master's Thesis. Bangkok: Chulalong University. (in Thai)
- [3] Narongchai, J. (1999). *Participation of small-scale fishermen in community-based fishery management: A case study on Pak Phanang Bay Nokhon Si Thammarat province*. Unpublished Master's Thesis. Bangkok: Kasetsart University. (in Thai)
- [4] Khunweechuay, M. (2015). The history of a struggle for access to Kao-Na- Lae resources. *Journal of Humanities and Social Sciences, Thaksin University*. 10(2), 107-125. (in Thai)
- [5] The Federation of Southern Fisherfolk. (2002). *The federation of Southern fisherfolk: Grassroots people's organization and policy proposal for coastal resource conservation and restoration*. Songkha: Southern coast resource management Project. (in Thai)
- [6] McConney, P., Pomeroy, P., & Mahon, P. (2003). Guidelines for coastal resource co-management in the Caribbean: communicating the concepts and conditions that favour success. Barbados: Caribbean Conservation Association.

- [7] Dolsak, N., & Ostrom, E. (2003). The challenge of the commons. In N. Dosak and E. Ostrom (Eds), *The commons in the Millennium*. Cambridge. UK: Cambridge University.
- [8] Sirichai, K. (2016). The participation of people in managing fishery resources on Songkhla Lake Basin. *Assumption University Law Journal*, 7(2), 98-112. (in Thai)
- [9] Jirapron, C. (2013). *Coastal resource management with community participation: A case study of Bakunkhoel community, Tanyongpau Sub-district, Muang District, Satun Province*. Unpublished Master's Thesis. Songkha: Thaksin University. (in Thai)
- [10] Kraiwan, K., Pirapron, N., Vipavee, P., Porntawan, K., & Phitak, S. (2016). A sustainability development creation of crabs banking Laem Phak Bia, Ban Laem, Phetchaburi province. *Veridian E-Journal, Silpakorn University*, 9(1), 464-467. (in Thai)

ดุष्ฎินิพนธ์การประพันธ์: “มนตรามโนราห์”
บทร้องกวีคีตาสำหรับนักร้องเดี่ยวโซปราโน บาร์itone
วงขับร้องประสานเสียง และวงชมเบร่อองซอมเบล
Doctoral Music Composition: “Mantramanhora”
Songs Cycle for Solo Soprano, Baritone,
Chorus and Chamber Ensemble

ผกาพรรณ บุญดิเรก¹ วีระชาติ เปรมานนท์² และดวงใจ ทิวทอง^{2*}
Pakawan Boondirek¹, Weerachat Premananda^{2*} and Duangjai Thewton^{2*}

¹ นิสิตปริญญาเอก หลักสูตรศิลปกรรมศาสตรดุษฎีบัณฑิต คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย กรุงเทพฯ 10330

² ศ.ดร., คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย กรุงเทพฯ 10330

¹ D.F.A. candidate, Faculty of Fine and Applied Arts, Chulalongkorn University, Bangkok, 10330, Thailand

² Prof. Dr., Faculty of Fine and Applied Arts, Chulalongkorn University, Bangkok, 10330, Thailand

* Corresponding author: E-mail address: grazioso.46@gmail.com

บทคัดย่อ

คุณนิพนธ์การประพันธ์ “มนตรามโนราห์” บทร้องกวีคีตาสำหรับนักร้องเดี่ยวโซปราโน บาร์โธเน วงขับร้องประสานเสียงและวงชมเบอร์ด้องซอมเบลอ ประพันธ์จากการละเล่นพื้นบ้านทางใต้ที่มีชื่อว่า “มโนราห์” เป็นการวิจัยเชิงสร้างสรรค์ทางดนตรี มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างสรรค์บทประพันธ์ดนตรีในแบบชุดเพลงร้องเดี่ยวหรือซองไซเคิล (Song Cycle) ศึกษาวิจัยค้นหาคำความรู้ใหม่ในการประพันธ์ร่วมสมัย บูรณาการแนวคิดปรัชญาดนตรีตะวันตกตะวันออกและรูปแบบขององค์ลักษณะของไซเคิล ให้สอดคล้องตามระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ได้รับแรงบันดาลใจจากการแสดงมโนราห์ทางภาคใต้ของไทยและมีเนื้อร้องเป็นภาษาถิ่นได้ลักษณะเด่นของการร้องที่สามารถด้นสดเอื้อนระดับตกต่ำอง ฟลงานวิจัยสร้างสรรค์ “มนตรามโนราห์” ประกอบด้วย 12 บทเพลงซึ่งถูกประพันธ์ไว้สำหรับนักร้องเสียงโซปราโน บาร์โธเน มีวงดนตรีอันประกอบด้วย เปียโน วงขับร้องประสานเสียง ไวโอลิน วิโอลา เชลโล ดับเบิลเบสบรรเลงดนตรีบรรเลงร่วม มีความยาวรวมประมาณ 40 นาที มีการกำหนดโครงสร้างและรูปแบบการประพันธ์เป็นหลักการหนึ่งของประพันธ์ดนตรีร่วมสมัย เป็นผลงานที่เผยแพร่สู่สาธารณะทางดนตรีและวรรณกรรมพื้นบ้านที่ในรูปแบบใหม่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาวิชาการทางดนตรีในรูปแบบเพลงร้อง เพื่อเผยแพร่ สืบสาน อนุรักษ์ต่อยอดวัฒนธรรมไทยให้ดำรงอยู่ ด้วยการนำเสนอความงามวัฒนธรรมดั้งเดิมภาคใต้สู่สากลโดยเฉพาะในกลุ่มประเทศอาเซียน

คำสำคัญ: มนตรามโนราห์ ซองไซเคิล ชมเบอร์ด

Abstract

The doctoral music composition: “Mantramanhora” Songs Cycle for Solo Soprano, Baritone, Chorus and Chamber Ensemble, is the program music based on Southern Legendary folklore. This creative music research aims at composing music in the form of song cycle for the music is integrated Western and Southern Thai music philosophy and patterns song cycle form whereby all the contemporary composing knowledge aspects have been utilized from qualitative research method as the approach. Having been inspired by Manhora’s ethnic performing art of Southern Thailand and Malaysia, the lyric is in south local dialect. Meanwhile, neither the music nor the singing style can be improvised ornamentation. The creative work consisted of 12 songs and is written for Soprano, Baritone, being accompanied and highlighted by piano, chorus and strings; violin, viola, cello and double bass as an ensemble. Total Length of the music is approximately 40 minutes. The structure is defined and composing style is one of principles of contemporary music composition. Moreover, this work, distribution of aesthetic in music and folk literature is in new form. It will be useful and will broaden the development of music education in song cycle or lied form. Finally, Mantramanhora is to disseminate, inherit, conserve and continue Thai culture to exist by presenting the beauty of traditional southern culture to the world, the music can potentially be touched new generation heart and be appreciated worldwide, especially ASEAN listeners.

Keywords: Mantramanhora, Song Cycle, Chamber

บทนำ

พระสุธนโนราห์เป็นวรรณคดีอันเลื่องชื่อที่สำคัญ ใช้ในการแสดงละครชาตรีและได้รับความนิยมเรื่องหนึ่งในสมัยกรุงศรีอยุธยา เรื่องพระสุธนโนราห์ นั้นได้ถูกนำมาจากเค้าโครงเรื่อง “ปัญญาชาตก” หรือ “สุธนชาตก” โดยนำมาประพันธ์เป็นบทละครเรื่อง “พระสุธนโนราห์” ได้รับการถ่ายทอดกันแบบปากต่อปากหรือมุขปาฐะ ในภาคใต้ของประเทศไทยและรัฐทางตอนเหนือของประเทศมาเลเซียนิยมแสดงการเล่นพื้นบ้านอย่างหนึ่งที่นำข้อบทละครเป็นชื่อของการแสดงและนำมาแสดงประกอบพิธีกรรมหรือความบันเทิง มีดนตรีเป็นองค์ประกอบสำคัญในการแสดงไม่สามารถขาดได้ (Nikomrat, 1999) [1] วรรณคดีเรื่องพระสุธนโนราห์นั้นกล่าวความรักของมนุษย์ผู้ชายและนางกนิรี การพบเจอ การครองคู่ ความพลัดพรากจากลา อุปสรรคต่าง ๆ มีความนิยมในการนำเอาบทละครเรื่องดังกล่าวมาใช้ในการแสดง เพื่อวัตถุประสงค์ต่าง ๆ เช่น บวงสรวงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ครูบาอาจารย์ รักษาอาการป่วยหรือเพื่อความบันเทิงแก่คนในชุมชน

ตั้งแต่ยุคโรแมนติก (Romantic Period) ชาตินิยมตะวันตกนิยมขับร้องบทเพลงที่เป็นบทกวี บทกลอน คีตกวีมักจะนำบทกวีที่ได้รับความนิยม มีเรื่องราวคล้ายคลึงกันหรือมีเรื่องราวในทำนองเดียวกันมาร้อยเรียงเป็นเรื่องราวสามารถประพันธ์เนื้อร้องบทกวีเองได้ ลักษณะของบทประพันธ์ประเภทนี้เรียกว่า ชุดเพลงร้องหรือซองไซเคิล (Song Cycle) (Pancharoen, 2009) [2]

ซองไซเคิลหรือลีเดอร์ซีคลุส (Liedercyclus) คือ ชุดเพลงร้องหรือประเภทของเพลงร้องเดี่ยวขนาดใหญ่ประกอบด้วยเพลงหลาย ๆ เพลงหรือมีหลายท่อนเพลงที่มีเนื้อหาแนวคิดสอดคล้องกัน เป็นเรื่องราวเดียวกัน มีเอกลักษณ์และลักษณะพิเศษมีความสมบูรณ์ในตัวเอง การบรรเลงเปียโนหรือวงดุริยางค์ประกอบฉันทลักษณ์นี้เป็นที่นิยมกันในศตวรรษที่ 19 เนื้อเพลงแต่ละเพลงมีความหมายเกี่ยวข้องกันหรืออาจเป็นบทกวีเรื่องเดียวกันของไซเคิลเป็นการประพันธ์ในรูปแบบของเพลงร้องศิลป์ (Art Song หรือ German Lied) คีตกวีคนแรกที่เป็นผู้คิดริเริ่มการประพันธ์ เพลงร้อง คือ ลุดวิก ฟาน เบโทเฟน (Ludwig Van Beethoven) โดยประพันธ์เพลงที่มีชื่อว่า An Die Ferne Geliebte ขึ้นในปี.ศ. 1816 หลังจากนั้นคีตกวีคนอื่น ๆ ก็นิยมประพันธ์บทเพลงในฉันทลักษณ์นี้มากมาย เช่น ฟรานซ์ ชูเบิร์ต (Franz Schubert) โรเบิร์ต ชูมันน์ (Robert Schumann) กุสตาฟ มาเลอร์ (Gustav Mahler) อันโตนิโน ดโวซาค (Antonin Dvorak) โคลด เดอบุซซี (Claude Debussy) เป็นต้น (Borisova, 2018) [3] แต่ละเพลงมีความแตกต่างกันหรือสอดคล้อง สามารถแยกออกจากกันได้ เนื้อหาสามารถพัฒนามาจากเนื้อหาของบทกวีเดี่ยว เค้าโครงหลักของเรื่องราวต่าง ๆ เช่น ความรัก ธรรมชาติ อารมณ์ความรู้สึกในรูปแบบของบทกวี โครงฉันท กาพย์ กลอน ร่วมกับองค์ประกอบต่าง ๆ ทางดนตรี เช่น จังหวะ โครงสร้างทำนอง กล่าวได้ว่า ซองไซเคิลเป็นการรวมของลักษณะเด่นของบทกวีบท เนื้อร้อง ทำนองเพลงแต่ละบทที่สอดคล้องไว้ด้วยกัน คีตกวีอาจนำบทกวีหรือบทประพันธ์จากนักประพันธ์คนอื่นที่เป็นเรื่องเดียวกันหรือนำมาจากหลายบทที่มีลักษณะเนื้อเรื่องเกี่ยวข้องคล้ายคลึงมาผสมผสานกับทำนองที่ประพันธ์ขึ้นซึ่งได้รับความนิยมในยุคโรแมนติก ในช่วงปลายศตวรรษที่ 18-19 การประพันธ์เพลงในภาษาเยอรมันได้รับความนิยมมากขึ้น บทกวีและดนตรีมีความซับซ้อนขึ้นเนื่องจากชนชั้นกลางที่มีการศึกษามากขึ้นทำให้แถบดินแดนในยุโรปเริ่มมีการพัฒนาแนวเพลงหลากหลายขึ้นเกิดเพลงร้อง (Lieder) ด้วยเพลงพื้นบ้านตามฉันทลักษณ์ในแบบสโตรฟิกฟอร์ม (Strophic Form) เช่น ในประเทศออสเตรียและเยอรมนีเช่นกันมีการพัฒนาบทเพลงร้องโดยอาศัยเพลงพื้นบ้านเป็นหลักและถือว่าเป็นประเทศที่มีอิทธิพลต่อบรรดานักดนตรีเป็นอย่างมาก (Berry, 2011) [4]

“มนตรามโนราห์” บทร้องกวีคีตาเป็นบทประพันธ์ที่ผู้วิจัยนำวรรณคดีเกี่ยวกับเรื่องพระสุธนมนโราห์ โดยกล่าวถึงความรักของมนุษย์ผู้ชายและนางกนิรี การพบเจอ ครอบครอง ความพลัดพรากจากลา อุปสรรคต่าง ๆ ที่ต้องฟันฝ่าเพื่อให้สามารถกลับมาครองคู่สมรักกันดังเดิม รวมถึงนำวรรณกรรมที่มีเรื่องราวที่สามารถนำมาผูกโยงเป็นเรื่องเดียวกันมาใช้ในบทประพันธ์ดนตรีตามรูปแบบของของไซเคิล อีกทั้ง เพื่อนำผลงานสร้างสรรค์ที่เป็นการผสมผสานสุนทรียะทางดนตรีและวรรณกรรมพื้นบ้านที่ทรงคุณค่าควรแก่การสืบทอดต่อไปในรูปแบบใหม่ อันเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาวิชาการทางดนตรีในรูปแบบเพลงร้องให้เป็นที่รู้จักกว้างขวางขึ้นสู่สาธารณชน และเพื่อธำรงรักษาวัฒนธรรมดนตรีที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับวรรณกรรมพื้นบ้านเก่าแก่ให้อยู่คู่กับสังคมภาคใต้ และไทยต่อไปอย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์ในการประพันธ์เพลง

1. เพื่อสร้างสรรค์บทประพันธ์ดนตรีในแบบชุดเพลงร้อง
2. เพื่อศึกษาวิจัยค้นหาคำตอบความรู้ใหม่ในการประพันธ์ร่วมสมัย
3. เพื่อบูรณาการแนวคิด ปรัชญาดนตรีตะวันตกและตะวันออกให้มีความประสานสอดคล้องกัน

วิธีการวิจัย

เมื่อผู้วิจัยได้กำหนดหัวข้อในการสร้างสรรค์งานดุขุณิพนธ์การประพันธ์ภายใต้คำแนะนำของอาจารย์ที่ปรึกษาแล้วนั้นจึงเริ่มกระบวนการวิจัยดังต่อไปนี้

1. ศึกษาวรรณกรรม งานวิจัยที่เกี่ยวข้องโดยเฉพาะอย่างยิ่งบทประพันธ์ในรูปแบบของชุดเพลงร้องหรือของไซเคิล งานวรรณกรรม บทกวีต่าง ๆ ที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้กับบทขับร้องในผลงานสร้างสรรค์ทั้งในอดีตและปัจจุบัน โดยกำหนดรูปแบบสังคีตลักษณะให้เป็นประเภทของไซเคิล โดยประพันธ์ไว้สำหรับการร้องเดี่ยวโดยนักร้องเดี่ยวโซปราโนและนักร้องเดี่ยวบาริโตน โดยมีวงขับร้องประสานเสียงและวงแซมเบอร์อองซอมเบลอขับร้องบรรเลงประกอบ

2. กำหนดกรอบของบทประพันธ์ของไซเคิลด้วยการกล่าวถึงเรื่องราวต่าง ๆ ของพระสุธนและนางมนโราห์ ตามระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพด้วยกระบวนการวิธีสังคีตวิเคราะห์ว่าด้วยการวิเคราะห์บทเพลงทางทฤษฎี

3. นำข้อมูลมาประกอบการค้นคว้านำองค์ความรู้ที่ได้มาบูรณาการเข้ากับการตีความตามทฤษฎีดนตรี อารมณ์ความรู้สึกของเนื้อเพลงและเทคนิคของการใช้ทฤษฎีการประพันธ์ดนตรีเพื่อให้ได้มาซึ่งสี่สัณรูปแบบทางดนตรีที่ต้องการและนำเสนอเป็นการแสดงผลงานดุขุณิพนธ์การประพันธ์ ได้แบ่งออกเป็น 12 เพลง ได้แก่ โหมโรง กาศกรุ โนราห์ลงเดิน ปัญตน โอ้วอนิจจาความรัก คณิงจิต ลำนำราตรี วิจิตร โอ้ความรัก ต้องจิตเสนหาและมนตรามโนราห์

นิยามคำศัพท์

มนตรามโนราห์ หมายถึง บทประพันธ์สำหรับเพลงร้องเดี่ยว เป็นดนตรีพรรณนาประพันธ์จากนิทานพื้นบ้านภาคใต้เรื่อง “มนโราห์” ซึ่งเป็นการแสดงพื้นบ้านที่มีบทบาทสำคัญในวัฒนธรรมท้องถิ่น บทประพันธ์ผสมผสานเทคนิคลีลาของดนตรีตะวันตกร่วมสมัยเข้ากับลักษณะเฉพาะของท่วงทำนองดนตรีภาคใต้ในรูปแบบบทกวีคีตา

บทร้องกวีคีตา หมายถึง ซองไซเคิล (Song Cycle) เป็นชุดเพลงร้องประกอบด้วยเพลงเดี่ยวหลายเพลงหรือหลายท่อน มีเนื้อหา แนวคิดที่สอดคล้องกัน

วงชมเบอร์ร้องซอมเบลอ หมายถึง วงดนตรีที่บรรเลงดนตรีสำหรับแสดงในห้อง เป็นดนตรีที่บรรเลงโดยนักดนตรี 3-8 คนหรือมากกว่าเล็กน้อย ประกอบด้วยเครื่องดนตรีอะไรก็ได้ ไม่มีกฎเกณฑ์ในการกำหนดเครื่องดนตรีและจำนวนนักดนตรี

ผลการวิจัย

ผู้วิจัยได้สร้างสรรค์ผลงานการประพันธ์ทั้งหมดจำนวน 12 บทเพลง ได้แก่ บทประพันธ์ที่ 1 โหมโรงเปรียบเสมือนการการบรรเลงตั้งเครื่อง จุดประสงค์ของการบรรเลงเพื่อประกาศว่ามีการแสดงมโนราห์หรือมีการบรรเลงดนตรีมโนราห์ในพื้นที่บริเวณนั้น ๆ มีนักร้องเดี่ยวบาริโตนขับกล่อมลำนำทำนอง ผู้วิจัยได้ประพันธ์บทร้อยกรองที่นำมาเป็นเพลงด้วยตัวเองครั้งแรกกล่าวถึงความรักของพระสุธนที่มีต่อนางมโนราห์ในส่วนครึ่งหลังเป็นนำบทกลอนจากเรื่องพระอภัยมณี ตอนนางละเวงชมธรรมชาติ ของสุนทรภู่มาใช้ในผลงานดนตรี กล่าวถึงนางละเวงชมธรรมชาติและพักแรมที่เขาอังกาศ ทั้งนี้ผู้วิจัยเห็นว่าบทกลอนนี้มีเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับการชมความงามทางธรรมชาติที่ควรใส่ลงในบทเพลงเพื่อให้ความงามเกี่ยวกับธรรมชาติในการโหมโรงบทประพันธ์ โน้ตที่ใช้ส่วนใหญ่มีรูปแบบของกระสวนจังหวะเป็นโน้ต 3 พยางค์ ซึ่งใช้ในแนวของเครื่องดนตรีบรรเลงดนตรีประกอบ ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 กลุ่มโน้ต 3 พยางค์ ซึ่งถือเป็นกระสวนจังหวะหลักของแนวของเครื่องดนตรีบรรเลงดนตรีประกอบ

บทประพันธ์ที่ 2 กาศครูได้นำบทกล่าวคำบูชาครูมาจากบทนมัสการอาจารย์คุณโดยพระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร) มาใช้ ซึ่งโดยทั่วไปในการบรรเลงแสดงมโนราห์จะต้องมีการกล่าวคำบูชาครูเพื่อแสดงความเคารพครูผู้สอนสั่งวิชาความรู้ ขับร้องโดยนักร้องเดี่ยวเสียงบาริโตนมีเนื้อเพลงสรรเสริญผู้เป็นครูและสิ่งที่ศิษย์ควรปฏิบัติต่อครู ผู้วิจัยเลือกใช้สังคีตลักษณ์แบบอิสระ เริ่มการบรรเลงด้วยโน้ตกระสวนจังหวะหลักที่ยังคงเป็นกลุ่มโน้ต 3 พยางค์ เสียงประสานมักมีการดำเนินไปในรูปแบบสวนทาง (Contrary Motion) ตัวอย่างที่ 2

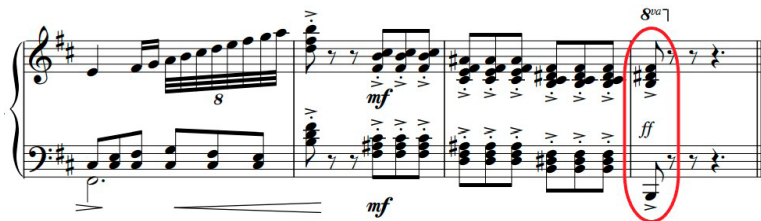
ภาพที่ 2 การดำเนินเสียงประสานแบบสวนทาง (Contrary Motion)

บทประพันธ์ที่ 3 โนราห์ลงเดิน เนื้อร้องนำมาจากบทเห่จ๊ะบะรำของสุนทรภู่เรื่อง เห่จ๊ะบะรำ ใช้ซึ่งเป็นบทเห่กล่อมเจ้านาย มีเนื้อเรื่องเกี่ยวกับการเดินทางพบเจอธรรมชาติ เทพเทวา สัตว์ต่าง ๆ มีกินรี มีเนื้อความจากตำนานเกี่ยวกับเทพเจ้าและความเชื่อเรื่องการเกิดฟ้าแลบฟ้าร้องมาประพันธ์ ใช้สังคีตลักษณ์แบบอิสระ แต่ละตอนจะมีโน้ตที่รับส่งไปยังอีกตอนเพลงเพื่อให้ความรู้สึกละเปลี่ยนไปจากความรู้สึกเดิม บทประพันธ์นี้นักร้องเดี่ยวเสียงโซปราโนจะขับร้องทำนองที่ค่อนข้างสูง โดยเฉพาะตอนสุดท้ายที่ดำเนินเสียงไปยังเสียงสูงที่สุดในบทประพันธ์ คือ โน้ต B6 ตั้งแต่ห้องเพลงที่ 59 – 61 ภาพที่ 3

ภาพที่ 3 แสดงการดำเนินโน้ตไปยังระดับเสียงของโน้ตที่สูงที่สุดในบทประพันธ์

ห้องสุดท้ายกำหนดให้โน้ตสามปรับ (Picardie Third) โดยเสียงที่ได้จะมีความสดใสเปรียบเสมือนฟ้าหลังฝนที่สดใส ภาพที่ 4

ภาพที่ 4 แสดงโน้ตสามปรับในห้องเพลงสุดท้าย

บทประพันธ์ที่ 4 ปัญตน เนื้อร้องนำมาจากบทกลอนของพระราชนิพนธ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ ชื่อว่า “สรวรรค์ชั้นกวี” กล่าวถึงสรวรรค์ของกวีที่มีทั้งการบรรเลงดนตรี เสียงขับกล่อมบทกวีต่าง ๆ เปรียบได้กับบ้านเมืองของกวีที่ดั่งเทพนิยาย บทเพลงนี้เป็นการขับกล่อมคู่ระหว่างนักร้องเดี่ยวเสียงบาริโทนและโซปราโน โดยได้กล่าวถึงสรวรรค์ของกวี ที่มีทั้งการบรรเลงดนตรี เสียงขับกล่อมบทกวีเปรียบได้กับบ้านเมืองของกวีหรือบ้านเมืองของมนุษย์ที่มีความสุข มีสังคีตลักษณ์แบบอิสระ (Free Form) เข้าบทประพันธ์ด้วยการขับร้องของนักร้องเดี่ยวเสียงโซปราโน หลังจากนั้น นักร้องเดี่ยวเสียงบาริโตนร้องรับโน้ตจากนักร้องเดี่ยวเสียงโซปราโนด้วยโน้ตเช็ต 2 ชั้น เดินตามลำดับขึ้นไปสู่เสียงสูง เพื่อให้บทเพลงนำเกรงขามในบรรยากาศที่พิศวง ภาพที่ 5

ภาพที่ 5 แสดงโน้ตของแนวนักร้องเดี่ยวเสียงโซปราโนและบาริโตนที่ร้องรับ – ส่งกัน

บทประพันธ์ที่ 5 โอ้วานิจาความรัก บทขับร้องของเพลงนี้ผู้วิจัยได้นำมาจากบทกลอนที่มีคำพูดติดพืดที่ว่า คนรักจากเรื่อง อิเหนา ดังการแสดงความน้อยเนื้อต่ำใจในความรักของพระสุธนและนางมโนราห์ ด้วยคำพูดติดพืดที่ว่าคนรักดังเช่นในเรื่องอิเหนาเช่นกันขับร้องบทเพลงโดยนักร้องเสียงโซปราโน เปรียบกับความรู้สึกเศร้าใจทุกซ่ระทมของนางมโนราห์ตอนที่ต้องห่างจากพระสุธน แต่ผู้วิจัยประสงค์ให้ม้ท่วงทำนองที่ไม่เศร้าโศกหดหู่มากแต่อย่างใด ต้องการให้มีเสียงค่อนข้างสดใสเหมือนการเข้าใจในสัจจะธรรมของความรัก ดังนั้น จึงเลือกใช้กุญแจเสียง D Major โดยให้นักร้องเดี่ยวเสียงโซปราโนเป็นผู้ขับร้อง การสร้างสรรค์นี้เป็นสัคคีตลักษณะสองตอนแบบธรรมดา ลักษณะกระสวนจังหวะ (Rhythmic Pattern) ของตอน A และ B นั้นแตกต่างกันโดยสิ้นเชิง ดังภาพที่ 6 และภาพที่ 7

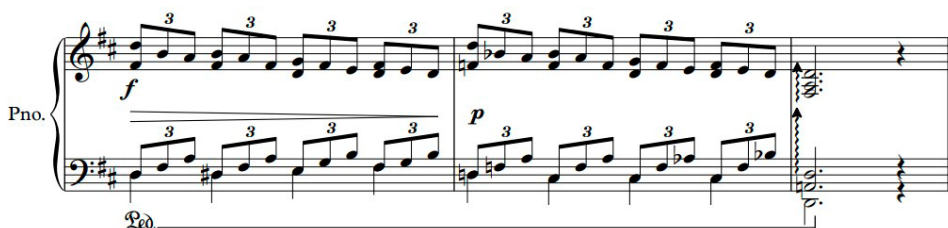

ภาพที่ 6 กระสวนจังหวะหลักตอน A

ภาพที่ 7 กระสวนจังหวะหลักตอน B

ในบทประพันธ์นี้การดำเนินเสียงประสานใน 3 ห้องเพลงสุดท้ายนั้นเคลื่อนที่แบบสวนทางและเพื่อให้ได้เสียงที่ลดหลั่นลงมาเหมือนปมได้ถูกคลี่คลาย ท้องฟ้ากลับสดใสโดยพลันได้ใช้เสียงของคอร์ดโครมาติก (Chromatic Chord) จนถึงคอร์ด I ของกุญแจเสียงประจำบทประพันธ์นั้นคือคอร์ด D แสดงอารมณ์ที่เปลี่ยนไปจากเดิมอย่างสิ้นเชิง ภาพที่ 8

ภาพที่ 8 แสดงการเคลื่อนที่ของเสียงประสานแบบสวนทางและคอร์ดที่มีการลดหลั่นลงมาจนถึงคอร์ด I ของกุญแจเสียงประจำบทประพันธ์

บทประพันธ์ที่ 6 คณิงจิต นักร้องเดี่ยวเสียงโซปราโนเป็นผู้ขับร้องเปรียบเหมือนคนเล่าเรื่อง โดยเป็นการกล่าวถึงความเศร้าการตัดพ้อการจะตัดรักของนางมโนราห์และเปรียบการฟันฝ่าอุปสรรคของพระสุธน และที่สำคัญคือการกล่าวถึงความคิดถึงบ้านเกิดเมืองนอนของนางมโนราห์ โดยเป็นการนำบทหรือกรองจากนิราศภูเขาทองของสุนทรภู่มาใช้กับบทประพันธ์ทางดนตรี กล่าวถึงความคิดถึงเฝ้าคะเนิงหา ความคิดถึงคนรักที่ต้องห่างไกลกันและความคิดถึงภูมิลำเนาบ้านเกิด สังคีตลักษณ์ของการสร้างสรรค์นี้เป็นแบบอิสระ ผู้วิจัยจึงเลือกใช้กุญแจเสียง F# Minor เพื่อสื่ออารมณ์โศกเศร้าที่คิดถึงคนรัก ใน 2 ห้องเพลงสุดท้ายของบทประพันธ์เป็นการดำเนินเสียงประสานโดยทั่วไป คือ i – V- i คือ คอร์ด F# Minor - C# Sharp - F# Minor ภาพที่ 9

ภาพที่ 9 การดำเนินเสียงประสานจากคอร์ด i – V- i คือ คอร์ด F# Minor - C# Sharp - F# Minor

บทประพันธ์ที่ 7 ลำนำราตรี เนื้อเพลงเป็นการกล่าวถึงความงามของนางอันเป็นที่รักในยามกลางคืน และตัดพ้อถึงความไม่เยิดของคนรัก ขับร้องโดยนักร้องเดี่ยวเสียงบาริโทน เนื้อเพลงในเพลงนี้ผู้วิจัยนำจากบทเห่กล่อมนางละเวงจากเรื่อง พระอภัยมณี โดยกล่าวชมความงามของหญิงสาวในยามราตรี นางในวรรณคดีไทยล้วนมีความงามตามท้องเรื่องด้วยกันทั้งสิ้น ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้เลือกบทกวีที่มีกรกล่าวถึงความงามของหญิงสาว ช่วงดนตรีบรรเลงใน 4 ห้องเพลงสุดท้ายให้ความรู้สึกสดใสเปรียบได้กับยามเช้ามีแสงอาทิตย์ที่สดใสส่องเปลี่ยนอารมณ์ให้สดใส เหมือนการที่นางมโนราห์ได้คืนสู่บ้านเกิด ณ เขาไกรลาส สังคีตลักษณ์เป็นแบบอิสระ เริ่มต้นด้วยบันไดเสียง G Minor เพื่อให้บทประพันธ์มีอารมณ์เศร้าหลังจากนั้นเปลี่ยนกุญแจเสียงเป็น A Minor ในห้องเพลงที่ 49 เป็นตอน B และประกอบด้วยตอน C, D และปรากฏการกลับมาของตอน A แต่เสียงประสานยังอยู่ในกุญแจเสียง A Minor และ 4 ห้องเพลงสุดท้ายนั้นใช้เสียงประสานจากคอร์ดอย่างธรรมดาที่สุดแล้วจบด้วยโน้ตสามปรับในห้องเพลงที่ 87 เพื่อเปลี่ยนจากอารมณ์เศร้าหม่นหมองในกลางคืนให้สว่างสดใสในยามรุ่งอรุณ ภาพที่ 10

ภาพที่ 10 การใช้โน้ตสามปรับในห้องเพลงสุดท้าย

บทประพันธ์ที่ 8 วิจิตร บทประพันธ์นี้ผู้วิจัยเริ่มต้นด้วยการกล่าวถึงความงดงามของสถานที่พำนักอยู่อาศัย เนื้อเพลงนำบทกลอนมาจากเรื่อง อิเหนา ตอน สังคามาระตาแต่งถ้ำ ซึ่งเป็นพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ด้วยว่า บทกลอนนี้เป็นการกล่าวถึงความงามของสถานที่พำนักอยู่อาศัย ดังปราสาทพระราชวังของพระ สุธนหรือความงามของเขาไกรลาสอันเป็นบ้านเกิดเมืองนอนของนางมโนราห์

19 Bar. Solo: อยู่ ใน สุ ธา ธาร ขอ

Pno. Chords: Dm, E Diminished, Dm, A

20 Bar. Solo: พม พาน พิศ วาส มิ คลาด

Pno. Chords: Dm, Bb, Dm (Tremolo)

ภาพที่ 12 การดำเนินเสียงประสานจากคอร์ด Dm – E Diminished – Dm – A – Dm – Bb – Dm และเทคนิคโน้ตรวัว

เมื่อตอน C เริ่มขึ้น เป็นการสรุปด้วยคอร์ด V1b7 เพื่อทิ้งปมไว้ช่วงท้ายของบทประพันธ์ ดังภาพที่ 13

Pno. Chords: V(G) cresc., V(G), f v (Gm), f v7 (Gm7), IV (F/A), V (G/D), v7 (Gm7), IV (F/A), iii7 (Em7), I (C/G), mp I (C), pp V1b7 (Ab7)

ภาพที่ 13 การดำเนินคอร์ดช่วงท้ายของบทประพันธ์

บทประพันธ์ที่ 10 ต้องจิต บทประพันธ์กล่าวถึงความรักของชายที่มีต่อหญิงอันเป็นที่รักต้องจิตทุกเวลา ประพันธ์เพื่อสื่อถึงความรักของพระสุธนที่มีต่อนางมโนราห์จนทำให้จิตใจหม่นหมอง โดยนำเนื้อร้องมาจาก บทกลอนในพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว หรือพระมหาธีรราชเจ้า กล่าวถึงความรักที่มีต่อพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวลลภาเทวี ที่มีความคิดคำนึงถึงวิลาทุกเวลา นักร้องเสียงบาริโทนเป็น

ผู้ขับร้อง ใช้สังคีตลักษณ์แบบอิสระ มีการย้อนกลับมาของทำนองด้วยการยืมทำนองมาในบางช่วงสั้น ๆ เริ่มต้นกุญแจเสียง D Minor ผู้วิจัยใช้โน้ตในลักษณะบล็อกคอร์ด (Block Chord) เพื่อเน้นย้ำจังหวะและอารมณ์ปรากฏในภาพที่ 14

Bar. Solo

เห็น รูป นาง ข้าง เติง เติง หมอน นัน หาย โศก คัลย นอน ยิ้ม กระ หยิม ใจ ใจ

Pno.

ภาพที่ 14 แสดงการเน้นย้ำเสียงประสานโดยการบล็อกคอร์ด (Block Chord)

ผู้วิจัยใช้เสียงประสานจากคอร์ดโครมาติกโดยไล่เสียงลดหลั่นลงเรื่อย ๆ พร้อมเทคนิคโน้ตรว ดังภาพที่ 15

Pno.

ff

p

ภาพที่ 15 เสียงประสานจากคอร์ดโครมาติก (Chromatic Chord) c]t เทคนิคโน้ตรว (Tremolo)

บทประพันธ์ที่ 11 เสนาหา บทประพันธ์นี้กล่าวถึงความรักความเสนหาของพระสุธนที่มีต่อนางมโนราห์ และช่วงท้ายได้นำบทดอกสร้อยสวรรค์อันเป็นบทกลอนครั้งกรุงเก่าเมื่อครั้งกรุงศรีอยุธยาใช้ร่วมด้วย ใช้สังคีตลักษณ์แบบอิสระ มุ่งให้ท่วงทำนองเสียงโซปราโนเปรียบเหมือนการเล่านิทานเรื่อย ๆ ต่อเนื่องซึ่งมีทั้งอารมณ์สดใสและเศร้าหม่นหมองเริ่มต้น A ด้วยกุญแจเสียง A Major อัตราความเร็วในตอนเริ่มบทประพันธ์นั้นค่อนข้างช้าแบบสบาย ๆ ปรากฏการใช้เสียงประสานจากคอร์ดโครมาติก

ภาพที่ 16 เสียงประสานจากคอร์ดโครมาติก

ตอนจบผู้วิจัยได้กำหนดให้เสียงทำนองที่นักร้องเดี่ยวเสียงโซปราโนต้องขับร้องร้องจบที่เสียงโน้ต E ซึ่งเป็นโน้ตในลำดับที่ V หรือโดมินันท์ของคอร์ด A Major ทำให้สีสันของบทประพันธ์มีความสวยงามสดใสทันที และจบลงด้วยคอร์ด I ในกุญแจเสียง A Major ดังภาพที่ 17

ภาพที่ 17 แสดงทำนองตอนจบซึ่งเป็นเสียงโน้ต E ซึ่งเป็นโน้ตในลำดับที่ 5 หรือโดมินันท์ของคอร์ด A Major

บทประพันธ์ที่ 12 มंत्रามโนราห์ บทประพันธ์สุดท้ายของบทรังกวีคีตานี้ ผู้วิจัยเป็นผู้ประพันธ์ เนื้อร้องเอง ขับร้องโดยนักร้องเดี่ยวเสียงบาริโทน โดยจะกล่าวสรุปเรื่องราวของเนื้อเรื่องตั้งแต่ครั้งนางมโนราห์ โดยพราณบุญจับนำไปถวายพระสุธน นางโนราห์ต้องรำบาชูชัยภูมินหินีและการเดินทางผจญภัยฟันฝ่าอุปสรรคของพระสุธน เพื่อให้ได้พบกับ นางมโนราห์จนได้ครองคู่กัน เนื่องด้วยเป็นการสรุปใจความเนื้อหาของเรื่องราว ดังนั้น ผู้วิจัยได้ออกแบบให้บทประพันธ์มีอารมณ์เพลงที่หลากหลาย สังกัดลักษณะเป็นแบบอิสระ แบ่งออกเป็น 4 ตอน ได้แก่ ตอน A เริ่มต้นด้วยกุญแจเสียง G Major เป็นการเกริ่นเล่าเรื่องอารมณ์ที่สดใส เมื่อเข้าสู่ตอน B ในห้องเพลงที่ 26 – 95 นั้นเปลี่ยนกุญแจเสียงเป็น E Minor เริ่มมีความตื่นเต้นเหมือนตอนที่นางมโนราห์โดน

พราณบุญจับตัวไปถวายพระสุธน ตอน C ได้เปลี่ยนกุญแจเสียงอีกครั้งหนึ่งเป็นกุญแจเสียง C Minor อารมณ์ในตอน C มีความตื่นเต้นขึ้นเปรียบดังตอนพระสุธนเดินทางเพื่อไปหานางมโนราห์ยังเขาไกรลาส มีการผจญภัยฝ่าฟันอุปสรรคต่าง ๆ มีการเตรียมส่งไปยังตอน C ในห้องเพลงที่ 94 – 95 ด้วยการดำเนินเสียงประสานจากคอร์ด ii – iii – IV คือ คอร์ด A Minor - B Minor - C Major โดยส่งไปยังตอน D ซึ่งมีเสียงประสานจากคอร์ด C# Minor ตามภาพที่ 18

Moderato ♩ = 101

94

Bar. Solo

ii (Am) iii (Bm) IV (C) i (C#m)

Pno.

sf

Ped.

ภาพที่ 18 การดำเนินเสียงประสานจากคอร์ด ii – iii – IV คือ คอร์ด A Minor - B Minor - C Major - C# Minor

เพื่อให้บทประพันธ์จบอย่างสมบูรณ์นั้นเป็นการดำเนินเสียงประสานจากคอร์ด 4 คอร์ดสุดท้ายในตอนจบด้วยการดำเนินจากคอร์ด i – iv – V – i คือ คอร์ด C# Minor – F# Minor – G# – C# Minor อีกทั้งยังใส่เครื่องหมายกำหนดลักษณะเสียง (Articulation) แบบดังและเน้นย้ำอย่างทันทีด้วยเครื่องหมาย sfz (sforzando) ในทุกแนวเสียงพร้อมจังหวะที่ลากยาวด้วยการกำกับเครื่องหมายยึดจังหวะหรือเฟอร์มาตา (Fermata) ดังภาพที่ 19

i(C#m) iv(F#m) V(G#) i(C#m)

Pno.

sfz

ภาพที่ 19 แสดงการดำเนินคอร์ดเพื่อจบอย่างสมบูรณ์ด้วยคอร์ด i คือ คอร์ด C# Minor

ลักษณะเด่นของบทประพันธ์สามารถสรุปได้ดังต่อไปนี้

1. กำหนดรูปแบบกระสวนจังหวะแบบต่าง ๆ เพื่อใช้เป็นโครงร่างสำหรับใส่ท่วงทำนอง
2. ผู้วิจัยได้ดำเนินเสียงประสานด้วยการเคลื่อนที่ในแบบต่าง ๆ ในบทประพันธ์เดียวกันเพื่อให้บทประพันธ์มีความน่าสนใจ โดยเฉพาะการดำเนินเสียงประสานแบบสวนทางดังภาพที่ 2
3. ผู้วิจัยมักใช้โน้ตเสียงค่อนข้างสูงให้กับแนวทำนองเพื่อแสดงความบีบคั้นทางอารมณ์ เช่น ในบทประพันธ์ที่ 3 โนราห์ลงดิน มีนักร้องเดี่ยวเสียงโซปราโนจะขับร้องทำนองที่ค่อนข้างสูง โดยเฉพาะตอนสุดท้ายที่ดำเนินเสียงไปยังเสียงสูงที่สุดโน้ตในบทประพันธ์ คือ โน้ต B6 ดังภาพที่ 3

4. ในประพันธ์ส่วนใหญ่ผู้วิจัยนิยมใช้โน้ตสามปรับ (Picardie Third) ในห้องเพลงสุดท้ายของบทเพื่อเปลี่ยนอารมณ์ให้แปลกแตกต่างไปจากเดิมจากเศร้าโศกหรือเกรี้ยวกราดด้วยเทคนิคโน้ตรวในคอร์ดไมเนอร์ ด้วยการเปลี่ยนเป็นอารมณ์ที่มีความสดใสสว่างขึ้นทันที เช่นดังภาพที่ 4, 10

5. เสียงประสานจากคอร์ดโครมาติก (Chromatic Chord) ถูกนำมาใช้เพื่อสื่อถึงความสวยงามทางธรรมชาติอันสดใสหรืออารมณ์ที่แจ่มใส ตลอดจนสายฝนที่พร่างพราย เช่น ภาพที่ 8

6. ผู้วิจัยเลือกใช้กุญแจเสียงทางไมเนอร์และคอร์ดไมเนอร์เพื่อสื่ออารมณ์โศกเศร้า เช่น บทประพันธ์ที่ 6 กุญแจเสียง F# Minor เพื่อสื่ออารมณ์โศกเศร้าที่คิดถึงคนรัก ใน 2 ห้องเพลงสุดท้ายของบทประพันธ์ เป็นการดำเนินเสียงประสานโดยทั่วไป คือ i – V- i คือ คอร์ด F# Minor - C# Sharp - F# Minor ตามภาพที่ 9

7. การเคลื่อนที่ของเสียงประสานในแบบต่าง ๆ ปรากฏในบทประพันธ์เดียวกันเพื่อให้เสียงประสานมีความหลากหลายสื่อถึงความผ่อนคลายไม่อึดอัดกับบทประพันธ์ที่ 8 การเคลื่อนที่ของเสียงประสานมีทั้งแบบเคลื่อนที่ไปยังทิศทางเดียวกัน (Similar Motion) และแบบสวนทาง (Contrary Motion) และแบบเฉียง (Oblique Motion) ซึ่งมีปรากฏบ่อยในแนวของกลุ่มนักร้องประสานเสียง ในภาพที่ 11

8. ผู้วิจัยใช้คอร์ดที่มีเสียงกระด้างเพื่อให้เสียงประสานมีความน่าค้นหาและมีความประสงค์ให้มีความตื่นเต้นในการผจญภัยจึงใช้เสียงจากคอร์ดดิมินิช (Diminished Chord) ดังภาพที่ 12

9. ในการดำเนินสู่ตอนต่อไปในบทประพันธ์ผู้วิจัยมักจะเปลี่ยนกุญแจเสียงด้วยการใช้จิ้งหะหดยุคให้นานยิ่งขึ้นแทนการใช้คอร์ดเป็นตัวดำเนินส่งเข้าสู่กระบวนเพลงต่อไปและตลอดจนเครื่องหมายดังเบายังเป็นสิ่งสำคัญที่ช่วยให้สื่ออารมณ์บทประพันธ์ได้ดียิ่งขึ้น นอกจากนั้นผู้วิจัยได้ใช้เทคนิคโน้ตรว (Tremolo) ในหลายบทประพันธ์เพื่อสื่อถึงสายน้ำไหลในบทประพันธ์ไฉ่ว่าอิจฉาความรัก หรือบทประพันธ์ไฉ่ว่าความรักในการแสดงถึงความรู้สึกตื่นเต้น ดังภาพที่ 12, 15

10. ในแนวทำนองสำหรับนักร้องผู้วิจัยใช้โน้ตสะบัด (Grace Note) เสริมประดับตกแต่งแนวทำนองหลักเพื่อเพิ่มสำเนียงได้ในท่วงทำนอง ดังภาพที่ 20

ภาพที่ 20 แสดงโน้ตสะบัดเสริมประดับคู่กับโน้ตหลัก

11. การสอดประสานแนวทำนอง (Counterpoint) ถูกนำมาใช้ในแนวของโน้ตเปียโนบ่อยครั้งเพื่อสร้างความต่อเนื่องและทำให้แนวดนตรีที่ต้องบรรเลงประสานแนวทำนองมีความสวยงามวิจิตรขึ้น ซึ่งผู้วิจัยได้นำวิธีการสอดประสานแนวทำนองนี้มาประยุกต์ใช้กับการประพันธ์ร่วมสมัยร่วมกับเนื้อเพลงที่เป็นบทกลอนวรรณกรรมไทย ดังภาพที่ 21

13 Bar. *mp*
 ชื่อง ให่ ภา หมอง ใน วัณ ญา Ah

Pno. *p*

16 Bar. *mf*
 จะ แล ษณ พ นม พ

Pno. *mf*

ภาพที่ 21 แสดงการสอดประสานแนวทำนองที่ถูกนำมาใช้ในแนวของโน้ตเปียโน

สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

ดุซงึนัพนธ์การประพันธ์ “มนตรามโนราห์” บทร้องกวีคีตาสำหรับนักร้องเดี่ยวโซปราโน บาร์โธโลมวซ์ร้องประสานเสียงและวงเชมเบอร์ออร์แกนเบลโล เป็นบทประพันธ์ที่สร้างสรรค์จากการละเล่นพื้นบ้านทางใต้ที่มีชื่อว่า “มโนราห์” ผลงานการสร้างสรรคนี้เป็นการประพันธ์ร่วมสมัยมีความน่าสนใจแตกต่างจากรูปแบบเดิมของซอไซเคลในลักษณะเดิม ซึ่งเป็นการเล่าเรื่องราวบทกวีของชาวตะวันตกผ่านดนตรีคลาสสิกของชาวตะวันตก แสดงให้เห็นถึงการนำบทกวี วรรณกรรมพื้นบ้านไทยภาคใต้ผสมผสานกับดนตรีทำให้เกิดชุดเพลงร้องร่วมสมัยที่มีเอกลักษณ์เฉพาะประกอบแนวคิดการใช้แนวคิดทฤษฎีการประพันธ์ตะวันตกและเรื่องราวตะวันออกให้มีความสอดคล้องกัน ผู้วิจัยกำหนดองค์ประกอบต่าง ๆ ไว้เพื่อเป็นแนวทางในการประพันธ์ คือ โครงสร้างที่อิสระเปรียบเป็นการเล่าเรื่องราวที่เป็นธรรมชาติ รูปแบบของกระสวนจังหวะ คอร์ดและเสียงประสานให้สอดคล้องกับวรรณคดีที่บรรจวรรณกรรมลงไปให้มีความพอดีกับท่วงทำนองสำเนียงได้ กฎเกณฑ์การประพันธ์แบบตะวันตกถูกใช้เป็นเพียงแนวทางในการสร้างสรรค์ผลงาน มีลักษณะเด่นของดนตรีที่มีการดันสดและการเอื้อนจังหวะเสริมประดับด้วยโน้ตสับดัดลงในแนวร้องเดี่ยว รวมทั้งการแต่งเติมเสียงในคอร์ดของแนวเปียโนอย่างมีเอกภาพ แตกต่างจากบทประพันธ์ทั่วไปที่มีการนำเสนอผลงานดนตรีหรือบทประพันธ์ในฉบับดั้งเดิม ในการแสดงมีการกำหนดรูปแบบและการจัดตำแหน่งนักดนตรีบนเวทีเพื่อการรักษาสอดคล้องระหว่างเสียงร้องและเครื่องดนตรี มนตรามโนราห์เป็นบทประพันธ์กวีคีตาพื้นบ้านภาคใต้ในมิติใหม่ที่น่าสนใจของความงามของวัฒนธรรมดั้งเดิมภาคใต้สู่สากลโดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มประเทศอาเซียน ด้วยการถ่ายทอดเรื่องราวในรูปแบบดนตรีตะวันตกและสามารถบันทึกเรื่องราวไว้เป็นลายลักษณ์อักษรเพื่อถ่ายทอดการศึกษาถ่ายทอด สืบสาน อนุรักษ์ต่อยอดทางวัฒนธรรมภาคใต้ผ่านวรรณกรรมเก่าแก่ดนตรีตะวันตกร่วมสมัยให้คงอยู่

References

- [1] Nuthong, U. (1993). *Nora. Songkhla*: Srinakharinwirot University, Southern. (in Thai)
- [2] Pancharoen, N. (2009). *Music dictionary* (4th edition). Bangkok: Katecarat Publishing. (in Thai)
- [3] Borisova, E. (2018, January). The song Cycle: Hermeneutic and Communication Approaches. *Advances in Social and Science. Advances and Social Science Education and Humanities Research, 205*, 638-642. Retrieved July 19, 2020, from: <https://doi.org/10.2991/iccese-18.2018.146>.
- [4] Berry, J. (2011). *Reinterpreting Schumann: A study of large-scale structural and atmospheric associations in Schumann's frauenliebe und - leben and Dichterliebe song cycles*. [Master's thesis]. Retrieved July 19, 2020, from: https://ruor.uottawa.ca/Berry_Jane_2011_thesis/.

Changes in the “Shrimp Farmer Networks” in Ranot District, Songkhla Province, from 1987 to 2018¹

Kanwadee Rueangdej^{2*}

¹ This article is part of a dissertation on “Economic and Social Dynamics of Shrimp Farmers in Ranot District, Songkhla Province, 1987-2018”. Doctor of Philosophy Program in History, Faculty of Humanities, Chiang Mai University. (Thesis will be completed in 2022)

² Lecturer of the Faculty of Humanities and Social Sciences at Songkhla Rajabhat University and currently studying in a Doctor of Philosophy program, History Department, Faculty of Humanities, Chiang Mai University, Chiang Mai, 50200, Thailand

* Corresponding author: E-mail address: kanwadee4839@gmail.com

(Received: April 19, 2021; Revised: September 10, 2021; Accepted: September 20, 2021)

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอพัฒนาการของเครือข่ายชาวนากุ้งใน อำเภอรโนด จังหวัดสงขลา ระหว่าง พ.ศ. 2530-2561 ซึ่งเป็นพลังผลักดันที่สำคัญในการทำให้เกิดการขยายตัวและการสร้างมาตรฐานอุตสาหกรรมการเลี้ยงกุ้ง ความเปลี่ยนแปลงนี้ ได้แก่ การเปลี่ยนจากความสัมพันธ์เชิงเครือข่ายไม่เป็นทางการอันมีพื้นฐานมาจากสังคมเครือญาติที่แบ่งปันข้อมูลในการเลี้ยงกุ้งจากประสบการณ์ในการศึกษาเรียนรู้และทดลองด้วยตัวเองของชาวนากุ้งในพื้นที่ ยกระดับมาสู่การจัดตั้งเครือข่ายที่เป็นทางการในรูปแบบ “ชมรมกุ้งสงขลา นครศรีธรรมราช” โดยมีเป้าหมายในการส่งเสริมและแลกเปลี่ยนความรู้ที่ทันสมัยและเหมาะสมในกลุ่มชาวนากุ้งและสร้างการเชื่อมโยงสัมพันธ์กับเครือข่ายภายนอกพื้นที่ อันเป็นการเสริมสร้างศักยภาพของชาวนากุ้งและเพิ่มอำนาจการต่อรองกับตลาดและรัฐได้มากขึ้น ความเปลี่ยนแปลงลักษณะการจัดตั้งเครือข่ายจากไม่เป็นทางการมาสู่เครือข่ายที่เป็นทางการนี้สะท้อนให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงจากชาวนากุ้งธรรมดาไปสู่การสร้าง “สังคมผู้ประกอบการ” นากุ้ง อันเป็นฐานที่สำคัญของส่วนต้นน้ำในการสร้างอุตสาหกรรมการเลี้ยงกุ้ง

คำสำคัญ: ชาวนากุ้ง เครือข่าย สังคมผู้ประกอบการ

Abstract

This article aims to present the development of the shrimp farmers' networks, in Ranot district, Songkhla province, which were a major driving force in the expansion and creation of the shrimp farming industry standards from 1987 to 2018. These changes include a shift from informal networks, based on kinship or community relations, in which information on shrimp farming is shared and acquired through self-study, learning and personal experience from local shrimp farmers, to the establishing of a formal network in the form of the “Songkhla -Nakhon Si Thammarat Shrimp Farmers' Club “.The objective of this club is to promote and exchange knowledge that is innovative and suitable for shrimp farmers and to build connections with networks outside the area. The dynamic change has the way to strengthen shrimp farmers' potential and increase their bargaining power within the market and when dealing with government agencies. This change in the nature of the networks from an informal to a formal network reflects the change from ordinary shrimp farmers to rural entrepreneurs, which will create an “entrepreneurial society” of shrimp farms, and this is an important factor in developing the upstream section of the shrimp industry.

Keywords: Shrimp Farmers, Social Networks, Entrepreneurs

Introduction

Dynamic change and adaptation to it in communities from the past to the present caused Thailand to enter a capitalist system. Government policy aimed to continuously develop prosperity not only in the cities but also to spread it into rural areas. The development of infrastructure to promote regional economic growth [1] caused economic changes; rural people in many areas converted from production for personal consumption to production for sale. In Ranot District the villagers initially used to be farmers, fishermen or rubber growers. Later, when monoculture and commercial fishing were promoted, the villagers adjusted their production methods in accordance to the state and capitalist requirements. By using modern equipment, however, the cost of production increased and there was a bigger risk of incurring losses, not only from higher costs but also from natural causes. This led to migration outside their own region. [2]

Later, when state agencies promoted shrimp farming in Ranot District, villagers were interested and eager to invest in a new career, causing economic expansion in the area. Shrimp farming represents an adaptation of the community from shrimp farming in a rural society that retains the traditional production model to one that goes beyond it. [3] In the process of adapting from traditional production to commercial shrimp farming, they discovered that the exchange of knowledge about shrimp farming, which used to be based on traditional society, culture, and community, changed into more individual relationships. [4] Changes in the production model led to social and cultural changes in the community. Community culture was adjusted to respond to the new career and to adapt to a changing society. Changing production methods led to a move from rice farming to shrimp farming, and gave villagers a new hope and a chance to get back on their feet, even after a bad harvest.

All changes described led to a new rural society and new relationships between rural people, and this lead to a more diverse society. [5] The change to a marketable production model was based on locally available resources. Therefore, shrimp farming provided an opportunity for new products in the existing rural society and the formation of a new network of relations in rural areas. Yet, networking between people with the same occupation is not enough; there have to be links to networks related to other shrimp farming businesses. So the villagers have to cooperate, exchange knowledge and information both within and outside the community. This includes building a network that is tied to the local government. Building a network of villagers' relationships is a system that reflects the way of thinking and the courage to take risks due to the modifications in the production model. Long-standing networks and the beliefs of rural people have undergone a big social change. The shrimp farming community is therefore a model of rural relations that have emerged, and it is an important factor in explaining the present rural countryside [6].

Objective

Study the transformation of the shrimp farmer networks from informal relationship networks to more formal networks; and the change from ordinary shrimp farmers to entrepreneur shrimp farmers. This was done to show the changing model of relationships in society among shrimp farmers in Ranot District, Songkhla Province.

Literature review

Previous studies on shrimp farming in Ranot district, Songkhla province covered many issues, environment, aquaculture, geology, economy and society. Most studies show that shrimp farming brought drastic changes in the area in all aspects of society.

The study by Chakkrit Juthatiprat [7] on the rehabilitation of occupational culture after the shrimp farming crisis of the people of Ranot District, Songkhla Province, aimed to propose factors affecting the rehabilitation of occupational culture after the shrimp farming crisis and studied the guidelines, patterns and impact of the occupational cultural rehabilitation after the crisis. Research was done by Chuchat Phonbundit [8] on the effects of raising black tiger shrimp on the socio-economic conditions of Ranot District, Songkhla Province. This study is a Master of Science thesis in Environmental Management, Prince of Songkla University. The study focused on the conflict caused by the use of land and water resources. Especially the promotion of aquaculture of black tiger prawns developed the need for saltwater for shrimp farming affecting other agricultural practices, causing social conflicts. The socio-cultural changes in the area led to an increase in the migration of workers in the area. Rural social culture began to change to an urban society culture.

Rapeepan Suwannatchot and Somporn Fuengchan [9] studied the impact of shrimp farming in Ranot and Singha Nakhon Districts, Songkhla Province. This study found that the majority of the population in both districts used to be mainly engaged in agriculture (rice farming), and the families were mostly nuclear. Since 1990, people in both districts have changed their use of land from rice farming to shrimp farming. The reason for changing from the former occupation to become a shrimp farmer is because shrimp farming has better returns, resulting in a higher income for the family. Standard of life improved but simple lifestyles declined. The interdependence of traditional communities began to shift to more and more independent relationships.

Another important work on the issue of rural change is "Farmers and Politics" a book about the power in Thailand's modern rural economy written by Andrew Walker, and translated by Jakkrit Sangkhamanee [10]. This book presents the transformation of rural power among middle-income farmers, since the state is no longer an outside factor in the countryside, but

has created a rapport with various sources of power that are beneficial to the people. Based on the changing socio-political concepts of Asian farmers by Partha Chatterjee, this book presents self-development of poor peasants in a rural village in northern Thailand to become middle-income farmers with more diversified forms of production both within and outside the agricultural sector. The farmers are linked to beneficial sources of power both in the villages and outside the villages as a result of the state's promotion of commercial agriculture

Chaweewan Prachuapmoh's [11] work on social change, culture and political development (during the period 1947-1993) studied Khlong Tan: From rice paddies to shrimp farms, fishing communities on the eastern coast. This research has related issues and can be analyzed in the study of rural adaptation in Ranot District. This study was divided into rice paddy era and local fishery (1947-1970) the new rice farming era and commercial fishery (1971-1987), shrimp farming (1987-1993) and the political development and adjustment of the Khlong Tan villagers

From a literature survey in writing a dissertation outline on the economic and social dynamics of shrimp farmers, Ranot district, Songkhla province, between 1987 and 2018, it was found that there are documents and research related to the issues that need to be studied to provide context and to explaining the social and economic impact of shrimp farming. However, recent studies on shrimp farms in Ranot District, Songkhla Province have lacked a thorough explanation of the changes occurring in Ranot District, with a career in shrimp farming being an important driver This paper therefore presents a new perspective on the shrimp farming profession, as it has transformed the way social relations are structured in connection with the economy in order to understand the dynamic changes and adaptation of rural areas. Profound changes to a more complex economy than the one of the past and economic movements have reshaped rural livelihoods; in order to keep up with the wave of capitalism driven beyond subsistence production only, farmers had to adapt to these changes.

Research method

This study is a qualitative research based on the Historical Research Methodology; it focuses on the change of shrimp farmer networks from ordinary shrimp farmers to the building of a shrimp farming society. The research method used was the historical approach divided into two periods: the first between 1987 and 1998 and the second between 1999 and 2018 using fieldwork data, documentary research sources, and the research is presented in an analytical description. This study relied from both primary and secondary documents such as government publications information from journals, newspapers, research papers

and theses and other related studies. The fieldwork process used in-depth interviewing methods, with shrimp farmers, shrimp farming entrepreneurs and others directly or indirectly involved in shrimp farming in Ranot District, Songkhla Province.

Research instruments

The researcher chose the Guideline interview method as a research instrument, in which the data from the in-depth interviews were used as primary data because they were taken directly from shrimp farmers in Ranot District, Songkhla Province.

Population and sample

The researcher selected snowball sampling. Snowball sampling was done first mixed with purposive sampling. In this study, the researcher interviewed groups of persons involved in shrimp farming, such as shrimp farmers, middlemen shrimp harvesting teams, shrimp pond cleaning teams, and the owners of the shrimp farming equipment store in Ranot District, Songkhla Province. Therefore, data were collected from a total of 4 snowball samples, using as criteria people from Ranot people who were engaged in shrimp farming at the time of research. The selection was made from both those who are still in shrimp farming and those who used to work in shrimp farming by purposive sampling. The researcher obtained information from the Kung Thai newspaper and from local shrimp farmers including the owner of a shrimp business, a total of 3³ a shrimp farmer and the Vice President of the Songkhla Nakhon Sri Thammarat Shrimp Club.

Results of the Study

This study of changes in shrimp farmer networks, Ranot District, Songkhla Province, 1987-2018, focused on two important issues: 1. Changes in shrimp farmer networks from informal network relationships to formal network; 2. Organizing the changing relationships in shrimp farmer society to describe the changing model of relationship among shrimp farmers.

1. Changes in shrimp farmer networks from informal network relationships to formal network;

Shrimp farming as a career started in Ranot District, Songkhla Province, around 1987. It was considered a new occupation in the area as the villagers traditionally worked in farming, local fishery and palm tree plantations. Shrimp farming or shrimp business was something new and challenging for the villagers who decided to pursue this career, but they were unable to apply their knowledge from their former occupation. Therefore, helping each other to share knowledge in order to succeed in a new career is very important as the villagers must help each other in sharing knowledge and techniques of shrimp farming. They did this

³ Thesis on the "Economic and Social Dynamics of Shrimp Farmers in Ranot District, Songkhla Province, 1987-2018", based on 20 non-specific samples and 21 specific samples.

by formatting the relationship into networks, both informal and formal. The networks are important in the exchange of information about methods for raising shrimp and combining forces to create bargaining power with the government. In the case of an informal network formed on the basis of being kinship, Somchai [a pseudonym] [12] spoke about the cooperation to help each other as follows: “We inform each other send news to each other, our pond is here, but if someone over there has a disease we warn each other because birds carry the disease to other ponds.” Or farmers in the same area exchange news and information of shrimp farming among them. Pronsuk [a pseudonym] [13] said farmers from nearby ponds will exchange information, in the morning they meet, drink coffee and discuss their issues. In the same way, neighbors talk to each other, share new knowledge. If somebody found a better way to do something, he will tell the others. There is also cooperation and knowledge exchange between shrimp farming areas in the nearby sub-district. Wasna [a pseudonym] [14] recalls: “The support of the network of shrimp farmers includes studying other people’s techniques and feeding formulas. Sometimes we go to study from them; others come to study from us, People from Rawa and Paak Tre keep in contact and this enabled them to cope with the epidemic. An informal network is a group of relatives and friends who work in the same profession and try to seek knowledge from the villagers’ point of view. Through their experience they become more successful Informal relationships contain in addition to contacts with local people, connections with shrimp farmers outside the area through the participation in shrimp farming seminars organized by the private sector in the provinces. There are formal exchanges of knowledge about new technology and techniques in shrimp farming, Knowledge exchange among shrimp farmers through informal networks has existed since the beginning of shrimp farming in the area in the period from 1987 to 1998. Over the past 11 years, shrimp farmers have worked together to exchange knowledge on shrimp farming for survival or the need for successful shrimp farming because they lacked academic knowledge according to the formal education model. Based on the need for new economic opportunities, they had to seek knowledge to develop and accumulate the necessary skills. [15] Chatchay, Anan, Pitak [a pseudonym]

In 1999, the shrimp farms in Ranot District changed from black tiger shrimp to white Vannamei shrimp. Because the market demand changed from black tiger shrimp to white shrimp. In addition, an epidemic in black tiger prawns caused great damage to the shrimp farmers. As a result, some shrimp farmers decided to quit this career. But it was also found that there were some shrimp farmers who continued their careers in raising white shrimp. However, the business model had to be adjusted and required higher costs. As a result, farmers who decided to raise shrimp during the transition had to be serious about wanting

to pursue this career and needed to focus on seeking knowledge from both inside and outside sources. Farmers had to adjust themselves from shrimp farmers to shrimp farming entrepreneurs in order to bear the risk by developing farming techniques using technology and science.

This included cooperating for business exchanges to develop shrimp farming to meet market demands [16]. Later, efforts were made to upgrade the formal relationship model through the joining of a group of shrimp farming entrepreneurs. In 2009, the Shrimp Farmers Club of Songkhla Province was established to call on the government to help resolve issues such as falling shrimp prices, issue a policy to promote shrimp farming or resolve conflicts between shrimp farmers and other sectors. In addition, the Shrimp Farmers Club in Songkhla Province has links with formal networks outside the area to share knowledge, such as the Surat Thani Shrimp Farmers Club, Tha Thong River Basin Shrimp Cooperative Limited, Pattani Shrimp Farmers Club, Satun Shrimp Farmers' Cooperative. This led to the integration of shrimp farmers in the form of a network of small shrimp farmers in 7 southern provinces which acts as an intermediary with government agencies in solving problems for shrimp farmers. For example, the President of the Southern Shrimp Farmers Network, in cooperation with the Songkhla Shrimp Farmers Club, submitted an offer to the state for assistance to shrimp farmers who were damaged by floods and wind in 2010 (17). Later, in 2018, there was cooperation between shrimp farmers in Songkhla and Nakhon Si Thammarat provinces by establishing the Songkhla Nakhon Sri Thammarat Shrimp Club. Bunchu (a pseudonym) Vice President of the Ranot Area Club stated that the club has a policy to promote shrimp farming by sharing knowledge, farmers' experiences and achievements shrimp prices and items of public interests[18]. In 2018 when shrimp prices fell in the domestic market and production costs increased, shrimp farmers suffered. The Southern Shrimp Farmers Network has therefore acted as an intermediary in coordinating with the government in helping shrimp farmers. [19] Apart from the government sector, the Songkhla Shrimp Farmers Club also connects itself with the private sector to create a partnership. through organizing meetings to exchange knowledge and production technology, such as organizing the Southern Thai Shrimp Day Krabi Shrimp Day Shrimp Day Festival, etc.

Picture 1 Songkhla Nakhon Si Thammarat Shrimp Club joins discussions with the Provincial Electricity Authority Source: Thai ShrimpNewspaper<https://www.facebook.com/ThaishrimpNews>. Online/photos/pcb.2226628130715088/2226627250715176/ Online. Retrieved January 5, 2021

Picture 2 The Songkhla Nakhon Sri Thammarat Shrimp Farmers Club submits a letter to the Prime Minister opposing the import of shrimp from India. Source: Thai ShrimpNewspaper <https://www.facebook.com/ThaishrimpNews>. Online/photos/pcb.1806870956024143/1806870892690816 Online. Retrieved January 5, 2021

2. Organizing the changing relationships in shrimp farmer society to describe the changing model of relationship among shrimp farmers.

Shrimp farming requires cooperation and mutual assistance, both giving advice and exchanging information including cooperation in surveillance and prevention of shrimp theft. The interweaving of the Shrimp Farmer Network Relationship Set created another network and relationship model, transforming the Farmer Social Network into an Entrepreneurial

Social Network. This occurred in response to the change in the manner of production inside rural society. The difference in the informal network relationship model is that they are related only through family or kinship; they naturally depend on each other. Later, when developing a formal network relationship model, there is a connection between local and non-local shrimp farmers groups in the form of clubs and networks that create bargaining power with the government and cooperation with the private sector. A series of relationships shifted from vertical to horizontal where farmers could ask the government to solve problems and form economic network cooperation. In addition, it was found that shrimp farmers' information was exchanged through online media to help shrimp farming across the country. Formal incorporation is the linking of individuals into a new form of social networking; namely a shrimp farmer entrepreneur society consisting of farmers who are aware of the risks they have to bear and the need to interact with the government or the way to obtain government support, much more than in the past. [20].

Picture 3 Meeting the Songkhla Nakhon Si Thammarat Shrimp Club was established in January 2018. Source: Kanwadee Rueangdej

Conclusion

This study of changes in shrimp farmer networks, Ranot District, Songkhla Province, between 1987 and 2018 studied 2 important issues. First changes in shrimp farmer networks from an informal network relationship model a to formal network and changing relationship model in shrimp farmer society and to illustrate this changing model of relationship among shrimp farmers It was found that the shift in relationships arising from informal networks to formal networks resulted in the change in the relationship model in the community from a farmer society to an entrepreneurial society. In addition, the government should support the organization of a network of farmers in all fields and have a policy to develop and promote more potential rural entrepreneurs.

References

- [1] Office of the National Economic and Social Development Board. (1982). *The 5th national economic and social development Plan* Bangkok: Office of the Prime Minister. 15. (In Thai)
- [2] Prachuapmood, C. (1993). *Four decades in Southern Thailand: social and cultural changes and political development*. Bangkok: Thammasat University. (In Thai)
- [3] Sattayanurak, A. (2016). *Stand on their own feet; farmer to entrepreneur*. Bangkok: Matichon. (In Thai)
- [4] Srisan, S. (2020). *A survey of rural and country discourse in Thai*. Bangkok: Sommut. (In Thai)
- [5] Chamaratana, T. (July 26, 2012). *State of Knowledge of Social Network Concept*. Retrieved January 5, 2021, from <http://v-reform.org/>
- [6] Thairath. (June 4, 2009). *Shrimp farmers arrange for Songkhla rally to stoke the state to solve the problem of slumping prices*. Retrieve January 5, 2021, from <https://www.thairath.co.th/content/10583/>
- [7] Juthathiprat, J. (2014). *Reveal of Occupational Culture after the Shrimp Farming Crisis among People in Ronot District, Songkhla Province*. Doctor of Philosophy Thesis. Songkhla Thaksin University. (In Thai)
- [8] Polbandit, C. (1997). *Impact of tiger prawn farming on socio-economic setting of ampho ranot, changwat songkhla*. Master's Thesis. Prince of Songkla University. (In Thai)
- [9] Suwannachot, R., & Founjan, S. (1990). *Effects of shrimp farming Ronot District and Singhanakho District, Songkhla*. Songkhla. (In Thai)
- [10] Walke, A. translated by Sangkhamanee, J. (2016). *Thailand 's political peasants power in the Modern rural economy*. Bangkok. Fadeawkan. (In Thai)
- [11] Prachuapmood, C. (1993). *Khlom tan rice field to shrimp farmer*. In *The Four decades in Southern Thailand: social and cultural changes and political development*. December 10-11, 1993, Ambassador Hotel Chonburi. (In Thai)
- [12] Somchai, J (Interviewee), Kanwadee Rueangdej (Interview), 45, Moo 10, Tha Bon Sub-district, Ranot District, Songkhla. July 8, 2017. (In Thai)
- [13] Pronsuk, C. (Interviewee), Kanwadee Rueangdej (Interview), 97, Village No.6 Tha Bon Sub-district, Ranot District, Songkhla. July 8, 2017. (In Thai)
- [14] Wasna, C. (Interviewee), Kanwadee Rueangdej (Interview), 178/1, Moo 3, Bortru Sub-district, Ranot District, Songkhla Province. August 19, 2017. (In Thai)
- [15] Chatchay, R., Anan, S., Pitak, R. (Interviewee), Kanwadee Rueangdej (Interview), 178/1, Moo 3, Bortru Sub-district, Ranot District, Songkhla Province. August 19, 2017. (In Thai)

- [16]Chamaratana, T. “Connecting” Culture in Social Network of Isan Farmers in Thailand 4.0 Era. *Retrieved*. July 20, 2021, from <https://so03.tci-thaijo.org/index.php/gshskku/issue/view/12512/>.
- [17]Khm chad luk. (2010 19 November). Chomlornakungkhoratpirmngein. *Retrieved*. July 20, 2021, from <https://www.komchadluek.net/news/regional/80076>.
- [18] Boonchu, K. (Interviewee), Kanwadee Rueangdej (Interview), Rungcharoen Farm, Rawa Sub-district, Ranot District, Songkhla Province. January 21, 2018. (In Thai)
- [19] Thaishrimp News. Online. (December 26, 2018). Kunchit kungsonhkhraconsri. *Retrieved*. July 20, 2021, from <https://www.facebook.com/ThaishrimpNews.Online/posts/1806870956024143>.
- [20] Sattayanurak, A. (2016). *Stand on their own feet; farmer to entrepreneur*. Bangkok: Matichon. Bangkok: Matichon. (In Thai)

รายนามผู้ทรงคุณวุฒิ (Reader)

ต้นฉบับบทความวิจัย บทความวิชาการที่ตีพิมพ์ในวารสารปาริชาติ ปีที่ 35 ฉบับที่ 2 (เดือนเมษายน - มิถุนายน 2565) ได้รับการตรวจแก้ไขจากผู้ทรงคุณวุฒิดังรายนามต่อไปนี้

ลำดับ

รายชื่อผู้ทรงคุณวุฒิ

1	ศาสตราจารย์กิตติคุณ ดร.อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
2	ศาสตราจารย์เกียรติคุณ ดร.สุวิไล เปรมศรีรัตน์ สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเซีย มหาวิทยาลัยมหิดล
3	รองศาสตราจารย์ ดร.เก่งกิจ กิติเรียงลาภ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
4	รองศาสตราจารย์ ดร.เกษตรชัย และหิม คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
5	รองศาสตราจารย์ ดร.เฉลิมชัย ปัญญาดี วิทยาลัยบริหารศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้
6	รองศาสตราจารย์ ดร.ณัฐพงศ์ จิตรนิรัตน์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ
7	รองศาสตราจารย์ ดร.ตรีศิลป์ บุญขจร คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (เกษียณอายุราชการ)
8	รองศาสตราจารย์ ดร.ธีระ สინเดชารักษ์ คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
9	รองศาสตราจารย์ ดร.นิตยา วรรณกิตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
10	รองศาสตราจารย์ ดร.ปรมินท์ จารูวร คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
11	รองศาสตราจารย์ ดร.เพียว ศรีแสงทอง คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
12	รองศาสตราจารย์ ดร.พรพันธุ์ เขมคุณาศัย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ
13	รองศาสตราจารย์ ดร.พิชาย รัตนดิถ ฦ ภูเก็ต คณะพัฒนาสังคมและยุทธศาสตร์การบริหาร สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์
14	รองศาสตราจารย์ ดร.พิเชฐ แสงทอง คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
15	รองศาสตราจารย์ ดร.โยธิน แสงวดี สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล
16	รองศาสตราจารย์ ดร.วิชุดา สร้างเอี่ยม คณะพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์

ลำดับ

รายชื่อผู้ทรงคุณวุฒิ

17	รองศาสตราจารย์ ดร.ศศิวิมล สุขพบ	คณะวิทยาการจัดการ
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
18	รองศาสตราจารย์ ดร.อนุกุล วิจารณ์สุขสมบูรณ์	คณะศิลปกรรมศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
19	รองศาสตราจารย์ ชื่นจิตต์ แจ่มเจนกิจ	คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
20	รองศาสตราจารย์ อภิญา เวชยชัย	คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
21	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ณรงค์รัช วรมิตรไมตรี	วิทยาลัยดุริยางคศิลป์
มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
22	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ทิพย์วัลย์ สุรินยา	คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
23	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธรากร จันทนะสาโร	คณะศิลปกรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
24	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.นิสากร กล้าณรงค์	คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยทักษิณ
25	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประพันธ์ศักดิ์ พุ่มอินทร์	คณะศิลปกรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
26	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พินาณ คิตดี	คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ
27	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.มนตรี กรรพุมมาลย์	คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร
28	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วิชญพงษ์ โพธิ์พิรุฬห์	คณะวิทยาการจัดการ
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
29	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ศิริพร มณีชูเกตุ	คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้
30	อาจารย์ ดร.อนินทร์ พุฒิโชติ	คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยทักษิณ

General Information of Parichart Journal

About the Journal

Parichart Journal is a peer-reviewed journal publishing research articles, academic articles, and socially-engaged articles in the fields of arts and humanities, social sciences, business administration, management, and accounting of researchers, academicians, or students of Thaksin University, and other organizations.

Publication Conditions

1. The work described has not been published previously.
2. Those wishing to submit a manuscript must complete Parichart Journal online registration, except for some special articles approved by the editorial team.
3. The manuscript must be typed in Thai or English with both Thai and English abstracts.
4. Content and ideas published in this journal must be the author's only; the Editor does not necessarily agree.
5. The reviewers must review the manuscript.

Types of Published Articles

1. Research Articles
2. Academic Articles
3. Socially-Engaged Articles
4. Book Review
5. Review Article

Journal Conditions

1. The manuscript must be typed on white A4-size paper, single side, page number, and **TH Sarabun New Font size 14** with **not more than 15 pages** length, including figures and tables.
2. Margins
 - Top margin 1.00"
 - Bottom margin 1.00"
 - Left margin 1.50"
 - Right margin 1.00"

3. Manuscript Online Submission

The corresponding author must submit the manuscript online via Thai Journals Online (ThaiJO) at <https://www.tci-thaijo.org/index.php/parichartjournal>

4. Researchers, academicians, or students who would like to submit the article (s) are required to **pay 4,000 baht/115 US per article after the acceptance of the article(s) is notified**. The payment must be made through the following bank account.

Siam Commercial Bank

Account name: PARCJ

Account number: 0-2032823816-5

Branch name: Phatthalung

After completing the payment, the membership applicant must attach the file of payment slip online at <https://www.tci-thaijo.org/index.php/parichartjournal> or contact the journal coordinators at the following address: Research and Development Institute, Thaksin University, Phatthalung Campus 222 Moo. 2, Bann Prao Sub-District, Papayom District, Phatthalung, 93210 Thailand, Tel. 0 7460 9600 ext. 7242 or 08 1540 7304, or Email address: parichartjournal@tsu.ac.th

5. Article cancellation or dismissal has conditions as follows:

Article cancellation is made before article publication.

Article dismissal is made during or after article publication.

The cancellation or dismissal can be preceded by downloading the form at <https://www.tci-thaijo.org/index.php/parichartjournal>; however, *if the article has already been sent to the reviewers, the corresponding author must be responsible for the reviewing fees.*

Manuscript Guidelines

The article must consist of:

1. Title

Title must be in Thai and English, **center** of the page. **The first alphabets** of all words of the title must be **capitalized with bold 20 font size**.

2. Authors

Identify all authors with **14 font size**, **center** of the page with **logarithm**. Position, academic title, and affiliation in the footnote on the first page: Department, Faculty and University stated in the same page, both Thai and English.

3. Abstract

Abstract must be in Thai and English, **not more than 250 words**, with 14 font size.

4. Keywords

Keywords both in Thai and English related to the article, not more than 5 words, below the abstract.

It must be typed with 14 font size, left-margin. Proper nouns (the first alphabet of each word) must be capitalized.

5. Main Body consists of:

1) Introduction:

2) Objective

3) Methodology

4) Results

5) Discussion

* 4) and 5) can probably be merged

6) Conclusions

7) Acknowledgement (if any)

8) References that must be **APA 7th Edition** and in **English only**

References

The reference lists must be **numeric** referencing in **English only**.

Numeric referencing is as follows:

1. Put the number in the bracket [] at the end of message or author's name such as [1].

2. Put the continuous number started from 1. Any repeated list uses the same numbers.

3. All in-text citation must be in the reference lists based on the identified number in the bracket [].

4. Multi-citations for the same message:

4.1 In case of not more than 2 lists, put the numbers of reference lists in numerical order using comma such as [1, 5].

4.2 In case of more than 2 lists and those are continuous lists, use hyphen (-) such as [1-3], [1-5].

4.3 In case of more than 2 lists and those are continuous and discontinuous lists, put comma (,) and hyphen (-) such as [1, 4-5].

Example

1. getting the financial support from ... [1]...

2. Strong Security Measures for Sustainable Peace on the Korean Peninsula [2]

Reference lists must be arranged and written in APA 7th Edition.

If it is from Thai version, please put (in Thai) at the end of the list.

References

1. Book	Last name, first initial of name. Second initial if given. (year). <i>Title of book</i> . Publisher.
<u>Example</u>	Kongsakon, R., & Pojam, N. (2008). <i>Family violence</i> . Srinakharinwirot University Press.
* If there is no date, use 'n.d.' (for 'no date') ** If there are more than one authors, use ampersand (&) before the last one (as shown above).	
2. Research Articles	Last name, first initial. Second initial if given. (year). Title of article. <i>Title of Journal, volume</i> (issue). Page range. URL or doi number (if applicable)
<u>Example</u>	Suwannopphrat, K. & Chinokul, S. (2015). Applying CLIL to English language teaching in Thailand: Issues and challenges. <i>Latin American Journal of Content and Language Integrated Learning</i> , 8(2), 237-254. DOI:10.5294/lacil.2015.8.2.8
3. Proceeding Articles	Last name, first initial. Second initial if given. (year). <i>Title of article</i> . [Poster Presentation/Paper Presentation]. Conference Name. Location. URL or doi (if applicable)
<u>Example</u>	Kongthong, L. K. (2020). <i>New dimension of educational management in Thailand: A case study of southern part of Thailand</i> . [Paper Presentation]. 3 rd International Conference on Education. Nakhon Sri Thammarat.
4. Book Chapter	Last name, first initial. Second initial if given. (year). Title of the chapter. In Editor(s). <i>Title of the book</i> . (pp. xx-xx). Publisher.
<u>Example</u>	Chantaraopakorn, A. (2007). The chakhe solo concert. In W. Aksornkaew (Ed.). <i>Music talk</i> . (pp.4-7). Chong Charoen Printing House.
5. Articles in the Newspaper	Last name, first initial. Second initial if given. (year, month, date). Title of article. <i>Title of the newspaper or publication</i> . URL (if applicable)
<u>Example</u>	Chuensintu, T. (2009, January 6). Travel in the footsteps of the Buddha to bring good luck for the New Year. <i>Matichon</i> .

6. Thesis	Last name, first initial. Second initial if given. (year). <i>Title of the thesis or dissertation</i> . [Doctoral dissertation/Master's thesis, Name of University]. Source. URL (if applicable)
<u>Example</u>	Promrak, T. (2007). <i>Women and domestic violence: Divorce as the solution</i> . [Unpublished Master's Thesis, Thammasart University].
7. List of Interviewees	Last name, first initial. Second initial if given. (year, month, date). Personal communication [Communication type].
<u>Example</u>	Srisajjang, S. & Chankhonghom, J. (2016, March 13). Personal interview [Personal interview].
8. E-book	Last name, first initial. Second initial if given. (year). <i>Title of book</i> . URL
<u>Example</u>	Office of Pattani Provincial Culture. (2015). <i>Religion information</i> . http://province.m-culture.go.th/pattani/old/new_page_16.html

Remark:

If the author(s) cite any information from any sources from another language, translate the information into English except the proper noun(s) that must be transliterated and end the list with [in original language].

Example

Chitniratna, N. (2013). Socio-Cultural change through diversity of life history and experience of congested community leaders. *Parichart Journal*, 26(1), 30 - 73. <https://so05.tci-thaijo.org/index.php/parichartjournal/article/view/42942/35529>. (In Thai)

Information from the Internet

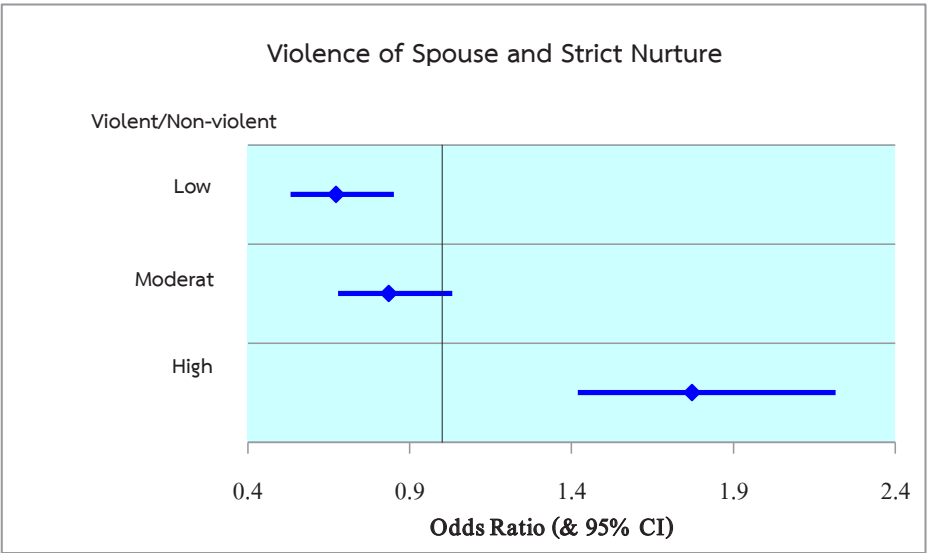
Use the general forma of citation following by website; for example, the author borrows the ideas from a book on the website, so the reference list consists of the name of author, year of publication, book title, and publication place. Another information should be added: searching date and URL – Retrieved + date + from URL

Abbreviation and Signs

Abbreviation comes up with its full version in the first time, and only abbreviation later. Please avoid using abbreviation in the title and abstract. It is not recommended to use the abbreviation that is used less than four times in the article. The author(s) must provide definition or description of any signs used in the article when appearing in the first time.

Figure

Figure is at the center of the page, following by description below the figure in 14 font size. It must be clear monochrome (black and white color). If necessary, it can be colored. The word “figure” is bold, and the description is normal and set in the center of the page. Lined figure must be in clear black.

Table

Table must be bold and at the left side of the column, and the description is above the table, with 14 font size.

Example

Table 1 Relationship between Background of Violence and Violent Behaviors of Spouse

Background of Violence	Violence of Spouse			Chi-square	p-value
	Non-violent (947)	Violent (589)	Total (1,536)		
Used to be violently punished in the childhood				11.974	0.003
never	68.2	31.8	28.1		
seldom	60.5	39.5	38.4		
always	57.5	42.5	33.5		
Use to see parents' fight in the childhood				9.280	0.009
never	68.8	31.2	39.8		
seldom	61.0	39.0	39.8		
always	58.6	41.4	20.4		
Used to have violent behaviors in the childhood				34.923	0.000
never	69.3	30.7	38.4		
seldom	60.1	39.9	44.9		
always	48.2	51.8	16.7		

มหาวิทยาลัยสมบูรณแบบ ที่ผลิตบัณฑิต พัฒนากำลังคน
วิจัยและบริการวิชาการ เพื่อรับใช้สังคมท้องถิ่นได้
ประเทศไทย และอาเซียน
ให้เป็นสังคมแห่งปัญญาและสันติสุขที่ยั่งยืน

(คัดจาก บางส่วนของพันธกิจมหาวิทยาลัย)

PARICHART JOURNAL

THAKSIN UNIVERSITY

กองจัดการวารสารปาริชาติ มหาวิทยาลัยทักษิณ
สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยทักษิณ วิทยาเขตพัทลุง

อ.ปาพะยอม จ.พัทลุง 93210

โทรศัพท์ 0-7460-9600 ต่อ 7242

E-mail: parichartjournal@tsu.ac.th, research.tsu@gmail.com

